Kadlec

ČASOPIS
MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FR. JAR. RYPÁČEK.

27

ROČNÍK SEDMADVACÁTÝ.

Knihovna prof. Dra Kadlce.
Zakoupena státem r. 1937.

V BRNĚ 1903.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM

Obsah ročníku XXVII.

(1903.)

A. Články.

Dr. Josef Cvrček: Ze starých pamětí města Bzence. I., str. 13—23.
František Černý: Hus a Wiklif. III., str. 189—205.
Dr. Josef Karásek: Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka. I., str. 1—13. — II., str. 130—145.
Zdeněk Lepař: Národnostní poměry na Moravě a ve Slezsku dle definitivních výsledků sčítání lidu ze dne 31. prosince 1900. III., str. 231—251.
Leopold Nopp: Poddanské poměry na Strážnicku před 300 roky. IV., str. 316—326.
František Václav Peřinka: Některé zaniklé osady na Znojemsku. I., str. 36—46. — II., str. 145—157.
Vincenc Prasek: Řemeslnické cechy v Kroměříži. IV., str. 310—316.
Dr. František Slavík: Příspěvky k nerostopisu moravskému. I., str. 46—51.
František Aug. Slavík: Hnutí v lidu poddaném na Hukvaldsku. II., str. 89—100. — III., str. 205—214.
MUDr. Jan Smyčka: Antifonář Cholinský. I., str. 23—36. — II., str. 100—115.
P. František Snopek: Nová akta kardinála Ditrichštejna. Příspěvek k církevní topografii moravské. IV., str. 277—310.
Stanislav Souček: O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů. II., str. 116—130. — III., str. 214—230.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

Ferd. Jos. Černocký: O rodině Heltů z Kementu. (Dodatek k článku v Čas. Mat. Mor. roč. XIII. z r. 1881). IV., str. 326—330.
Hynek Gross: Listina z roku 1482 o darování domu se zahradou ve Šternberce Jakubovi ze Zelče. I., str. 52—53.
Al. Josef Pátek: Privilegia Trhovo-brtnického cechu sloučených řemesel kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického. II., str. 157—162. — Artikule a řády cechu řeznického v Trhové Brtnici. III., str. 252—255.
František Jarosl. Rypáček: Vědecké přednášky české v Moravské musejní společnosti r. 1901—1902. I., str. 53—56.

C. Literatura.

Karel Absolon: Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1901. I., str. 61—62.
Josef Bartocha: Literatura česká XIX. století. Díl I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. II., str. 162—176. — III., str. 255—271. — Sto lidových písní československých s rozbory a výklady. Vydal Fr. Bartoš. IV., str. 330—337.
František Bartoš: Obecní statut král. města Uh. Hradiště. Vydal Bohumír Valenta. I., str. 58—61.

Rudolf Dvořák: Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn. Napsal Dr. B. Bretholz. I., str. 68—73. — Ein Buch für jeden Brünner. Napsal Dr. Vilém Schram. Díl I. a II. — I., str. 73—76.

Dr. Ladislav Hofman: Očerki po istorii češskago vozroždénija. Rusko-češskija učenyja svjazi konca XVIII. i pervoj poloviny XIX. stol. Napsal V. A. Francev. IV., str. 337—342.

Jiří Janda: Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1902. Ročník V. — IV., str. 359—363.

Dr. František Kameníček: Der Hass der Völker und die oesterr. Universitäten. Napsal Jaroslav Goll. I., str. 64—68. — Vlastivěda Moravská. I., str. 84—85. — Dějiny Moravy. Napsal prof. Rudolf Dvořák. Kniha čtvrtá. (1648—1792). III., str. 271—274. — Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Vydal Dr. Lubor Niederle. IV., str. 342—344. — Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Napsal Dr. Karel Kadlec. IV., str. 344—347. — Agrární právo v Bosně a Hercegovině. Napsal Dr. Karel Kadlec. IV., str. 347—349. — K dějinám českého zástavního práva. Napsal JUC. Jan Kapras. IV., str. 358—359. — Průvodce po dějinách věku starého, středního a nového. Pro školu a dům napsal Dr. František Brdlík. 3. vydání. IV., str. 363.

m.: Moravské Slovensko od XVII. století. Dějepisné paměti a studie podává Fr. A. Slavík. IV., str. 357—358.

František Václav Peřinka: Die ältesten Besitzer von Joslowitz. IV., str. 363—364.

František Jarosl. Rypáček: Přehled programmů středních škol za rok 1901 — I., str. 79—84.

Dr. František Slavík: O pochodzeniu fliszu. Napsal Rudolf Zuber. I., str. 62—64. — Geolog. Mittheilungen aus dem Gebiet von Trebitsch und Jarmeritz in Mähren. Napsal Dr Frant. Ed. Suess. — Der Granulitzug von Borry in Mähren. Týž. I., str. 76—78. — Das Porzelanitvorkommen von Medlowitz bei Gaya in Mähren und die Verbreitung der Congerienschichten am Südabhange des Marsgebirges. Napsal Ant. Rzehak. I., str. 78—79.

František Aug. Slavík: Martina Koláře Českomoravská heraldika. I. Část všeobecná, již upravil Aug. Sedláček. II., str. 176—179.

x.: Dějepis Prahy, Díl XII., od r. 1547 - 1608. Napsal Wáclaw Wl. Tomek. I., str. 57—58. — O původě středověké ústavy městské. Přednáška prof. dra Jaromíra Čelakovského. III., str. 274.

y.: Dějepis Brna. Na základě pramenů napsal Ph. Dr. František Šujan. Z dílu II. Vlastivědy Moravské. IV., str. 349—357.

D. Nová díla.

I., str. 85—86. — II., str. 179—180. — III., str. 274—275. — IV., str. 364—365.

E. Časopisy.

I., str. 86—88. — II., str. 180—183. — III., str. 275—276. — IV., str. 366—368.

F. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1902.

II., str. 183—187. — Účty Matice Moravské za rok 1902. — II., str. 188.

Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka.

Napsal dr. Josef Karásek.

Před rokem vydal Jan Czubek v „Bibliotece pisarzów polskich“ (sv. 38.) „Dwie broszury politiczne z lat 1587 i 1588“, jež sepsal Bartoš Paprocki, spisovatel polsko-český. Dedikaci ke druhé brožurce, totiž „Pamięci nierządu w Polsce“ věnoval Paprocki „velmožnému p. Vilému z Rosenberka na Českém Krumlově, nejvyššímu purkrabí v království Českém“. Nás ovšem ihned zajímal podobný zjev literární, svědčící o vzájemnosti polsko-české, a aby také u nás byl znám, proto jej tuto uvádíme ve známost, připojujíce historický obrázek z dob po vymření Jagiellonců v Polsku.

Jest to vlastně důležitá kapitola z dob, kdy Habsburkové usilovali o nabytí koruny polské, při čemž užívali k účelu svému Čechů, nejbližších příbuzných Polákův, napřed ovšem vzácného pána českého Viléma z Rosenberka, znaku růže. Nejnovější díl Tomkova „Dějepisu Prahy“ svědčí mnohonásobně o důležité úloze, kterou měl tento pán v dějinách českých, zvláště za Maximiliana II. a Rudolfa II., kdy byl také purkrabím. Císařové utíkali se k němu, byli-li v nesnázích peněžních a politických, mocný, bohatý muž tento byl vlastně sám vladařem v Čechách, ale při tom zároveň mohutnou podporou císařovou [1]), ač nesmlčel, jaké nedostatky vznikly z toho, že císař Maximilian nebyl náležitě mocen jazyka českého, a že při dvoře svém neměl Če-

[1]) Tomek, Dějepis Prahy, XII., str. 347, praví o Vilémovi z Rosenberka toto: „Jednostejná byla chvála o něm co muži šlechetném a vysoce zasloužilém ode všech, kteří nám zachovali pamět o něm. Nazýván jest platným sloupem království českého, anobrž vší svaté říše, patronem a předním Čechem, kterého lidé pobožní a obecné dobro milující nad každého jiného srdečně želeli a oplakávali. (Zemřel 31. srpna 1592 v 57. roce věku svého.) Obzvláště byla chválena nestrannost jeho ve věcech náboženských jak příslušníky strany pod jednou tak také pod obojí . . .“

chův. Také se neslo těžce, že Rudolf byl ve Španělsku vychován a neměl v češtině cviku. Rozumí se ovšem, že pan Vilém jako purkrabí a náčelník české šlechty Rudolfa úředně oslovoval jen česky (Tomek, XII., str. 271,). Pán z Rosenberka vystupoval také v pravdě královsky, a když Rosenberkové dávali hostinu, měli z ní nezkušení hodovníci až smrt; uveďme si na pamět jméno Tychona Braha.

Význačná osobnost pana Viléma našla také životopisce, který napsal o pánovi svém dějiny, hodné osoby královské. Není také divno, že šlechtě polské imponoval bohatý tento pán český, že by (jak ještě uvidíme) nejraději byla viděla jeho na trůně polském. Literáti věnovali mu práce své, jako na př. Mathiolli, Šimon Lomnický, Hostounský (Historie o rozšíření víry křesťanské ve východních krajinách), a jako zvláštnost otiskujeme dedikaci Poláka Paprockého. O panu Vilémovi z Rosenberka jest u nás bohatá literatura (viz Zibrtovu dějepisnou bibliografii), a Picek napsal r. 1840 i činohru „Vilém Rožmberk".

Nejprve jest nutno, abychom předeslali několik slov o poselstvích pana Viléma do Polska, z nichž prvním dvěma věnoval Fr. Dvorský zvláštní pojednání ve „Slovanském Sborníku" 1885: „Účast stavů českých a cařе ruského při volbě polského krále l. 1573—76", kde jsou nová data.

„Snahy domu rakouského o nabytí koruny polské" čili, jak Tarnowski praví, — „apetyt polityki austriackiej na Polskę" — byly mnohonásobné. Ferdinand I. provdal dvě dcery za Zikmunda II. „Tu felix Austria, nube," nemělo tehdy praktického výsledku, ježto oboje manželství byla bezdětna. Po smrti posledního Jagiellonce, Zikmunda Augusta (7. července 1572), staral se císař Maximilian o to, aby na trůn polský byl zvolen syn jeho, arcikníže Arnošt.

Vyslal tedy císař do Polska poselství, v jehož čele stáli slavní páni čeští, Vilém z Rosenberka a Vratislav z Pernštejna, kteří se vydali na cestu dne 17. srpna 1572.[1]) (Pan Vilém

[1]) Nás Čechy měli tenkráte v Polsku rádi, ba šlechta i trochu zadrhovala do češtiny, až si na to spisovatelé naříkají. V platnosti bylo ještě přísloví: Co Čech, to hejtman, a v úvodě poctivému Polákovi stavu rytířského praví Rey v Żywotě Poczwego Człowieka o Češích takto: Czech chodzi jako pan, ale ma tę cnotę, że dotrzymuje (dostává) slowa. Niemiec hadry, a przytem brudny, zaniedbany i pijak.

z Rosenberka byl s králem Maximilianem již dříve v Polsku, totiž r. 1553.) Mimo to dovedl císař Maximilian diplomaticky pohnouti stavy české, aby také oni vyslali ze sebe zástupce tří stavů, v čele s Ladislavem z Lobkovic, kteréžto poselství mělo působiti na prospěch věci císařovy, dovolávajíc se staré příbuznosti mezi Čechy a Poláky.

V Polsku došlo po velikých odkladech k volbě královské, při čemž nejprve mluvil p. Vilém z Rosenberka, a to českým jazykem, připomínaje Polákům, že kandidát trůnu, arcikníže Arnošt, umí česky, „a že polský i český národ jest jednoho původu, sobě že jsou podobni obyčeji, jazykem a vůbec vším, takže nižádný národ nerovná se v tom polskému jako český, a ačkoliv byli poddáni rozdílným panovníkům, přece vzájemnou milovali se láskou, nazývali se obapolně bratřími a pokládají se za jeden národ.“ [1])

Ještě větší dojem měla řeč Lobkovicova,[2]) jenž domlouval polským Milostem, aby zvolili Arnošta za krále, „z čehož by stavové slavného království Českého a jeho obyvatelé spolu s námi, jakožto ti, kteří s V. M. ode dvou bratrů pošli a hned z počátku týmž příbuzenstvím, řečí, jazykem, mravy, právy a společnou dobrotivostí a svorností spřízněni a spolčeni jsme, nemalé potěšení a radost měli...“

Polákům se sice líbilo, čeho jim Čechové přáli jako bratřím, ale jednání zůstalo bez výsledku, jako jednání poselstva krále

[1]) O vyslanectvu českém vypravuje Warszewicki (Christophori Varsevicii Opuscula inedita . . . a Theodoro Wierzbowski) v „Rerum polonicarum liber I“ str. 8 etc. takto: „Sub quod ipsum tempus (1572 říjen) Maximiliani eius nominis secundi, Romanorum Imperatoris, illustres et summis honoribus clari, duo in Poloniam advenerunt oratores Guilielmus Rosenbergius et Venceslaus Bernstainius (chybně místo Vratislaus a Pernestan, Pernštýn); magno et magnifico baronum et nobilium Bohemiae aucti comitatu, Cracoviam quidem primum vel admissi non sunt, vel, ut ipsi affirmabant, ob suspectam aëris contagionem subsistere noluerunt (cf. Život Viléma z Rosenberka od Václava Březana) . . . Jam vero Rosenbergium non generis modo aut opum divitiarumque commendiabat magnitudo, sed in rebus etiam gerendis prudentia, grata quadam linguae bohemicae cum polonica similitudine et affabilitate insignita. Bernstainus vero proceri corporis dignitate et cum aliis virtutibus tum maxime illustris magnificentiae spectabatur.“

Ale jak se zdá, někteří z průvodu českého divili se velice svobodě polské, což Poláky zaráželo. O dalším obviňování Habsburků na různých místech.

[2]) Paprocki zapsal o tomto pánu v díle „O stavu panském“ (II. str. 131 – 132) zprávu, v níž se také dotýká hlavně poselství Ladislava z Lobkovic do Polsky r. 1573.

španělského a kurfirstů německých. Poláci měli v nenávisti Němce[1]); proti rakouskému praetendentovi trůnu bojovalo se klepy, pamflety. Spíše se jim líbil bohatý pán český, Vilém z Rosenberka, „že přáli si jej jako přirozeného Čecha, Slovana, míti za krále“ (Dvorský str. 16.). Jak se zdá, měl p. Vilém z toho všeho ještě nepříjemnosti s císařem.

Pánové čeští nepořídili ničeho. Dne 7. května 1573 byl vyhlášen za krále francouzský vévoda Jindřich z Valois; přišel do Polska teprve r. 1574, ale nebyl na trůně polském ani pět měsíců a prchl ze země do Francie, když bratr jeho, král francouzský, zemřel.[2])

Na nových sněmích polských, kde se mělo jednati o volbu krále, zasazovali se již Turci o to, aby Poláci nevolili Němce nebo Rusa, nýbrž Štěpána Bátora. Kandidátů na trůn bylo dosti: rod habsburský, král švédský, Štěpán Bátory, a nižší šlechta byla zase pro pana Viléma z Rosenberka, pána ze starožitného rodu, Čecha, muže své krve, svého jazyka a přirozeného bratra svého.

Náčelníkem přívrženců Št. Bátora byl kancléř Jan Zamojski. Dne 12. prosince 1575 byl zvolen u Varšavy sice Maximilian za krále, ale strana protivná, zvláště drobná šlechta, zvolila dne 14. prosince králem Štěpána Bátora. Císař vyslal do Polska nejprve Martina, biskupa vratislavského, a potom nové poselství, v němž byl opět p. Vilém z Rosenberka (s Fab. z Schönbacha a Mat. z Lojov), aby vyjednával s protivnou stranou, která zvolila za královnu Annu Jagiellovnu, již měl za choť pojmouti Bátory. Pan Vilém musil zaopatřiti k dalšímu vyjednávání peníze, jichž císař neměl.

Pro Turky, které by si byli Poláci-Bátorovci zavolali na pomoc, dále z ohledu na slabé zdraví své nemohl císař Maximilian tak energicky zakročiti, jak by bývalo nutno, a tak se stalo, že Bátory opanoval pole[3]).

[1]) Dvorský uvádí takový list (str. 10, Slov. Sborník 1885), který líčí Němce jako národ nadutý, nenávistný lidem i Bohu, nadávající všem národům pod sluncem . . . jazyku polskému naučí se kterýkoli cizinec kromě Němce . . .

[2]) Czermak (Studia historyczne 1901) charakterisuje Jindřicha takto: cizozemec, král věrolomný, neměl v sobě nic takového, co by mohlo otevříti srdce novým poddaným — mimo snad takové poddané, kterým bylo lehko otevříti srdce za pomoci zlata a kalicha vína.

[3]) Un. prof. Dr. Viktor Czermak vzpomíná v nedávno vyšlých „Studyích historycznych“ trpce, že Bátory byl původu uherského, že neznal jazyka poddaných a s nimi se dorozumíval pomocí mrtvého jazyka klassického (Na dvorze Władysława IV.)

Generální sněm český (17. května 1576) vzal zprávu o císařském vyjednávání na vědomí s těmito pěknými slovy: „a tak když by pán Bůh Všemohoucí těm královstvím Českému a Polskému i jiným zemím jednu hlavu dáti ráčil, jisté jest, že by to k oslavení a rozšíření jazyka slovanského mezi všemi národy k veliké pochvale, nepřátelům všeho křesťanstva k nemalému postrachu se vztáhnouti mohlo".

Do té doby spadá významné vyjednávání o přátelský spolek mezi Ruskem a Habsburky, jenž bohužel nestal se skutkem. Car Ivan Vasiljevič chtěl podporovati nezištně, šlechetně a upřímně syna Maximilianova; ale smrt Maximilianova r. 1576 přetrhla jednání toto. Dvorský napsal o tom na konci své stati tato slova: „Smrtí císaře Maximiliana přetrženo další všechno vyjednávání s Ruskem, kteréž kdyby se bylo uskutečnilo a potrvalo, bylo by s nemalým prospěchem domu rakouského i carství ruského i národa polského. Stát Rakouský byl by sesílen, rozmnožen, Prusko by nebývalo nikdy tak mocným, Rusko by nemělo tak znepřáteleného bratra, souseda, a Poláci rozdělení Polsky".

Bátory byl dne 1. května 1576 korunován za krále polského, a Maximilian zemřel dne 12. října téhož roku. Nějakou dobu působilo stavům českým starosti, že král polský zbrojí a že docela najímá lid vojenský v Němcích a v Čechách, což bylo dne 31. března 1578 zapověděno, načež černý a bílý orel chovali se k sobě přátelsky.

Po desítiletém panování zemřel Bátory, 12. prosince 1586, bezdětek, a zase bylo nutno vykonati volbu nového krále. O korunu polskou ucházel se také bratr císařův, arcikníže Maximilian, který již v lednu 1587 vypravil posla, by pro sebe získal polské magnáty. V době této dovolával se arcikníže služeb pana Viléma Rosenberka, v Polsku velmi známého, a do doby této spadá sepsání dvou politických brožur Paprockého, věnovaných panu Vilémovi.

Na všech stranách bylo již patrno všeobecně, že to v republice polské (Rzecz pospolita) s králem, figurou v čele, není v pořádku. Vlastní moc spočívala v rukou nesvorné šlechty, která znenáhla připravovala osud Polsky. Pomalu již začínalo vznikati osudné přísloví: „Polsko se udržuje nepořádkem".

Neutěšené politické poměry měly arci reflex také v literatuře. Takové bařeniště je nejvhodnější pro satiry, pamflety, repliky,

jedním slovem pro škaredou literaturu politickou. Nejmírnější jsou ještě satiry, jež mívají zároveň cenu kulturně politickou, ač třeba bráti je s opatrností jako negativní obraz časů, které líčí.

Poměrně krotké jsou ještě „Satyry Marcina Bielskiego". „Rozmova baranów" točí se kolem nesvornosti polské, spisovatel ujímá se poníženého stavu selského, který utlačují stavy ostatní.

Na sejmiech per ambages wkoło rzeczą toczą,
A w pośrzodek, gdzie trzeba, tam śmiele nie wkroczą.
Posłowie zjachawszy się, czynią z księżą spory,
Na ostatek syem zatkną czopem i pobory.
Nejvíce broji proti Vlachům a Židům.
Włoch począł, Żyd dokonał, na was się zmówili,
Aby za wasze dobra jedli, dobrze pili.

Šlechta za mnoho nestojí, Prusko, Litva jsou nespokojeny, sousedé!

Moskwa za uchem trąbi, a Szwed w bęben tłucze.

I ženám se zdálo, že to s mužskou vládou není v pořádku. Kateřina se ozývá v Bielského „Seym niewieści" takto:

Ta ich rada na sejmie, chłopka na wsi złupić,
A na swych kolacyjach każdy dzień się upić.
Króla, Pana swojego, mało sobie ważą,
Gdzie mu prawdy potrzeba, tam się nie okażą;
Tylko własnych pożytków z pilnością szukają,
A o pospolitą rzecz, o tę nic nie dbają.

Tak bylo ještě za pokojnějších dob. Hůře bylo, když politické strany začaly proti sobě pracovati pamflety a různými brožurkami, k čemuž příležitost zavdávaly časté volby králů po vymření Jagiellonců. Nejchytřeji bylo upraveno „Zrcadlo království Polského" (Čas. čes. Musea 1875), které nešetřilo nikterak protikandidátů Bátorových, o něm však chytře pomlčelo.

„Sententia cujusdam de electione regis Polonorum" (1573) doporučovala kandidaturu caře Ivana Hrozného. Sem patří dotyčné části ze „Zbióru pamiętników" II. III. Elekcyey przyszłey Warszawskiey przestroga" (1587), a Tarnowski zabýval se také speciálně touto dobou „Pisarze Polityczni XVI. wieku". Obzvláštním stranníkem Habsburků byl Warszewicki, člověk takto velikých zásad, ale jinak dobrodruh a ctižádostivec.

*

Spisy jeho dosud neznámé vydal H. Wierzbowski r. 1883: „Christophori Varsevicii Opuscula inedita, ad illustres viros epistolae, caeteraque documenta, vitam ac res gestas ipsius illustrantia, una cum indice ejusdem auctoris operum, quae hucusque in lucem prodierunt.“ Je to velice záslužná a nám také zajímavá publikace.

V téže době, když Paprocki napsal „Památku nepořádku v Polsce“, napsal Warszewicki „Rozmluvu Poláka a Čecha“, v níž Čech vykládá Polákovi výhody, jaké by mu vznikly z toho, kdyby zvolil Habsburka za krále. Rozmluva tato vyšla původně polsky; ale nezachovala se nám, nýbrž latinský překlad „Lechitae et Bohemi colloquium“, který jest nyní v knihovně Vatikánské. Na konci rukopisu je poznámka „auctor Warsovicius lingua polonica.“ Rozmluvu tuto vydal Wierzbowski na str. 77—95. Čech se tu jeví opravdovým diplomatem, který obratným způsobem dovede zastupovati zájmy Habsburkův. Polák se brání tím, že Habsburkové jsou Němci, a potom že v Čechách byla za poslední doby svoboda značně přistřižena. „Quamdiu orbis est terrarum permansurus, tam diu Polonus fratrem est e Germanis nullum habiturus.“ V příčině omezení svobod brání se Čech, když se ho Polák na to už po druhé ptá, takto: „Servitus nulla Bohemis imposita est, sed compressa, ut ubique fit, poenis atque suppliciis est improbitas, datam regi fidem praestitumque juramentum quae violarat... pauci tantum capite plexi sunt.“

V tom se však Polák nechce dáti přesvědčiti. Konečně Lechita doznává, že bratr Čech (dominus Bohemus) má snad pravdu, ale co je to platno, když ostatních o tom nelze přesvědčiti.

Bylo-li pojednání Warszewického rozšířeno také po Polsku, působilo na prospěch arcikníže rakouského mnohem vydatněji, nežli bojovný útok Paprockého na Zamojského i švédského kralevice. Ke „Colloquiu“ Warszewického bych se rád ještě jednou vrátil, jeť u nás málo známo.

Ale „Colloquium“ toto není jediným spisem, kterým vystoupil Warszewicki pro věc Habsburkův. Jsou to zvláště „Apologia I., qua D. Maximiliani Caesaris, regis Poloniae electi, ius et dignitas defenditur, Apologia II., qua alterius Maximiliani, archiducis Austriae.. defenditur“ a Oratio k témuž 17. ledna 1588; sem patří „Rationes et argumenta pro Regno Poloniae recuperando,“

což se zdá býti Polákům ještě dnes vlastizrádné, neb aspoň velmi nečestno; potom uvedené již „Lechitae et Bohemi colloquium“, a k r. 1575 se odnáší „De rebus in Polonia gestis in regem eligendo.“

Když byl arcivévoda Maximilian zajat, psal Warszewicki Propositio osvobození jeho a docela „Consilium de rebus polonis turbandis“.

V „Oratio pro Maximiliano“ praví na str. 135: „De Bohemia non dico, quae et ipsa abundat divitiis et nemini secunda est libertate“. R. 1588 dne 2. března měl také řeč „ad Rudolphum II. caesarem.“

Kdyby byl Warszewicki dále psal dějiny polské (známy jsou pouze tři knihy „Rerum polonicarum“), byly by zajisté jinak zabarveny nežli spisy Orzelského nebo Heidensteina.

Kdyby dále býval Warszewicki z upřímného politického přesvědčení přívržencem rodu Habsburského, nebylo by lze nic namítati proti jeho povaze; ani polský historiosof nebude dnes míniti, že hr. Zamojski spasil Polsku volbou Zikmunda III.[1]); nejlepší vlastenci polští z Haliče ujišťují nyní, jak horlivými poddanými jsou Habsburkého rodu, o němž předkové jejich ničeho nechtěli věděti.

Nečestno však je to, že týž Warszewicki vida, že u císařského rodu již nevyzíská ničeho, obratem ruky vstupuje do služeb hr. Zamojského a ubezpečuje ho polsky: „jestem za to W. Mści wielce powinien i za to służyć i imię W. Mści wielbić zawżdy chcę i będę. Jinde.. ja jednak w każdej fortunie nieodmiennie W. Mści służyć póki żyw będę“.

Táž slova, že pánu svému milostivému vždy vděčně sloužiti bude, ozývají se i v jiných dopisech, zaslaných Zamojskému; začátek k tomu učiněn již r. 1581. Roku pak 1582 věnoval J. Zamojskému knihu: „Pro Christi fide et Petri sede orationes III,“ a „Memorabilium Rerum Et Hominum coaevorum descriptio“. A to je nepěkný rys jeho karakteru.

[1]) Později byl sám Zamojski se Zikmundem nespokojen; více o tom a několik nových dat o Paprockém viz v článku K. Hecka „Szymon Szymonowicz“ (Rozpravy Ak. umiejętności, W. Filolog. Ser. II. Tom XVIII.) a v monografii Witolda Nowodworského „Jan Zamoyski“ 1898. O volbě krále Zikmunta máme „Diarium sub Rege Rudolfo“ od Marka Bydžovského z Florentina (Slovanský Sborník 1887).

Paprockého vážím si více nežli Warszewického, o němž ostatně sami Poláci asi tak rádi píší, jako Rusové o Bulgarinovi nebo my o Sabinovi.

Paprocki přidržel se Zborowských. Jako v Německu, v Italii, v Uhrách neb u nás, zápasili i v Polsku mezi sebou o náčelnictví dva rodové. Zborowští prohráli, a Paprocki s nimi. Snášel s nimi osud jejich a trápil se ve vyhnanství, i když se při tom dobře měl. Vytrpěl si aspoň duševní muka, ale zůstal věren sám sobě. A toho o spisovateli „Rozmluvy Poláka s Čechem" nelze říci.

Warszewicki byl také v Praze, jak patrno z dopisů jeho. Po prvé tam přišel z Řezna po smrti císaře Maximiliana II.; dne 15. ledna 1577 píše z Prahy list kardinálovi Comendonovi, potom 10. března zároveň Gratianovi, tajemníkovi téhož kardinála.

Roku následujícího 1578 byl již ve Varšavě.

Po desíti letech byl opět v Praze; svědčí o tom list arcibiskupovi Hannibalovi de Capua (4. března 1588) a list arcivévodovi Ferdinandovi Tyrolskému z r. 1589, kdy žádá, aby byl odměněn za své služby „erga Serenissimam Domum". Z dopisu arcivévodovi Arnoštovi psaného se dovídáme, že po porážce u Byčiny (kde bojoval Paprocki) byl zbaven veškerého jmění: — „posteaquam rebus omnibus spoliatus a clade Biczinensi nudus et inops huc adveneram" (totiž do Prahy).[1]) V Praze byl ještě v červnu (1590) a tu již vyjednával prostřednictvím legáta papežského Hannibala de Capua, aby se směl navrátiti do vlasti. „La gratia che Sua Maestà (Zigmund III., král polský,) ni ha fatto di potermene liberamente ritornare in quel regno, reputo assai grande."

Warszewicki byl přece šťastnější, nežli krajan jeho Paprocki.

Konečně pro úplnost obrázku svého dodáváme, že některé spisy Warszewického byly tištěny v Praze. R. 1588 byly tam tištěny: Christophori Varsevicii Paradoxa. Pragae. Ex Officina Michaelis Peterle. (Praefatio data Pragae Calendis Augusti).

Christophori Varsevicii Oratio ad Rudolphum II. Romanorum Imperatorem Augustum. Qua de re bene et feliciter contra Turcas gesta gratulatur: Pragae. Impressa per Georgium Nigrinum Dedikována Rudolfovi II., 16. listop. 1588.

[1]) V Praze byla tenkráte celá osada podobných Poláků (polacchi, gli quali dopo questa infelice rotta (u Byczyny) sono venuti in questa corte).

R. 1589 Christophori Varsevicii Turcicae res. Pragae. Typis M. Danielis Adami a Veleslavina. Totéž po druhé u Veleslavína též r. 1589, ale místo 47 fol. je fol. 48.

Christophori Varsevicii Diversis Locis Et Temporibus Habitae Quaedam Orationes. Pragae. Typis M. Danielis Adami a Veleslavina.

R. 1593 věnoval císaři Rudolfovi II. knížečku (4°, 6 fol.): Christophori Varsevicii Ad Rudolpuhm II. Romanorum Imperatorem, Et Hungariae Bohemiaeque Regem, Oratio, Qua de clarissima Christianorum contra Turcas Victoria in Slavonia ad Sissek parta, Ipsi et Reipublicae gratulatur.

Táž gratulace vyšla ještě jednou na 7 listech.

Clypeus Spiritualis. Pragae. In officina Typographica Johannis Schumann. Clypeus tento vyšel po prvé r. 1582 ve Vilně a byl věnován „Sigismundo, principi Sueciae". Nyní zněla dedikace: Sigismundo III., regi Poloniae.

Warszewicki byl tedy přijat na milost u dvora svého krále. Od této doby psal panegyriky na krále Zikmunda.

R. 1599 stal se tento neodbytný officiosus — kanovníkem krakovským.

Konečně vrhl se na dějepis; jeho „Libri duo Caesarum, Regum et Principum" bylo by záhodno srovnati se spisy Paprockého.

Warszewicki byl úžasně plodný spisovatel, i v tom se podobá Paprockému.

Hr. Tarnowski se na tohoto spisovatele v „Historyi literatury polskiej", I. tom. 307—308, horší opravdově.

* * *

Do tohoto druhu „literatury" patří také politické brožury Paprockého.[1])

Paprocki byl naprosto oddán pánům Zborowským, dříve velice váženým, kteří se znesvářili s velmocným kancléřem, hrab. Zamojským, málem bychom řekli, polským Bismarkem 16. století. Zborowští byli zničeni a vyhubeni. Největší trest stihl Samuela Zborowského, poměrně nejnevinnějšího — byl sťat —. „Krzysztof Zborowski"[2]) byl na sněmě r. 1585 odsouzen, a nezbylo mu, než prchnouti.

[1]) O Paprockém z Hlohol v Jirečkově Rukověti..

[2]) Lituji, že mně nebylo lze užiti spisu Dra. Aleksandra Czuczyńského: „Dyaryusze sejmowe z r. 1585". (Krakov, 1901). Referat: Biblioteka warszawska" 1902, tom III. str. 156—162.

Heidenstein, dříve sekretář Zamojského, potom králův a osobní dějepisec Bátorův a Zamojského, zachovává o sněmě tomto nápadnou objektivnost v díle svém „Rerum Polonicarum Libri“...

Spisovatelé polští, zvláště historikové, nelíčí sympaticky Zborowské, a bývají plni chvály o Zamojském, který způsobil volbu švédského kralevice Zikmunda III., po matce Poláka —; ponechávám Polákům samým, by rozsoudili, zdali tím opravdově vlasti prospěl — jisto zatím jest, že mají Paprockému za zlé, že sepsal „Upominek“ a „Pamięć nierządu“, ale kdo přečte první spis, zajisté mi přisvědčí, že obsahuje těžkou obžalobu proti Zamojskému.

Czubek vyčítá Paprockému, že byl literárním námezdníkem, „novinářem nejhoršího druhu, píšícím na zamluvení pro toho, kdo platí“. To je pojem příliš moderní, a nehodí se na Paprockého, který se osobně účastnil bitvy pod Byčinou.

R. 1587 vydal Paprocki proti Zamojskému „Upominek“; dopsal jej posledního května téhož roku v Paprocké Vůli čili Lhotě. Obsahuje 52 artikulův obviňovacích, z nichž polovice jest velmi závažná. Zvláště vyčítá Zamojskému, jak zacházel s pokladem státním (skarb), že se dal podpláceti, že „Króla podwiódł na familią zacną Zborowskich“, že falšoval dějiny pomocí cizinců (księgi niewstydne napisawszy, do druku podał pod tytułem Rzeczyckiego), že všechny dekrety sněmovní z r. 1586 učinil proti statutům a pravdě.

Celkem však uznati třeba, že Paprocki v Upominku vystupuje klidněji a objektivněji, kdežto v pozdějším „Pamięci nierządu“ vychrlil neomaleně nenávist a osobní vztek proti tyranskému samovládci.

Již za „Upominek“ musil prchnouti z vlasti, do níž se nevrátil, dokud Zamojski (pan Szary, basza), nezemřel.

Nejostřejší místa proti Zamojskému jsou, že na konvokaci tyranské z r. 1585 dal konati soudy „sine ordine, sine iustitia“. A směle mohl mluviti nejpřednější „zausznik abo pochlebca królewski a zagubca praw i wolności naszych“, že do desíti let nebude v Polsku krve Zborowských. A proto tedy napomíná Paprocki krajany jako „sluha a bratr“, aby se co nejvíce chránili „ubogiego pana z nędznej familiej, by miał napiękniejszą czerwoną czapką, boć ją z skarbu R. P. drogo zapłacono.“

Jinak se věci mají se Zborowskými, s nimiž Paprocki byl vychován, a pocházel z té krajiny jako oni. To je slavný, v pravdě urozený rod. Zvláště pak uvádí jednotlivé Zborowské, chválí jejich nezištnost a vybízí ostatní šlechtu, aby je uznala za vůdce.

Jeden ze Zborowskich z Rytwian obránil Kamence a země Podolské před Turky, jezdil v poselstvích velikých ke křižákům a do Čech.

V této chvále Zborowskich podotýká Paprocki: A to není žádné pochlebenství, nýbrž čirá a jasná pravda. Neboť kdyby v nich spatřil něco „republice" protivného, tedy by toho neztrpěl, neboť mu to tak „natura i cnota przyrodzona dały, że malo veris offendere quam placare adulando". Snad Paprocki už tenkráte tušil, že sebe musí hájiti proti pozdějším dějezpytcům.

Zde ještě Paprocki chválí Bátora jako soukromou osobu, a je rád, že potomní král polský, Zikmund III., — tehdy ještě kralevic švédský, — je vychováván po polsku.

Na jednom místě vyskytuje se také jméno „Poděbradského". — Dajcie tomu panu Podjebradzkiemu pokój, str. 24.

Také o Čechách jsou zmínky.

Brožurka se počíná vypočítáváním všech panovníků polských. Při Piastovi a interregnech se dí: "Chyba by jakiemi praktykami abo z musu raczej, jako ono mieli bracia naszy Czechowie." Paprocki viděl v nás bratry. Boleslava Křivoústého zvali okolní národové mocným, a tedy i Czechowie. Za to Wencesław Czech wzięt beł po nim do córki jego (Przemyšla) za pana, nie beł pożytecznym Koronie, umarł rychło.

Tam, kde se mluví o Jagiellovi, jenž založil Akademii Krakovskou, dokládá se: „a potem po doktory i po mistrze aż do Pragi słał". A kolem roku 1456 se vzpomíná mezi mistry také „Martinus Pilsnensis, teologie doktor, kanovnik krakowski, rector universitatis!"

O uprchlém Jindřichovi dí, aby Bůh uchoval Polákův takových králův. Chvála Bohu, již utekl, a proto o něm prý pomlčí podle zásady biblické: Non maledices principi. O předešlém králi podotýká zcela správně: Však se Turčín tím chlubí, že jsme si ho obrali jemu k vůli.

Kdo chce rozuměti Upominku, musí dobře znáti latinsky. Bylo to vůbec zlozvykem polského písemnictví, zvláště dějepisného, že se utápělo v latině.

„Upomínek“ i „Pamět“ byly vytištěny v Čechách, totiž českým sazečem, který namnoze neznal polsky. Czubek uvádí řadu bohemismů, jako: tehdi, ctnota, wejwoda, Gerzy, slachticz, nietoliko, kraginach, potom, madrost, chrestianski, niemilosrnie, bratra. Také chyby pravopisné svědčí o tom, že brožurky tiskl Čech. (Příště ostatek.)

Ze starých pamětí města Bzence.

Podává Josef Cvrček.

I. Akta tribunálu Bzeneckého ze stol. 17.—18.

Mezi různými památkami písemními z minulosti města Bzence na Moravě, kraje Uh. Hradištského, zachovala se také „kniha purkrechtní“. Měl Bzenec ode dávna „jus gladii“ — právo odsuzovati na smrt. Teprve r. 1785 za Josefa II. bylo právo toto zrušeno.

Kniha purkrechtní má zápisy ze stol. 17. a 18. V levém rohu nahoře jest vyobrazen Spasitel na kříži, pod ním vyzdvižená ruka k přísaze; pod křížem jest obraz knihy, na deskách jejích nápis Kniha purgrechtní. Na druhé straně první desky napsáno: „Dne 21. martii 1729 odevzdáno panu Ant. Duchoslavskému“. — Hned na prvních stránkách zapsáno jest „Juramentum in autentica forma depositum“. Z tohoto zápisu dovídáme se, že běželo o to, kdo vésti má spisy a zápisy města: město či vrchnost?

Poněvadž o tom nezachovalo se zprávy listinné, přizván byl nejstarší obyvatel města, aby pověděl, co mu o knize je známo. Slyšme přísahu jeho do slova:

„Já Pavel Klučka přisahám P. B. Všemohoucímu, Stvořiteli mému, a důstojné Matce Boží, bez poskvrny počaté P. Marii, a všem Božím svatým — že co pamatuju od 80 let — nikdy nebyla kniha purgrechtní v moci a rukách pánů officirů aneb v zámku: nýbrž magistrát neb rada městská v radním domě při renovací všeckny spisy neb zápisy „sua authoritate“ se syndikusem a svou possessí zřídili a spravovali. „Načež živ i mrtev zůstávám. Amen.“ (Pečeť červená.) Že už před r. 1729 město mělo své zřízence, určené pro vykonávání trestů, zaručuje nám zápis v účtech obecních r. 1721, kde mezi jinými „úředníky“ obce jmenuje se také kat a jeho služné ročních 12 rýnských a 40 grošův. A také místní paměť dosud vypravuje o šibenici, která stávala na osamělém návrší za Bzencem u „Nového Světa“, kde dnes říká se „na babí“.

Ze zachovaných zápisů do knihy purkrechtní uvádíme tyto:

1. Martin Urban o dům:

Týž léta P. 1711, dne 10. martii, za purkmistrovství pana Martina Schulze a konšelů sobě přidaných, totiž Václava Poláka, Filipa Duchoslavského, Fr. Kočiše, Bernarda Chmela, přednesl dovolení od p. Jana Czastovského, ten čas hejtmana bzeneckého, o dům, který zdědil vrchjmenovaný Martin Urban po nebožtíkovi Jiříkovi Urbanovi, otci svém, za 60 stříbrných. Z té summy přijde čtyřem sirotkům platiti každému po 7 stř. 30 gr.; činí 30 stř. Item matka zdědila po manželi svém 30 stř. Z těch 30 stř. držiteli gruntu 15 stř., a sestře Alžbětě 15 stř. Stalo se vědomě léta a dne ut supra. Rukovníci jsou Franc Obříz a Jiřík Ostrezius. — Poněvadž držitel gruntu v roku 1711, Martin Urban, který tohoto roku běžícího z světa odešel, nic na ten grunt nezaplatil, — tehdy takový (grunt) pozůstalá vdova Václavovi Musilovi v tej ceně propouští, na který způsob se jemu takový grunt do knih purgrechtních zapsati dáti dovoluje a to za nynějšího interim purgmistra Václava Zumra, Filipa Duchoslavského a Pavla Kotka. (Datum na zámku Bzeneckém 30. Junii 1717.)

Rozsudky soudu Bzeneckého potvrzovány bývaly od appellačního soudu na hradě Pražském, jindy zase od cís. kr. tribunálu v královském městě Br-ně.

2. Ku právu města Bzence v margkrabství moravském:

Jménem a na místě JMti v Uhřích a v Čechách královny, paní, paní nejmilostivější — praesident, vicepresident a radda JMti nad appellacemi na hradě Pražském zřízení a usazení, měvše tu od práva města Bzence v margkr. moravském, Jury Strošeka a Tomáše Šimečka pro podezřelost krádeže, vězením zjištěných, spolu s dobrovolným jejich vyznáním, se tejkající — odeslanou žádost a otázku v svém pilném a bedlivém povážení, na ni toto nařízení dávají a z práva nacházejí: „že naddotčený Jura Strošek pro takové přečiněni své s jednoročním, Tomáš Šimeček ale čtvrtletním v železích a poutech (krom nedělních a svátečních dnů) vykonávati majícím obecním dílem, potrestáni býti mají podlé práva. Tomu na svědomí pečetí JíMti královské, k tomuto soudu obzvláště zřízenou, jest zapečetěno.“ (Datum na témž hradě Pražském, 19. dne měsíce máje L. P. 1744.) Waczlaw Hrabie z Kokorzowa. Wawrzinetz Kundratin. Publicírované dne 27. Julii 1744 o 9 hodinách. S. S. Maria Theresia, Hung. et. Boh. regina, archidux Austr., dux Burg., march. Mor., dux Silesiae. (Říšský znak s menšími znaky zemí koruny české.)

3. Ku právu města Bzence v markr. Mor. Anna Zapletalová ohlásila recursum o milost:

Jménem a na místě JíMti etc. nad appellacemi na hradě Pražském zřízené a usazené raddy JíMti, měvše tu od práva města Bzence] v margkr. moravském Anny Zapletalové pro zahubení svého neřádně nabytého plodu, též jejího souložníka Pavla Tvarůžka, při témž právě vězením

zjištěných, spolu s dobrovolným jejich vyznáním, se tejkající, odeslanou žádost a otázku v svém pilném a bedlivém povážení, na ni toto naučení dávají a z práva nacházejí: že naddotčená Anna Zapletalova na také těžké a pohoršlivé přečinění své, jiným ku příkladu a vejstraze, sobě pak k zaslouženému trestu: mečem na hrdle trestána, do hrobu vložena, kúlem skrze srdce probita a tak zahrabána býti — Pavel Tvarůžek ale půl leta na obecním neb panským díle v železích a poutech (krom nedělních a svátečních dnův) pracovati má podle práva. Tomu na svědomí . . . zapečetěno. Actum na témž hradě Pražském 5ho dne měsíce máje L. 1741. Publicírováno dne 29. máje 1741. Waczlaw hr. z Kokorzowa. — Fridrich Ri(chtenbergk.) (Pečeť chybí.)

4. Purkmistrům a konšelům města Bzence. (Praesentatum 27. Juli. Public. 28. Juli 1753.)

Jménem a na místě JíMti římské císařovny v Germanii, v Uhřích a Čechách královny etc. . . . tento slavný císařsko-královský tribunal, jakožto spolu nejmilostivěji nařízené a usaděné (!) a appellatorní právo tohoto margkrabství moravského, měvše tu od práva města Bzence, tu při témže právě pro krádež zjištěnou Marinu Píštěnu[1]) se tejkající spolu s dobrovolným jejím vyznáním odeslanou žádost a hrdelní otázku v svém pilném a bedlivém povážení, na ni toto naučení dávají a z práva nacházejí, „že nadřečená Maria Píščena pro své těžké přečinění jiným ku příkladu a postrachu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu — s mečem na hrdle trestána býti má podle práva. Tomu na svědomí jest toto s pečetí praveného cís. královského tribunálu . . . zapečetěno. — Actum při témž cís. královském tribunálu v královském městě Brně, dne 12. Juli L. P. 1753. — Josef Antonín z Astfeldu. — Jan Arnošt Seidl.

Další dva zápisy jsou německé; z nich uvedeme pouze výňatek.

5. Anna Kudličková, pašerka tabáku. Obžalovaná pašovala z Uher do Moravy tabák. Poněvadž při soudním výslechu doznala, že tak učinila jen jednou, odsouzena byla výrokem soudců k „dobře zaslouženému trestu, jiným k příkladu k jednoroční obecní práci v městě Bzenci v železích a poutech“ podle práva. Actum v Brně, dne 7. března 1767. — Publicatum in curia civitatis Bzenecensis die 28. Martii 1767.

II. Knihy památní.

Stávalo se někdy, že knihy purkrechtní byly poslány do Brna, a tu věci právní zapisovány byly do knih památních. Stávalo se tak jen zřídka kdy. Nejvíce zpráv v těchto knihách jsou záznamy pamětihodných událostí místních, zprávy o úrodě, počasí a příhodách místních, Zápisy o věcech právních

[1]) Jelínek — Jelinčena = žena Jelínka.

jsou zajímavé jak obsahem, tak i řečí, často zvláštní terminologií, jak seznáme z několika ukázek.

1. Odpros. Na súseda zdejšího Antonína Jaroše učiněno udání, že o purkmistrovi tehdejším neuctivě mluvil: „že opovážil se zjevně před mnohýma lidma v ratúzi, kdežto i také tehda hraběcích služebníků přítomných jest bylo, toto mluvit, že pan Jan Kotek starší, a ty časy purkmistr města Bzence, šelma a nehodný jest býti purkmistrem, a jeho syn, Filip Kotek, šenkýřem na ratúzi obecním města Bzence. Předstúpil před purgrechtní právo města B. a při právním stání Ant. Jaroš zapíral, že on o tom neví, jestli by on to mluvit a tak utrhovat měl, ale poněvadž jiní lidé, kteří při tom byli, jemu to povídali, že tak utrhačně mluvil; což on Jaroš o tom proto nic neví, budúc tehda tuze opilý a truňkem přílišným unavený.

Nicméně byl on Jaroš tázaný, jestli on to dovést a proukázat může, co mluvil, odpověděl: že on na pana purkmistra a jeho syna nic neví, toliko to, že oni dobří a poctiví lidé sú, jak živi byli, a že jemu to srdečně líto jest, že kdy proti těm dobrým lidem se ústy svými nectnými ztratil. Pročež naznáno, že on Jaroš, jakožto původ, odpros právní učinil a dvě neděle areštem tížen byl, s tím předchováním: kdyby se to ještě jednú dopustil a opovážil a jmenovaným osobám s poctivostí zachovaným utrhovati měl, že do té vyměřené pokuty padne, kterou právo městské učiní. Dálejc jest on Jaroš condemnirovaný útraty právní de pleno zaplatit. Stalo se dne 19. Juli l. P. 1720 in sessione plena.

2. Právní stání o sklep. Paměť o právě horenském.[1]) Léta Páně 1721 dne 14. Juli den pamětní ten pondělek po sv. Markétě, jmenovitě sv. Bonaventury, a to za purkmistrovství p. Jana Strážnického a radních pánů byla sessí, kterú sama milostivá vrchnost naříditi jest ráčila, a při ní právní stání mezi osobami těmito[2]). Žid Berl stěžoval si, že se jemu r. 1717 příhoda stala v súdě, kterým jemu jistý sklep se odsúdil a dlužníku jeho Martinu Rychmachovi nasúdil. Při tom súdě nejprvnějším, jak akta ukazovaly, obvinil jmenovaný Rychmach, že jemu Berl veliký dluh dělá, kterým on (R.) závadným není. Berl naproti tomu se odháněl, proč on R. revers potrhal; když on (B.) s ním (R.) při horenském právě pořádnost dělal a sklep v 44 rýnských přijal, že by on ukázal, v čem jemu Rychmach zavázaný byl: ale R. se svú manželkú, která větším dílem súd vedla, zapírali, že žádný revers psat nedali, než že to Berl sám pro sebe dělal. Poněvadž Berl nic nemohl spisného ukázat, a Rychmařka přísahú své řeči stvrdila, tak se sklep Rychmachovi nasúdil.

Berl nebyl proti tomu, ale sobě předchoval (= vymínil, vyhradil), že on při milostivé vrchnosti proukáže a dáleji Rychmacha přesvědčí. (Podal rekurs.) Což se i stalo, že dnešního dne pod pečetí horenskú a svědectvím horníků i samým horným a vrchnostenským povole-

[1]) Horníci a vinaři.

[2]) Radní páni byli: Fr. Repík, Jan Ostrožka, Jiřík Ručka, Jan Baďura, Jan Herink, Pavel Orlický, Ant. Klučka a více jiných pánů radních. Všecka tato jména zachovala se ve Bzenci podnes, jakož i jméno Jaroš.

ním i zápisem v horenské knize proukázal, že on R. jemu Berlovi ten sklep v dluhu 44 rýnských při správě a pořádnosti té příhody při horenském právě ustúpil. Protož dle toho se zasej ten sklep Berlovi navracuje; za spravedlivé se nasúdilo za přítomnosti práva horenského celého.

V jiném zápisu projednává se spor o dluzích sirotčích, jež dlužna byla Barbora Skočovská:

„poněvadž ona vdova ten dluh přiznává, i naznává se, aby ten dluh roku 1722 při sv. Václavu polovic a ostatek při vinném užitku zaplatila. Vdova se k tomu zavázala, a tento zápis se pro jistotu sem uvedl."

Podobný spor měly vdovy Davidka a Šafařica o 50 rýnských, splatných ročně od Davidky Šafařice (1722, 10. Aprilis). Jindy zase vdova Kotková postupuje synu svému barák v ničem a žádnému nezávadný právem úplným za 18 rýnských: ale má ona vdova a matka v tom baráku volné místo míti až do smrti.

Kup domu. R. 1723, 22. Aprilis, kúpil Frant. Repík mladý — s dovolením pana Jiříka Jana Prokša, ten čas hejtmana na Bzenci, dům od vdovy Plaché za summu 100 zl. hotových peněz — a „poněvadž knihy gruntovní právě byly v Brně, zanesen kup tento sem do knihy památní."

Spor o smlouvu svatební. L. P. 1723, dne 11. máje, Karel Trnka v plné radě odpíral zeti svému, Václ. Novotnému, všechno to, co jemu na smluvách zadal, proto, poněvadž dcera jeho, Trnkova, do vyjití roku umřela. Zeť naproti tomu odpíral, že na smluvách svatebních o tom žádná výminka nebyla. Po mnohém odpírání a protestírování porozuměli si a porovnali se v dobrém dobrovolně takto: „Karel Trnka postúpil zeťovi vinohrad. Zeť zasej jemu otcovi postúpil také všecko, co zadané měl a ještě nedostal, na věky, a že žádné právo víc on Václav Novotný na Karla Trnkovém statku a domu míti nemá a nebude, a ještě to, že z toho vinohradu letos 1723 on Václav Karlu Trnkovi pro dobrú přízeň jedno vědro vína rád dá a povinen dát bude.

Soud o súmezí domovní měli páni Jan Strážnický a pan V. Ostrožka: „ale porozuměli se mezi sebou dobrovolně, a nevůle a nedorozumění přestaly".

Urážka cechu ševcovského. Mezi pány měšťany Václ. Ostrožkou a Bernátem Vacenovským přihodil se casus a prořeknutí, kterým oni oba tvrdo na se došli i v poctivosti se urazili, gruntovně však i to při tom se okřtilo, jakoby páni mistři poctivého řemesla ševcovského do povinností a úřadů přicházet neměli, to pan Ostrožka propověděl, že by takové ře-

meslníky berany a volmi býti měl. Na kterú rozprávku nadjmenovaný Bernát Vacenovský se pozastavíc — jakožto od toho poctivého pořádku — poháněl jmenovaného Ostrožku do důvodu pověsti té. Poněvadž ale tato příhoda se stala v rúši a s dobře zahřítýma hlavama, poznali se mezi sebú a jeden druhému srdečně, upřímně sobě odpustili a tam na věčnost to odhodili a se porovnali.

Spor o dědictví Jana Ryndáka a bratra jeho Martina. L. P. 1724, 22. Aprilis, za purkmistrovství pana Frant. Repíka domluvili se oba bratří dobrovolně a porovnali strany práva otcovského a mezi sebú mající dědictví na nižepsaný způsob, aby mezi sebú v pokoji a v lásce pozůstávali:

1mo. Jan Ryndák přeje v jeho domě Martinovi místo volné až do jeho proženění.

2do. Ustupuje Martinovi půl rúbanice „na Školových“ podle Jiříka Schuberta, však s tú výminkú, aby on Jan Ryndák právo a vůli měl vybrat, která strana by se mu líbila.

3tio. Ustupuje Martinovi také achtel vinohrada v „Prostředních horách“[1]) podle Martina Kolinca. Na kteréžto poustupování on, Martin Ryndák, ve všem přestává a přestal, a pan purkmistr a páni tomu své dobré místo dali a to chválí.

Protokollum, které dle nařízení vys. gubernia ddo 1. Juli 1776 dle místního vyšetření — poměry města Bzence strany poddaných a zvláště baráčníků obsahuje; za přítomnosti Ign. Jakuba Carcheri-ho, krajského, Josefa Papíka, ředitele panství, Antonína Bílého, purkmistra, Ant. Kotka, radního, a baráčníků Karla Felmara, Antonína Švrčka, Josefa Mucháňa, Antonína Solky.

1. Baráčníci přiznávají, že do roku 1776 robotovali ročně 52 dní. 2. Zástupce vrchnosti dokládá, že již r. 1713 takové roboty byly, jakož o tom zmínka se činí v „Narovnání“ z roku 1750. To doznali i baráčníci. 3. Zástupce vrchnosti připomíná, že v interimalní kalkulaci zanešena byla robota jako pěší. 4. Baráčníci přiznávají, že mají vinohrady a že jsou „kauffrei“, že z každého achtelu vinohradu — kromě 52 dní — museli sežati kopu pšenice, před 11 lety bylo jim to proměněno na 2 dni

[1]) Jsou i Přední hory, Zadní hory, Liščí hory, Kněží hory, které náležely kdysi Jesuitům v Uh. Hradišti; jsou dále Růžené, Grefty, Čihůvky, Maršálky, Bařiny, Polštáře, všecko jména vinohradů bzeneckých.

roboty v čas žní. Na přímluvu krajského svolili zástupci vrchnosti, aby místo této roboty 2denní, žali baráčníci kopu pšenice. 5. Na otázku krajského, proč 13 pololáníkům vedle 2denní roboty koňské (2 koně) a 8denní roboty pěší zvýšeny byly na robotu se 3 koni? a proč baráčníkům ve fassí větší roboty než r. 1750 se přiznaly? Odpověděl zástupce vrchnosti, že jen tehdy zvyšuje se žencům počet dní, když konají práce lehčí.

6. Zástupci obce odpověděli, že ročně 6 dní robotu s potahem koní a 5 dní robotu pěší konali. Stojí-li v „narovnání", že „týdně" a „2denní", že jest nesprávné. To doznal i zástupce vrchnosti a k doznání přistoupil i krajský úřad.

II. Miscellanea.

1. Zprávy o počasí. R. 1718 bylo hrozné a stálé sucho, také takové horko, že ve Bzenci žádného pamětníka nebylo, který takové sucho pamatovat by mohl. V tom P. Bůh sprostředkoval, že silné noční rosy byly, že předce obilíčko nejak došlo, ale jař k místu dokonalému nepřišla. Žeň byla dvě neděle před sv. Janem Křtitelem i chleb nový; ale následovalo veliké drahо, tak že tře za den za 8 grošů chleba užili a se nenasytili. Do strmisek seli lidé ječmeny a prosa, které došly: a tak za jeden rok z jednoho pola dvojí užitek pošel, ale nehojný. Na sv. Annu již hrozny dokonale zralé milostivá vrchnost na tabuli míti ráčila[1]), také toho roku následovalo dobré víno.

R. 1719 bylo takové sucho, ačkoliveк r. 1718 také sucho bylo, nicméně přece luža u mastných židovských krámků obstála, ale roku 1719 docela vyschla, tak že milostivá vrchnost tu náplavu neb blato do své zahrady vyvézti a formanům od každej fůry po 3 gr. platiti ráčila. Nebylo tehda ve Bzenci pamětníka, aby byli pamatovali, že luža vyschla, a předce lidé staří byli tehda 50, 60 i 70 let, i starší.

R. 1721 byl rok pohodlný, tak že lacino bylo: pšenice za 1 zl., réž za 30 grošů, ječmen za 30 gr., voves za 18 grošů měřica byla.

R. 1723. Tento rok byl od P. Boha požehnaný, nebo se v něm všecko dobře urodilo, obilí a všecko ovoce, obzvláště lískovce; vedlevá toho stáří lidé velikú a tvrdú zimu předpovídali. Ale co se stalo? Zima roku toho tak pohodlná byla, že na den Hromnic r. 1724 lidé na rynku bez kabátu seděli, jako v létě o sv. Janu. Protož po Hromnicích lidé bosi chodili a bosi bez kabátu ve vinohradech řezali a pracovali, což žádného pamětníka na to nebylo. Klášter Velehradský na té neobyčejné zimě se poza-

[1]) Zmínka tato vyplývá z práva horenského Bzeneckého; že obec první zralé hrozny z určitého vinohradu na „Starém Hradě" musila odvésti na tabuli vrchnosti. Po 10. srpnu nikdo, kdo vinohradu neměl, nesměl do „hor" (vinic) vstoupiti. A na památku toho až dosud každoročné oslavuje se „zavření hory" na „Starém Hradě", a vždy najdou se zralé hrozny, které „na ukázku" předkládají se na stoly hodnostářů města.

stavil, ale v jejich letopisách a památkách našli, že před 70 lety podobná zima byla, a kterú potom dobrý rok následoval. Pan Bůh dej taky nám. Amen.

R. 1724 pravda je, že in Januario, Februario, Martio, Aprili velice teplo a pohodlno bylo, protož také ovoce: třešně, marhule, broskve i mandle kvetly, ale polovic in Aprili taková zima, plískanice, sněhy a to jmenovitě 13. 14. Aprilis v Zelený čtvrtek a Veliký pátek povstaly, každému s podivením, nebo se na ty dně dva našlo, že jedna žena od Hochwaldu idúc k svým přátelům do Vacenovic zmrzla a zde pochována byla. Jednomu wachtmistrovi od slavného regimentu hometunského, kyrysařského od kumpanie pana rytmistra hraběte Kynigla, který prám (právě) ten rok zde v kvartýru ležel, stalo se, že když v nadjmenovaný Veliký pátek v té zimě a hrozném povětří z Hustopečí domů jel, jemu jeho pes — byla fena — skutečně zmrzl a v poli zůstal, sám však sotva domů dojel a zimú převelice ztrápen byl.

2. Úroda vína. R. 1716 byla zlá úroda na víno. I ten milý dar Boží kyselý a ničemný byl, víno samé dosti octové bylo; ale r. 1717 bylo víno dobré, ale nehojné; r. 1718 bylo víno prám panské (právě jako pro pány) a hojné; r. 1719 bylo víno hojné a dobré; r. 1720 bylo víno tomu rovné a hojné. Pane Bože dej a zachovej dáleji. Amen. R. 1721. Víno ranním mrazem trpělo, ale ještě úroda byla; některé víno ještě dobré, některé padlejší a jiné zas dobře kyselé. Víno se bralo po sv. Havli, ale s desátkem (pro vrchnost a faru) tak se zdrželo a odkládalo, že súsedé svá vína dvě neděle před vánočními svátky z búd (kde víno se lisuje) do sklepu dostali a to i s nemalú škodú, poněvadž mraze následovaly.

R. 1722 dal a požehnal P. Bůh velmi dobré víno, které v síle, moci a podstatě, líbeznosti a dobrotivosti tak dokonalé bylo, že okoličtí, kteří kyselé a tvrdé víno měli, tomu se nadivit nemohli. Byla zprvu bečka za 20 rýnských, okolo sv. Martina ale zrůstla do Hromic cena na 30 r., nebo kupci z Brna, z Čech i za Prahú daleko sem dojížděli. Potom k Veliké noci zase padlo víno na 26 r.

Ačkoliv rok 1723 byl od P. Boha požehnaný, bylo víno kyselé, ale přece některé — ale ne mnoho — ještě obstát mohlo; na sv. Václava nemohl se hrozen najít na tabulu pro milostivú vrchnost. Na to následovaly pěkné časy, zůstalo víno na vinicích, až se po sv. Martinu bralo. Když lidé nejvíc brali, přišli dni tak hrozné, studené a pršky se sněhem k velikému podivení, ale zase potom na čas se dalo.

3. O veřejné bezpečnosti a ohních.

R. 1717, dne 30. Augusti, stal se do města Bzence v noci okolo 10. hod. na noc vpád skrze pacholky, šelmy, rabovníky, kteří pod fortelem (záminkou), jakoby mýto spravovat chtěli, do domu p. Martina Šulca se dostali a ihned svú vůli provozovali, rabovali a jeho Šulca dobře dotlúkli, nebo tehdá rychtářem i mýtným byl. On však vzkřikl, na retu volal. Brzo se mnoho súsedú sběhlo, na veliký zvon se šturmovalo; a nepodařilo se těm šelmám, nebo jistý měšťan Pavel Kotek, zeť jmenovaného Šulce, se osmělil a skrze okno střelil a jednoho na smrt zabil. Tím se stalo, že prchli a hýbali. Ten pak jistý zabitý na kolo k šibenici jest dán.

R. 1717 při času sv. Jiljí pošel oheň v Olšovskéj hulici od konce Melichara Pogody až po Matyáše Václava. Patnáct domů prachem padlo. —

R. 1720, dne 20. Aprilis, v noci na desátú hodinu přišlo veliké neštěstí ohně. Vyšel od jednoho požárníka, Martina Stavjaného. Shořelo a prachem padlo: panský šenk, mlatevně, a dokola rynk městský 33 měšťanských domů. Mezi židy 33 domů a jejich škola. Mezi tím ohněm také shořel ratúz, obecní dům a šerhovňa. Ty časy byl zde písař městský, starý, podagrú chromý, kvartýrem na obecním domě; ten aby ohňu ušel, válel se po záhonech až k Trnkovému ve Bzinské ulici.

L. P. 1722, dne 14. Febr., jest kostel Vracovský, založení sv. Vavřince, v noci skrze mrcha-lidi vylúpaný. Odehnuli u sákristie mříže, podlezli a sebrali kalichy, monstrancí i ciborium, svátosti oltářní vysypali na oltář.

Dne 9. Aprilis 1722 v noci přišlo 10 chlapů sem do Bzence až k vratóm krchova o jedné hodině s půlnoci, ale že varta byla, nedošli chrámu Páně, ale odběhli.

Dne pamětního, tu středu po Veliké noci, dne 31. Martii 1723, dopustiti jest ráčil P. Bůh pád nešťastného ohně v noci na devátú. Shořel ratúz, obecní dům, v rynku dolním okolično 19 domů do Vracovské ulice, ta strana ke Bzinku (les) 8 domů. Židé všichni až na 10 chalúpek. Vyšel ten oheň od nějakého žida Mendla, řezníka jednookého. Ale jak se ten oheň strhl, nemohlo se při komissí najít. Sám pan Bůh to ví. Často P. Bůh město Bzenec ohněm navštěvovati ráčí; však již nic jiného k tomu se říctí (sic) nemůže, jen to: Pán Bůh dal, P. Bůh vzal. Buď Jméno Jeho na věky pochváleno.

Zápis o soli špíškové. „My dále podepsaní attestirujeme, že pan Jan Jiří Sartori u přítomnosti naší od Isáka Salomona Wielického za sůl, jak ještě špíšek po sedmácti českých byla, k rukám svým přijal čtyři sta hotových rýnských. — Že takové solné ve třech míškách (400 r.) od Isáka Wielického v důchodenské kassi zamknuté, od kteréžto my nížepsaní jeden klíč, a druhý Isák Wielický má - do Hradiště schráněné jsou, jsme tuto na pamět vzali.“ Ve Bzenci, v domě radním dne 9. Dec. 1703.

Zmínky o robotách baráčníků. Vrchnost Bzenecká chtěla na baráčníky uvaliti větší roboty; obec dokázala, že domky jejich vystavěny jsou na pozemcích obecních, a že tedy vrchnost nemá k nim práva. To potvrzuje též cís. král. zemské gubernium v Brně (asi r. 1781) dne 30. Augusti vrchnosti takto: „Poněvadž bzenečtí baráčníci na obecních pozemcích domky své mají, tak zůstane jen při 13denní robotě za celý rok; dále vrchnost ale práva nemá žádati z každého achtelu vinohradu 2denní robotu v čas žní, poněvadž se o této neděje zmínka ani v porovnání z r. 1750, a ani listy přivlastňovací na tyto vinohrady o tom ničeho nevědí.“

Robota na „Hrázi“. L. P. 1499, tu středu před sv. Prokopem, v Olomúci stala se dobrovolná smlúva mnou Janem z Lomnice a na Meziříčí, hejtmanem markr. moravského, maje při sobě některé pány z rytířstva, mezi urozeným a statečným rytířem pánem Kryštofem a urozeným vladykou panem Václavem Kropáči, bratřími z Nevědomí a na Bzenci, s jedné — a lidem jejich bzeneckým se strany druhé, o ty různice, které jsou mezi nimi od dávných časů byly, a to taková: „Item na „Hrázi“, jakož od starodávna bylo,

že lidé „Nad mlýnem“ dělávali, tak aby vždy dělali pro dobytek jeden den v roce[1])“.

Prodej mouky a potravin. Od krajského úřadu v Uh. Hradišti ze dne 16. Aug. 1786 se nařizuje, že cizí obchodníci moukou a potravinami mohou ve Bzenci zboží své jen o výročních a týdenních tvrzích prodávati — a lacino!

Z krajského úřadu 8. Aprilis 1784 nařídil Freiherr von Rebentisch ... „že židům nedovoluje se uherskou a cizí mouku prodávati kromě trhů výročních a týdenních; rovněž chléb, koláče a pečivo péci: to přísluší jen vyučeným pekařům. Prodávati je však, je každému a kdykoli dovoleno. Pronajímání krámků v domech křesťanských k prodeji zboží smíšeného nemůže býti zapovězeno, poněvadž by obecenstvo nerado vyhledávalo židy kdesi v koutě. Podobné nařízení dáno bylo od krajského úřadu v Uh. Hradišti 8. června 1784.

Nedělní klid. Dne 11. Julii 1781 od krajského úřadu nařizuje se obci Bzenecké, aby oznámila všem obchodníkům, kupcům, že v neděli a svátek nesmí se nic, kromě potravin, prodávati. Připomíná se však, že mouka patří mezi potraviny a že tudíž prodávati se smí.

Odpověď na prosbu varhaníka o zvýšení platu: Ačkoliv není potřeba za nynějších časů tohoto zvýšení, přece z milosti a z ohledu na to, že varhaník svou funkci tím horlivěji bude vykonávati, nařizuji, aby on ve čtvrtletních lhůtách dostával: ječmene 2 měřice, žita 12 měřic, čočky 1 měřici; z purkrabského úřadu: sádla 12 másů, soli 14 másů; z pivního úřadu: piva 2 vědra; z lesního úřadu: obyčejného paliva 8 sáhů. Však s tou podmínkou, aby v neděli a ve svátek na ranní hrál na varhany, a můj hrací stroj u hodin na požádání naladil, a hleděl si vymoci propouštěcí list z panství Semilského, od vrchnosti hraběte Millesima a stal se poddaným Bzeneckým: jinak by zůstalo při nynějším platu z milosti.“ Decretum na zámku bzeneckém, 16. Sept. 1777. Ernestina, ovdovělá hraběnka Salmová.

Stížnost o rektora. Bzenečtí podali krajskému úřadu stížnost na vrchnost a faráře stran obsazení místa rektorského; proto pozvána vrchnost a farář ke krajskému úřadu do Hradiště dne 11. Aprilis 1785 k vyřízení pře. Do sporu zasáhla taky Ernestina ze Salmu, poslavši Bzenčanům už 6. března 1785 list, že nesluší Bzenčanům samým obsazovati místo rektora, nýbrž i jim, vrchnosti a děkanovi; aby tedy k zachování křesťanské lásky a pokoje ustoupili p. děkanovi.

Z „Knih bergrechtních“ (vinohradních). Kupní list na vinohrad z r. 1595 a postupné kvitance až do r. 1614. Jura Vávrů z Vacenovic s Jiříkem Ryndáčkovým z města Bzence.

Léta P. 1595, ve čtvrtek po neděli Oculi, za horného Jana Moravana a hotaře Jiříka Strmišky, Jiříka Podmanického, Jana Jízdného, Jiříka Valáškova, Jiříka Nešiky, Jana Martinova, kováře, s dovolením Jeho Mti uroz. pána, pana Kašpara Pruskovského z Pruskova, na hradě Bzenci, a Její Mti uroz. paní

[1]) Tento vejtah se dokonale srovnává se svým originálem mně přednesenym. Actum in cancellaria caes. reg. Gubernii Brunnae, die 17. Februarii anno 1778. Max Lipold Dašický, registrator ibidem.

Barbory Pruskovské-Revaji z Reva, prodal jest Jíra Vávrů z Vacenovic Jiříkovi Ryndáčkovi 1 achtel vinohradu v „Liščí Hoře“ ležící, jakožto zmocněný od sirotka Macka Neskale Vávrova z Vacenovic za summu peněz 30 stř. Závdavku hned jest vyplnil 3 stř. Ryndáčků na summu, kteréž přijal Jíra Vávrů k rukám svým vlastním. Ostatek summy má Jiřík Ryndáčků Mackovi, synu nebožtíka Vávrů, vždy každého roku, počnúc hned od těchto Vánoc příštích, podle zůrody rok po roku po 11 stř. platiti, až do té vší summy vyplnění. Ihned ten achtel vinohradu Jírovi Ryndáčkovi jest odevzdán od Jury Vávrů, na místě Matěje, sirotka, z volnéj a svobodnéj ruky, tak jakž ty hory vinohradní v sobě od starodávna za právo a pořádek mají, skrze horního a horníky svrchu psané a rukojmě za dílo a placení toho vinohradu Tomáše Bártova, Valova, a Mikula Belů.

L. P. 1597, ve čtvrtek před Hromicemi, za horného Jana Moravana vyplnil jest Jiřík Ryndáčků peněz vejrunkových letošních na sumě 11 stř., a ty jest přijal Matěj, syn nebožtíka Vávrového, do rukou svých vlastních. L. 1599 ve čtvrtek, den Nanebevstoupení P. Krista . . . vyplnil J. R. peněz vejrunkových letošních a lonských na sumě 3 stř. (Přijal je Matéj . . .) L. 1600, ve čtvrtek „povejpustní“, vyplnil J. R. verunek letošních 1 stř. 15 gr., a ty přijal Matěj. (Ostatní vždy jako k r. 1597.)

L. 1604, ve čtvrtek den sv. Zuzany, Anna Ryndáčkova položila za vinohrad 3 stř., a ty přijal Matěj. L. 1605, ve čtvrtek, den sv. Matěje, Anna R. položila verunku vánočního 2 stř., a ty přijal Matěj. L. 1606, ve čtvrtek po neděli Oculi, Anna R. položila za vinohrad 2 stř. a ty přijal Matěj, syn Okále Vávrového. L. P. 1608 Anna R. položila verunka dvojího 3 stř., a ty přijal Matěj. L. P. 1612, ve čtvrtek před masopustní neděli, Anna R. položila zadržalého i letošího verunku za vinohrad 3 stř., a ty přijal Matěj. L. P. 1614, ve čtvrtek po středopostí, Ludvík Karlík na místě Anny Ryndáčkovéj, manželky, položil na zadržalé verunky za vinohrad 3 stř., kteréžto přijal Matěj. Toho vinohradu hledej v novejch Rejstřících sirotčích v listu 3. a 6. Po celou tu dobu byl horným Jan Moravan.

Antifonář Cholinský.

Podává MUDr. Jan Smyčka.

Obec Cholina jest z nejstarších dědin na Litovelsku. Již od dob nepamětných jest zde kostel i fara. R. 1326 daroval Adam z Konice patronát kostela cholinského řádu praemonstrátskému na Hradisku u Olomouce. Odtud zůstaly kostel i fara v Cholině stálým majetkem řádu praemonstrátského na Hradisku a tento dosazoval za faráře do Choliny výhradně členy řádové. Když pak r. 1784 zrušen byl klášter, dostala se fara cholinská pod patronát náboženské matice, pod níž jest dosud.

Ač fara cholinská patří mezi nejstarší na Litovelsku, přece má poměrně málo archivních památek. Okolnost tu lze vysvětliti tím, že řád praemonstrátský měl na Hradisku centrálu, v níž ukládal veškery listiny majetku jeho se týkající, jakož i veškery jiné listiny své. Po zrušení kláštera tohoto odvezen byl i archiv s ostatními poklady jeho do Brna, a snad částečně i do Vídně.

Nejcennější památkou nynějšího farního archivu cholinského jest Antifonář z roku 1589.

Antifonář[1]) cholinský jest kniha objemná do silných desek

[1]) Antifonář jest vázán do desek dřevěných, koží vepřovou potažených, 40 cm dlouhých a 29 cm širokých. Hřbet knihy jest 10 cm široký a má kromě dvou krajních ještě pět, stejně od sebe vzdálených, příčných pruhův. Políčka mezi pruhy nemají ani nápisu ani ornamentu. Ornament tento jest jen do kůže vtlačen, bezbarvý, toliko nápis na přední desce na hoře „Antiphonarium“ a letopočet dole „1589“ jsou vyznačeny černou barvou. Uprostřed desek v předu i vzadu, jest pečet, — znak — též jen v kůži vtlačená, podoby podélné, $7^1/_2$ cm délky a 6 cm šířky. Pečet na přední desce představuje preláta s mitrou a berlou, pod ním jsou dva štítky, z nichž jeden má v poli břevno a druhý růžice. Kolem pečeti jest nápis: „Revend. Dns Paulus Grinwald a Grinwald Dei Gratia Abbas Monasteri Gradicensis“ Pečet na zadní desce jest již hodně poškozena, tak že nelze znak její blíže popsati. Jest však viditelně docela jiný, než na přední desce. Kolem této pečeti nápis: „Insignia Reverendus Paulus Grünwaldt a Grünwald, Abbas Monas. Gradicen.“

Podobá se, že pečet na přední desce jest pečetí řádovou a na zadní desce pečetí převorovou. Veškery čtyři rohy přední i zadní desky, jsou opatřeny kováním z mosazného plechu, které má uprostřed mosazný knoflík. Desky mají též dva mosazné zámečky, na vrchu a dole, jimiž se kniha zavírala, tyto jsou však zachovalé již jen v rudimentech.

Antifonář má celkem 377 listů, a to napřed 22 listů papírových, pak 336 listů pergamenových a naposled 19 listů papírových. Mimo to jest ještě mnoho listů vyřezaných; tak vyřezán jest z listů pergamenových list 12, 18, 21, 22, 172, 180, 234, 242, 331, a ze zadních 19 papírových list 15 a 20. Měl tudíž antifonář prvotně celkem 388 listův. Dvacet listů v předu vevázaných má světlotisk — mastný znak — představující kalich a v něm velký hrozen vinný, 19 zadních listů papírových má sedm podélných pruhův a orlici. Všechny listy pergamenové i papírové, jsou rovně střezány, a mají 35·3 cm délky a 27 cm šířky. Dle ořízky listů pergamenových lze souditi, že listy pergamenové buď úplně aneb aspoň z velké části byly napsány prve, než do knihy byly vevázány; neboť jak poznámky a doplňky po boku na listech připsané, tak i ornament iniciálek je částečně střezán, což se mohlo státi jen při vazbě knihy. Platí-li letopočet 1589 na přední desce vyznačený za rok, v němž kniha do desek byla zavázána, byly listy pergamenové —

vázaná, po způsobě nynějších kostelních missálů, a obsahuje mnoho zpěvů církevních na pergameně psaných. Písmo jeho jest velmi úhledno a krásnými iniciálkami zdobeno. Drobnomalba těchto iniciálek, ač má ráz gotický, má značně mnoho na sobě ještě známek miniatur z doby románské, jakými zvláště mniši v době románské zdobívali knihy bohoslužebné. Titulního listu nemá ani stránkování listů, tak že nelze o něm říci, k čemu měl býti a jaký byl prvotní účel jeho. Též není známo, kdo jej počal psáti a v kterých letech byl napsán, jelikož letopočet na desce vazby (1589) ukazuje jen, kdy byl zavázán do desek. Písmo, ač jest pěkné, psáno je slohem z patnáctého a s počátku šestnáctého století, proto velmi těžko jest čitelné. Z pečetí na deskách knihy seznáváme, že kniha vázána byla za opata řádu praemonstrátů hradištských, Pavla Grünwalda, a to asi v centrále téhož řádu na Hradisku. Tam asi též antifonář byl i napsán a darován některému členu řádovému, který se stal farářem v Cho-

vlastní to antifonář — napsány před tím rokem. Listy pak papírové, patrně k různým zápisům určené, zavázány byly ještě úplně čisté a nepopsané.

Antifonář Cholinský jest i v ohledu uměleckém pozoruhodný pro své umělé okrasy písem i pro obrázky iniciálek. Velká písmena jsou vypravena v barvě modré neb červené s příslušným ornamentem téže barvy, aneb v obou barvách, červené a modré, společně. Kromě toho jsou velká písmena napsána jen v barvě černé a ornament v barvě červené. Takových ornamentů jest na každém listě několik, a pro svou pestrost, soulad barev i umělecké vypracování mile poutají oko pozorovatelovo. Největším stkvostem uměleckým jsou obrazy iniciálek, které udělány jsou ve zlatých i jiných různých barvách, a jsou tak pěkně zachovalé, jako by dnes čerstvě byly malovány. První taková iniciálka na druhém pergamenovém listě antifonáře má obraz $8^1/_2$ cm široký a 9 cm vysoký. Zdá se, že představuje ďábla v podobě lidské s kloboukem na hlavě, an stojí a nataženou rukou pravou ukazuje k zemi, jakoby něco rozkazoval postavě ženské v bílé říze oblečené, k němu obrácené. Levou ruku má opřenou o své koleno, poněkud ohnuté. Od tří rohů tohoto obrazu vychází ještě velký, různými allegorickými listy a květy zdobený ornament a proplétá se kolem textu celé strany listu pergamenového. Na druhé straně 40. listu pergamenového má iniciálka podobu ještěřího ocasu; šupinami pokrytého, který se končí do čar různě vlnitých, točených a fantasticky zdobených. Na přední straně 43. listu pergamenového jest opět iniciálka s obrazem, který má šířku 7 cm a výšku $7^1/_2$ cm. Obraz tento zdá se, že představuje Pannu Marii s Jezulátkem. P. Maria sedíc drží pod pažemi Jezulátko vzhůru na svá kolena postavené. Na vnitřní straně této iniciálky jest ornament pestrobarevný, famfrnochový, který však jest jen krátký a nejde po celé straně, jako na listě druhém. Na druhé straně listu 254. jest opět iniciálka s obrazem $7^1/_2$ cm. širokým a 7 cm vysokým. Obraz představuje dvě postavy

lině. Tento farář vzal jej asi s sebou na faru do Choliny, a nástupci jeho pro krásné písmo a zvláště pro pěkné iniciálky, chovajíce antifonář v uctivosti, dochovali ho našim časům. Na antifonáři jest pozoruhodno, že má listy pergamenové, které jsou vlastním antifonářem, a listy papírové, které zajisté do antifonáře byly zavázány jen proto, aby na ně později mohly býti zanášeny různé zápisy. Listy pergamenové jsou seřezány, což stalo se při vazbě knihy, a byly proto dříve popsány, než do knihy byly vevázány, tudíž před rokem 1589. Listy papírové, jichž jest v předu před listy pergamenovými 22, a v zadu za listy pergamenovými 19, byly nepopsány, bylo na ně psáno potom teprve později.

Vedle své umělecké ceny má Antifonář cholinský velký význam ještě i v ohledu místopisném, pročež hlavně zde o něm se rozpisujeme. Jsou to hlavně zápisy na listech papírových,

---

ženské, v biblickém oděvu, jejichž dolní část těla zakryta jest dřevěné truhle podobným předmětem, z něhož visí dolů bílý šat a na němž sedí pacholátko, které má nohy do truhly spuštěné a tím neviditelné. Pacholátko má malá křidélka, jaká se spatřují u andílků, a má levou ruku napřaženou proti postavě ženské, něco vykládajíc. Ruka ta jest dlaní nahoru obrácena, a postava ženská, Jezulátku blíže stojící, podává tomuto nějakou zlatou nádobu. Od vnějšího rohu obrazu této iniciálky jde ornament podél okraje listu, má různobarevné fantastické tvary listnaté; celkem činí velmi pěkný dojem a jest umělecky vytvořen. Podobné různotvarné a pěkné ornamenty, jako byl popsán na listu 40., jsou ještě na druhé straně listu 260. a 301. Na přední straně listu 312 jest ještě jedna iniciálka[1]) s obrazem $6^1/_2$ cm širokým a 7 cm vysokým. Obraz tento představuje osobu ženskou v levé polovici obrazu sedící, před kterou sedí osoba mužská, mající plnovous a vlasy na hlavě šedivé a držící v rukou buď skřínku — nádobku — neb tlustou knížku, barvy červené. — Na obrazu nelze rozdílu toho dobře rozeznati. — Za zády těchto osob jest druhá postava mužská, vlasů černých, mající oblek županu podobný, která zvědavě nakukuje do tváře postavy ženské před ní sedící, jejíž zrak a pohled upřen jest na červený předmět, jejž v rukou drží stařec před ní sedící. Mimo tři tyto postavy vykukují po stranách ještě části tváře a hlavy, a to jedna v levo a jedna v pravo, též ještě i dva zlaté kruhy, naznačující, jakoby v téže řadě ještě další hlavy byly ukryty. Všecky hlavy na tomto obraze mají zlaté oblouky kolem hlavy. I zde od vrchního, vnitřního rohu obrazu iniciálky jde podél listu ještě ornament fantastických listův a tvarů, různobarevný a pestrý. — Všechny obrazy iniciálek jsou čtverhranné, zlatem a pestrými barvami vyvedené, krásné a umělecké a tak zachovalé, jakoby teprv nyní čerstvě byly malovány

[1]) V. Houdek v Č. M. Morav. r. 1902 na str. 66. praví, že Antifonář Cholinský má jen 3 iniciálky, má však 4, jak jsou zde popsány.

které jsou velmi důležity pro místopis fary cholinské a dědin k ní náležejících. O těchto zápisech postupně zde pojednáme, a to tak, jak na listech sou zanešeny po sobě. Počneme listy papírovými v předu, v antifonáři zavázanými.

První list jest prázdný, teprv na druhé straně druhého listu počíná se první zápis[1]). V zápise tomto vzpomíná se zakladatelů a dobrodinců fary cholinské a Bartoloměje Capreola[2]); kněze řádu praemonstrátského, kláštera hradištského, který byl farářem v Cholině a který psal zápisy na prvních 10 listech antifonáře. Zápis tento stal se roku 1614. Na první straně třetího listu počíná se druhý zápis: „Literae, quibus confertur jus patronatus Ecclesiae cholinensis per dominum Adamum de Chonicz domino Thomae Abbati Gradicensi", kterým Adam z Konice daruje patronát kostela i fary v Cholině řádu praemonstrátskému na Hradisku u Olomouce, kterýžto řád pak zůstal ve stálém držení kostela i fary po rok 1784, kdy klášter byl zrušen[3]). Darovací

[1]) V originále zní zápis tento takto: Deus in nomine tuo. Anno a Christo nato MDCXIV. Ipso festo Beatae Mariae Magdalenae singularis Amatricis Vnigeniti a Dilectissimi Dei filij Jesu Christi Sanatoris nostri.

Decimae ex omnibus Pagis pertinentibus ad Parochiam Cholinen: a Religiioso Fre. Patre Bartholomaeo Capreolo Töpleno, Ordinis Praemonstraten: Monasterii Grad: Professo, huiusque loci Parocho, diligenter assignatae et in Registro ordinato collectae. Ad maiorem laudem et gloriam Praepotentis Dei Altissimi. In memoriam & Requiem sempiternam Piorum huius loci fundatorum Magnifiici D. Adami & Honestissimae illius Coniugis Dnae Euae & liberorum illorum De Chonicz: Illustrissimi D. Dni. Jodici, Marchionis Moraviae, Nobilis Viri D. Hersikonis de Krakowèze, Reverendissimi Dni. Wickerij Illustris Monast: Grad. Abbatis Vigilantissimi, Generosi Dni. Slawkonis ipsiusque uterini fris. chariss. Omniumque ipserum Consanguineorum & familiaritate coniunctorum. Item Nobilis & Strenui Viri Dni. Bernardi Dominici Hechtij De Syczendorff, qui piscinam Ecclesiae Cholinen: asscripsit, Donauit & appropriauit Omnibus Venerabilibus Religiosis Viris, Dnis Fratrjbus & Patribus ad utilitatem & usum fructuum Justum enim & divinum, ut de Altari vivant, qui Altari inserviunt. Vos elegit Dominus (inquit Scriptura) in haereditatem sibi, ut stetis coram eo & ministretis & crematis incensum. — Valete, Successores mei Charissimi, et orate pro me peccatore, ut anima mea requiescat in pace Christi, Redemptoris nostri. Amen. Amen. Amen.

[2]) Podobá se, že „Capreolus" jest zlatinisované jméno české, jež zní: srnec, kamzík neb motyčka. Rovněž i název „Töplenus" znamená asi, že Capreolus pocházel z Teplé v Čechách.

[3]) Zápis tento s malými textovými změnami otištěn jest v diplomatáři morav., v knize VI., na straně 235, proto ho zde již neuvádíme v doslovném znění.

listina tato jest z roku 1326. Na první straně 4. listu počíná se „Donatio Jodoci Marchionis Moraviae, facta Hersiconi de Krakowcze, servo suo, ratione curiae in villa Cholinensi". Listem tímto daroval markrabě moravský Jošt dvůr v Cholině, který mu připadl úmrtím Martina z Choliny, Heršovi z Krakovce. Darovací listina pochází ze dne 6. září 1382[1]). Na druhé straně 4. listu jest zápis „Venditio curiae Cholinensis facta honorabili et religioso viro domino Wickerio, tunc temporis in Cholina plebano, a domino Hersicone de Cracowcze. Listem tímto prodává Hereš z Krakovce dědičný dvůr v Cholině (který od markraběte Jošta obdržel darem, a který dříve náležel Martinovi, zvanému Řezník) bratrům Vikeriovi, faráři cholinskému, a Slávkovi z Křenovic[2]). Kup tento ujednán byl na Hradisku u Olomouce dne 16. ledna 1383. Na první straně 6. listu počínají se „Immunitates parochiae Cholinensis super piscinam parochiae.[3]) Zápisem tímto věnuje Bernart Hecht ze Schützendorfa kostelu cholinskému rybník v Cholině. Darovací list o tom vystaven byl 1. února 1385. Na první straně 7. listu jest z výňatku podán obsah darovací listiny faráře cholinského Vikeria[4]). Na první straně 8. listu uvádí

[1]) Též tato listina otištěna jest v diplomatáři morav., v knize XI., na str. 235.

[2]) Kupní smlouva tato otištěna jest v diplomatáři morav., v knize XI., na straně 243. Wolný ve své církevní topografii v díle I. na straně 353, uvádí mylně Slávka z Křelova, místo z Křenovic.

[3]) Listina tato uveřejněna jest v diplomatáři morav., v knize XI., na straně 321.

[4]) Vyňatek tento podává nám některá nová data o Vikeriovi, proto uvádíme jej zde v doslovném znění: „Sequens privilegium continet collationem vel donationem curiae Cholinensis factam cuidam religioso patri ac fratri Martino, ordinis et conventus Gradicensis professo, tunc temporis ibidem parocho, per dominum] Wickerium, monasterii Gradicen: ordinis Praemonstratensis abbatem. Quam curiam idem admodum reverendus dominus Wickerius, existens, antequam esset electus et confirmatus in praelatum, Cholinensis parochus, sua suorumque pecunia, consilio et juvamine emerat a nobili Hersicone de Crakowecz, qui hanc curiam propter fidelia sua servitia a Jodoco, Marchione Moraviae, dono acceperat, ut parvae literae, quae unum tantum habent sigillum et conservantur in monasterio — in cista privilegiorum — testantur. Obligatur vero quilibet parochus Cholinensis pro festo S: Georgii martyris fratribus in conventu manentibus singulis annis ad pitantiam unam marcam 64 gr. computando dare; similiter pro festo S. Wenceslai unam et tantum. Contra fratres conventuales obligantur singulis quatuor temporibus vigilias mortuorum et missam pro domino Wickerio, fratre ejus et omnibus consanguineis illius celebrare."

se pak listina tato v plném obsahu[1]). Zápisem tímto věnuje Vikerius, bývalý farář cholinský, toho času opat kláštera na Hradisku, faře cholinské svobodný dvůr v Cholině, který společně se svým bratrem Slávkem od Bernarta Hechta ze Schützendorfa za své peníze byli koupili, a odevzdává jej tehdejšímu cholinskému faráři Martinovi i všem nástupcům jeho v plné užívání s pod-

[1]) Listina tato jest otištěna v diplomatáři morav., ve knize XI. na str. 366. a 367. s mnohými textovými odchylkami. Zakončení listiny jest v diplomatáři podáno úplně odchylně, proto je zde citujeme doslovně: „. . . . Ut autem haec nostra donatio pleniorem obtineat roboris firmitatem, ipsam donationem per honorabilem virum, Dominum Joannem de Chylen, praepositum in Wolfframskirchen, vicarium in spiritualibus reverendi admodum in Christo Domini Petri episco: Olomuc: generalem, petivimus approbari. In quorum omnium testimonio praesentes literas seu publicum instrumentum per Henricum de Praga, notarium publicum nostrumque scribam, scribi mandavimus nostrique sigilli appensione jussimus communiri. — Datum et actum in monast: Grad: predicto anno domini millesimo trecentesimo octagesimo sexto, die quinta mensis Januarii, hora quasi tertia, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri Urbani, divina providentia papae sexti anno octavo, presentibus religiosis viris, fratribus Michaele in Oldrissow, Wenceslao in Horca, ecclesiarum plebanis et professis Ordi: Praemonst: Monast: Grad:, et aliis multis testibus dicta praemissa fide dignis, vocatis specialiter et rogatis. — Et nos Joannes de Chulen, prepositus in Wolframskirchen, reverendi in Christo patris ac domini, Domini Petri, dei gratia episcopi Olomucen: officialis in spiritualibus generalis, ordinationem, donationem et assignationem praedictam ac alia omnia et singula supradicta in omnibus et singulis suis clausulis et punctis, prout superius describuntur, prefato fratre et domino Martino rectore ecclesiae parochialis in Cholina, presente et ipso et suis successoribus consentiente seque et suos successores ad solutionem marcarum dictarum duarum faciendam sub poena praeexpressa submittente authoritate ordinatis approbamus, authorizavimus et confirmavimus ac decreti nostri interpositione approbavimus authorizamus et confirmamus. In quorum signum et evidentiam presens publicum instrumentum per providum virum Henricum quondam Theodaci de Praga clericum Pragen: imperiali authoritate notarium publicum subscriptum, scriptum et publicatum nostri vicariatus vicarium, sigillo venerabilis domini Wickerii, abbatis praedicti, fecimus appensione communiri. Cremesirii in domu habitationis nostrae. Anno ac mense pontificatus, quibus supra, vicesima die mensis Januarii. — Et ego Henricus natus quondam Theodaci de Praga, clericus Pragen:, publicus imperiali authoritate notarius, dictam donationem conditionibus omnibusque aliis et singulis supra scriptis dum sic, ut praemititur, per prefatum dominum abbatem fierent et aggerentur, una cum prenominatis testibus interfui easque omnia sic fieri et audivi et ea in suis dictis et punctis manu propria conscribens in hanc publicam formam redegi se quoque et nomine meo solito consignavi requisitus et rogatus in testimonium et fidem omnium praemissorum.“

mínkou, že každého roku konventu kláštera hradištského odvedou 2 hřivny (jednu po 64 groších počítaje) moravského ražení, a to jednu o sv. Jiří a druhou o sv. Václavě. Za to povinen bude konvent každého čtvrtroku za spásu duše Vickeria, nástupců jeho, přátel a příbuzných, konati zádušní zpívanou mši svatou i s jinými ještě pobožnostmi. Věnovací listina tato sepsána byla 5. února 1386. Pozoruhodno u této listiny jest, že ve své konečné části není souhlasnou s listinou téhož obsahu v diplomatáři moravském uveřejněnou, jak zde uvedeno jest níže. Okolnost tato jest závažna, zvláště nyní, kdy mnohým listinám v diplomatáři moravském upírá se originalita a vtlačuje se pečet falsifikátův. Opis listiny této v Antifonáři Cholinském hoden jest víry, neboť sepsán byl s počátku sedmnáctého století a opsán jest z originálu, v klášteře na Hradisku u Olomouce chovaného. Nejvíce zaráží, že v diplomatáři uvádí se v listině této mnoho docela jiných osobních jmen, než jak uvedena jsou v opisu této listiny v Antifonáři Cholinském. Též i některé děje jsou zde zaměněny, což čtenář snadno najde srovnáním obou opisův. Mimo to jsou v Antifonáři Cholinském k této listině věnovací připsány dodatky z doby mnohem pozdější, z nichž se dočítáme, že závazky ku věnování Vikeria se vížící, usnesením kapituly klášterní na Hradisku byly zrušeny r. 1660, a že usnesení toto bylo potvrzeno provinciální kapitulou hradišťskou roku 1691. Dle usnesení zde zmíněného nebyl oprávněn Vikerius, jakožto opat klášterní, fundaci klášterní založiti, ani konvent klášterní k něčemu zavazovati[1]).

Tímto ukončeny jsou zápisy, které farář cholinský Capreolus do Antifonáře vepsal roku 1614. Následující zápisy jsou již psány jinou rukou a pořízeny byly asi buď bezprostředním aneb jedním

[1]) Dodatky tyto zní takto: „Definivit capitulum non posse nec potuisse praelatus de bonis ab amicis suis, aut occasione vel intuitu ipsorum persone tanquam re ipsa et iure ipsi monasterio acquisitis, pro monasterio et conventu fundacionem facere nec ex cujuscunque testimonio ejusdem fundationis robur et valorem posse aut potuisse obtinere. Proindeque ad fundationem a reverendissimo domino vicario Gradicen: insinuatam et in praemissis fundationis literis expressam adimplendam nullo jure teneri conventum Gradicen: sicut non teneri conventum ad missam per prelatum fundatam. Declaratum est in capitulo Gradicen: anno 1660. septembris 8.

Ex capitulo provinciali Gradic: 1691 celebrato hoc ita definitum fuisse testatur Bernardus Wa . . ., vicar. Gradi: et hujus capituli ac vicariatus secretarius, juratus die 8. octobris Anno 1691.

z nejbližších nástupců Capreolových. Zápisy tyto týkají se hlavně poměrů desátkových fary cholinské a jdou za sebou tímto pořadím:

Na první straně 11. listu jest „Smlouva o desátek Dubčanský k faře Cholinskej náležitej“ [1]). Smlouvou touto ukončen byl spor

[1]) Smlouvu tuto podáváme zde v doslovném znění, neboť není nám známo, byla-li někde již uveřejněna. „My, kněz Jan, z smilování Božího oppath kláštera Hradiště, kněz Jiřík, převor, kněz Pavel, subpřevor, a všecken conventh téhož kláštera Hradiště, nynější a budoucí. Hynek ze Zvole a na Dubčanech a svejmi erby a budoucími potomky oznamujem všem a tímto listem známo činíme: Jakož od dávných časův leth zběhlých a pominulých bývaly jsou různice a nevole o desátek ze dvora Dubčanského a tvrzí příslušejícími tak že s téhož dvora faráři Cholinskému, spolu bratru kláštera našeho, bez nesnází vycházeti nemohl, těch leth pominulých pro některé kusy rollné, jakožto čtyř niv, kterýchžto rolí farář Cholinskej v držení byl i podnes jest, kterýmižto rolemi vytahovali se držitelé Dubčanští z desátku faráři dvora Dubčanského pravíce býti nivy, a ta role ode dvora Dubčanského za desátek faráři Cholinskému oddány byly. I nemohouce se toho jistoty v pravdě doptati, kdež my svrchu jmenovaní pro uvarování dalších a vědčích mezi sebou obapolmo nesnází a vzavše o to pilnou a dospělou raddu našich milých a dobrých přátel, takto jsme se obapolně dobrovolně a laskavě smluvili o ten desátek a o ty role faráři Cholinskému příslušejícími a mezi sebou tímto listem na věčné časy tvrdíme a jmíti chceme tak, aby páni a držitelé Dubčanského dvora, nynější i potom budoucí, na časy věčné s téhož dvoru Dubčanského za ten desátek půl druhé kopy groší širokých českých rázu pražského a čísla moravského, šedesáte širokých groší za kopu počítajíc a třicet groší za půl kopy též počítajíc, jednú v rok dávali, totiž o hodu Vánočním, a více nic nebudou povinni držitelé Dubčanští. A těch rolí aby faráře v užívání na věčné časy v pokoji nechali. U téhož dvoru farář Cholinskej, nynější a budoucí, povinen bude držitelům Dubčanským a téhož dvoru držitelům, jim a jich čeledi posvátní a správu duchovní posluhovati a činiti. Kdež my kněz oppath a conventh a já Hynek ze Zvole k tomuto našemu dobrovolnému zjednání pro budoucí pamět a pevnou zdrželivost pečetmi svými tvrdíme a k těmto listom je přivěšujem. A pro pamět a uvarování nesnází každá strana jednu smlouvu na pargameně dali jsme sobě napsati a pro širší svědomí připrosili sme urozeného pána, pana Jiřího z Vlašimě a na Úsově a urozených vládyk Záviši Bítovského z Slavíkovic a na Lhotě, Divy z Kokor, komorníka práva menšího, Václava z Ořechového, sudího, Havla z Bořic a na Krakovčí, Petra z Horky, Václava z Krčmaně, purgkrabí zemského, že sou pečeti své podle našich k tomuto listu přivěsili, jim a jich erbům bez škody. Jenž jest psán a dán v Olomouci, v sobotu po Božím křtění. Letha tisícího pětistého pátého počítajíc.

NB. Via libera ad agrum redempta a R. P. Blasio etc.

NB. Hujus copie originale acceptum est ad Gradicense Archivium dt. 23 Martii 1756.

o desátek dvora a tvrze Dubčanské k faře cholinské, kterého se domáhal klášter Hradištský, a který faře cholinské odváděti se zdráhali majitelé a páni dvora Dubčanského. Smlouva tato sjednána byla mezi Hynkem ze Zvole a na Dubčanech a mezi zástupci kláštera na Hradisku, i měla býti závaznou na věčné časy, jak pro konvent klášterní, tak i pro potomky a nástupce pana Hynka ze Zvole na dvoře Dubčanském. Domluva stala se tak, že Hynek ze Zvole se uvolil, vykoupiti se z desátku za roční půl druhé kopy grošů českých, ražení pražského a čísla moravského, do kopy 60 grošů počítaje, a zavázal se, že je každoročně zaplatí o svátcích Vánočních. Konvent kláštera vzdal se za to nároku na desátek ze dvora Dubčanského, jakož i na veškery jiné dávky ze dvora. Smlouva byla ujednána v Olomouci roku 1505. Poznámky, které v Antifonáři Cholinském jsou připsány k této smlouvě, pocházejí z doby pozdější a psány jsou jinou rukou, než kterou jest psán opis této smlouvy.

Na druhé straně 12. listu počíná se „Smlouva s panem Zoubkem o desátek Chudobinský, Haňovskej a Sobačovskej k faře Cholinskej náležitý“.[1]) Smlouvou touto stalo se dohodnutí

[1]) I tuto smlouvu podáváme zde v doslovném znění: „Smlouva se panem Zoubkem o desátek Chudobinský, Haňovský a Sobáčovský, k faře cholinskej náležitý. Od Krista Pána narození po patnácti stech padesátého a čtvrtého letha, ve čtvrtek po Nanebevzetí panny Marie, mezi námi z smilování Božího knězem Benešem, opatem kláštera Hradiště, jakožto collatorem fary cholinské, a knězem Janem, ty časy farářem kostela Cholinského, na místě všeho konventu téhož kláštera s jedné a námi Joachymem a Bernartem Zoubky ze Zdětína bratřími vlastními nedílnejmi z strany druhej. — Stala se smlouva celá dokonalá a narovnání dobrovolné na způsob dole psaný. Jakož od starodávna ze vsi Chudobína a ze vsi Sobáčova desátek skopný a ze vsi Haňovic desátek sutej, obilnej, ze dvorův nás bratří svrchu psaných i z rolí lidí našich z každého lánu faráři kostela Cholinského vybírati a voziti sobě za právo povinné bylo. Než že jest se takový desátek nestále a s leda jakou vinou farářům vybíral a docházel, prohlídajíc na to, i také aby lidé těch jmenovaných vsí tím pilněji rolí svých hleděli a je dělati mohli, takto jsme se o to přátelsky snesli a narovnali: Aby každého roku na časy budoucí na den sv. Václava faráři nynějšímu a budoucímu z těch již jmenovaných vsí Chudobína, Haňovic, Sobáčova, krom mlejna Sobáčovského, desátku stálého sutého, obilí, rži čtyřiceti měřic a ovsa též čtyřiceti měřic veliké nové míry se vydávalo. A farář nynější a budoucí při témž kostele cholinském službou Boží, kázáním, posluhováním podle ustanovení a řádu církve svaté ku pánom a držitelům dědin svrchu psaných a tolikéž k lidem jejich aby se zachoval, jakž od starodávna jiní farářové se zachovávali. Při tom pro lepší opatření faráře nynějšího a

mezi klášterem Hradištským a pány jmenovaných dědin, Chudobína, Haňovic a Sobáčova, bratřími Jáchymem a Bernartem Zoubkem ze Zdětína, toho způsobu, že fojt a konšelé jmenovaných dědin povinni budou vybírati každého roku o sv. Václavě desátek sypaného obilí osmdesáti měřic od lidí těchto dědin a odvézti na faru cholinskou. Smlouva byla sepsána v klášteře na Hradisku, v srpnu 1554.

Na druhé straně 14. listu počínají se výpisy desátku, jak obilí sypaného, tak i dle kop snopů, faře cholinské náležejícího, a to dle jednotlivých dědin faře této desátkem povinných[1]). Ze

budoucích na každý rok fojt a konšelé jmenovaných vsí povinni budou na den svatého Václava ten desátek všecek, totiž osmdesáte měřic vyberouc, na faru Cholinskou prací svou voziti a dodávati. Pakli by Pán Bůh bezelstně na některé z těch dědin vohněm, válkami neb povětřími jakou škodou dopustiti ráčil, že by tomu dosti učiniti nemohly, v tom křesťansky a slušně k nim se od faráře Cholinského zachováno býti má. Než kromě toho, jestli by ti lidé svrchu psaných vsí toho desátku na všem nebo na díle tak, jakž se svrchu píše, nechtěli a nedbali spraviti, tehdy mi svrchu psaní Joachym a Bernart, bratří vlastní, od sebe, erbův a potomkův našich dáváme plnou moc a právo, aby farář nynější nebo budoucí mohli sobě toho na nich dobejvati právem duchovním a světským dostávkou v městech, v městečkách, ve vsech potud, pokud by se jim tomu všemu dosti nestalo, což se svrchu píše. — Tomu na svědomí a na zdržení a lepší jistoty pevnost já kněz Beneš, opat i s conventem svým pečeti naše i na místě kněze Jana, ty časy faráře Cholinského, spolu bratra našeho, i my Joachym a Bernart, bratří vlastní Zoubkové ze Zdětína, též pečeti své vlastní dali sme k těmto smlouvám přivěsiti, z kterýchž každá strana sobě jednu na pergameně v jednostejná slova napsanou přijaly. Jenž jsou psány a dány na klášteře Hradišti.

Letha a dne svrchu napsaného.

[1]) Též tyto výpisy desátkové uvádíme zde v doslovném znění: Vyznamenání, co desátky skopního obilí k faře Cholinské přináleží.

Ves Cholina. V tej vsi jest 20½ lánu rolí, z každého lánu dávají 2 kopy pšenice a 2 kopy ovsa, a to jsou sami povinni odvésti na faru prací svou. Summa pšenice 41 kopa, ovsa 41 kopa, pars 82 kopy.

Ves Udrlice. V tej vsi jest lánů 17, dávajíc z lánu troje obilí — 1 kopu pšenice, rži 1 kopu, ovsa 1 kopu, oni povinni jsou na faru svou prací dopraviti. — Summa pšenice 17 kop, rži toli a ovsa toli, pars 51 kopa.

Ves Dubčany. Mají lánů 10 a 1 čtvrt, dávají trojí obilí jako v Udrlicích, a tolikéž jsou povinni sami na faru odvážeti. — Summa pšenice 10 kop 1 mandel, rži 10 kop 1 mandel, ovsa 10 kop 1 mandel, pars 30 kop 3 mandelův.

Ves Rozvadovice. V tej vsi mají sedlské rolí 7 lánů a dávají trojí obilí z lánu 3 kopy, 1 kopu pšenice, 1 kopu rži, 1 kopu ovsa, sami jsou povinni odvésti. — Summa pšenice 7 kop, rži 7 kop, ovsa 7 kop, pars 21 kopa.

zápisů těchto dočítáme se, které dědiny byly desátkem povinny faře cholinské, dávaly desátek a kolik lánů obdělávala každá ves té doby. Desátky dávaly se jen z obdělávaných rolí, z luk a pastvin nebylo desátkův. Dle toho, v čem byl dáván desátek, v snopech obilních, dle kop navázaných, neb v obilí již vymláceném, nazýván byl buď desátkem skopního obilí, aneb desátkem sutého (sypaného) obilí. Skopní desátek jest staršího původu než desátek sypaný. Když faráři poznali později, že desátek skopní jest jim

V tej vsi mají dvůr panský, dávají z něho čtvero obilí, jsou čtyry lány, — pšenice 4 kopy, rži 4 kopy, ječmene 4 kopy, ovsa 4 kopy, summa 16 kop. — A takový desátek z toho dvoru jsou povinni na hrásku skládati, a odtud farář povinen jest dáti voziti do farního domu svého.

Ves Malé Nasobůrky. V tej vsi jest dvůr, na němž farář desátou kopu vytejkati všeho čtverého obilí má za právo a sám svou prací odvézti domů povinen jest, totižto pšenice, rži, ječmen, oves.

Ves Chořelice. V tej vsi jsou dva lány rolí, na němž farář za právo má vytejkati sobě třináctú kopu všeho čtverého obilí a povinen tenž farář sobě domů dáti odvézti, totižto pšenice, rži, ječmen, oves.

Ves Malá Senice. V tej vsi jest dvůr, z toho přichází faráři Cholinskému jeden rok 6 kop a 1 mandel pšenice, a druhej rok tolikéž ovsa a třetí rok, když rolí úhorem leží, ten rok nic nedají. I povinen též farář sobě domů dáti odvézti, ačkoli oni náleží k správě do Velké Senice.

Summa vše desátku skopního vychází, totižto pšenice 79 kop 1 mandel, rži 38 kop 1 mandel, ječmen 4 kopy, ovsa 79 kop 1 mandel.

Summa summarum všeho skopního čtverého obilí 200 kop 3 mandele. — Však mimo to, co se ve vsi Malé Nasobůrky ve dvoře jakožto desátou kopu každého roku za právo vytejká všeho čtverého obilí. Item ve vsi Chořelici ze dvou lánů rolí, kdež se za právo každoročně též čtverého obilí třináctá kopa vytejká. Item ve vsi v Malej Senici, kdežto ze dvora, když se rolí obseje 6 kop a 1 mandel pšenice, a druhej rok buď rži neb ovsa přichází, jakož na hoře o tom poznamenáno.

Summa summarum všeho desátku sutého, jak následuje poznamenání, učiní 407 měřic 4 čtvrtky na starou míru.

Vyznamenávají se desátkové sutí ze všech vesnic k tejž faře náležitých.

Ves Cholina. V tej vsi jsou 4 lány rolí a dávají z těch 4 lánů 2 malý metky pšenice, 2 metky ječmene a 2 metky ovsa na starou míru. — Pars 90 měřic.

Ves Chořelice. V tej vsi jest 8 lánů a 3 čtvrti rolí, dává se faráři 13 korců rži, totiž ovsa, farář sám musí pro něj poslati své koně, z jednoho každého lánu 6 měřiček rži, toli též ovsa, též na starou míru. Pars 52 měřic.

Ves Myslechovice. V tej vsi mají rolí 14 lánů, dávají 14 korců rži a tolikéž ovsa. Z jednoho lánu 1 korec rži a 1 korec ovsa na starou míru. Pars 56 měřic.

Ves Bílsko. V tej mají 12 lánů rolí, dávají 12 korců rži a tolikéž ovsa na starou míru. Pars 42 měřic.

nevýhodný, jednak tím, že se jim obilí ve stodolách kazívalo a ničilo, jednak tím, že lid různým podvodem desátky tyto stlačoval na nejmenší míru, počali zaváděti desátek sypaný, který sobě na farách odměřovali dle své míry. Fara cholinská měla úhrnem 200 kop a 3 mandele desátku skopního, kromě desátku, který faře ještě připadl ze dvora v Malých Nasobůrkách, odkudž připadala každá desátá kopa desátku v Chořelicích, kdež každá třináctá kopa se počítala za desátek. Též k tomu patřil ještě desátek ze dvora v Seničce, který se dával jen za léta, kdy se

Ves Malá Loučka. V tej vsi mají 12 lánů rolí, dávají jako Bílský 12 korců rži a toli ovsa na starou míru. Pars 48 měřic.

Ves Velké Nasobůrky. V tej vsi mají rolí 5 lánů a i čtvrti, dávají společně rži 6 korců a 3 a půl věrtele a tolikéž ovsa na starou míru. Pars 27 měř. 1 věrtel.

Ves Haňovice, Sobáčov, Chudobín.

Z těch tří dědin dle smlouvy učiněné jsou povinni bez všelijakého zameškání při Svatým Václavě sami svou prací na faru přivážeti a odvozovati totižto rži 40 měř. Item oves 40 měř. Pars 80 měř.

Z Haňovice vychází rži 16 měř. Oves 16 měř. Z Sobáćova a Chudobína vychází spolu (neb role v Sobáćově jsou téměř všecky ode pána ke dvoru přikoupené). Item v Chudobíně, z kteréž prve, než se smlouva stala, desátek sedláci dávali, nyní pak pán, aneb držitel téhož dvoru z těch rolích dává desátek, ostatek sedláci, totižto rži 24 měř., ovsa 24 měř.

Ves Malá Véska. V tej vsi mlynář povinen jest při Svatým Martině korec mouky na starou míru dávati. Druzí jsou všickni zahradníci; Čánek (Čámek?) dává oves a rýž, obojího 3 měřičky. Item 4 gr. — V tej vsi dvořák stálého platu povinen jest faráři každej rok 9 gr.

Z předměstí Litovelského a ze čtyř dvorův dávají desátku 3 korce starý míry, rži $1^1/_2$ korce, ovsa $1^1/_2$ korce.

Mlejn u lesa slove Vaváků. — Při Svatým Martině povinen jest každého roku korec mouky režné na starou míru dáti.

Mlejn Šargonskej. Z toho mlejna dává se o Svatém Martině též korec mouky režné.

Skopný desátek, kteréhož svrchu psané dědiny dávají, mají a jsou povinny prve, nežli by sobě obilí vozily, podle práva a starobylého obyčeje faráři odvozovati a přivézti. A ne teprva k posledku, jak někteří časem učinili a tak dlouho, až sobě všeckno domů odvezli, desátek nejchatrnější na nějakým škodlivým místě státi nechali, kdežto pohůnci je spásli a roztrhali. Z toho potem pocházely různice, nesnázy a zaneprázdnění obojí vrchnosti. A protož aby časně desátky faráři spravili.

Item, kterým se vytejká, kdyžby jim před novým chleba nedostávalo, že by nětco museli domů k potřebě své vzíti a voziti, tehdy jsou povinni, aby to nejprve faráři, co a jak mnoho vzíti chtějí, oznámili, a ne sami, což by se jim bez vědomosti jeho zdálo a líbilo. — Nebo to by jim k krádeži bylo počítáno. A trestání neb pokuty hrozné by podstoupiti museli.

obsívala role. Desátek 200 kop a 3 mandele složiti byly povinny dědiny: Cholina (82 kop), Odrlice (51 kop), Dubčany (30 kop 3 mandele) a Rozvadovice (37 kop). Desátku sypaného měla fara cholinská úhrnem 407 měřic a 4 čtvrtky, který takto byl rozvržen jednotlivým dědinám, Cholině 90 měřic, Chořelicům 52 měřic, Myslichovicům 56 měřic, Bílsku 48 měřic, Loučce 48 měřic, Vel. Nasobůrkám 27 měřic a 1 věrtel, Haňovicům 32 měřic, Chudobínu 24 měřic, Sobáčovu 24 měřic, předměstí Litovelskému a čtyřdvorům 6 měřic a Čámkovi z Vísky 3 čtvrtky. Mimo to odváděl mlýn Vavákův (stával u Lichtenštejnských lesů u Sobáčova), každoročně 2 měřice režné mouky, mlýn ve Vísce 2 měřice mouky a mlýn Šargonský u Rozvadovic též 2 měřice režné mouky. Čámek ve Vísce kromě toho platil ročně faráři cholinskému 4 groše, a tamější dvořák každý rok 9 grošův. Další podrobnosti desátkové, týkající se fary cholinské, najde čtenář zde pod čarou, a z výpisů těchto lze vyčísti ještě mnoho jiných místopisných zajímavých zpráv. (Příště ostatek.)

Některé zaniklé osady na Znojemsku.

Příspěvkem k moravské topografii podává Frant. Vácsl. Peřinka.

Část II.[1])

15. Unšovice.

Na katastrálních mapách z roku 1824 je trať mezi Chvalovicemi, Dyjákovičkami a Šatovem pojmenovaná **Unzendorfer** Haidberge. Dnes snad již lid nezná tohoto jména, poněvadž jsem se nemohl dověděti ničeho o Unczendorfu ani v Šatově ani v Dyjákovičkách.

V místech, kde je tato trať, stávala zaniklá osada Unšovice, Unczendorf, která v pramenech různě se píše: Unesdorf, Wenczendorf, Unsendorf, Unczdorf, Unzendorf.[2])

Že r. 1250 nepatřily Unšovice Wajtmilarům,[3]) a že nebyly dány jimi dominikánům znojemským, vysvětlil jsem již při zaniklé vsi Němčicích.[4])

---

[1]) Viz Časopis Mat. Mor. roč. 1901.

[2]) Beck, l. c. p. 24.

[3]) Wolny, Mähren III., 40.

[4]) Viz tohoto časopisu roč. 1901 str. 270.—274.

Původní zprávu o Unšovicích máme teprve z roku 1284 v listině biskupa olomouckého Dětřicha, kterou potvrzují se klášteru Luckému fary a jejich desátky. Z listiny té vychází na jevo, že r. 1284 Wnesindorf byl přifařen do Šatova.[1]) Další zprávy o této osadě jsou velice kusé. R. 1489 Vilím z Pernštejna koupil od Viktorina Fricka z Weizendorfu dvůr a čtyry lány v Dyjákovičkách.[2]) O směnné smlouvě mezi konventem dominikánů znojemských s Wajtmilnarem z roku 1523 byla již obšírnější řeč při zaniklé osadě Němčické.[3]) Roku 1540 Vilím Kuna z Kunštatu zaměnil s dominikány znojemskými jejich pustou ves Uncendorf za roční platy z Čule a Oleksoviček.[4]) Více o tom viz při Němčicích. — Od této doby měly Unšovice tytéž osudy, jako statek Jaroslavský. Po válce třicetileté r. 1672 měly 910 měřic polí a 231 měřic pustých a 262 vzdělaných vinic. Na vzdělaných polích hospodařili lidé ze Šatova. Do roku 1749 přešla skoro celá ves v držení Šatovských, tak že toho roku měli od pusté vsi Unšovic 1073 měřic polí, 3296 měřic vzdělaných vinic a 240 měřic pastvin.[5])

16. Vlkov.

O této vsi dočítáme se r. 1360 první zmínky v zemských deskách. Proček ze Šenkenberka prodal Jimramovi z Jakobova, Ulrichovi ze Želetavy a Raškovi z Borů půl tvrze Šenkenberka a půl vsi Wilkov.[6]) Wolný v tomto zápisu četl Protivu ze Šenkenberka a mezi kupci Rašku z Borotic. Čtení Protivy ze Šenkenberka jest oprávněno, neboť r. 1358 čtou se v zemských deskách bratři Protiva a Markvard ze Šenkenberka,[7]) a Proček není než zkrácené Protiva; ale čtení Raška z Borotic oprávněno není, jelikož v deskách zemských výslovně se čte Raschconi de Bur. Borů těchto blíže určiti nedovedu, ač nejsou-li to Horní nebo Dolní Bory u Meziříčí nad Oslavou, nebo Bory u Nedvědic. Místo Rašky má se snad čísti Boček, neboť týž kupitel Raška

[1]) Boczek, C. d. M. IV., 287.
[2]) Wolny o. c. pg. 298.
[3]) „Časop, Mat. Mor." 1901 pg. 273.
[4]) Z. d. XXII.—31., Wolny III., 297.
[5]) Slavík, Morava I., 60.
[6]) Z. d. III., 560.
[7]) Z. d. III., 369.

z Borů jmenuje se již r. 1361 Bosco ze Šenkenberka. Zajímavo je při tom, že kompilátoři díla „Heimatskunde des politischen Bezirkes Znaim“[1]) četli vše do slova po Wolném, původních pramenův ani k ruce nevzavše,[2])

Máme-li na mysli pravdu, že zaniklá osada Vlkov byla vždy příslušenstvím hrádku Šenkenberka, o němž již dříve obšírnější bylo promluveno, sluší na Vlkov pomýšleti při zápisu z r. 1361, dle něhož Boček (Bosco) de Schenkemberg zjednal spolek na zboží Šenkenberské s příslušnými vesnicemi poddanskými, lesy, lukami, vodami s Oldřichem (Ulricus) ze Želetavy.[3]) Téhož ještě roku 1361 Markvard ze Šenkenberka prodal druhou půlku hradu Šenkenberka se vsí Vlkovem (Wlkow) Jimramovi z Jakobova, Bočkovi (Bosca) a Oldřichovi ze Želetavy.[4])

Roku 1406 markrabí Jošt propouštěje Hrádek Šenkenberg ze závazku lenního prodal jej zároveň spolu se vsí Vlkovem, poplužími, lidmi, platy a dávkami, polnostmi, loukami, lesy, rybníky, potoky, hranicemi a mezemi a se vším příslušenstvím, vším právem a plným panstvím Přechovi z Kojetic,[5]) jenž ihned věnem zapsal[6]) ženě své Kateřině na tomto zboží dvě stě hřiven grošů pražských.

Od té doby není o Vlkově zpráv, až zase roku 1516, kdy však už byl spolu se Šenkenberkem příslušenstvím statku Vranovského. Toho roku Arkleb z Lichtenburka prodal Vranov Artlebovi z Bozkovic. Původní listina o této koupi dosud jest na zámku Vranovském. „Zu dieser Zeit stand bei Edenturm (= Vracovice na Vranovsku blíže Znojma) ein Schloss Welkow genannt“, připomínají kompilátoři „Heimatskunde“.[7]) Majetník

[1]) Když roku 1892 p. farář Pavlický P. Šperling převzal úkol napsati pro „Vlastivědu Moravskou“ místopis hejtmanství Znojemského, nabízel se mu učitel z Louky Ant. Vrbka za spolupracovníka s podmínkou, že okresy Jaroslavský, Vranovský a Znojemský budou vydány po německu, čehož pan farář přijati nemohl. Proto na vzdory vydal učitel Vrbka kompilační dílko „die Heimatskunde“, jež jest s částí plagiátem a kromě toho plno chyb a nesprávností.

[2]) Vrbka, I., O. c. Heft 1., Seite 12.

[3]) Z. d. IV., 16.

[4]) Z. d. IV., 30.

[5]) Z. d. VIII., 607.

[6]) Z. d. VIII, 608.

[7]) Heimatskunde, I., Heft 1., pag. 11.

Vranova Artleb z Bozkovic a na Vranově byl v létech 1516—1519 nejvyšším hejtmanem markrabství Moravského.[1])

R. 1549 prodali rukojmí nebožtíka Vilíma držitele Kuny z Kunštátu, držitele zboží Jaroslavického, ves pustou Vlkov, jakožto příslušenství Jaroslavic nejvyššímu pražskému purkrabí Volfovi Krajířovi z Krajku.[2]) Wolny čte nesprávně rok 1548.[3]) R. 1558 Volf Krajíř z Krajku, nemaje zboží toho ještě ani celých deset let, prodal ves Vlkov se statkem Vranovským Petrovi Čertorejskému z Čertorej.[4]) Ale již r. 1567 jest majitelem syn Volfův, Vilím Krajíř z Krajku.[5]) R. 1601 Zigmund z Ditrichštejna prodal ves pustou Vlkov jako příslušenství Nového Hrádku (zbudovaného r. 1358 markrabím Janem) Ladislavu Berkovi z Dubé a Lipého.[6]) Wolny čte zase nesprávně r 1600;[7]) i v tom následuje ho „Heimatskunde", do níž přešly vůbec veškery omyly Wolného.[8])

Ladislav Berka z Dubé a Lipého byl v letech 1600—1604 hejtmanem a nejvyšším komorníkem markrabství moravského.[9]) Úřady tyto zastával nesprávně a nedbale, proto byl velmi neoblíben, tak že stavové moravští chtěli se ho zbaviti. R. 1608 vzdal se úřadův. Statky jeho byly obyvatelstvem zabrány a zpustošeny.[10]) Snad i to přispělo k úplnému zničení vsí pustých, nebyly-li ještě se zemí srovnány. Ladislav Berka byl nucen vyprodati se ze země. R. 1613 prodal ves pustou Vlkov jako příslušenství Nového Hrádku „Janu Volfartovi Štrejnovi ze Švarcenavy.[11]) Kup tento však byl uzavřen nepochybně již dříve, asi r. 1608 nebo 1609, byl však pozdě intabulován. Jest známo, že již r. 1608 bylo Berkovi nařízeno stavy moravskými, by do roku se z Moravy vyprodal.[12])

---

[1]) Viz Brandl, „Žerotínovi zápisové o soudě panském" I., 1866 pg. 36., J. J. Středovský, „Sacra Moraviae historia" Salzbach 1710 pg. 28.
[2]) Z. d. XXII., 69.
[3]) Wolny, Mähren, III. 294.
[4]) Z. d. XXIV., 11 Wolny, III., 192.
[5]) Z. d. XXV., 7.
[6]) Z. d. XXIX., 17.
[7]) Wolny o. c. III., pg. 294.
[8]) „Heimatskunde des polit. Bez. Znaim" 1898, šešit I. str. 19-
[9]) Středovský, „Sacra Mor. hist." 1710 pg. 29.
[10]) Dr. Fr. Kameníček, „Sněmy a sjezdy zemské" I., 1900 pg. 141.
[11]) Z. d. XXX., 51.
[12]) Dr. Kameníček. l. c. pg. 142.

Ale ani Volfart ze Švarcenavy dlouho nedržel Nového Hrádku s příslušenstvím, neboť už r. 1618 poručníci jeho a vykonavatelé poslední vůle (byl už zatím zemřel) prodali všecky statky jeho Volfovi Dětřichovi z Althanu.[1]) Tehdy připomíná se Vlkov výslovně naposledy.

Chytil v indexu prvních dvou kvaternů desk zemských cudy brněnské nezmínil se o něm vůbec ani slůvkem, ač v kvaternech těchto Vlkov se vyskytuje. Jest si věru opětně stěžovati do neúplnosti a nesprávnosti Chytilových indexů, jichž nápravy žádal již r. 1869 dr. Beck.

Určiti polohu Vlkova není nesnadno. Stávala ves tato u Vracovic; nynější trať Welkowwiesen (také jen Welkowiesen) jest dosud památkou jména. Staří lidé prý dosud se pamatují, na zbytky zdí, které byly na těchto loukách, a vypravují, že tu kdysi stával klášter.

Vrbkova „Heimatskunde“ ves tuto zná pouze podle jména, za to však ví, že zanikla roku 1431 za bitvy husitské, která se prý strhla kdesi mezi Šáfovem a Štítary.[2]) Mínění toto sluší opraviti. Nedaleko Znojma svedena za válek husitských pouze jediná bitva, a to před vánocemi r. 1432. Místo se blíže neudává. Tehdy vůdci vojska rakouského Leopold Krajíř z Krajku a Jiří z Puchheima napadli české vojsko asi dvěma tisíci lidu a zvítězili. Ale Čechové odtáhli z bojiště v pořádku.[3]) Tato bitva, v níž s každé strany padlo 500 mužů, byla sotva tak lítá, aby ničila celé osady.

17. Vlkovice.

Velice málo zpráv jest o zaniklé osadě Vlkovicích (Milkovicích). Roku 1338, dne 25. března (in die Annuntiationis B. M.) jmenuje se Wullgwicz. V listině, datované zmíněného dne a roku, udílí markrabí moravský Karel vsi kláštera Velehradského Vrischow (Vršavy, nyní Frischau) právo trhů každého čtvrtku v témdni, čímž zároveň povyšuje Vršavy za městečko (oppidum esse censebitur) a kromě toho udílí klášteru Velehradskému, jakožto majiteli Vršav, právo míti soudy v novém městečku, „ad quod quidem judicium seu jurisdictionem haec duae villae monasterii prae-

[1]) Z. d. XXXI., 16., Wolny III. 192.

[2]) „Heimatskunde“ I., sešit 1., str. 12.

[3]) W. W. Tomek, Dějepis Prahy, IV., 2. vyd. pg. 540.

dicti (cisterciáků Velehradských) Lubicz et Wullgwicz perpetuo pertinebunt".[1])

Polohu této zaniklé osady určuje jiná sto let starší listina krále Václava I. Jednookého podobně pro klášter řeholníků Velehradských vydaná (r. 1236, XV Cal. Februarii = 18. ledna, epacta XI, indictione X, anno regni IX), v níž se praví, že král Václav poukazuje klášteru Velehradskému „villam, quae dicitur Wolquicz, in dioecesi Olomucensi, provincia Znoymensi, sitam juxta praedicti coenobii villam, quae dicitur Vriskau (Vršavy), quae villae uno tantum limite, scilicet sulco aratri, dividuntur".[2]) Rozumí se ovšem, že pouze pozemky obou vsí jedinou brázdou se oddělovaly čili sousedily.

R. 1481 feria sexta post Ascensionis domini (dne 1. června) opětně děje se zmínka o této vsi jako o majetku velehradském. Opat Mikuláš pohoní Jana sirotka z Lichtemburka a z Bítova na Knihnicích ze dvú tísíc zlatých uherských, že drží zboží kláštera Velehradského Fryšov, Vilkovice a Libice se vším jejich příslušenstvím a k tomu desátek vinný a horní právo ze dvú hor (viničných) řečených horní val a nižní val, k tomu práva nemaje. Klášter chce listy prokázati své lepší právo.[3])

Klášter Velehradský vyhrál při tuto — jakož ani jinak býti nemohlo, — ale nezůstal dlouho v držení těchto vsí, neboť již r. 1498 feria VI. die Appolloniae (9. února) král Vladislav II. Jagajlovec povoluje klášteru prodati městečko Fryšov a vsi Vlkovice a Libice panu Volfgangovi Ofmaru z Radětic.[4]) Ale již r. 1524 byla p u s t á ves Vlkovice příslušenstvím zboží Hrušovanského, s nímž ji Šebestian z Wajtmyle prodává Janovi z Pernštejna.[5])

Po válce třicetileté jmenuje se ves tato již Milkovicemi. Veliká část pozemků vůbec přidělena byla k obci Vršavám. Mívaly prý Milkovice ještě 1587 měr rolí II. a III. třídy, z nichž obyvatelé z Bravic užívali jen 736 měr, ostatních užívali Vršavané.[6])

Jakožto ves pustá připomínají se Vlkovice ještě roku 1692 dne 11. června, kdy Eliška Breunerová z Carriani prodala je se

[1]) Chytil C. D. M. VII., 142. n. 194.
[2]) Bocz. II., 310., Erb. Reg. I., 408. n. 889.
[3]) Brandl, Půhony, V., 292. čís. 141.
[4]) Palacký, Archiv český, VI., 567., Kalousek, Archiv český XVIII., 17.
[5]) Z d. XVIII., 3 Wolny, Mähren, III., 221.
[6]) Slavík, Morava po válce třicetileté, pg. 59.

zbožím Vršavským Michalu Janovi z Althanu, který je hned téhož roku 1692 dne 18. června prodal Eleonoře Margaretě z Lichtenštejna.[1])

Ves tato stávala — jak sdělil se mnou laskavě pan děkan vršavský P. Fabian Roháček, 2 km jihovýchodně Vršav při řece Jevišovce, kde dnes spatřujeme lesní trať, nazvanou Milkowitzer Wald.

Nesprávně tvrdí Vrbka,[2]) že obyvatelstvo této vsi vyhynulo r. 1349 morem asijským (černou smrtí), neboť ještě roku 1498 byla ves tato obydlena. Nebylo by to ostatně věcí nemožnou, neboť čteme na př. v kronice města Prostějova, že roku 1645 „morem i některé dědiny dokonce pusté zůstaly.“[3])

Místní jméno Vlkovice jest patronymikon. Osobní jména Vlk, Lupus, Wolf, vyskytují se v starých listinách velmi často.

18. Vlčíkeř.

Místní jméno Vlčíkeř není vzácností, jak se na první pohled zdá. Obdobou jest osada Popukeř, Popuovkeř, dnes Popov u Val. Klobouk. Obdobnými místními jmény jsou také Kněževes, Kněždub, Kněžpole, Petrostudňa (samota u Brumova). První část tohoto složeného místního jména jest odvozena od osobního jména Vlk, jako také Vlkov, Vlkovice.

V listině, kterou markrabí moravský Přemysl roku 1252 dne 6. června rozmnožuje statky probošství křižovníků na Hradišti sv. Hippolyta u Znojma, čte se také pratum Wilchker.[4]) Neumím však udati, zdali se jen některá klášterní křižovnická louka nazývala Vlčíkeř, nebo zdali rozuměti má se louka ve Vlčímkeři.[5])

Roku 1360 Oldrzicho de Wylczyhoscrzye zapisuje ženě své Markétě na statku Vlčímkeři, na dvoře a na dvou lánech 26 hř. právem věnným[6]). — Roku 1365 Mikoláš Schenkner z Hardeka prodal Jiříkovi z Přímětic dvůr se třemi poplužími a vším

---

[1]) Wolny, o. c. p. 208., Wolny píše Milkowitz oder Wolkowitz.

[2]) Heimatskunde, I., 4. Heft, Seite 11.

[3]) d'Elvert, Mähr. u. Schles. Chroniken, 1861 pg. 347.

[4]) Erb. Reg. I., 600., Bocz. Cod. III., 150. u. 178.

[5]) Boczek čte . . . in vrbonice ager, pratum wilchker. Erben naproti tomu . . . in Wrbonice ager; pratum Wilchker. Originálu této listiny jsem v ruce neměl, proto neumím rozhodnouti, které čtení je správné.

[6]) Z. d. III., 550.

příslušenstvím, vše ve Vlčímkeři (Wlczikerz) za 20 kop grošů.[1]) — Roku 1368 čte se již Janek z Vlčíhokře. (Janek de Wlcziehokrzie), Zapisuje ženě své Elšce na vsi Vlčímkři, na dvou lánech a třech poplužích 30 hřiven grošů[2]) a r. 1378 táž Elška z Wlcziehokrzie prodala se svolením Maříka z Dobrévody věno své na vsi Vlčímkeři, totiž na dvoře a třech poplužích s veškerým příslušenstvím, Kačně ženě Načkově.[3]) Téhož roku Hanzl z Wlcziehokrzie zapisuje ženě své Dorotě na celé své polovici vsi Vlčíhokře věnem 20 hř. gr.[4]) a o tři leta později 1381 týž Hanzlík a bratr jeho Kašpar prodávají Maříkovi z Dobrévody dvůr ve vsi Vlčímkeři a kollaci kostelní.[5])

Mařík z Dobrévody na Vlčímkeři připomíná se naposledy r. 1392, kdy mu Anna, žena Filipova z Chlévského prodává ve vsi Wlczykerz půltřetího lánu se vším příslušenstvím.[6]) — Dědičkou Maříkovou byla dcera jeho Elška, vdaná za Petra Kozlovce z Rudky. Roku 1407 bere tato Elška muže svého na spolek na dědičné své statky v Dobrévodě, Vlčímkeři (na poplužích, pole, louky, potoky), Bravicích a Staříčicích se mlýnem, v Dolních Dubňanech a Rohotři (†); a také na právo patronátní ke kapli ve Wlczyemkrzye.[7]) Tu dovidáme se, že ve Vlčímkři byla kaple a ovšem také fara. — Od této doby se v pramenech o Vlčímkeři mlčí; teprve k roku 1588 čteme, že Bernard Čertorejský z Čertorej prodal ves pustou Wolfesstauden jakožto příslušenství zboží Hrušovanského Melchiorovi z Hernšperka.[8]) Ves tato byla také zvána Volfíř, Wolfkrž, Wolkerz. Po válce třicetileté měla $1276^1/_4$ míry rolí I. třídy, jich užívali někdy lidé želovští (Želovice), ale r. 1671, poněvadž „sami na svých pozemcích měli mnoho pustin, jich nevzdělávali, dílem, že byli daleko, dílem jich zorati nemohli," užívali tedy něčeho z nich cizí poddaní z Troskotovic.[9])

Tím jest poloha této osady určena. — Stávala tam, kde je nyní ves Drnopole (Dornfeld). Ze zaniklé vsi Volfíře (Wolf-

[1]) Z. d. IV., 248.
[2]) Z. d. V., 83.
[3]) Z. d. VI., 612.
[4]) Z. d. VI., 628.
[5]) Z. d. VI., 926.
[6]) Z. d. VII., 1107.
[7]) Z. d. IX., 99.
[8]) Z. d. XXVII., 12., Wolny III., 221.
[9]) Slavík, Mor. I., 58.

gersten) zbyl jedině vrchnostenský dvůr, z něhož r. 1785 emfyteuticky založena byla ves, které dáno bylo jméno Dornfeld.[1])

19. Telčice.

Místní jméno jest téhož kmene, jako města Telče. —

O této osadě víme velmi málo. — Roku 1515 připomíná se již pustou. Albert Bítovský z Lichtenburka prodal ji jako příslušenství zboží Vranovského Archlebovi z Boskovic.[2]) Roku 1552 Zdeněk Meziříčský z Lomnice prodal ji se statkem Vranovským nejvyššímu pražskému purkrabí Volfovi Krajířovi z Krajku.[3]) Roku 1601 vkládá se dvůr poplužní na vsi pusté Telčicích jako příslušenství Nového Hrádku (před tím byla ves pustá Telčice příslušenstvím Jaroslavic) — Zikmundovi z Ditrichštejna[4]) a r. 1613 dvůr poplužní na vsi pusté v Telčicích zapisuje se Ladislavu Berkovi z Dubé a Lipého, moravskému hejtmanovi zemskému,[5]) a r. 1618 týž dvůr vkládá se poručníkům statku Jana Volfarta Štrejna ze Švarcenavy opět jako příslušenství statku Vranova.[6]) Tím zprávy končí.

O poloze této vsi napsal Brandl, že jest kdesi nad Břečkovem u Vranova na Znojemsku.[7]) — Dnes možno již polohu určitě stanoviti. U Vracovic je luční trať Teltschitzwisen nebo zkrátka jen Teltschitz. Staří lidé vypravují, že pamatují zbytky zdí a základy na těchto místech a tvrdí, že na telčických lukách stával klášter. Než nikoli klášter, nýbrž zaniklá osada.

20. Lišenovice.

Roku 1190 vévoda český Otto daroval nově založenému klášteru Luckému s mnohými jinými také jitro pole v Lišenovicích.[8])

Jest to první zmínka o této vsi a to velmi vzácná, neboť na dlouhou dobu se o ní nedovídáme ani slůvka. Teprve roku 1464 čte se v knihách brněnských půhonů: kněz Jan arciprešt Znojemský a kanovník Brněnský pohoní Henrycha z Lichtenburka

[1]) Wolny, III., 98.
[2]) Z. d. XV., 2., Wolny, III., 192.
[3]) Z. d. XVII., 95., Wolny, III., 192.
[4]) Z. d. XXIX., 17.
[5]) Z. d. XXX., 51.
[6]) Z. d. XXXI., 16.
[7]) Brandl, Obz. 1885 pg. 164.
[8]) Bocz. I., 331., Erb. I., 184. n. 406.

a z Bítova, že mu svévolně desátek bere v Lišenovicích, kterýž sluší k znojemskému arcipřesství a kostelu do Trstenice (dnes Křtěnice).[1])

Že Lišenovice patřily k Bítovu, dovídáme se také z listiny, kterou dne 7. března (v středu po Přenesení sv. Václava) r. 1498 král Vladislav II. Jagajlovec propouští pánům Henrychovi a Burjanovi synu jeho z Lichtenburka a z Bietova z manství hrad Bítov a statky příslušné, mezi nimiž i Lišenovice.[2]) Ještě v r. 1536 Jindřich z Lichtenburka a z Bítova vtělil do desk zemských ves pustou Lišenovice jako zboží bítovské.[3])

Ale již roku 1561 Zikmund ze Zástřizl zapsal osadu tuto k Trstenici.[4]) R. 1588 zapisují se Lišenovice Janu Lvovi z Rožmitála.[5]) Naposledy připomínají se k r. 1629, kdy Karel starší ze Zahrádek dal si je vtělit k tvrzi a městečku Višňové.

V pramenech vyskytují se tyto názvy: 1190 Lissenowice, 1398 Lyssanowicze, 1629 Lešanovice. — Téhož kmene, jako Lišenovice jsou také místní jména: Líseň, Lišná, Lišnice, Lišniště, Lišava, Lišce (u Přeštic v Čechách), Lišice (u Chlumce v Jičínsku). Lišina (u Štoda), Lišinka (u Mohelnice). Místní jméno pochodí od osobního Lis, Liš, Lišek.[6])

Tato zaniklá osada stávala na blízku Křtěnice a Višňové, asi v těch místech, kde Skalický potok křižuje silnici z Višňové do Křtěnice. Stávala na úpatí pustého Schlosswaldu (lesní trať, öder Schlosswald).[7])

21. Křeslík.

Král Vladislav II. Jagajlovec potvrdil r. 1493 pustou ves Kresing Leopoldu Krajířovi z Krajku, jehož otci Wolfgangovi z Krajku už dříve ji propustil z lenního závazku. Byla tou dobou příslušenstvím panství Freištejna. — R. 1561 Václav Krajíř z Krajku vzdal se na ˹prospěch svých poddaných nároku na právo odúmrtní. — Výslovně jmenuje se také poddanská ves Křeslík. O dvě leta později 1563 týž Václav Krajíř dal ves pustou Křeslík

[1]) Brandl., Půh. IV., 175. n. 898.; Hübner, Znaim p. 298.
[2]) A. Č. VI., 568.; A. Č XVIII., 33.
[3]) Z. d. XXI., 4.
[4]) Z. d. XXIV., 19.
[5]) Z. d. XXVII., 2.
[6]) A. Sedláček, Místop. slovník, II., 383,
[7]) Viz Beck l. c. 1869 pg, 16.

zapsati Adamu Volfovi z Krajku a týž hned Volfovi Štrejnovi ze Švarcenavy.[1])

Více zpráv nás nedošlo. Píše se Křeslík, Krösing a také Grössing. Kdy zanikla, nelze určiti pro stručnost zpráv. Stávala tam, kde dosud ovčín Křeslík (Grössinghof) u Křtálek na Vranovsku připomíná její jméno. Podobně v pojmenování mlýna u Starého Petřína Grössingmühle zachovalo se jméno této zaniklé osady.

Obdobná místní jména jsou Křeslice (u Jilemnice a Jesenic) a Kreslička (samota u Čimelic), Křesín (u Kralovic a u Jince). Ve jméně tom ozývá se zajisté týž kmen, jako ve staročeských osobních jménech Křesomysl, Křesa, Křesan, Křesata, Křesen, Křeš, Křesyn.[2]) (Příště ostatek.)

Příspěvky k nerostopisu moravskému.

Podává Dr. F. Slavík.

IV.[3])

Pokračováním ku předlonským zprávám uvádím zde důležitější novinky z mineralogie Moravské za léta 1900—1902, jednak mým vlastním výzkumem zjištěné,[4]) jednak čerpané z literatury, uvedené pod čarou. Z místních přehledův nerostů upozorňuji na dva: Neuwirthovo sestavení nerostů Jesenníka[5]) a Uličného dodatky k nalezištím západomoravským.[6])

Jednotlivé nerosty moravské, pro něž buď objevena nová naleziska nebo na známých místech proveden jich podrobnější výzkum, jsou:

Albit.

Albit z Bobrůvky u Velkého Meziříčí, jenž činí druzy na dutinách pegmatitu, prozkoumal jsem krystallograficky (l. c. str. 13—15) a shledal částečně individua jednoduchá, částečně obvyklým u albitu srůstem dvojčatným dle plochy $\infty P \breve{\infty}$ vyznačená. Kromě obyčejných tvarů: oP (001), $\infty P \breve{\infty}$ (010), $\infty P'$ (110),

[1]) Wolny III., 539., 544., 545.; Z. d. XXIV., 34.

[2]) Sedláček, Místop. slov. II,, 382.

[3]) Viz roč. 1900 tohoto časop.

[4]) Podrobněji sděleny ve spisku Mineralogické zprávy ze západní Moravy, I. Rozpravy České akademie 1901 č. VIII.

[5]) Srovn. můj referát v Č. M. M.

[6]) Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově 1901.

∞'P ($1\bar{1}0$), ∞'P3 ($1\bar{3}0$), ,P$\bar{\infty}$ ($10\bar{1}$), 2,P∞ ($20\bar{1}$) nalezl jsem na krystallech bobrůveckých nový tvar $^5/_4$,P$\bar{\infty}$ (504).

Anhydryt.

Mineral tento, pro Moravu dotud pochybný (v. tyto „Příspěvky", ČMM 1899, str. 139) objevil prof. F. Kovář[1]) v jílovitých usazeninách útvaru křídového u Křetína. Vyskytuje se tu ve hnízdech, šedobílý, vláknitý, pospolu s ocelkem a sádrovcem.

Anthofyllit.

Anthofyllit, uváděný Kolenatým ze Žilošic, není zajisté nic jiného, než diallag, prof. drem Dvorským konstatovaný z lomů mezi Modřicemi a Žilošicemi, kde se vyskytuje v hadci.

Novou lokalitou anthofyllitu jest hadec a sousední rula severně od Dolních Borův u Velkého Meziříčí, kde v obou horninách vyplňuje pukliny pospolu s biotitem. Oba nerosty se shodují se součástmi „koulí Heřmanovských", a nález jejich u Dolních Borů v podobě žilek činí pravděpodobným, že také koule Heřmanovské jsou kulovité aggregáty, vzniklé usazením z kolujících roztoků hořečnatých a ne pseudomorfosy po jednom, určitém nerostu (l. c. 6—8).

Apatit.

Zelenavý apatit, jenž jako mladší nerost provází albit na druzách u Bobrůvky, poskytl měřením pouze tvary u mineralu toho nejobyčejnější: oba základní hranoly, ∞P a P2, jehlany prvořadé P, 2P, $^1/_2$P, druhořady 2P2 a třetiřady $^{4P^4/_3}/_2$.

Biotit.

Od Třebíče uváděl se „tumpachově hnědý fibrolith" (Hochstetter, Melion). Na exempláři, chovaném ve sbírce Hruschkově v Rajhradě, jsem shledal, že jest to biotit v podlouhlých aggregátech šupinkovitých, zarostlých v aplitické žule; zdá se, že to jsou pseudomorfosy po nějakém nerostu slohu stébelnatého (andalusitu neb disthenu?).

Ból

Hlinky, jak známo, nejsou druhy nerostnými v přesném smyslu slova, nýbrž směsi vodnatých křemičitanů zemitého slohu s jemně rozdrcenými nerosty jinými: křemenem, živci, vodnatými i bezvodým kysličníkem železitým atd. Kromě kaolinu $H_4 Al_2 Si_2 O_9$ a obdobného železitého nontronitu $H_4 Fe_2 Si_2 O_9$ (sr. Přísp. II.,

[1]) Časop. pro prům. chem. 1901.

ČMM 1899, str. 254—6), jak dokázal Kovář,[1]) také křemičitan bohatší křemitou kyselinou a vodou, $H_2Al_2Si_3O_{10} + 4H_2O$ nebo $+ 2H_2O$, lze pokládati za samostatný druh nerostný, pro nějž ze starých jmen hlinek nejvhodnější jest název b ó l. Čistý ból jest bílý právě jako čistý kaolin a podobá se tomuto téměř úplně i mikroskopicky; většinou bývá kysličníky železa zbarven do zelena, hněda nebo červena.

K bólu náleží červená hlinka z vápence L u k o v s k é h o u Moravských Budějovic, dříve jako „oropion“ či „horské mýdlo“ uváděná, zbarvená krevelem na červeno; dále nově nalezené hlinky z T r h o n i c u Jimramova, dílem čížkově zelené, dílem žlutohnědé a hnědorudé a jako hlinka lukovská, vyplňující trhliny v prahorním vápenci.

Bronzit.

U M o h e l n a vyskytují se v hadci žilky a hnízda bronzitu úplně čerstvého, pěkně zeleného a skelně lesklého; teprve větráním stává se zjevným obvyklý u bronzitů lesk kovově perleťový a barva přechází ve význačnou polokovově hnědou. Tento bronzit byl původně uveden Dvorským, nejnověji prozkoumán chemicky Kovářem a opticky mnou.[2])

Cordierit v. **Pinit.**

Diallag.

Diallag, odrůda pyroxenu vyznačená lupenitým slohem dle plochy $\infty \breve{P} \infty$, skládá hrubozrnné horniny, jež vystupují jako místní obměna (facies) hadce u D o l n í c h B o r ů na lokalitě již zmíněné, a dále západně od N á m ě š t ě n a d O s l á v o u ne sice v přímé souvislosti s hadcem, leč přece dosti blízko hadci zňáteckému. Pro temně hnědou barvu byl diallag tento pokládán za hypersthen, jemuž se též zevně nadmíru podobá, však opticky i chemicky jeví se příslušnost k diallagu nepochybnou.[3])

Dolomit.

Kůry dolomitu vláknitého, s vlákny většinou dle hrany klencové prodlouženými, povlékají stěny trhlin v hadci na levém břehu Jihlavky u H r u b š i c.[4])

Dufrenit v. **Triplit.**

---

[1]) Časopis pro průmysl chemický 1901.
[2]) Listy chemické 1901.
[3]) Listy chemické 1901.
[4]) Časopis pro průmysl chemický 1901,

Fibrolith v. **Biotit** a **Sillimanit.**

Hypersthen v. **Diallag.**

Chondrodit.

Nové naleziště chondroditu, opět v prahorním krystalickém vápenci zarostlého, jsou Trhonice u Jimramova, naleziště výše zmíněných hlinek bólovitých.[1])

Manganit.

Byl nalezen rovněž u Trhonic, kde v podobě černohnědé moučky vyplňuje rozsedlinu ve vápenci.[2])

Muskovit v. **Pinit** a **Turmalin.**

Opál.

K opálu náleží nerost, dříve jako chalcedon uváděný, z Dolních Borů. Jest zelený, z části průhledný a činí se živcem písmenkovou žulu; jest však v této nerostem druhotným. Původní křemen byl vyloužen roztoky přicházejícími ze serpentinu a tudíž silně hořečnatými, jež zvláště silně v přírodě účinkují na křemen. Dílem zůstaly dutinky po křemeni prázdné, dílem vyplnily se znovu opálem v nich sraženým, ten pak opět další přeměnou přešel z části ve skrytě krystalické odrůdy křemenné: chalcedon, lussatit a křemenín.

Oropion v. **Ból.**

Pinit.

Minerál jménem tím označovaný jest velmi jemně šupinkatý až úplně celistvý aggregát slídy světlé (muskovitu) s přimíšeným rovněž jemně šupinkatým chloritem a biotitem. Vyskytuje se jako pseudomorfosa po cordieritu a obdržel podle svého dosti proměnného lučebního složení a zevnějšího vzhledu celou řadu názvů. Nejnověji zabýval se pseudomorfosami po cordieritu A. Gareiss[3]) a rozdělil je ve čtyři druhy dle toho, převládá-li ve směsi slída či chlorit, a jest-li přítomen či není sloh miskovitý dle plochy spodové, jméno pak pinit dává těm pseudomorfosám, jejichž hmota jest složena převahou ze slídy, a řečeného slohu miskovitého nelze pozorovati. Z Moravy byl dosud znám cordierit a pseudomorfosy po něm od Jihlavy („Dlouhá stěna“); prohlédnuv výbrusy pseudomorfos shledal jsem, že náležejí ke pravému pinitu

[1]) Časop. pro prům. chem. 1901.

[2]) Časop. pro prům. chem. 1901.

[3]) Tscherm. miner. u. petrogr. Mitth. 1901 (XX.), 1—39.

Gareissovu, a stejně zjistil příslušnost k pinitu také F. E. Suess[1]) u pseudomorfos po cordieritu, jím nalezených v žule mezi Třebíčí a Řípovem i v rulách u Řípova, Jaroměřic, Bohušic, Lesunky.

Oligoklas v. **Zoisit.**

Pseudofit.

Tento nerost, celistvá odrůda chloritu, byl po prvé popsán z Moravy Kenngottem v letech padesátých; původním jeho nalezištěm jest hora Žďár u České Rudy nad Moravou. U Čichova nedaleko Okříšek vyskytuje se v prahorním vápenci hojně světlozelený pseudofit v hnízdech a z části jeví se býti pseudomorfosou po spodumenu (zmíněném v ČMM 1899, str. 259), zachovávaje i lupenatý jeho sloh.

Rhodonit.

Byl uváděn z Jesenníku (Teplice, Maršová, Wiesenberk, Koldštýn), ale zjistil jsem na exemplářích ze sbírky Hruschkovy v Rajhradě, že nerost za rhodonit pokládaný jest jemnozrnný až celistvý červený zoisit. Nutno tedy rhodonit vyškrtnouti ze seznamu nerostů moravských.

Sillimanit.

V okolí Třebíče zjistil F. E. Suess[2]) značné rozšíření fibrolithu, t. j. aggregátů jehlic a stébel sillimanitových, smíšených s křemenem, v rulách na jihovýchod od města směrem k Náměšti i na jih k Hostimi. Co však bylo odtud uváděno jako „fibrolith tombakově hnědý“, jest biotit (sr. výše).

Steatit v. **Turmalin.**

Thulit v. **Zoisit.**

Triplit.

Triplit z Vídně a z Cyrillova u Velkého Meziříčí, v pegmatitech se vyskytující, a jeho zvětraliny byly roku minulého podrobně prozkoumány. Rozbory, jež provedli Kovář, v. John a Herles, i výzkumem mikroskopickým mnou vykonaným bylo zjištěno, že původní triplit nejprve mění se v triploidit pozbývaje fluoru a přibiraje vodu, pak ale postupuje přeměna dále a vznikají jednak volné vodnaté kysličníky železa a manganu, jednak nové druhotné fosforečnany vodnaté; jeden

[1]) Verhandl. d. geol. Reichsanst. 1901, 59—90.
[2]) Verhandl. d. geol. Reichsanst. 1901, 59—90.

z těchto určen opticky i chemicky jako dufrenit čili kraurit, zelenavý vodnatý fosforečnan železitý, známý na př. ze západočeských rud železných od Sv. Dobrotivé u Hořovic, z Poniklého v Podkrkonoší atd., pro Moravu nový. Druhý fosforečnan, ve výbruse čirý a lupenatým slohem vyznačený, nebylo prozatím možno identifikovati s určitým známým nerostem.[1])

Turmalin.

O světoznámém rubellitu (růžovém turmalinu) z Hradiska u Rožné uvádělo se dosud dle Hruschky a Kolenatého, že větraje mění se ve hmotu tučkovitou, jež nejspíše je steatitem. Ve sporu svém s americkými badateli Penfieldem a Footeem o lučebné povaze turmalinu podnikl Tschermak výzkum těchto roženských pseudomorfos[2]) a dokázal opticky i chemicky, že jsou složeny z velmi jemné šupinkaté až celistvé slídy světlé, muskovitu.

Zoisit.

Červený zoisit, nalezený p. Hanischem v Borovině u Třebíče (sr. ČMM 1899, 256 „Oligoklas") jeví při zkoumání optickém velmi zajímavé anomalní zjevy, blíže mnou popsané ve spisku citovaném, str. 16—19. Pouze celistvějším slohem a pravidelností úkazů optických liší se od zoisitu borovinského červený zoisit, mezi Lukovem a Sv. Vítem u Mor. Budějovic taktéž ve vápencích se vyskytující. Byl znám již Kolenatému pode jménem thulit, mnou pak znovu nalezen roku předloňského. — Jména thulit lépe jest nyní neužívati, jelikož se ukázalo, že červené zbarvení dostavuje se už při nepatrných stopách magnanu nejenom v zoisitech, nýbrž i v epidotech.

Téměř úplně shodný s lukovským zoisitem jesť nerost, pokládaný dříve za rhodonit, s moravské strany Jesenníka (sr. výše). V krajině té vyskytuje se dle lask. písemní zprávy p. hor. inž. F. Kretschmera ve Šternberce hojně též zoisit obyčejný, barvy šedé, a sice: v Sobotíně a okolí v amfibolických horninách, zvláště často v břidlicích amfibolových; na Pradědu; na slezské straně v Ludvíkově (Ludwigsthal) u Vrbna; konečně ve fyllitech spodního devonu u Staré a Nové Vsi poblíž Rymařova (sr. ČMM 1899, str. 260).

[1]) Listy chemické 1901., Verh. d. k. k. geol. Reichsanst. 1900.

[2]) Zeitschrift für Krystallographie und Mineralogie 1901 (XXXV), str. 215—216.

Umělecké a vědecké zprávy.

Listina z r. 1482 o darování domu se zahradou ve Šternberce Jakubovi ze Zelče. Podává Hynek Gross.

Prostřednictvím dra M. Rypla, prof. něm. gymnasia v Č. Krumlově, byla mně zapůjčena pro místopis zajímavá moravská listina. Poněvadž není v pevné ruce, chci tímto způsobem uvésti znění její v širší známost a tak ji zachovati. Zápisem tím ze dne 12. srpna 1482 Jan Berka z Dubé a z Lippého a Ludmila z Kravař a ze Strážnice, dědiční páni na Šternberce, dávají Jakubovi ze Zelče, za služby jim prokázané dům se zahradou ve Šternberce. Dávají mu také právo k odkazu, ale tak, že vrchnost může dědici, kdyby se jí nelíbil, zaplatiti třicet hřiven a sama převzíti usedlost.

Ludmila z Kravař a ze Strážnice byla třetí dcerou Jiřího z Kravař († 1466), a Berka z Dubé byl již druhým jejím manželem. I nejstarší sestra její, Eliška z Kravař († 1500) měla dva muže.[1])

Listina svrchu zmíněná zní v diplomatickém přepise:

My Jan Berka z Dubé a z Lippého, Ludmila z Kravař a z Strážnice, manželka jeho vlastní, páni dědiční na Šternberce i s svými erby a potomky známo činíme tímto listem obecně přede všemi, ktož jej uzří, čísti a nebo slyšeti budú, že znamenavše službu věrnú slovutného Jakuba z Zelče, kterúž předkóm našim činil a nám činí a činiti nepřestává, i jsúce k němu zvláštní miloští nachýleni a chtíce jemu to dobrým nahraditi i potomkóm jeho, dali sme a mocí listu tohoto dáváme jemu Jakubovi duom i s zahradú, kterúž sme jemu svým nákladem vstavili mezi stodolami našimi v městě našem Šternberce, jakož opletení toho ukazuje, takovúto měrú a výminkami dolepsanými: item aby Jakub svrchupsaný ten duom, nahoře dotčený, i s zahradú mocně držal a svobodně požíval až do svej smrti beze všech podávek, činží, robot i hlásek všelijakých. A když by ho pán Buoh smrti neuchoval, komuž

[1]) (Riegrův Slovník Naučný: Páni z Kravař, IV., 974). První choť její slul Pertolt z Lippého a na Krumlově Moravském. Jako vdovu pojal ji přítel Lva z Rožmitála, svým časem hejtman a správce zemský Petr z Rožmberka a na Českém Krumlově († 1523). Tento zůstavil sobě a své choti památku v pěkném arkýři na zámku Krumlovském, obráceném k nádvoří v horním hradě (archivní nádvoří). Pod oknem arkýře tohoto, postaveného r. 1513, jsou veliké znaky (rožmberský, kravařský, pernštýnský), vyvedené ozdobně z terrakotty. (Vyobrazení viz v Sedláčkových Hradech, III. str. 21, příslušná vysvětlení na str. 34.) Mezi rody kravařským a rožmberským nacházíme již také dříve styky. Jindřich z Rožmberka († 1412) zasnoubil se po smrti své první manželky s Eliškou z Kravař († 1444), která stala se matkou známého v dějinách Oldřicha z Rožmberka.

by to koli poručil, buď za zdravého života, neb na smrtedlné posteli, jestliže by se nám neb našim potomkóm nelíbil, a nám jemu tu bydlení příti se nezdálo, tehdy dadúce jemu čtvrt léta napřed věděti, pro vyhoštění, jmáme a slibujem jej odtud třidceti hřivnami, penězi obecně bernými, splatiti a jemu je v jeho moc v tom čtvrti léta položiti a sami se v ten duom, jakožto v svuoj uvázati. Pakli bychme jemu tu bydlení přáli, tehdy má a bude míti tu svobodně v témž právě seděti jako i on Jakub svrchupsaný.

A to, což se svrchu píše, my svrchupsaní Jan a Ludmila slibujem za se, za své erby a potomky, že jemu, Jakubovi, i jeho potomkóm to všecko má ctně a řádně zdržáno býti bez všelikého přerušení.

Tomu na svědomí a pro lepší jistotu my svrchupsaní Jan a Ludmila pečeti naše vlastní, s naším dobrým svědomím kázali sme k tomuto listu přivěsiti dobrovolně, jenž jest psán a dán na Šternberce, letha od Narození Syna Božího tisícího čtyřstého osmdesátého druhého počítajíc, v pondělí po svatém Vavřinci, mučedlníku Božím.

Při originále na pergameně visí dvě pečeti, z nichž první v červeném vosku po pravé straně na okraji jest ulomena, ale vnitřek jen z malé části poškozen, druhá kravařská pečet v černém vosku je celkem neporušena. Písmo listiny, zvláště při levé straně, je vybledlé a odřeno.

Vědecké přednášky české v Moravské musejní společnosti.

Podali jsme již zprávy o prvních pěti přednáškových schůzích českého vědeckého odboru musejního. Referujeme dále o schůzích ostatních, pořádaných za první saisony (r. 1901.-1902.).

V třetí schůzi třídy druhé, konané 24. dne m. února 1902, přednášel pan Josef Fišer, assistent české vys. školy technické, „o stáří brněnského syenitu“. Vylíčil kontakt syenitu s vápencem ve vyvřelině Brněnské a předložil ukázky tohoto kontaktu z okolí obce Tečic. Devonský vápenec tečický jest silně přeměněn na rohovcovou horninu vápenatě křemičitou, vykazuje kontaktní nerosty a obsahuje mnoho žilek pegmatitových, ano také útvary, které upomínají na apofysy a skládají se hlavně z mikroklinu a z křemene. Po prozkoumání těchto poměrův a po ohledání místním soudí p. přednašeč, že příčinou přeměny původního vápence na horninu rohovcovou byla exomorfní proměna vulkanická, a přikládá tudíž brněnskému syenitu stáří předdevonské. Zvláštní okolnost, že v permských vrstvách nenalézáme syenitových oblázků, vysvětlil p. přednašeč novým výkladem, že totiž jest podobno pravdě, že syenit brněnský vyvřel v podobě lakkolitu pod usazeninami devonskými; usazeniny tyto částečně byly obnaženy teprve později, a zbytky jejich jsou na některých místech zachovány dosud jako pásma ostrovní. —

Ve čtvrté schůzi třídy první, konané 12. dne m. března 1902, přednášel pan prof. Karel Kořínek „o významě Prešernově v poesii slovinské“ (vzpomínkou na nedávné jubileum básníkovo). Dotknuv se počátkův obnovené literatury naší, promluvil krátce o činnosti Valentina Vodnika, přešel k Francovi Prešernovi a vylíčil podněty a příčiny poesie básníkovy: rodiště na Kraňském Gorensku a krásy jeho, lid a nár. písně, výchovu, vzdělání, pobyt ve Vídni, působení něm. krajana Anastasia Grüna a Čecha Fr. L. Čelakovského, vliv velikých básníků světových i vliv našeho Kollára, styky s vynikajícími vlastenci slovinskými v Lublani, trpkou cestu životní, strádání, nešťastnou lásku, nepřízeň censury, smrt přátel a osamocení. Podklakem přednáškovým bylo jubilejní vydání básní Prešernových z r. 1900. Prešeren psal písně plné lahody, hudebnosti a ducha národního tak, že znárodněly téměř všechny, pak elegie, gazely, znělky (nejúčinnější, nejlepší práce básnické, ohlasy životní), ballady, romance, básně tendenční, epigrammy a náhrobnice. Prešeren jest veliký lyrik, největší a nejnárodnější básník slovinský z doby neutěšeného a politicky malátného stavu v životě slovinském; neboť stvořil slovinskou mluvu básnickou a přinesl různé cizí formy poetické do poesie národa svého. Přes vzory cizí kotví tvorba jeho v půdě domácí, a básně jeho zrovna hoří vroucí láskou k domovině a ke Slovanstvu. Pan přednašeč srovnal Prešerna s Mickiewiczem a zmínil se také o překladech z básní Prešernových. —

Ve čtvrté schůzi třídy druhé, konané 17. dne m. března 1902, pan prof. dr. Jaroslav J. Jahn připadnými slovy ocenil život a činnost Holubovu. Dr. Em. Holub zasloužil se o přírodopis, geologii, geografii i národopis, ale hlavní a vlastní zásluha jeho jest sběratelská. Za dobu poměrně krátkou nasbíral látku zrovna ohromnou. Vylíčiv tiskem ve svých dvou cestách po Africe názorný, přírodní i národopisný obraz poměrů tamějších, přednášíval velmi pilně a často, vzdělával lid i mládež. Nezištnost jeho byla příkladná. Rozdal téměř všechny své obrovské sbírky vzdělávacím, hlavně školním ústavům rakouským, nejvíce českým. Za sbírky byly mu nabízeny značné, ano stkvělé ceny, ale nepřijal jich a rozdělil vše zdarma. Nepřijal vynikajícího úřadu správního na Kongu, nabízeného králem belgickým Leopoldem II., a jako Čechovi nedostalo se mu správy přírodni-

ckého musea ve Vídni. Tak veliký tento muž, jenž byl vyznamenán učenými společnostmi a vladaři z celé Evropy, umřel chud, jako mnoho jiných, nezištných Čechů vzdělaných. Potom přečetl a vysvětlil p. prof. Jahn pojednání p. prof. Václava Spitznera: „Stručný nástin geologických poměrů okresu Prostějovského a Plumlovského.“ Pan prof. Spitzner probral krátce, ale obsažně krajinný ráz a tektoniku zemských vrstev v okresích jmenovaných a poslal také z Prostějova 29 pěkných a názorných vyobrazení fotografických. V přehledném a jasném nástinu promluveno předně o stopách laurentinu, pak vypsány útvar prahorních břidlic, útvar devonský o třech stupních, červenavé a bělavé křemence, vápence, kulm, miocaen, jíly, jílovité písky atd., spraš, diluviální štěrk, křemencové balvany, rohovce a různé zkameněliny. —

V páté schůzi třídy prvé, konané 10. dne m. dubna 1902, přednášel p. prof. Rudolf Dvořák „o Moravě za vlády císaře Karla VI.“ Podotknuv v úvodě, že práci svou o dějinách moravských ve „Vlastivědě Moravské“ zakládá hlavně na pramenech tištěných, dosud velmi kusých a nevalných, hlavně také co se tkne 18. stol., o němž není dosavad podání celkového, přešel p. přednašeč k úloze, aby vylíčil Moravu za posledního Habsburkovce. Přehledně a soustavně pojednal o změnách ve správě zemské, o krajích, o stavu země Moravské po nastoupení Karlově vůbec, o činnosti sněmů zemských, o břemenech válečných a o přijetí pragmatické sankce. Zvláště poutavě promluvil o neutěšeném stavu lidu selského, o robotních patentech, o bouřích selských na Jihlavsku (Stonařov) a na Znojemsku (Vrbovec), o mor. založení Ochranova v Lužici Horní, o patentech proti nekatolikům a hlavně proti praedikantům a šiřitelům knih a letáků evangelických. Přednáška jest výňatkem ze čtvrtého dílu Dvořákových „Dějin Moravy“, uveřejňovaných ve „Vlastivědě Moravské“.

V páté schůzi třídy druhé, konané 1. dne m. května 1902, přednášel prof. Frant. Pavlíček „o významu superoxydů pro zvolnou oxydaci“. Probrav theorii oxydační, promluvil o oxydaci molekulární kyslíkem za obyčejné temperatury, při níž nevznikají hned produkty nejstálejší, nýbrž látky s větší mohutností oxydační nežli určitá okysličovadla a než volný kyslík — superoxydy. Uvedl typický příklad Englerův a Weis-

bergrův: zvolnou oxydaci terpentinového oleje kyslíkem vzduchovým, který za vznikání superoxydů sám úplně může oxydovati sebe aneb i jiná tělesa. Přenašeče kyslíku roztřídil na druhy (kovy, soli, fermenty), z nichž nejdůležitější jsou fermenty, značně rozšířené v říši rostlinné a živočišné. Již Schönbein ukázal na podobnost jejich s jinými katalysatory (zvláště platinovou černí); i tu můžeme souditi právem, že vznikají superoxydy. Velikého počtu rostlinných a zvířecích extraktů poskytují reakce oxydas, které jeví reakce organických superoxydův. I tu mají veliký fysiologický význam soli, mangan, železo a j. Na konci ukázáno na důležitost superoxydů jak pro technický průmysl, tak pro poznání spletitých pochodů fysiologických. —

Potom přednášel p. aman. bibl. tech., doc. dr. Fr. K. Studnička o „lymfatických drahách v epithelu“. Ukazoval totiž mikroskopický praeparát a výkresy epithelu ústní dutiny chimery hlavaté (Chimaera monstrosa), na nichž byly patrny zvláštní lymfatické kanálky, tvořící jednak pleteně mezi nejspodnější vrstvou buněk epitheliálních, jednak probíhající odtud téměř přímými čarami celou tloušťkou epithelu a ústící na povrchu jeho ven. Kanálky obojího druhu jsou spojeny vzájemně, mimo to také kommunikují s lymfatickými prostorami subepitheliálního pojiva. Jak se o tom lze přesvědčiti po silném zvětšení, ukazují kanálky tyto zvláštním způsobem rozšířené partie obyčejné soustavy intercellulárních prostor. V jiných epitheliích prostory takovéto rozvádějí, jak známo, výživné látky mezi buňkami pletiva; v epithelu neobyčejně silném, o nějž se jedná v případě našem, vytvořila se z prostor těchto ještě zvláštní soustava výživných drah, jimiž lymfa může patrně prouditi rychleji. Nelze říci zatím, jaký význam má volné spojení těchto kanálků s vnějškem. V jediném, dosud v literatuře připomenutém případě, který upomíná na případ právě objasněný (viz popis pokožky ryby zvané Ichthyophis, učiněný bratry Sarrasiny) poznáváme též podobné vyústění lymfatických drah na povrchu epithelu. —

Přednáškou touto skončila se první saisona přednášková. Dosavadní přednášky (bylo jich 15 v deseti schůzích), týkající se hlavně Moravy s hlediska historického a geologického, jsou dobrým počátkem slibné činnosti další.

Prof. Fr. J. Rypáček, tajemník I. třídy.

Literatura.

Dějepis Prahy. Díl XII., od r. 1547—1608. Napsal Václaw Wladiwoj Tomek. Novočeské bibliotheky, vydávané nákladem musea království českého, číslo XVIII. V Praze 1901, v kommissi u Františka Řivnáče. Stran 472. Cena 10 K 20 haléřův

Tento 12. díl jest první částí knihy V., která má obsahovati dějiny pražské až do míru vestfalského. V celém období od let 1547—1608, není událostí zvláště vzrušujících, neboť spor Matyášův s císařem Rudolfem II. byl v průběhu i zakončení dosti klidný, turecké války tvořily tu kratší, tam delší episodu, povstání Bočkajovo trvalo také krátce, a tak mohlo býti tenkrát více péče věnováno poměrům vnitřním, zvláště náboženským a hospodářským, recte finančním. A právě v těchto otázkách kniha Tomkova obsahuje vzácný materiál, uspořádaný věcně i logicky, tím rázovitým způsobem, jímž vůbec práce Tomkovy vynikají. Lví podíl ovšem náleží událostem pražským. Tu zařazuje Tomek mistrně do souvislosti vše, co vůbec zmínky zasluhuje; povodně, požáry, nemoci, vraždy, soudní rozhodnutí, smrt význačnějších osob, čímž kniha nabývá neobyčejné pestrosti a obecné zajímavosti. Znamenitého výkladu dostává se v knize Tomkově otázce náboženské, zvláště obšírně vylíčeno jest dlouhé sněmování roku 1575. Z politických událostí obšírné stati věnovány jsou válkám tureckým za císaře Rudolfa II. a všemu, co s nimi souviselo, povstání Bočkajovu, jehož příčiny a průběh podány jsou částečně s nového hlediska, a konečně sporu mezi arcikníže tem Matyášem a císařem Rudolfem II., roku 1608. Ač Tomek psal o událostech těchto již dávno — a také obšírně — přece vpletl do tohoto posledního zpracování velmi mnoho dosud neznámých podrobností, jimiž dostalo se celku nového reliefu. Jest známo, že Tomek nemá mnoho zřetele na novější práce historické — mimo publikace pramenné, — ale na podiv v jeho díle není to nedostatkem příliš závažným, poněvadž nezabíhá do kritických meditací, straní se všeho subjektivismu a podává prostě, co získal srovnáváním pramenů, které uznal za hodné pozornosti. Vypravování Tomkovo vlévá čtenáři vnitřní uspokojení, vnucuje důvěru v pravdivost obsahovou a přivozuje pocit i přesvědčení, že dílo psal muž, jehož život zasvěcen jest

vyšším snahám a absolutní pravdě. A proto právě bylo by malicherno, vytýkati práci některá menší nedopatření, jako na př., že Matyáš položil stavům moravským sjezd do Ivančic r. 1608, kdežto ve skutečnosti stavové moravští ustanovili jej ve Slavkově sami a Matyáše na něj pozvali, bylo by neskromno zaznamenávati, kde a v čem Tomek nesrovnává se s běžnými a všeobecně uznanými údaji časovými; na díla jeho dlužno bráti měřitko „vyšší“, asi takové, jakým posuzují se veliká díla umělecká ve své koncepci i provedení. Jednotlivosti tu a tam mohly by snad býti podány jinak, ale celek vynucuje absolutní uznání a úctu. x

Obecní statut král. města Uh. Hradiště. Vydal Bohumír Valenta, c. k. soudní adjunkt v Uh. Hradišti. 1902. Nákladem vlastním.

V Úvodě pan vydavatel stručně a jasně vykládá, co jest obecní statut a podává pak historický vývoj ústavy obecní v zemích koruny české od r. 1848.

V zemích koruny české máme statuty v Čechách pouze dva: pro Prahu a Liberec. Na Moravě má šest měst svůj zvláštní statut: Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Kroměříž a Uh. Hradiště. Ve Slezsku jsou tři města se zvláštním statutem: Opava, Bílsko a Frýdek.

Že toto privilegium tak nestejně jest rozděleno na jednotlivé země koruny české, p. vydavatel právem shledává nápadným i podivným a hledíc k Moravě vysvětluje to zcela správně „poměry politickými, které panovaly v dobách, kdy zřizovány byly jednotlivé statuty. Byly to neblahé doby pro národ náš v letech 1850 až 1867, a zdá se nám, že zvláště Morava byla obdařena tak hojně, aby živel německý byl sesílen v městech větších, zvláště krajských, neboť statuty poskytují městům jimi nadaným značnější moc v oboru samosprávy a tedy větší volnost a možnost rozvoje jak politického tak i národohospodářského, a zvláště moment politický tu padal a padá na váhu“.

V Části první následuje otisk původních textů statutu a dodatků k němu podle zemského zákonníka, a to A) text český, B) text německý.

Část druhá obsahuje kritiku textu 1. po stránce věcné čili ryze právnické, 2. po stránce jazykové. Tato část je vlastním dílem páně vydavatelovým a dodává knížce zvláštní ceny. Pan

vydavatel jeví se tu nejen bystrým právníkem, nýbrž i dobrým znalcem jazyka českého a ukazuje svou kritikou a navrženými opravami textu po stránce věcné i jazykové, jak důležito jest právníku znáti důkladně správný jazyk český, chce-li se vyjádřiti po právnicku správně a přesně. Chyby českého textu po stránce věcné i jazykové jsou velmi hojné; vytkneme na ukázku jen některé z nich, aby se vidělo, jak důležity a potřebny jsou opravy p. vydavatelovy.

1. Po stránce věcné čili právnické p. vydavatel vytýká, co v českém textě na ujmu správnosti bylo vynecháno, co zbytečně přidáno a co právnicky nesprávně přeloženo, na př. v německém textu čte se v § 10. „eidlich anzugeloben", což přeloženo „na místě přísahy", ale to je po německu „an Eidesstatt" nebo „an Eidesstelle", a to je právnicky něco zcela jiného. Správně tedy navržena oprava „přísežně" nebo „pod přísahou".

V § 20. „podle slušné míry" přispívati k břemenům obecním — německy „verhältnismässig" jest nesprávně řečeno; neboť zajisté těžko uhodnouti míru pro poplatníky, která by byla „slušnou", protože obecní břemena se nevyměřují podle slušnosti, nýbrž podle potřeby, a proto výraz „poměrně" se tam hodí lépe.

V § 22. „a nepadá v obtíž dobročinnosti obecní" má býti správně „veřejné" — neboť „obecní" znamená, že by pouze obci padl na obtíž, ale dle smyslu i něm. textu se míní dobročinnost kruhu širšího, tedy „veřejná".

V § 49. je text nesprávný ve větě: „tedy se bude míti za to, že přijal volbu do toho sboru" — a má zníti správně: „tedy jest jeho volba platná pro onen sbor volební" (něm. „so gilt seine Wahl für jenen Wahlkörper), což ovšem podává docela jiný smysl právnický.

V § 90. jest chybně uvedeno „pokuty peněžité jdou do pokladnice obecní" m. „do pokladny ústavu chudých" (něm. „Geldbussen fliessen in die Armencassa").

Již z těchto několika ukázek vidno, jaké zmatky působiti může text původní a jak potřeben byl oprav p. vydavatelem podniknutých.

2. Po stránce jazykové původní překlad statutu „honosí se" všemi možnými chybami novější češtiny kancelářské a novinářské, a má mimo to leckteré své vlastní, odjinud neznámé. Chyby tyto týkají se tvarosloví, skladby, fraseologie i terminologie. Z oprav

přehojných těchto chyb s opravdovým potěšením jsme poznali, jak důkladně p. vydavatel se obeznámil s českou skladbou i s brusy jazyka českého. Na doklad toho uvedeme zase jen několik příkladův. Právem podotýká p. vydavatel, že náměstku její jest skloňovati: v dopisování a jednání její m. jejím. — „Osoby ženské . . . stávají se přijetím za měšťana jejího manžela účastnými“ správně: „osoby ženské . . . stávají se přijetím svého manžela za měšťana účastnými“, (ještě správnější by bylo buď „osoby ženské — svých manželů za měšťany, nebo „osoba ženská — svého manžela za měšťana). — „Při volbě obecní rady aneb nějakého (= některého) úda této (spr. jejího). — „O námitkách, ač jsou-li jaké proti jednomu nebo druhému z volených“ (spr. proti některému z volených). — „Nabývati nemovité statky“ (spr. s genit. nemovitých statků). — „Od času k času“ (m. čas od času). — „Aniž by čestnému měšťanu závazky těchto posledních ukládalo“ (m. avšak neukládá čestnému měšťanu závazků jejich). — „Prostředky peněžní“ (m. peníze). — „Měšťané obecní jsou ti“ m. pouhého „měšťané“; neboť jiných „měšťanů nežli obecních“ u nás v češtině není; slovo „obecní“ přidáno dle něm. textu „Gemeindebürger“, což v němčině správno, protože tam jsou též „Staatsbürger“, čemuž však česky říkáme „státní občan“. — „Obec volí ze svého středu“ (m. ze sebe). — „Ve lhůtě tří dní“ (m. do tří dní). — „Od dotyčných orgánů“ (m. od příslušných organů). — „Potahmo pod výbor zemský“ (m. pokud se týče). — „Spis tento vtažen bude do knihy“ (spis tento zapíše se n. zaznamená se do knihy). — „Držeti ruku nad řádem stavebním“ (m. vykonávati, prováděti řád stavební, konati právo dle řádu stavebního). — „Trpí na vadě tělesné“ (m. vadou tělesnou). — „Plat za odpočinutí“ (m. výslužné) zní jako špatný vtip, jako by úředník dostával plat za to, že odpočívá!

V části třetí p. vydavatel podává zredigovaný český text statutu s opravami v části kritické vytknutými. Tento opravený text čte se ovšem zcela jinak než prvotný překlad z němčiny; mluvnicky je venkoncem správný, slohově jasný a plynný, právnicky přesný a může býti vzorem každému spisovateli nebo překladateli právních listin.

Na konec přidán jest zevrubný „abecední ukazatel věcný“, kterýmž rychlé příležitostné užívání statutu velmi se usnadňuje.

Doporučejíce knížku p. Valentovu zvláště našim právníkům k bedlivému studiu, přáli bychom si, aby p. spisovatel svých vzácných vědomostí i jinak používal k zvelebení naší ubohé řeči kancelářské, na př. sepsáním německo-české fraseologie právnické, aby se opravily aspoň nejhrubší germanismy, jimiž jazyk náš až k neporozumění znešvařili rozliční diurnisté, kteří protlukše se několika třídami německé střední školy, každé úsloví německé do slova na česko překládají, na př.: Panu N. k vědomosti s tím doložením, že tomu samému stojí svobodno podati rekurs ve 14 dnech. Panu N. k vědomosti u zpětvrácení přílohy. — Se vztahem na podání Vaše se Vám nařizuje, abyste ve 14 dnech u navrácení tohoto aktu zprávu podal atd. atd. *F. Bartoš.*

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1901. R. IV., 151 p., 6 tab. 8⁰. Nákladem Klubu.

Klub přírodovědecký v Prostějově dovedl si za dobu svého čtyřletého trvání zjednati přední místo mezi všemi našimi podobnými institucemi, a to netoliko horlivou činností, nýbrž i každoročním vydáváním objemné publikace vědecké „Věstníku“. Původní nedůvěra k nově založenému klubu, ustoupila dnes úplně výrazu vzácné uznalosti stran kompetentních i v království, jak nejlépe dosvědčují referáty odborníků zvučného jména, jako jest adjunkt zoologie českého musea dr. V. Vávra (ve „Vesmíru“) a prof. B. Bauše (v „Živě“). — Souhlasím úplně s míněním dra. Vávry ve „Vesmíru“ a kladu ještě důraz na průkopnickou činnost „Klubu“ v české přírodovědecké práci na Moravě. Teprv ovšem po letech bude moci literární historik správně je oceniti. — V letošním ročníku „Věstníku“ převládají stati obsahu zoologického. Na prvním místě uvádím článek dra. L. Melichara „Rozbor křísů palaearktických z čeledi Membracidae a Cercopidae“. R. 1896 vydal autor v Berlíně objemné dílo „Cicadinen von Mitteleuropa“, které získalo jemu vůdčí postavení mezi entomology (cicadology) vůbec. Dr. M. přistupuje nyní, myslím, k revisi svého monumentálního díla a zároveň dodělává tím toho, že činí entomology pozorny na tento zanedbaný řád hmyzu; zamlouvá se mi dobře hlavně volba figur na obou tabulích, které jsou výbornou průpravou těm, kteří by se studiem křísů moravských chtěli zabývati. Příspěvek M—ův jest vskutku ozdobou „Věstníku“. Podobným, průpravným směrem psán jest i článek prof. Noska „Seznam

štírků". Poukazuji tu k referátům Thonovu v „Živě" a mému ve „Vesmíru". Třetím článkem přispěl dr. M. Remeš „O zrůdnosti lilijic z červeného vápence kopřivnického, v němž popisuje i vyobrazuje různé zrůdné útvary lilijic, zajímavé již proto, že jsou to první nálezy toho druhu na Moravě. Čtvrtý článek „Rozbor čmeláků i pačmeláků českomoravských s poznámkami biologickými" napsal přední náš hymenopterolog nadučitel J. Slavíček. Ve formě obsáhlého analytického klíče zpracován jest přehledný obraz této nesnadné skupiny hmyzů blanokřídlých. Podobné analytické monografie přinesly i minulé ročníky „Věstníku"; jejich cena jest nepopiratelnou, jsouť jednak měřítkem, dle něhož možno se říditi při sestavování sbírek musealních, na druhé straně jsou základními kameny ku pozdějšímu všeobecnému prodromu fauny domácí. Doufám, že budu míti příležitost zmíniti se v samostatné stati šíře o poměru takových monografií specialně k museu zemskému v Brně. — Detailní obrázek květeny méně rozsáhlého území načrtl P. F. Gogela v článku „Z květeny moravských Karpat severovýchodních". Dvě stati mineralogické prof. J. Uličného „Mineralogické paběrky ze západní Moravy" a prof. V. Spitznera „Záhadné balvany křemencové na planině Drahanské" ukončují zajímavá pojednání. Velmi se mi zamlouvá novota, kterou zavedla redakce „Věstníku" rubrikou „Různé zprávy". Tím poskytnuta možnost zaznamenati mnoho důležitých zjevů, které by jinak lehce upadly v zapomenutí nebo by vůbec zůstaly neznámy, ježto pozorovateli látka získaná může se hoditi jen ku zprávě zcela krátké. Bylo by snad záhodno, aby klub buď zvláštním prospektem nebo v denních listech upozornil všechny moravské přátele přírody na rubriku tuto i její tendenci. — Ze zprávy klubovní jest zřejma i horlivá činnost klubu, jakou rozvinul v pořádání populárních přednášek, jichž konáno v osmi měsících deset. Jako v letech minulých i loni podělil klub četné školy sbírkami přírodnin. I já mohu skončiti dnešní zprávu jen přáním, vysloveným jednatelem klubu prostějovského, „aby veřejnosť věnovala klubu tolik pozornosti a podpory, kolik mu jí dle důležitosti v ruchu osvětovém na Moravě náleží". *Absolon.*

O pochodzeniu fliszu. Napsal Rudolf Zuber. Odbitka z czasopisma „Kosmos", Lwów 1901, zeszyt V—VI. Flyš (Flysch) jest původně místní název části eocaenu severních Alp bavorských a švýcarských, ale nabyl významu obecnějšího, když seznáno, že

s původním flyšem jsou totožny ohromné horské massy, jmenované dříve v Alpách východních Vídeňským, v Karpatech Karpatským pískovcem, v Italii Macigno atd.

Flyš není určitá hornina nebo snad jednotné souvrství určitého stáří geologického; náleží k různým horizontům křídy a eocaenu v Alpách, Apenninách i Karpatech — u nás zaujímá téměř celou karpatskou část Moravy až po Židlochovice a Hustopeče —, tudíž i pro geologii Moravy mají důležitost názory známého polského badatele o vzniku těchto vrstev.

Společný znak všech usazenin, jež spojujeme názvem „flyš“ — jsou to pískovce, jíly, slíny, sfaerosiderity, menilitové břidly, slepence i brekcie —, jest především vrstevnatost většinou dokonalá, dále úplný nedostatek pravých vápenců, lokální velmi nepravidelná proměnlivost hornin svrchu jmenovaných, jež do sebe přecházejí nejrůznějším způsobem, a konečně velká vzácnost význačných zkamenělin; kde se vyskytují přece, jsou to dílem mořské ryby (v menilitových břidlicích), dílem foraminifery nebo konečně měkkýši, ale špatně zachovaní a jako zdegenerovaní. Hojné jsou toliko tak řečené hieroglyfy, záhadné vypukliny na vrstevních plochách pískovců, většinou pocházející z mořských řas, z části též ze živočichů mořských —, ale mnohé jsou zajisté jen výtvory mechanickými, neústrojnými.

Nastává otázka, stižená právě zmíněným nedostatkem zbytkův ústrojných: jakého původu jest flyš? Jisto jest a všemi badateli uznáno, že jest to usazenina m o ř s k á; leč jaké okolnosti způsobily zvláštní ráz flyšový, o tom dosud málo pověděno, i podává prof. Zuber k otázce té příspěvek velmi zajímavý. Studuje po několik měsíců geologické poměry ostrůvku Trinidadu, zvláště tamních nalezišť asfaltových, pozoroval autor, jak d n e s ještě vznikají usazeniny rázu úplně flyšového. Na ostrůvku Pedernales v deltě Orinoka, kde široký a mělký záliv Smutný, s mořem jen úzkým průlivem spojený, přijímá v sebe několik ramen delty Orinocké i několik řek menších, účinky vody říční i mořské — příliv i odliv jest tu velmi silný — možno sledovati zvláště význačně. Břehy zátoky jsou složeny dílem z flyše, jenž právě jako karpatský obsahuje též asfalt i petrolej, dílem ze starších, krystalických hornin.

Střídání tropického vedra a prudkých dešťů, změny v síle i směru proudů říčních, ne vždy stejná síla dutí mořského a konečně i různá povaha skal kolem zátoky působí, že současně

na různých místech i postupně na témže místě usazují se různé sedimenty, zde písek, zde hlinitý kal, zde více vápnitý, plný skořápek živočišných, ale většinou rozdrcených. Dále stává se značnou proměnlivostí síly přílivu a odlivu ve mělké zátoce, že totéž místo střídavě jest brzo pod vodou, brzo nad vodou, a v případě druhém sedimenty vysýchají tak rychle, že se zachovávají ve ztvrdlé půdě stopy ptáků, plazů, červův i jiných živočichů, jež tito zanechali v měkkém ještě bahně. Když pak nový, silnější příliv opět zatopí to místo a usazuje nový jíl, písek n. p., tu hranice vrstvy nejstarší a nové zachovává svůj tvar se všemi stopami živočichův atd. Zbytky zvířecí velmi málo kdy se zachovají — jednak bývají rozbity prudkým pohybem vody, jednak rozkládají se v tropickém vedru nadmíru rychle — za to rostlinné zbytky s pevniny přinesené klesají ke dnu a jsou pak zdrojem bituminosity usazenin.

Kromě zmíněné již proměnlivosti svého rázu a vyloženého nedostatku zkamenělin shodují se usazeniny zátoky Smutné s flyšem také nedostatkem pravých vápnitých vrstev, a i tohoto zjevu příčina jest tu zcela jasná: nemohouť v polosladké vodě při tak mocném přítoku říční vody žíti ani korály, ani ústřice a jiní velcí mlži, jichž vápnité vyloučeniny bývají hlavním materiálem pro vznik vápencův.

Uvážíme-li, že podnebí našich krajin v eocaenu beze vší pochybnosti bylo tropické, že tehdy na místě dnešních Alp a Karpat byl silně rozčleněný mořský břeh, i uvážíme-li dále nápadné shody flyše s recentními usazeninami Orinocké delty, přiznáme zajisté výkladům Zuberovým velkou pravděpodobnost, neboť objasňují celý soubor úkazů ve flyši zcela přirozeně.

Konečně i okolnost, že alpský mořský flyš navrch poneháhlu přechází v brakovou nejprve, pak sladkovodní „molassu“, opakuje se v deltě Orinocké, kde pod sladkovodními usazeninami nacházíme starší mořské, a vysvětluje se zcela nenuceně tím, že delty řek postupují stále vpřed do moře, zanášejíce pobřeží usazeninami s pevniny řekou přivlečenými. *Dr. Frant. Slavík.*

„Der Hass der Völker und die oesterreichischen Universitäten.“ Napsal Jaroslav Goll. V Praze u Bursíka a Kohouta r. 1902. Stran 31.

Universitní otázka moravská dostala se konečně do stadia, ve kterém již dávno býti měla — stala se otázkou ryze vědeckou.

Podnět k tomu dali protivníci její, nikoli vědomě, nýbrž mimovolně, ba snad i proti své vůli. Článek Bachmannův ze dne 1. listopadu, uveřejněný v „Neue Freie Presse“, dotýká se sice ještě také známého důvodu, že Čechové chtějí míti v druhé universitě národní baštu proti Němectví a že chtějí urychliti počeštění „vždy německých měst“ Brna neb Olomouce, ale v ostatním znění svém odhaduje hlavně českou zdatnost vědeckou a vytýká nedostatky podmínek, které musejí býti dány napřed, než se může pomýšleti na zřízení druhého vysokého učení českého. Bohužel professor Bachmann zhošťuje se úkolu toho právě tak, jako většina odpůrců české university moravské —, i takových, kterým nelze ani zazlívati, že neznají české literatury vědecké, poněvadž jí buď nerozumějí nebo ji nedovedou vůbec posuzovati. Bachmann totiž dílem podceňuje, co u nás již bylo vykonáno, dílem snaží se dokázati, že náš vědecký dorost hlavně pro nedostatečnou znalost jazyka německého nedovede v budoucnosti vyspěti tak, aby byl na výši opravdové vědy, která není vymezena hranicemi malého národa. Když takovým způsobem píše o české vědě rektor universitní, jest na snadě, že většina čtoucích pokládá mínění jeho za správné a pravdivé. Muž vědy, „rector universitatis“, uváží přece zrale obsah projevu, který činí urbi et orbi s plným podpisem rektorským. Právě z toho důvodu článek Bachmannův, uveřejněný na význačném místě v listě světovém, měl býti ranou, důmyslně vedenou proti zřízení druhého vysokého učení českého. Na štěstí, čím silnější byl rozmach, tím slaběji dopadla rána. Učenému světu — a o ten zde po výtce běželo — dostalo se rázem řízného výkladu ke článku Bachmannovu z university české, komentáře tak jasného a přesvědčujícího, že pan professor a bývalý rektor[1]) Bachmann jistě dnes lituje, že odvážil se na pole, kde mu nejen nevykvetly růže, ale kde mu narostlo nepředvídané množství trní. Za mladý vědecký dorost odpověděl mu v „Politik“ professor dr. Pekař, ukázav Bachmannovi, že ani minulostí vědeckou ani učitelskou působností svou na vysokém učení německém v Praze není oprávněn ani dosti kvalifikován, aby směl oceňovati vědu českou, že jemu samému velikou měrou chybí právě, co vytýká českým adeptům vědy, totiž vlastní zdatnost vědecká, která jeví se jak tím, že

[1]) Zatím vzdal se úřadu rektorského.

nejen sám nic vynikajícího nenapsal,[1]) tak i tím — a to je velmi závažno — že nedovedl vychovati zdatného dorostu vědeckého ve své vlastní škole a u žáků, o kterých přece musí se předpokládati, že umějí dobře německy.[2])

Professor Pekař nespokojuje se však jediné, že ukazuje na recense české a zvláště německé prací Bachmannových i jeho žáků, nýbrž oznamuje — a za to mu budeme všichni povděčni — že rozebere podrobněji a posoudí kriticky zmíněný I. díl Dějin českých, kde autor sice chtěl (dle Předmluvy) opravovati Palackého, ale v práci ukázal, že Palackého buď dobře nezná, nebo zapomněl s větší části, co v Předmluvě sliboval. Pekař již napřed Bachmannovi vytýká, že kulturní otázky, na které nyní každý historik klade největší důraz, odbyl macešsky a zbytečně rozemlel jen podřízené drobnosti politické.

Již odpověď Pekařova dostačila, že Bachmann se objevil světu jako stranník a vědec nespolehlivý, který odvážil se bojovati proti druhé universitě české důvody nesprávnými a vymyšlenými. Nemesis však byla tenkrát nelítostná a připravila mu lázeň, které se nenadál. Vynikající člen fakulty filosofické v Praze, prof. Jaroslav Goll, který v míře neobyčejné má všechny vlastnosti universitního učitele, jakých není u Bachmanna, který vychoval si četnou a zdatnou generaci vědeckou, který posílá od let nejlepší žáky své do celé Evropy na první university a do nejlepších ústavů vědeckých, který odchoval téměř všecky docenty dějin na vysokých školách českých —, Goll, muž střízlivé, přísné kritiky, který na vědu pohlíží jako na svátost, jejíž pokálení nikomu beztrestně nedovolí, který nikdy nedal se strhnouti ani vírou ani národností z cesty objektivní, nemohl trpěti, aby nepovolaná ruka dotkla se vědeckých snah professorů jediné university české a tedy také vědeckých snah jeho. Vážně, věcně, jemně, ale nejvýše účinně vyvrátil a rozmetal chatrné pletivo vývodů Bach-

[1]) Prof. Bachmann dovolává se v odpovědi Pekařovi „pochvalného“ posudku prof. R. Dvořáka, který napsal do Časop. Matice mor. o jeho českých dějinách do r. 1400. Jest pravda, že v posudku onom jest několika větami promluveno blahovolně o dotčené knize, ale pročte-li si prof. Bachmann posudek pozorněji, pozná, že recense ona jednak nedotýká se všech podrobností, jednak ani to, čeho si referent všiml, není bez věcných a dosti povážlivých výtek.

[2]) Jest ještě také v dobré paměti, jak málo se osvědčil jeho chráněnec před lety ve Vatikáně.

mannových a pozvedl otázku druhé university české tak vysoko, že sotva kdy vyvstane zase nějaký Bachmann, aby zlovolným vikláním strhl ji zase tam, kde by ji naši odpůrci míti chtěli — v nízkosti pomluv a neoprávněných domyslův. Nás těší nejvíce, že z odpovědi Gollovy rozezná každý nepředpojatý člověk, jak ohromný rozdíl jest mezi duševní povznešeností učence českého a mezi banálností vědce národa tak vyspělého, jakým bez odporu jest národ německý. Goll zničil, tuším definitivně, chiméru, které se lekají naši sousedé, jako bychom chtěli druhou universitu nikoli pro vědu, nýbrž pro národní agitaci, vyvrátil z kořene domněnku, že by česká věda nebyla na výši požadavků moderních, a že by nebylo v té příčině postaráno také o budoucnost. Goll naopak dovodil, že Čech může se znalostí jazykův evropských nejen vyrovnati každému adeptu vědy národa jiného, nýbrž že dovede mnohé i překonati, maje snazší možnost osvojiti si vedle jazyků románských a germánských, také jazyky slovanské, čehož u Němců vždy nebývá. Goll vyhnul se v odpovědi své téměř naprosto otázkám osobním, tím však zevrubněji pojednal o nutnosti druhé university české, jakožto ústavu národu našemu velenutného, ne k účelům politickým ani počešťovacím, nýbrž k účelům kulturním, aby soutěží a zdravým závoděním i pravidelnými styky aspoň dvou vysokých škol česká věda se i dále zdokonalovala a prohlubovala. Goll si vždy vážil vědy německé, tím více platí potom slovo jeho, promlouvá-li jako professor a učenec český a odhaduje-li vědu českou jako odborný znalec a nikoli dilettant. Goll akcentuje zcela právem, co česká universita vykonala za dvacet let trvání svého, že vykonala za poměrův abnormálních, poněvadž při rozdělení staroslavného učení pražského r. 1882 německá Carolo-Ferdinandea byla dědičkou universální, česká Carolo-Ferdinandea stala se naopak nepříjemným a zneuznávaným nezbytným zlem, ústavem, kterému ani po dvacetiletém zdárném působení nebylo dáno, co mu náleží. Ale český národ na štěstí byl vždy veliký ve strádání a nedal se mýliti překážkami sebe většími.

Věříme pevně, že mužný, záslužný hlas Gollův, který bude slyšen daleko a vysoko, znamená počátek lepšího poznání u lidí dobré vůle, jichž nechybí ani národu německému ani nám. Malicherné a národů nedůstojné škorpení, závist a choutky panovačné zajisté ustoupí časem a musejí ustoupiti rozumné rozvaze, která

bude míti účinky blahodárné i pro naši krásnou zemi moravskou, kde klidně vedle sebe budou působiti dvě university, právě jako nyní klidně trvají dvě techniky. Potom budou projevy druhu Bachmannova dokumentem, jak malicherným byl národ, který se bojí jen Boha, ve strachu proti nepatrnému a domněle „inferiornímu“ národu českému. „Der Hass der Völker“, jaké to ošklivé rčení, jak ošklivý zjev 19. a 20. století, zvláště zasahuje-li i kulturní snahy národův; tím ošklivější, že jest rozdmýchán uměle a bez vážných důvodů, že seslabuje a téměř na pokraj záhuby přivádí země, které vždy slynuly v Evropě přirozeným bohatstvím a pracovitostí obyvatelů svých, ba dokonce, že podkopává základy říše, jež má býti právě záštitou a ochranou národům menším.

Kéž by převážný projev professora Golla byl poslední fasí těchto nepřirozených zjevův, kéž by otevřel oči těm, kdož by konečně viděti mohli a měli! *R.*

Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn. Von Dr. B. Bretholz. Vydáno nákladem rady král. hl. města Brna. V Brně 1901. — Fol. str. 206 s úvodem.

Účelem knihy této, jak spis. v úvodě praví, jest podati netoliko dějiny kostela samého, nýbrž i příspěvek k dějinám města Brna; podnět k sepsání díla toho pak zavdán byl hlavně nálezem důležitých listin, mincí, knih, obrazův a plánů v báni věžní, která při restaurování věže byla sňata r. 1900. Kniha sama nerazí novou dráhu, nýbrž má, jako snad každá jiná, hojně předchůdců; Cerroni, Volný, D'Elvert, Schram a jiní zabývali se podrobně touto látkou. Všem těmto předchůdcům Bretholz vytýká nesouvislost a neúplnost a z těch slov čtenář bezpečně očekává, že tato kniha chce podati úplné dějiny kostela svatojakubského. Ale důvěra naše v jakousi úplnost jest silně zviklána poznámkou, která hned v úvodě se vyskytuje (str. VI.), že totiž spisovateli pro nahodilé překážky bylo možno jen obmezenou měrou užiti farního archivu, tedy hlavního zřídla pro sepsání dějin chrámových. Tím také se vysvětlují některé mezery, které zvláště ve vypsání novější doby se vyskytují.

První počátky stavby kostela sv. jakubského Bretholz klade do doby panování markrabí Vladislava a biskupa Roberta od r. 1201—1222, tedy do doby, kdy vedle obyvatelstva českého (jež však tuto důsledně nazývá se buď „moravským“ nebo „slovanským“) usazovali se v Brně Němci a Flámové („Románi“) a

když už zde byla také obec židovská. Kostel sv. jakubský byl přiřčen Němcům. Patronát nad ním odevzdal král Přemysl Ot. I. (r. 1228) jeptiškám cisterciáckého kláštera v Oslavanech. Záhy vznikly spory o vzájemné hranice mezi oběma farami brněnskými, jakubskou i petrskou, a na počátku XV. stol. počali proboštové od sv. Petra osobovati si i patronátní právo nad kostelem jakubským. Proti tomu klášter oslavanský podal stížnost k papeži Bonifaciovi IX, který také spor ten rozhodl v jeho prospěch. Podobný spor vznikl po válkách husitských o školu, která byla r. 1466 při faře jakubské zřízena a proti které opět proboštové u sv. Petra zdvihali námitky. Rozepře rozhodnuta opět papežovým výrokem ve prospěch fary sv. jakubské.

Z počátku měla věc pro městskou radu brněnskou, jež stála za jedno s farou sv. jakubskou, průběh nepříznivý. Byl' tehda proboštem u sv. Petra sám biskup olomoucký; zástupce města Brna při stolici papežské, kněz Johannes Thabraer, který byl altaristou kostela sv. jakubského, vida svůj neúspěch v Římě, sám radil městské radě, aby hleděla s biskupem docíliti nějakého narovnání. Spor se ještě přiostřil tím, že městská rada o své újmě sesadila dosavadního faráře Pavla, domnívajíc se, že nehájí dosti důrazně jejích zájmův. U římského dvora pak rozhodovala také otázka dalekosáhlejšího významu politického. Právě tehda dán byl král Jiří od papeže Pavla II. do klatby, biskup Tas pak byl dosud přítelem a přívržencem královým. Papeži záleželo na tom, aby biskupa získal a proto jej nechtěl popuditi nepříznivým rozsouzením pře brněnské. Proto bylo rozhodnutí odloženo a věc odevzdána opatovi „u Skotů" ve Vídni k novému prozkoumání. Zatím podařilo se sice Tasa odlouditi od Jiřího, ale poněvadž také Brněnští projevili v boji proti Jiřímu velkou horlivost, papež také jim byl by nerad ublížil. Spor se stal ještě složitějším, když také klášter Oslavanský se do něho vložil, jakožto patron kostela sv. jakubského, a zdvihl odpor proti sesazení faráře Pavla. Na konec však město školu přece podrželo a v hlavní věci při vyhrálo.

V další části knihy vyvrací se tvrzení Bernarda Gruebra, že stavba kostela provedena byla již v době markrabí Jošta (1375—1411); Bretholz snaží se dovoditi, že stavba ta pochází z počátku století XVI. Za to uvádí doklady, že ve stol. XV. založeny byly některé kaple a četné oltáře při tomto kostele; pů-

vodci těchto nadací byli většinou měšťané brněnští. Podobně rozmnožen byl poklad chrámový vzácnými dary měšťanů, kalichy, monstrancemi, patenami, stříbrnými i pozlacenými obrazy svatých, drahocennými ornáty atd. Do té doby připadá také založení a rozmnožení farní knihovny. Ale sotva že kostel byl vystavěn, bohatě vyzdoben a vším potřebným vystrojen, zastihl jej zhoubný požár r. 1515, který tolik škody způsobil, že po celé XVI. století bylo o jeho opravě pracováno. To bylo také příčinou, že klášter Oslavanský, který neměl dosti prostředků k provedení nové stavby, patronátní právo nad kostelem odevzdal králi Ferdinandovi, jakožto markrabí moravskému, tento pak listinou ze dne 11. února 1532 přenesl je na městskou radu brněnskou. Listina z r. 1592 uvádí se za doklad, že novou stavbu provedl „výtečný stavitel a umělec“ Šimon Tauch nákladem městské rady a za přispění ostatního měšťanstva brněnského.

Šíření lutheránství v Brně Bretholz datuje od r. 1539, ale nepřikládá mu zde toho významu, jakého nabyl v Jihlavě, Olomouci nebo ve Znojmě. Nicméně v druhé polovici XVI. století většina farníků svatojakubských, jsouc národnosti německé, přiklonila se k lutheránství a žádala míti pro sebe evangelického faráře, kdežto biskupové olomoučtí hleděli tam dosazovati horlivé zastance víry katolické. K tomu přidružilo se založení kolleje jezuitské r. 1572, která si vymohla dovolení kázati u sv. Jakuba a tím vznikaly nepokoje v protestantském obyvatelstvu; také kapitula sv. petrská postavila se proti jezuitům, vidouc od nich svou škodu hmotnou, a dosáhla u císaře Maximiliana jejich vypovězení z města. Ale za Rudolfa II. zase se vrátili, a byla jim vykázána budova jeptišek herburských (1577). Za krátko naklonili si i městskou radu, která jim dovolila vykonávati služby boží u jednoho oltáře kostela sv. jakubského po německu, a v kapli sv. Mikuláše po česku. Ano r. 1600 měli již při témže kostele zahájiti školní vyučování. O osazování fary byl stálý spor mezi městskou radou a biskupem olomouckým, který jsa podporován vládou císařskou dovedl uhájiti katolický ráz služeb božích, jichž však protestantská většina farníků málo se účastnila. Když v úřad biskupský uvázal se kardinál Dietrichštejn, který r. 1599 poprvé Brno navštívil, zakázal především pochovávati protestanty u sv. Jakuba, kteří od té doby musili své příslušníky pohřbívati v okolních osadách neb na vlastních pozemcích; při tom zaká-

záno bylo všeliké vyzvánění i doprovod kněžský. Protest měšťanů brněnských proti tomu zůstal bezvýsledným. Podkomoří královský Jan Haugwitz z Biskupic podporoval tyto snahy, zejména r. 1602 jmenoval členy rady městské samé katolíky. Když dosáhl vlády na Moravě Matyáš, dostalo se protestantům některých ústupkův a když moravští stavové připojili se (1619) ku vzpouře české, odevzdali kostel sv. Jakuba výhradně bohoslužbě protestantské. To však potrvalo jen dvě léta; po potlačení vzpoury stal se kostel trvale katolickým. Těchto změn, ač velmi důležitých, spis. však jen letmo se dotýká.

Od té doby události týkající se kostela sv. jakubského nabývají více rázu lokálního. Zejména jest to nový spor s farou sv. petrskou, která jsouc vždy přísně katolickou, za předešlých rozbrojů náboženských pozbyla velké části svého území i svých práv a nyní ovšem hleděla ztraceného znovu nabýti. Probošt a kapitula sv. petrská dožadovali se také patronátního práva nad sv. Jakubem, proti čemuž ovšem se ohradila městská rada brněnská. Tyto i jiné ještě spory dlouho zůstávaly nevyřízeny.

O tom, jak kostel utrpěl válkou třicetiletou, ničeho se nedočítáme, ač nebylo by nesnadno zpráv takových ze současných pramenů se dopátrati. V. Schram (Ein Buch für jeden Brünner, II., 101) praví, že škoda, kterou poddaní kapituly brněnské utrpěli za švédského obležení, páčila se na 19.896 zl. Také o poloze hrobu a pomníku slavného odhájce Brna, Radvita de Souches, který r. 1683 zemřel a v kostele svatojakubském na vlastní přání byl pochován, nedočítáme se v této knize zevrubnějších zpráv, ač právě zde bylo by vhodno je uvésti. Farář Scholtz († 1710) byl také literárně činným a vydal několik spisů, jež vztahují se na obležení Brna od Švédů, což při dějinách kostela zajisté nemělo býti pominuto mlčením.

R. 1723 počalo se přípravnými pracemi k rekonstrukci valně poškozeného již klenutí chrámového, střechy i věže. Stavba nové věže, která svým smělým tvarem budí pozornost, dokončena byla r. 1729. O uhražení nákladu vznikl nový spor mezi městskou radou z jedné a farářem Žačkovským i biskupskou kapitulou z druhé strany, byl však v nejbliže příštích desíti letech urovnán. K uhražení stavebního dluhu i ku skvělé vnitřní výzdobě přispělo v té době založení četných nadací soukromých. Střecha chrámová

brzo potom byla značně poškozena, a bylo třeba ji obnoviti, což stalo se r. 1774.

Veliké změny církevní, provedené na Moravě za Marie Terezie, měly vztah též na osudy kostela a fary u sv. Jakuba. Biskupství olomoucké bylo r. 1777 povýšeno za arcibiskupství a jemu podřízeno nově zřízené biskupství brněnské, jehož sídlem stal se dosavadní kollegiatní kostel u sv. Petra. Tehdejší farář sv. jakubský jmenován byl biskupským radou a arciknězem. Za císaře Josefa II. (r. 1784) rozmnožen byl počet far brněnských a zrušeny hřbitovy uvnitř města ležící; tím bylo okolí kostela sv. jakubského úplně přetvořeno, zvláště některé vzácné pomníky i kaple zanikly. Nové renovační práce provedeny ve století předešlém, mezi léty 1829—1844 opravena znovu věž kostelní (za faráře Maximiliana Reisenhofera), kdežto za faráře Ferdinanda Kmenta, který v té příčině zjednal si velké zásluhy, v letech 1873—1899 kostel byl uvnitř nádherně vyzdoben; zvláště k tomu přispěl nový hlavní oltář, zhotovený sochařem Tomolou, a malby okenní, o nichž spis. se nezmiňuje. R. 1900 valně poškozená konstrukce věžní byla nahrazena novou. Tehdy také všechny dokumenty, nalezené ve věžní báni, byly uloženy v městském archivu a do báně pak dány jejich opisy. Archiváři městskému dr. Bretholzovi bylo uloženo, sepsati dějiny farního kostela a vydati je nákladem městské rady. Toť původ knihy, jejíž obsah tuto stručně jest podán.

Již z toho, co tu jest načrtnuto, vysvítá, že těžisko práce spočívá ve v n ě j š í c h dějinách kostela, k nimž pramenné práce jsou velmi pečlivě sebrány a přehledně sestaveny. Po této stránce spis. čerpal hojně zpráv z Codexu moravského i z listin uložených v městském archivě, jehož sám jest správcem a jejž sám srovnává, částečně též ze sbírky Bočkovy v zem. archivě i z Kroniky Ludvigovy. Z novějších prací použito Volného, D' Elverta, Trautenbergra, Franze, Schrama i j. Jednotlivé partie nejsou souměrně vypracovány, jak už nahoře bylo zmíněno. Ale větším nedostatkem jsou četné mezery ve v n i t ř n í c h dějinách kostela, což ovšem se vysvětluje tím, že spis. nepoužil náležitě farního archivu, matrik ani protokolů farních a ostatních dokumentů chrámových. Proto také život a působení některých vynikajících farářů nejsou náležitě objasněny, zejména literární činnost Scholtzova (viz svrchu!), Friedrichova, který mimo jiné r. 1747 napsal zajímavý spis ke stoleté památce vybavení Brna z obležení

švédského, a Böhmova, který sepsal za podpory Cerroniho a r. 1802 vydal spis: „Denkmal geprüfter Treue und Ergebenheit der Mährer gegen das Erzhaus Österreich.“ Také činnost ostatních novějších farářů, zvláště Kmentova, není po zásluze oceněna. Popis krypt úplně chybí, ačkoliv tu měl spis. předběžnou práci Schramovu v Notizenblattě, r. 1896 (str. 124), a následkem toho čtenář na př. ani se nedovídá, kde leží ostatky Radvita de Souches. Také k relikviím, nápisům epitafiálním, k obrazům, nápisům věnovacím na zvonech a malovaných oknech a jiným podrobnostem nevzat tu náležitý zřetel, ač odtud mohl býti čerpán leckterý důležitý příspěvek k dějinám kostela. Po této stránce měla by tedy kniha, která jest velmi nádherně a vkusně vypravena, býti přiměřeně doplněna. *Rud. Dvořák.*

Ein Buch für jeden Brünner. Von Dr. Wilh. Schram. — Nákladem vlastním. I. díl r. 1901, II. díl r. 1902. (Stran 182 a 169.)

Obě tyto knížky, jichž obsah, jak spis. v úvodě praví, zakládá se na studiu pramenů, zejména zdejšího archivu městského, nejsou a také nechtějí býti soustavným vylíčením dějin města Brna, nýbrž podávají v nahodilé souvislosti z minulosti tohoto města vše, co se zdá býti autorovi důležitým a zajímavým. V prvním díle vypravuje se o právních obyčejích, o řádech cechu řeznického, o nejstarší závěti a životě cechovním ve století XIV., o řádu bratrstva vinařského z r. 1535 a městské stráže z r. 1605, o statutech radních, o řádu rybářském ze XVII. stol. a jiné drobnosti. Obecnější důležitost mají styky Jana Šembery z Boskovic s Brnem, ve kterých spis. vidí mnobo báječného, pak holdování stavů moravských králi Matyášovi r. 1608; toto líčení založeno jest na práci Dudíkově a Chlumeckého. Spis. se zálibou obírá se místními pověstmi, jež se odnášejí k starobylým památkám, zejména k pomníkům, a hledí vysvětliti jejich historický původ. Jest to především pověst o zazděném radním pánu v Mečové ulici, ku které autor nalezá doklad v kronice Windeckově k r. 1428, pak pověst o kamenné panně v ulici Orelské. V dalším vyvrací dosud běžné vypravování o pomníku Zderadově, jež čerpáno jest z kroniky Hájkovy; původ tohoto pomníku, soudě dle stavebního slohu jeho čistě gotického, klade do druhé polovice XIV. stol. Poukazuje na nápadnou podobnost stavby s norimberskou „Liebfrauenkapelle“ a má za to, že brněnský umělec Pilgram, který se

vzdělal v Norimberce, jest původcem pomníku. Podnět k postavení jeho dle domnění Schramova zavdalo privilegium markraběte Jana Jindřicha, dle něhož všichni kupci a vozkové z Rakous, Uher a Polska měli se bráti přes Brno, aby toto mělo z nich hojný užitek. Účelem sloupu pak bylo, aby všem takovým povozům cestu z daleka ukazoval. Podobně přirozeným způsobem vykládá se pověst o známém „draku“ brněnském, jenž podnes vycpán visí v průjezdě radnice. Hrobky kostelů brněnských jsou tu podrobeny bedlivé prohlídce; zajímavo jest zejména přesné určení místa, kde pochováno jest tělo Radvita des Souches. Zprávy o pobytu královny Alžběty, ovdovělé po polském králi Michalovi Višňověckém, r. 1675 a o návštěvě krále Jana Soběského r. 1683 v Brně mají povšechnější důležitost též pro dějiny moravské. Na str. 108—111 dočítáme se, jak Brněnští r. 1745 oslavili stoletou památku osvobození města z obležení švédského, o čemž tehdejší farář u sv. Jakuba Karel Friedrich, rodák mor. třebovský, vydal pamětný spis nákladem obce brněnské. V delší stati „Brünn zur Zeit der Kaiserin Maria Theresia“ (str. 118—132) vylíčeno jest, ovšem neúplně, obležení Brna od Prusů r. 1742 a pobyt krále Bedřicha II. na Moravě, jehož výrok „cette triste Moravie“ z této doby pochází. Nynější městské radě brněnské nebude asi příjemnou vzpomínka (na str. 132—133), s jakým důrazem tehda (r. 1753) zastávala se městské barvy červenobílé. Po stránce osvětové dovídáme se (str. 134), že ještě uprostřed stol. XVIII. byla v Brně jediná tiskárna a jediné knihkupectví; o vzniku prvního časopisu brněnského (Wochentliche Intelligenz-Zettel, později Brünner Zeitung) zprávu nalezáme v jiné souvislosti úplně nahodilé (str. 122), což ovšem valně znesnadňuje užívání knihy. Dějiny Františkova a Lužánek vysvětlují, jakým způsobem dostalo se Brnu tolika krásných sadů. Na str. 151—159 líčí se povšechný stav města na počátku XIX. stol.; tehda mělo Brno asi 25.000 obyvatelů. K tomu druží se vypravování o návštěvě Francouzů v Brně v r. 1805. Kniha končí líčením bouří brněnských r. 1848, které však byly více rázu místního, a stručnými dějinami Starého Brna.

Podobně pestrý a nesouvislý jest obsah dílu druhého. První článek podává obrázek o právním postavení ženy brněnské ve stol. XIV., druhý pojednává o původu nejstaršího panenského kláštera (Herburského), třetí o prohlášení Jana Kapistrána za

patrona městského (r. 1738). Domněnka Petra Chlumeckého, že brněnský kronikář Ludvig zemřel r. 1609, jest potvrzena závětí jeho z téhož roku, jež uložena jest v městském archivě a jejíž obsah se tu doslovně uvádí (str. 13—15). Další stať věnována jest starobrněnským privilegiím, dosud nikde neuveřejněným. Pak otištěno jest (str. 19—44) „Diarium bellicum Brunense“, deník z dob obležení Brna od Švédů, redigovaný samým Radvitem de Souches. Dosud znám byl tento důležitý pramen pouze v opise Annálů Zábrdovických, jenž uložen jest v zem. archivě. Original nalezl Schram r. 1896 v pozůstalosti tehda zemřelého historika Kristiána D'Elverta. Z dalších drobností pozornost poutá zmínka o městském popravišti nedaleko sloupu Zderadova (str. 55), o návštěvě prince Eugena Savojského v Brně r. 1710 (str. 65—67), o poplatcích štolovních a jiných řádech a předpisech z r. 1749—1751, konečně o obecních účtech starobrněnských z r. 1714—1787. Výklad o brněnské universitě z r. 1778—1782 spočívá výhradně na práci D'Elvertově (Schriften der hist. stat. Section, sv. X). Jednaje o počátcích osvětlování ulic brněnských, spis. vyvrací tvrzení Trautenbergovo, že k němu byla zavdala podnět návštěva císaře Josefa r. 1781, a stopuje pokusy v té příčině, ovšem po dlouhá léta bezvýsledné, až k r. 1743. — Seznam farářův od sv. Jakuba od r. 1650 a jejich životopisy vhodně doplňují dílo Bretholzovo o tomto kostele, neboť většina dat jest čerpána ze samého archivu farního. Naproti tomu pojednání o svobodných zednářích v Brně neobsahuje mnoho nového, podobně jako o něco dále stručné dějiny jezuitů brněnských. Důležitější jsou zprávy o kryptách u sv. Petra a u minoritů, pak o zvonech u sv. Tomáše; tyto jsou čerpány z autopsie autorovy. Leccos nového jest pověděno též o obou věžích chrámu sv. Michala na Dominikánském náměstí. Následuje ještě několik drobností (o divadelním řediteli Schikanedrovi, o lázních brněnských a o plesovém řádu z r. 1782). Na konec knihy spis. ponechal si nejrozsáhlejší stať, ve které líčí dopodrobna a chronologickým pořadem pohnuté dny r. 1848.

Schram jest historickým drobnomalířem. Oddal se s neobyčejnou horlivostí historii i topografii města Brna a v tomto odboru specifickém jest velmi podoben předchůdci svému D'Elvertovi. Povaha studia takového sama sebou částečně vysvětluje rozptýlenost a nesouvislost jeho prací. Podobají se pestrobarevné

mosaice, poskytují četbu plynnou a poutavou, ale nedostává se jim systematického spracování. To však jim ceny nikterak neubírá. Schramovy studie budou vždy cenným příspěvkem k dějinám naší užší vlasti. *Rud. Dvořák.*

Geologische Mittheilungen aus dem Gebiet von Trebitsch und Jarmeritz in Mähren. Napsal Dr. Fr. E. Suess. Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt in Wien. 1901, 59—89.

Der Granulitzug von Borry (sic) in Mähren. Týž. „Jahrbuch" téhož ústavu 1900, 615—648, s tabulkou a s mapkou v textu.

Obě práce jsou výsledkem nového mapování říšského geologického ústavu, které na Moravě se blíží svému zakončení, a vycházejí už, ač pomalu, tiskem jednotlivé listy geologické mapy Moravy (Olomouc, Znojmo, Boskovice — sr. částečně referáty o dřívějších pracích říšského ústavu v ČMM 1895 a 1897).

Při starším mapování z let padesátých o mnohých částech, a právě hlavně na západní Moravě, byly tiskem vydány toliko mapy bez jakéhokoli textu, i jsou tedy zprávy o novém mapování říš. geol. ústavu prvními podrobnějšími popisy geologickými prahor západomoravských. Okolí N. Města, Velkého Meziříčí, Náměště a Bíteše bylo studováno Rosiwalem a Suessem v letech devadesátých; koncem minulého desítiletí postoupilo mapování dále k jihozápadu.

V území, složeném téměř výhradně z krystalických břidlic prahorních a z vyvřelin, přirozeně základem všech názorův o původě a vzájemných vztazích hornin jest studium mikroskopicko-petrografické. Badání to ukázalo, že starší názory o horninách massivních, zvláště o žule, i o krystalických břidlicích nutno ve mnohé příčině změniti; ony horniny dříve často byly pokládány za první utuhlou kůru zemskou, anebo s jiných zase stran přičítána při vzniku jejich značná úloha vodě — s dnešního stanoviska petrografie žula, syenit i ostatní horniny, vyznačené obdobným slohem stejnoměrně zrnitým, jsou veskrze vyvřelinami, jejichž ráz odchylný od čedičů, láv atd. se vysvětluje tím, že utuhly v hloubkách kůry zemské, nedostoupivše povrchu; v rule naopak, která dříve za cosi jednotného byla pokládána, dnes vidíme soubor hornin původně různých, dílem vyvřelých, dílem osazených, které svojí nynější povahy nabyly druhotnou přeměnou za

různých převratův a poruch v kůře zemské. Při rule a vůbec krystalických břidlicích jdou nyní snahy petrografů za cílem, aby se dokázalo, z jakých původních hornin vznikly pozdějšími přeměnami ty, které dnes jeví se býti krystalickými břidlicemi. Před Rosiwalovým a Suessovým výzkumem systematickým zpracovány v tomto směru dvě význačné skupiny hornin na západní Moravě J. L. Barvířem, jenž ukázal, že hadce západomoravské vznikly z vyvřelých hornin olivinových a pyroxeno-olivinických, jakož i že granulity (bělokamy) v údolí Jihlavky pravděpodobně jsou původu vyvřelého.

Z prací Suessových, o nichž zde referuji, prvá jest předběžná zpráva mapovací, druhá zabývá se podrobněji komplexem hornin zvláště zajímavých.

Západní Třebíčsko je složeno jednak ze žuly amfibolické, která sem zasahá ze severovýchodu od V. Meziříčí, jednak z hornin různého vzhledu, zřejmě souvislých a společně vzniklých s tímto velkým žulovým massivem, jednak konečně z různých břidlic krystalických, dále k jihozápadu převládajících. Amfibolická žula celého massivu Třebíčsko-Meziříčského jest velmi podobna žule z menších massivův u Bobrové a Nového Města i z Rastenberka v Lesní Čtvrti dolnorakouské; všem společno je zvláště porfyrické vyloučení živcův. Uvnitř massivu jest povaha žuly dosti stejnoměrná, jen poměrné množství amfibolu a temné slídy kolísá; kolkolem však pokrajní pás nabývá povahy rozmanité a od hlavní hmoty žulové odchylné. Takovýmito pokrajními odrůdami žuly jsou dle autora: žuly pruhované, vnějškem tudíž na rulu upomínající, zrnité šedé ruly, ruly perlovité, žulový porfyr — vše mezi Jaroměřicemi, Přísťbou a Ohrazenicemi; u cesty z třebíčské Stařečky do Řípova na pravém břehu Jihlavky mezi předešlými i hornina s hojným cordieritem v pinit proměněným.

O něco mladší než hlavní hmota žulová jsou, ale z téhož magmatu pocházejí žíly aplitů (bezslídných žul), pegmatitů všude v žule i v jejím sousedství, amfibolické minetty u Starče a syenitového porfyru u Podklášteří. — Přičtení rul šedých a perlovitých, jež se přimykají ke kraji žulového massivu, k odrůdám žuly spolu s ní vzniklým a jen slohem odchylným autor odůvodňuje povahou jich mikroskopickou i sdružením s aplity.

Ostatek rulového území složen jest ze dvou odrůd: jednak jsou to ruly bílé, skoro vždy fibrolithem a granátem

vyznačené — ty převládají od Jaroměřic až skoro po Moravský Krumlov — jednak ruly cordieritické (Řípov, Starč, Kracovice, Bohušice a j. na západě), podobné cord. rulám od Borů u V. Meziříčí (sr. níže). Méně mohutné a více ojedinělé jsou výskyty ostatních krystalických břidlic: granulitů (Heřmanice, Koněšín, tu a tam na Hrotovsku, Hostím atd.), vápenců (od Třebíče k Okříškům i Jaroměřicům) a železitého svoru č. itabiritu, t. j. svoru s lupénkovitým haematitem místo slídy. O něco hojnější jsou rozmanité amfibolity, eklogity i hadce, o nichž vesměs dle studií Barvířových per analogiam lze míti za to, že jsou to proměněné vyvřeliny.

Třetihory a diluvium jsou v území zkoumaném velmi podřízeně zastoupeny.

Kdežto prvá z obou prací jest jakýmsi předchozím náčrtem, druhá obsahuje podrobný popis granulitového pruhu, jenž od Netína se táhne jižně od obojích Borů k Radenicům a odtud ve zmenšené mocnosti až k Bobrové. Střed tohoto pruhu jest typický bílý granulit (bělokam), obdobný saskému a ceylonskému, a právě jako tyto i jako Barvířem zkoumaný granulit od řeky Jihlavky dlužno jej pokládati za horninu původu eruptivního. Po obou krajích pruhu, dílem (severně od Olší) i uprostřed druží se k bílému granulitu celistvý, šedý „granulit rohovcový“. Obsahuje vedle živců, křemene a temné slídy společně s bílým granulitem disthen (kyanit) a granát, dále cordierit, spinell i rudy. S obou stran obklopen jest granulitový pruh cordieritickou rulou, do které znenáhla přechází rohovcový granulit. I jest patrně granulit rohovcový výsledkem přeměny cordieritických rul na styku (kontaktu) s vyvřelým granulitem bílým. Cordieritické rudy pak samy podle své povahy mikroskopické jsou horninami původně vrstevnatými, osazenými, jejichž přeměna v krystalickou podobu nynější dála se nejspíše účinkem vyvřelé žuly massivu Třebíčsko-Meziříčského, jak tomu svědčí zejména přítomnost cordieritu, nerostu význačně kontaktního. *Dr. F. Slavík.*

Das Porzellanitvorkommen von Medlowitz bei Gaya in Mähren und die Verbreitung der Congerienschichten am Südabhange des Marsgebirges. Napsal A. Rzehak. Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanstalt 1901, 33—40.

Na červený porcelánový jaspis od Medlovic, jímž se hojně štěrkuje na Hradištsku i Kyjovsku, upozornil už v letech osm-

desátých J. Klvaňa a správně jej vyložil jako jíl, jenž nabyl nynější tvrdosti a červené barvy, byv vypálen požárem lože hnědouhelného. Rzehak ve zprávě své podrobnějším popisem naleziště potvrzuje názor Klvaňův (a Makowského) o vypálení jílu požárem hnědého uhlí. Poněvadž toto se vyskytuje pouze ve vrstvách kongeriových (pontických), jest nutno těmto přiznati na jihovýchodní Moravě rozšíření větší, než dosud bylo vyznačováno; kromě tohoto výskytu mezi Osvětimany a Medlovicemi nalezl autor nové lokality kongeriových vrstev ještě v okolí Polešovic, dosud nejdále na sever v údolí Moravy. — Jest však pravděpodobno, že asi i dále na sever, až po hranici dolnorakouského úvalu u Napajedel, sahaly v pliocaenu brakové vody, jež dále na jih (Čejč, Lužice, Dubňany atd.) zůstavily po sobě usazeniny stupně kongeriového č. pontského. *Dr. Fr. Slavík.*

Přehled programmů středních škol za rok 1901.

Moravy týkají se hlavně práce programmové:

V XXXII. programmě čes. gymnasia v Olomouci čteme poutavé a obsažné pojednání prof. Vinc. Praska „K dějinám škol Olomouckých“. V úvodě prokazuje autor, že v Olomouci trvaly dvě školy vyšší, katedrálná a městská, a jimi stal se Olomouc kulturním světlem věhlasu evropského, proslulým sídlem humanistickým a konečně, když jen tyl ze své staré slávy, učiněn střediskem první učené společnosti v zemích rakouských. O počátcích školy katedrálné nic není jisto. Teprve za biskupování Zdikova jmenuje se kanovník Milhost mistrem (magister); l. 1209 připomíná se mistr Žibřid, v l. 1224—1238 mistr Řehoř. Za biskupa Brunona byl písařem „scholasticus“ Kunrat (1249—1274). Za doby této poznáváme dosti zevrubně scholasterii i scholáry a poměry vzdělanosti vůbec. Škola katedrálná měla tehdy magistrum scolarum et organistam seu cantorem. Po Kunratovi byl scholastikem Vojslav (1274—1276). Autor vzpomíná pak dalších scholastiků, rektorů, jakož i toho, že z obou škol, katedrálné i městské, odcházeli žáci na universitu do Krakova, hlavně v l. 1447—1505. Potom připomenuty školní knihy, v Olomouci užívané i tam vydané. Dcerou školy katedrálné bylo vysoké učení, vzniklé za biskupa Vil. Prusinovského. Pak podány jsou zprávy o městské vyšší škole u sv. Mořice a o rektorat jejich.

Jedenadvacátá (XXVIII.) výroční zpráva čes. zem. vyšší školy reálné v Prostějově přináší „Paměti o věcech nábo-

ženských v Prostějově od nejstarší doby až do r. 1620", pěkně psané prof. Frant. Koželuhou. V části prvé vylíčeny dějiny a zánik kanonie augustiniánské v Prostějově. Klášter založen panem Petrem z Kravař r. 1391, a měl se spravovati pravidly kláštera Roudnického v Čechách, totiž, že v něm jako v Roudnici měli býti rozeni Čechové. Autor ukazuje, že zbytky po klášteře nejsou při chrámě sv. Petra a Pavla, nýbrž při chrámě sv. Kříže. Klášter byl nadán bohatě. Podána jest posloupnost proboštův; k r. 1405 jmenuje Volný proboštem Jana I. Jan II. byl posledním, a r. 1552 byl nucen, aby Janovi z Pernštejna odevzdal všecky nadační listiny. V části druhé vylíčena církevní správa, promluveno o literátském sboru, o chrámech, o chrámě sv. Petra a o nadáních jeho, o chrámě sv. Kříže a správě jeho, o protivenstvích církevních v Prostějově. V části třetí pojednáno o městském špitále, v části čtvrté o zakládání nové církve Vojtěchem z Pernštejna, a v části páté o Jednotě bratrské, o humanistických ústavech jejích a o škole.

V šesté výroční zprávě čes. gymnasia v Místku prof. Frant. Linhart v pojednání „Frenštát a okolí až do konce 15. století", promluviv v úvodě o državě Franka Hukvalského (Franco de Hukeswagh), rozhlíží se po kolonisaci severovýchodní Moravy za 2. polovice 13. století a podává pak dobré zprávy o městech Frenštátě, Příboře, Místku, Frýdku a o dědinách okolních až po 15. století, ano i za dobu pozdější.

V sedmé roční zprávě zem. vyšší školy reálné v Novém Městě prof. Karel Juda v literární studii „Václav Kosmák" po stručném úvodě biografickém oceňuje literární činnost nejoblíbenějšího povídkáře moravského, „kukátkáře" Kosmáka. Podává nejprve seznam spisů Kosmákem vydaných dle let (1862—1897), potom líčí ovzduší, z něhož Kosmák vyšel a v němž žil, zabývá se rozdělením spisů kukátkářových, podává charakteristiku, vzpomíná humoru, satiry a ironie Kosmákovy, rozhlíží se po době a místech děje povídkového, líčí naturalismus Kosmákův, osnovu prací a techniku, uvažuje o Kosmákově jazyku (moravismy) a končí zmínkou, jak se rozšiřovaly spisy Kosmákovy.

Ve výroční zprávě zemské vyšší reálky v Telči podal zesnulý prof. Václav Martínek třetí část svého vypravování o školách města Telče. Po vylíčení prací přípravných vypisuje vznik čtvrté třídy při hlavní škole (1842) a c. k. školy kreslicí, pak

pojednává o c. k. nesamostatné reálce, zprvu jednotřídní, pak dvoutřídní (1858—1866), o obecní reálce nižší (1867—1871) a konečně o zřízení zemské vyšší reálky r. 1871. — V téže zprávě prof. Ant. Žanta věnuje zesnulému autorovi prof. V. Martínkovi vroucí nekrolog. Prof. Martínek narodil se v Jaroměři v Čechách (4. září 1846), po skončení studií gymnasijních (v Broumově a v Hradci Králové) a po absolvování university Pražské suppoval v Litomyšli a v Rychnově n. K., r. 1872 v únoru přišel do Telče, kde stal se skut. učitelem r. 1873 (přírod., math., fys.); r. 1899 dosáhl sedmé třídy hodnostní. Umřel 24. května 1901. Mimo práce programmové jako výborný společník psal humoristické rozpravy, parodie, proslovy, verše příležitostné, zvláště gratulační a jiné, a byl po 30 let v Telči ztrávených oblíben všeobecně. — V téže zprávě podává prof. Frant. Straširybka čtvrtou část katalogu učit. knihovny.

Ve druhé výroční zprávě zemské vyšší reálky ve Velkém Meziříčí podává prof. Boleslav Dolejšek Přehled programmů českých středních škol na Moravě a ve Slezsku. V části první seřazeny jsou programmy dle jednotlivých ústavův a v části druhé dle obsahu vědeckého.

Ve čtvrté roční zprávě zem. vyšší reálky císaře a krále Františka Josefa I. v Jevíčku prof. Ant. Sláma sestavil katalog prací programmových, chovaných ve sbírce programmů při reálce Jevíčské dle odborův. — V téže zprávě prof. Josef Franc podává čtvrtou část katalogu učit. knihovny.

V třicátém druhém programmě prvního čes. gymnasia státního v Brně načrtl prof. F. J. Rypáček život a ocenění činnosti spisovatelské proslulého botanika, badatele a cestovatele prof. dr. Eduarda Formánka, narozeného 7. dubna 1845 v Klatovech a zesnulého na poslední cestě zpytatelské dne 9. srpna 1900 v Dafně na Svaté hoře Athonské. Největší dílo Formánkovo „Květena Moravy a Slezska“, vydaná vlastním nákladem, bylo v „Č. Mat. Mor.“ oceněno prof. V. Spitznerem. Druhé veliké své práce vědecké, kterou chystal, totiž vylíčení flory Balkánské, nedočkal se horlivý, obětovný a skromný badatel i sběratel.

Ve dvacáté výroční zprávě c. k. vyšší reálky v Brně prof. Hubert Fiala vzpomíná památky professora Huberta

Rulla. Prof. Hubert Rull narodil se v Jindř. Hradci r. 1849, kde studoval na gymnasiu; za studií universitních musil se zabývati žurnalistikou a opisováním listin; konečně stal se učitelem ústavu učitelského v Brně a pak professorem české reálky. Zemřel 15. května 1901. Redigoval „Mor. Orlici", pak „Mor. Noviny" a úřední „Brněnské Noviny", překládal z francouzštiny, napsal stručný životopis kor. prince Rudolfa a staral se také o české divadlo.

V páté výroční zprávě Matičního gymnasia v Zábřeze prof. Frant. Čáň vroucně vzpomíná záhy zesnulého prof. Josefa Zemana. Zeman narodil se r. 1874 v Chocni v Čechách a zemřel 5. června 1901 ve věku 27 let. Pokusil se v literatuře klassické a vzbuzoval mnoho nadějí, smrtí zmařených.

Ve výroční zprávě něm. zem. reálky v Brně podává prof. Ant. Králíček pojednání „Das östliche Grossgermanien des Claudius Ptolemaeus" s instruktivní mapkou. Autor, známý jinými dobrými pracemi podobnými, pokouší se vysvětliti údaje Ptolemaeovy o vodopise, horopise, národopise a místopise východní Germanie, jako učinil svými studiemi o Sarmatském pohoří (1894) a o obyvatelích staré Germanie (1897). Práce jeho přirozeně zasahuje do nejstarších dějin českomoravských. Autor vývody své podpírá všude dosavadními výzkumy jiných autorův a badatelův.

V třicáté roční zprávě II. něm. gymn. v Brně prof. dr. Jiljí Filek šl. Wittinghausen v pojednání s názvem „Austerlitz" promlouvá o důležitosti bitvy Slavkovské, o pohybech vojsk, o diplomatickém vyjednávání a o bitvě samé. O bitvě Slavkovské četli jsme práce lepší, a to práce české, psané na Moravě.

Ve druhé výroční zprávě něm. zem. reálky v Lipníce prof. dr. Ant. R. Franz má pojednání: „Die Sudeten. Bau und Gliederung des Gebirges. I. Theil." Ve všeobecné části popisuje polohu a hranice Sudet, uvažuje o jméně jejich (také o jménech Krkonoše a Jeseníky) a podává rozdělení Sudet. V části zvláštní popisuje východní Sudety a moravské a slezské horstvo hraničné. (V dobré práci bude pokračováno.)

V třetím programmě něm. státní reálky v Plané v Čechách líčí prof. Karel Scheiter „Die Bedeutung Böhmens und Mährens in der Kriegsgeschichte infolge ihrer geographischen Lage und Beschaffenheit". Autor

pojednává hlavně o zeměpisné poloze území a o strategickém významu jeho vůbec a Čech a Moravy zvlášť a líčí zeměpisné ohraničení Čech i Moravy, hlavně také průsmyky a vojenskou důležitost jejich, pak řeky, soustavu železniční i silniční a význam jejich, jakož i umělé využití přirozeně příznivé povahy území k účelům válečným, což dobře už znali husité i Žižka,

V dvacátém pátém programmě něm. reálky v Bílsku ve Slezsku má prof. Robert Olbrich rozpravu „Die mährische Senke zwischen March und Oder". Autor podává tu geologický, petrografický, vodopisný i topografický obraz úvalu severovýchodní Moravy a důležitost měst a míst od Nového Jičína po Bystřici pod Hostýnem, jakož i význam chystaného průplavu dunajsko-oderského. S českými jmény zachází autor nemilosrdně; pojednání není nestranné.

Ve třetí výroční zprávě měst. reál. gymnasia v Korneuburce v Dol. Rakousích čteme „Bibliographie zur Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens", napsanou prof. dr. Gustavem Strakoschem-Grassmannem. Autor bibliograficky uvádí nejprve spisy a pojednání k dějinám rakouského vyučování, pak spisy k dějinám místního školství, potom obrací se ke školám středním vůbec; nejprve podává bibliografii o školách latinských za reformace, pak o školách za protireformace (gymnasia jesuitská, piaristická, benediktinská), a přechází k době nové (v l. 1753—1900), pak se zabývá reálkami, vyššími ústavy dívčími, konečně universitami (část všeobecná, jurid., medic., fil. fakulta). (Autor bude v práci pokračovati.) Registrovány jsou práce z různých řečí, ovšem také české, jak spisy zvláštní, tak pojednání ze školních programmův, a bibliografie týká se ovšem i školství moravského, leč jsou v ní také mezery.

V jedenácté výroční zprávě něm. zem. reálky v Jihlavě líčí prof. Michael Simböck vývoj reálky Jihlavské „Die Realschule von Iglau von ihren Anfängen bis zur Gegenwart". Autor líčí vznik čtvrté hlavní třídy, píše pak o nižší nesamostatné reálce, spojené s hlavní školou (1837 až 1862), o samostatné nižší reálce obecné (1862—1870); od r. 1870 stala se reálka vyšší a zemskou.

Ve výroční zprávě c. k. něm. gymnasia Skotského ve Vídni prof. dr. Coelestin Wolfsgruber vroucně líčí

život a činnost znamenitého Moravana v nekrologu „Abt Ernst Hauswirth“. Hauswirth narodil se 25. září 1818 ve Strachotíně u Znojma z rodičů selských. R. 1838 vstoupil do řádu benediktinského, byl gymn. professorem, roku 1881 stal se opatem kláštera Skotského a umřel 4. března 1901. Byl poslancem, členem panské sněmovny a mužem vzácné povahy a učencem, který by byl ozdobou universitní.

V programmě něm. gymnasia v Olomouci uveřejňuje řed. Emil Seyss řeč, kterou konal r. 1900 ve spolku něm. professorů severní Moravy: „Hofrath Prof. Dr. Karl Schenkl“. Proslulý filolog byl synem gymn. professora a narodil se v Brně 11. prosince 1827, umřel 20. září 1900 ve Štyrském Hradci ve výslužbě. Řečí Seyssovou jest vytčena Schenklova činnost professorská a badatelská.

Ve výroční zprávě I. něm. gymnasia v Brně líčí prof. Karel Schwertassek v nekrologu „Dr. Rudolf von Sowa“ život a činnost znamenitého linguisty. Prof. dr. Sowa narodil se ve Lvově 30. ledna 1853. Jako syn úředníkův naučil se hravě mnohým jazykům. Ve Lvově chodil do obecní školy polské, gymnasium studoval na Moravě. Již tehdy psal perské verše. Věnovav se klass. filologii, pěstoval sanskrit, armenštinu, mongolštinu a jiné jazyky, evropské i orientální, specialitou byl v jazycích cikánských. Uveřejnil mnoho vážných prací linguistických, a zemřel 30. září 1900.

Některé programmy přinášejí seznamy knih bibliothečních, jako z Kroměříže, Vel. Meziříčí atd. *Fr. J. Rypáček.*

Vlastivěda Moravská pokračuje za poslední doby tempem poněkud rychlejším. Posud vydány byly: Přírodní a zeměpisné poměry, politických dějin moravských čtyři svazky až do r. 1792. praehistorie moravská, z okresů brněnský, bitešský, bučovský, jihlavský a blanský. K tisku se připravují okres kunštátský a okres znojemský. V době nejbližší pak vydány budou objemné dějiny města Brna. Vlastivěda Moravská jest podnik, jakého posud nemají ani Čechy, a vyžaduje nejen neobyčejné pile redakční, nýbrž i značného nákladu. Musejní spolek brněnský podjal se této práce v důvěře, že dostane se mu odevšad podpory vydatné. Očekával mnohem větší zájem na díle tak nákladném na Moravě i v Čechách, tím více, že Vlastivěda není podnikem obchodním, nýbrž ryze

vlasteneckým. Bude to dílo, jímž má se vzdělávati mladší pokolení moravské, aby se utvrdilo v lásce k vlasti, čehož lze ovšem dosíci hlavně tím, když tuto vlast svou pozná všestranně. Čím více se přihlásí odběratelů, tím lépe budou vypraveny jednotlivé okresy, tak že jest v zájmu pp. předplatitelů, aby mezi svými známými zjednávali podniku nove příznivce. Kéž by tento hlas nevyzněl na prázdno! Našeho duchovenstva a učitelstva žádáme snažně, aby upozorňovalo na Vlastivědu bohaté jednotlivce a pohnulo obce i školy ku předplácení. Dějiny Moravy, které záhy budou ukončeny v rozsahu daleko přes 1000 stránek, jsou prvním úplným a pragmatickým vylíčením osudů země moravské jak po stránce politické, tak i kulturní, a zvláště po stránce zřízení zemského. Dále jest si přáti, aby všecky obce opatřily si popis okresů svých, které dosud byly vydány. Upozorňujeme opětně, aby města, městečka a vesnice posílaly redakci fotografie [jasné a zdařilé] význačných památek, budov, chrámův a uměleckých předmětů z okresů, které posud nebyly vydány, a tím aby se samy také staraly, by nebylo ničeho opomenuto, co zasluhuje býti zaznamenáno a zachováno budoucnosti. Předplatné i příspěvky k vyobrazením buďtež posílány na adresu Vlastivěda Moravská nebo p. prof. Dru Fr. Dvorskému v Brně, Měšťanská ul. č. 18. Literární příspěvky buď p. řediteli Fr. A. Slavíkovi do Hodonína, nebo Dru Fr. Kameníčkovi (Brno, Nová ul. č. 48), nebo prof. Frant. J. Rypáčkovi (Brno, Jiskrova ulice, č. 29).

Nová díla.

Nákladem České akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydáno Rozprav I. třídy X. ročníku čís. 3:

Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Napsal Dr. Karel Kadlec. V Praze 1902. Str. 309.

Vlastivědy Moravské vydány byly dílu I. sešity 49—54, obsahující „Dějin Moravy“ část IV. od míru vestfalského až po smrt císaře Leopolda II. (1648—1792). Napsal prof. Rudolf Dvořák. Strany 623—984. Vydáno za redakce Dra. Františka Kameníčka.

Dějin Čech a Moravy nové doby, prací Dra. J. V. Práška, vydány sešity 66, 67 a 68. Cena sešitu 60 h. Obsahují dokončení první části: Změny v úřední správě a ve věcech náboženských za panování císaře Josefa II. a počátek dílu II.: Panování císaře a krále Josefa II. Nakladatel I. L. Kober. Jest to zvl. vydání Zapovy Kroniky česko-moravské, sešitu 114.

Obecní statut král. města Uherského Hradiště. Vydal Bohumír Valenta. V Uh. Hradišti 1902. Nákladem vlastním. Stran 180.

Obecní statut král. města Uh. Hradiště a obecní zřízení moravské. Parallela. Napsal Bohumír Valenta. V Uh. Hradišti 1902. Stran 45.

O potřebě prohloubiti vědomosti o Husovi a jeho době. Přednesl ve veřejné schůzi dne 7. září 1902 ve Vamberku Dr. Josef Kalousek. V Praze 1902. Nákladem vlastním. Stran 33.

Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České. Napsal Josef Bartocha. Otisk z „Časop. Mat. mor." z ročn. XXIV. V Brně 1903. Nakladatel A. Píša. Stran 59.

O přestavbě brněnských nádraží. Přednáška ing. Gustava Červinky, professora čes. vys. školy technické v Brně. Zvl. otisk z „Časopisu českého úřednictva železničního", z č. 7. a 8. roku 1902. V Praze, nákladem vlastním. Stran 23 s dvěma vyobrazeními.

Děvín a Velehrad. Napsal Josef Glos. V Brně 1902. Nákladem vlastním. Stran 51. Polemická práce proti stejnojmennému spisu Červinkovu.

Velehrad — bajkou. K otázce o poloze Velehradu Velkomoravského. Odpověď na kritickou úvahu o Červinkově spise „Děvín a Velehrad", na adresu redaktora „Selského archivu". Napsal „Přední representant moravské archaeologie" (I. L. Červinka). V Uh. Hradišti 1902. Stran 21.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raymana ročníku XI. čís. 7. a 8. Z obsahu vyjímáme: O staročeském slovníku Gebauerově. Píše Fr. Pastrnek. — K literární činnosti M. Jana Husi. Podává V. Flajšhans. — Dva zajímavé objevy palaeontologické. Sestavil Dr. Jar. Perner. Zprávy o činnosti schůzí třídních.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jarosl. Golla a Jos. Pekaře ročníku VIII. seš. 3. Obsah: Josef Pekař: Nejstarší kronika česká mnicha Kristiána. Vývody této velice zajímavé a cenné práce, jimiž autor snaží se dokázati, že legenda Kristiánova, která pokládána byla v 19. století všeobecně za padělek z dob pozdějších, jest původní a že náleží do století 10., bude dlužno podepříti ještě všestranněji, tak že otázku tuto nelze pokládati Pekařovou prací úplně za rozluštěnou. Jinak sešit obsahuje četné referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydány redakcí Františka Kvapila a Čeňka Zíbrta ročníku LXXVI. svazky 4.—6. Nové práce: Kronika Neplachova. Podává Miroslav Jeřábek. Dr. Antonín Frič. Slavnostní přednáška MUDra. Alfreda Slavíka. Drobné příspěvky. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. Hlídka literární. Zprávy o Museu Českém a Matici České.

Sborníku věd právních a státních vydán byl redakcí prof. Bohuše Riegra ročníku III. sešit 1. Obsah: Al. Zucker: Inquisitio. — Aug. Mířička: Oprava protokolu o hlavním přelíčení. — Jan Krčmář: Kterak lze odpírati uznání neexistentního závazku? — Jos. Drachovský: Daň rentová — Theod. Živanský: Technika sčítání lidu z 31. prosince 1900 v Rakousku. — Bol. Fux: K zásadním otázkám osobní daně příjmové. — E. Ott: K nauce o položení listin. — Bohatá literatura a referáty ze všech oborů právních věd.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydány redakcí Jos. Boubely a Jar. Lisce ročníku XI. sešity 5. a 6. Obsahují dokončení práce K. Fliedra: O exekuci na pohledávky z výplatných papírů vedle § 296 ex. ř. — O příslušném soudu nemanželských dětí. — Vázne každý z ideálních podílů jediného knihovního tělesa různým vlastníkům připsaných za celou pohledávku na celém knih. tělese vloženou? Uvažuje Dr. K. Drbohlav. — Praktické případy. Knihopis.

Sborníku Histor. Kroužku vydáno redakcí Dra. M. Kováře ročníku III. číslo 4. Nové práce: Jan Křt. Roškot: Další tři listiny, týkající se děkanství Karlštejnského. — Hyn. Gross: Dvě směny, jedna Jošta z Rožmberka s farářem v Českém Krumlově r. 1537 a druhá Anny Rožmberské z Roggendorfa, vdovy po panu Joštovi, jménem panského špitálu s klášterem Vyšebrodským léta 1550 učiněná. Drobné zprávy a posudky.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého ročníku X. číslo 1. Obsah: Dr. Jos. Karásek: Václav Slepička, posud neznámý český spisovatel a Práva školská — B. V. Spiess: Povídky české z dob našeho vzkříšení. — Dr. Jarosl. Šťastný: List Vojtěcha Nejedlého Puchmajerovi. — Jos. Škoda: Normální osnova učebná a instrukce pro kreslení na školách středních. — Dr. Em. Fait: Vlastní a křestní jména v bulharštině, zvl. v nářečích makedonských. — V. Hrubý: Nařízení ministerská, vydaná pro školy obchodní. — Bedřich Mach: Názorné sbírky k vyučování zeměpisu. — Josef Patočka: Rozhledy po umělecké výchově. — Dr. Jaroslav Vlach: O vyučování dějepisu na škole střední VII. — Jaroslav Adámek: Několik čísel o rakouském středním školství. — Václav Hübner: O logarithmech. — Řešení některých rovnic vyššího stupně. — Literatura a drobné zprávy.

Listů filologických vydán redakcí J. Gebauera, Fr. Groha, J. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka ročníku XXIX. seš. 5. Nové práce: Datování Platonova Kritona. Napsal Fr. Groh. — Jana Štelcara Želetavského ze Želetavy „Knížka o pravé a falešné církvi". Rozbor literárně historický. Napsal Arne Novák. — Slov. zájmeno čьso. Napsal O. Hujer. Úvahy a drobné zprávy.

Českého Lidu vydána byla redakcí dra. Čeňka Zíbrta roč. XII. čísla 1. a 2. Obsah: Fr. Kretz: Z dějin národopisu československého. — F. J. Čečetka: Staré zřízení obecní. — J. Fr. Král: O řemesle paprskářském. — Dr. Č. Zíbrt: Sbírka písní a kratochvílných skládání ze začátku XVIII. století. — Ant. Helebrant: Babí léto. — J. Kopáč: Čepce a čepení horácké. — Jan Tiray: Pověry a čáry století XVI. na Moravě. — Barbora Hoblová: Vínky v kroji na Mladoboleslavsku. — Julie Vlasáková:

Lidové modlitby. — Jan Valchář: Co vyzvánějí zvony. — V. Mikolášek-Skalský: O vodníkovi na Písecku. — Karel Rozum: Hliněné nádobí jihočeské. — J. M. Slavičínský: Na schodě. — Fr. Bayer: Valašské názvosloví ze salašnictví a hospodářství. — Václav Schulz: Zpěv spokojeného sedláka. — Jar. Schiebl: Pobožnost u obrazu P. Marie na Kyjově v Plzni. — Dr. Č. Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa V. Hankovi. — Jan Soukup: Mušky na tvářích — ženská okrasa. — Aug Šebestová: Dopisy našeho lidu. — A. Rychmanová: Koláčková slavnost na Slovácku. — Karel Rozum: U čertové šlápoty v Kolenci. — Dr. J. F. Zítek: Pověst o hradu Pořešíně. — B. M. Kulda: Moravské národní pohádky z okolí Sloupského. - J. Fr. Hruška: Trouba pastýře chodského. — Ant. Blažek: Jak cikáni udělali, že stavení nevyhořelo? — Časové zprávy. Literatura kulturně historická. Č. 2.: Dr. J. Karásek: Zpráva o Landfrassových rukopisech. — Ottomar Schiller: Původ lidových představ a zkazek o hvězdách. — A. E. Sudony: Topení hastrmana. — J. Vyhlídal: Písně Čechů v Pruském Slezsku. — Julie Vlasáková: Lidové zažehnávání. — Jos. Vluka: Východoslezské tance lidové. — J. Vítek: Lidové modlitbičky. — P. Pavelka: Pověry a zvyky z okolí Nové Říše na Moravě. — Aug. Šebestová: Nové lidské dokumenty z Moravy. - Národopisné studie našich umělců. — Dr. Č. Zíbrt: Všezvěd snesitedlný z r. 1697. — Ant. Blažek: O trestu bezbožných tanečníků. — Arnošt Dvořák: Ze zápisků lidového kronikáře v Třešti. — J. Osečanský: Posměšné říkání o sousedech z Dublovic. — Dr. Č. Zíbrt: Martínkové, chasa nezbedná. — Th. Antl: Lidová zdravověda česká. — Smrt největší paní. — J. Petrák: Pověsti o strašidlech z Lomnicka. — L. Podjavorinská: Piesne z Horných Bziniec. — F. Menčík: Rybayova sbírka českých přísloví. — V. Schulz: Pastucha čaroděj r. 1690 na Křivoklátě. — J. Holán: Pověsti z Obděnic.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XIX. čísla 10., 11. a 12. Nové práce: Jan Oliva: Nač se nesmí zapomínati při volání po opravách v církvi. — J. Vojenský: Válečné řešení východní otázky. — Dr. Jaroslav Mathon: Kroměřížský zámek. — Al. Malec: Kterého roku Krištof z Teufenbachu povolal Hrváty na Moravu? — Fr. Stojan: Z porad ústřední komise pro průmyslové školství ve Vídni. — E. Wasmann S. J.: O nauce descendenční. — Písemnictví. Směs. Rozhledy.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdla ročníku XIX. čísla 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: Dr. Ant. Lenz: Učení mistra Jana Husi o církvi a o její členech není totožné s učením sv. Augustina. Literatura. Drobné zprávy.

Přehledu, týdenníku, věnovaného veřejným otázkám, vydána red. Aug. Žaluda ročn. I. č. 1. a 2. List má formát starého týdenníku „Času“ a vydáván jest nákladem Lidového družstva v Praze. Všímá si také vědecké literatury. Z článků vyjímáme: „University o rakouském boji národnostním“. — „Výchova a školství.“ — Předplatné ročně 12 kor.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Hnutí v lidu poddaném na Hukvaldsku r. 1695.

Podává F. A. Slavík.

Biskupské panství Hukvaldské[1]) na severovýchodní Moravě náleželo k těm, kde poddaný lid v XVII. a XVIII. století zkusil nejvíce, jsa utiskován a soužen nejen ukládáním větších nebývalých platů a robot, ale časem také „nekřesťanským“ jednáním hlavně panských úředníků. Tito s lidem zacházeli někdy až surově a nelidsky, ano i proti výslovnému nařízení královských úřadů.

Lid nemoha nebo nechtěje snášeti dále těžká břemena a příkoří, prosil za ulehčení, a když marně, povstalo r. 1695 všech 30 osad panství Hukvaldského,[2]) totiž: u Místku: Fryčovice, Hodoňovice, Chlebovice, Kunčičky, Lhotka, Metylovice, Myslík, Ostravice, Pálkovice, Pstruží, Rychaltice, Sklenov Dolní a Horní, Stará Stařič, Sviadňov; u Frenštátu: Bordovice, Čeladna, Kozlovice, Kunčice, Lichnov, Tichá, Vlčovice; u Příbora: Drholec, Klokočov, Kopřivnice, Myší, Skotnice, Větřkovice, Závěšice; u Moravské Ostravy: Vítkovice. Mimo tyto vesnice patřila k panství Hukvaldskému města a městečka: Brušperk, Frenštát, Frýdlant, Místek, Příbor a Moravská Ostrava s příslušenstvím.

Za starší doby byli poddaní tamější povinni, jako na jiných biskupských panstvích na Moravě, platiti skrovný úrok a robotovati několik dní v roce u panských dvorů určité práce; v XVI. století již více, totiž dle zprávy z r. 1589: z jednoho lánu každý oral při určitém dvoře čtyřikrát do roka jedny hony lánné, hnoje

---

[1]) Nyní velkostatek arcibiskupství Olomuckého. — O hnutí v lidu poddaném na Moravě r. 1680 viz v Čas. Mat. Mor. r. 1902, str. 99—115.

[2]) Místodržitelský archiv v Brně, H 117: „Acta den Aufstand deren ao. 1695 bis 1500 Mann stark unweit Stramberk zwischen zweien Bergen sich zusammengezogenen Herrschaft-Hochwälder Unterthanen betreffend.“

vyvezl 10 vozů, ve žních obilí tvrdého vozil s polí 10 kop, ovsa 5 kop; sena z luk 2 vozy; pro vína jeli, kde potřebí; ze $^1/_4$ lánu konali pěší robotu: žali tvrdého obilí po 8 kopách, podsedek nebo chalupník po 4, oves po 1 dni; sena sušili, hrabali i do kop skládali po 1 dni, hnůj ve dvoře na vozy nakládali nebo na poli rozkydávali po 1 dni; v některých dědinách ještě jiné určité práce konali dílem robotou, dílem za plat.[1])

Ale v druhé polovici XVII. století byli na Hukvaldsku nuceni robotovati již 3 dni týdně s potahem od sv. Michala do sv. Jana, a pěšky od sv. Jana do sv. Michala po celý týden s jednou osobou a konati nové rozličné práce, v létě v zimě. Na konci toho věku, před r. 1695, vrchnost některé staré roboty jim až dvojnásobně ukládala. Poddaný lid k větší robotě zde i bitím doháněli, citelně také mu na jmění ubližovali a všelijak ho utiskovali, jak obsahuje dále památní spis jejich, „memorial“, důležitý k bližšímu poznání tehdejších poměrů lidu poddaného a změn jejich na Moravě.

Na Hukvaldsku zhoršily se tehdy poměry poddaných tak velice, že až lidé raději s celou rodinou utíkali, opustivše hospodářství a živobytí své.

Čtyřikrát prosili biskupa Olomuckého,[2]) by se nad nimi smiloval a nedovolil, aby se jim ukládaly nové roboty a platy; ale marně. Nedostali ani odpovědi. Vrchnostenští úředníci pak tím hůře s nimi nakládali a jim přitěžovali.

„Dne 26. června povstali všichni poddaní ze všech 30 vesnic panství Hukvaldského, zanechavše ženy, děti a čeleď doma, opustili své statky a hospodářství

---

[1]) Podrobněji na př. viz u jednotlivých obcí biskupského panství Chrlického v místopisu „Vlastivědy Moravské“ v mém „Brněnském okresu“ na str. 99—100, u Šlapánic tamtéž str. 300.

[2]) Biskupem byl tehdy Karel II. hrabě z Lichtenštejna r. 1664—1695; ale když věkem 70 let a nemocí scházel, s povolením papeže Innocence XII. zvolen byl 13. září 1694 za koadjutora, pomocníka, v biskupství s právem následnictví vévoda Karel z Lotrink, syn Karla V. vévody Lotrinského a Eleonory, královny polské, rodem arcivévodkyně rakouské, jinoch teprva 14letý (nar. r. 1680). V biskupství zastával ho tedy kapitulní děkan Karel Julius Orlík svob. pán z Ložiska. (Ř. Volný, Kirchliche Topographie von Mähren I., 1. str. 101—102). — Žádosti tyto čili „memorialy“ psal jim městský písař v Novém Jičíně Pavel Kristian Weidlich, † 5. května 1695.

a shromáždili se u vsi Kopřivnic východně u Štramberka mezi 2 horami.[1]) Tábořili tam ještě 30. června.

Hukvaldský hejtman Harasovský z Harasova[2]) chtěl o tom pomlčeti; ale krajský hejtman Přerovský Fr. Jos. hrabě z Oppersdorfa, obávaje se většího hnutí v dalším okolí i povstání, odebral se 30. června odpoledne o 6. hodině k nim. Bylo jich tam až 1500. Povolal k sobě nejstarší z nich, aby od nich zvěděl příčinu srocení. „Jednomyslně mu odpověděli, že již čtyřikráte prosili vrchnosti za ulehčení nyní již nesnesitelné roboty a jiných velkých břemen, ale nikdy nedostali odpovědi, nýbrž potom že panští úředníci s nimi ještě ostřeji jednali, takže nyní již je to nesnesitelné; proto prý se také jednomyslně usnesli, že se shromáždí a po páté budou prositi Jeho biskupskou Milost za ulehčení robot a jiných břemen; také prý již vyslali některé ze sebe do Kroměříže a chtějí tedy vyčkati odpovědi. Připojili k tomu, že nežalují na Jeho Milost (biskupskou), nemyslí také nikterak povstání učiniti, nýbrž každý čas osvědčiti se jako poslušní poddaní. Doufají také pevně, že Jeho Milost vyřídila jejich 4 žádosti, což ale jejich představení úředníci, totiž Hukvaldský hejtman, purkrabí, polesný a písař, do kterých čtyř úředníků si nejvíce stěžují, prý zadrželi. Proto chtějí nyní v širém poli čekati na vyřízení; dříve nemyslí se domů navrátiti.“

Krajský hejtman jim domlouval, „aby se rozešli a opět každý navrátil ke svému hospodářství a tam očekávali rozhodnutí své žádosti, což jim bude více ke cti, nežli když budou pod širým nebem ležeti pro podívanou všem sousedním lidem.“ Oni však zůstali přece na svém. Krajský hejtman myslel, „že by z toho vzejíti mohla větší nehoda a že by se jiné sousední obce také vzbouřily, zvláště kdyby se k nim připojila nějaká loupeživá a „Schnapphanská lůza“, která ve Slezsku rozličného plenění se již dopustila.“

[1]) Podobně učinili před 106 lety biskupští poddaní na nedalekém panství Kelečském. Povstali r. 1589, shromažďovali se na polích a v lesích, ale konečně byli r. 1590 násilně potlačeni, a vůdcové jejich do žaláře v Mírově uvrženi. (Volný, Kirch. Top. v. Mähren I., str. 83.) Avšak r. 1596 již opět se tam bouřili, nechtějíce vykonávati těžké roboty, a císař Rudolf II. nařídil proto vyšetřovací komisi. (Zemský archiv, čís. 2856.)

[2]) Rod Harasovských z Harasova držel biskupské léno Trnávku a Kateřinice u Příbora od r. 1628.

Biskupovi Olomuckému podaly obce všech 30 vesnic panství Hukvaldského společně tento **„memorial“** čili žádost,[1]) jejž napsal jim městský písař v Novém Jičíně:

My 30 ubohých velmi utiskovaných vesnic poddaných, věrně poslušných, několikráte se osmělujeme tuto nejpokornější prosbu předložiti Vaší Milosti. K tomu jsme pohnuti a donuceni následující příčinou, zvláště když jsme již po čtyřikráte podali nejponíženější žádost, aby nám některá nejvýš tísnící, obtížená robota byla umírněna; nikdy však nemohli jsme dostati něco rozhodného a právní rozsudek. Protož dohnáni jsouce nejvýš trapnou bídou, největší záhubou a chudobou, osmělujeme se Vaší Jasnosti a Milosti ještě jednou tímto memorialem přednésti svoje stížnosti do příliš velice ukládaných a nesnesitelných robot jízdních a pěších:

1. Protože nám od vrchnosti byla od starodávna vyměřena a uložena jízdní robota s koni týdně 3 dni, v pondělí, úterý a ve středu, a sice začínajíc od sv. Michala až do sv. Jana, poslusně to konáme. Nyní však děje se nám v těchto 3 dnech tak veliké přetěžování na koně, že jsme bitím tvrdě dohánění k práci; také když v těchto určených dnech císařské vojsko jest posláno, jsme pak co nejostřeji nuceni, robotovati v jiné neurčené dni, takže tím spůsobem jsme zdržováni a meškáni v naší vlastní práci a v domácím živobytí.

2. Od sv. Jana do sv. Michala pokračuje se od starodávna pěší robota jednou osobou po celý týden; teď ale musíme s 2 osobami z jednoho domku, když jsou muž a žena, oba jíti na robotu. Odkud pak máme vzíti na své vydržování a živobytí?

3. Musíme nad tyto povinné roboty přísti 18 čteníků[2]) lněné příze, kteráž spravedlivá míra ale nyní zvýšena až na 36.

4. Vyžaduje naše povinnost k železným hamrům po 3 dni týdně štípati dříví, a neuděláme-li určené části 3 sáhů, když musíme daleko jíti do hor na 2 míle cesty, jsme ostře nuceni, dokončiti

---

[1]) Přiložen jest ku zprávě krajského hejtmana císaři Leopoldovi I. dne 13. srpna 1695 pod názvem: „Memorial der 30 Dörfer an den Bischof.“ Napsal jej německy písař v Jičíně, když bylo jim na celém panství Hukvaldském zakázáno, něco psáti (dle zprávy krajského hejtmana k císaři Leopoldovi a guberniu moravskému). Dostal za memorial 5 tolarů. Úřady měly písaře za svůdce, a byl potom brzy sesazen (dle dopisu biskupa Karla krajskému hejtmanovi ze dne 3. července t. r.).

[2]) Čteník = balíček příze; ze 2 čteníků bylo předeno, ze 12 štuka.

to 4., ano i 5. den. Nevykonáme-li toho však, zabaví se nám kus hovězího dobytka, dokud se ty 3 sáhy dříví nedoplní; mezi tím zabavením ale dobytek hyne hladem, tak že proto též i pojde. Nad to musíme v zimě osobně dříví vléci k vodě, čímž odře se člověku krk, a člověk tak promokne a se unaví, že musí potom v horách přenocovati. Ano postaví nás i na tak nebezpečná místa, že teď také již 6 osob bylo zabito a o život připraveno.

5. Co se týče povinného vožení vína,[1]) co jsme dříve konali in natura, bylo proměněno potom v určitý peněžitý plat roční; kteréž vožení vína bylo rychtářům uloženo, pak opět odpuštěno, a my chudí poddaní jsme nyní tedy nuceni, plat za vožení vína odváděti a také víno voziti.

6. Sůl voziti, což jindy konali rychtáři, bylo nám samým uloženo, a při tom utrpěli jsme 222 zl. rýn. škody.

7. Kdežto pak nám každého času bylo ponecháno z lesů 6 velkých kusů k palivu za 1 zl. 9 kr., nechtějí nám více ponechati než 3 malé kousky, ačkoliv my přece více jich velice potřebujeme, abychom se ohřáli.

---

[1]) Původně stalo se to z dobré vůle nebo „z lásky“ poddaných, ne z povinnosti, a sice zde takto: Biskup Protazius Černohorský z Boskovic (r. 1457—1482) „jsa bytem na zámku (Hukvaldech), pro potřebu svou žádal jest na fojtech i na jiných . . . s prosbou, aby jemu něco vína z Víškova (též biskupského panství) přivezli; oni jakožto pána svého nechtíce hodné prosby Jeho Milosti oslyšeti, tak jsú učinili ze své dobré vůle, ne z práva ani z jaké staré zvyklosti“. Roku 1501 prosili bratra biskupova, Beneše Černohorského z Boskovic, jenž držel panství Hukvaldské v zástavě, „panoše a jiní fojtové k Hukvaldskému zboží příslušející a purkmistrové z města a městeček i ode vší obce Hukvaldské, aby jim paměť svou oznámil, což se fuor aneb vinných peněz dotýče, kteréž jsú nebožtíku knězi Protaziovi, biskupu Olomuckému, dvakráte aneb třikráte učinili ne z práva než k prosbě a k žádosti Jeho Milosti“. Beneš dal jim na to list na Hukvaldech ve středu před novým letem 1501, „znaje jich slušnú a hodnú prosbu i také toho boje se, aby sobě toho páni dědiční a biskupové i potomci jeho za právo a spravedlnost nevzali, by to z práva fojtové aneb lidé měli učiniti, dále aby na J. M. duši to nezuostalo.“ I prosí na konci listu „pánuov a biskupuov dědičných, aby týchž fojtuov a lidu po starodávném právě a spravedlnosti ráčili zanechati“. (List podal z archivu města Příbora A. Klvaňa v „Selském archivu“ II., listinář č. 74.) — Avšak později museli fojtové čili rychtářové přece víno voziti a potom ostatní poddaní, časem ještě za vožení vína i platiti. — Podobně vyvinuly se vůbec také jiné roboty a platy: napřed „z lásky“, potom „dle obyčejného zvyku“ aneb „od starodávna“, konečně „z povinnosti“.

8. Při výprodeji osminy (sudu) posud rychtáři 2 mázy kořalky dostávali na prodej a tuto vyčepovali; nyní máme tyto 2 mázy vinopalu — židovi zaplatiti, a rychtáři musí jinou na prodej vzíti.

9. Když starý hospodář prodá svůj statek buď svému vlastnímu dítěti, nebo nemaje ho někomu jinému, jest sestárlý hospodář nebo hospodyně proti všemu starému obyčeji nucen robotovati.

10. Domkáři každého času byli povinni 11 týdnů bíliti plátno a v tom čase byli sproštěni robot; nyní skracuje se jim ten čas a ukládá se jim 6 týdnů; musí totiž vybíliti plátno v 5nedělní lhůtě a v těch 6 týdnech konati jiné pěší roboty.

11. Když vozíme obilí do Kelče a Kroměříže, jsme též tím způsobem obtěžováni, že schází-li při dodávání a odměřování obilí na Hukvaldech na 1 vozu jen 1 nebo 2 mírky, jsme nuceni to dosaditi, ačkoliv přece nezkracuje se s naším vědomím a svědomím ani o jedno zrnko.

12. Jsme ubozí chudí poddaní ještě přes starý určitý čas 3 dní roboty nuceni pracovati buď v oboře nebo dělati šindel, také listí pro ovce trhati a toto odvážeti.

13. Při ročním vybrakování ovcí pro milostivou vrchnost odhadují řezníci k tomu nařízení ovce tak nízko, že ustanovují za 1 kus 42 kr., také jen 36 kr., za nějž by cizí člověk rád zaplatil 1 zl. 12 kr.

14. Je-li na statku dobrý hospodář, vezmou ho odtud a dají ho na horší statek, takže do chudoby upadne a přichází i o svůj majetek.

15. Z Vítkovic musí ročně platiti za dříví k palivu 1 zl. 9 kr. do panského důchodu, ale dříví nikdy nedostávají.

16. Mlynářům dávají se také panská telata k chovu, a když některé z Božího dopuštění bez jejich zanedbání pojde, musí je nahraditi jiným.

Pro takové nové těžké a nesnesitelné roboty opustilo ke 40 mužů se ženami a dětmi své živobytí, uteklo do lesů a zbavilo se poddanství; my však chceme svým poddanským povinnostem každý čas věrni a poslušni býti, i žíti a zemříti, ale doufajíce, že Vaše Jasnost ráčí nejmilostivěji zůstati nám nakloněn s mírností a milosrdenstvím a všechny uvedené stížnosti do novoty od nás ubohých, bídu trpících, poslušných poddaných nejmilostivěji a otcovsky odvrátiti, abychom se ženami a dětmi mohli se uživiti a život zachovati.

Předkládáme tedy Vaší Jasnosti a Milosti nejponíženější prosbu: Račiž z přirozené dobroty a mírnosti smilovati se nad námi chudými

poddanými a nepřipustiti, aby se nám takové nové roboty ukládaly, nýbrž abychom při starých byli nejmilostivěji chráněni a zachováni.“

Krajský hejtman dal o tom hnutí zprávu ze Štramberka dne 30. června 1695 zemskému hejtmanovi do Brna a biskupovi Olomuckému v Kroměříži. V memorialu neshledal nic závadného.

Biskup mu odpověděl dne 3. července, že „jeho nepokojní poddaní dostali pokaždé odpověď na jejich podané žádosti, ale buď se k vyslechnutí resoluce nedostavili nebo jí nedbali, a několik nepokojných hlav způsobilo toto povstání. Nemají (prý) k tomu příčiny, spíše se uznává, že nejsou hodni milostí, jichž užili za času vlády jeho (biskupa); neboť bylo jim odpuštěno 10.000 zl. na penězích a přes 1000 měřic všelikého obilí, a jsou proto tím více trestu hodni. Brzy to, brzo ono předstírají, aby zakryli svou neposlušnost: u panského hejtmana v Hukvaldech stěžovali si do velké kontribuce a do 4 zl. rýn. na 1 komín (domovní daně); „ale když se jim to jasně vyložilo, že jest to všeobecná věc a patří císaři a zemi, připadli na roboty a myslí, že mne donutí, abych učinil po jejich vůli. Však ukáže se již, že se jim nic nespravedlivého neděje.“

Poslal prý k nim dva služebníky své,[1]) aby jim vše podrobně vyložili. „Očekávají odpověď pod širým nebem a tedy chtějí, aby vrchnost jim povolila; mají se dostaviti na Hukvaldy a tam vyslechnouti, jaká odpověď se jim dá na jejich opovážlivou žádost. Není (prý) k tomu povstání té nejmenší příčiny. Poněvadž by tato věc měla zlé následky, a by se předešlo většímu zlu,“ praví biskup v téže odpovědi, „nutno jest poslati co nejdříve několik setnin saské jízdy[2]), aby tyto lidi skrotila a vůdce povstání zajala. Ukáže se potom, že to jest pouhá svévole a že chtějí svou vrchnost nutiti ke své vůli a tím škodlivou věc na Moravu zavésti.“

Krajský hejtman předložil odpověď biskupovu královskému úřadu v Brně. Tento úřad dal o tom „nenadálém“ hnutí zprávu dne 4. července císaři Leopoldovi I. a biskupovi Olomuckému. „Protože se hnutí šířilo v obecenstvu a sousedním obcím dán byl špatný příklad k podobnému povstání, z čehož by, kdyby se tomu v čas nezabránilo, vzniknouti mohlo velké

[1]) Biskupského hejtmana Max. Kyselovského z Kyselova a účetního Jana Ferd. Johna (viz dále str. 97.).

[2]) Najaté a t. č. posádkou v Uherském Hradišti.

neštěstí pro celou zem," královský úřad nařídil krajskému hejtmanovi téhož dne, aby na srocené lidi měl bedlivý pozor a každý den o nich dostával spolehlivou zprávu, co dělají a dále zamýšlí, zvláště pak na to, zdali se k nim nepřidávají také jiní sousední poddaní nebo něco podobného; kdyby něco nebezpečného pozoroval neb o tom se dověděl, aby to nejen zamezil, nýbrž i královskému úřadu o tom pokaždé rychlou zprávu poslal ve dne v noci.

Dne 6. července poslal k nim krajský hejtman, jak psal toho dne z Paskova biskupovi, aby se domů odebrali; tam a ne pod širým nebem mají dostati vyřízení; neposlechnou-li, že je napomene podruhé, a kdyby i tu neposlechli, že by po návrhu biskupově přivedeni byli k poslušnosti od saské blížící se jízdy. „Ale při tom jest na uváženou:

1. že dvě setniny nedostačí na tak velký počet těchto poddaných;

2. spůsobí toto vojsko nemalé útraty, jež by zajisté nemohly se uvaliti na obyvatele kraje;

3. má tato jízda od daleké cesty již unavené koně, kteří by k této štvanici se dosti nehodili;

4. vojsko by se neuspokojilo pouhým živobytím a žádalo by za své namáhání snad nějakou odměnu;

5. místo, kam by vojsko musilo táhnouti, jest v horách, není tam zásoby ovsa, je tam i velký nedostatek jiných potravin, a mohlo by v tom nedostatku spůsobiti velké nepříslušnosti;

6. nejvíce jest míti na zřeteli při tom, že jakmile by srocení poddaní spozorovali příchod vojska, dali by se na útěk do lesů, kam by jezdci s těžkými koni nemohli za nimi se dostati. Tím by vydání a namáhání bylo marno, a muselo by se užiti jiného prostředku, aby potlačeni byli." I myslí, poněvadž jsou tito poddaní všichni neozbrojeni a nemohou odporu klásti, že by ozbrojené mužstvo z okolních sousedních panství, totiž z Meziříčského, Kelečského, Starojičínského a Novojičínského, s několika míst útok na ně učinilo a k poslušnosti je přivedlo, kdyby toho bylo potřebí.

Císaři dána byla o tom zpráva z Brna 7. července, aby rozhodl, jakých donucovacích prostředků mělo by se užiti proti vzpouzejícím se poddaným, a jak je přivésti k poslušnosti. „Já však s radami Vašeho Veličenstva", praví zemský hejtman v ní,

„nenalézám při nynější nebezpečné okolnosti jiného lepšího prostředku, jímž by se tomu odpomohlo a poddaní upokojili, než když Vaše Veličenstvo ráčí upomenouti biskupa Olomuckého, aby jim zatím ulehčil robot a jiných břemen; potom, kdyby ta věc nebyla od samého biskupa utišena, aby Vaše Veličenstvo nařídilo komisi k vyšetření jejich stížností, ale poddaným aby dán byl dekret, že se jim proto nic zlého nestane. To aby jim krajský hejtman oznámil. Tímto spůsobem nepochybně dají si říci a rozejdou se domů ke svým hospodářstvím. Avšak ostře na ně uhoditi, zdá se nyní býti nebezpečným, poněvadž není tolik císařského vojska v zemi, aby je potlačilo v tom hornatém okresu, kdyby se uchopili zbraní."

Téhož dne psal zemský hejtman krajskému, „že velmi dobře odpověděl biskupovi, že z politických příčin jest na uváženou, potlačiti poddané," a že za dobré uznal, přednésti to císaři.

Biskup Karel poslal k těm poddaným svého hejtmana Max. Kyselovského z Kyselova a účetního Jana Ferd. Johna poručiv, aby vyslechli jejich stížnosti. Sděluje to krajskému hejtmanovi praví biskup: „Tito lidé se po dobrotě neutiší; ale kdyby se na ně učinil útok s 60 muži najatých vojáků z posádky Hradištské a s připojenými měšťany z měst a městeček na Hukvaldsku a je rozehnali, jistě by se měli k poslušnosti, vyslechli by resoluci na obyčejných místech a byli by pokojni."

Kyselovský dal biskupovi zprávu z Hukvaldů dne 5. července, že jel až do Závěšic, kde byli již hejtman Hukvaldský a jiní úředníci: „Poslal jsem," praví, „Závěšického rychtáře na koni asi v 9 hodin dopoledne k poddaným ležícím na hranicích mezi Štramberkem a Kopřivnicemi, aby jim sdělil, že biskup nás poslal, abychom vyšetřili nedorozumění, jež mají se svými představenými, hejtmanem a jinými úředníky. Ať vyšlou z každé obce po dvou osobách sem do Závěšic, nebo také všichni ať přijdou, aby se věc mohla vyslechnouti pro a proti, když jsou úředníci přítomni! Načež poslali dva, jednoho z Vlčovic a druhého z Myslíka, žádajíce nás, abychom byli k nim tak dobrotivi a mezi ně přišli.

Proti tomu jsme namítali, poněvadž oni chtějí býti poslušní poddaní, že tedy jim patří, jíti k nám a ne my k nim; nicméně když beztoho naše cesta vede na Hukvaldy a je to málo s cesty, že chceme k nim přijíti. Když jsme tam přišli, leželi oni ve

svých barácích, a bylo jich asi ke 200 mužů, kteří vytáhli, a my k nim šli.

Ukázali jsme jim knížecí patent (biskupův), aby nám tím více věřili, potom jim velmi obšírně vyložili, jak nevěrně jednají proti Jeho Veličenstvu a též Jeho knížecí Milosti jakožto vrchnosti a způsobují takové povstání na nejvýš trestuhodné a v zemi přísně zakázané; připomněli jsme jim také Vsetínskou exekuci,[1]) která se někdy stala, a pohrozili jim zároveň vojskem a j. v.

Dali nám na to odpověď svým řečníkem, který jest ze Štramberka, že nepovstali nikterakž proti své vrchnosti a chtějí zůstati věrnými a poslušnými poddanými po celý život svůj; že vykonávali také své roboty, ale mají největší stížnosti proti svým představeným úředníkům a rychtářům, že prý nemožno pod nimi za dosavadního způsobu více obstáti; neboť byli se všech stran souženi a ode všech až běda biti, protože hejtman ponechává ostatním úředníkům velkou vůli. A ačkoliv čtyřikráte podali žádost biskupské Milosti, nikdy nemohli prý dostati rozhodnutí a myslí, že toto zůstalo vězeti u hejtmana".

Načež bylo jim odpověděno: „Když chtějí býti věrní poddaní, proč se srotili a takové pozdvižení v zemi způsobili, jež rovná se povstání; proč toho neučinili jiným způsobem a nehledali prostřednictví u vrchnosti? A poněvadž o tom povstání ví také krajský hejtman, mohou očekávati veliký trest. Měli by raději záhy hleděti, jak by to přednesli u krajského hejtmana, že nemají si co stěžovati na svou vrchnost, nýbrž na své úředníky. Odpověděli, že právě nic jiného neřekli krajskému hejtmanovi než toto: že stěžují si toliko na úředníky, šafáře a rychtáře. Ať se nyní s nimi děje, cokoliv chce, musejí všecko již trpělivě snášeti.

Načež bylo jim praveno, aby se odtamtud zvedli a přišli na Hukvaldy, kdež se jejich stížnosti, jednoho a druhého, vyslechnou a napíší.

Oni to však krátce odmítli; chtějí prý zde na tom místě očekávati, co se jim přednésti má, a tu chtějí si na svou bídu stěžovati".

---

[1]) Roku 1644, když se Valaši spolčovali se Švédy, oblehajícími Olomouc, bylo ze Vsetína (na 200) a z okolí mnoho mužů popraveno a od vojska postříleno. Blíže o tom v Dějinách města Vsetína od M. Václavka, 2. vydání, str. 116—118.

Proti tomu zdráhal se biskupský hejtman: „Sluší se lépe, aby poddaný přišel k vyslanci než my k nim, a nesluší se takové věci konati; nechť konečně přijdou pod zámek (Hukvaldy), což také nechtějí učiniti.

Potom bylo jim řečeno, aby se dostavili do Příbora na radnici, tam že chceme zároveň všecky úředníky, šafáře, rychtáře, purkmistry a celé panství vyslechnouti a jejich stížnosti napsati, co jeden nebo druhý přednese.

Ani toho nechtěli nikterakž učiniti, nýbrž nám předpisovali, my že máme napsati knížecí resoluci o jejich podaných stížnostech; pro to chtějí vyslati několik z celých obcí, aby ji přinesli. Kdyby se jim líbila, chtějí se rozejíti; pakli ne, chtějí zůstati zde i 4 neděle a ještě jednou některé vyslati s memorialem k Jeho knížecí Milosti. A kdyby mimo vše nadání zase nic nedostali, nechtějí upustiti od svého požadavku a podaných věcí a konečně se hlásiti u nového knížete,[1]) jenž byl před rokem na sv. Matouše v Olomouci zvolen a korunován, a k němu samému všichni jíti.

Načež se jim odvětilo, že Jeho knížecí Milost má vládu biskupství a ničeho jiného; oni nechť si to dobře rozmyslí, co dělají. Špatně to zajisté skončí; vždyť jest to pravá revoluce, hledati jiného pána.“

Odpověděli: „My nejsme žádní povstalci, nýbrž věrní poddaní a chceme jimi zůstati po celý život; avšak musíme hledati pomoci; neboť není nám možno, abychom tyto těžkosti déle vydrželi; přišli jsme již o všecko a stali se žebráky; nechť se nám již děje, jak koliv chce“.

Napomínali je a domlouvali jim pak několik hodin; ale nemohli s nimi ničeho svésti a je přiměti, aby se obměkčili a domů šli. I řeklo se jim, aby každá ves napsala své stížnosti a panu Kyselovskému odevzdala. S tím byli konečně spokojeni a brzy do Štramberka posláni, aby dali všecko napsati.

Biskupský hejtman Kyselovský odjel pak večer na Hukvaldy, očekával to podání od nich a napsal ve zprávě biskupovi své mínění: „Jest to pravé spiknutí; chtějí mocí vynutiti, aby se jim po vůli stalo, což ale nemůže se učiniti bez zvláštní újmy biskupství, a nepořídí se teď s nimi nic více po dobrém.

---

[1]) Karla z Lotrink (viz poznámku na str. 92).

Hejtman (Hukvaldský) a úředníci myslí, aby se ozbrojení lidé z měst spojili, s mocí na ně útok učinili a z jejich ležení je zahnali, k čemu by dostačili; avšak my se obáváme, aby nevzniklo větší povstání; neboť oni by mohli dále ustupovati, jiných poddaných více k sobě připojiti a v zemi největší nesnáz způsobiti; neuplynulo by to také bez pobití".

A ptá se: „Co se má dále s těmito nepokojnými lidmi dělati?" (Příště ostatek.)

Antifonář Cholinský.

Podává MUDr. Jan Smyčka.

(Dokončení).

Na první straně 21. listu počíná se soupis příjmů faráře cholinského o různých svátcích, mších fundačních, processích a jiných obřadech církevních.[1])

Na první straně 22. listu počíná se poznamenání různých příjmů za mrtvá těla, to jest za různé druhy obřadů církevních při pohřbívání mrtvol. Podrobné výpisy jejich podáváme zde pod čarou.[2]) Popisy těmito vyčerpán jest obsah 22 listů papírových

[1]) Soupis příjmů těch doslovný jest tento: „Na den Narození Božího, Vzkříšení Páně, Seslání Ducha Svatého a na den na Nebe vzetí Panny Marie, aneb Svěcení chrámu (kostel v Cholině je totiž zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie) povinni jsou kostelníci knězi faráři z pytlíčka kostelního polovici, co se v těch slavnostech vybere, dáti. A žákovi — 1 groš.

Item v těch slavnostech výročních dějí se Offertoria, kteréž kněz farní bere.

Item každého čtvrt léta kněz farní povinen jest, tu neděli po suchých dnech Requiem pro omnibus loci fundatoribus et Christi fidelibus coemeterio requiescentibus sloužiti. A před mší Vigilias trium lectionum odpraviti a zpívati. Po kázaní procesí okolo kostela (jestli čas toliko nepřekáží) držeti Responsorium Absolve zpívati, před kostnicí Stationem činiti. Psal.: De profundis cum collecta pro omnibus fidelibus defunctis fidelium odříkati. In introitu. Salve collecta De Beata Maria Virgine huius Ecclesiae patronae. Po tom mši svatou dokonati. Začež kostelníci jemu povinni jsou z kostelních peněz dáti 4 gr. alb. a žákovi 1 gr.

[2]) Item když mrtvá těla se pochovávají a kněz farář s knězem kaplanem s křížem do vsi do některého domu jde a Vigilias trium lectionum, totižto Venite tres psalmos primi Nocturni cum Lectionibus Antiphonam cum psal: Benedictus et Collectam zpívá. A nebo toliko Minorem Commendationem cum psal.: In exitu Israhel etc. a na cestě psal.: Benedictus a nebo Antiphonam Si

vevázaných do Ant. Chol. před listy pergamenovými. Popisujeme nyní papírové listy, které jsou za listy pergamenovými, a to opět postupně za sebou, jak jsou zapsány v antifonáři.

Na přední straně 1. listu počíná se podrobné vypsání povinných dávek faráři a kostelu v jednotlivých obcích za svěcení pokrmův o čase velkonočním každého roku. I tyto dávky tvoří slušný příjem.[1]) Pokrmy světívaly se v každé jednotlivé obci,

---

bona suscepimus a nebo Antiphonam Media vita etc. až do kostela jdouce odpravuje. A nebo kdyžby toliko kázaní nad mrtvým tělem se činilo a po kázaní Conduct, jak v Agentie kostelní stojí, odzpíval, tehdy kněz faráři jsou povinni dáti 2 R. a žákovi 4 gr., od kříže 1 gr. Z těch dvou zlatých přijde dáti knězi kaplanovi 15 gr., lečby nějakou jinou smlouvu mezi sebou měli učiněnou. Kdyby pak se trefilo, že by kněze faráře v domě nebylo a kněz kaplan měl na ten aneb jiný spůsob funus a sám odpravoval, tehdy jemu náleží polovici — 1 R. a knězi faráři polovici — 1 R. Nejsouce pak kněze kaplana v domě z jakéžkoli příčiny (kromě nemoci) a že by kněz farář sám s žáky odpravoval nějaké funus, tehdy se knězi kaplanovi nic nedostane.

Od samého Conductu dává se časem 15 gr. alb., časem 12 gr., časem 10 gr. alb., víceji i méněji, jak kdo je zámožný. Žákovi 2 gr., od kříže 3 den. Když se pak toliko okolo kostela jde a Responsorium se zpívá Libera me domine, tehdy 4 gr. alb., žákovi 1 gr., od kříže 3 den.

[1]) Podrobný výpis těchto dávek, jak jest v antifonáři, jest tento:

Ves Cholina. Při času velikonočním povinen jest kněz farář v sedmých domích potravu světiti. A každý hospodář, u kterého se světí, povinen jest dáti 1 gr. alb. a z každých necek 1 vejce pro žáka. Item v tejž vsi při památce velikonoční na křižmo z lánu roli po 4 den. a z půllánu po 2 den. Zahradník pak každý po 1 den. povinen jest dáti.

Ves Odrlice. Když při času velikonočním pokrmy se u fojta světí, povinen jest fojt dáti 1 gr. alb. a z každých necek po 1 vejceti.

Ves Dubčany. Když pokrmové se světí, u kohokoliv, jest povinen dáti — 1 gr. alb. a z každých necek 1 vejce, na křižmo jeden každý soused po — 1 hal. Item na den svatého Štěpána, prvního mučedlníka Božího, povinen jest fojt Dubčanský knězi faráři ty peníze od sousedův dle smlouvy učiněné vybírati a sám osobně na faru Cholinskou přinésti a odvésti, totižto 3 R.

Ves Rozvadovice. U koho se pokrmové světí, povinen jest 1 gr. alb. a jeden každý soused od posvěcení pokrmův po 1 den. a z každých necek, na níž pokrmové jsou 1 vejce. Na křižmo pak, jak kdo sedí, po 3 d.

Ves Chořelice. V tej vsi, když se jim pokrmové posvětí, u koho se světí, ten povinen jest dáti 1 gr. — Na křižmo $7^1/_2$ gr. alb.

Ves Myšlechovice. V tej vsi ve dvouch domích se světí, u kterých se pak světí, jsou povinni po 1 gr. alb. dáti a z každých necek, na níž pokrmové jsou, po 1 vejceti. Na křižmo po 2 den.

a plat za svěcení ustanoven byl podle necek, na které každý soused předkládal pokrmy na svěcení. Ze svěcení měli příjmy farář i ministranti, kteří se tu v zápisech nazývají žáky. Žáky nebyli, jako nyní bývají, malí chlapci, nýbrž lidé dospělí, kteří obstarávali i jiné služby v kostele a zároveň zpívávali za obřadů církevních. Podobá se však, že zvyk, svěcení pokrmů po dědinách se vytratil asi proto, že za dob hnutí náboženského vyhýbali se sousedé svěcení pokrmův a zdráhali se za ně platiti. Kolem roku 1693 byl zvyk tento opět zaveden, neměl však stálého trvání a vytratil se znova. Tím asi omezilo se svěcení pokrmů jen na kostel, jak se děje podnes. Zajímavo jest, že i na křižmo farníci byli povinni ještě zvláště platiti, ač již platili dosti desátkův a jinak ještě za obsluhování bohoslužebné.

Veškery tyto zápisy, od 11. listu papírového počínaje, jsou opět psány jednou rukou, následující pak již zase jinou, písmem méně úhledným i dosti špatně čitelným.

Na první straně třetího listu následuje „Descriptio Status Cholinensis Ecclesiae 1693“. Soupis tento jest v mnohém ohledu zajímavým a poučným[1]); obsahuje nejprve soupis desátků z jed-

---

Ves Haňovice. V tej vsi u fojta se pokrmové světí, též povinen jest fojt dáti 1 gr. alb. A sousedi z každých necek po 1 den. a po 1 vejceti. Na křižmo pak, jak kdo sedí, po 1 den.

Ta povinnost jest také v Sobačově a v Chudobíně.

Ves Bilsko. U fojta pokrmové se posvěcují, začež fojt povinen jest dávati 1 gr. a z každých necek, na nichž pokrmové, 1 den. a 1 vejce. Na křižmo z lánu rolí po 2 den. a zahradníci po 1 den.

Tak dávají v Malé Loučce, v Malých Nasobůrkách kromě Dvořáka, u kterého když se světí, povinen jest dávati 3 krejcary. — V Nasobůrkách Velkých, v Malé Vsi etc. též.

V Mlejnech pak, když kněz pokrmové posvětí při velikonoci, mlynář povinen jest dáti 3 krejc. Žákovi koláč a 3 vejce.

[1]) Podáváme jej zde v doslovném znění: „Descriptio Status Cholinens. Ecclesiae 1693. — Ecclesia Cholinensis erecta et dedicata est in honorem S. Mariae in Coelos assumptae. Jus patronatus hujus Ecclesiae contulit monasterio Gradicensi Magnificus Dominus Adamus de Chonitz Anno 1326 octavo Idus Januarii. Ecclesias filiales nullas habet, nisi unicam Capellam S. Francisci in Chudobin, quae quasi per nomen filialis habetur. De hac Capella dicitur, quod sit ab haereticis aedificata, successu alicujus temporis a Catholicis est restaurata et pro divinis peragendis accomodata. Capella haec habet turriculum cum duabus campanis sicut et reliquam pro missa celebranda necessariam suppellectilem.

notlivých obcí i s nastalými změnami. Činí se zde zmínka o kapli Chudobínské, která prý vystavěna od kacířův a později postoupena byla katolíkům. Mezi dědinami faře cholinské desátkem povinnými jmenují se jako nové: Klusov a Nová Ves. Dvůr v Malých Nasobůrkách uvádí se zde již jako majetek pánů litovelských, a o rolích

---

Ad Ecclesiam Cholinensem spectant sequentes pagi: Cholinium, Dubčan, Oderlic, Bilsko, Loučka, Michlovic, Haňovic cum Klusova et novo diversario, Chudobin cum Neudörfl, Sobač, parvum et magnum Assmeritz una cum Mühldörfl, Chořzelitz, Rosswadowitz cum mola Schargonensi. Ex his pagis percipit parochus Cholinens. decimas, partim in stramine, partim in grano sequenti modo: Primo in Stramine. Cholinio accipit tritici 41 sexagenam et totidem avenae. Ex Oderlitz accipit tritici septemdecim sexag. siliginis, avenae tantumdem. Ex Dubczan accipit tritici 10 sexagenas et unum mandelionem siliginis tantum, avenae tantum. Ex Rosswadowitz accipit: 1mo. a rusticis tritici 7 sexagenas, siliginis totidem, avenae tantum. Ex novo praedio accipit a Dno. praedii tritici unam sexagenam, siliginis unam, hordei unam et avenae unam. Ex antiquo praedio accipit tritici 3 sexagenas et 20 manipulos, siliginis totidem, hordei totidem, et avenae tantundem. Communitas ejusdem pagi dat: tritici 3 mandeliones, siliginis 3, avenae. Circa hunc pagum notandum est, cum 1691 rusticis sunt dimensurati agri, et propter hanc factam dimensurationem magna facta sit confusio in dandis decimis, necessario ad praecavendas molestias novus debet fieri contractus inter Parochum et incolas pagi quoad dandas decimas. Quem contractum quidem R. P. Georgius Rypsselius, pro tunc parochus Cholinensis, fieri jussit et cum officiali domini Rosvadovicensis, qui pro tunc erat Celsissimus Illustrissimus dominus Comes (tit.): Maximilianus a Lichtenstein, concludere voluit sed eum ad finem pervenire non potuerit, sine suo damno, liquefacta pro tunc ad ulteriorem confrontationem dilata est. In parvo Assmeritz habent Dni. Litovienses praedium, ex agris hujus praedii accipit parochus Cholinensis cujusvis frumenti decimas decimum manipulum. In Chorželitz sunt duo lanii agrorum, ex his duobus laniis accipit parochus Cholinensis 13 manipulum cujusvis frumenti. Ex parvo Senitz ex certis agris, qui quondam pertingebant ad Oderlitz, dant incolae huius pagi parocho Cholinensi tritici uno anno sex sexagenas, altero anno avenae 6 sexag. et unum mandelionem, 3tio. anno requiescente agro nihil obligati sunt. — Decimae in Grano. Ex magno Assmeritz penduntur siliginis 14 mitretae et $^1/_8$ avenae totidem idque ad novam mensuram. Ex Cholinio penduntur in grano tritici 32 mitretae, hordei 32 et avenae tantundem, idque ad novam mensuram. Ex Michlowitz dantur siliginis 26 mitretae et totidem avenae, similiter ad novam mensuram. Notandum quod in hoc pago olim dabanlur 28 metr: siliginis et totidem avenae, cum autem unus lanius agri ab hoc pago acceptus sit ad praedium Haniovicense, sic ex nominato praedio quovis anno ex hoc accepto lanio dantur duae metretae siliginis et 2 avenae. Ex Chorželitz dantur decimae in grano siliginis 26 mitretae et totidem avenae ad novam mensuram. Ex Bilsko dantur 24 mitr. siliginis et totidem avenae ad novam mensuram. Ex Chudobini et Sobaczov, quia agri horum duorum pagorum accepti sunt ad

v Seničce, jež povinny byly faře cholinské desátkem, podotýká se, že kdysi náležely do Odrlic. O svěcení pokrmů na dědinách za času velkonočního se zde poznamenává, že přestalo, že však roku 1693 opět bylo zavedeno. Z památných událostí uvádí se zde zápis faráře cholinského Jakuba Gödinga z roku 1632 o tom,

praedium Chudobinense juxta conventionem 1554 factam, sic dominus Chudobinensis pendit annue parocho Cholinensi pro decimis siliginis 24 mitr. et totidem avenae, idque ad novam mensuram. Ex Haniovitz dantur decimae ex arce siliginis octo mitretae, et totidem avenae ad novam mensuram, incolae huius pagi etiam dant tantum. Ex Laučzka dantur decimae siliginis 24 mitretae, totidem avenae, idque ad antiquam mensuram, sic incolae nec a moderno parocho R. P. Georgio Rysselio nec ipsius antecessoribus adduci potuerunt ad conformitatem aliorum pagorum, ut in nova mensura darent decimas. Ex suburbio Lithoviensi dantur decimae siliginis 3 metr. et 8 th. et totidem avenae. Ex Neüdorf et Klosovo dantur ab incolis spectantibus ad parochiam Cholinensem 3 met., $3^1/_2$ avenae. Molitor ex Mühldörfl dat annuatim duas mitretas farinae siligineae ad novam mitretam. Item in nominato pago hoc Czameck tenetur dare annuatim 6 bonos grossos et $^1/_8$ siliginis. Ex mola Schargonensi tenetur molitor dare 2 mitretas ad novam mensuram farinae siligineae, decimas in stramine omnes convehere tenentur parocho Cholinensi exceptis Dom's. Lithoviensibus, qui dant decimas ex praedio parvo = Nasmericensi, et Senicensibus et Rosvadovicensibus ex praedio antiquo et duobus laniis Chořzelicio. Rosvadovicenses tamen tenentur decimas extra pagum convehere ad certum locum ex antiquo praedio. — Decimas in grano omnes sibi tenetur parochus Cholinensis convehere exceptis decimis ex arce Chudobin et arce, sicut ex pago Haniovitz. — Decimae in stramine immediate post messem extradi solent et convehi. In grano communiter extradi solent circa festum S. Martini, preter Chudobinenses et Haniovitzenses, qui ad festum S. Wenceslai suas decimas pendere tenentur. Obligationes parochiales pagi preter nunc nominatas decimas nullas habent, nec quidem pro casibus exceptis Dubczanensibus incolis, qui annuatim in festo S. Hyrtiani juxta conventionem 1505 factam parocho Cholinensi 3 moravicos pendere debent. Conventionis huius copia habetur prae manibus in parochia Cholini. Ex Laučzka dabantur etiam olim ex certo fundo, dicto Scheberle, 14 grossi albi, quod ipsum in proxima visitatione decanali firmatum et matriculae Ecclesiae inscriptum est et in futurum exigi poterit.

Obligationes in majoribus festivitatibus, uti sunt Paschate, Pentecostes, Corporis Christi etc., sunt ordinariae. In festo Corporis Christi processio non solet fieri ad ullum pagum nisi Cholinensem, in quo mane fit processio usque ad finem pagi post prandium usque ad medium cum quatuor stationibus. Dominica infra octavam fit similiter. In ipsa vera octava fit tantum in Ecclesia et circa coemeterium. Nec hactenus aliquid amplius a parochianis requisitum est

Ad benedicendas carnes in Paschate ab annis pluribus non solebat pergi per pagos ob nimias molestias, quod in visitatione decanali pridem etiam ratihabitum est, cum nihil exinde habuerit parochus. Anno 1693 tamen

že od toho roku počaly dědiny odváděti desátek podle nové míry. O tom též zmiňuje se zápisem 1637 i Ferdinand Schinali (?), farář cholinský. Potom následuje soupis stříbrného nářadí, které bývalo v cholinském kostele. Zejména připomínají se 3 stříbrné kalichy pozlacené, 1 stříbrná monstrance, též stříbrné pozlacené

---

benedictae sunt carnes in pagis ad placitum domini parochi et consensum supperiorum.

Memorabilia in antiquis notatis habentur sequentia. Anno 1632, notatum est propria manu Reverendissimi Domini Jacobi Göding prout parochi, quod ab anno 1632, illi, qui decimas in antiqua mensura dare consveverant parocho Cholinensi, in nova mensura dare inceperint, et hoc ex bona voluntate exceptis incolis in pago Laućzka. Hoc idem notatum est propria mann Reverendissimi Domini Ferdinandi Schinali anno 1637, pro tunc parochi.

De argentea suppellectile habet Ecclesia Cholinensis sequentia: Primo, calices argenteos inauratos habet 3, secundo monstrantiam argenteam 1, item ciborium argenteam inauratum unam. Item lampadem argenteam unam. Item crucem argenteam maiorem unam. Item poculum argenteum pro communicantibus unum, pacificalia argentea inaurata duo. Item coronas argenteas inauratas 2. Item cor argenteum inauratum unum. Item impensales pensisiles inauratos 2. Item 15 nummos argenteos cum ansulis in ligula. Casulas habet albas 6, rubras 4, viridem unam, flavam unam, ceruleas duas, nigras 4.

Fundationes obligatoriae apud Ecclesiam Cholinensem nullae sunt, nisi quod parochus singulis diebus lunae post 4 tempora teneatur pro fundatoribus Ecclesiae et parochiae solemne aniversarium cum salve cantato conductu, processione circa coemeterium et statione apud ossuarium cum psalmo de profundis addito in fine peracto psalmo salve regina et collectam persolvere. Pro hoc anniversario singulis vicibus accipit parochus 4 albos grossos et cantor unum, alius nullus. Et haec pecunia datur ex Ecclesiae proventibus. — Notandum sit, quod haec anniversaria non fiant propter hos 4 albos grossos, quos Ecclesia dat, sed bene considerato et ponderato instrumento donationis (cuius copia apud parochiam Cholinensem habetur) fiunt in recognitionem collatae seu donatae curiae Cholinensis cum omnibus pertinentibus R. P. Martino professo Gradicensi et succesoribus ejus a Reverendissimo Domino Wickerio abbate Gradicensi et amicis ejus consanquineis. (Zde jest po levé straně textu jinou rukou poznamenáno: NB. Capitulum provinciale Gradicii Anno 1691 istam fundationem annulavit, ut aduci potest innitio huius libri, consequenter parochum Cholinensem; ale k poznámce připsána jest druhá poznámka opět jinou rukou psaná: NB. Non parochus sed Conventus deobligatus est ab onere, quia jam non Conventus sed ipse sentit commodum.) Et haec anniversaria semper hucusque non accurate persoluta sunt. Item tenetur Parochus Cholinensis unum anniversarium celebrare die immediate sequente festum S. Hyeronimi Ecclesiae Doctoris et hoc pro pie in Domino requiescente generoso Domino Bernardo Hecht da Sÿczendorff et amicis ejus, qui piscinam infra agros parochianos sitam non procul a schola parochiae Cholinensi contulit. — Campanatores certi nulli sunt, hinc

ciborium, lampa stříbrná, větší stříbrný kříž, stříbrný kalich, dvě stříbrné pacificalie, dva pozlacené věnce stříbrné, pozlacené srdce stříbrné, 2 pozlacené obětnice (kaditelnice) vážené, a 15 peněz stříbrných s držátky na jazýčkách. Ornátů měl kostel: 6 bílých, 4 červené, 1 zelený, 1 žlutý, 2 voskové barvy a 4 černé.

---

nulli etiam persolvuntur, circa hos nullum invenitur notatum, an aliqui fuerint et quis illos persolverit? Hos inducere conati sunt parochi post bellum Svevicum usque ad hoc usque tempus, sed frustra etiam cooperantibus decanis laboratum est, qui parochiani ad hos persolvendos nullatenus concurrere volunt. Ultima decanali visitatione anno 1692 9. decembris celebrata facta est a parocho Cholinensi, pro tunc reverendissimo Patre Georgio Rÿsselio, ultima protestatio, quod in hoc passu ad Reverendissimum officium recurrere velit et necessitati, Ecclesiae providere. — Cantor ab Ecclesia nullum certum habet salarium nisi a cantu duarum passionum in die palmarum et parasceve datur ei aureus moravicus. Item habet ab Ecclesia 1 R. a coctura hostiarum pro necessitate anni totius. Item in festo nativitatis Domini, resurectionis, pentecostes, corporis Christi et dedicationis Ecclesiae habet ex sacculo unum grossum. Quod parochus ei teneatur aliquid dare, nihil reperitur in notatis. Intuitu tamen ipsius quotidiani servitii ad missam et visitationem infirmorum et simul emonitione decimarum datur ei gratuito a parocho (pro rata tantum servitiorum) 4 moravici, duae metretae tritici et 2 siliginis. A parochianis absolute nihil habet nisi accidentia. Proventus stabiles Ecclesiae nullos habet, nisi ex sacculo, ex venditione candelarum et ex piis legatis parochianorum. Similiter etiam agros nullos possidet, nec prata, nisi in horto apud scholam (pro 29 circiter Mn. je připsáno po pravé straně textu jinou rukou, kromě toho po levé straně textu je poznamenáno: transactio huius horti ad scholam qualis et unde, videatur alibi).

Agros a potiori immediate habet parochus apud parochiam ad 3 partes seu tres tratas divisas, prima pars seu prima trata est versa Michlowitz et statim incipit a primo limite agrorum parochianorum Cholinensium versa parochiam extendit se ad duo bona stadia, ad hanc partem seu stratam seminari possunt 55 metretae. Altera pars, seu altera trata, est contigua huic partim ante parochiam, partim post Ecclesiam. Ad hanc partem seminantur 40 metretae. Tertia pars, seu tertia trata, etiam est imediate contigua secundae et haec extendit se usque ad agros hortulanorum Cholinensium, ad hanc etiam seminantur 40 metretae. Item habet parochus partem agri non procul a novo diversario pro 9 metretis, vulgo apud Studinkas, seu fontes silvarum in medio agrorum Michlovicensium, Cholinensium et Chorželicensium. Per agrum hunc facta est semita antiquitus versa Chořzelitz, quae etiam tolerari debet. Item habet unam partem apud Dubčzan pro 14 mitretis. Haec incipit ab agris Cholinensium usque ad viam Dubčzanensem. Item habet unam partem in silva, vulgo příhon, ad hanc seminabantur quondam 4 metretae. Quia autem hic ager (po pravé straně připsáno je jinou rukou: haec est permutata partim ab aurigis, partim ab aqua et pluvia ita destructus est, ut omnino ex integro coli non possit, sic non possunt de facto nisi 3 metretae seminari).

Potom připomínají se fundace, za něž farář cholinský byl zavázán sloužiti mše svaté. O zvonicích se praví, že stále nejsou ustanoveni, ač farář za to žádal, jakož i za opatření platu jejich. Ani kantor neměl od kostela stálého platu, byl však za různé práce při kostele, jakož i za upomínání desátkův odměňován buď farářem samým neb penězi v kostele od věřících za mší svatých vybranými. Též pekl hostie, začež dostával 1 rýnský ročně z kostelních peněz. Mimo to užíval zahrady u školy. Rolí měl farář $168^1/_2$ měřice, luk však neměl. Role farářovy byly v 9 kusech. Jedna trať o 55 měřicích šla od fary k Myslichovicům, druhá

Item habet unam partem, vulgo ad Sanctam aquam, per modum cunei, ad hanc seminatur $1^1/_2$ mitretae. Item habet unam partem ad finem silvae recenter excultam et praedecessoribus ignotam, ad hanc seminantur 2 mitretae. Hanc partem elocavit modernus parochus uni inquilino parochiali subdito pro sublevamine ejus sustentationis ad suum et successorum beneplacitum. Item habet unam partem, quae incipit a saxifragio Cholinensi usque ad viam Bilicensem versa Dubčzan, ad hanc seminantur 3 metretae. Haec pars cum sit valde sterilis et infructuosa, permissa est partim caupini partim alteri subdito parochiali a parocho ad suum et succesorum beneplacitum. Agri praenominati omnes bene muniti sunt lapidibus limitaribus. Prata nulla habet.

Equis propriis non pergit parochus ad infirmos, sed si hunc desiderant, pro illo mittere debent nullo pago excepto. Pro Domino Decano quis mittere debeat, res inter parochum et parochianos in lite est. Hactenus quidem missum est pro Domino Decano sumptibus Ecclesiae, sed cum hoc sine notabili damno Ecclesiae fieri nequeat, facta est solemnis et ultima protestatio in visitatione decanali celebrata anno 1692 9. Novembris, quod negotium etiam proxime promovebitur ad Reverendissimum Episcopale oficium et decisio petetur, quis mittere debeat.

In patrociniis Ecclesiae non tenentur parochiani concurrere pro tractatione, nec pro invitatis conferiis vel concionatoribus pergere. Primo. Obligatio aedituorum est servare munditiem in Ecclesia et fideliter rebus Ecclesiae attendere pecuniamque caute custodire. Secundo pia legata et alia debita Ecclesiae emonere et in omnibus fideles partibus Ecclesiae se exhibere. Pro fideli suo servitio habent pro aliqua consolatione in festo nativitatis Domini, resurrectionis, pentecostes, corporis Christi et dedicationis Ecclesiae, mediam partem ex sacculo.

Notandum ultimo, quod parochus habeat certos subditos ad parochiam pertinentes: Primo unum rusticum, in cuius fundo parochus jus et privilegium habet epocilandi vinum, cerevisiam, crematum et quodvis potabile. Item habet duos hortulanos et duos inquilinos. Hi tenentur parocho pro necesitate occurrente laborare et inservire. Dum tamen aliquem laborem faciunt, datur illis victus cum familia. Quo jure autem hoc sit introductum, quod illis victus detur ignoratur. Hinc pro libitu erit parochi dare, vel denegare, cum de se nullum censum, vel contributionem pendant.

Scriptum 1693. 20. April.

o 40 měřicích byla před farou a za kostelem, třetí též o 40 měřicích, souvisela s předešlou a sahala až po role cholinských zahradníkův. Dále byl kus role o 9 měřicích „u Studýnek“ blíže nové hospody, uprostřed rolí myslichovských, cholinských a chořelických, jiný o 14 měřicích, od rolí cholinských po cestu dubčanskou, další o 4 měřicích „na příhoně“, jeden o $1^1/_2$ měřice „u svaté vody“, jiný o 2 měřicích u lesa a poslední o 3 měřicích rozkládal se od skalního lomu k bílské cestě směrem k Dubčanům.

V dalším praví se zde, že farář není povinen jeti svými koňmi zaopatřovat nemocných, nýbrž že každý má pro něho přijeti svým povozem. O to, kdo povinen jest jezditi pro děkana, vedl se spor mezi farářem a farníky. Na konec uvádí se zde ještě, že farář má právo a výsadu u jednoho sedláka nalévati víno, pivo, pálenku a jiné nápoje; kromě toho že má své dva zahradníky a dva nájemníky, kteří mu sice neplatí nájmu ani kontribuce, ale povinni jsou pracovati mu dle potřeby, začež dostávají jídlo i s rodinou.

Na druhé straně 6. listu počíná se další zápis o tom, kterak po vlastní žádosti Vavřinci Karlovi baronovi Volšinskému na Chudobíně povolen byl vlastní kaplan,[1]) který měl sloužiti mši svatou panu baronovi a služebníkovi jeho. Rodina baronova a lid chudobinský, povinni byli choditi na mši svatou do farního kostela cholinského. Povolení toto pochází ze dne 12. října 1628.

---

[1]) Concernens Chudobinense Sacellum Reverendissimi et Celsissimi Principis etc. (titul.) Habita ratione eorum, quae nobis Illustrissimus Dominus Laurentius Carolus Baro Wolzinsky, Dominus in Chudobin, scripto exposuit authoritate, qua fungimur ordinaria facultatem impertimus Jus in Ecclesia S. Francisci in arce Chudobinensi existente, si consecrata non sit, super altari portabili a proprio capellano aut quocunque legitimo in hac diecesi approbato sacerdote (dummodo rectori parochialis, nil inde praejudicii emergat et ecclesiae illic de honesta ad officiandum suppelectile sufficienter sit provisum, tam ferialibus quam festivis diebus, nativitatis tamen Christi, paschatis, pentecostes et corporis Christi festivitatibus excerptis) solum sacrum missae officium legi et celebrare facere, lectum et celebratum cum uno vel altero necessario famulitio audire possit et valeat, facultatem hanc ad nostrum placitum valituram. Reliqua vero familia hujus et populus Chudobiensis Ecclesiam suam parochialem frequentare tenentur. In quorum fidem hasce manu scriptum propria subscripsimus et sigillo officii nostri communiri jussimus. Datum Olomutii in curia episcopali die 12. mensis Octobris anno 1628.

Joannes Josephus Comes Brüner. — Shenyglot de Valtelin, Curiae episcopalis assessor et notarius.

Dalším zápisem, počínajícím se na první straně 7. listu sděluje se témuž baronovi Volšinskému z biskupské kanceláře,[1]) že vykonávání dalších církevních obřadů kaplanem v kapli chudobinské nemůže se povoliti, než kolik mu již bylo povoleno. Zápis tento má datum 27. září 1679. Potom následuje podrobný výpis štoly faráře cholinského, která mu na generální visitaci děkanské v Uničově dne 15. září 1682 byla předepsána.[2]) Z vý-

[1]) Reverendissimi et Celsissimi principis ac Domini Domini Caroli episcopi Olom. Ducis S. R. I. principis, regiae capellae Böemiae et de Lichtenstein comitis, principis, Domini nostri gratiosissimi: Illustrissimo Domino Laurentio Carolo Baron de Wolćzin intimatur, nullam sine exceptione majorum solemnitatem in facultate consistoriali expressam, nisi gravissimis de causis concedi posse licentiam, prout ipsa curia Romana non aliter concedere solet; indulgetur tamen presbytero Georgio Ernesto Chorin (? Borin) dioecesis Wratislaviensis quatenus simpliciter tantum missam legere, non autem ullas alias ecclesiasticas functiones (et sine spe ad filiationis ad hanc Dioecesim) exercere possit. — Ex Decreto (Reverendissimi) Celsitudinis Cremsirii 27. Septembris anni 1679. — Cancellaria episcopalis Aulica. — Carolus Jos. Reimer.

[2]) Ordinatio stolae parocho Cholinensi. — Cum saepius hucusque non sine gravi displicentia ad aures suae Celsitudinis principis et Domini, Domini Caroli, Dei gratia episcopi Olomucensis, querule delatum sit plurimos parochorum huius Dioeceseos in stola accidentium nimium excedere et per hoc miseros suos parochianos habita exigua personarum disterea ultra modum aggravare, ii vero cursim et separatim desuper auditi genuinam consignationem episcopali consistorio exhibuerint, quantum quilibet illorum ordinarie (po boku je připsáno: a gravi functione) exigere et incipere solent, videlicet: a Baptismate 5, 6, 7 ad summum 8 grossos, ab introductione puerperae 1 gross. 1 candel. et 1 placentam, a denunciationibus sponsae 4, 5 ad summum 6 gross., a matrimonio 10, 15 gr. 1 R., ad summum 1 R. 10 grossos, ab introductione sponsae 1 gross., a Sanctissime Eucharistiae administratione et extrema unctione nihil, a funere parvulorum 10, 12, ad summum 15 grossos, a funere adulti simplici, sine sacro 15 grossos, ad summum 1 R., cum sacro toto 1 R 15 k, cum sacro cantato, conductu et si funus comitetur ad quadrantem vel medium milliare, 3 R., summum 3 R. 30 kr. Ratione concionis cum parte conveniendum. A sepultura in ecclesia dantur 5, ad summum 6 gr., totum cedit Ecclesiae.

Quae accidentium taxa sit considerata, cum satis moderata et rationi ac aequitati consona dignoratur. Proinde Generalis Visitatio auctoritate ante dictae suae Celsitudinis ulterioribus excessibus et lamentis opportune prospicere cupiens, eandem ita positam taxam in omnibus et per omnia ratificat, approbat et confirmat, serio praecipiendo, ut eam non tantum modernus parochus Georgus Rysselius, sed etiam futuri ejus successores inviolabiter observent, nec ultra aliquid sub gravi indignatione et poena arbitraria episcopalis officii ullatenus exigere praesumant, quum omnino notarie pauperibus

pisu tohoto se dovídáme, že lid různými požadavky a platy se strany farářovy byl utiskován a že biskupská konsistoř uznala předepsati štolu faráři cholinskému a připomenouti mu, že též něco konati má z lásky, a nejen za plat, zvláště chudým a nemajetným farníkům.

Veškery tyto záznamy napsány byly jednou rukou, v řeči latinské, a podobá se, že pisatelem těchto záznamů byl sám farář cholinský Ryselius. Zdá se, že též i popis „Božích muk" ve farnosti cholinské jest psán tolikéž ještě Ryseliovou rukou, ale další popis pochází již od nástupce jeho.[1]) Počíná se na listě 9. a psán

---

(quorum cognitio consciae discretioni ipsius parochi relinquitur) omnia ex charitate gratis praestent, nec permittant, ut ceteri quoque ecclesiae ministri, vel servi, ullatenus in accidentibus suis excedant, sed considerata personarum qualitate in omnibus discrete cum iis procedant et charitatis rationem habeant.

Statum in Generali visitatione in decanatu Neostadiensi die 15. Septembris Anno Domini 1682.

Reverendissimi et celsissimi principis Domini, Domini Caroli, Dei gratia episcopi Olom: Ducis S. R. I. principis, regiae capellae Boemiae et de Lichtenstein comitis etc., consiliarius et consistorialis assessor, Ferdinandus Schröffel de Schröffenhaim, Cath. Eccles. Olom. canonicus et custos, nec non generalis constitutus visitator. — Ferdinandus Schröffel de Schröffenhaim — Paul Penk (?) — Jan Ivan Hladil, gen. visit. notarius.

[1]) Anno Domini 1693 mense Augusto die exstructum est martyrologium expensis consultissimi Domini Francisci Starný, senatoris Olomucensis, consentiente consistorio Olomucensi, admittente penes (při tom na straně je poznamenáno: id parocho in suo fundo) viam, quae ducid ad Bilsko, vulgo dicitur locus „Sancta aqua", 15 circiter passibus a dicto martyrologio etiam additus est aquae ductus pro defluxu illius fontis. Dicitur vulgo ista aqua „sancta", quod sacrilegio nefandae faeminae Eucharistia ei immissa sit, sicque aquae huic sacrata luminaria pandent, leprosumque quondam se lavantem mundavit, quod etiam aliqua scripta curiae Olomuc. asservant. Lapidem fundamentalem posuit 18. Julii ejusdem anni p. Michael, capellanus Cholin., canonicus Gradicensis. Tertia Junii 1694 praedictum martyrologium cum licentia reverendissimi consistorii a Domino parocho loci p. Blasio Pistorio benedictum est, unaque illi fonti benedictio supperaddita est.

Septima Junii ejusdem anni cum scientia reverendissimi consistorii benedicta est columna triangularis ad pagum magna Assmeritz versus civitatem Lithoviensem a Domino parocho Cholinensi P. Blasio Pistorio, canonico Gradicensi. Voluerant licentiam benedicendi hanc columnam Domini Littovienses pro parocho suo vendicatam, quia obtinuerant licentiam aedificandi 7 columnas seu martyrologia a parocho suo benedicenda, inter quas columnas hanc in territorio Cholinensis parochi subreptitie comprehensam volebant, sed incassum. — Anno 1697 10. Junii interrogatus fuit a me P. Michaele, hujus temporis

jest písmem neumělým i špatně čitelným. Pojednává se v něm o založení a posvěcení „Božích muk“ u „Svaté Vody“ blíže Choliny a též i trojhranných „Božích muk“ u Nasobůrek. O posvěcení této poslední veden byl spor mezi pány litovelskými a farářem cholinským. Litovelští páni tvrdili, že mají povolení na svěcení 7 „Božích muk“ svým farářem, mezi něž počítali i „Boží muka“ nasobůrská; ale prohráli spor. Potom následuje popis některých zázraků, které se staly u „Svaté Vody“ blíže Choliny.

Na druhé straně 9. listu počíná se, opět jinou rukou psaný, zápis o tom, kterak klášter hradištský dovolával se práva na své fary a na obsazování jejich členy řádovými až u samé císařovny Marie Terezie r. 1760[1]) proti biskupské konsistoři Olomoucké, která

---

capellano, Matias Niemec, rusticus Cholinensis, de gemina relatione equos suos infirmos concernente; is qui retulit sibi duos equos unum quidem non pridem emptum, alterum vero longo tempore proprium aegrotasse, nullum pabulum sumpsisse neque cum istum defectum penetrare potuisset fiducia, ergo duce ad Sacram vulgo dictam aquam cum equis accellerat pro debilitate trementibus, ter circumducit et aqua lavat precibusque et oblatione deprecativa peractis domum rediens, equos benevorare deprehendit. Febricitantes homines magnum recursum habent (?), plures liberationem imediate secutam asserunt. Praedicti Niemecz uxor manum aegram dolore intra carnem cruciente lotione hujus aquae sanavit.

[1]) Pro perpetua posteritatis memoria huic libro inseritur, quod anno Domini 1760 die 17. Maji cum ceteris beneficiis curatis monasterio Gradicens a saeculis incorporatis atque ab ejusdem professis in interruptim administratis, praefato monasterio per altissimam sententiam suae Caesareae regiae et apostolicae Majestatis noviter adjudicata sit parochia Cholinensis, dum super eandem et reliquas omnes lis per Reverendissimum episcopale consistorium Olomucense fuisset mota et usque ad supremam instantiam perducta; cujus altissimae sententiae sequens est tenor et copia:

Maria Theresia.

Liebe Vertretär. Uns ist von dem in causa Beneficiorum Curatorum dortlandes aufgestellten judicio delegato, die durch den Paul Ferdinand Waclavik Abten zu Hradiscz nöchst Ollmitz respectu seiner inhabenden beneficiorum curatorum überreichte Justification und die dar gegen von den Bischoflichen Ollmitzer Consistorio eingebrachte Aüsserung sambt den darüber untern 20. Januarii geschöpften Recessu, dann denen von beiden Theilen darüber eingewendeten Recursibus et rationibus dicedendi zu unserer höchsten Entschlüssung eingesendet worden.

Zu mahlen wir nun über den uns hirauf in Sachen bestehenden Vortrag den Recessum des Judicii delegati quoad Passum deren dem Praemonstratenser Kloster, Stift Hradisch darinnen zuerkanten sechs Pfarreteyen: Bonowitz, Břesowitz, Cholein, Nakl, Künitz und Switawka, gerechtest zu

si počala též osvojovati právo k farám těm a dosazování farářů na ně. Byl to ještě poslední pokus, který klášter hradištský podnikl na svou záchranu, ale kláštera před pádem přece již nezachránil. R. 1784 byl klášter zrušen, a jmění jeho připadlo náboženskému fondu.

Na druhé straně 10. listu je další zápis, opět jinou rukou psaný, o tom, kterak v Chudobíně r. 1743 při kostele tamějším byl ustanoven stálý kaplan místní, jemuž přiděleno, aby obstarával duchovní správu obcí Chudobína a Sobáčova. R. 1783 přiděleny byly ještě správě duchovní v Chudobíně obce Nasobůrky, Víska a Nová Ves.[1]) V tomto rozměru trvá po dnes farní obec chudo-

bestätigen; dahingegen dessen letzteren Passum respectu deren zveyen den Stift Hradisch abgesprochen und pro Beneficiis saecularibus erklärten Pfarreteyen Krenau und Tieschetitz dahin abzuendern befunden, dass beide zu dem Kloster Stift Hradisch geherige Pfarreteyen Kronau und Tieschetitz pro regularibus geachtet, folglich dass selbe bei dem Recht diese zwei Pfarreteyen mit seinen Ordens-Geistlichen zu besetzen noch ferners ohngehindert erhalten werden solle. Also wird fürs ein so anders zur Nachricht und weiterer Verfügung hiedurch erinnert. Übrigens hat zwar das Consistorium auch die zu denen obigen Pfarren geherige fünf Filial-Kirchen, als Olschan, Stephanau, nöchst Šebetau, Horka, Cetkowitz und Stephanau nächst Bonowitz anzusprechen vermeinet. Nach deme aber wir dass Judicium Delegatum dagegen gar wohl erinnert, die Filial-Kirchen von der nemplichen Eigenschaft, wie ihre Mutter-Kirchen sind, so wird erholtes consistorium hirnach zur Vermeidung aller weiteren Streitigkeiten, auch über diesen Passum von dem Judicio delegato unter einem zu verbescheiden seyn. — Wien den 17. Maji 1760.

An die Repraesentation und Cammr in Maehren.

Haec Sententia pro majori firmitate et posteritatis securitate inscripta ac inserta est Tabulis regiis Marchionatus Moraviae cura et Providentia Reverendissimi ac Amplissimi Pauli Ferdinandi Waczlawik, Abbatis Gradisensis et Vicarii Generalis, tandem suae cesareo regie Majestatis Intimi Consiliari Excellentissimi.

[1]) Pro memoria. — 1743 Regnante M. Theresia regina, Chudobinii constitutus fuit a Reverendissimo consistorio Olomucensi ad preces Illustrissimi Domini comitis de Andlern et Domini Chudobinensis localis capellanus Ecclesiasticus, qui omnia divina obibat pagis Chudobin et Sobatcz absque minima laesione Parochi Cholinensis.

1743 pma Novembris Domino capellano Chudobinensi superaditi sunt pro Cura animarum adhuc pagi Assmeritz, Mihldörffl et Neudörffle. — Ego Constantinus Jos. Lerane, adhuc canonicus regalis, professus Gradicensis, a Reverendissimo Officio persvavus ad cedendam tertiam partem stolae ex illis dictis pagis supra nominatis, usque ad tempus meliorationis ejusdem capellani. — De Curriculo pro infirmis visitandis et Cathechesibus peragendis alibi reperitur conventio, et alia scripta (?) docebunt Dominos successores.

bínská. O ustanovení stálého kaplana v Chudobíně zasadil se baron Andlern, pán na Chudobíně.

Na první straně 11. listu počíná se popis (opět jinou rukou psaný) zrušení kláštera hradištského.[1]) Dle něho přišla císařská komise do kláštera dne 18. srpna 1784, prohlásila klášter za zru-

[1]) Anno 1784 die 18. Augusti. — Postquam jam multa monasteria ordinum Diversorum utriusque sexus fuissent cassata et religiosi cum persecutione haut parva e monasteriis et canoniis digressi, etiam venit commissio regia omnia sub dirutione Domini baronis Sebastiani de Schwanenberg et canoniam Gradicensem Sancti Ord. Praemonstratensis dissolvit sub abbate Paulo Ferdinando Waczlawik et hac die adhuc de rebus canoniae vixerunt ipsemet jam 19. Augusti illis assignati sunt cuilibet 40 Kr. pro die, domino abbati 4 R. et omnia tum ex ecclesia, abbatia conventu consignaverunt cassas et peccunias perquisiverunt, tantum mansit religiosis, quae habuerunt in suis cubiculis. Ita factum fuit in Sacro monte et in Dominiis, soli parochi et locales manserunt in sua possessione omnium rerum. Gradici poterant manere religiosi quinque mensibus usque ad 5. Januarii anni 1785, tandem hic inde dispersi sunt, quocunque quisque voluit, tandem cuidem assignati fuerunt pro annua pensione decrepitis et inhabilibus confratribus 300 R., et habitum candidum deponentes ecclesiasticas vestes induere per Celsissimum principem Archiepiscopum Olomucensem depresati (!) fuimus omnes. Habiles confratres peracto stricto examine in consistorio ad novoerectas parochias et capellanias expositi fuerunt, ubi parochus 400 et capellanus 300 M. accipit ex fundo religionis, quam desolationem experiantur ex eo, quod partim exigua ecclesia et habitare in casa rusticana debeant. Spem habent erectionis aedificii hac consolari debent. Suppelex ecclesiae suppeditatur. Ruina ex ruinatis monasteriis quantum necessi habent et patronantiam obtinent directorum. In sacro monte aegrotis omnibus panem remanentibus pro sacristia ornatibus et calicibus descripti religiosi manserunt et manere possunt absque solutione quartirii, quia ibi erecta est parochia, quam solicite procuravit nobilis et eximius Dominus Edmundus Thadeus Lineth (Linek?), canonicus Gradicensis, et primus parochus investitus est cum cooperatore Resionano ex ordine Capucinorum. Reliqui sacerdotes sunt pro adjutorio, quia gratiosa imago Beatissimae v. Mariae permansit et adhuc copiose visitatur a peregrinantibus, quamdiu ista omnia permanebunt, tempus docebit.

Ergo canonia Gradicensis, quam ordo Praemonstratensis possederat 633 annis, devoluta est ad manus regias. Excellentissimus Dominus D. abbas a die notitiae reductionis factus infirmus variis molestiis a dominis comissariis afflictus anno 84 aetatis suae 13. Decembris 1784 obiit, et testamentum suum super res quasi suas invalidatum. Hoc pro memoria successorum adscribo ego Constantinus Jos. Beran, Moravus Nicolspurgsensis, professus Gradicensis, qui etiam 27. Decembris 1784 habitum candidum, quem 45 annis portavi, omnium Dominiorum officium inspectoris peregi et clericam ecclesiam renovi et parochus Cholinensis permaneo ab anno investiturae 1775, 6. Septembris.

šený a konfiskovala veškero klášterní jmění pro náboženský fond. Tím zrušen byl klášter, který trval 633 let. Posledním opatem jeho byl Pavel Ferdinand Václavík, který skonal téhož roku (1784), dne 13. prosince, ve stáří 84 let. Členům řádu dána byla lhůta do 5. února 1785, v níž se museli z kláštera vystěhovati, a přidělen jim denní požitek 40 kr., opatovi 4 zl. Konečně přisouzena byla každému členu roční renta 400—300 zl., a dáni jsou na různé fary i kaplanky, které byly nově zřízeny. Fary klášterní zůstaly nedotknuty, a faráři na nich byli ponecháni s příjmy nezkrácenými do smrti. Podobně naloženo i částečně se jměním klášterním na „Svatém kopečku", který byl filiálkou kláštera hradištského, ale „Sv. kopeček" byl ponechán praemonstrátům a toliko byl proměněn na faru. Sem uchýlila se též velká část praemonstrátů hradištských, a zůstali zde do smrti. Popis tento pochází od Konstantina Josefa Berana, tehdejšího faráře cholinského, který po 45 roků již byl členem řádovým, a 6. září 1775 za faráře investován byl na faru cholinskou. Týž byl posledním praemonstrátským farářem cholinským.

Následující listy 12, 13, 14, 16, 17, 18 a 19 jsou úplně prázdny, a 15 i 20 jsou vyřezány. Na první straně 21. listu počíná se zápis o zasazování kamenů (hraničáků) kolem farských rolí.[1]) Psán jest opět jinou rukou, a dle rukopisu psal jej týž

[1]) Léta 1616 ve čtvrtek po velikonoci, kteryž byl 7. dne dubna měsíce, když dle obyčeje chvalitebného každoročně na hranice všickni sousedé Cholinští společně vycházejí, vyšel jest a s nimi dvojí cti hodný kněz Bartholoměj Capreolus, řádu Premonstratenskýho kanovník, tehož času farář, s dvojctihodným knězem Janem Vlakem, kaplanem, žádajíc, aby pro lepší pokoj a sousedství za zahradami za fárú k vrchním hranicím k hrušce sadové kameny vysazeny byly: což jemu rádi a v přítomnosti vší obce učinili. Čtyry sadové kameny, počnouc za prvními honami, za zahradami za fárú zakopali a vysadili.

Item téhož dne „na příhoně" jsou okolo farské roli, kteráž leží na levici, když se dobytek do lesa honí, šest sadových kamenů zakopali a okolo šestého též kopec učinili a navrhli, kteryž ukazujíc do příkopy rol poddaných farských užívajících pořád okolo až k borovici, u kteréž zase sadový kámen od starodávna bez lidské paměti zakopaný stojí.

Item téhož dne z druhé strany před fárú zakopány jsou zadu v hrázce, kdež to ukazuje jeden druhého přímo zadú a třetí zase doleji stojí na ten způsob. U přítomnosti svrchu jmenovaného (tento poslední odstavec jest však přeškrtán).

Následuje pak následující:

Bartoloměj Capreolus, který napsal prvních 10 listů papírových v Antifonáři.

Na listě, který uvnitř jest přilepen na zadní desce Antifonáře, zaznamenáno jest úmrtí Adama z Konice[1]) a Bernarta Hechta, obou dobrodinců fary Cholinské. Tímto končí se zápisy v Cholinském Antifonáři, které zapsány byly do antifonáře též asi Capreolem.

Doslov: Antifonář Cholinský jest novým cenným pramenem historickým (zvláště pro Litovelsko), který dosud nikomu nebyl přístupen, a tudíž nikým nemohlo ho dosud býti použito. Aby nyní stal se všeobecně známým, byl zde podán celý, neboť není zajištěno, že v budoucnosti bude přístupen veřejnosti, jelikož ani P. Řehoř Volný nemohl ho použiti pro svou Topografii. Dle tohoto nového pramene bude možná, aby mnohá data jak topografie moravské, tak i topografie církevní Volným vydaných nejen byla doplněna, ale i opravena. Ze zápisů v Antifonáři Cholinském obsažených, seznáváme nejen různé stránky života církevního a veřejného, mnoho dat historických o dědinách faře cholinské poddaných a desátkem povinných, ale dočítáme se také v nich i zpráv, osvětlujících mnohé záhady místopisné. Tak dovídáme se, jakým způsobem byl jeden lán odtržen z dědiny Myslichovic a přidán k Haňovicům, dále jakým způsobem připadl desátek faře cholinské z dědiny Seničky, která náležela správě do Senice, dále že v obci Rozvadovicích byl starý dvůr i nový dvůr, a mnoho jiných místopisných zajímavostí.

K. faráře a kaplana, Beneše Poděbratského, Pavla Hubáčka, téhož času hejnýho, obouch sousedův Cholinských, neb těch dvouch toliko se dotékalo: všady okolo farské roli jinde jest dobře sadovémi kameny zasazeno a opatřeno jest. Jak se to stalo, toho času rychtářem byl Pavel Šrámek, Vávra Hošek, Petr Kapusar, Martin Kelbel, Motel Neypor, Symon Tunkel, Bílý Telpel, Jakob Nedopel, kostelníků Kašpara Hubáče, Motele Porzara.

[1]) 17. Junii Anno 1327. obiit generosus dominus Adam de Chonycz una cum sua Nobili conjuge D'na Eua. Qui detulit collaturam in Cholina Coenobio Grad: quam collationem confirmavit Rdssmus. D. D. Hinko episcopus Olomucensis. — Requiescat in pace. Amen.

Anno 1389 8. Junii obiit generosus Dominus Bernhardus Hecht, qui piscinam donavit parochiae Cholinens. — Requiescat in pace. — Amen.

O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů.

Biografický příspěvek St. Součka.

Ročník IX. Časopisu tohoto přinesl na str. 105—135 od K. Šmídka rozpravu „Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho“. Jest to jediná samostatná práce věnovaná i výpisu života Gallašova i rozboru polyhistoricky rozmanitého, nyní ovšem zapadlého, ale na svou dobu a současnou Moravu ne bezpříznačného díla jeho.[1])

Ale „pozůstalými rukopisy“ Gallašovými, jež rozbírá Šmídek, jsou jen rukopisy hist. stat. sekci darované od přítele Gallašova, P. Jos. Fialy, tehdy faráře v Hrozné Lhotě.[2]) Jimi však činnost pilného Hraničana zdaleka není vyčerpána. Pátrání po rukopisích ostatních, i takových, jež by biografa a literárního historika Šmídka měly zajímati, a vybrání z nich toho, co je zajímavé pro historii literární a kulturní, aesthetik Šmídek proti programmu vyslovenému na začátku práce ušetřuje si odpovědí na otázku, stojí-li rukopisy Gallašovy za vydání.[3]) Nevšímá si ani všech

[1]) T. Fryčaj — „Opis života Josefa Heřmana Galaše“ na str. 3—20 Fryčajem vydané Muzy Moravské Gallašovy I. 1813 — a J. K. Rippar — „Der mähr. Dichter J. H. A. Galaš. Geschildert nach dem Leben von . .“ Olmütz. Alois Skarnitzl. 1841 (zpracování Ripparova článku „Joseph Hermann Galaš“, ot. v Moravii 1840, 171 a n.) — podávají jen životopis Gallašův s neúplným a nepřesným výčtem prací G. Libor Scholz v „Životopisném nástinu J. H. A. Galaše“ (Scholzovy „Památky města Hranic ku stoleté slavnosti posvěcení fárního chrámu Páně 24. června 1764“. Hranice 1864, str. 130—147), otištěném potom v Morav. Orlici 1864, č. 253—256, s tit. „Josef H. A. Galaš“, s některými zprávami samostatně shledanými opakuje vypravování Fryčajovo. Článek J. Herbena „Dvojice buditelů moravských. Literární vzpomínka od ..“ (Světozor 1885, 558 a n.) v části o Gallaši jednající není nic než nedostatečně přiznaná reprodukce článku Šmídkova, přerovnaná a rozmnožená o několik málo dat vzatých z Scholze bez udání pramene, o nějakou chybu vzniklou nesprávným použitím čl. Šmídkova, o nějakou frasi a chybnou charakteristiku Gallašovu. Zpracování této části článku pro Slavín roč. IV. 285 a n. („Dvojice prvních buditelů moravských H. Galaš (!) a T. Fryčaj“) je cennější leda o zblo. J. Kabelík článkem „Z literární pozůstalosti J. H. Galaše“, ot. v Čas. Mat. Mor. XXV. 245 a n., podává zprávu o jednom rukopise Gall. a otiskuje z něho 2 kusy. Drobnějších zmínek o Gall. tu neregistruji.

[2]) Dle listu Fialova, otištěného J. Havelkou v Čas. muz. spolku olom. I. 1884, 31, ve zprávě nadepsané „Rukopisy Galašovy“.

[3]) Šmídek l. c. 135 pozn.

tištěných prací Gallašových ani nevyužívá s dostatek materiálu probraného k charakteristice spisovatelově; autobiografické zprávy Gallašovy prostě přijímá a spojuje s tím, co po opravách Gallašových zbývá z vypravování Fryčajova; ba ani rukopisného textu neužívá přesně: opravuje jej v citátech, mění libovolně, nečte vždy správně.

Aesthetik zvítězil nad literárním historikem. Tak obraz Gallašův zůstal nedokreslen.

Ani životopis není „konečně na jisto postaven", jak myslí Šmídek; jest úkolem.

Příspěvkem k němu je tento pokus sceliti a od chyb očistiti známé i zapomenuté zprávy o výtvarnictví Gallaše otce i syna a opatřiti širší a pevnější podklad soudu o jich umění. Práce tato liší se samým základem od dosavadních.

Staví na obšírné autobiografii Gallašově a snaží se ji kontrolovati a doplňovati, pokud to možno, kdežto Šmídek i Scholz budují na životopisném nástinu Gallašově od Fryčaje, který Šmídek opravuje a doplňuje dle Gallašova rukopisu „Oprawenj a Doplněnj mé w Muzy Morawské wydane Biografye"[1]), Scholz i s chybami opisuje a rozhojňuje shledanými zprávami.

Autobiografii tu rukopisnou, s titulem „Má vlastní biografie", chová klášter rajhradský[2]) pod sign. rkp. O. a. 1. Skládá se ze 4 dílů. Prvé tři[3]) výslovně pisatelem jsou označeny za části jeho životopisu; za čtvrtý se hlásí rukopis nadepsaný „Mogi Přibehowe a Osudowe gakožto Penzyonisty w Hranicych od 15t. Rigně roku 1791 až do Roku"[4]), jenž pokračuje ve

[1]) Rkp. hist. stat. sekce sign. 211 p), „2 Hefte" t. j. rkp. Gallašův, brož. 4° nestr., psaný písmem velice zběžným a leckdy rozmazaným, až nečitelným, a opis jeho s některými mezerami slov nepřečtených.

[2]) Odtud laskavým svolením nejdůst. p. opata s jinými rukopisy Gallašovými byla mi zapůjčena prostřednictvím sl. archivu zemského.

[3]) s tituly: Ma wlastnj Biografye Djl prwnj obsahugicy w sobe přibehy a osudy života meho od narozenj roku 1756 až do roku 1788.
Me wlastnj Biografye Djl II. obsahugicy w sobe mé přibehy a osudy w čas walky Turecke, gakožto wrchssiho lekaře v generalnjho sstabu — od roku 1788 až do dne 16ho červnce roku 1789.
Me wlastnj Biografye Djl IIIti obsahugicy w sobe mé přibehy a osudy gakožto wrchnjho lekaře při wogenské Ekonomii Jaroslawske od roku 1789 až do roku 1791.

[4]) Nedopsáno. Jména měsíců na -en Gallaš skloňuje dle vz. meč.

vypravování odtud, kde se končí díl III. Náležitost tohoto rukopisu k „Mé vlastní biografii“ naznačena od katalogisátora kláštera rajhradského připiskem „K wlastnoručnj biografii Galássowě patřjcj“.

Rukopis je papírový, formátu kvartového. Díly I.—III. skládají se z nesvázaných v jedno složek sešitých i nesešitých o nestejném počtu dvojlistí; v dílu IV. sešity 3 složky o 4 dvojlistích, 2 složky o 2 dvojlistích a jedna o 4 s dvěma dvojlistími použitými za přední a zadní desku a listy přídeštné. Leckde vyříznut list ještě před popsáním listu následujícího, a někdy zřetelno ze zbytků písma, že byl popsán.

Psáno v sloupcích ohraničených přímkami tužkou taženými na 15—20 řádcích, někde rovněž vylinkovaných. Písmo je zběžné, litery často slité, a inkoust rozlezlý. Četba některých složek jest ještě tím ztížena, že inkoust ze strany druhé prosákl papírem.

Mimo 1. složku I. dílu (o 3 dvojlistích) a konec dílu IV. (kde po str. 55 následují 3 strany prázdné a po nich zase 5 listů popsaných) jsou popsané listy stránkovány. Při tom — patrně zběžností — vloudily se některé chyby.[1])

Vypravování rozděleno dle period v životních osudech pisatelových.[2]) Není ovšem moderní biografií, líčící vývoj osobnosti

[1]) Strana následující hned po I. 150 označena číslicí 152, po II. 192 jde hned 194, po III. 145 zase 147; strany za sebou následující označeny týmiž číslicemi: v I. 21, 131; v II. díle str. 58 a 59, 63 a 64, pak ještě 64 a 65, 96, 112. V citátech všude pouhá římská číslice s arabskou znamenají díl a stranu „Mé vlastní biografie“.

[2]) Pro orientaci v obsahu přepisuji tu nynějším pravopisem (nechávaje tu i všude jinde jím prohlédati jazykové zvláštnosti Gallašovy, na př. v kvantitě; jen *ě* píši mimo po retnicích i v četných případech, kde spisovatel háčku nenapsal) Gallašovy nadpisy jednotlivých kapitol, v něž rozdělen díl I.:

Předslovo	nestránkováno.
Moje dětinství od roku 1756 až do roku 1768	str. 1—39.
Moji příbehove v čas studii od roku 1768 až do roku 1778	str. 40—117.
Moji příbehove jakožto maliře od roku 1778 až do roku 1782	str. 118—207.
Moji příbehove jakožto vojanskolekařského praktikanta od roku 1782 až do roku 1784	str. 208—233.
Moji příbehove jakožto vojanskeho ranhojiče (Unterchirurgus) od roku 1784 až do roku 1788	str. 234—285.
Přidavky některych později mi napadlych anekdot z teto života meho epochy	str. 286—301.

Díl II. (str. 195), III. (str. 177) a IV. (str. 55) nerozděleny. V díle IV. na nečíslovaných 10 stranách (byly by to str. 59—68) čtou se „Přílohy k doplnění tež epochy“; vztahují se však jen k pobytu jaroslavskému.

a zasahání její v okolí, to, jak svým nadáním zpracovává vlivy vnějška a jak zase přispívá k jeho přetvoření; ba odnáší-li si čtenář ze spousty fakt významných i bezvýznamných obrazy povahy spisovatelovy a osob jemu blízkých, má o to s polovici zásluhu abstrakční a kombinační jeho vlastní činnost. Nevykresleny ani doby ani místa — spisovatel toho ani nechtěl.[1]) Tak jen nějaké zprávy obecněji zajímavé tu najdeme (na př. o medicinsko-chirurgické akademii Josefově, jejích koryfeích a zdravotnictví vůbec, nějakou charakteristickou drobnost z války turecké r. 1788 a n.). Vypravují se tu chronologicky životní příběhy spisovatelovy — Gallaš užívá i slova „anekdoty", ale nesmíme čekati v nich espritu a point — jak řadila je paměť a někde skromné zápisky.[2]) Kde pak paměti se nedostávalo opory ve význačném faktu (v některých částech kn. II. u vypravování z let 1778—1783, v druhé polovině dílu III. a hlavně v dílu IV.), vzniká chaos rerum: jednotlivé zprávy se opakují buď se změnami stilistickými, buď rozšířeny nebo přikráceny, buď s neshodami věcnými.[3])

Spis je první koncept. To dovoloval prostý způsob kompoziční: pouhé přiřazování fakt, třeba nespojených svazkem příčinným. Ale i při tom prostém plánu shledáváme vady, jež aspoň tou měrou by se nevyskytaly při propracování.

---

[1]) Přiznává (II. 186), že pomíjí mnoho, co se jeho netýká.

[2]) V Uhrách, kde r. 1788—1789 „zastaval ouřad vrchního polního lekaře při vysokem štabu generalním hlavní armady a spolu take lekaře cisařsko kralovske svity jakožto amanuensis nejvyššího při též armadě ředitele lekařskych zaležitosti, pana totižto Valentina Gepferta, v tom časi skutečneho lekaře tělesneho Jeho Jasnosti nynějšiho cisaře Františka" (Hranjckych Pamatek Epochy III Swazek IV" z r. 1811, rkp. rajhr. O. a. 12. str. 49), vedle prací úředních vedl si deník („Má vlastní biografie" II. 99). Na záznamech nějakých zakládá se vypravování spisovatelovo o jeho inspekční cestě po vojenských nemocnicích v Uhrách (t. II. 63—86); vedle podrobnosti jeho svědčí o tom slova, jimiž uvádí vypravování další: „Nasledujicích udalosti — poněvadž mi v Jaroslave v čas moji slepoty mnoho mých spisu k stracení přišlo, mezi nimiž vzlaště mnoho i z těch, ktereż se na valku tureckou vztahovaly, vynachazelo — nemohu tedy jisty čas neb data postaviti a tedy jen pouhe příbehy sve bez oznameni dně, v němžto se zbehly, vykladati mohu" (II. 86). Srovnej i III. 89: „stydim se a mrzim se . ., když něco (t. j. satiru proti mnichům) mezi svymi starymi papiry z onoho času (z doby jaroslavské) nachazim" — a Předslovo, str. 5: „že se mi na větším díle všechna ma poznamenaní v čas moji sleposti v Jaroslave stratily".

[3]) O tom níže.

Jsou tu sliby nezplněné.

Konče I. kapitolu svého vypravování připisuje, že víc „trouchlivých příhod“ ze svého mládí neuvádí, domnívaje se, že čtenář již z toho, co uvedeno, „dosti fyzickeho svetla k posouzení . . psychicke povahy“ jeho „a paradoxii, jenž se mu daleji přednesou, obdržel“ (I. 39). Nikde však nevytčeny tyto „paradoxie“ ve vývoji spisovatelově. V I. 4—5 jako by spisovatel označoval podstatný rys své povahy, který ve všech dobách života jeho bude patrný a způsobí, že v Gallaši z doby jedné poznáme Gallaše z doby druhé. Ale v práci není tomu tak. Něco z viny spadá tu ovšem na to, že umění povahokresby byl Gallaš dalek.

Spisovatel opovídá nejbližší část svého plánu, ale mechanism paměti jej svádí jinam a teprv po oklice dochází se k ohlášenému pokračování. Chce vypravovati o své nemoci oční (III. 71—72), ale pokračuje teprv na str. 79. Začíná mluviti o své praxi lékařské v Hranicích ještě v době, kdy sám byl nemocen (IV. 13), ale zmínka o nemoci přivodila vypravování o příčině nemoci atd., odbočku, z níž spisovatel se vrací k východišti teprv na str. 26.

Více ještě příkladův je toho, že zpráva již podaná se znova opakuje beze vztahu k prvému podání patrně proto, že na ně zapomenuto a že fakt jiným sdružením než dříve byl vynesen do vědomí. Výčet spisů, jež napsal pro svou vídeňskou žačku (I. 167) opakuje se změnami jen slovními ještě dvakráte (I. 183 a 208). Jména professorů med.-chirurg. akademie Josefovy, jimž Vilém Schmidt[1]), přítel Gallašův, zpracoval jich příspěvky do „akademických jednání“[2]) (I. 270), znova uvádí v I. 288, ale štábního chirurga Göpferta, jejž byl při nich jmenoval, tuto pomíjí. Anekdota o V. Schmidtovi (I. 267) vrací se s nějakou

---

[1]) O něm níže.

[2]) Míní se „Abhandlungen der k. k. medicinisch-chirurgischen Josephs-Academie zu Wien“, jež spolu s akademií (zal. 1784), mající rak. vojsku vychovati lepší obsluhu lékařskou, vznikly na podnět Giovanniho Alessandra Brambilly (1728—1800), tělesného chirurga Josefa II., potom (1779—1795) správce rak. vojenského zdravotnictví a protochirurga. Wurzb. Biogr. Lex. 2, 108 a n.; Habart, Unser Militär-Sanitätswesen vor hundert Jahren. Wien. Jos. Šafář. 1896.

odchylkou od prvého vypravování v I. 295—296. Nechci množiti dokladů; jen ve IV. 16—46 by se jich našlo několik.

Příběhy, jež spisovateli se vynořily ve vědomí po vypsání doby, v niž spadají — I. 286—301, IV. 59—68 — nejsou vetkány ještě do vypravování na své místo. Že rukopis je prvým konceptem, svědčí stilistické a pisecké chyby, jež možno všecky vysvětliti rychlým koncipováním a zběžným napsáním, chyby, z nichž žádná nedokazuje, že by rukopis byl opisem.

Častěji vynecháno slovo; bývá to zejména holý přísudek, jejž autor pravidlem klade na konec věty — proti lepšímu jazykovému citu svému, který vykazuje mu místo vlastnější, ale spisovatelem jest opravován. Slovo leckdy nedopsáno, nebo při rozdělování vypadla slabika z něho, leckdy opakováno. Věta pro vložku nedokončena, vazba začatá anakoluthicky opuštěna, a místo ní volena jiná. Stilisace vůbec činí dojem neurovnanosti a liší se od prosaických spisů Gallašem do tisku připravených.

Jazyk je takový, jakým obyčejně mluví lidé v cizích školách vychovaní a bývší dlouho v cizině — čeština úpadková. Po stránce hláskové (na př. v kvantitě) a tvarové jeví mnoho stop dialektických a ovšem není bez vulgarismů, syntakticky se vyznačuje spoustou germanismů, že četba, v níž méně obvyklá vazba správná a obrat lidový kmitne jen zřídka, stává se až protivnou.

K této poddanosti cizině ve skladbě slov podivně se druží snaha vybaviti se z ní lexikálně, purismem slovníkovým. Ale obojí zjev právě označuje první procit vědomí o národnostních rozdílech.

Uvážíme-li k tomu ke všemu, jak nepravděpodobno by bylo mysliti, že pisatel díla tak obšírného, neurčeného veřejnosti a prostého v komposici, činil před ním přípravy a ty pak měnil dodatečnou reflexí, usoudíme, že máme v něm prvý, zběžně psaný pokus.

Podnětem k sepsání jeho byla Gallašem cítěná potřeba, opraviti mnohé chyby vloudilé v biografii Fryčajovu „jak v ohledu osob, tak i v ohledu na okolničnosti příběhu“, chyby, „kterež v ní na nevinne lidi vpadaji, o nichž se aspoň zdejši obyvatele mylně domyšleti mohli a mohou“.[1])

[1]) Předslovo, str. 3.

Vedle toho ke spisování tomu pohnula jej žádost velebného jeho přítele, jehož si váží, o němž je jist, že zná srdce a smýšlení pisatelovo „o mnoho ještě líp než onen přítel a vydavatel“ pisatelových písní,[1]) jenž nebude mu za chloubu počítati, uvede-li své zásluhy a svá šlechetná jednání, ani míti jej za necudu, zmíní-li se o svých chybách, jenž ve chvále přátel, dobrodinců a šlechetných lidí, s nimiž pisatel obcoval, nebude hledati pochlebenství ani nevděčnosti a utrhačnosti v uvádění jich chyb.[2])

Sotva se zmýlíme, ztotožníme-li jej s přítelem, jemuž určeno jest „Opravení a doplnění mé v Muzi Moravské vydané biografie“,[3]) s přítelem r. 1834, kdy vzniklo „Opravení“, bydlivším mimo Hranice, jehož „velmi utěšitedlného“ navštívení Gallaš vzpomíná rád.[4])

Přítelem tím je beze vší pochyby P. Josef Fiala, kdys (1823—1827) kaplan hranický.

Rukopisná sbírka hist. stat. sekce pod sign. 237 chová od něho 4 svazečky jeho básní příležitostných a duchovních. Ve „Swazku IV. Básnj příležitostných“ těchto čteme na posledních dvou listech skladbu o 13 strofách osmiveršových, chodu trochejského, nadepsanou: „K Gméninám Pana Jozefa, Heřmana Agapita Galáše skládatele Múzy Moravské ke dni 19 března 1829“. Básník rozmlouvá s Milečkem „naší české Múze“, spěchajícím kamsi s parnasským kvítím; z radostného spěchu jeho tuší, že jde „k Galašovi, Gellertu českému, muži pro krásné zpěvy vůbec váženému“. Zvídá, že kytečku jemu uvily samy Milostenky v odměnu literních zásluh Gallašových. Básník pohřešuje v kytečce Milečkově jednu květinku jeho milenci drahou a podává mu ji. Je to fialka. „S Fialou se kochával skrze mnohá léta, své hoře jí žaloval“, dokud „zlou větou“ nebyla od něho odloučena, by odloučena vadla, toužíc aspoň po slze vzpomínky.

Ve „Swazku III. Básnj příležitosťných od Jozefa Fialy Lokalisty Chorynského. 1845“ je jiné veršované přání „K Gméninám Pána Jozefa Galáše 1829“.[5]) Zejména prvé z těchto přání svědčí

[1]) Předslovo, str. 3—4. Míní se T. Fryčaj, vydavatel Gallašovy „Muzy Moravské“.

[2]) Předslovo, str. 4—5, 1.

[3]) Opravení, str. 3.

[4]) Opr., konec.

[5]) Toto datum je patrně chybné. Dle veršů: „A ten souzvuk jevil's předůstojný skrze sedmdesát sedm let“ přání to spadá do r. 1833. Nelze mysliti, že by důvěrný přítel se mýlil při takovémto datu. Mnohem spíše datum nadpisu

o důvěrném obou přátelství, jehož neoslabilo rozloučení. Po smrti Gallašově choval nějaký čas[1]) u sebe jeho rukopisy (vyčítá je Rippar[2]) a sám Fiala[3]) — mezi nimi i „Mou vlastní Biografii“ o 2 dílech dle Rippara, o 3 sešitech dle Schriften VI. 312, 9) — r. 1856 díl z nich poslal Elvertovi, podávaje mu zprávy o Ign. Chambrezovi, s nímž se byl seznámil v domě Gallašově, a o Gallašovi.[4]) Neznáme jiného přítele Gallašova, tak důvěrného.

Kdy vznikly obě práce určené pro tohoto přítele?

„Opravení“ napsáno r. 1834.[5]) V předmluvě jeho Gallaš zmiňuje se o dvou dílech své biografie, jdoucích až do r. 1792, i o tom, že upustil od dalšího psaní jejího a proč.[6]) Vznikly tedy díl III. a IV. „Mé vlastní biografie“ po „Opravení“, r. 1834, neb i později. Zbývá určiti terminus post quem pro I. a II. díl. Přátelství s Fialou vzniklo zajisté až za jeho pobytu v Hranicích, aspoň zdůvěrnělo. Ale jako „Opravení“ je psáno pro přítele vzdáleného, tak pravděpodobnější je to i při čtyrsvazkové auto-

---

vzniklo nějakou chybou, asi spletením těchto veršů s verši výše jmenovanými, určenými k r. 1829, jichž vročení se nic nevzpírá. — Verše z roku 1833 jsou frasovité. Nejlepším toho svědectvím jest, že použil jich Fiala za přání „K Gmeninám Jeho Důstojnosti Wysoceučeného Pána Pana Jřjho Guta, Vicedirektora, Praefecta a Rectora pobožných škol we Strážnici. Ke dni 24. dubna 1849“ (opsáno ve sv. IV.); vylepšil první složení, upravil je k novému účelu a přidal 2 nové sloky.

[1]) Schriften VI. 313, Rippar l. c. 21, Notizen-Blatt II. (1856) 96. V rkp. Frant. Musea č. 289 (nyní v mor. zem. archivu) „Topographisch-medizinische Beschreibung des Teplizer-Bades bey Weiszkirch im Prerauer Kreise, samt seinen Umgebungen verfaszt von Joseph Herrmann Gallasch im Jahre 1819“ vložen je list německý rajhr. opata Viktora Schlossara z 9. prosince 1853. V něm praesidentovi musea oznamuje opat, že právě ty dni (eben diese Tage) došla do Rajhradu část rukopisů Gallašových, jež Gallaš vesměs knihovně kláštera rajhr. odkázal. Z nich rkp. právě uvedený a mající autorovo věnování Frant. Museu opat zasílá darem pro museum.

[2]) L. c. 22—24.

[3]) Výčet jeho otiskuje Elvert v Schriften VI. 312—313.

[4]) Elvert je otiskuje s tit. „Chambrez. Gallas. Rippar“ v Notizen-Blattu II. (1856) 96, přidávaje k nim ze svého něco o Ripparovi.

[5]) Spisovatel píše tam na str. 40: „dožil jsem předci 78 let“.

[6]) Promluviv o nepříjemnostech, jež může mu přivoditi spisování životopisu, dodává na str. 4—5: „Aniž se take všechny domacné trpke přihody na svetlo ven vynesti nechaji; a z te přičiný upustil sem take od spisovaní me vlastní biografie, ktereż dva díly, až do roku 1792 se vztahujici, hotove leži.“

biografii. Zdá se tedy, že vznikly oba díly po r. 1827, již ve vysokém stáří pisatelově, nejméně 30 let po příbězích posléze vypravovaných. Pravdě podobno, že Gallaš na žádost vzdáleného přítele zahloubal se do pamětí svých. Po II. svazku upustil však od jich spisování a přítelovu přání chtěl vyhověti čtyřicetistránkovým „Opravením". Snad opětovaná žádost způsobila, že stařec v díle prvém pokračoval svazkem III. a IV.

Příteli svému chtěl psáti ryzí pravdu, již oba milovali.[1])

Že Gallaš bude chtíti tomu dostáti, čekáme, znajíce z jeho spisů i skutků vážnost i opravdovost, jeho a svědčí o tom srovnání zpráv obsažených v autobiografii se zprávami odjinud vybranými i s vlastními jeho zprávami v pracích jiných, ba v autobiografii samé napsaných po druhé, ve kterých přes různosti v detailech, přes vynechávky a přídavky podána táž věc s týmž pojetím.[2]) Ráz těchto odchylek ukazuje, že vznikly tím, čím i opakování zpráv, nedostatkem paměti[3]) a záznamů[4]) s příběhy soudobých, jež by při spisování byly pevnou oporou.

Jiná věc — obyčejná u podobných Pamětí — jest, že máme v nich namnoze soudy objektivní i o poměrech, jichž správná představa by vyžadovala, bychom stejně přímo znali i druhou stranu. A druhé strany nepoznáváme vždy přímo, vlastním názorem. Tak co vypravuje o nezaviněném pohněvání Brambilly[5]) a mstě, kterou Brambilla hněv svůj shlazoval[6]), ani odtud není nepochybně zjištěno, ani se nesrovnává dosti s tím, že Brambilla se o m l o u v á, že nemůže jmenovati Gallaše dvorským chirurgem, poněvadž prý služebníci dvorští chtí míti jiného místo něho[7]),

---

[1]) Předslovo, str. 5.: „Vimť, že čiste pravdy jsou ctitel a po takove toužeji. Jak ja v te veci spořádany jsem, jest Jim od davna již znamo, a tak tedy pochybovati nebudou, že jsem všudy čistou (vynecháno slovo „pravdu") přednesl."

[2]) Srovnej str. 120. tohoto časopisu.

[3]) V „Předslově" na str. 5. vyznává: „A jestliže se někde chronologicka chyba vloudila, toho není žadna jina přičina než ta, že pamet ma velmi již oslabla a že se mi na vetším díle všechna ma poznamenaní v čas moji sleposti v Jaroslave ztratily". Vskutku také zapomíná dat (II. 86 a n., srovn. pozn. 2. na str. 119.) a nevzpomíná s jistotou jmen (I. 230.).

[4]) Srovnej pozn. 2. na str. 119. tohoto pojednání.

[5]) II. 112—114, III. 101.

[6]) II. 114—117, 179—180; III. 101.

[7]) II. 175—177.

ani s faktem, že osleplého Gallaše hned, jak zvěděl o jeho příjezdu, navštívil v nemocnici.[1]) Jiné takové aspoň pro nás vypravováním Gallašovým nedostatečně motivované pojetí fakta je ve IV. 6—7.

Možná jest i změna v pojetí fakt tím, že názor pozdější se přenáší na dobu dřívější. Tak ne cele čtyřletému pobytu v Blansku v 2. až 6. roce svého věku připisuje svou zálibu v romantičnosti krajinné[2]) a základ svých „hypochondrickych napadův a trapení" shledává — ovšem se „snad" — v zármutcích, jichž matka zakusila před jeho narozením.[3])

Možno, že souhrn příčin nějakého děje nereprodukuje se věrně ani co do počtu příčin částečných ani co do vlivnosti jich. Na svém místě[4]) nezmiňuje se o uvolnění svých mravů za studií humanistických, filosofických a theologických, ač dojista i to přispělo k tomu, že vystoupil ze studií theolog.; o něm zvídáme za zcela jiné příležitosti.[5]) Ba podobá se, že v motivaci výstupu ze studia bohosloveckého více přizvukuje příčiny vedlejší než hlavní příčinu ve skutečnosti. Tou nebyla ztráta naděje na „titulus mensae" — byl' již před ní celá tři léta žil v Olomouci z výdělků malířských[6]) — a dokonce ne strach z jansenitství a socinianství Melichara Blarera, spirituala domu kněžského,[7])

[1]) III. 140—142.

[2]) I. 12: „Zde v teto hornate končině, v níž jsem skoro polovici mojich dětinskych let stravil a ji take potom v čas mojich študii ve vagacech navštěvoval, natahl muj duch svou romantickou povahu, že se mu až dosavad že sę mu (!) vysoke hory a temní lesove, přikre mechovite skaly a loučenkami mezi ními přikryta udola, v níchžto se štěbetavi potučkove haduji, mnoho více nežli ty nejnadhernější v francouske chuti spořadane panske zahrady libijou."

[3]) I. 4—5.

[4]) I. 40—117.

[5]) III. 112—113: „ačkoliv již v Holomouci na konci mojich študii nějakou na své nevinnosti trpel jsem ouhonu skrzeva zly příklad svych některych spoluškol níkuv, kteříž mě věcem, o níchž jsem dosavad žadnych dokonalych pochopu nemel, naučili; tak nícmeně předci první leta meho ve Vidní bytu byl jsem o mnoho nevinněji živ než v mojich humanistickych a filozofickych študiich". Příležitost ke zmínce o té věci dávalo vypravování I. 64—66 o volném, až nevázaném životě studentském v Olomouci.

[6]) I. 62 a n.

[7]) Mohl prý sice — vypravuje I. 115 — vstoupiti do semináře olom., ale bál se, že superior jeho Blarer měl dle strýce Gallašova pověst sociniana a dle jiných starých duchovních byl „janzenického kacířství podezřelý", a pomýšlel i na nějaký řád. Vrátiv se ze studií na faře hranické za příčinu vy-

nýbrž záliba v malířství, jímž se živil a k němuž lnul víc a více samostatněje a uvědomuje si, že jen z vůle rodičů vstupuje v úřad kněžský.[1])

Svých poklesků všech uváděti nechce[2]); a vskutku také zmínky o nich jsou jen nejasné a proti vypravování věcí jiných, i podružných — jen pouhé zmínky.[3])

Nedostatek stínů způsobuje ovšem nedostatek perspektivy, jíž obraz blíží se skutečnosti.

Jest tedy na mnohých místech „Má vlastní biografie“ sklo zbarvené a je třeba, kde to možno, hleděním mimo ně vypozorovati vlastní barvu jevů jím pozorovaných.

---

stoupení udává zlou pověst o Blarerovi; stavu duchovního prý si nezošklivil, ba mohl by býti i řeholníkem, ano i poustevníkem. Tajemně ovšem dodává: „nyní ale že se čehosi, proč knězem býti nechci, hrozím a strachuji. Ve Vidni že se snad všechno změniti může“ (I. 123—124). Dokonce emfaticky zní, praví-li strýci r. 1784: „Ja sem nechtěl byť žadný Blareryaner a Socinianer a take snad nemel byt dle božího v tom zřízení“ (I. 242). A přece nelze než viděti v tom sebeklam starce náboženský znova zvroucnělého, nerozumějícího již svému mládí a mylně je vykládajícího. Švýcar P. Melichar Blarer měl sice takovou pověst, byl svým smýšlením a správou kněžského domu do Brna přeneseného nepohodlný arcibiskupu olom. a kněžstvu rázu staršího a posléze r. 1785 na rozkaz cís. Josefa II., dříve ochránce svého proti žalobám arcibiskupovým, zatčen a jako „fantasta, jenž jen pobuřuje lidi“, vypovězen z Rakouska (Elvert, Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungs-Anstalten in Mähren und Schlesien .. Schriften X. 204—207; srv. téhož i v Not.-Blatt 1867, 8 a Schriften XXIX. 216). Ale Blarer byl jmenován spiritualem domu kněžského, do Brna přineseného, dv. dekr. 30./V. 1778, gub.-int. olomouckému arcibiskupu jako protektoru university a vrchnímu řediteli studií Slavíčkovi 20./VI. 1778 — Elv., Schriften X. 172—173, 204 — (kdežto Gallaš vystoupil po velikonocích) a dle zák. 18./VIII. 1770 nesměl nikdo před 24. rokem svým býti přijat do kláštera — R. Dvořák, Dějiny Moravy IV. 872 (Gallašovi chyběla do něho 2 léta). Patrno, že „der Wunsch, Vater des Gedankens“, promítl Gallašově mysli pozdější událost v dobu dřívější a učinil ji příčinou až hlavního fakta, po němž následovala.

[1]) I. 116.

[2]) V Předslovu, str. 6, vyznává příteli, jemuž oniká: „Co se mych poklisek a všelikych pošetilostitkné, a z nichž zde malo zaznamenanych naleznou, o těch vyznavam se takto, že jich sice nemalou částku před boži soud ponesu“, ale s nadějí v jich odpuštění. „Při tom myslim sobe take, že naše křehkosti a poklisky ne tak do biografie jako do spovedlnice naleží.“ Podobně Opr. 2—3: „Kdož jest take tak veliky necuda a nestuda, že by sve hřichy a poklisky na odiv vynašel?“

[3]) Podobná místa jsou I. 56, II. 159—160, III. 49, 61, 80, 87, 114, 176; IV. 7. Srovn. pozn. 5. str. 125.

Dva jiné vydatnější prameny, zmíněné již „Opravení“ a „Pobízku“,[1]) z nichž častěji budeme čerpati, měl již Šmídek, ač nevyvážil zejména z druhého všeho, co v něm je zajímavého. O jiných na svém místě v práci.

Schopnost k výtvarnictví J. H. A. Gallaš měl nepochybně po otci Františkovi,[2]) jak se podobá, rodilém z Hranic[3]) a zemřelém tamže 23. VIII. 1795 v 72. roce věku svého.[4]) Otec byl řezbářem a sochařem. Dle Ign. Chambreza[5]) učil se u sochaře Jezerského ve Víškově. S Majdalenou Vojtkovou, svou potomní choti, seznámil se u jejího bratra, Christiana Vojtka, tehdy lokalisty v Hutisku, u něhož jako chudý sirotek dlela, „řezbaje kostelní ozdoby“, a tam ji také pojal za choť. Po svatbě usadil se v Hranicích.[6]) Tu měl domek s polem a se zahradou, již

---

[1]) „Pobyzka wssech včenych rodilich Hranjčanů, k Vgednanj a zřizenj wzlasstnj dle přikladu Třebowicke wlastenske Slawnosti w gegich otcowskem mestě; wydana od gich Spolukragana Jozefa Heřmana Gallasse Roku 1823“, rkp. hist. stat. sekce 211 c), zeleně brožurovaný, 81 str. 4° textu. Obsah u Šmídka l. c. 125—127.

[2]) Ign. Chambrez v „Nachlass eines mährischen Künstlers“ rkp. Frant. Mus. sign. 270 (nyní v morav. archivu zem.), s předmluvou z 15. VIII. 1807, z něhož I. díl otištěn v Schriften IX., v odst. 5. knihy I. (str. 389 otisku) chybně jmenuje jej Josefem; chyba ta přešla do Wolného „Die Markgrafschaft Mähren“ I. 22 a vyskytuje se jednou též u Scholze (str. 87). Jos. H. Agapit v „Pobízce“ str. 62 tuto chybu výslovně opravuje.

[3]) Tvrdí to Chambrez l. c. (dle něho as Wolny l. c.) a svědčí proto vřazení zmínky o něm do „Pobízky“.

[4]) Scholz l. c. 138.

[5]) Chambrez (1752— ne před 1844) — důvěrný přítel Jos. H. Ag. Gallaše od mládí dle zprávy Fialovy v Notizen-Bl. 1856, 96 — vědomosti své o umělcích a jich dílech sbíral na cestách (v letech 1776—1789 dle titulu českého rukopisného vylíčení jeho cesty, o němž Schriften VI. 313) a zprávy jeho blízkostí svou k době působení Frant. Gallaše a přátelstvím se synem jeho jsou věrohodny. Místo slov jeho „der in Wischau bei dem alten Bildhauer Jezersky in der Lehre war“ má opis díla Chambrezova, nadepsaný „Abend-Unterhaltungen und Erzählungen eines Künstlers aus Mähren . . . Erster Heft“ v V. sv. Jaschkeovy „Fulnecker Chronik“ (rkp. hist. stat. sekce 5.) slova „lernte die Kunst in Wischau bey dem Altarbildhauer Jezersky sieben Jahre lang“ a Chambrezovu zmínku o pracích Fr. Gallaše z dřeva a kamene rozšiřuje přídavkem, že v obém pracoval se stejnou dovedností („mit gleicher Stärke“). Při otisku ve Schriften není zmínky o poměru jedn. rukopisů.

[6]) I. 3 a n.

zvelebil ušlechtilým stromovím i vzácnými vinnými kři[1].) Ovšem shánění práce a zaměstnání jej nejednou vzdalovala z domova. Nejdéle — i s rodinou — pobyl v Blansku.[2]) Při výčtu prací jeho třeba vyjíti od zprávy synovy v „Pobízce“.[3]) Od něho byly vytesány dva kamenné kříže na hřbitovech hranických — z nich krásný veliký kříž z r. 1791 na novém hřbitově hranickém byl posledním jeho dílem, a pod ním také dle přání svého byl pohřben.[4]) Krucifixů, v jichž hotovení byl „vzlaště velmi šikovny umelec“ se od něho „jinde po Morave velmi mnoho nachazi“. Ve farním kostele hranickém[5]) jeho rukou vytvořeny byly „všechny štukaterske ozdoby, krome onych dvou obloučnych štituv s napisami; pak křtitedlníce, ozdoby varhan, oltař Matky Boži bolestne, ozdoby truhle s. Theodora mučedlníka[6]) a tabernakl na hrubem oltaři v podlesním kosteličku.[7]) Blanecky kostel bliž Brna jest celý jeho řezbařskou praci ozdoben.“ Vyhotovil tu „tři cele nove oltaře, kazatedlníci, křtitedlnici a jine ještě některe kostelni ozdoby.“[8])

---

[1]) I. 20 a „Josefa Heřmana Agapita Galasse Fyzycke Pamatky Mesta Hranic a geho Okolj od Roku 1169 až do nassich časů se wstahugicy“, rkp. Frant. Mus. č. 288 (v mor. arch. zem.) str. 175–176.

[2]) I. 4, 11–12.

[3]) Str. 62–64.

[4]) „Hranjckych Pamatek Epochy III. Swazek IV. . . . 1811“ rkp. rajhr. O. a. 12., str. 54–55. Scholz l. c. 100.

[5]) Brněnský řezbář, jemuž „kostelní štukatorska prace“ byla svěřena pro jiné zaměstnání značnou část její přepustil otci Jos. Heřmana, že mu „víc nežli na rok živnosti poskytovala“. I. 21. Brněnským tím umělcem byl by Joh. Adam Neszmann, jemuž (jmenuje jej chybně Františkem) přičítá sochařské práce v hran. farním kostele Wolny, Kirchl. Top., Ol. dioec. V. 148.

[6]) Scholz l. c. 87–88 vyčítá řezbářskou práci „Josefa (!) Galaše, otce známého spisovatele“, na schránce ostatků sv. Theodora a udává, že za ni obdržel 22 zl. 99 kr.

[7]) Podlesní kostelíček je kostel narození bl. P. Marie v Hranicích.

[8]) I. 11–12. Také Fryčaj, jenž jako farář obřanský kostel blanský bezpochyby znal, vypočítává tu „tři oltáře, kazatelnu a křtitelnici“ od něho (str. 4.). Cerroni ve „Verzeichnisz von Malern und ihren Arbeiten in verschiedenen Kirchen Mährens und Schlesiens“ (rkp. Frant. Mus. č. 524, str. 29) mezi sochaři uvádí Matouše Gallaše (Matheus Gallasch) v Hranicích se 3 obrazy oltářními a kazatelnou, vše prý v kostele blanském — patrně chybně.

Práci tu opatřil mu svak jeho,[1]) který od r. 1756 byl administratorem a od r. 1760 až do 1784 farářem tamějším.[2])

Výčet ten doplňuje Chambrez[3]); zmiňuje se mimo práce v Blansku o pracích Fr. Gallaše z kamene i ze dřeva vyhotovených v kostelích v Jedovnici,[4]) Líbavě, Kelči,[5]) Strání, Rožnově[6]) a St. Jičíně a o kamenných sochách v „tamější“ (t. j. starojičínské[7]) zahradě panské, které svědčí, že provozoval „své umění s velikou pochvalou.“[8])

Dle „Pobízky“[9]) „u něho počali se učiti Václav Böhm a Jan Šubert, kteříž se oba do Vídně k akademii odebrali“.[10])

---

[1]) I. 11. Fryčaj mylně jej nazývá Janem Vojtkem, a chyba přechází k Šmídkovi.

[2]) Wolny, Kirchl. Topographie II. 2, 324; J. Knies, Blanský okres (ve Vlastivědě Morav.) 47.

[3]) L. c.

[4]) V Jedovnici v letech 1783—1785 se přestavoval kostel (Wolny l. c. II. 2, 316; Knies, l. c. 92); práci Fr. Gallašovi tu zjednal asi zase svak, jenž na krátko ovšem (r. 1784) byl tu děkanem.

[5]) Zprávu Chambrezovu ztvrzuje zmínka v „Mé vlastní biografii“ III. 126—127, že r. 1791, kdy Josef Heřman, vraceje se z Jaroslavě osleplý, stavil se v Hranicích, otec byl v Kelči „při jakesi kostelní praci“.

[6]) Rkp.: Rorznow.

[7]) Chambrezovo neurčité „im dortigen Garten“ Rippar (str. 6) si mylně vykládá na panskou zahradu hranickou; Wolny (Die Markgr. Mähren I. 22), jenž z Chambrezova výčtu s Ripparem vypouští chrámy stránský a rožnovský, nahrazuje opatrným: „im dasig. obrigktl. Garten“. O tom, jak zakázka pána na St. Jičíně, provázená závdavkem, rodinu Fr. Gallaše vytrhla z nouze, jakož i o další přízni téhož zákazníka vypravuje „Má vlastní biogr.“ I. 22 a n.

[8]) „mit vielem Beifall“ Chambrez; „mit Beyfall der Kenner“, opis Jaschkeův.

[9]) Str. 64.

[10]) Nedohledav se jiných zpráv o V. Böhmovi, otiskuji tu, co o něm ví „Pobízka“ (str. 64—65): V. B., rodilý Hraničan, „maje podporu od strejce sveho Hynka Sukupa, byvaleho fararе gdusovskeho, tak velmi v tom umeni prospival, že, jakž jsem slyšel, prvnim praemium obdařeny byl. Od něho mame v Hranicích dva poslední oltaře; v lipenskem ale farním kostele nachazi se od jeho ruky mistrně vyhotovanych pet oltařuv a kazatedlnice. Škoda, že tento vyborny umělec velmi nešťastným osudem puzeny do ciziny utecti přinucen byl, a sice do Polště (!), odkudž se až do Rus odebral, kdež ale take slavne povesti došel“. Od sochaře Jana Schuberta Cerroni (l. c. 27) uvádí hlavní oltář v Opavě. Totožnost obou Schubertů ovšem není zaručena.

Fryčaj, spolužák Jos. H. A. Gallaše, nazývá jej „kunštu svého slavným řezbářem“[1]).

Váhu dvou příznivých svědectví osobních přátel synových, Fryčaje a Chambreza, však zmenšuje, co z autobiografie synovy zvídáme o občasném nedostatku práce a chudobě, s nimiž otec zápasil, a mlčení topografa Wolného o pracích Fr. Gallaše při popisích míst, pro něž pracoval, i mlčení historiků umění výtvarných na Moravě. Něco z toho spadá na vrub ovšem zjevu, že práce řezbářské snadno ztrácejí jméno původcovo, stávají se anonymními.

Přece však se zdá, že nevynikl nad prostřednost, že nevynikl nad řemeslo k umění.

A tak nebude mnoho vzdálena pravdy ani prvá část nevčasných ovšem slov, jimiž příchozí na faru hutiskou bývalý kaplan rožnovský lokalistovi Vojtkovi před sestrou jeho a již mladou ženou neschvaloval sňatku jejího s Fr. Gallašem, prý z nějakého záští: „že by v svem kunštu dosti zbehlý nebyl, a byť by tak i dosti zkušeny v něm byl, že nic(me)ně předci toto umení žadneho staleho chleba nepřinaši“, zvláště prý v malém, chudém soukennickém městě Hranicích.[2]) (Příště ostatek.)

Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka.

Napsal dr. Josef Karásek.

(Dokončení.)

Přejděme nyní k ostrému „paskvilu“ Paprockého „Pamięć nierządu w Polsce, przez dwie fakcye uczynionego w roku 1587, którego skutki co dalej to gorsze a ku wielkiej się skazie Rzeczypospolitej zaczęły. Napisana i wydana roku 1588 przez Bartosza Paprockiego.“ Úvod k tomuto pojednání věnoval Paprocki p. Vilému Rosenberkovi, který jako vyslanec císařův vyjednával o mír Bytomský, když byl arcikníže Maximilian zajat a Zamoyski provedl svou vůli a prosadil volbu Zygmunda Švédského za krále polského.

[1]) L. c. str. 3.
[2]) I. 2—3.

Jak známo, byl p. Vilém proti tomu, aby se arcikníže ucházel o korunu polskou, mající bez toho cenu dosti problematickou. Jak to tenkráte na dvoře polském a ruském chodilo, viděti z pojednání nedávno vyšlých o Lžidimitrijovi od E. Ščepkina, Pierlinga a zvláště ze spisu prof. Brücknera, „Tragedia Moskiewska“, který líčí mravy při ruském dvoře, kdežto ruská kritika si všimla zase rozmařilosti polské.

P. Vilém znal polské poměry z vlastní zkušenosti. Když byl v prvním poselství, kdy vyjednával na prospěch arcivévody Arnošta, kandidovali ho někteří ze šlechty za krále polského. Zvláště ho fedroval populární Szafraniec.[1]) Pan Vilém byl spřízněn přímo s královskými Jagiellonci. Třetí, tehdy již zesnulá choť jeho, Žofie, markraběnka braniborská, byla dcera Jáchima II. a Hedviky, která byla dcerou krále polského Sigmunda I. Ježto byl vdovcem, radili mu přívrženci jeho, aby pojal za choť Annu, královnu polskou.

Jest nápadno, že Březan je tak skoupý na slovo o této výpravě p. Viléma, z níž měl mocný Rosenberk jen mrzutosti. Proto také ho nejspíše nevyslal císař Maximilian s druhým vyslanectvem do Polsky, nýbrž až po volbě Bátorově, kdy se již nemusil báti Rosenberka jako soka.

Tu je pozoruhodno, že jedna část polské šlechty, tentokráte byli to zrovna Zborowští, patronové Paprockého, se vřele ujímala českého magnata. J. Kořán v „Časopise Čes. Musea“ 1866, „Vilém z Rosenberka, kandidát trůnu polského a jeho poselstvo do Polska“ 201 vypravuje podle polských pramenů takto: Sněm volební sešel se ve Varšavě v listopadu r. 1575. Petr Zborowski, vévoda Krakovský, odporoučel pěknou a obšírnou řečí Rosenberka (17. listopadu). Pravil, Polsko že nepotřebuje krále cizozemce, král ze šlechty domácí by neměl dosti moci a vážnosti. A proto doporučí knížete Rosenberka. „Když jsem byl v Stężici, líbil se mi nejlépe Rosenberg, a toho vám za krale odporučuji, neboť pro něho jsou nejrozumnější důvody.“

---

[1]) Velmožnému Stanislavu Szafrańcovi připsal svou allegorii, „Sen majowy“ Martin Bielski. Tento sen má poustevník, a allegorie tato se vztahuje na tragický pád Szigeta a hrdinskou smrt Mikuláše Zrinského, jenž měl za manželku Evu, sestru Viléma Rosenberka. Byl s ní oddán v zámecké kapli Jindřichohradecké.

Mimo Petra byli pro Rosenberka ze stavu rytířského Jan Zborowski, Łopatecki, Martin Ostrorog Lvovský.

Ale z osudí vyšel vítězem Bátor.

Je tedy pochopitelno, že po těchto nezdarech neměl p. Vilém z Rosenberka valné chuti, aby se pálil o věci polské.

O událostech této doby píše krátce a přehledně J. Jireček v Čas. Čes. Musea 1866 „Bartoloměj Paprocký z Hlohol" str. 11 takto:

„Zdá se, že se i během boje pan Bartoš cítil jistým jen v samém středu vojska Zborowských. V něm zajisté se nalézal podle vší podobnosti, když na Wiślici Zamojský sněmoval (viz Tomkovu rozpravu v Musejníku 1853 a nyní v Dějinách Prahy XII). Když pak arcikníže Maximilian s vojenskou mocí přitrhl od Olomouce k hranicím slezsko-polským a vojsko Zborowských k němu přirazilo, přidal se pod prapory jejich též Paprocký i účastnil se účinně boje pod Byčinou dne 25. ledna 1588, jakož sám v českém vydání Rozmluvy kolátora s farářem o tom vypravuje. Nešťastný výsledek bitvy této, v níž arcikníže Maximilian upadl v zajetí, přinutil Paprockého spolu s jinými přívrženci domu Rakouského k útěku do Moravy, kdež jim pobývavší tam již l. 1575 Krištof Zborovski, sám se nyní mezi prchajícími nalézaje, byl připravil. Paprockému se dostalo přívětivého hospodáře na panu Zigmundovi Zborském, seděním v Brumově u Klobouk."

Zde sepsal „zámezdně příkrý pamflet", Pamięć nierządu, a úvod k němu věnoval p. Vilémovi z Rosenberka, který jej dal nejspíš v Praze vytisknouti. Že Pamięć tiskl Čech, svědčí o tom chyby tiskařské a některé již bohemismy, které v brožurce oné přicházejí.

Úvod tento zde následuje:

Pamięć nierządu w Polsce, przez dwie fakcye uczynionego w roku 1587, którego skutki co dalej to gorsze a ku wielkiej się skazie Rzeczypospolitej zaczęły. Napisana i wydana roku 1588 przez Bartosza Paprockiego.

Habet praeteriti doloris secura recordatio delectationem. Cic. Lucio Luceio. Famil. lib. 5.

Na klejnot starodawny Róża zacnego a sławnego domu ich miłości panów z Rozmberka.

Zajdzi na wszystkie kraje tego świata:
Wszędy jest wdzięczna wonia z tego kwiata
Wdzięczniejszej żadnej, już temu wierz, inej
Dla poczciwych spraw nie najdziesz krainy,

Któraby ślicznie woniać zdawna miała,
Jako to Czeska ziemia okazała
W tych z Rozmberka; wszak sama osoba
Jest Wilemowa wszech inych ozdoba;
W każdej go cnota wywyszela mierze,
Z niezmożonymi królmi w bractwo bierze.

Jaśnie Wielmożnemu Panu Wilemowi z Rozmberka na Czeskim Kromłowie sprawcy a władarzy domu Rozmberskiego, nawyższemu burgrabi w Królewstwie Czeskiem, swemu miłościwemu panu długo fortunnego panowania życzy.

Są dawne na wszytek świat po dziś te zwyczaje,
Iże każdy chudzina panu pocztę daje,
Acz się o to Seneka gniewa na każdego
I odwodzi ich wiele od zwyczaju tego.
Więc uchodząc tak męża sławnego niechęci,
Mając[1]) słowa, które on napisał, v pamięci:

Odi pauperem diviti donantem.

Ja rozumiem, że gniewu jego nie zasłużę,
Bo na to, coć podawam, nie barzo sie wdłużę.
Nierząd ojczyzny miełej z żałością niezmierną
Niosęć, zacny burgrabia, z tą nadzieją pewną,
Wiedząc, iż w ten kraj jedziesz, że temu zabieżysz,
A ten nierząd roztropnem baczeniem pomierzysz.
Wiem, że u nich jest ważny rozum twój i cnota,
Tylko że im przeszkadzać będzie ta lichota,
Która dawno świat psuje: prywata z złą pychą.
Ale bacząc osobę twą zacną i cichą,
Owa się pohamują a przydą do zgody,
A ochronią ojczyzny swej miełej od szkody;
Dadzą pokój prywacie, pychy zaniechają,
A w swym wielkim nierządzie owa się uznają,
Wspomnią radę onego męża uczonego,
Którą jaśnie podawa do narodu wszego,

Boni cives sunt, qui possunt pati in sua civitate eam patientiam, quae supra leges esse velit. Cic. epi. 17.

[1]) Vydání první mělo formu mają patrně podle českého maje.

Wszytkoć, wszytko nad prawa teraz Polska niesie,
Już ona mieła wolność nasza dawna w lesie.
Z żalu mi to przychodzi wspominać przed tobą,
Przed tobą, mój burgrabia, tak zacną osobą,
Któryś godzien z mych ręku daru zacniejszego,
A nie tego nierządu tak bardzo sprośnego.
Ale ufam, że z łaską przyjmiesz od chudziny,
Gdyż ci poczty na ten czas nie mogę dać inej.
Racz przeczytać te książki a w tym je hamować,
Aby dla dwóch i trzech złych nie dali jej psować,
Przeczytawszy dar mały, proszę, przyjmij z chęci,
A iżem jest sługą twym, racz mię mieć w pamięci.

Wmego miłościwego Pana powolny
służebnik zawżdy

Bartol. Paprocki,
eques Polonus S. R. M. stip.

Nejprve je oslavná báseň na erb Rosenberský, na proslulé růže, po celém světě známé. Všaktě i osoba Vilímova je všech jiných ozdoba jak co do ctnosti, tak i do urozenosti; jeť králům roveň.

Potom následuje poslání, jež se počíná omluvou, že ode dávna chudáci vzdávají pánům uctivost, ale on v tomto případě činí výjimku, ježto dedikace tato vzniká z jiné příčiny, totiž z lásky k vlasti. Když slyší, že Vilém jede do Polska, přeje si, aby vzácnými slavnostmi svými přispěl k zvelebení „miełej ojczyzny". Však mu nerad píše o těch smutných věcech, a raději by mu věnoval jiný dárek nežli tento „nierząd". Konečně žádá, by pan Vilém přijal ten dar a ráčil míti v milé paměti, rytíře polského, stipendaria jeho královské milosti.

Pamflet sám je pln hořkosti a jedovatosti, kterou pochopí arci ten, kdo sám byl připraven o existenci nebo vypuzen do ciziny. V boji proti necitnému hraběti, jenž má náhodou moc, nelze užívati v politickém boji tónu, jakým se píší filosofická pojednání nebo jak o takovém kancléři psali jeho officiosní historikové. Ač hořkost Paprockého lze chápati, těžko je ji přece omlouvati. Paprocki se stává někdy až náruživým. Když byl v bezpeči, vyčetl chudému panu hraběti, že je na něm málo aristokratického.

Celý pamflet má jméno vlastně dle první části nazvané Pamięć nierządu w Polsce.

Zrovna zde napadá Paprocki hr. Zamojského nejostřeji. Začíná vřelou apostrofou vlasti: Ojczyzno mieła moja, připomínající bezmála nesmrtelný vstup k Panu Tadeáši, Litwo, ojczyzno droga. Jako řádný a dobrý syn staví péro své do služeb jejich a proto také sbírá příklady z rozmanitých autorův, aby krajany své varoval před mužem, který již natropil tolik neštěstí. Svoboda polská, stojí nyní chudák jako „piwo na stoczkach". Toto slovo je ryzí bohemism.

Vším tím je vinna „zła mercha", která od počátku světa vždy sila nepořádek, onen nadutec, lotr, jehož mají raději poslati čertům za dar; bohužel důvěřují mu Poláci víc než nebi; vždyť je to Jidáš!

A judaszewską sztuką w ręce łotrom dało,
o nieślachetne bydlę! tameś to przedało.

Dříve kradl a loupil; dosud pamatují se lidé, kiedy beł kaleką (pobuda).

A biegał u możniejszych za chleba parteką.

Na takové lidi je třeba „gwałtu". Zvláště proto:

Naprzód, żeście skarb wzięli rzeczypospolitej,
Godniście za to iście kary znakomitej.

A ještě několik jiných šlehů se dostalo Zamojskému, jehož jednou Paprocki tituluje „pánem Podjebradzkim". Ke konci ostré brožurky bolestně dodává o svých pronásledováních:

I jam, nieborak nie mało uronieł,
Gdyś mię, tyranie, nieprzystojnie gonieł.

V části druhé zastává se Paprocki rodu „Rakouského", tak slavného na celém světě, a líčí přednosti, jež by Polákům z toho vzešly, kdyby si Rakušana zvolili za krále.

Zde přichází forma „Rakouska", zajisté z češtiny vzatá. O slavném domu tomto a našich předcích vypravuje polský chvalořečník takto:

Za ich rządu dopiero Czechowie powstali,
Ozdoby i pokoju pewnego dostali,

Dostali obyczajów i sprawiedliwości,
Używają swobodnie swych dawnych wolności.

Teprve za jich panování Čechové se rozvili.

Nyní následuje „potěcha“ třem stavům v tom „neřádě„ nejdříve „do możnego a zacnego domu Rakuskiego“, pak stavu rytířskému, jak mohou ujíti zbytečné vojně, dále výstraha těm, kteří svou chytrostí mnoho zlého natropili Rzeczypospolité.

Na tyto poslední „gwaltu, gwałtu potrzeba na was, wszetecznicy“. Jaký pak užitek vznikl vlasti polské s jejich elektem nebo-li elektikem, se Zygmuntem, touto nevinnou duší? Také „Zygmunt“ Švédský dostává svůj díl. Tu však přichází místo, z něhož se dovídáme, jaké vlastnosti má míti král. Věcí podobných dočítáme se také v našich postillách a ve spisech horlících moralistův.

Mezi jiným, co má král a co nemá dělati:

Ma się bawić rozmową uczciwą, czytaniem,
Nie skoki, nie warcaby, ani próżnowaniem;
Nie między frącymerem chodzić, głaszcząc brzuchy,
Sięgając się do piersi abo pod fartuchy.

Nullum est praestabilius et pulchrius Dei munus erga mortales, quam castus et sanctus et Dei similis princeps.

Král má mluviti jen počestné, moudré věci, má se vzdělávati čtením, ne hrou „na kopanou“, jak bychom asi dnes řekli, nemá hráti v kostky ani býti zahálčiv. Mezi ženské nemá chodit, zvláště pak oplzlých skutků s nimi neprováděti. Co se tkne vzdělání, má:

Czytać księgi poważne, nie Owidyusza,
Ani pełnego złych sztuk Machiawelusza,
Historyki znamienite, na których należy
Żywot jego i skąd mu pożytek przybieży.

Mimo to se dostává králi arci ještě dosti jiných rad.

Konečně dává rytířstvu polskému ještě výstrahy, aby nedbali na ženy, — naráží na matku Zikmunda III. — které na trůně byly vždy neštěstím pro každou zemi, nýbrž aby si zvolili za krále muže ctného.

A pana cnego na stolec wsadzicie.

Poslední verše věnuje erbu tří kopí žlutých na černém poli,

Wierzę, iże was urobiono z głogu,
Boście niegodne ludziem ani Bogu

a tomu, jemuž onen erb patří, totiž Zamojskému. Uvádí hlavně, že ubožák to píše ve vyhnanství. Píše pouze o nepřátelích vlasti, kteří jsou zlí.

V Pamięci jsou jednak chyby tiskařské, jež svědčí o českém sazeči; chyby takové vznikly proto, že sazeč originálu nerozuměl nebo špatně četl z pr. ocie, zgaczają, cosz etc. Jinde je viděti český vliv pocházející z obvyklosti české orthografie, na př. gi, liehkiego, angioła, iescye, naćina; další příklady viz u Czubka, úvod, str. IX.

Mimo to přicházejí v těchto politických brožurkách Paprockého také skutečné bohemismy, na př. kosterka (forma česká; polsky by bylo kościerka), kralczę (pejorativum podle č. tvaru král a ne polského król), man je z českého; nic neškodí, že jsme slovo toto přijali z němčiny, tady prošlo českým mediem, miescki místo p. miejski, statek bohemism (majątek) jako nezměněné v polštině české obyvatel; stoczki, szkarady, zabava bych připočítal také na náš vrub, toliko, uroda; nemá se čísti místo zapazusze raději zapás? (ze za pásu (pojas), dim. zapásuś?) żaloba.[1])

Jak jsme již dříve řekli, prosyceny jsou brožurky Paprockého latinskými citaty, připomínajícími citační choutku některých mladých učenců, kteří se řídí středověkým canis quadrupes teste Aristotele. Paprockého sečtělost klassických autorů je přímo obdivuhodna, řecké spisovatele jako Xenofonta, Herodota, Thukydida etc. zná z latinských překladů. Celá klassická filologie je tu vyčerpána; někdy se zdá, že psal po polsku proto, aby mohl latinsky citovati. Proto tím trpí na mnoze souvislost a logická příčinnost. Vedle klassiků znal se Paprocki také výborně v patrologii; nám je skoro nepochopitelno, že se takový dobrodruh vyznal rovněž v církevních otcích.

Je to již charakteristikou středověku, že se blýská rád písmem svatým a církevními otci; viz u nás na př. Štítného,

[1]) V posledních měsících jsem kdesi četl (nejspíše u Brücknera), že taras přichází také z češtiny, taras se čte také u Reje „Żywot Józefa“ (ve smyslu vězení) Tarasek v Rejově Zwierzyńci 1562, ale v jiném smyslu.

Husa, Chelčického. Ale v literatuře polské zavládl namnoze opravdový Ciceronialismus, jakési koketování s klassickou literaturou, která bývala přímo latinsky citována. Humanism tu přechází v pruderii.[1])

*

Paprocki našel na Moravě a v Čechách druhou vlast. Nyní počal spláceti literatuře české dluh — jak di Brückner v nejnovějších německy psaných dějinách polského písemnictví — kterým byli Poláci povinni naší literatuře.

Pan Vilém z Rosenberka přijel dne 10. ledna do Bytomě ve Slezsku; dne 21. února sešel se český pán osobně s Janem Zamojským. Arcikníže Maximilian propuštěn byl ze zajetí teprve v září, ale na hranicích odepřel potvrditi výjimky, dané při vyjednávání. Vznikly z toho diplomatické obtíže, ale byly uklizeny opět šťastným způsobem.

„Během r. 1591 nebo-li na začátku roku následujícího následkem snažení o upevnění přátelských svazků mezi zeměmi císařskými a Polskem umluvena byla svatba mezi králem polským Sigmundem a Annou, nejstarší dcerou arcikníže Karla Štyrského, který byl v měsíci červenci r. 1590 zemřel". Poslové krále polského měli slyšení u císaře (19. března 1592), „ve kterém mimo jiné zmínili se ještě i tenkráte o arcikníži Maximilianovi, vyslovujíce žádost, aby sobě napotom již žádného dalšího práva

---

1) Když byla tato črta již napsána, padla mně do ruky kniha „Pisma Alexandra Rembowskiego", která tutéž myšlenku také opakuje. O „Rozmowě Polaka z Litwinem z 1564 r." dí takto: „Plato, Aristoteles, Cicero, sv. Augustin, ba i pojednání Machiavella o knížeti jsou autorovi známi". Zde (299) a na str. 309 zmiňuje se Rembowski obšírně o vlivu Machiavella na polskou literaturu; A. Tarnowski: „Pisarze polityczni XVI. w." a Dembiński: „Stosunek włoskiej literatury politycznej do polskiej w XVI. w." Rembowski ukazuje také na to, že v každém díle z první polovice XVI. stol., obírajícím se naukou společenskou nebo politickou, třeba hledati zrnko specialní nauky pod troskami theologie a morálky. Na jedné straně jsou Aristoteles, Plato, Cicero a celá plejada mužů klassické nauky a na druhé straně sv. Augustin, Tomáš z Akvina a Písmo sv. jsou autoritami v politice, a trvá to dlouho, nežli se věda sociálně politická dovedla postaviti na vlastní nohy. Jinak se Rembowski dobou interregna v „Przyczynkach do historyi literatury politicznej i ekonomicznej w Polsce" neobírá. Při Janu Ostrorogovi přichází často jméno Hussa (psáno je dvěma s), Wiclefa a Wesela.

na trůn polský nepřikládal, pro zachování tím jistějšího přátelství“ (Tomek, Dějepis Prahy XII., str. 345).[1])

Nedlouho potom zemřel Vilém z Rosenberka, na něhož se obrátil sám papež Kliment VIII. s prosbou, aby se přičinil o navržení muže hodného na stolec arcibiskupský. Je to velikolepý důkaz slávy českého pána.

„Pohřeb jeho dál se se slávou velikou, téměř jen k důstojenství královskému se hodící“.

Paprocki neužil již pohostinství bohatého Rosenberka. V obsáhlém foliantu „O Stawu Panském a rozmoženij geho, a a odkud který Rod a Erb do tohoto Králowstwj přissel“ na str. 36. „Kněh Druhých“ píše Paprocki o nebožtíku Vilémovi z Rosenberka krátce takto:

„Toho času když gsem tuto Knyhu psal / byli dwa Páni z Rožmberka Synové Pana Jossta z Rožmberka / Wylím byl Starssý z nich, Neywyssý Purgkrabě Pražský / a Zpravce Domu Rožmberského / a ten vmřel Léta Páně 1593, měl několik Manželek / wssak potomkůw žádných po sobě nezanechal: po něm byl Purgkrabym Pražským Pan Adam z Hradce:

Pan Petr Wok Bratr geho wssecken statek vgal / a byl giž gako poslednj w tom Rodu / Manželka geho byla Pani N. z Ludanic, vmřela Léta Páně 1601 žadných potomkůw nezanechawsse“.

Tělo Vilémovo bylo definitivně pohřbeno teprve dne 10. prosince 1592 na Krumlově, a proto snad klade Paprocki rok úmrtí Vilémova chybně na rok 1593. Psalť patrně z paměti.

*

Osobnost Bartoloměje čili Bartoše Paprockého již dávno zajímala literarní historiky polské i české. Zvláště pak interes-

[1]) Winter (Život a učení na partikularních školách 466) cituje Schmidl. Histor. S. J. II. 413 tuto zajímavou episodu: „Když r. 1605 v Jindřichově Hradci do školy jesuitské vešla Maria, vdova po arcivévodě Karlu Štyrském, s dcerou svou, že otcové oděli sedm žáků za české patrony, a ti vzácným hostem veršem přáli šťastnou do Polska cestu k svatebnímu veselí“. Byla to Marie Konstancie, druhá dcera Karla Štyrského; o tom že byly v Jindřichově Hradci v listopadu, viz Tomkův Dějepis Prahy XII., 423. První manželka Zikmundova, Anna (zvaná Rakušanka) zemřela již roku 1598., Warszewicki napsal: In Mortem Annae Austricae Poloniae-Sueciaeque Reginae Oratio. Dedic. (Varsoviae 13. Februarii) Mariae, matce její. Též polsky to dvakrát vyšlo: O śmierci Anny Rakuszanki Polskiey i Szweczskiey kralovey Oracia (ab interprete Joh. Bogusławski, Stanislav Tarnowski, castellano Sandomiriensi), pak v Bibliotece Polské 1858.

soval se o něho a alchymistu Sędziwoje[1]), také u nás v románech a divadelních kusích známého, hr. Ossolińki, tento šlechetný maecenáš polský. Ossolińští přejali také titul vymřelých Tęczyńských, kteří pocházeli z Piasta, a proto také byli od šlechty za krále r. 1575 zvoleni, ač se této hodnosti raději vzdali. Hrabě Josef Maximilian Ossoliński, tajný rada, byl praefektem Vídeňské dvorní knihovny od r. 1809; zemřel 16. března 1826. Jest zakladatelem slavného ústavu Zakładu im. Ossolińskich; je to jakési národní polské museum ve Lvově s bohatou knihovnou a krásnou sbírkou autografův a rukopisův. Hr. Ossoliński znal se prostřednictvím Kopitarovým dobře s Dobrovským. Kopitar se namáhal s počátku zbytečně o místo v dvorní knihovně. V biografii Kopitarově (Jagić, Новыя письма Добровскаго. Копитара) str. 334 čteme:

„Schade, dass ich nicht eine Anstellung bei der Hofbibliothek habe — bei der Bibliothek eines Kaisers, dessen Staat zu drei Viertheilen aus Slaven besteht! Spass und Ernst: wäre es nicht möglich, jetzt, da ein slavischer Mäcen Präfekt ist (gerade 16. Feb. 1809 war Graf Ossoliński hiezu ernannt worden), eine solche Anstellung zu hoffen?“ Koncem budoucího roku se stal Kopitar hned skriptorem v dvorní bibliothece (ač vlastně teprve policie v něm objevila chytrou hlavu).

Za svého pobytu ve Lvově 1892 opsal jsem dva listy Dobrovského hr. Ossolińskému a vydal v Jagićových Новыя письма (Petrohradská Akademie nauk 1897) s úvodem. Hr. Ossoliński si velice vážil Dobrovského a zval ho k sobě do bytu, až přijede do Vídně. Dobrovský této laskavosti sice nepřijal, ale r. 1819 seznámil se zvláště přátelsky s polským aristokratem. Dobrovský projevil mu pozornost svou tím, že se postaral, aby byl Ossoliński jmenován členem českého Musea.

Dobrovský vrátil se z Vídně do Prahy v noci na nový rok 1820, tedy o několik dní dříve, než uvádí Brandl (176). Hned psal list hr. Ossolińskému. Dopis tento celý je věnován Paprockému, v němž slíbil hraběti napsati seznam jeho spisů (Paprocky's Werke zu verzeichnen). Viz „Novyja pisьma“ II. str. 628.—631.

---

[1]) Paprocki mu věnoval svůj Ogród królewski (1559).

Z Balbínových Miscell. uvádí také novou věc o českých pomocnících Paprockého.

Dopisování s Ossolińským bylo nejspíš Dobrovskému pohnutkou, že se obíral důkladněji Paprockým, a výsledek toho bylo pojednání v Čas. Čes. Musea 1828 (str. 119.—123.).

V Diadochu ukazují mnohé exempláře přetisky, jednotlivé listy se nesrovnávají jako v polských Herbech jeho. Paprocki sám, nakladatel a nejvíce příliš citliví jednotliví šlechtici, kterým Paprocki nenapočítal dosti velikou kupu předků, dávali jednotlivé části knih přetiskovati, zvlástě listy dotčené rodiny se týkající. Neuvěřitelná marnivost a malichernost, ale přece pravdivá.[1]) Ostatně uveďme si na pamět, že různočtení přichází v nejstarších tiscích dosti často, opravy, celé věty jsou jinak vytištěny, ale příčina toho není dosud objasněna, jako příklad uvádím Cetińský oktoich

Nejdůležitější studii o Paprockém napsal Josef Jireček v Čas. Čes. Mus. 1866 „Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle a spisovatelská činnost jeho", po polsku v Bibliotece Warszawské „Bartosz Paprocki". Psalť již o „Herbarzi" Paprockého historii polské Adamowicz (Bibl. Warz. 1861), ale o celé literární činnosti tohoto polsko-českého dobrodruha psal teprve Jireček, který užil nejen svědomitě všech dosavadních studií a pramenů (Wiadomość o życiu i piśmach B. Paprockiego (Bibl. polska Turowského), článku Rybičkova v Sl. Nauč., zpráv Balbínových, Pelzla, Jungmanna, Wójcického, Bętkowského, nýbrž i důkladně sám prostudoval všechny spisy jeho a mnoho nového o Paprockém pronesl.

Je to úctyhodná práce, která Paprockého vyčerpává úplně. V části první rozebírá Jireček všechna díla Paprockého, kreslí z nich jeho životopis, připojuje obraz doby, kdy vznikla, a všímá si každé maličkosti, jež by osvětlovala tohoto muže; v části druhé rozebírá literární činnost jeho, kterou rozvrhuje: 1. na genealogickou a heraldickou: Gniazdo cnoty, Herby, Štambuch, Zrcadlo, Diadoch[2]); zvlášte oddíl tento obsahuje zdařilou charakteristikou

[1]) Maryan z nad Dniepru ve své malé polské liter. histor. dí: Neexistují dva exempláře stejné jeho díla, neboť šlechta vytrhovala z něho listy a na místě nich jiné tam vkládala".

[2]) A. Sedláček „Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají (S. B. 1890); přehled ukazuje, že P. byl

Paprockého, 2. Paprocki jako básník, ač bez vzletu, přece dobrý veršotepec, 3. Paprocki spisovatel mravoučný a náboženský.

K nejobtížnějším partiím patří charakteristika „osobní povahy“ Paprockého. Jireček ji trefně a správně provedl a dovedl se vpraviti do těžkých okolností, v nichž Paprocki žil a psal. Část tuto vyznačuje klid, nestrannost a humanní pochopení situace, v nichž se Paprocki nalézal. Paprocki i v cizině, u pohostinské šlechty české, zůstává dobrým Polákem. Že se „Szaruszkovi“ mstil, uvedli jsme již dříve. V „otázce ženské“ nebude Paprocki arci uváděn jako přeborník ženské emancipace; už s vlastní ženou zažil přesmutných zkušeností. „Šlechticem byl Paprocki tělem i duší“; s počátku byl ctižádostivcem, ale později se věnoval cele spisovatelství.

Společníkem byl dobrým, vtipným a mezi šlechtou českou rád viděn; osvěžoval vážné, většinou náboženské a hloubavé rozhovory naší šlechty, ale sám neunikl tehdejší módě.

Při jméně Paprockého vzpomíná si Jireček na našeho Lomnického; mají spolu mnoho společného, ale Paprocki byl ostrovtipnější a nadanější nežli náš Lomnický.

Ze studie této udělal Jireček drobnou, ale klassickou monografii o Paprockém ve své „Rukověti“.[1]) O Paprockém psal Jireček též ve Světozoru a Č. Zíbrt v Květech 1898 „Skladby Poláků, Reje z Naglovic a B. Paprockého o ženitbě a panně v stč. překladech.“

Prazvláštní nedorozumění o polské literatuře čteme v „Písemnictví českém“ dr. Václava Flajšhansa na str. 372. „Za šestnáctého století totiž vládla ještě v Polsku čeština, která nabyla tam rozšíření již od dob Karlových, později za válek husitských ovládla písemnictví a ještě hluboko do stol. XVI. nedávala vznikati samostatnému písemnictví polskému. Kolem polovice XVI. století vzniká však v Polsku boj proti češtině, vytlačuje ji ode dvora i ze šlechty, až konečně v XVII. stol. pádem samo-

milovníkem starých pamětí, ale nikoli přesným badatelem (A. Truhlář, Dějiny lit. české v Památníku Ak. č.). V Kwartalniku hystorycznem 1900 užil Semkowicz Wł. (Drużyna i Sreniawa) pramenů z Paprockého Herbů rycerstva, hledaje „hnízda“ šlechtického rodu Družinův.

[1]) Při jméně Josefa Jirečka nemohu potlačiti údiv nad tím, že se muži tomuto nedostalo u nás dosud náležitého ocenění, ba ani pořádného životopisu.

vlády v Čechách přichází čeština i o panství své v Polsku i ve Slezsku.“

Hr. Tarnowski, prof. Brückner, Nehring zajisté nevyjdou z úžasu nad tímto nejnovějším výsledkem studia v oboru polské literarní historie a budou se asi ptáti, odkud dr. Flajšhans toto své vědění má.

Po zmíněném úvodě podává dr. Flajšhans krátký životopis podle J. Jirečka, při čemž mu unikla zpráva pro českého čtenáře zajisté zajímavá, totiž že Paprocki věnoval brožurku Pamięć nierządu českému pánu Vilémovi z Rosenberka.

Prof. Brückner nepronáší v nejnovějším díle svém příznivého úsudku o „Paprockém“ (německá orthografie polských jmen je tu přímo neodpustitelna) ani o straně jeho.

Spravedlivé a mírné stanovisko k Paprockému zaujal hr. Tarnowski v „Historyi literatury polskiej“, wiek XVII. Hluboké vzdělání a pak aristokratická noblessa a nestrannost zdobí i zde Tarnowského, třeba nelze se všemi úsudky jeho souhlasiti.

Tarnowski zachovává v díle svém chronologickou methodu, a proto se zastavuje nejprve u drobných moralních rýmovaček Paprockého, pak přechází ke Kołu Rycerskému, které označuje jako sbírku bajek, jež mu připomínají Reye a Krasického. Paprocki si vlastně nebyl ani literarního útvaru bajky vědom, ale při mnohé ho vtip přece neopustil. Na př. o autořich a spisovatelích:

Jedna małpa (opice) na księgach nadobnie (ozdobně) kreślała,
Ale co w nie pisała, o tem nie myślała.

Poláci v něm vidí předchůdce Krasického, Niemcewicze a Morawského.

„Třeba byla bajka Paprockého neohrabaná a naivní, přece zaslubuje pozornosti, aspoň již proto, že povstala v době, kdy v literaturách zahraničných o bajce ještě není slyšeti“ — tak praví hr. Tarnowski. Jestliže místu onomu dobře rozumíme, pak musíme prohlásiti, že je nutno omeziti nebo jinak stilisovati. Pramenem všech bajek byla a jest indická moudrost; z Indie se dostala do Řecka, Ezop, a v brzku našla v latinské literatuře hojných ctitelův; Faedrus, Avianus, Romulus. V Němcích znali ode dávna bajky o nemocném lvu, o vlku (Isegrim) a lišce (Reinhard, Reineke Fuchs). Bajku vzdělával Erasmus, Burkhard

Waldis, Steinhöfel, Šebastian Brand atd. U nás je už v Hradeckém rukopise bajka „O lišce a o čbánu“

Liška jednú biehagiczy,
Giesti sobie hledagiczy.

A bajek máme dosti a skoro celou literaturu o nich; obíral se jí Hanka, Gebauer, řed. Fr. Lepař. Ba máme také na slovo vzatého specialistu v tomto oboru, Ant. Truhláře, který nedávno vydal důležitý slovník prostějovský „Ezopovy fabule“ (Česká Akademie, Praha 1901).

Vzácnou publikaci tuto zdobí mistrovský a důkladný úvod Truhlářův.

Hr. Tarnowskému tanul na mysli patrně umělý básník — bajkař druhu Lafontainova, Lessingova, Puchmajerova, Krylova.

Při dějepisné literatuře uvádí Tarnowski Herbarze Paprockého. Genealogické práce stály Paprockého mnoho namáhání; sám zjezdil celou Polsku, studoval listiny i tradice rodinné, někdy arci všelicos přibásnil. Je to bez odporu první polský heraldik (Gniazdo Cnoty 1578, Herby Rycerstwa 1584). Při obrovském počtu polské šlechty a nedostatku spolehlivých dokumentů z dob nejstarších nelze ani mysliti, že by „herby“ jeho byly spolehlivým gothajským almanachem. Ale Paprocki musil vyhověti vkusu a potřebě své doby; však ani později nebylo lépe. Hůře je, co prý napsal o svých vrstevnících; tu mu Poláci, kteří jsou obyčejně na straně Zamojského, vyčítají strannost, prodajnost a neslušnou míru pochlebenství. Jinak je heraldické dílo jeho znamenitým a charakteristickým pomníkem této doby.

O „paškvilu“ Paprockého, Pamięci nierządu, praví Tarnowski, že v něm Paprocki očerňuje nejen Zykmunda III. a jeho stranu, nýbrž i svou vlast, které předpovídá jistou záhubu od Turkův a Rakušanův, nezvolí-li Habsburka za pravého krále. Ceny prý nemá žádné.

Potom podává hr. Tarnowski obsah této brožurky. Zdá se, jako by z díla jeho mluvili uražení a pokoření Zborovští.

Po „Pamięci“ následuje doba české literarní činnosti Paprockého, který teprve zase na stará kolena píše ještě polsky.

*

Spisové Paprockého svou dobou velmi byli populární. Ukazují k tomu četná vydání, kterých se dočkali jednotliví z nich.

Máť Paprocký, jak Wójcicki právem dokládá, neposlední zásluhu, že v obecný lid uvrhl množství spiskův, ve kterých vedle satiry hojně podával historických vědomostí a tudy v národě jich rozpovšechňoval, zároveň chuť a oblibu ke čtení budě a z chuti probuzené kořisťuje.

A po třiceti pěti letech potvrzuje Z. Winter pravdu těchto slov Jirečkových v „Životě a učení na partikulárních školách v Čechách“.

Z. Winter má ve studii své také oddíleček nazvaný „Knihy váženy“, z něhož se dovídáme, že Paprocki byl u nás velice oblíbeným autorem. Arciže jen u lidí, kteří si knihy kupovali.

Paprocki se objevuje často v knihovnách šlechtických, veřejných i v obchodě. Více o tom Č. Č. M. 1892. Z. Winter: Městské libráře XV.—XVI. věku.

Paprocki nebyl poslední, který psal vlasti své „Výstrahy“. Rzecz pospolita byla již na příkré cestě k úpadku. Jak bolestně i nám čtou se slova Orzechowského:

„Sąsiedzi was rozedrą, jak psy flak“.

„Byś serce moje rozkroił, nic w niem nie znajdziesz, tylko to jedno słowo: Zginiemy!“

Některé zaniklé osady na Znojemsku.

Příspěvkem k moravské topografii podává Frant. Václ. Peřinka.

(Ostatek.)

22. Křížkovice.

Na listině kláštera Luckého ze dne 5. března roku 1337 čtou se Alczik (Alšík) von Grisgrawicz und sein son Hermann von Raczchwicz.[1]) Z tohoto pojmenování sotva bychom hádali na zaniklou ves Křížkovice, která již r. 1588 jmenuje se pustou. Ale přece přijmeme za správné, že Grisgrawicz z r. 1337 jsou totožny s Křížkovicemi z r. 1588, uváživše, že ani v latinských, tím méně v českých listinách středověkých nebyla místní česká jména tak komolena, jako v německých. — Zkomoleniny německých listin jsou skutečnými „záhadnými nápisy“. —

[1]) Chytil VII, 105 a 154.

Roku 1589 Bernard Čertorejský z Čertorej prodal ves pustou Křížkovice jakožto příslušenství zboží Hevlína své ženě Mariáně Haugvicové z Biskupic.[1])

Po válce třicetileté měla ves pustá Křížkovice 753 měr rolí I. a II. třídy, které drželi a obdělávali lidé z Moravských Křídlovic, Božic a Hrádku,[2])

Polohu její ustanovil Brandl: Křížkovice (1347 Grisgrawicz) dříve ves, nyní trať u Božic na Znojemsku.[3]) Na speciální mapě, podobně na mapách katastrálních a v josefinském katastru jest naznačena „Oedung Křížovic" (Krzizowitz) správně mezi Božicemi, Mor. Křídlovicemi, Moskovicemi a Vršavami; za to pojmenování Křížovic jest nesprávné na místě správného Křížkovice. — Ödung Křížowitz jest dosud samostatnou katastrální obcí, čítanou k politické místní obci Božicům. —

Že by ves tato byla zanikla r. 1349, ztrativši obyvatele černou smrtí (asijským morem), jak tvrdí Vrbka[4]), nezdá se správným. Víme ovšem, že r. 1348—49 mor na Znojemsku, hlavně ve Znojmě samém, krutě řádil, ale takového názoru, že by osady zpustly morem, nedovedeme nijak hájiti. Listina, kterou dne 21. prosince r. 1351 markrabí moravský Jan propůjčuje osadníkům, kteří by osadili Znojmo morem lidu zbavené, svobodu berní na čtyři roky, neopravňuje ještě k mínění,[5]) že morem osady skutečně pustly; neboť listina tato neměla jiného účelu, než podporovati stěhování z venkova do města, kterému byl markrabí vždy velmi nakloněn.

23. Moskovice.

Na mapách katastrálních v josefinském katastru a na mapě speciální jest poznačena veliká trať mezi Hodonicemi, Krhovicemi, Micmanicemi, Valtrubicemi, Hrádkem a Moravskými Křídlovicemi jako Ödung Moskowitz. Tato pustina Moskovická jest podnes samostatnou obcí katastrální, čítanou k místní obci Valtrubické. Na celé této veliké trati nezachovalo se památky o zaniklé osadě Moskovicích, ale dle jména bezpečně víme, kde osada tato bývala.

---

[1]) Z. d. XXVII, 11.
[2]) Slavík, Mor. I., 60.
[3]) Brandl, Obzor 1885 pg. 162.
[4]) Heimatskunde I. seš. 4. str. 11.
[5]) Brandl, C. d. M. VIII., 97 č. 133.

Roku 1324 Konrad von Moschwitz postoupil se souhlasem ženy své Gertrudy, dcery Ottona von Oblaquicz (Oleksovičky), a její sestry Anežky klášteru Luckému všecky své a svých dědiců nároky na dvůr in Oblaquicz (v Oleksovičkách), hodlaje se tak zavděčiti klášteru, že r. 1324 mu daroval obilný desátek v Boroticích (in Paraticz Bohemicali) podnes existujících.[1])

Nevíme dosud, jak se Moskovice staly jměním kláštera Luckého. — R. 1464 feria VI ante festum sancti Georgii (20. dubna) kněz Přibyslav (z Hodic) opat a konvent kláštera Luckého pohoní Levíka ze Slezan z LX hř. gr. dob. stř., že drží vsi klášterní jménem Borotice Německé (zaniklé) a Mockovice s jich příslušenstvím, ježto klášteru odtud má vzcházeti VI hř. platu ročního věčného. Toho jim postoupiti nechce, ale velebný opat chce právo své prokázati listy.[2]) Nález zemského soudu není zapsán na neštěsti v knihách půhonných, tak že nemohu udati, právem-li neb neprávem se opat hlásil ke vsi Moskovicům. Ani to není známo, jak přešly na probošty Olbramkostelské, kteří je drželi v XV. a XVI. věku, z nichž poslední Jan z Doubravky, potomní biskup olomúcký, prodal r. 1526 ves pustú Moskovice a r. 1527 také intabuloval ve dskách zemských městu Znojmu.[3])

Roku 1539 jmenují se olim villa, modo eremum.[4]) Tou dobou byly přifařeny do Valtrubic. Moskovice jako ves pustá čtou se v deskách zemských ještě r. 1547[5]) a r. 1613.[6])

Roku 1596 vkládají rukojmí nebožce Mikoláše z Archa do desk zemských Mostkovice jako příslušenství panství Jaroslavického.[7]) Po válce třicetileté měly 1200 měřic rolí II. třídy, kterých užívali poddaní z Valtrubic, Oleksoviček, Slupa (Zulb-Čule), Micmanic a Krhovic. Kromě toho obce Strachotice a Valtrubice užívaly společně 97 měřic polí za pastvu.[8])

Brandl stručně udává polohu takto: dříve ves, nyní trať u Valtrovic na Znojemsku.[9])

---

[1]) Chytil, C. d. M. VI., 199; Eml. Reg. II. 386.
[2]) Brandl, Půhony IV, 109 č. 491.
[3]) Z. d. XVIII., 1.
[4]) Beck. l. c. 1869 pg. 24.
[5]) Z. d. XXII., 61.
[6]) Z. D. XXX., 55.
[7]) Z. d. XXVIII., 7.
[8]) Slavík, Morava, I., 60.
[9]) Brandl, Obzor 1885 p. 162.

Různé tvary, ve kterých se jméno této vsi čte: 1324 Moschwicz, 1464 Mockovice, 1527 Moskovice, 1539 Mazowitz, Maskowitz, 1547 Moskvice, 1567 Mostkwitz, 1596 a 1601 Mostkowitz, 1616 Maczkowitz. Místní jméno jest odvozeno dle prof. Wisnara dle jména Macek, Macko = Matěj.[1])

24. Onšov.

Roku 1252 dne 6. června (VIII. Idus Junii) mladší král český a markrabí moravský Přemysl II. Otakar dal zvláštní svobody proboštství křižovníků na Hradišti sv. Hippolyta a potvrdil mu všecky statky. V listině konfirmační čte se také osada Vschewie.[2]) Ještě když otiskoval jsem ve „Sborníku historického kroužku“ svou stať „Počátky proboštství křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti u Znojma“, nebyla mi poloha této osady známa; místnímu jménu tomu jsem nerozuměl.[3]) Dnes mohu již určitě říci, že rozumí se jím v listině z r. 1252 zaniklá osada, Onšov, jejíž paměť podnes zachována jest ve jméně dvora u Hevlína, který se jmenuje po česku Onšov, po německu Anschauhof.

Roku 1350 se připomíná, že děti Dobše z Lukova mají in Onschow dva lány a tré popluží.[4]) Roku 1358 Oldřich de Onschau zapsal své sestře, ženě Mikolášově z Hrádku, dvůr in Onschau v 50 hřivnách právem věnným.[5]) Kromě vládyk z Onšova měla také vládycká rodina z Křídlovic zboží v Onšově. R. 1365 Bohuš z Křídlovic prodal Maříkovi z Onšova a ženě jeho Anně i jejich dědicům ve vsi Onschov dvůr, 2 lány a 3 popluží malá s lukami, řekou a vším, jak sám držel a užíval, za 25 hřiven.[6]) Téhož roku Petr z Onšova prodal lán pole in Onschau za 5 hř. Mikoláši z Prachwic (Pračic?)[7]). Ještě třetí člen vládycké rodiny z Onšova se čte roku 1365, je to Zidendorfer de Onschau.[8])

---

[1]) Wisnar, Ortsnamen der Bezirkshauptmannschaft Znaim, Znaim 1896 pg. 26.

[2]) Boček, C. d. M. III., 148. – ; Erb. Reg. I., 600. č. 1304.

[3]) Viz „Sborník“, II., 1901 pg. 97.

[4]) Z. d. I., 152.

[5]) Z. d. III., 304.

[6]) Z. d. IV., 235.

[7]) Z. d. IV., 240.

[8]) Z. d. IV., 365.

Jak byli tito tři příbuzni, nedovídáme se. R. 1373 čte se Mareš z Onšova, má býti asi Mařík. Koupil od Bohunka z Trstenice ves Dobrouvodu.[1])

V knihách půhonů brněnských čte se Onšov teprve k r. 1481. Ludvík z Wajtmile pohoní Niklasa Druksasa z Stozku z dvaceti a ze sta zl. dob. uher., že od něho koupil ves Oschaw a té mu spraviti nechce ani ve dsky zemské vložiti.[2]) Wajtmilnar při vyhrál.[3]) R. 1524 Šebastian z Wajtmile prodal ves pustou Onšo jakožto příslušenství zboží Hrušovanského Janovi z Pernštejna.[4]) To je také poslední zmínka.

Osada tato píše se 1252 Vschewiec, 1350 Onschow, 1358, 1365 Onschau, 1365 Onschou, 1524 Onšo, 1481 Oschaw. Prof. Wisnar ve svém náčrtku „Ortsnamen der Znaimer Bezirkshauptmannschaft“ (v programu Znojemského gymnasia 1895 a 1896, také v separátním otisku) se mýlil a vztahoval jména patřící zaniklému Onšovu za Únašov na Vranovsku (Windschau).[5]) Místní jméno jest patronymické, odvozené od osobního jména Oneš, souvisícího se jménem Ondřej, Andreas.[6])

25. Petrovice.

Katastrální obec Oedung Petrowitz u Hrádku na Jaroslavicku připomíná nám, podobně jako Oedung Němčic, Oedung Neslowitz, Oedung Křížowic, Oedung Moskowic, Oedung Gnast, Oedung Rochowitz, zaniklou osadu. Oedung Petrowitz leží mezi Moravskými Křídlovicemi a Hrádkem. Na mapách speciálních je vyznačena správně.

Roku 1225 dne 27. dubna klášter Lucký určil desátky v Petrovicích sousednímu kostelu v Křídlovicích.[7]) Vrchoslav z Petrovic čte se v zemských deskách k roku 1353,[8]) také v Moravském diplomatáři 16. června r. 1324; čte se jako svědek na

---

[1]) Z. d. VI., 56.
[2]) Brandl, Půhony V., 288, č. 119.
[3]) Ibid. V., 444.
[4]) Z. d. XVIII., 3,
[5]) Wisnar, na uv. m. str. 36.
[6]) Wisnar l. c. p. 36., Sedláček, Místop. Slov. I., 384.
[7]) Boček, C. D. M. II, 161.; Erb. Reg. I., 320.
[8]) Z. d. II., 77.

listině Lucké Wurchozlaus de Peterwicz.[1]) Roku 1360 p. Bobeš (nepraví se, odkud) koupil od Bohuše z Křídlovic za 40 hř. půl lánu v Petrovicích.[2]) Zajímavo jest, že zápis tento, který se rozhodně týče zaniklých Petrovic, vztahuje Chytilův index k zemským deskám na Petrovice u Třebíče.

Když počátkem XVI. stol. majitel panství Hrušovanského Sebastián z Wajtmile na Hrušovanech zřídil rybník zvaný „Nevděk" u Křídlovic, utrpěli dominikáni znojemští některých škod a úhon na lukách a polích. Proto r. 1521 dne 15. června Wajtmilnar dal jim na odškodněnou ves Petrovice.[3]) Ale buďto nebyla tato odškodněná náležitě ujednána, nebo ji Wajtmilnar nepojímal vážně, protože již r. 1524 vložil Petrovice do desk zemských Janovi z Pernštejna.[4]) Tehdy byly Petrovice příslušenstvím Hrušovan, R. 1595 byly již při Jaroslavicích. Toho roku právo zemské prodalo je po smrti Niklasa, hrabí z Arka, Bernardu Ludvíkovi Tobarovi z Enzesfelda,[5]) od něhož přešly na Ladislava Berku z Dubé a Lippého, který r. 1609 prodal Petrovice spolu s Jaroslavicemi Volfovi Dětřichu z Althana.[6])

Po válce třicetileté čítala obec Petrovice 1400 měr rolí I. a II. třídy; byla již úplně pusta, neboť zanikla asi za druhé polovice XVI. století.[7]) Poslední zmínka o ní děje se k r. 1691, kdy 1. listopadu Michal Adolf, hrabě z Althana, prodal ves Božice bratru svému Michalu Janovi z Althana. Petrovice jmenují se attinencí Božic.[8])

Místní jméno jest patronymické, odvozené od jména Petr.

26. Popovice.

Český kníže Kunrat Ota daroval r. 1190 nově založenému klášteru Luckému kapli sv. Jiří v Strachoticích cum tribus villis:

---

[1]) Chytil, C. D. M. VI., 200.; také 1346 15.5.: wurkozlab von Petrowiz. C. d. M. VII., 486.
[2]) Z. d. III., 484
[3]) Hübner, Denkwürdigkeiten der k. Stadt Znaim 1869 pg. 348.
[4]) Z. d. XVIII., 3.
[5]) Z. d. XXVIII., 7.
[6]) Z. d. XXX., 52.
[7]) Beck l. c. p. 16.
[8]) Wolný, III., 298.

Chajkovici, Popovici, Chrepici.[1]) Popovici = Popovice. Jsou sice pod Znojmem Popovice, něm. Popitz, ale o těch nesmíme se domnívati, že dány byly klášteru Luckému, neboť ještě r. 1251 byly zeměpanské, a teprve r. 1252 dány byly od markrabí Přemysla kostelu sv. Hippolyta na Hradišti, kterému dosud náležejí.[2])

V téže zakládací listině Lucké čtou se ještě dvoje Popovice. Opisují z listiny schválně doslova místo, kde vypočítávají se darované statky. Capella sancti Nicholai cum omnibus ei attinentibus, decimatio in Marchia (?), tres villae Dobsici (?), popovici (I.), Oblekovici (Oleksovice). Mansus unus in uilla Pracih (Pračice u Prostoměřic), alter in uilla Zuassic (Našetice, dle listiny má se čísti Znassic), tertius in Mravitic (Mramotice). Capella sancti Georgii in Strachotin (Strachotice) cum tribus villis Chaikovici (Čejkovice †). Popovici (Popovice, o kterých jednáme v tomto odstavci, † II.), Chrepici (Chřepice). Capella sancti Johannis in Rokiten (Roketnice u Třebíče), cum villa una Popovici (III. †). Capella sancti Andree in Gobza (Hobzí) cum villa et sola taberna et uno molendino. Ceulchov († u Podmol, slula snad Čelchov, Čelechov, nikoli fundus Culchov nynější dolní náměstí ve Znojmě) cum duabus tabernis. Chegost († Gnast). Sedlesovici (Sedlešovice). Bransudici († u Moskovic). Opoyuici. († Pokojovice). Odrenovici († Odrovice? Ondřejovice?). Nemchici († Němčice). Bischici (Vevčice?). Hiski († Český). Rokytnicea († Rokytnice poblíže Sádku). Brezowa († nyní Březovský dvůr a mlýn u Mašovic). Lutochor (Litohoř). Prilucea (dnešní Šaldorf?). Trebonchovici (? †). Domamile (Domamil) unus mansus in Lissenouic († Lišenovice u Křtěnice). Lodinicea (Loděnice na Krumlovsku). Chrauzko (Kravsko).[3])

Vrátím se svým časem k této listině, abych na jiném vhodném místě podal její podrobný výklad. Opisuji z ní celé dlouhé místo, abych dle pořadí osad v listině mohl ukázati, kde sluší hledati zaniklé Popovice, které jsem označil římskou dvojkou. Pohleďme nyní na mapu Moravy od A. V. Šembery. Místa mezi Tasovicemi a Derflicemi jsou označena jménem Bohovice

[1]) Dobner, Monum. IV., 251.; Boček, C. D. M. I., 331., 332.; Erben, Reg. I., 184. a 406.

[2]) Boček, C. d. M. III., 150., Erben, Reg. I. 600. č. 1304.

[3]) Dob. Mon. IV., 251., Boček, C. D. M. I. 332.

Lid jmenuje trať tuto Bowitzfeld. Na speciální mapě není označení toho, za to v josefinském katastru čteme jméno naprosto jiné: Popitzer Felder. Na tato místa sluší klásti zaniklé Popovice, druhdy příslušenství kaple sv. Jiří ve Strachoticích. Tomu nasvědčuje také jméno Chajkovici, neboť zaniklá osada Čejkovice, jak bylo provedeno v příslušném odstavci tohoto pojednání, byla blíž Oleksovic.[1])

Popovice,[2]) příslušenství kostela sv. Jana v Roketnici, sluší hledati blíže Jaroměřic na říčce Rokytné; jsou to bezpochyby dosud existující Popovice. Oněch Popovic, jež jsem označil v textu listiny římskou jedničkou, nelze dosud určiti. Kronikář Lucký P. Bartoloměj Stölzl[3]) klade je sice tam, kde je dnes Purkrábka, dvůr, zvaný po německu Burgholz (také sousední lesy jsou zvány Burgholzwald), také Jesuitenhof blíže Suchohrdel, ale dohad ten je naprosto nedoložen.

Další zmínky o těchto Popovicích jsou velmi vzácné, za to však vesměs dokazují, že osada zaniklá hledati se má na popických polích mezi Tasovicemi a Derflicemi. — Roku 1406 čte se Petr Bílý z Popic dvakráte.[3]) Téhož r. 1406 Feria VI. post festum scti. Francisci (8. října) Franěk z Moskovic pohoní paní Annu, matku svú, že jemu drží protiv jeho vóli od osmi let vinohrady v Popicích a víno z nich béře a jich požívá, a ty vinohrady sú vlastní jeho.[4]) Spor tento urovnal se bez prostřednictví zemského soudu. R. 1407 Feria II. ante purificationem B. Mariae (31. ledna) stala se úmluva mezi paní Annú z Moskovic a mezi jejími syny: na syny její přešly všecky věci mocně kromě vinohradu v Popicích.[5]) Dvě zmínky tyto spojuji s Popicemi u Derflic, právem-li, věru sám nemohu rozhodnouti.

R. 1437 vévoda rakouský Albrecht potvrzuje jakožto markrabí moravský klariskám Znojemským změnu pusté vsi Popic, před tím příslušenství kláštera Luckého, za klášterní ves klarisek Derflice, rovněž pustou.[6])

---

[1]) Č. M. M. 1901. str. 140.
[2]) Theca arcanorum 1668, rukopis chová se v zemském archivě v Brně.
[3]) Brandl, Půhony II., 5 a 12.
[4]) Brandl, Půhony II., 35.
[5]) Brandl, Půhony II., 72.
[6]) Hübner, Znaim, pg. 517; Wolný, Mähren III., 45; Slavík, Morava I. 60.

Král Vladislav II. potvrdil ves Popice pusté klariskám r. 1497.[1]) Jelikož pak obec Tasovice také činila si jakési nároky na pustou ves Popice, učinily r. 1750 dne 14. února klarisky s Tasovickou obcí narovnání o louky, pastvy a role této pusté vsi.[2])

To je zpráva poslední.

27. Rohoteř.

S různými jmény čte se zaniklá ves Rohoteř. Roku 1228 dne 24. února (V. feria post Reminiscere in festo beati Mathiae apostoli) Robert, biskup olomoucký, narovnává spor mezi Martinem, farářem de Rohoter (Erben čte Rohatec), a opatem Luckým o desátcích a patronátních právech vsí Jazovic, Zlubic, Moskovic a Bransudic. Všecky osady zanikly. Opat tvrdil, že příčinou sporu byl farář Martin. Při vyhrál opat.[3]) Roku 1252 dne 6. června (VIII. Idus Junii) v listině, kterou markrabí Přemysl potvrzuje a rozmnožuje práva a statky proboštství křižovníků na Hradišti nad Znojmem, potvrzuje se proboštům také kostel sv. Hippolyta (později zasvěcen sv. Mořici) in Rochochwic.[4]) Roku 1278 dne 23. března čte se na listině kláštera Luckého o patronátě Křtěnickém dominus Wernerus, plebanus de Rohatitz, jako svědek.[5]) Když roku 1283 dne 31. března klášter Lucký sepsal kupní smlouvu o statek Milfronský, zase čte se mezi svědky Wernerus, decanus Znoymensis, plebanus de Roatitz.[6]) Na též listině byla i pečeť jeho přivěšena.

Držitelem statku Rohoteře byla vládycká rodina Kyjovců z Kyjovic. Roku 1346 „an dem Montage nach Sand Pancrazentag“ (15. května) prodal „mixe von Geywicz (Mikeš z Kyjovic) gut ze Rochticz das da leit pey Hostradicz, Sechs mark geltes virczehen gros, Prager phening, merherisch gewichte, vir vnd sechczig gros für die mark ze raiten, dem erbern Herren, Hern Styboren Pflug Lant chumetewer cze Pehem vnd cze Merhern,

---

[1]) Wolný, III., 46; Hübner, Znaim 490.

[2]) Hübner, Znaim, 499.

[3]) Boček, C. d. M. II., 187; Erb. Reg. I. 339 a 728.

[4]) Boček, C. d. M. III., 150, 178; Erb. Reg. I., 600.

[5]) Boček, Cod. dipl. Mor. IV., 211; Emler, Regesta II., 472 č. 1114.

[6]) Boček, C. D. M., 277 n. 210; Emler, Reg. II., 556 n. 1291. Bretholz, Annales Musei Franciscei 1896 pg. 149.

vnd Hern Perchtolden Chometewer vnd pfarrer cze Hostradicz zu der selben czeit, an des Lantchomöthewers stat, vnd ganczem Ordem, von dem deuczsen hous".[1])

Komturové německého rytířského řádu v Hostěradicích nebyli však dlouho v držení Rohoteře, ba ani nekoupili celé vsi, nýbrž jen částku. Roku 1348 Ratiboř z Kyjovic prodal 4 hř. platu, které měl na vsi Rohticích, paní Gertrudě, vdově Struczlerové z Novévsi (de Novadomo, nikoli z Jindřichova Hradce), a paní Gertrudě, vdově Kadoldově z Novévsi, a jejich dědicům tak, že každá z obou jmenovaných kupitelek bude bráti 2 hř. platu.[2]) Kromě toho ještě matka Ratibořova z Kyjovic Zdeňka ze Zlatnice měla nějaké nemovitosti v Rohoteři, neboť r. 1349 postupuje synu svému vše, co má in Rohticz.[3]) Roku 1358 počali již rytíři němečtí z domu Hostěradického prodávati. Komtur Jan prodal jeptiškám z Dalešic (domicellabus) jeden poplatný lán in Rochczicz.[4])

Roku 1365 čte se Hanuš z Rohoteře (Hanuschius de Rochticz).[5])

Roku 1407 bere Elška, dcera kdysi Maříkova z Dobrévody na Vlčímkři, muže svého Petra Kozlovce z Rudky na spolek na statky své v Dobrévodě, Vlčímkeři, Bravicích, Staříčicích, Dolních Dubňanech a Rohotři (Rohotrzye).[6]) Nebožtík Mařík z Dobrévody měl svého času asi celou Rohoteř, kterou před smrtí svou rozdělil svým dětem, synovi Mikoláši a dceři Elšce. Roku 1417 Mikoláš, kněz kanovnického řádu praemonstrátského, syn Maříkův z Dobrévody, prodává Mikoláši, řečenému Glazmann z Rohtic (Rohczicz, nebyl rodu zemanského), ve vsi Rohticz dva poplatné lány s veškerým příslušenstvím.[7])

Konrád z Miroslavě intabuloval r. 1446 Jiřímu z Miroslavě quadragintaquinque grossos censui in Rahawiczich, quos solvet Strognar. Ale tento vklad je škrtnut.[8])

Když uherský král Matyáš Korvín vtrhl do Moravy proti Jiříkovi Poděbradskému, stálo město Znojmo při straně Matyášově.

[1]) Chytil, C. d. M. VII., 486 n. 661.
[2]) Z. d. I., 12.
[3]) Z. d. I., 50.
[4]) Z. d. III., 371.
[5]) Z. d. IV., 239.
[6]) Z. d. IX., 99.
[7]) Br. Z. d. XI., 441.
[8]) Z. d. XIV., 104.

Za odměnu dal Matyáš městu r. 1468 v pátek po sv. Michalu (30. září) některé osady, mezi nimi také Raagwitz.[1]) Darování toto potvrdil král Vladislav II. r. 1497,[2]) ale nikoliv městu, nýbrž klariskám Znojemským, nikoli ves, nýbrž pustinu. Je z toho naprosto zřejmo, že osada Rohoteř zanikla ve válce Matyáše Korvína s Jiřím Poděbradským, kterou hlavně krajina Znojemská r. 1468 mnoho a bolesně utrpěla. Kostel však, který stával v Rohoteři, buďto neutrpěl, nebo byl brzy zase obnoven. R. 1522 farář Jan pohnal Jana Rechenberka ze Želetic před šraňky zemského práva, že mu odebral násilně desátky příslušející kostelu v Ruchticzích. Ale žalovaný Jan z Rechenberka právoplatně dokázal, že „té wsy Rohoterzty rzjkagj", proto byl půhonu osvobozen.[3]) Zde máme jasný důkaz, že ves tato slula Rohoteř nebo Rohoteřť, že však jméno její nebylo správně známo ani majitelům. Zanikla-li ves, poškozovalo se a úhony bralo místní jméno velmi rychle.

Klášter klarisek ve Znojmě učinil r. 1564 s městečkem Hostěradicemi narovnání, kterým pustá ves Rohotice u Oleksovic postoupena byla panu Pertoltovi z Lipého za roční plat 93 zl.[4]) Ale přece hned r. 1567 si týž klášter Matky Boží vtělil do desk zemských ves pustú Rohatice znova.[5]) Nevědomo, zdaž se smlouvy s Pertoltem z Lipého sešlo.

Po válce třicetileté měla 1270 měr obdělaných polí I. a II. třídy (I. třídy $846^5/_8$ měr, II. třídy $423^3/_8$ měr), dohromady tedy asi $11^6/_{64}$ lánů.[6]) Válkou třicetiletou byla také Rohoteř od kláštera Matky Boží ve Znojmě úplně odtržena. — R. 1668 byla syny Seifrida Linharta z Brenneru prodána jako příslušenství panství Hrušovanského hraběti Michalu Adolfovi z Althana.[7])

Různě čtená jména: 1228 Rohother, 1252 Rochochwic, 1278 Rohaticz, 1283 Roaticz, 1346 Rochticz, 1348 Rohticz, 1358 Rochczicz, 1407 Rohoterz, 1417 Rohczicz i Rohticz, 1466 in Rahrwiczich, 1468 Raaggwitz, 1522 Ruchtitz, Rohoterzty (= Rohoteřť), 1564 Rohostic, 1567 Rohatitz, 1679 Rakovice, 1668 Rostiz.

---

[1]) Brünner Wochenblatt 1827 pg. 43. Hübner, Znaim, 273.
[2]) Wolný, III., 46; Hübner pg. 490.
[3]) Beck, Notitzenblatt, 1869 pg. 16.
[4]) Hübner, Denkwürdigkeiten, 492.
[5]) Z. d. XXV., 12.
[6]) Slavík, Morava I., 61.
[7]) Wolný, III., 221.

Osada tato, která nesmí zaměňovati se s Rochticemi, zaniklými taktéž původně Raklinicemi, stávala severně Moskovic, mezi moskovickým hřbitovem a Vršavami. Hřbitov moskovický, půl hodinky severně osady, jest poslední památkou kostela Rohoteřského. V dekanátním visitačním protokolle z r. 1657 čte se o poloze: adjacet pago Moscovic, a dále: Oppidum cum ecclesia ab immemorabili tempore deserta . . . .[1])

28. Raklinice.

Roku 1225 dne 27. dubna klášter Lucký určil desátek, plynoucí ze vsi Raklinic, sousednímu kostelu v Křídlovicích.[2]) Wolný před vydáním moravského diplomatáře Bočkova četl Rastinec,[3]) neboť byl vůbec v palaeografii nezběhlý.

Roku 1248 dne 15. září řešen spor opata Luckého s johannitskou kommendou v Horních Konicích o desátek, který si ve vsi Rachuwicz přivlastňovala kommenda jako majitel části statku Křídlovického, a který patřil kostelu v Křídlovicích na patronátě Luckém. Opat Lucký z toho sporu obdržel malý polní desátek celý, velký do polovice.[4]) R. 1301 farář Křídlovický Zdislav, kněz světský, jemuž opat Lucký svěřil faru tuto, resignoval na polovici desátku vsi Rekvic na prospěch kláštera. To potvrzeno r. 1303 biskupem Olomouckým Janem a r. 1304 opatem Strahovským Edmundem.[5]) Roku 1314 opat Lucký Jan zjednal kostelu v Křídlovicích desátek ze svého dvora in Rekwitz, na který měli právo johannité Kouničtí tím, že s nimi zjednal o desátek onen narovnání.[6]) R. 1337 dne 5. března na listině Lucké mezi svědky čte se Alczik von Grisgrawicz und sein son der Herman von Raczchwicz.[7])

Brzy potom ves asi zpustla, neboť již se nepřipomíná. Po válce třicetileté slove Rochovicemi. Měla pak v té době 1341 měr

---

[1]) Beck l. c. p. 16.
[2]) Boček, C. D. M. II., 161; Erb. Reg. I., 320.
[3]) Wolný, III., 296.
[4]) Boč., C. d. M. III., 93, V., 5; Erb. Reg. I., 560.
[5]) Boč., V., 168, 169; Emler II., 86.
[6]) Chyt. VI., 55.
[7]) Chytil, Cod. D. M. VII., 105, 154.

rolí I. třídy a vinic společně s pustou osadou Křížkovicemi 253 měr. Pozemky obou obcí drželi z Mor. Křídlovic, Božic, Hrádku.[1])

Osada tato stávala 2 km jižně Čejkovic, 2 km severně Moravských Křídlovic, kde dosud jméno její žije ve jméně trati Rochowitzer Weingebirg. Správně je vyznačena trať tato na mapě speciální.

Umělecké a vědecké zprávy.

Privilegia Trhovo-brtnického cechu sloučených řemesel: kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického.

Cech těchto řemesel v Trhové Brtnici jest stáří ctihodného, neboť se dochovala kniha zápisů cechovních až z roku 1595, a tušíme, že není prvou, nejstarší!

Privilegia tato byla cechu v Brtnici Trhové s výhodou nemalou, že řemesla zmíněná musila z celého rozsáhlého zboží Trhovobrtnického se sloučiti v jeden cech „jakožto hlavě jmenonaných řemesel", jak se v 5. článku praví, — v sídle milostivé vrchnosti — v městečku Trhové Brtnici.

Privilegia nebo cechovní artikule, níže uvedené, propůjčeny byly cechu sloučených řemesel zmíněných r. 1665, dne 9. dubna, Antonínem Františkem, S. Ř. Ř. hrabětem z Collalta, jenž sídlel na Brtnici od roku 1661—1696. Roku pak 1713, dne 12. května, potvrdil je a ve „čtyřech punctech" rozmnožil Antonín Rombald, S. Ř. Ř. hrabě Collalto, jenž vládl na Brtnici Trhové až do r. 1740.

Privilegia tato jsou psána česky s ozdobnými iniciálkami v sešitě se zlatou ořízkou, formátu archového a ztvrzena vlastnoručním podpisem Antonia Rombalda, hraběte Collalta, jakož i jeho pečetí vyrytou v prstenu. Pisatel těchto řádků nalezl je roku 1889 v domě p. Vyskytenského, kováře na Horním městě v Trh. Brtnici, jehož otec byl posledním cechmistrem sloučených řemesel těchto. Znění článků jest:

„Já Antonín Rombald, Sté. Římské Říše hrabě z Collalto, Sancto Salvatore, Ray, Credazzo a Musestre, dědičný pán na Brtnici, Německém Rudolci a Černé, J. M. C. a králov. skutečný komorník:

---

[1]) Slavík, Mor. I., 60.

Vyznávám tímto listem vůbec přede všemi a tu, kde by on čten aneb čtoucí slyšen byl, že jsou přede mne předstoupili opatrní cechmistři a mistři řemesel: kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického z městečka mého Brtnice Trhové, ze Staré Říše a vesnic k panství mému brtnickému náležejících, poddaní moji věrní milí, ve vší poníženosti přednášejíce, kterak od dobré paměti pana strejce mého milého, pana Antonína Františka, Sv. římské říše hraběte z Collalto, Sanct. Salvatore, Ray, Credazzo a Musestre, pána na Brtnici (titul), témuž společnému cechu jistá privilegia neb cechovní artikule v létě 1665 dne 9ho Aprile milostivě propůjčeny a uděleny jsou, a takové ve vší poddanosti dle nařízení a vejsady milostivé ve všech punctech a clausulích až posavade volně pozorovány a zachovány byly.

Najdouce pak oni cechmistři a mistři vejš dotčených řemesel, že by k témž již prve milostivě jim uděleným statutům a cechovním artikulům ještě některá puncta ku vzdělání a zvelebení řemesel jejich velmi výborně se šikovaly, ano i potřebny byly, mne netoliko za potvrzení předešlých artikulův jejich snažně a poddaně žádali, nýbrž i o rozmnožení ve čtyřech punctech týchž artikulův poníženě jsou prosili.

Seznajíce poníženou a poddanou žádost nadepsaných cechmistrův a mistrův jmenovaných řemesel: kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického bejti, a že taková ku zrostu těch řemesel čelí, anobrž sama slušnost a právo sebou přináší, aby oni buďto od domácích, anebo přespolních, kteří se těm řemeslům pořádně nevyučili, na svém obchodu, řemeslách a živnostech ujmu a škodu nenesli; tehdy na způsob, formu a míru takovou, jakou opatrní cechmistři a mistři poctivého řemesla kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického v městě Budějovicích Moravských od starodávna drží a zachovávají, by tak oni, budoucí a potomci jejich, řemeslníci nadjmenovaných řemesel ve vejš jmenovaných městečkách a vesnicích na tomž panství mém brtnickém tím volněji živnosti své provozovati mohli, — přítomně a mocí následujících artikulův nařizuji a ustanovuji, aby při řemeslech svých dle níže položených punctův pořádně se řídili a spravovali:

Předně a nejprve aby se Pána Boha Všemohoucího báli, pobožně a křesťansky v tomto světě živi jsouce, přikázání jeho zachovávali a je plnili, ve dni nedělní aneb sváteční s manželkami, dítkami a čeládkou svou de chrámu Páně, když se slovo Boží káže, aby se scházeli; na což cechmistři obzvláštní pozor jmíti a přestupníky a ty, kteříž by slovo Boží zlehčovali, skutečně trestati, — sami pak na sobě dobrý příklad toho ukazovati mají.

Pak-li by cechmistři to přehlíželi a ty, kteří by tak slovo Boží zlehčovali a do chrámu Páně choditi zanedbávali, skrze to netrestali, — ti ode mne a potomkův mých, pánův brtnických neb ouředníkův našich, skutečně trestáni býti mají. A poněvadž Pán Bůh Všemohoucí vyšší a vyšší lidi v tomto světě k spravování jiných ustanoviti ráčil a to jmíti chce, aby jedni druhými řízeni a spravováni byli, z té tehdy příčiny se to ustanovuje, aby cechmistři vždycky každého roku při památce seslání Ducha Svatého voleni bývali, a tak hned toho času od prvních (dřívějších) cechmistrův počet (účty) při přítomnosti všech mistrův přijímán býti má. A ti cechmistři, kteříž koliv budou, aby se v tom věrně a spravedlivě chovali, a jiní mistři, starší i mladší tovaryši i učedlníci týchž řemesel, jakožto představené své v pocti-

vosti a vážnosti jmíti, jich ve všem dobrém poslouchati, jimi se říditi a spravovati mají. A pak-li by který tak svévolný a nepoddaný byl, ten vedle spravedlivého určení cechmistrův a mistrův trestán a pokutován býti má.

2. Kdyby koliv cechmistři a mistři ku jmenované hodině do cechu obeslati poručili a kteříž z mistrův doma jsouce nepřišli, ti každý funt vosku pokuty do cechu dáti povinen bude; a vyřídíc to, což potřebného bylo, bude moci každý zase domů odjíti.

3. Kdož by se chtěl mezi nimi osaditi a buď to kovářského, bednářského, kolářského aneb zámečnického řemesla mistrem pořádným býti, ten a takový má předně list zachovající (zachovalosti), jakož i od řemesla (list) cechmistrům a mistrům proukázati. Na to, že řemeslo své zná náležitý, tak jak v jiných místech chvalitebný obyčej jest, majsterštuk aneb mistrovský kus, dle nařízení cechmistrův a mistrů vyhotoviti, jich společně, jak řád a obyčej jest, za živnost žádati, dva funty vosku do cechu dáti a mistry všechny, kteří v tom cechu jsou, do lázně pozvati a jim svačinu udělati povinen býti má.

4. Každý ten, jenž by pořádným mistrem býti chtěl, má se netoliko manželkou, nýbrž i bytem svým vlastním zaopatřiti; jináč za mistra držán aniž řemeslo své držeti moci nebude. Co však toliko na zdejší brtnické a starořísské mistry a ne na obývající ve vesnicích se rozuměti má, poněvadž po vesnicích na vůbcích aneb podružství obejvati od starodávna dovoleno bylo a ještě jest.

5. Všichni z celého panství Brtnického, jak mistři řemesla kovářského, kolářského, bednářského a zámečnického — krom mistrův opatovských, pod jich nově vyzdviženými cechovními artikuly přebývajících — mají a pod skutečným trestem povini (!) jsou k cechu Brtnickému jakožto hlavě nadjmenovaných řemesel se táhnouti, s nímž (cechem) do pořádku vstoupiti, aniž kdo moc míti má do cechu jiného přivtěliti se dáti.

6. Podobně nemá pod pokutou a trestáním do důchodů panských, a to dle velikosti vejstupků, žádných obručů nedělati, jenž by mistr nebyl, méně jich do Rakous rozvážeti a s nimi handlovati.

7. Item nemá žádný na ně (trhy) žádného náčení aneb dražší (výrobky) voziti kromě frejunku, aneb jednoho dne přede dnem velikonočním; a kdyby jaké náčiní aneb dražší toho řemesla ve frejunk aneb jarmark přivezeno bylo, to aby cechmistři a mistři očitě spatřili, a kdyby v tom co neslušného od řemesla našli, to aby vzali a do špitálu dali.

8. Skladu žádný těch řemesel žádného jmíti nemá zjevně ani tajně.

9. Který by koliv mistr vynesl z cechu něco tajného, což by tak mezi sebou měli, ten aby trestán byl, jakž by se cechmistrům a mistrům zdálo.

10. Který by koliv mistr, buďto kovář, bednář, kolář a zámečník, chtěl učedlníka k sobě na učení přijíti, má jej před mistry jednati, a ten učedlník má rok (stáří) prokázati a dva funty vosku do cechu dáti. Pak-li nemá, aby zaručil, a jest-li že jest mladý, aby se tři léta učil, pak-li prostřední dvě léta a pak-li při letech a byl pilen řemesla svého, jenom rok, toliko mistrům jednu kopu míšenskou aby dal.

11. Jest-li by který učedlník se nevyučil a od mistra svého bez slušné příčiny bez vědomí mistra pryč odešel, ten aby jednu kopu grošů do cechu dal.

12. Který koliv mistr jeden druhému tovaryše vymluvil (odloudil), a to na něj prokázáno bylo, ten aby patnácte grošův do cechu dal a mistrům v pokutu padl.

13. Kdyby koliv tovaryš na hospodu přivandroval, a který mistr nejprve přišel a jeho do díla žádal, u toho aby dělal; pokud že by nechtěl, jiný aby ho nepřijímal.

14. Který by koliv mistr z toho cechu umřel neb žena, děti, tovaryš, aneb někdo z čeládky jeho, aby jej všickni mistři a tovaryši ku hrobu doprovodili, a to pod pokutou pěti grošův bílých.

15. A poněvadž věc slušná jest, aby oni cechmistři a společní mistři taky na předky své nyní v Pánu odpočívající svýma horlivýma modlitbama pamatovali a za ně se modlili, i protož nařizuji a ustanovuji přítomně, aby každé suché dni za tyž v Pánu zesnulé předky jejich cechmistry a mistry a všechny, jenž jejich řemesla a k cechu jejich patřící byli, vždy ve středu mši svatou malou čísti, jakož i manželky, děti a čeleď jejich najíti se dali a za jich lehké odpočinutí Pána Boha žádali. Ten pondělek ale po svatém Martině nápodobně mše svatá zpívaná držána a za ně, nebožtíky předky jejich, obětována bejti má, ku kteréžto mši svaté všichni cechmistři a mistři, ano i manželky, dítky a čeleď jejich — dle největší možnosti i z vesnic — najíti se dáti mají, a pod pokutou každý 2 lb. vosku postaviti se povini (!) budou.

16. Který by koliv mistr jeden druhého haněl, neuctil, neb zlými slovy pomlouval, buďto v krčmě, aneb kdekolivěk, a byl v cechu obžalován a v křivdě zůstal, ten aby bez milosti jeden funt vosku do cechu dal a jeden den a noc u vězení v šatlavě držán byl.

17. Který by tovaryš od mistra vandrovati chtěl, ten bude povinen jeden tejden svému mistru napřed vědomost dáti.

18. Co se kovářův dotejče, dva tovaryše který by měl a jiní v tom přivandrovali, ten aby žádného více nepřijímal, leč se jiní také spořádají (tovaryšem opatří) — a to pod pokutou půl funtu vosku.

19. Který by koliv mistr neb tovaryš nectil otce a mateře, neb kohožkoliv z čeládky jeho v hospodě, ten aby to propadl, cožby jemu mistři našli (usoudili).

20. Který by měšťan neb sedlák kterému mistru něco za dílo dlužen byl, tomu aby žádný mistr prve nedělal, než se s věřitelem svým spokojí a umluví; pak-li by který přece to učinil, ten aby deset grošův do cechu dal.

21. Kdyby který sedlák hole, dříví aneb klády na trh přivezl a který by mistr prve k tomu přišel a tržil, toho aby žádný mistr nepředkupoval, leč by ten první koupiti nechtěl a odešel, a to pod pokutou jednoho funtu vosku.

(Tuším, že nyní následují čtyři artikule, jimiž Antonín Rombald hrabě Collalto rozmnožuje dřívější, Antonínem Františkem Collaltem cechu propůjčená privilegia.)

22. Kdožby kolivěk chtěl, aby byl cech obeslán, ten aby staršímu mistru pět peněz do cechu dal.

23. Co se obce dotejče, kterýby kolivěk přišel, buďto chudý neb bohatý, a žádal kteréhokoliv, buď kováře, bednáře, koláře aneb zámečníka, aby jemu káď neb bečku opravil, nebo co by kolivěk zapotřebí bylo, že mají jemu opraviti beze všeho odporu a nesnází.

24. Aby z těch řemesel jmenovaných do konce žádný mistr nový verštat (dílnu) sobě nevystavěl, pokudž Bůh Všemohoucí prostředkem smrti jednoho z počtu přebývajících nepovolal.

(Odstavec tento zdá se nám podvrženým; nebo svým písmem a inkoustem, jakož i tím, že zasahuje příliš dolů ku kraji strany, čehož na stranách ostatních neznamenáme — jest aspoň velmi podezřelý. Mimo to příčí se a odporuje obsahem svým článkům 3. a 4. Tomu-li tak, jak tuším, pak by asi přináležel již také odstavec 21. k oněm čtyřem doplňkům Antonína Rombalda.)

25. V závěrce který by kolivěk, buď kovář, bednář, kolář aneb zámečník, těch nahoře psaných artikulův nezachovával a nedržel, to od nejmenšího až do největšího, tomu aby řemeslo dotud, dokudž by se náležitě s mistry nespokojil (nesrovnal) a neumluvil, složeno bylo.

A protož já svrchupsaný Antonín Rombald, Svaté Římské Říše hrabě z Collalto, pán na Brtnici, Německém Rudolci s Černou etc. . . ., vyrozuměv takovou slušnou a poníženou žádost nadepsaných mistrův řemesla kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického z městečka Brtnice Trhové, z městečka Staré Říše, z městečka Opatova a z vesnic k panství Brtnickému přináležejících, poddaných mých věrných milých, jsouce k nim láskou nakloněn, a chtíce tomu, aby nadepsané snešení a dobrý řád mezi nimi trval a oni živnosti své tím volněji provozovati mohli — tak činím sám od sebe, erbův a budoucích potomkův svých a držitelův panství Brtnického, tímto listem mistrům a již budoucím cechmistrům všechny artikule svrchupsané nadávám a jich mocně potvrzuji, chtíce tomu, aby se ve všem v tom podle svrchu jmenovaných artikulův zachovávali, pod pokutami nahoře psanými.

Toho všeho na potvrzení a budoucí jistotu pečeť svou vlastní s jistým mým vědomím a vůlí jsem přitisknouti dal.

Jenž jest psán a dán na hradě Brtnickém, dne 12. máje r. 1713.

Pečeť

Antonín Rombald hrabě z Collalto.“

Dodatek.

„Poněvadž naporučením slavného krajského úřadu dne 20. Decembris anno 1764 všechny říšské—cechy reducirovány jsou, byl r. 1765, dne 13. Januarii, rozdělen cech náš starý, který v sobě držel kováře, koláře, truhláře, bednáře a zámečníky. A tak toho výše jmenovaného datum jest jedenkaždý takový cech sám pro sebe učiněn, při kterémž rozdělení, jakožto cechu našeho

jest na poručení P. T. milostpána říšského barona z Vernerů hned před celým krajským úřadem za staršího cechmistra vyvolen, potvrzen a ustanoven pan Michael Vyskytenský, zasloužilý mistr kovářský v Brtnici, který svůj cech aneb mistrovskou povinnost na jeden krejcar vyplacenou má, tak že na něm ani nyní, ani kdy budoucně nic k zaplacení se pohledávati nemá a nemůže. Vosk aneb 1 libru svíček, který jedenkaždý mistr složiti musí, i také od něho složen a odveden jest. Mistrem byl učiněn roku 1739, dne 25. Januarii.

Za druhého spolucechmistra jest vyvolen při ouplnosti cechu dne 13. Januarii r. 1765 pan Jakub Veselý, nynější panský kovář, který nejenom vyvolen od pánů spolumistrův, nýbrž i od královského představeného localního Vorstehera potvrzen jest. Který taky svou mistrovskou povinnost, jakož i taky vosk hned při mistrem dělání r. 1751 do krejcaru složil, tak že na něm žádného restu k pohledávání není.

Mistrovský kus cechu kovářského v Trhové Brtnici.

Předně musí jedenkaždý mistr přespolní (přináležel totiž k tomuto cechu též cech Staroříšský a Opatovský na zboží Trhovobrtnickém) umět okovat přední půl vozu, co na majstrštuk patří, aby v tom žádné chyby nalezeno nebylo; takový se u cechmistra v Brtnici kovat má.

Za druhé: koně plnorohého, který se jemu jenom ukáže, okovat, žádné míry na podkovu nebrat a dobře takovou, jak patří, udělat, aby ani menší ani větší nebyla, nýbrž tak, jak kůň potřebuje, se vynalezla.

Za třetí: jednu novou sekeru má udělat tak, jak na mistrovský kus patří a přináleží.

Domácí mají všecko to dělat, co zde předepsáno jest, jenom že celý majstrštuk konat musejí a celý vůz, nejenom půl, jak majstrštuk žádá, bez chyby okovati a v dobrý stav přivedsti.

Který tyto věci dozajista dokázati nebude moci, za žádného mistra uznán nebude, nýbrž zase poznova na vandr jíti musí. To se dle královských patentů nařizuje a státi se má. *Al. Jos. Pátek.*

Literatura.

Literatura česká devatenáctého století. Díl I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. (S 41 vyobr.). Napsali: Dr. Josef Hanuš, Dr. Jan Jakubec, Dr. Jan Máchal, Dr. Emil Smetánka, Dr. Jaroslav Vlček. V Praze 1902. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 940 str. za 12 K.

Velezajímavé a záslužné dílo začalo vycházeti nákladem Jana Laichtera, jež chce seznámiti nás znenáhla s českou literaturou XIX. století. Látka ta sama o sobě neobyčejně vděčná — obrození živořící literatury a jazyka českého ne-

zasvěcenci zdá se polovičným zázrakem — ode dávna vábila i vážné badatele i romanopisce[1]) ku zpracování. A jakkoli už mnohokrát byla zpracována, přec památný a záhadný zjev ten v celosti své nebyl ještě úplně a správně vylíčen; (chyběloť dříve mnoho práce průpravné, a podnes nejsou všechny zjevy literární z doby tehdejší s dostatek rozebrány a oceněny), až nejnověji nejlépe a nejdůkladněji Jaroslavem Vlčkem v druhé části II. dílu jeho výtečných Dějin české literatury byl zobrazen. Už před Vlčkem arci mnozí se pokusili a někteří zdárně vylíčili buď jednotlivé fase toho významného děje neb činnost vynikajících spisovatelův obrozenských; namátkou uvádím hojné rozpravy Jos. Jirečka, Ant. Rybičky Přední křisitele, V. Zeleného Život Jos. Jungmanna, Brandlovy Životopisy Dobrovského a P. J. Safařika, Dr. Jakubce Životopis Ant. Marka, Vlčkovy studie o první škole básnické, o Šafaříkovi a j. — Však věrný soustavný obraz, který by se zevrubně dotýkal všech těch příčin a následků, jejich vzájemné souvislosti a příčinnosti, podařilo se nakresliti teprv Jar. Vlčkovi po četných a svědomitých studiích průpravných leckde po časopisech roztroušených (v Čas. Čes. Musea, Listech filolog. a j.). Ale dílo Vlčkovo jest vědecké, především vrstvám učeným určené, ne všade vrstvám širším dosti přístupné, dle začáteční osnovy stručné, a snad ani tak brzy ještě dokončeno nebude. A právě správného vylíčení, posouzení a ocenění této pamětihodné doby tolik pohřešujeme! Neboť čím se jí více vzdalujeme, tím méně jí rozumíme, tím více se jí odcizujeme. Aby se tedy vyhovělo hlasům volajícím po důkladných dějinách literatury české XIX. věku, sdružilo se několik vynikajících odborníkův, aby práci tak rozsáhlou a nad síly jednotlivcovy jdoucí sobě rozdělili a jednotlivé odbory neb oddíly časové zpracovali. Toto rozdělení práce zajisté jest účelno a chvály hodno a rozsáhlostí, těžkostí a žádoucím urychlením velkého díla odůvodněno; vedle značných prospěchů z toho plynoucích má však i některé nevýhody do sebe. Nemožno jest, aby pět různých autorů mělo všude stejný názor a úsudek, aby se o téže věci nezmínili několikrát aneb zas něco nevynechali, aby všude zachovali stejný rozsah a míru. Ale tyto nedostatky jsou ovšem

[1]) Uvádím na př. Stankovského. Vlastencové z Boudy, Šmilovského, Za rauních červánků a zejména Jiráskův F. L. Věk, nejšíře a nejdůkladněji založený obraz našeho obrození.

nepatrny, bez důležitosti, vadí toliko ulitosti celku, kdežto hlavní zásluze mnoho ceny neubírají; ta zůstává nedotknuta: má nám podati jasný, správný, srozumitelný obraz XIX. věku dle nejnovějších přesných výzkumů vědeckých, jež se zakládají — pokud možná — na samých pramenech, dosavadní záhady mají nám osvětliti a chybné názory správnými nahraditi.

Celé toto dílo (t. j. I. díl dosud vydaný) skládá se z 18 hlav a probírá důkladně a podrobně dějiny písemnictví českého od Dobrovského k Jungmannově škole básnické (t. j. asi od r. 1770—1820). První čtyři hlavy napsal Dr. Jan Jakubec; v I. (str. 1—36) líčí povahu josefinismu, josefinské ideje a snahy v tehdejší literatuře české; v II. jedná o tehdejších studiích historických (str. 37—72); v III. (str. 73—117) o vzniku a rozvoji studií slavistických a dokazuje, že slavistika stala se základem slovanské myšlenky; ve IV. vylíčen jest Jos. Dobrovský jakožto buditel (str. 118—200).

Jakubec stanoví předně rozdíl mezi obrozenskými snahami u nás a u národů jiných; jinde podmíněn byl osvětný rozvoj novými naukami filosofickými a uvolněním věd a umění, zvláště poesie, kdežto u nás poesie živořila a osvěta rozvíjela se učeným badáním (str. 4). Nebylo by škodilo obecenstvu širšímu mocný rozvoj myšlenkový u národů jiných naznačiti aspoň stručným přehledem, aby neodolatelný účinek novověkého hnutí duševního a spojitost mezi ním a naším probuzením ozřejměla určitěji. Byla by tím arci přibyla nová kapitola, a tomu se chtěl asi spisovatel vyhnouti; proto předpokládá, že tato revoluce duševní každému známa. Jaroslav Vlček ve svých Dějinách lit. čes. (II, 134—137) správně tuto kapitolu předeslal před josefinism a vystvětluje, jak angličtí deisté čili volní myslitelé podrobili myslícímu rozumu též obsah náboženský, jak nauky jejich přejali francouzští encyklopaedisté a němečtí rationalisté, a tím prostředím jak se myšlenky ty dostaly k nám a jak s oekonomického stanoviska na svůj vlastní prospěch ujal se těchto idejí — pokud mu byly vhod — i stát a jak tedy ideje ty účinkovaly též na naše obrození, na literaturu naši. Tím souvislost jest jasnější, pochopitelnější. — Jednotlivé hlavy dobře jsou rozčlánkovány na menší kapitoly, a tím výklad stává se přehlednějším. Jako přednost chvály zvláště hodnou uvádíme, že J. čerpá především hojně

z pramenů samých, t. j. z vlastních plodů spisovatelových, a z nich sestavuje nám spolehlivý obraz o spisovateli (na př. o Dobrovském, jehož spisy a listy přímo vyčerpává), podává zevrubný obraz všech tehdejších snah duševních a literárních, pokud na nich záleží. Líčí vše, co tehdy hýbalo myslí, co tehdy koho zajímalo. Při tom bedlivě si všímá ostatních badatelův a jich výzkumův a úsudků (některé výborné práce již dříve sepsané usnadnily soustavný přehled, jako na př. Kalouskovy Děje král. čes. společnosti nauk). Chvály zasluhuje též, že J. uvádí úplné tituly spisův a tím dává vhodnou pomůcku do ruky těm, kdo by chtěli studovati dále. — Srovnáváme-li výklad Jakubcův s Vlčkovým, můžeme všeobecně říci, že co Vlček dle svého plánu jen stručně načrtl, Jakubec obšírně líčí a prohlubuje, ač podstatně v ničem od Vlčka se neodchyluje (na př. jak se jeví snášelivost náboženská v naší literatuře, školské reformy u nás a j.); ale najdeme též případy opačné, kde Vlček vypravuje obšírněji než Jakubec.

O některých spisovatelích dovídáme se zajímavých zpráv vzhledem k době naší: o splavnění Moravy, o spojení Moravy s Odrou a Dunajem přemýšlel a staral se už r. 1782 Hanke z Hankensteina; professor Bučck chtěl socialní bídě pomoci rozdělováním velkostatků (str. 21.)! i hnutí antisemitské jevilo se již tehdy dosti mocně (hr. Canal, str. 22.) Výtečným pramenem pro poznání tehdejších poměrů jsou spisy Dobrovského (Litterarisches Magazin, Böhmische Litteratur a j.), v nichž obráží se věrně tehdejší smýšlení. Společnost Nauk doplňovala universitu, která hlavně působila živým slovem, kdežto Společnost písmem. — Studie historické zahájily bezděky boj proti josefinismu, neboť budily smysl pro individualitu jednotlivých zemí a národů (str. 38). J. dobře stopuje vývoj věd v cizině a účinky jejich na nás a tím vysvětluje vznik všelikých nauk i pravé ocenění jejich u nás. Touha po vyzkoumání dějepisné pravdy vedla ke studiu pramenů k dějinám hlavně domácím a dostala se k nám hlavně ze sousedních Němec. Záslužně vyvádí na světlo zapomenutá jména mužův u nás o vědu zasloužilých (opata rajhrad. kláštera Pitra a Magnoalda Ziegelbauera str. 43), kteří předcházeli před Dobnerem. O Dobnerovi vypravuje Vlček (Děj. č. lit. II. 1, 148 nn.) důkladněji než J., vinno tím asi různé stanovisko obou spisovatelů:

J. více nám líčí obraz povšechný našeho duševního života v souvislosti s veškerým prostředím naším domácím i v cizině (jenom někdy se zastavuje u jednotlivců příliš vynikajících a v celku posuzuje i činnost i vliv jejich na ostatní); chce znázorniti, jak se asi nesl náš duševní život uprostřed ruchu evropského, jak s ním souvisel, jak z něho vycházel a jej doplňoval; proto o jednom spisovateli dle různých oborů činnosti jeho rozmlouvá na několika místech, jak jeho činnost se rozptylovala: Vlček více oceňuje činnost jednotlivců v celku na př. u Adaukta Voigta a Rafaela Ungara, jimž oběma Vlček věnuje víc pozornosti a místa než J. S pochvalou vytýká J. ušlechtilou ctižádost mnohých osvícenců tehdejších, kteří hleděli zachrániti co nejvíce památek literárních a honosili se znamenitými knihovnami, jako na př. Zlobický, Šimek, Cerroni, Steinbach, Šeršník (13,000 svazků) a j.; chválí mravenčí pilnost badatelů tehdejších, kteří pro množství materiálu dosud nezpracovaného podnikají díla tak rozsáhlá, že jich ani nemohou dokončiti; celé folianty zůstaly nevytištěny, a po některých máme jen rukopisy (Pitrovi, Šeršníkovi, Ribayi, Cerronim).

Upozorňuje na značný rozdíl mezi tehdejším pojmenováním vlastenský a nynějším národní, neboť tehdejší vlastivěda přihlížela hlavně k zemi (vlasti), ne k národu (str. 53), a proto se pěstovala vlastivěda česká, moravská a slezská. Ale cítila se už přirozená souvislost mezi Čechami a Moravou, a díla vědecká pojímají národ v Čechách a na Moravě jako celek, ač ethnická jednota tehdy nebyla ještě dobře v povědomí (uvědoměna); na Slováky zapomínalo se úplně. I zkoumá, proč jednota národní nebyla uvědoměna a příčiny toho neuvědomění trefně dokazuje (str. 55). Už tehdy projevil se smysl pro vydání diplomatáře (337 listin připravil Dobrovský s Pelclem, ale nebyly uveřejněny), jakož vůbec nejvíc pozornosti věnovalo se tehdy pomocným vědám historickým: diplomatice, mincovnictví, genealogii, statistice, domácímu právu (Jos. Vr. Monse). S úsilím vzdělávána domácí topografie (Schaller, Schwoy). Velmi horlivě pěstována literární a kulturní historie; vedle známých děl a časopisů literárních zasluhuje zmínky, že Cerroni uchystal ohromné dílo literarně historické (Bohemia literata) o 20 velkých svazcích kvartových.

Vznik a rozvoj studií slavistických vysvětluje se tehdejším duchem časovým: badati a osvětlovati temnotu; poněvadž

i dějiny života starých Slovanů byly temny i jazyky slovanské ne dosti známy, proto se jim věnovala velká pozornost. Kritický směr studií biblických obrátil zření k starým překladům slovanským, a tak Dobrovský a Durych od studií jazykův orientalních přešli k staré slověnštině; ze studií biblických vzniklo tedy studium jazykozpytné s úmyslem prospěti též jazyku mateřskému. Podrobný ten obrat u Dobrovského a Durycha pěkně vylíčen a uveden v těsnou souvislost s rozvojem filologie germanské; proto právem podává J. přehled tohoto rozvoje u Němcův, účinek Fuldy a ještě více Adelunga na Dobrovského (str. 94), též Rousseaua a některých učenců německých, kteří Slovany příznivě líčili, a konečně účinek domácích tradic a studium domácích dějin zvl. kulturních.

Zaslouženou pozornost věnoval J. Václavu Fortunátovi Durychovi (1735—1802); líčí jej vroucně jako Slavofila toho rázu, jejž zná teprv XIX. století (str. 103). Chtěl roznítiti studium mateřského jazyka a povznésti český jazyk spisovný starými vzornými příklady; měl záměry jdoucí nad jeho síly. Chtěl napsati úplné dějiny nejstarší literatury slovanské a mnoho j. Arci vyšel jen I. svazek jeho díla Bibliotheca Slavica (vyd. 1795), jehož obsah i povahu J. udává. Dobře a podrobně oceňuje a charakterisuje činnost Durychovu veškeru.

Hlava IV.: Dobrovský buditel, má svou tendenci. J. v ní dokazuje, že světlý obraz Dobrovského zůstával zakalen vinou mladší generace buditelské a proto jej chce očistiti; chce vytknouti, čím jest D. následujícímu pokolení a české literatuře XIX. století vůbec. Proto ovšem zabývá se důkladně i vychováním i životem i povahou i činností D.; vytýká jeho osvícenství (129—130), zásluhy o badání v českých dějinách pronikavou kritikou, o objasnění domácí kultury, o novou češtinu spisovnou. J. tu pěkně naznačuje souvislost novotářských snah jazykových (Pohlovu, Šimkovu a j.) s podobnými snahami u Němců (str. 133—134) tím, že nepovolaní naši páni novotáři působili buďto ve Vídni neb u Vídně, která byla středištěm tehdejšího purismu v němčině.

Dobr. vycítiv, jaké tu nebezpečí hrozí jazyku ze slov českého zvuku, však německého ducha, potřel tyto novotářské nestvůry. Zásluhu jeho nejlépe pochopíme, představíme-li si, jak by bez něho byla utrpěla naše řeč; někdy arci v boji tom za-

cházel příliš daleko (str. 137). Ale mylně se mu přisuzuje, jako by byl zamítal vůbec tvoření nových slov: on právo takové dovoluje, ale jen básníkovi (v určitých mezích), důkladnému znalci řeči a zároveň filosofovi (který by uměl vystihnouti pravý pojem věci pravým výrazem) a pak odbornému spisovateli, když se mu nedostává slov. K novotám vůbec radí velmi opatrně; zaváděl starý fond jazykový, káže čísti staré prameny. Za hlavní pravidlo pokládá všeobecný usus, proto měl úctu k živé mluvě české, bral ji na pomoc a dovoloval z ní obohacovati českou řeč spisovnou; schvaloval i přebírati slovný materiál z jiných jazyků slovanských, ale hájí osobitého rázu češtiny proti jiným jazykům slovanským. Tvoření nových slov tak obmezené dovoloval jen jazykům v živém vývoji, jejž upíral s počátku češtině; byla to domněnka ovšem nesprávná. Proti puristickým snahám zastával se cizích slov už zdomácnělých dle chybného stanoviska svého o vývoji jazykovém (str. 144). — Proti odstředivým snahám slovenským ujímal se horlivě spisovné češtiny a prohlašoval češtinu, moravštinu a slovenštinu za jednu řeč. Nesprávně tedy Jungmann nařkl Dobrovského (v Histor. lit. čes.), jakoby D. byl zavinil odloučení slovenštiny od spisovné češtiny (str. 149), kdežto dle Jakubce D. prý svou autoritou zdržel odštěpení Slovákův asi o půl století. Buditelský význam Dobrovského J. spatřuje v těchto okolnostech: v Geschichte der böhm. Sprache u. Litteratur z r. 1792 vane vroucnost a náklonnost k líčenému předmětu; D. ukázal rozkvět a dokonalost české řeči a vnější slávu se zjevnou radostí; osvětlil kmenovou příbuznost s jinými národy slovanskými; hojnými citáty ze starých spisovatelů českých rozdmychoval lásku k jazyku mateřskému v mladším pokolení, tím utěšovali se mladí a těšili zas jiné; účinná láska k českému jazyku a národu zvláště vyniká z posledního odstavce (Gesch. d. böhm. Spr.) o úpadku a probuzení jazyka českého: přes pokleslost přec vymohla prý si česká řeč pozornost, jest jí třeba; potřebuje též probuzení; končí nadějnou perspektivou do budoucnosti (str. 153). — Císaři Leopoldovi II. důtklivě doporučil český jazyk v ochranu; alumnům semináře hradištského přednášel o češtině; smysl pro živou literaturu českou osvědčil nejlépe svou péčí o správnou českou prosodii (1795), na prospěch živé češtiny vydal úplný

a dokonalý slovník jazyka českého, snažil se objasniti tvořivost české řeči, rozdělil slovesa, provedl deklinaci jmen; od českého lexikografa žádal i znalosti ostatních dialektů slovanských.

Prozkoumav historii jazyka českého a položiv základ k bezpečnému poznání jazyka českého, D. oddal se zkoumání národa slovanského a studiemi slavistickými mocně razil dráhu myšlence slovanské. Podnikl cestu do Švéd a na Rus (r. 1792), aby osvětlil historii a literaturu veškerého národu slovanského; srovnává češtinu s ruštinou. Zajímav jest praktický účinek pojednání Dobrovského „Vergleichung der Russischen und Böhmischen Sprache“ (z roku 1796), přidaného k popisu cesty do Švéd a na Rus, na mladší spisovatelstvo české: přejímalo ruská slova do českého jazyka spisovného, zejména do mluvy básnické: děva, vkus, šum, vzduch, plody (= ovoce), zeleň, žár, pyl, pěť (str. 180—181); podobně dle ruštiny z nářečí našich uvedena ve spisovný jazyk: tužba, jarmo, jeseň, údol, bol, vichor, vesna a j. Je tu jakýsi obrat proti dřívějšímu smýšlení Dobr.: ač snad sám nezamýšlel zaváděti těch sloy do češtiny, nenamítal nic proti zavádění této novoty do poetické mluvy, měl radost a mlčel k smělému obohacování poetické mluvy Jungmannem. — D. všude šířil známost slovanských jazyků a věcí, ochotně jiné poučoval (Puchmajera, Hanku, Lindu a j.). Studiím o věcech slovanských věnoval nový časopis Slawin (1806) a jeho pokračování Slovanka (1814 a 1815); vroucí slovanské cítění vane ze Slavína a zachvacuje mladší vrstevníky. S nadšením noří se v jazykozpytná badání o staré slověnštině, a tak znenáhla dospěl na vrchol svých studií slavistických k památným: Institutiones linguae slavicae dialecti veteris.

I praktickou stránku slovanské ideje postřehl (arci více živým slovem v přednáškách), mluvě o nesvornosti slovanské, vybízeje k svornosti, připouštěje i přelud jednotné spisovné řeči slovanské, byl rusofil, dal tedy základ slovanské myšlence u nás.

K národu svému měl úctu, cítil a prohlašoval se upřímným Čechem, z úcty k jazyku českému porážel jeho kazitele a chtěl vychovati pokolení lepší; měl upřímnou radost z úspěchu české poesie, českého jazyka a národa; heslem jeho byla slova Dalimilova: Vřeť každému srdce po jazyku svému; princip ger-

manisace pokládal za ďábelský (str. 195); láska k vlasti zračí se zřejmě v četných listech jeho. Pochyboval ovšem, že jazyk a národ český se zachová, ale podobné pochybnosti měli také jiní, a mnohem později (Jungmann, Šafařík, Kollár). Na konec přec jal se psáti česky. Přes tyto dokázané projevy lásky k vlasti dála se Dobrovskému křivda po sto let, byl vyhlašován za chladného učence (Flajšhans 512). Nepříznivé toto posuzování bylo hlavně zaviněno antagonismem mladšího pokolení: jinak (kriticky) pohlížel na vlasteneckou historii D. než mladší pokolení; psal proti němčině němčinou, mladší chtějí zavésti češtinu; bojoval proti vybájeným rukopisům v listech německých, za to mu spíláno; boj o pravopis a prosodii strhl se hlavně z nechuti k Dobr. (str. 197—199). Byl vzorem píle a práce na prospěch národa a vědy. Zneuznání ztrpčovalo poněkud poslední okamžiky jeho. Tím končí se obranný výklad Jakubcův, klidný a nestranný, založený hlavně na spisech samého Dobrovského, velmi sympathický.

Hlava V. „Počátky slovanského jazykozpytu v Čechách“ (str. 201—233), sepsaná Dr. Emilem Smetánkou, má za hlavní úkol oceniti linguistické zásluhy Dobrovského (a též Durychovy), tedy doplniti odborně výklad předešlý. Spisovatel rozbírá podrobně a nepředpojatě se stanoviska vědeckého linguistickou činnost Dobrovského, zkoumá jeho poměr ke vzorům (Fuldovi a Adelungovi) a účinky jejich na Dobr., shody a neshody mezi nimi. Dospívá k úsudku, že D. nejvíc úsilí věnoval jazyku českému, všímaje si hlavně kmenosloví a tvarosloví, méně hláskosloví, vypočítává zevrubně všechny spisy a rozpravy sem směřující jako přípravou k epochálnímu spisu jeho: Ausführliches Lehrgebäude der böhm. Sprache; rozborem zásad oceňuje tuto práci (klassifikaci čes. slovesa, přízvuk český), jímž D. zachránil jednotný a ryzí spisovný jazyk český. Pak oceňuje zásluhy Dob. o jiné jazyky slovanské; diví se jeho učenosti, znalť všechny živé jazyky slovanské kromě bulharštiny; nejvíce píle arci věnoval staré slovanštině a písmům staroslovanským, jmenovitě glagolici. Obsah i vědecký rozbor jeho arcidíla „Institutiones“, jež vynikají nad „Lehrgebäude“, ač nejsou bez vad, vzniklých hlavně z nedostatků čistých staroslověnských pramenů nám nyní známých. Kritisuje pokus D. o charakteristiku jazyka slovanského, uváděje jeho přednosti a vady,

jeho klassifikaci jazyků slovanských podnes platnou, pokus o srovnávací mluvnici slovanskou, záměr na etymologický slovník slovanský a práce slovnikářské; líčí poměry Dobrovského k Durychovi, Dobnerovi, Voigtovi, Puchmajerovi, Pelclovi, Nejedlému a j., ač tato kapitola nesouvisí všude dosti těsně s Dobrovským, zejména při Bernolákovi (str. 232—233), který nebyl ve styku s Dobrovským. Právě při této hlavě vychází na jevo, jak nesnadno jest několika spisovatelům jedno dílo spisujícím zachovati jednotnost celku a vyhnouti se všelikým nesrovnalostem. Spisovatel X skládaje svou stať, neví ovšem, zdali také jiný se jí nedotkl, pokud a jak. Smetánka na př. před vlastním vylíčením jazykozpytné činnosti Dobrovského předeslal všeobecnou úvahu o rozmanité činnosti jeho (str. 201—203); ale tato rozmanitá činnost D., třebas tu jen podán stručný přehled její, čtenáři známa jest už úplně — mimo zásluhy linguistické — z vypravování Jakubcova. Přehled sám jest bezvadný, správný a byl by nezbytný, kdyby pojednání Smetánkovo bylo uveřejněno samostatně; ale v této knize, v níž jest jen souvislou částkou celku, jest vlastně zbytečný (mimo poslední odstavec), protože opakuje věci už známé. Podobně opakuje se výklad o Durychově spise „Bibliotheca Slavica“, třebas se stanoviska poněkud jiného; Jakubec o něm vykládá na str. 106—116 a Smetánka na str. 226—228. Že snad výklad Smetánkův obecenstvu širšímu bude poněkud nesnadný, neuvádíme tu jako výtku spisovatelovi, nýbrž vysvětlujeme přirozenou nepřístupností předmětu samého (jazykozpytu); ovšem by se doporučovalo i ve vědě — pokud možno — vyjadřovati se výrazy českými.

Hlava VI., věnovaná počátkům novočeské literatury dramatické, a hlava VII., věnovaná počátkům zábavné prosy novočeské, sepsány jsou drem Janem Máchalem. Spisovatel uvádí hlavní momenty z dějin českého divadla, podotýkaje, že dokazují, kterak hlouček nadšenců s podivuhodnou houževnatostí a rázností dbal o osvícení lidu a povznesení opovrženého jazyka českého. České hry nebyly zavedeny z příčin vlasteneckých, nýbrž ryze kasovních; každou jinou domněnku vyhlašuje Máchal za romantický výmysl (236). Potom podává obšírný přehled dramatické produkce české a vystupuje nejednou s novými výsledky samostatného badání odchylnými od názorů dosavadních (jak uvedeme na svých místech), snaží se objasniti

povahu tehdejší dramatické produkce naší tím, že ji srovnává se současnou produkcí německou, luští se zdarem některé záhady, pokouší se ze sporných mínění vyvoditi pravé a neváhá svůj odchylný názor odhodlaně vysloviti, uváděje závažné důvody. Upozorňuje správně, že ráz a směr divadelních prvotin českých nemálo jest podmíněn spojením divadla českého s německým, které zase bylo ve spojení s dvorním divadlem vídeňským; proto vídeňští básníci dramatičtí měli nevšední účinek na tuto produkci českou (248 str.). Uvádí na pravou míru Jungmannův seznam her Thámových a dokazuje proti Jungmannovi a Šubertovi, že her jeho původních není mnoho (str. 253). Posuzuje podrobně (uváděje příklady) překládání V. Tháma; proti výslovnému údaji Jungmannovu a proti mínění Vlčkovu (Děj. čes. lit. II. 1., 240) z jazykové nesprávnosti, z hrubých germanismův a j. důvodů dokazuje, že překlad hry „Neslýchaná náhoda strašlivého hromobití“ nemůže pocházeti od V. Tháma, nýbrž spíše od jakéhosi Mertlíka (str. 255—256). Sestavuje seznam jistých překladů Thámových; o původních jeho hrách netroufá si pronésti úsudku přímého, nýbrž nepřímo soudí, že se asi stavbou nelišily od tehdejších dramat rytířských v německé literatuře. Hlavní zásluha Th. záleží v tom, že takové hry skládal z dějin vlasteneckých a jimi tedy přispíval k uvědomění národnímu. U Prokopa Šedivého podrobně určuje, které hry Šedivého (str. 263) jsou překlady a odkud (což u Vlčka II. 1., 251 jen u některých udáno). Proti Vlčkovi tvrdí s velkou pravděpodobností, že hra „Zuzana“ vznikla dramatickým zpracováním Albrechtovy povídky „Frau Susanne vom Bade“ a není tedy původní, jak se domníval Vlček. Konstatuje ještě jinými příklady, že Šedivý překládal nejvíce z básníků vídeňských a že původních jeho prací není tolik, jak se myslívalo dle Jungmanna. Frašku Šedivého „Masné krámy“ oceňuje jako dosti hrubou a nesouhlasí s velebením jejím, jakoby byla pravým divem realistického umění (267). Za lepší prohlašuje frašku „Pražští sládci“. Obě hry prohlašuje právem za pokus o lokální frašku pražskou, napodobenou dle vídeňského dramatika Henslera. Není tedy pravda, jakoby Š. jimi byl vytvořil nový druh hry v literatuře vůbec, jak se domnívá F. A. Šubert (str. 296). — Proti J. Vlčkovi dvakrát zastává se skladatele her Ant. Jos. Zímy; dokazuje, že drama Zímovo „Oldřich a Božena“ není jen krotkým odvarem rytířských

her. nýbrž svou hodnotou se vyrovná podobným hrám dramatiků vídeňských, ba dokonce prý vyniká nad Klicperovu hru stejného jména (str. 273). Podobně zastává se Zímovy činohry „Tharsya z Tyru“, že není pouhým dialogisováním starého románu o Apolloniovi, králi Tyrském (Vlček, Děj. lit. čes. II. 1., 244), nýbrž že není horší, než mnohé jiné dramatické práce tehdejší podle látek novellistických upravené (str. 274). Důkazy měly by však býti důkladnější, jako jsou na jiných místech dříve uvedených, neb na př. o Hafnerovi (str. 279), kde uvádějí se vhodné a dostatečné doklady ze spisů samých. — Doplňuje kusé zprávy o Matěji Stunovi (281). — Za to u Tandlera (282—283) mohli bychom vytknouti, že zpráv životopisných neuvádí ani tolik, jako Vlček, a též jména 3 zpěvoher u Vlčka připomenutých vynechal. — Nově uvádí nedůležitého Hynka J. Šiesslera (288).

Nejvíc asi pozornosti a rozruchu vzbudí názory Máchalovy o J. Nep. Štěpánkovi, jehož se ujímá a jehož obhajuje proti několika spisovatelům. Rybičkovu a Arbesovu domněnku, jakoby Štěpánek českým hrám byl v čelo postaven z obavy vlastenců, aby jim neškodil, uvádí na pravou míru tvrdě, že spíše z důvěry v obratnost jeho divadelní na to místo jej povolali (289). Máchal udává pramen a původ (Jak. Malý) těch nepříznivých úsudků o Štěpánkovi a myslí, že se jimi Štěpánkovi křivdí (293). Hájí původnosti Štěpánkova dramatu „Obležení Prahy od Švédů“ (zpracovaného podle spisku Zatočilova) proti Stankovskému (295). Rozebírá a objasňuje vznik nejoblíbenější veselohry Štěpánkovy „Čech a Němec“ (301—303) ze zpěvohry „Hatmatilka“ a „Žebravý student“; za nejzdařilejší veselohru jeho uznává „Pivovar v Sojkově“, ač ani ta se nepovznáší nad obyčejné tuctové veselohry. Chválí u Štěpánka vlasteneckou tendenci a místní patriotismus (Obležení Prahy), sympathie k Rusům („Vlastenci“ 1813) a buditelský význam dramat historických (Břetislav I., Korytané v Čechách, Jaroslav a Blažena). Sporný názor o ceně umělecké činnosti Štěpánkovy M. řeší v ten rozum, že za tehdejších poměrů těžko bylo od něho očekávati směr klassický; Štěpánek jako jiní (na př. professor aesthetiky Müller) neuměl se povznésti nad současný vkus a vymaniti se z prostředí svého, nýbrž klidně plul v kalných vodách tehdejších názorů (305). Proti Arbesovi zastává se schopnosti Štěpánkovy, že mohl skládati nebo překládati divadelní hry právě jako Hýbl (305—306).

— Z úsudků Máchalových vidno, jak důkladně a svědomitě studoval všechny poměry, jak srovnával s literaturou německou, jak ze samých pramenů čerpal a dospěl mnohdy k jiným výsledkům než předchůdcové jeho; arci lze se domnívati, že všude nebylo ještě poslední slovo promluveno, a tu a tam že se strhne ještě boj o názor konečně platný.

S podobnou pilí a svědomitostí M. zpracoval i počátky zábavné prósy novočeské (str. 309—355). Úpadek naší literatury nejvíce prý se jeví v tomto oboru, protože žádný román směrů v XVII. a XVIII. století oblíbených nedošel u nás ohlasu. Vážný pokus o vzkříšení českého románu místo dřívějších povídaček učinili teprve Kramerius s Šedivým; ale poněvadž neměli ani potuchy o rozkvětu současného románu anglického a francouzského, neměli smyslu pro ušlechtilejší druh románu a zavedli k nám román rytířský a j.z lit. německé, ač nezasluhoval následování a nebyl o mnoho lepší než povídačky jimi zavržené. Tu M. pěkně srovnává literární poměry naše s cizími, účinek románů německých a podává poučný rozhled po tehdejší evropské produkci románové vůbec a o podstatě románu (309—313). Obšírnou látku M. přehledně si rozdělil v přirozené a charakteristické skupiny: román rytířský (mnoho překladů; samostatné pokusy: Zdeněk ze Zásmuk, Plzenští rytíři, České Amazonky), povídky čarodějnické (Rybrcol; vydávány také povídky s tendencí proti strašidlům a pověrám), mravoučné (Příběhové Telemacha, Numa Pompilius, Robinsonády), román rodinný (Lafontaine, Clauren a jeho neblahý vliv na české spisovatele, nasládlý romantismus); zvláštní kapitolu (V.) vyhradil Jungmannovi a Lindovi, poněvadž onen měl neobyčejný vliv na rozvoj naší zábavné prósy překladem Ataly, přispěv ku vzdělání vyšší a ušlechtilejší prósy české, tento učinil významný pokus o historický román český svou Září nad pohanstvem rázu vlasteneckého, slovanského, blouznivě romantického; svým ossianským, květnatým slohem dlouho býval vzorem našim romanopiscům (350).

I tu jsou četné stopy důkladného a samostatného badání; M. se zdarem snaží se ustanoviti prameny a určiti souvislost našeho života duševního s ostatním světem způsobem pochopitelným a názorným, zábavným a záživným, podávaje pěkný přehled příslušné literatury francouzské a německé, leccos uvedeno tu nově na pravou míru. Tak na př. srovnávací methodou vysvětluje,

jak původní povídky francouzské dostaly se k nám prostředím německým, rozbírá podstatu a způsobu rytířského románu německého a účinky jeho na literaturu českou (výtvory Spiessovy proudem se přelévaly do češtiny 315). Naši překladatelé neudávali svých pramenův, aby vzbudili snad illusi původnosti, jako na př. oblíbený román Hrabě Rožmberk, mnohokrát vydaný, nebyl sepsán Krameriem, jak se dlouho domnívali, nýbrž jest přeložen a přepracován z němčiny (spisovatelkou byla Kristina Neubertová) a z tohoto českého zpracování zase byl přeložen do němčiny (319). Dokazuje, že nechutnou, primitivní povídku „Plzeňští rytíři" sotva složil Jan Nejedlý (323—325). — Rytířské povídky středověké otiskovány proto, že naši spisovatelé neměli s dostatek tvůrčí síly (327). Pěkně a pravděpodobně vysvětluje, proč mohly se ujímati fantastické a strašidelné výplody (333), totiž že reakcí proti střízlivému rationalismu doby předešlé značně rozbujely spiritismus a mystika. Vyvrací mínění, že by lid náš nebyl měl četby zábavné s dostatek; arci nebyla klassická ani původní, ale hojnost její byla podivuhodná (338). Proti Jungmannovi a Dobrovskému stanoví, že povídka Zímova „Karel Divienzo z Londýna" není původní, nýbrž se zakládá na německé povídce „Carl und Amalie". Dobře osvětluje význam Lindovy „Záře" a správně posuzuje povahu povídek Claurenových. — Vůbec možno říci, že M. nakreslil sytý, jasný a úplný obraz české novellistiky i souvislost její s duševním životem evropským, a to slohem jasným, příjemným a poutavým.

Hlavu VIII. Počátky novočeského veršování napsal výtečný znalec české literatury a literární historik Jaroslav Vlček, který tuto periodu veršovnickou už dříve osvětlil a charakterisoval jednak spiskem samostatným, jednak ve svých Dějinách lit. čes. II. 1. „Rokoko v české poesii". Všecky jeho přednosti objevují se i v tomto jeho výkladě: široký rozhled po literaturách, důkladná vědecká znalost věci, bystrý, duchaplný rozbor a úsudek, jadrný a obsažný sloh. Hned úvodními slovy stručně charakterisuje povahu i látku prvních cvičných pokusů básnických; bystře vytýká tu zvláštnost prvních sbírek básnických, že předmluvy jejich jsou silně vlastenecké, kdežto z veršů samých ohlasy vlastenecké a osvícenské nevanou. Anakreontskou poesii tu velmi dobře osvětluje vhodnými ukázkami (ze Štvána, Thama,

Dlabače a j.). Jako zajímavou zvláštnost uvádí, že Dlabačův „Zpěv ke cti nejsvětějšího otce Pia VI.“ z r. 1782 časomírou složený dal Dobrovskému přímý podnět, že vystoupil proti časomíře (366). Mnohého překvapí nečeské smýšlení V. Stacha, nesmiřitelného odpůrce Dobrovského, velebícího německé prvenství v české zemi (368, nepozorujícího nebezpečí germanisace (369). Mluvě o Puchmajerově škole básnické podotýká, že i tato fase zůstává za ideovým prouděním své doby; nejdřív podává stručnou, přehlednou charakteristiku její, pak přechází k podrobným zjevům a důkazům; i tu vynikají trefné úsudky a charakteristiky, dokonalý přehled látky domácí i cizí. Jakožto hlavní cíl této školy vytýká snahu založiti básnický spolek dle Němcův. Puchmajera jmenuje organisatorem, Hněvkovského vlastním představitelem, jenž chtěl, aby poesie naše nejen slovem, nýbrž i duchem byla národní (376).

Nemohu však zatajiti, že výklad Vlčkův proti ostatním hlavám tohoto spisu zdá se mi býti příliš stručným. Jest ovšem pravda, že Vlček tuto látku již dvakráte zpracoval a nechtěl po třetí opakovati obšírně, co jinde již pověděl; proto někde více jenom naznačuje, než povídá, a odkazuje často ke svým Dějinám; ale dle mého mínění měl by čtenář obšírnějšího poučení nabyti právě v této knize, protože jest vůbec obšírněji založena než Dějiny Vlčkovy. Tím vzniká značná nesouměrnost celého díla na škodu věci samé. Že neupřílišuju, patrno ze srovnání: ve Vlčkových Dějinách věnováno „Rokoku v české poesii“ 34 stran mnohem větších, kdežto zde (odečteme-li obrázky) jen 19! Toť přece jen málo; jakoby to byl výňatek z jeho „Dějin české literatury“. (Příště ostatek.) *J. Bartocha.*

Martina Koláře Českomoravská heraldika. I. Část všeobecná, již upravil August Sedláček. V Praze 1902. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Stran 436.

Máme tu dílo dvou předních badatelů našich o rodopise a heraldice. Martin Kolář, narozený roku 1836 ve Švihově u Klatov, a spisovatel „Hradů a zámků českých“ August Sedláček působili spolu na c. k. realném gymnasiu v Táboře od roku 1875 do výslužby Kolářovy r. 1893 a denně bývali spolu až do smrti Kol. r. 1898, tedy 23 let. Rozmlouvali obyčejně

o tom neb onom rodě nebo znaku a j. Kolář sbíral látku po různých archivech k heraldice, Sedláček ku svému znamenitému dílu „Hrady a zámky české“, a zajímavo bylo, poslouchati jejich odborné hovory. Referent rád si vzpomíná na společnou dobu s nimi v Táboře r. 1879—89, kdy byl svědkem důkladných studií a rozmluv jejich.

Čím více a hlouběji oba pracovali, nabývali oba názoru, jejž vyslovil Sedláček také v našem Časopise Matice Moravské r. 1892 na str. 219 v úvodě ke svým „Rozletitým kapitolám ze starého místopisu a dějin rodův“, že „nelze v té příčině ani o českých věcech ani o moravských zvláště psáti, poněvadž se jedny druhých nejen často dotýkají, nýbrž i při osudech obou zemí namnoze společných udávalo se, že ze země do země se přecházelo, aneb že mnozí rodové v obou zemích statky drželi . . a mnohý rod velmi platně působil v obou zemích.“

Kolář poznav, že „mnohé rodiny ani nelze rozlišiti na české a moravské, nýbrž že byly společné, rozšířil badání své na Moravu“ a pracoval také v zemském archivě v Brně. Již v letech osmdesátých měl látku k heraldice hotovou na zpracování; ale dlouho se rozpakoval, aby ji konečně zpracoval k vydání. Byl velmi úzkostlivý, svědomitý badatel a vida, jak se obyčejně děje při každé větší práci samostatné, že tu a tam bylo by potřebí, ještě něco zkoumati k bližšímu poznání a vylíčení věci, dlouho váhal, ačkoliv mu přátelé často domlouvali, aby sebranou látku urovnal a zpracoval. Sedláček sám dal jeho sešity a poznámky rozepsati na lístky a pomáhal mu v upřímném přátelství mnoho. Bez naléhání a pomoci Sedláčkovy nebyla by Kolářova heraldika upravena ani vydána.

Kolář psal v posledních letech svého působení na gymnasiu a na odpočinku v Táboře všeobecnou část heraldiky a dokončil tyto články její: Úvod do heraldiky, Čím jest česká heraldika samorostlá, Vyměření heraldická, Dějiny erbovního práva, Polepšení erbů šlechtických, O vývodech a pohřbech, Barvy a kožešiny znaků, Štít a jeho kusy, Obecná erbovní znamení, Helma, Tvary helmic, Klenoty znakův, Ozdobné kusy heraldické, Heraldické odznaky hodností a důstojností, Vedlejší znamení, Změny rodného erbu v jednotlivých rozrodech a rodinách, Blasonování erbů, Historisování erbův a j.

Ostatního nemohl již dokončiti; umřel dne 15. května 1898. — Dobrý přítel Sedláček ujal se literární pozůstalosti jeho, hotové upravil, co chybělo, dodělal, použiv konceptu Kolářova, nebo sám napsal, totiž ve všeobecné části: Rozvržení heraldiky, Dějiny erbů, Právo erbovní, Dějiny české heraldiky, Seznam erbovních listů šlechty českomoravské do r. 1526, Terminologii, Navrhování, posuzování a poznávání erbův. Spojil vše v celek a vydal s mnoha vyobrazeními nákladem České akademie.

K druhé části heraldiky českomoravské Kolář již nepřišel; smrt překazila úmysl jeho. Sedláček ji dokončí, jak v rozvržení díla na str. 8. praví: České heraldice a českému národu tato popsaná všeobecná heraldika nestačí. Český národ, který cti předky své, ať urozené neb neurozené, chce také znáti, čím se urození jeho předkové honosívali. M. Kolář bohužel se již k sepsání té části nedostal, a při jeho důkladné znalosti starých rodin a obrovské paměti byl by zajisté o tom výtečné vypsání složil. Upravovatel jeho díla hleděl aspoň z části nahraditi, oč nás ukrutná smrt připravila. Pro snadný přehled volil tuto soustavu:

A. Vypsání erbů kmetských, velkých a rozšířených rodův i v Čechách i na Moravě.

B. Vypsání erbů panských a vladyčích rodin v Čechách.

C. Týchž vypsání na Moravě.

D. Vypsání erbů pánův a vladyk, kteří se později přistěhovali (asi po r. 1520), a tak zvaných erbovníkův.

Pro oddíly B, C a D volen abecední pořádek.

Sedláček upraviv a dokončuje životní dílo Kolářovo, vykonal šlechetný skutek památce přítelově, a oba podali vědě dílo úcty hodné. Na konci předmluvy o práci Kolářově vhodně dal Sedláček znak rodiště Kolářova.

Nebudu chváliti díla přátel Koláře a Sedláčka. Práce tak dlouholetá, velmi svědomitá, pečlivá, důkladná, z lásky k národu a k vědě vykonaná, sama dává výmluvné svědectví o neobyčejné znalosti předmětu sepsaného, ačkoli jest velmi složitý a těžký, slohem jasným a přehledně, každému srozumitelně. Jen vyslovuji přání v zájmu naší vědy a řádných studií rodopisných v Čechách a na Moravě, aby dějepisci a každý, kdo píše nebo se zajímá o některé rody a místa, pilně „Českomoravské heraldiky“ užívali

na zdokonalení své práce vlastivědné nebo na lepší poznání starých rodů našich.

Úprava nákladné „Českomoravské heraldiky“ jest velmi pěkná, úhledná, a sluší za to vysloviti upřímné díky naší České akademii. *F. A. Slavík.*

Nová díla.

Věstníku Král. České Společnosti Nauk, třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné, vydán svazek za rok 1902. Obsah: Daneš J. V., Hustota obyvatelstva v Hercegovině, s mapou. — Dengel J. Ph., Ein Bericht des Nuntius Josef Garampi über Böhmen im J. 1776. — Flajšhans V., Jana Husi traktát o smrti. Nové vydání z rukopisův. — Gross H., Václava Březana regesta výsad daných městu Českému Krumlovu za panství Rožmberského, s poznámkami a doplňky. — Kolář J., O ruském přízvuku vůbec a u podstatných jmen složených a původních zvlášť. — Krčzmář Ad., Über die Bestimmung des Umfangs und der Detaile der babylonischen und assyrischen Geschichte. — Ludwig A., Über die vermeintliche Notwendigkeit, ein Epos *Οἶτος Ἰλίου* anzunehmen, mit einigen Bemerkungen über N—T. — Máchal J., O dvou českých komediích biblických z XVI. stol. — Mareš Fr., Principie theoretického poznání a mravného konání dle Kanta. — Mourek Dr. W. E., Über die Negation im Mittelhochdeutschen. — Nováček Dr. V., Paralipomena de vitis episcoporum Olomucensium (1482—1571). — Šafránek J., O Josefinském popise obecných škol v království Českém. — Salaba Dr. J., O nekrologu Třeboňského kláštera a Chronicon Rosense. — Zahradník Dr. I., Über neuere Bibliographie der Inkunabeln, besonders der böhmischen. — Zachar Ot., Alchymista Bavor Rodovský z Hustiřan a jeho rukopis, nyní Leydenský.

Výroční zpráva Královské České Společnosti Nauk za rok 1902, přednesená ve slavnostním shromáždění výročním dne 31. ledna 1903 od prof. Dr. V. E. Mourka, hl. tajemníka. Obsahuje také výňatky z protokolův o schůzích vědeckých a zprávy.

Nákladem České akademie věd: **Českomoravská heraldika.** I. Část všeobecná. Sebral Martin Kolář. K tisku upravil August Sedláček. Stran 436.

Historické bibliotheky vydáno čís. 5: **Nejstarší kronika česká.** Napsal Josef Pekař. Rozmnožený a doplněný otisk z Českého Časop. Historického. Stran 202.

Vlastivědy Moravské vydán: **Dějepis Brna.** Napsal Dr. František Šujan. Stran 355 s mnohými vyobrazeními a přílohami.

O původu středověké ústavy městské. Přednáška, kterou měl na valném shromáždění České akademie dne 7. prosince 1902 prof. Dr. Jaromír Čelakovský. Zvl. otisk z Almanachu České akademie roč. XIII. Stran 22.

Dějin Čech a Moravy nové doby vydány prací Dra. Just. Práška sešity 69, 70 a 71, jednající o panování císaře Josefa II. Současně vydán od téhož autora Zapovy Českomoravské kroniky sešit 115.

Otázka jazyková při publikaci v říšském a zemském zákonníku. Historicko-právní studie. Napsal Bohumír Valenta. V Uhr. Hradišti 1903. Stran 52.

Františka Slavatová a doba její. Obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách. Napsal Al. Hrudička. Stran 369. Cena 1 K 40 h. V Brně 1902.

Przyczynki do historyi źródeł prawa polskiego. Napisał Oswald Balzer. V Krakově 1903. Nákladem Krakovské akademie. Stran 151.

Ein Buch für jeden Brünner. Napsal Dr. Vilém Schram. III. část. V Brně 1903. Stran 162.

Časopisy.

Věstníku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydáno redakcí Dra. Bohuslava Raýmana ročníku XI. číslo 9. Z obsahu vyjímáme: O nynějším stavu otázky resorpce moku mozkomíchového. Podává dvorní rada prof. dr. Arnold Spina. — Mineralogie roku 1901. Referuje Dr. Fr. Slavík.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře ročníku IX. sešit 1. Články: Jaroslav Bidlo: Br. Jan Rokyta u cara Ivana Hrozného. — Václav Novotný: Ad. Bachmanna Geschichte Böhmens I. — J. B. Novák: Tak zvaný „Codex epistolaris Primislai Ottocari II.“ — Fr. Táborský: Počátky novočeské poesie za vlivu klassicismu. — Drobné články: V. J. Nováček: O vyplenění kláštera opatovického l. 1415. — Četné referáty, přehled časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Fr. Kvapila a Čeňka Zíbrta ročníku LXXVII. svazek 1. a 2. Obsah: Vocel básník. Napsal Jaroslav Vrchlický. — O českých překladech pořízených v souvislosti s kodifikací rakouského práva civilního. Podává prof. Dr. J. Stupecký. — Jaroslav Vrchlický. Napsal Alb. Pražák. — Ze smolných knih východočeských měst. Napsal Karel Adámek. — Legenda Kristiánova. Napsal Fr. Vacek. — Marya Konopnicka. Napsala Pavla Maternová. — Jan Leopold Hay, biskup královéhradecký. Podává Dr. V. Řezníček. — K padesátému výročí prvého vydání Erbenovy Kytice. Napsal Dr. Jaroslav Sutnar. — Valtazar Bogišič. Napsal Dr. Karel Kadlec. — Nový text hlaholský církevně slovanské legendy o sv. Václavu. Podává Dr. Václav Vondrák. Z ruského písemnictví. Sděluje Josef Mikš. — Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z let 1627—1671. Podává Adolf Patera. — O rodině Fortunáta Durycha. Napsal Dr. J. V. Šimák. — Drobné příspěvky. Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých. — Hlídka literární. Zprávy knihopisné. Pohrobní vzpomínka na Dra. Lad. Čelakovského od J. Podpěry. Zprávy o Museu král. Českého a o Matici České.

V Osvětě v čísle 2. ročníku 1903 pojednává Dr. Jos. Kalousek „O nejstarší kronice české“. V obsažné stati vyslovuje mínění své o práci Dra. Jos. Pekaře, který otázku nejst. kron. české uvedl na denní pořádek. Prof. Kalousek vývodů Pekařových po většině neuznává. Dr. Pekař právě

vydal odpověď na námitky Kalouskovy jako zvl. otisk z Č. Č. H. z č. 2., které vyjde až v dubnu t. r.

Listů filologických vydán redakcí J. Gebauera, Fr. Groha, J. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka ročníku XXIX. sešit 6. a roč. XXX. sešit 1. Obsah: Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví. Napsal J. Gebauer. — Studie o císaři Julianovi. Dokončuje Em. Peroutka. — Knížky o hře šachové. Dokončuje Ferd. Menčík. — V seš. 1.: Absque-usque. Napsal Josef Zubatý. — Pacuviův Dulorestes. Napsal Otak Jiráni. — Hexametry nejstaršího cisiojanu českého. Napsal Jos. Král. — Ohlasy Klopstocka v literární činnosti Václava Stacha, podává Arne Novák. — Archiv literárně-historický. I. Ohlasy antické literatury v Kollárově Slávy Dceři. Podává dr. L. Brtnický. Úvahy.

Časopisu Moravského musea zemského vydáno redakcí F. J. Rypáčka a Dra. Fr. Šujana ročníku III. číslo 1. Obsah: Frant. Lipka: Kostel v Bořitově a památnosti jeho. — Dr. Jan V. Novák: Česká bibliografie J. A. Komenského. — Frant. Šilhavý: Lidové názvy pozemkové. — Fr. V. Peřinka: Urbář panství Jevišovského z r. 1628. — H. V. Sáňka: Staré železárny Rudické. — Zprávy vědecké, spolkové a literární.

Pravěku, ústředního listu pro praehistorii a anthropologii zemí českých vydáno redakcí I. L. Červinky v Uh. Hradišti roč. I. číslo 1. Obsah: Kultura Knovízská (K. Buchtela). — Měděné sekyry z okresu Královéhradeckého. Napsal L. Šnajdr. — Žárové hroby u Vlachovic. Podává J. Kučera. — Nálezy u Nákla. Sděluje Karel Fišara. — Nová jadeitová sekerka na Moravě (Al. Procházka). — Literatura. Časopisy. Bibliografie. Směs. — Nový tento časopis, který vyniká velmi cenným obsahem i pěkným uspořádáním látky, zasluhuje všestranné podpory. Bude-li míti dostatečný počet odběratelstva, stane se důležitým článkem ve vědecké organisaci moravské. Vychází šestkrát do roka (číslo vždy po 2 měsících) a předplácí se ročně 6 korun, půlletně 3 koruny.

Českého Lidu vydána byla redakcí dra. Čeňka Zíbrta roč. XII. čísla 3. a 4. Nové práce: Robota na Chrudimsku. Podává Ant. Blažek. — Radovánky nevinných dítek o vánocích od Jakuba J. Ryby r. 1804. Otiskuje Dr. Čeněk Zíbrt. — Návštěvy nebožtíků. V Osečanech sebral J. V. Osečanský. — Písně slovenské z Bošácké doliny. Sebral J. L. Holuby. — Vo pytlákoj. Povídka z okolí bysterského. Podává Ign. Hošek. — Lidová zažehnavadla z Kolínska. Ze starého rukopisu podává Ant. Dvořák. — Vodník na Tuchoraze u Kladna. Podává Ed. Lorber. — Lepenice na Slansku. Studie o lidových stavbách českých. Napsal Ferd. Velc. — Věžní píseň hlásného v Příboře na Moravě. Zaslal Ant. Klvaňa. — Pozdravy staročeské. Podává Dr. Č. Zíbrt. — Sedlák a čert. Podává Jan Tykač, — Na potulkách za zaříkadly nemocí. Píše Julie Vlasáková. — Pověry a čáry století XVI. na Moravě. Výpisky z akt „čarodějského" soudu města Velké Byteše na Moravě z let 1571, 1575 a 1576. Podává Jan Tiray. — Paběrky lidové mluvy z Kojetína a okolí na Moravě. Podává Aur. Gardavský. — Staročeské „pádlo" — zábava. Píše Dr. Č. Zíbrt. — Zaříkadla v nemocech na Bernardicku. Podává Emil Průcha. — Kapraďový květ z noci Svato-

janské. Podává Jos. Veselý. — V čís. 4.: Němec na jihočeské vesnici. Podává M. Schönbaum. — Jak zkoušejí dívky své vdavky na Struhařovsku. Sebral J. Jedlan. — Písně, sebrané od Jana Jeníka z Bratřic na sklonku věku XVIII. Otiskuje Dr. Č. Zíbrt. — Dopisy zamilovaného vojáka z r. 1792. — Ptačí zpěv. Národní pohádka z okolí Chotěboře. Podává J. Milota. — Zaříkávání z Písecka. Podává V. Mikolášek-Skalský. — Obrázky z Chodska. — Český lid v Krkonoších. Píše Bedř. Mach. — Potrestaní karbaníci Místní pověst kapucínského kláštera brněnského. Podává Fr. Bartoš. — Tanec lidový z Hlinecka. Podává Dr. K. V. Adámek. — Jak lid soudí o nevěrném milenci. Podává Pavel Pavelka. — Rozmlouvání sedláka s doktorem o moru r. 1582. Otiskuje Dr. Č. Zíbrt. — Čepce na Mladoboleslavsku. Podává B. Hoblová. — O náboženských blouznivcích z pamětní knihy Knírovské podává † Ignác Mašek. Směs. — Otázky a odpovědi. — Česká literatura lidovědná za rok 1902. Píše Ferd. Pátek. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1902—1903. Refer. Dr. Č. Zíbrt.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého ročníku X. čísla 2. a 3. — Obsah: Dr. Fr. Loukotka: O velikém lyriku středověkém Walthru z Vogelweide. — Dr. Josef Horák: Překlad několika pohádek z indické sbírky Kathácaritságary. — Frant. Pösl: O grafickém znázornění některých abstrakt. — Dr. Jindř. L. Barvíř: O potřebě zřizovati síně pro přírodopis na školách středních. — Miloslav Valouch: Názvy a definice v mathematice. — Stanislav Petíra: Vyučování vědám přírodním v Anglii, především fysice a chemii. — Dr. Emil Sekera: Několik myšlenek o Rádlově přednášce o vědecké práci mimouniversitní. — Jos. Škoda: Normální osnova učebná a instrukce pro kreslení na školách středních. — Karel Juda: České diktáty pro první třídu. — Přehled vědeckých článků a prací, obsažených v programech českých škol středních za r. 1901—1902. — V čís. 3.: Vincenc Jarolímek: Několik úvah o geometrických veličinách imaginárních. — Jan Šafránek: Památce Karla A. Vinařického. — Dr. Jaroslav Šťastný: Ze života Josefa Františka Smetany. — Dr. Fr. Drtina: Vývoj renesance. — Dr. Okt. Wagner: Dvé návrhů. — Fr. Bartoš: Několik slov o lidové písni. — F. Č.: O výročních zprávách školních. — Jaroslav Kamper: Portréty dramatiků z let šedesátých. — V obou sešitech drobné zprávy, zprávy spolkové, literatura a hovorna.

Sborníku České Spol. zeměvědné vydána redakcí Dra. J. Metelky roč. VIII. čís. 8., 9. a 10. a roč. IX. čís. 1. a 2. a obsahují dokončení Želízkovy práce: Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v jižní Africe; dok. článku Němečkova o Kirgisech a novou práci Karla Domina: Údolím vltavským mezi Kamýkem a Zvikovem. Nástin botanicko-geografický. — V roč. IX. čte se obsáhlá práce Zdeňka Lepaře: Kterak přibývá obyvatelstva v zemích koruny české (s mapou). — Dr. Emil Fait popisuje kotlinu ferganskou a Andižan. Hojné zprávy a referáty.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydán redakcí Jos. Boubely a Jar. Lisce ročníku XII. sešit 1. Obsah: Dr. Al. Zucker: O možné úpravě jednotného řízení trestního. — Dr. Fr. Bilovský: Právo odpůrčí v řízení rozvrhovém. Praktické případy. Zprávy spolkové. Literatura.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XX. čís. 1.—3. — Obsah: Č. 1.: K. Löffler: O právu osoby třetí z pojišťovací smlouvy na případ smrti. — H. Dlouhý: Moderní mystik. — Jan Oliva: Jak zjednodušiti a prohloubiti vyučování theologické? — Jan Tenora: Kardinál Dietrichštejn a jazyk český. — Lev Šolc: O Gunduličově „Osmanu". — Fr. Stojan: O podpůrných snahách drobných řemesel. — A. Koudelka: Z literatur o Armenii a Gruzii. — Čís. 2.: Dr. Fr. Botek: Symbolismus Chamitův a tabulka sipparská. — Alois Koudelka: Ze slovinského písemnictví. — Čís. 3.: Dr. Fr. Botek: Na hrobě Flaviů. — Dr. Jaroslav Šťastný: Josefa Františka Smetany korrespondence. — František Dohnal: Maurice Maeterlinck a poslední díla jeho. — Alfons Žák: Doplňky diplomatáře moravského. — Fr. Snopek: K opravám diplomatáře mor. — Nová díla. — Směs. — Ze života náboženského. — Věda a umění. — Zprávy národohospodářské, vojenství, školství.

Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1902,

podaná o valné hromadě 26. dne m. února 1903.

„Matice Moravská", vzniklá z „Národní Jednoty sv. Cyrilla a Methoděje", rokem 1903 dochází svého půlstoletí. Téměř padesát let živila se jen příspěvky svých členův, a teprve koncem prvního padesátiletí svého došla podpory zemské. Tím jest uznána dosavadní nehlučná činnost Matice naší, užitečná zemi Moravské hlavně po stránce dějinné, kulturní, literární a vlastivědné. Zajisté zasluhuje Matice nejen vydatné a trvalé podpory členstva svého, ale také pomoci zemské. Bohužel, že velmi řídne členstvo její, jednak smrtí, jednak vystupováním a neplacením příspěvků, ačkoli přibývá intelligence zakládáním ústavův i škol. Zvláště vymírají obětovní členové zakládající a činní, a nových členův obou kategorií přibývá jen počtem nejmenším. Výbor získáváním nových důvěrníků hledí všemožně, aby stálé ztráty byly nahrazovány členy novými. Dej Bůh, aby snaha jeho dočkala se výsledku žádaného a rozvoji Matičnímu prospěšného!

Činnost Matice naší ovšem projevuje se hlavně vydáváním „Časopisu Matice Moravské" a děl vědeckých a populárních. Za rok 1902 byl vydán ročník XXVI. v rozměru nebývalém o 29 arších za redakce člena výboru p. prof. dr. Frant. Kameníčka, docenta českých vys. škol technických. Do ročníku XXVI. přispěli rozličnými vědeckými rozpravami a pojednáními, obšírnými i krátkými vědeckými a uměleckými zprávami, výpisy listin-

nými, úvahami kritickými a referujícími, jakož i krátkými zmínkami o nejnovějších spisech p. t. pánové: J. U. Dr. Karel Václav Adámek, arch. adjunkt Theodor Antl, škol. rada Frant. Bartoš, dr. Karel Buchtela, prof. dr. Josef Cvrček, prof. Rudolf Dvořák, odb. rada ministerský V. Houdek, prof. P. Frant. Janovský, prof. Jan Kabelík, prof. Tomáš Kalina, docent prof. dr. Frant. Kameníček, dvorní rada Vojt. Kotsmích, školní rada Adolf Kubeš, farář P. Cyrill Mašíček, arch. zem. koncipista dr. Bohumil Navrátil, prof. Vincenc Prasek, prof. Frant. J. Rypáček, archivář P. Frant. Snopek, řed. Frant. A. Slavík, prof. Stanislav Souček.

Mimo „Časopis“ vydala Matice a pp. členům zdarma rozeslala pojednání vdp. P. Aloisa Hlavinky, faráře a konsistorního auditora v Kučerově, „O zvučnosti jazyka českého“, padesát kapitolek o vlastnostech a potřebách jeho s předmluvou i s doslovem (o 4 a čtvrti archu velké osmerky).

„Časopis“ posílal se výměnou 45 redakcím.

Mimo redakce vědeckých časopisů českých, polských, charvátských a německých posílají Matici spisy a publikace své: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská česká společnost nauk v Praze, Matice Česká, Matice Opavská, Společnost přátel starožitností českých v Praze, Jednota českých filologů, Museálná slovenská společnost v Turč. sv. Martině, c. akademie Petrohradská, c. universita Jurjevská, c. novoruská universita Oděsská, slov. dobročinný komitét Petrohradský, Matice Ruská ve Lvově, Krakovská akademie věd, Jihoslovanská akademie v Záhřebě, Matice Slovinská v Lublani, Františkovo zemské museum v Brně a Deutscher Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens.

Ze členů zakládajících zesnuli p. t. pp.: J. Excell. hrabě Richard Belcredi, c. k. tajný rada a býv. ministerský praesident, bratr dlouholetého a obětovného starosty Matičního hrab. Egberta, P. Florian Eichler, děkan v Rosicích; z činných p. t. pp.: Ignát B. Mašek, gymn. professor v Praze a přispěvatel do Časopisu našeho, P. Frant. Poimon, děkan v Polné, J. U. Dr. Karel Ruml, advokát v Hořicích, P. Frant. Straka, farář v Nedvědici, P. Ferd. Špička, arcikněz a děkan na Lomnici, Frant. Vyhnal, c. k. stav. rada v Olomouci; z přispívajících p. t. pp.: M. U. Dr. Gustav Bozděch, zem. školní inspektor v Praze, Jan Brázdil, tovární inspektor v Sedlci,

J. Čermák, inspektor státních drah v Plzni, J. U. Dr. Valerian Kallab, advokát a býv. poslanec ve Velkém Meziříčí, P. Ant. Kupka, kooperator v Lulči, J. Lukeš, ředitel obch. školy na Mělníce, P. Jan Švéda, farář v Uhřicích, P. Josef Vlk, katecheta v Třešti, Karel Wittek, školní rada a gymn. ředitel, dlouholetý člen výboru v Brně, Hugo Zimek, vrch. spořitelní účetní v Kroměříži. Velmi značný počet členů přispívajících ubyl vystoupením nebo neplacením příspěvků členských.

Koncem roku 1902 měla Matice 2 členy čestné, 9 zakládajících, 127 činných a 812 přispívajících, celkem 950.

Jmění má Matice koncem r. 1902 7.088 korun 43 hal. na hotovosti a 12.400 kor. v cenných papírech, celkem 19.488 kor. 43 haléřův.

Správní výbor za rok 1902 byl tento: Václav Royt, c. k. zemský inspektor školní v Brně, starosta, Adolf Kubeš, c. k. školní rada a ředitel v Brně, náměstek starostův, Vincenc Nebovidský, zemský adjunkt archivní v Brně, pokladník, Frant. J. Rypáček, c. k. professor I. čes. gymnasia v Brně, první jednatel, Rudolf Dvořák, c. k. professor II. čes. gymnasia v Brně, druhý jednatel, Tomáš Šílený, c. k. professor II. čes. gymnasia v Brně, knihovník; ostatní členové: Frant. Bartoš, c. k. školní rada a ředitel na Mlatcově u Zlína, Frant. Bílý, c. k. ředitel státní reálky na Žižkově u Prahy, J. U. Dr. Frant. Hodáč, advokát v Brně, P. Alois Hrudička, bisk. rada a děkan v Telči, Dr. Ferd. Jokl, c. k. professor státní reálky v Brně, Dr. Frant. Kameníček, c. k. professor I. čes. gymnasia a docent čes. vysoké školy technické v Brně, Josef Neoral, professor zem. střední školy hospod. v Přerově, Msgr. Dr. Josef Pospíšil, sídelní kanovník král. kapituly v Brně, Frant. A. Slavík, ředitel zemské reálky v Hodoníně, Msgr. Vladimír Šťastný, bisk. rada a gymn. professor v Brně, Dr. Frant. Šujan, c. k. professor I. čes. gymnasia v Brně. Pan Dr. Bohumil Navrátil, zemský koncipista archivní, vzdal se členství výborového. Revisory byli: Alois Vlk, c. k. professor I. čes. gymnasia, přidělený zemské školní radě v Brně, a Frant. Boř. Wurm, vrch. úředník banky Slavie v Brně.

Řádná valná hromada, konaná 28. dne m. února 1902, zahájena byla náměstkem starostovým, p. škol. radou Kubešem, jenž vroucími slovy vzpomněl zvěčnělého starosty, zem. archiváře

a čestného člena Vincence Brandla, a prohlásil, že s bolestí počíná schůzi jako náměstek muže, který po dlouhá léta předsedal našim shromážděním a všestranným a pronikavým svým působením národním, vědeckým a spisovatelským proslul po Moravě a po všem národě našem, ano i za hranicemi jazyka našeho. Matici nebyl slovutný nebožtík jen starostou, ale vždy vedoucím ředitelem a duší, a staral se o zdar i rozvoj její vlivným slovem a usilovnou prací, hlavně také prací vědeckou, kterou konal nezištně a vždy čestně. Do „Časopisu“ našeho i do publikací Matičních uložil výsledky svých studií téměř ze všech oborů vědeckých a literárních a prospíval Matici nejen hmotně, ale i mravně a zjednával jí úctu i mimo oblast národní. Proto zůstane požehnaná památka jeho v Matici vždy živá a stálá!

Za tou příčinou také v téže hromadě valné bylo uvažováno, aby, je-li možno, na rodném domku Brandlově v Králové klášteře Starobrněnském byla zasazena deska pamětní. Nejd. pan praelát i s konventem svolili k žádosti Matičního výboru, ale protože by deska byla zastrčena na místě téměř nepřístupném a poněvadž se vyskytla myšlenka o zřízení pomníku Brandlova na klášterním náměstí, byl návrh o položení desky pamětní odložen na časy budoucí.

Po návrhu p. prof. dr. Kameníčka a po ujednání valné hromady podána výborem žádost na zemský sněm o stálou podporu Matici Moravské. Žádosti bylo vyhověno usnesením sněmovním v zasedání 9. dne m. července 1902. Tím dostane se Matici ve tříletí 1902—1904 — ročně po 1000 korunách — celkem 3000 korun. Výbor Matiční poděkoval sl. zem. výboru, resp. slavnému sněmu moravskému, a děkuje také uctivě referentovi finančního odboru sněmovního p. poslanci J. U. Dr. Václavovi Šilenému za všechnu ochotu a přízeň Matici prokázanou.

Protože dosáhla Matice subvence zemské, rozhodl se výbor, aby návrh p. prof. Rud. Dvořáka o zvýšení ročního příspěvku členů přispívajících na 5 korun (za 4 koruny dosavadní), podaný o valné hromadě, nebyl uskutečněn, a bude o něm uvažováno, bude-li potřebí.

Výbor několikráte radil se o přání Pražského „Svatobora“, aby tělesné ostatky slavného slavisty Josefa Dobrovského byly převezeny ze hřbitova Starobrněnského do „Slavína“ na Vyšehrad. „Svatobor“ zamýšlel, že svým nákladem dá ostatky pře-

vézti do Prahy (protože hřbitov Starobrněnský bude zrušen), aby ostatky ty slavně byly uloženy na hřbitov Vyšehradský. Poněvadž však zemský výbor moravský se usnesl, že na důstojné převezení ostatků Josefa Dobrovského a zemského archiváře Josefa Chytila na ústřední hřbitov Brněnský věnuje 2000 korun, oznámil „Svatobor“, že upouští od své žádosti, a ostatky Dobrovského jsou tím zachovány Moravě. Vyjednávání o záležitosti této se „Svatoborem“ konali členové výboru pp. dr. Hodáč, dr. Kameníček a I. jednatel; „Svatobor“ zastupoval p. prof. dr. Josef Stupecký z české university pražské.

Ku slavnosti odhalení pomníku Josefa Dobrovského v Praze zaslán byl přiměřený telegramm.

Jinak zabývaly se schůze výborové záležitostmi správními a spolkovými. Zvláštní a nezištnou ochotu osvědčili výboru pp. dr. Ctibor Helcelet ve Víškově a dr. Frant. Hodáč v Brně; proto budiž oběma poděkováno veřejně.

Výbor vykonal revisi dosavadních pp. důvěrníků Matice Moravské a požádal přičinlivých a ochotných, aby Matici zůstali příznivci; mimo to poprosil značného množství vlivných a vynikajících intelligentů ze všech vrstev národních, aby jako noví důvěrníci získávali nové členy a pomáhali výboru nahrazovati členy zemřelé nebo vystouplé.

Výbor doufá, že požádaní pánové vyhoví snažné prosbě, kterou opakuje ve výroční zprávě této, a že ochotně přispějí výboru radou i pomocí na všeobecný rozvoj Matice Moravské jakožto nejstaršího vědeckého spolku moravského.

Mimo p. dra. Navrátila, jenž resignoval, pořadím vystupují z výboru pp. školní rada Bartoš, zem. arch. adj. Nebovidský, prof. Šílený, msgr. Šťastný a dr. Šujan, kteří dle stanov mohou opět býti voleni.

Dosavadním pp. důvěrníkům děkuje výbor za horlivou činnost jejich, rovněž také děkuje všem pp. příznivcům a přátelům spolkovým, jakož i sl. redakcím, které ochotně uveřejňovaly zprávy o naší Matici.

„Matici Moravské“, která vstupuje do svého padesátiletí, dej Bůh zdaru nejhojnějšího!

V král. hl. městě Brně, 5. dne m. února 1903.

Prof. Frant. J. Rypáček,
I. jednatel.

Účty Matice Moravské za rok 1902.

Položka	Příjem	Hotovost K	Hotovost h	Cenné papíry K	Cenné papíry h
	Zbytek z r. 1901 . .	7178	45	12400	—
1	Příspěvky členské	3746	85		
2	Úroky z cenných papírů 503·—				
	Úroky z běžného účtu 125·10				
	628·10				
	Po srážce výlob . . . 1·90	626	20		
3	Úroky z vkladních knížek Živn. banky . . . . . 18·91				
	Úroky z vkladní knížky Cyr.-Meth. záložny 92·12	111	03		
4	Zemská subvence	1000	—		
5	Za prodané knihy	556	08		
	Součet . . .	13218	61	12400	—

Položka	Vydání	Hotovost K	Hotovost h	Cenné papíry K	Cenné papíry h
1	Bytné s činž. hal.	427	28		
2	Honoráře spisovatelům	1370	—		
3	Mor. akciové knihtiskárně . .	3081	07		
4	Výlohy redakční, administrační, expediční a jiné	1251	83		
	Součet . . .	6130	18		
	Po srovnání se součtem příjmů	13218	61	12400	—
	činí jmění Mat. Mor. koncem r. 1902	7088	43	12400	—
	Po srovnání se začátečným jměním téhož roku	7178	45	12400	—
	zmenšilo se na hotovosti o . .	90	02	—	—

V Brně, 20. ledna 1903.

V. Nebovidský, v. r.,
t. č. pokladník Mat. Mor.

V. Royt, v. r.,
starosta.

Srovnáno a v souhlase shledáno:

Al. Vlk, v. r.,
t. č. revisor účtův.

F. B. Wurm, v. r.,
t. č. revisor účtův.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Hus a Wiklif.

Některé výklady o vzájemném poměru jejich učení podává Frant. Černý.

Když Hus připojil na okraj jednoho filosofického traktátu Wiklifova,[1]) který sám přepsal r. 1398, slova: „O Wiklef, Wiklef, nejednomu ty hlavu zvikleš!“ netušil zajisté, že se toto proroctví vyplní o něm tak, že sám později bude musiti vyznati: „Ego enim fateor, quod sententias veras, quas mag. Joan. Wiclif posuit, teneo . . .“ V té době poměr jeho k Wiklifovi byl dobře znám, třeba ne do všech podrobností. Smrtí anglického reformátora (1384) nebyla církev zbavena ještě náboženských sporů, způsobených Wiklifem. Trvaly dále, živeny jsouce stoupenci jeho, vzplanuly vysoko v Čechách působením Husovým a zabavily ještě koncil Kostnický. Otázka ta byla ještě často předmětem na veřejných hádáních a sněmech v době válek husitských. Když pak pominula čerstvá paměť dějů těch, zatemněna byla také známost poměru Husova k Wiklifovi, ale neutuchla docela. Teprve historikové a theologové 19. století objasnili, ač ještě mnoho chybí, učení Husovo a jeho poměr k Wiklifovi. W. Berger (Johannes Hus und König Sigmund 1871), Joh. Schwab (Johannes Gerson 1859), P. Tschackert (Peter von Ailli 1877), Tomek (Dějepis města Prahy III.), Lenz (Učení Mistra Jana Husi 1875 a v jiných článcích), Ern. Denis (Hus et la guerre des Hussites 1878) a j. uznávají větší nebo menší odvislost učení Husova od Wiklefova.

Nejlépe a nejdůkladněji však vyložil poměr ten protestantský theolog G. Lechler v knize: Johann von Wiclif und die Vorgeschichte der Reformation, 2 díly, Lipsko 1873, ve spise práce třicetileté. O otázce té jedná v druhém díle, zvláště na str. 135, 239, 245,[2]) 264, a vrcholí svůj úsudek ve slovech na

[1]) Chová se nyní v Stockholmě.

[2]) „so ist nicht minder Husens ganze Lehre von der Kirche . . . . durchweg von Wiclif herüberkommen . . . . Es ist Tatsache, dasz die sämmtlichen maaszgebenden Begriffe und Anschauungen von Wiclif ausgesprochen

str. 265: „Es ist aber nicht blosz eine Ähnlichkeit wie zwischen Brüdern, sondern wie zwischen Vater und Sohn . . . . . Sein (Husův) Gedankenkapital ist von Wiclif ursprünglich errungen, und er selbst hat es gleichsam ererbt, freilich nicht ohne eigene Arbeit des Studiums, der Prüfung, wohl auch inneren Kampfes."

Svědomitá práce Lechlerova však nedostačovala černovickému professoru J. Loserthovi. R. 1884 objevil se jeho spis: Hus und Wiclif. Poměru učení Husova k Wiklifovu zvláště věnována jest druhá část. Již v předmluvě prozrazuje spisovatel, jaké jest jeho přesvědčení o té věci. Praví tam na str. VI: „Das zweite Buch liefert die Beweisstellen für die Benützung Wiklif'scher Schriften durch Hus. Was diese Beweisstellung anbelangt, so dürfen sie als ausreichend angesehen werden, um nicht blosz die Tatsache, dasz die Theologie des Hus mit jener Wiclifs identisch ist, sondern auch die Art und Weise der Benützung Wiclif'scher Schriften durch Hus zu erkennen."

Chce tedy podati důkaz, že učení Husovo není nic jiného než čirý wiklifismus, Hus že jest „ein reiner Wiclifit," jeho stoupenci wiklifisté, jak je nazývali již současní odpůrci.[1]) Proto Loserthovi nepostačuje, když Lechler přiznává (II. 169), že středem bouří, které se zdvihly v Praze, když vydána byla kletba na Husa, byl wiklifismus. Malou prý váhu klade na srovnání spisů Husových a Wiklifových. „Dadurch ist auch von ihm noch der husitischen Bewegung ein selbstständigerer Charakter vindiciert worden, als sie tatsächlich besitzt."[2]) Aby to ukázal, snesl množství kusů, které vybral Hus doslovně ze svého vzoru Wiklifa. Loserth při tom má zření jenom k latinským traktátům Husovým a poněkud k německému překladu Postilly.

Nejznamenitější traktát Husův De ecclesia v první části, jednající o pojmu církve, o její hlavě a údech, zakládá se dle toho úplně na stejnojmenném spise Wiklifově, část druhá pochází pak z traktátu De potestate papae, De Christo et suo adversario

---

sind, so dasz nur die jedesmalige Ausführung Husens Eigentum ist. Aber auch die Begründung und Beweisführung für die Hauptsätze richtet sich nicht selten nach Wiclif's Vorgang."

[1]) „Et Palecz vocat nos Wiclefistas," dí Hus v dopise ku Křišťanovi z Prachatic 1413. Palackého Documenta 56. Více dokladů v Documentech.

[2]) Loserth: Hus und Wiclif, str. 21.

Antichristo a j.[1]) K podobným výsledkům dochází Loserth o traktátu Contra Páleč, Contra Stanislaum de Znoyma, Contra octo doctores,[2]) De ablatione temporalium a clericis[3]), De indulgentiis,[4]) De sex erroribus[5]) a j. Budiž připomenuto, že neuvádí všech shod, nýbrž mnohdy spokojuje se jen s markantními ukázkami.

Opíraje se o tyto objevy, Loserth neváhal pronésti tento úsudek: „Seine lateinischen Schriften der nächsten Jahre (t. j. po památném roce 1409) sind nichts als ein dürftiger Auszug aus der reichen Schatzkammer des englischen Theologen.“[6]) Na tomto základě stoje prohlásil pak traktát De ecclesia za „matter Abklatsch“ z Wiklifa[7]) a více méně stejně vybranými slovy vyjádřil se též o jiných spisech Husových.

Tendence jinak záslužné práce Loserthovy prosvítá téměř na každém listě: Celé hnutí husitské jest jen ohlasem wiklifismu, že není svazu mezi ním a působením Konráda Waldhausera, Miliče z Kroměříže, Matěje z Janova, čili abychom raději mluvili ústy Loserthovými: „Erst Wiclifs Werke haben jene tiefe religiöse Bewegung in Böhmen hervorgerufen. Dass diese nichts anderes war als die reine Wiclifie, das erfährt man aus urkundlichen Documenten und historischen Berichten dieser und der unmittelbar darauf folgenden Zeiten.“[8])

Jak vratké jest toto tvrzení, ukázali jiní; nás zde zajímají vývody o literární činnosti Husově.

Loserth dívá se na Husa jako na nejhoršího plagiátora, který celé části, ba i celé spisy Wiklifovy opisuje a vydává za své. Obvinění těžké, a nikomu by se nepodařilo je vyvrátiti, kdo by je chtěl posuzovati s právního stanoviska nynějšího. A to jest podstatná vada veškeré budovy důkazů Loserthových, podle nynějších poměrů posuzovati podobné poměry středověké. Za

[1]) Spousta shod uvedena jest v citovaném spise Loserthově na str. 162 až 198 a j., v Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1886 str. 396—409.

[2]) Hus und Wiclif str. 189 slv.

[3]) Tamže str. 199 slv.

[4]) Tamže str. 209 slv.

[5]) Tamže str. 219 slv.

[6]) Tamže str. 108.

[7]) Tamže str. 186.

[8]) Hus und Wiclif str. 83.

středověku takový způsob opisování, jak se vytýká Husovi, byl zjevem obyčejným,[1]) a Hus nejednal jinak, než jako dítě své doby. Avšak říci: Tyto a tyto kusy opsal Hus z Wiklifa, a proto celý traktát Husův jest jen „matter Abklatsch“ Wiklifa, to přece ještě nenásleduje. Vždyť při tom zůstává nedotčena ještě druhá část, totiž ta, která není opsána a jest duševním majetkem spisovatelovým. A o tom Loserth nikde se nezmiňuje, a přece v traktátech prohlášených jím za plagiáty jest partií takových mnoho, a přece už Lenz a Lechler ukázali, že učení Husovo také v lecčem se liší od Wiklifova. Z toho vysvítá patrně, že námaha, kterou věnoval německý učenec práci tak důležité, jest korunována výsledkem přece jednostranným. Loserth dokázal jen, to a to přejal Hus od Wiklifa, a tím již vrhl alespoň jeden paprsek do duševní dílny českého reformátora. Ale při svém badání omezil se jen na latinské spisy Husovy a německý překlad Postilly a neužil českých, ačkoli, jak také už jinde bylo pověděno, síla reformátorské činnosti Husovy spočívá v českých spisech. Proto nutno jest Losertha i po této stránce doplniti, a já podávám tuto malý výbor z většího materiálu.

Jestliže tedy se ubírám cestou Loserthovou, nebudiž vykládáno, že mám s ním společný cíl. Snahou a cílem mým jest přispěti k řešení velikého úkolu, který prof. Kalousek v posudku díla Loserthova „Hus und Wiclif“ vypisuje v Athenaeu I. str. 190 takto: „Jestiť nad to potřebí s přibližnou arithmetickou zevrubností vyšetřiti, kolikátý díl spisů Husových jest opsán z Wiklifa, potom teprva bychom věděli, jakou měrou dle našich pojmů Husovi náleží název plagiatora. Ještě více však záleží na takovém srovnání, kterým by se vyšetřilo, jednak na kolik theologie Husova pochází z Wiklifa, jednak kterých theologických novot Wiklifových Hus se vystříhal a je zavrhoval a konečně kolik Hus podržel z theologie katolické.“

Loserthovo badání jest prací průkopnickou, kterou se značně ulehčuje vyplnění druhého požadavku Kalouskova.

I. Některé prameny Výkladu viery.

Větší část kapitoly 18. Výkladu viery shoduje se s některými místy Wiklifova spisu De ecclesia cap. I.[2])

[1]) Příklady uvádí Kalousek v Athenaeu I. st. 190.

[2]) Používám vydání Loserthova v Londýně 1886.

Wiklif str. 2.—3.:

Quamvis autem ecclesia dicatur multipliciter in scriptura, suppono quod sumatur ad propositum pro famosiori, scilicet congregatione omnium predestinatorum. Illa autem est sponsa Christi, de qua est processus Cantici canticorum; de qua loquitur scriptura Isaie LXI, 10: Tamquam sponsam decoravit me corona. Hec eciam est mulier fortis, de qua Proverb. XXXI, 10, et corpus Christi misticum, de quo 1. Cor. 12. Ista est Jerusalem, mater nostra, templum domini, regnum celorum et civitas regis magni. . . . . .

. . . . . .

Hec est sancta ecclesia catholica, quam confitentur christiani immediate post fidem in spiritum sanctum propter tria: primo quia secundum Augustinum est summa creatura. Ideo immediate ponitur post trinitatem increatam. Secundo quia amore spiritus sancti Christo in matrimonio perpetuo copulatur. Et tercio quia posita trinitate oportet ipsam habere templum vel domum quam inhabitet.

Hus, Erben I. str. 25:

Protož ačť cierkev někdy slove kamenný neb dřěvěný kostel, někdy papež s kardinály, někdy všechno kněžstvo, někdy každý zbor křesťanóv . . . . . však cierkev svatá obecná jest zbor všech vyvolených, jenž slove choť Kristova, o niež v piesniech Šalomúnových jest psáno písmo, a onaž die: I zda já jsem jako choť, okrásil mě korunú. Ta také choť, silná žena, o niež v přísloviech Šalomúnových, také slove chrám, dóm, město, královstvie božie, Jerusalém, matka naše a tělo skryté Kristovo.[1]) . . . . . .

. . . . . .

Tať jest cierkev svatá obecná, již křesťané vyznávají ihned po vieře v ducha svatého, pro tři věci: Prvé, že vedlé svatého Augustina jest najvyššie stvořenie; protož ihned jest položena u vieře po trojici svaté nestvořené. Druhé, že milostí ducha svatého Kristovi v manželství věčném jest oddána. A třětie, protože trojičě svatá v ní jako v domu neb v chrámu svém přěbývá.[2])

V téže kapitole 18. D. (Erben I. str. 26).

Wiklif str. 4—5:

Caritas autem, que nunquam excidit, est vinculum continuans membra ilius corporis; foret ergo

Hus:

. . . a každý ten úd jest láskú své mateři i každému bratru jako živú žilú přivázán, kterážto žíla

[1]) Týž passus jest v Husově spise De ecclesia, cap. I. v Norimberském vydání z r. 1558 (Opp.) str. 196 b.

[2]) Též v Opp. t.

contra racionem, vel quod sponsus in persona propria, vel quod alius ex permissione sua laniaret sponsam suam divisione eterna. Ymmo claudit contradictorium, si bene inspicitur; cum Jeremie XXXI°, 3, sibi dicitur: In caritate perpetua dilexite. Ista igitur et non lapides est mater nostra per orbem terrarum confitens caput suum . . . . . Patet ergo ex fide et signacione quid nominis ecclesie catholice, quod ipsa est omnes predestinati presentes, preteriti et futuri.

sě nepřětrhne, jakož die svatý Pavel, že láska nevypadne. Protož bylo by proti rozumu, aby ženich, neb kto jiný z jeho přěpuštěnie, roztrhl věčně neb od něho odlúčil jeho choť . . . . . a o níž die: V láscě věčné miloval sem tě. Protož tato cierkev jest matka naše v světě, vyznávajíc věrú i láskú choti a hlavu svú Krista. Věřiti tehdy máme, že ne kamenie, ani dřievie krásně ztesané, ani toliko papež s kardinály neb všechno žákovstvo, ale všichni vyvolení nynější, dřievní i budúcí jsú cierkev svatá obecná.

Počátek téžě kapitoly jest shodný se začátkem I. cap. Wiklifovy De ecclesia.

Wiklif str. 1:

Christus enim ex fide est pater noster et dicta ecclesia sponsa sua est autonomatice mater nostra. Illos autem parentes debemus primo omnium honorare, quia recognoscendo eos in necessitatis articulo oportet eorum informacionem, castigacionem et suffragium invocare. Illis autem cultis ad plenum servatur plene christiana religio et de quanto deest eorum honoracio, deest preceptorum servacio, cum non sit possibile christianum delinquere, nisi de quanto subtrahit vel minuit honorem vel ministerium debitum istis parentibus.

Hus:

. . neb Kristus jest otec náš a cierkev svatá jest najvyššie matka naše. A toho otcě a tu matku najprve máme ctíti, neb v núzi musíme a máme toho otcě a matky té naučení a pomoci volati a tresktánie od nich mile přijieti. A když právě a plně ty rodiče uctíme, tehdy plně zákon křesťanský zachováme a kterak daleko jich neuctíme, tak daleko přikázanie božieho nezachováme; neb nelzě jest křesťanu shřěšiti, jedné ač tomu otci a té matěři chvály neb poctivosti umenší.

Ale i pokračování Husovo podává smysl dalších vývodů Wiklifových. Tento praví asi toto: A to jest důvod, proč se to

nařizuje v prvním přikázání druhé tabule. „Quomodo ergo foret catholicus, qui ignoraret partem simboli, in qua fides matris sue inseritur?“ Jest potřebí pojednati o církvi, neboť „error istius ordinis noscendi facit multos errare de fide ecclesie.“

Hus: A že nebrzo kto bude cíti matky své, jedné až ji některak pozná, protož veliké jest potřěbie, cierkev svatú z viery některak již poznati; neb neznánie cierkvi svaté činí v lidu mnoho bludóv.

V kapitole III—IX. rozepisuje se Hus o tom, co jest víra a co a jak máme věřiti. O témže předmětu pojednává také v jiných traktátech, jako De sex erroribus, O šesti bludiech kap. 2., ve zlomku O vieře,[1]) Quaestio de credere a j. Kapitola III—IX. Výkladu a kapitola II. spisku O šesti bludiech, kteryžto jest jen zpracování latinského originálu, kryjí se obsahově. Také Wiklif mluví o víře na více místech, jako v Quaestio ad fratres de sacramento altaris, De ecclesia (str. 42, 404 sld.). Loserth probíraje traktát De sex erroribus, praví[2]) o něm, že kapitoly jeho neobsahují nic jiného než myšlenky Wiklifovy, a tvrzení své doložil shodnými částmi — pokud nás se týká — z Quaestio ad fratres de sacramento altaris. — Konec citovaného výňatku našel ohlasu také ve Výkladu, kap. VI. A., to jest výklad, že jest rozdíl mezi věřiti v boha, věřiti bohu a věřiti boha.

Shody, ne-li doslovné, tož alespoň věrně myšlenkové jsou mezi Husovým Výkladem a Wiklifovým dílem De ecclesia.

Hus, kap. IV. Erb. I. 4 sld.	Wiklif, De eccl. str. 42.:
Ještě pro lepší rozum věz, že vierá v písmě trojně sě béře: najprvé, . . . viera jest zpósob, jímž člověk hotov jest věřiti . . . . Druhé viera jest, jíž věříme a cnostni jsme . . . . Třětie viera jest ta věc, v niž neb o níž sě věří, jenž jiná jest než ta, jíž sě věří.	. . . pro quo notandum, quod fides nunc sumitur pro actu credendi, quo creditur, nunc pro habitu credendi, per quem creditur et nunc pro veritate, que creditur.

[1]) Tak nazývá jej Erben III. 221. — Flajšhans: Literární činnost mistra Jana Husi str. 30. dává mu jméno Výklad víry.

[2]) Hus und Wiclif str. 219.

Rozdíl jest v tom, že Hus ke každému způsobu připojuje ještě příklady. Avšak i myšlenka, že první způsob víry může míti zlé i dobré stvoření, zlý člověk i dobrý i čert, že tou věrou věříme bez ctnosti, vyskytuje se u Wiklifa na str. 407 N.

Podobně rozvádí Hus Wiklifovu doktrinu na konci kapitoly.

Hus:	Wiklif str. 406:
A tak viera naše, jenž jest v dušech našich, jíž věříme, jest i o minulých na ní věcech. . . . . Druhé jest o věcech přítomných . . . . Třetie také viera naše jest o pravdách budúcích.	Patet secundo, quod fides, que creditur, est veritas de presenti, de preterito vel futuro.

Podotknouti dlužno, že tento závěr činí Wiklif na základě výroku sv. Augustina, jejž uvádí před tím; u Husa není o něm ani zmínky.

II. Výklad desatera božieho přikázanie.

V kapitole 48. řeší Hus otázku, sluší-li kněžím bojovati. Vyvrací šest důvodův, které by mluvily pro to. Čtvrtý z nich jest: „Kněžie a zvláště papež, má dva meče, to věz duchovní i světský, jakož sú měli apoštolé.“ Wiklif o této dvojí moci církevní píše na str. 13 a 313 sld. Hus pronáší tytéž myšlenky, co Wiklif, jenom že ještě připojuje příklady ze života a různá napomínání. Položme si vedle sebe obojí výklad (alespoň obsah jeho) a poznáme ihned vzájemný poměr.

Wiklif sr. 13:	Hus Erb. I. str. 169.
a) . . . intra predictam ecclesiam est uterque gladius vel potestas, scilicet corporalis vel temporalis et spiritualis; quorum uterque debet ad caput ecclesie et eius vicarium pertinere. Et hoc figuratum est Luce 22, 38, quando apostolis respondentibus: Ecce duo gladii hic, Christus dixit non superfluum vel diminutum sed: Satis est.	Kněžie a zvláště papež má dva meče, to věz duchovní i světský, jakož sú měli apoštolé, řkúc Kristovi: Pane! aj toť dva meče teď. A on řekl: Dostiť jest. (Ale Kristus bránil Petrovi bojovati; nynější biskupové bojují.)

b) A že obojí meč náleží Petrovi, řekl mu Kristus: Schovej meč svůj do pošvy.

c) Ex quo innuitur ad sensum misticum, quod uterque gladius sit in potestate ecclesie, materialis pro ecclesia sed per laicos exercendus, spiritualis vero pro puniendis peccatis per episcopum exercendus. Et sic licet gladius materialis sit in manu regum et militum, hoc tamen erit ad motum et secundum prudenciam sacerdotum. Oportet enim gladium materialem esse sub alio sicut ordo militaris est sub sacerdocio.

d) Tak právě to vykládá sv. Bernard k Eugeniovi, církevní otcové a dekrety. Canon jeden praví, quod intra ecclesiam principes seculi habent potestatem, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant.

e) Totéž, ale obšírněji, přetřásá na str. 313—316. Kristus svou moc dal Petrovi a jeho nástupcům, proto církev má dva meče, jak vykládá sv. Bernard.

f) Ecclesia quidem cum habeat duas partes, scilicet clerum et laycos, quarum prior pars habet gladium spiritualem in se formaliter et pars laycalis secundum principes seculi habet gladium cor-

Hus výklady c—h spojil, str. 175 G.

c) . . . . též cierkev svatá, jenž jest zbor z panstva, z žákovstva a z těžarów ustavený, má dva meče, dokavad zde rytěří, proti ďáblu, tělu a světu; duchovní, jenž jest slovo božie, a druhý tělestný. Prvý ten kněžím příslušie, aby jím zjevně, mocně a slavně proti ďáblu, světu, tělu a proti hřiechu zvláště bojovali; tělestný meč ten panstvu příslušie, aby jím viery a pravdy božie bránili. (Následující věta podává smysl h): A jakož nemá sě panstvo chápati meče duchovnieho, týmže řádem jako kněžstvo, též kněžstvo nemá sě chápati meče tělestného týmž řádem jako panstvo.

d) Ze sv. Pavla jde, že páni mají meč, „aby zlí sě báli, nad nimiž má mstíti, a dobří aby pokoj měli.“ (str. 176 I.)

f) Hus pak pokračuje dále:

poralem in se formaliter. Intelligo autem per utrumque gladium ad sensum misticum potenciam castigandi priorem potenciam castigandi spiritualiter tam filios ecclesie quam eciam inimicos et secundum gladium potestatem corporaliter cohercendi. Et cum iste due partes ecclesie sicut omnia eius membra in omnibus, que habent, communicant, patet, quod utraque istarum parcium habet modo suo utrumque gladium.

A tak meč železný jest každého v cierkvi svaté, ale ne každý má jím bojovati; jakož mše svatá jest každého v cierkvi svaté, ale ne každý má mše slúžiti. . . . . Všecky věci jsú spolu všech svatých, ale ne každému každá všelikak příslušie.

g) Kněz má duchovní. Aby dovedl ho užívati, k tomu je potřebí znalosti obou Zákonů, jinak by ho Bůh nesvěřil rukám nepovolaným, které by ho neužívaly ad defensionem ecclesie. Laik má meč tělesný, aby ho užíval k obraně církve; kněz však jej má říditi. Kristus však jako nejvyšší král a kněz měl obojí meč subjective způsobem, kterým nemožno bylo, aby Petrovi byl svěřen.

h) Unde oportet . . . ., quod sint duo rami disparis vicarie, scilicet laicorum et clericorum; et in illis ramis fundatis in eadem vite sunt quoad subjectacionem impermixte due maneries potestatum. Nec sufficit aliquis Christi vicarius sine peccato plene exercere unam illarum potestatum; multo magis ipsis confuse commixtis. . . . . Et (dle sv. Bernarda) per hoc, quod precipit Petro

h) (K výkladu v f) připojuje ještě příklady, dokládá se sv. Augustina a Jana Zlatoústého a na konec cituje výrok sv. Bernarda k Eugeniovi, jehož Wiklif v c) podává obsah str. 177. Pro závěr Wiklifův i Husův jest velice důležitý):

Ktož pří, by tělestný meč tvój byl, zdá mi sě, že nedosti pilen jest slova hospodina řkúcieho: Obraf meč svój v nožnicě.

ponere gladium in vaginam, prohibuit clero in persona vel causa sua execucionem gladii corporalis,

Protož tvój a ten tvým snad ponuknutím, ač ne tvú rukú, totiž vytržen z nožnic má býti, jinak by nikterak k tobě neslušel. . . . .

(Závěr, k němuž Wiklif dospívá na konci, postavil si Hus hned na počátku, str. 175 F). Kristus bránil Petrovi bojovati, a tak papež nemá bojovati ani jiným biskupům dopouštěti, ale trestati je pro to.

Wiklifův výklad jest mnohem hlubší než Husův, který jest výňatkem jeho, nebo chceme-li, zpracováním. Proč Hus spokojuje se rozborem jaksi mělčím, to se dá vysvětliti účelem knihy, která byla určena pro širší publikum, ne pouze pro theology a která již svým obsahem — výklad desatera přikázání — měla působiti více na mravní cit.

III. Traktát „De adoratione imaginum."

Ku ctění obrazů vrací se Hus také ve Výkladu desatera přikázání v kap. 34 a 35 a pronáší také své mínění o tom, „slušie-li sě obrazóm modliti." Touže věcí zabývá se Wiklif, jehož traktát „De imaginibus" čte se na př. v rukopise universitní knihovny v Praze (sign. X E 9) na l. 210[b] a sld. Český výklad v kap. 34 Aa 35 A až F jest kromě malých výjimek doslovný překlad z latinského De adoratione imaginum. O tomto vyslovuje se Loserth, že z větší části shoduje se do slova se stejnojmenným pojednáním Wiklifovým.[1]) Na důkaz toho otiskuje na str. 235—6 souhlasný krátký výňatek.

K tomu připojuji ještě následující:

Wiklif str. 211.[a]

. . licet enim omne tale osculum sit materia latriae, non tamen ipsum est latria vel dulia. Sicut licet distributio, qua Petrus distribuit uno tempore virtuose et alio

Hus, Opp. 343[a]

Unde licet tale osculum sit materia latriae, non tamen ipsa est latria vel dulia. Sicut licet distributio, qua homo distribuit uno tempore virtuose et alio tempore viciose

[1]) Hus und Wiklif str. 102: „stimmt in einem groszen Teile ganz wortgetreu mit Wiklifs Abhandlung „De imaginibus" zusammen."

tempore viciose temporalia, sit materia operis virtutis, non tamen ipsa est opus virtutis, cum omne opus virtutis sit per se bonum. Ex quo patet, quod falsum est, quod adorans Salvatorem osculando imaginem eius eadem adoratione, quae est osculum, adorat Salvatorem et imaginem eius, cum nullum tale osculum sit adoratio, licet sit materia adorationis . . . .

temporalia, sit materia operis virtutis, non tamen ipsa est virtus, cum omnis virtus sit per se bona. Ex quo patet, quod falsum est, quod adorans Salvatorem osculando imaginem eius, eadem adoratione, quae est osculum, adorat Salvatorem et imaginem eius, cum nullum tale osculum sit adoratio, licet sit materia adorationis.

Tvrzení Loserthovo svrchu citované zdá se mi přece jen ukvapeným, neboť nemohu tyto výňatky pokládati za „velkou část“ traktátu, otištěného na 6 str. fol. Jinak jest však, hledíme-li na pojednání Husovo jako na celek. S mnohými myšlenkami, které Wiklif vykládá široce, setkáváme se u Husa zase, ale ve formě stručné. Abych uvedl příklad:

Wiklif na počátku chtěje dokázati první pravdu: Non omne adorandum est natura rationalis eius pars vel eius accidens, uvádí příklady: Archa dei figurans Christum est adoranda iuxta illud psalmi 98: Adorate scabellum pedum eius . . . . Item sumitas virgae Joseph figurans regnum Christi est adoranda. — Stejně pronáší se Hus na str. 342^{b}: Obrazy nejsou k tomu, aby se jim lid jako bohu modlil. Proti tomu zdánlivě jest žalm 98: Adorate scabellum pedum eius . . . . Item ad Hebr. 11, refert apostolus, quod Jacob fide moriens singulos filiorum Joseph benedixit et adoravit fastigium virgae eius. Ecce dicit, adoravit fastigium, id est summitatem virgae Joseph figurantis regnum Christi.

Jiný příklad: Wiklif v VI. odd. praví, že obrazy jsou 1) k poučování laiků, u nichž obrazy jsou na místo knih, 2) aby se tajemství vtělení a příklady svatých nám častěji stavěly před oči, 3) aby se vzbuzovala v diváku zbožnost. Hus ve Výkladu str. 70 a 71 podobně odpovídá: Čemuž tehdy jsú obrazy? Odpoviem, že proto, aby na nich sě sprostní učili a tak vzpomínali na boha a na svaté, k náboženství popuzeni, hotovi a zapáleni byli a tak bohu a svatým horlivějie slúžili. A když tak obrazi lidi vedú, tehdy užitečni jsú jako knihy. . . . . Také věz, že ač obrazi

nalezeni jsú vymyšlením a uvedeni mezi křesťany po stvrzení prvé viery, aby byli kniehy a znamenie ku paměti všem křesťanóm, aby právě modlili sě bohu a svatým. . . . . Ale nynější lidé, že málo v srdci pamatují Kristovo obcovánie i umučenie, protož potřebie jest pro napomenutie, lidem tělestným popsati jeho život.[1])

Zdá se mi ještě důležito ukázati na to, jak oba reformátoři zpracovali tutéž látku. Proto podám zde postup myšlenek v obou spisech alespoň v hlavních rysech.

Wiklif stanoví 10 pravd a pojednává o nich: Obrazy se mají ctíti, čemuž učil doctor evangelicus. Ale „non omne adorandum est natura rationalis eius pars vel eius accidens.“ (Příklady o arše a prutu Josefovu.) Ne každé klanění jest úctou vzdávanou tomu předmětu pro jeho hodnotu (virtus), nýbrž proto, že jest obrazem (figura) věci samé sebou klanění hodné. Z toho jde, že obrazy svatých se mají ctíti, ponévadž značí věci svaté a proto se nazývají svaté. Podobně tak písmo svaté. 2. Nesluší se obrazu Spasitelovu vzdávati úctu latria, která náleží jen Bohu, a činí-li někdo tak, vyznává, že ten obraz jest Bůh. Obrazu Spasitelovu náleží jen dulia. 3. Non licet adorare imaginem Salvatoris latria, sed quod est dulia. Nesprávné tvrzení, že líbá-li kdo obraz Spasitelův, klaní se tím zároveň Spasiteli i obrazu (v. výňatek). Z toho, že pozdravování, líbání, klekání před obrazy jsou dulia. Jako jest dovoleno zdraviti svátek, tak jest dovoleno pozdravovati obrazy svatých slovy: Salve sancta imago in honore sancti, cuius es imago. Podobně slaviti den narození i utrpení Kristova, kříž. 4. Též knihy, v nichž jsou vyobrazeny a vypsány činy svatých, mají se ctíti tak, jako obrazy. Proto kněz dovoleně líbá sv. evangelium. 5. Non eo ipso, quod res est incorporea, est illicitum ei facere imaginem corpoream, imaginem ad ipsam fideliter representandam. 6. Nullus christianus tenetur per dimissionem debite odorationis imaginem sanctorum dare exemplum ad dimittendam suam idolatriam. Jako lakomství záleží v nezřízeném milování světa, tak modlářství v nezřízeném klanění obrazům. V církvi od počátku byly obrazy (sv. Lukáš maloval, Kristus poslal Abgarovi svůj obraz) a k čemu (v. výše). 7. Ne proto, že jeden obraz má moc uzdravovati, má se více ctíti, než jiný,

[1]) Též na str. 76.

který té moci nemá.[1]) 8. Ne proto, že jeden obraz jest dokonalejší, má býti více ctěn, než druhý méně dokonalý.[2]) Pravda 9. a 10. odpadá, poněvadž nemá vztahu k Husovu traktátu.

Hus: Klanění jest troji: latria (Bohu), dulia (stvořením) a hyperdulia (Kristu). Úcta však k stvořením vztahuje se i na Boha, poněvadž člověk k jeho podobenství stvořen. Modloslužby dopouští se člověk active, když vzdává úctu božskou stvořením, a passive, když požaduje sám úctu božskou. Tak každý pyšný jest modlosluha, poněvadž dává v lásce přednost stvoření před Stvořitelem a také, že se nadýmá, jako by nebyl podřízen vyššímu. Tak hřešil ďábel. Rozdíl mezi adorare a colere. Proto Kristu ani obrazu jeho nepřísluší latria, nýbrž obrazu jen dulia. Úcta k obrazu přechází na prototyp. Obrazům vzdávati úctu latria, podle výroků písma se nemá. Poněvadž však obrazem Krista povzbuzováni jsme ku klanění Kristu a před obrazem tu úctu vzdáváme, říkáme, že se klaníme obrazu (adoramus imaginem). V tom smyslu rozuměti jest praxi církve, a tak vyslovují se sv. Řehoř, Epifanus a tak se má poučovati lid. Naproti tomu zdánlivě mluví písmo sv.: žalm 98., židé se klaněli hadu, Abraham lidu Kanaan. Klanění však před obrazem patří imaginato, a v tom smyslu klaníme se před lidmi, klaněl se Abraham a pod. Též Kristus řekl: Pánu Bohu svému se budeš klaněti.

Hus si látku dosti omezil, 7—10. pravdu Wiklifovu úplně pomíjeje. Sluší-li obrazy vůbec ctíti, jakou úctu jim vzdávati, komu vlastně tato úcta náleží, tyto výklady má společně s Wiklifem. V českém zpracování nad to přibývá dodatek, k čemu jsou obrazy (str. 70 a 76), jak lidé některé obrazy více ctí než druhé (str. 70). Jest však patrný rozdíl v podání těchto výkladův. Nikoli filosofování a dogmatisování Wiklifovo mluví k nám z Husových řádků, ale spíše praktická stránka vystupuje do popředí. A v českém Výkladě jediné tuto měl na mysli. Tu po nějakém hlubším dokazování není ani stopy, za to však vyložení, kolikerá jest úcta, všude plno narážek na převrácené jednání lidí (a ty skoro převládají), zkrátka, zde mluví Hus moralista, tak jak jsme to výše shledali při rozboru Výkladu desatera o dvojím meči církve. Mluví-li

[1]) Srv. kap. 34 Výkladu, str. 70: „A tak k jednomu obrazu jsú viece přichýleni než k druhému v žádání pomoci, ano jeden tak právě jest bezdušný, neživý, nemožný neb nemocný, ku pomoci neužitečný, jako i druhý.

[2]) Srv. Výklad str. 70 2 ř. shora, kde totéž ukázáno na příkladech.

u Wiklifa chladný rozum, cítíme ve spisech Husových tlouci srdce, pozorujeme, jak veškera snaha jeho se nese k tomu, aby uchvátil cit. Výborně vystihl tuto stránku Lechler ve své charakteristice Husa: „Im Vergleich mit Wiclif ist Hus vielmehr eine weiche Persönlichkeit, eine zart besaitete Seele, mehr empfänglich.[1])

Husův význam spočívá právě v působení v tomto směru, a zase české spisy dokazují to nejzřetelněji. Doba mravně hluboko pokleslá vyžádala si kazatele, široké vrstvy lidu, k němuž hovoří Hus českými traktáty, nesnesly by učených a rozumujících výkladův, a lid ten měl býti získán. Husovi nebylo třeba nic jiného, než sáhnouti do toho mravního kalu, a měl hned nevyčerpatelnou látku. Bouřil-li proti znemravnělosti, nemusil se ohlížeti zpět do minulosti a odtud vybírati příklady, život přítomný mu jich poskytoval hojně. Jako mravokárce jeví se článkem řetězu, jehož předními kroužky jsou Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova a jiní. Ještě velmi málo známe myšlenkový obsah působení Waldhauserova, Milíčova, nejméně pak Matěje z Janova, abychom mohli říci určitě, jaké jsou vztahy mezi těmito předchůdci husitství a vlastním jeho původcem. Téměř všecky naše vědomosti zakládají se na výzkumech Palackého, a od dob jeho stalo se příliš málo, aby vědomosti naše o náboženském kvašení za Karla IV. a za první polovice vlády Václava IV. se rozšířily a prohloubily. Proto dovedu si vysvětliti posměšný tón — a věda naše ho zasluhuje — Loserthovy práce zde tak často uváděné, v níž snaží se německý učenec hoditi husitství do jednoho pytle s wiklifismem, jakoby jen toto bylo kořenem onoho. A přece Waldhauser, Milíč i Hus horlí pro nápravu mravní, Milíč i Matěj z Janova skládají zvláštní traktáty o Antikristovi, o němž Hus na mnoha a mnoha místech mluví, Matěj z Janova i Hus vykládají svá mínění o písmě sv., o ctění obrazů, o svátosti oltářní a pod. Leckteré myšlenky, které byly proneseny Matějem z Janova, opakují se opět u Husa. Poukazuji zde jen tak mimochodem na některé shody.

Matěj z Janova ve spise „De regulis Veteris et Novi testamenti“ vykládaje, kdo vlastně jest Antikrist, dí, „quod omnis Christianus, qui hunc mundum diligit, ab hoc mundo congregatione collecta ex spiritibus malignis et amatoribus huius mundi

[1]) l. cit. II. str. 269.

Christianis est membrum et corpus Antichristi; et omnis Christianus carnalis, qui libenter et frequenter loquitur de hoc mundo et diligit ea, quae sunt in mundo, habet in fronte sua et in dextra sua signum evidens, quod est membrum Antichristi. Et quanto est huiuscemodi Christianus in maiori statu ecclesiae, vel quanto est superior in ecclesia officio, personatu et dignitate, tanto est maior Antichristus."[1])

Totéž praví Hus ve Výkladě desatera v kap. 63.[2]): Aj, teď máš řeč zjevnú, že kteříž odstúpili sú od písma a od života apoštolského, že ti nebyli sú údové s apoštoly, ač sú byli mezi apoštoly; že sú byli praví antikristové . . . . . Aj, teď máš, že Kristovi nepřietelé a tak antikristové jsú, jenž břich pasú a zemských věcí pilni jsú. A kteří lidé viece pasú břicho v rozkoši . . . . . a t. d.

Nebo Matěj z Janova o ctění obrazů praví: „quod populus plebejus modernus Domini Jesu spiritum non habens, ad spiritualia nequaquam valet mentetenus elevari, sed solum et maxime carnali iudicio et phantasmatibus provectus, corporalia tantum appreciat et coram eis stupet et pavet ad ea se totaliter effundendo."[3])

Hus ve Výkladu desatera str. 77., kde mluví o ctění obrazův, ale kde není patrný vliv Wiklifův: Též i my máme pilně lid vystřiehati hlúpý a hovadný, jenž opustě vieru a žádost duchovních věcí, přieliš paše čichy své: viděnie v dívání obrazóv, ornátóv atd.

Jsou ještě jiné myšlenky shodné o tomto předmětu, že křesťané na př. ctí obraz Kristův latria.[4])

Nebo srovnej, co praví Matěj z Janova ve spisku „De regno, populo, vita et moribus Antichristi" v kap. VI. a Hus v Postille str. 9—10.

Upozorňuji ještě na Matějův traktát „De Antichristo" cap. 10, 12, De ypocrisi cap. 9, 12.

Lechler poznamenává také, že Husovo nazírání na písmo sv. v Čechách nebylo nic nového, že se s ním již setkáváme u Matěje z Janova, ale Hus to učení přejal přece od Wiklifa. Tvrzení Lechlerovo však nemusí býti v jistém smyslu správné. Znal-li

---

[1]) Otištěno v Palackého Drobných spisech (vydal Dr. J. V. Nováček) II. díl, str. 239 sld.

[2]) Vydání Erbenovo I. str. 235 sld.

[3]) Otištěno v Palackého Drobných spisech II. díl str. 242.

[4]) Rukopis dvorní knihovny ve Vídni str. 153b, 154a (č. 3971.)

Hus spisy Matěje z Janova, znal zajisté také jeho názory o písmě sv. a od Wiklifa mohl přejmouti pouze vnější apparat vyjadřovací. Totéž můžeme říci o shodách, které uvádí Loserth na str. 60.

Tím, že se dokáže, to a to přejal Hus od Wiklifa, není ještě positivně dokázáno, že husitství má původ svůj jen a jen ve wiklifismu. Jest potřebí teprve dokázati, že není příčinného svazu mezi husitstvím a snahami, které se jevily v Čechách po půl století dříve, než vystoupil Hus. Dokud takový důkaz podán nebude, dotud musíme se držeti mínění Palackého o původě české reformace 15. století, tkvící svými kořeny v náboženské působnosti Konráda z Waldhús, Milíče a Matěje z Janova. Důkaz takový podán dosud nebyl. Ukazuje-li se jinde[1]) na to, že v Postille není „ani nejmenší stopy po Miličovi, Štítném, Janovu," a chce-li se tím zjednávati průchod Loserthově theorii, bylo to proneseno, aniž byl podán pro to jediný důkaz. Jest potřebí, a to se dosud nestalo, aby byly srovnány také spisy předchůdců Husových, zvláště Matěje z Janova, s pracemi Husovými. Proto jeví se palčivá nutnost vydati spisy ty, a České Akademii kyne příležitost tímto podnikem získati si veliké zásluhy o vědu a o správné nazírání na dobu husitskou.

Hnutí v lidu poddaném na Hukvaldsku r. 1695.

Podává F. A. Slavík.

(Dokončení.)

Biskup Karel nesouhlasil s tímto mírnějším náhledem, nýbrž s horším náhledem Hukvaldského hejtmana a panských úředníků, kteří s poddanými zacházeli „nekřesťansky", a chtěl užiti násilí proti svým poddaným. I odpověděl dne 6. července svému hejtmanovi:

„Jejich nestydatá žádost nemá konce, a budou ve svých nepříslušnostech nyní ještě posilněni. Není také nikterak slušno ani přípustno, aby se šlo za poddanými a pod širým nebem jako na nějaké polské volbě s nimi se jednalo. Rovněž je to přímo proti vyšším zájmům Jeho Veličenstva; proto nemůže se to zavésti jako předsudek, nýbrž mohla se poddaným tato věc písemně v české řeči a silnými slovy poslati někým jim příjemným

[1]) V. Flajšhans: Husova Postilla v Osvětě 1900, str. 429 sld.

z Hukvald, nikoli hejtmanem, a dáti jim přečísti a při tom je varovati, že takto od svého přirozeného pána odpadávají, všechnu povinnou úctu opomíjejí, ano že proti císařskému a zemskému řádu se dopustili trestuhodného srocení, co nejvíce zakázaného, a nad to všechno ještě k tomu nechtějí knížecí resoluci vyslechnouti na těch místech, kde se oznamují všechny její rozkazy. Kdyby se nechtěli představiti a dostaviti, a to nejdéle ve 2 dnech, že se odejde a ponechá vše k potrestání Jeho cís. Veličenstvu; že pak jistě budou toho oni, jejich ženy a děti litovati na věky.

Nyní byla by pravá cesta, aby se mocí na ně udeřilo a k poslušnosti je hnalo; ale poněvadž Vaši úvahu, již nám pronášíte, uznáváme za podstatnou, jsme toho úmyslu, dáti o tom všem zprávu král. úřadu a žádati, aby dovoleno bylo z Hradiště 50—60 mušketýrům, na tyto povstalé poddané s pomocí jiných poddaných z týchž měst a městeček učiniti útok a rozehnati je. Chceme však ještě od Vás vyčkati jednu nebo druhou zprávu. Nyní budiž o to přičiněno, aby se měli prostřednictvím jiných lidí k poslušnosti, a poněvadž pan krajský hejtman jest v Proskově, předneste mu ústně tu věc a tajně odhalte o zamýšlené exekuci; také o tom dovězte se jeho mínění a nám o tom dejte zprávu!

Dodatek: Sloužilo by k upokojení těchto povstalých lidí, kdyby se pan krajský hejtman Fr. Jos. z Oppersdorfa odebral k těmto lidem a ve jménu Jeho cís. Veličenstva jim oznámil, že jest to Jeho rozkazem, aby se hned rozešli a domů se odebrali pod uvarováním velké nemilosti Jeho cís. Veličenstva a dostavili se pak na místo, kde jim bývají sděleny vrchnostenské resoluce, a ujistil je, že se jim nestane nic nespravedlného.“

Královský úřad v Brně dne 7. července nesouhlasil s návrhem biskupovým, ani s jeho „dodatkem“, aby se užilo ozbrojené moci proti těm poddaným, „zvláště když 60 mušketýrů z Hradišťské posádky nestačí na potlačení 1500 mužův, ačkoliv jsou tito srocení lidé ještě neozbrojeni; neboť mohly by, pozorujíce, že se proti nim chce užiti násilí, brzy se ozbrojiti a při útoku způsobiti odpor, z čehož by lehko vzniknouti mohlo krveprolití a požár.“

Vyslovil to král. úřad ve zprávě císaři Leopoldovi I. dne 11. července, v níž sděluje, co biskup myslí o potlačení poddaných vojskem, a také „dodatek“, jenž tu předbíhá rozhodnutí

Jeho Veličenstva. A dodává k předešlé zprávě své, že jest uvážiti, „kdyby Jeho Veličenstvo nařídilo zplnomocněnou komisi, zdali hrabě z Oppersdorfa by rozkaz Jeho Veličenstva jim v originále mohl ukázati, aby vidouce vlastnoruční podpis císařův a král. dvorní kanceláře byli ochotni, pevně tomu věřiti a ke všemu býti spíše povolni.“

Krajský hejtman poslal dne 7. července k oněm poddaným vyslance a dal jim písemně na vědomí, aby se beze všeho dalšího rozmýšlení a odporu zdvihli ze svého leženi a odebrali se na Hukvaldy, kde jim knížecí (biskupská) resoluce bude přednesena.

Nechtěli tak učiniti, obávajíce se, že by se jim něco odporného stalo, nýbrž poslali dne 8. t. m. časně ráno několik ze sebe do Příbora, kde byl krajský hejtman s biskupskými vyslanci, aby vyslechli, co tito jim nyní přednesou. Ale když se jim řeklo, aby se odebrali na Hukvaldy do zámku a tam vyslechli návrh, nechtěli k tomu nikterak svoliti. Obrátili se k hejtmanovi krajskému, žádajíce ho za radu. Nařídil jim, aby šli do předešlého ležení, že k nim brzy přijede, a tam od něho uslyší, co by jim bylo nejprospěšněji dále učiniti. Když tomu odporovali, dal jim ihned znova písemně přísný rozkaz, „aby se navrátili ke svým hospodářstvím a vyslechli návrh knížecích vyslanců; neposlechnou-li, že budou pokládáni budoucně nejen za neposlušné poddané a rebely, nýbrž že uvalí na sebe také něco škodlivého, co by nejen jim, ale také jejich potomkům bylo největší škodou a zkázou.“

Nemohli se k tomu ještě odhodlati. Krajský hejtman jim domluvil ostřeji a velmi pohnutlivě a ujistil je, že nebudou nuceni, aby se navrátili na Hukvaldy, a že „nejen se jim nic zlého nestane, nýbrž že maji dostati ulehčení ve svých břemenech a také ještě jiné milosti“.

„Po tomto ujištění ústním a písemním konečně přistoupili starší z nich z každé obce k hejtmanovi a ujistili ho, že nejen opustí své leženi, ale ještě toho večera chtějí se odebrati pod zámek Hukvaldský do obory a druhého dne ráno do zámku, aby vyslechli návrh. Což slíbil každý rukou dáním, a dali hejtmanovi pak 8. t. m. tento **revers**, česky psaný:

Na milostivé psané poručení J. V. K. Mti. pána, pana krajského hejtmana (titul), které nám osobně přijedúc mezi nás na ty místa, kde jsme tak pro očekávání milostivej resolucí na puncta naší milo-

stivej vrchnosti podanej se byli sešli, skrze jeho s sebou majícího písaře obročního milostivě přečísti a posledně v ruky naše oddati ráčil, že bychom se svej milostivý vrchnosti nepříčili, nýbrž raději k příbytkům našim zasej přinavrátili, dobrými hospodářmi a poslušnými poddanými naší milostivější vrchnosti pozůstávali, ubezpečíce nás při tom, že to naše vyvstání (které se od nás — nechovejž Pane Bože, — z žádnej všetečnosti, nýbrž z velikej núze a důležitosti některých těžkostí našich stalo) od milostivej vrchnosti mstěno na nás chudobných a sprostných lidech nebude. Tak vzhledem takového ubezpečení, aby milostivá vrchnost vždy naši poslušnost tím více spatřiti a nás chudých poddaných pod svou milostivou ochranu sobě jako kdy prve míti a vzíti ráčila, na tom jednomyslně jsme se snesli a na takové milostivé poručení vysoce dotčeného Jeho Milost pána, pana hejtmana krajského (titul) ihned s tohoto místa povstati a k příbytkům svým se navrátiti jako poctiví lidé a věrní poddaní chceme a slibujeme.

Pro lepší víru a jistotu toho, že se tak zachovati chceme, dožádali sme se pana purkmistra a celého poctivého ouřadu městečka Štramberka, že tento spis náš pečetí svou obecní jsou stvrdili. Jenž se stalo na Štramberku dne 8. juli 1695.

Než odešli z ležení svého, žádali krajského hejtmana všichni, „aby se u Jeho knížecí Milosti za ně přimluvil, aby se jim nejen ulehčilo v jejich dosud těžkých břemenech, nýbrž i budoucně aby jejich představení úředníci s nimi tak přísně a nekřesťansky nenakládali.“

Hejtman slíbil jim to učiniti, podotýkaje, že pro případ, kdyby příště byli přes míru obtěžováni, aby mu to písemně podali, načež se jim zjedná již na místě příslušném spravedlnost.“

Krajský hejtman dal o tom zprávu dne 11. července t. r. zemskému hejtmanovi a také biskupovi.

Biskup Karel odpověděl mu, že „někteří nepokojní lidé z nich předstoupili k němu se značnou prudkostí a zmenšili svou stížnost na 3 věci, které jim s jistou měrou byly povoleny. Co se týče daného slova (od krajského hejtmana), že se jim nemá proto nic státi, bude s mé strany zachováno.“

Ve kterých věcech bylo jim uleveno, není v listě. Podle dalšího listu Hukvaldského hejtmana bylo prý „rozhodnuto po jejich žádosti, kromě roboty od sv. Jana do sv. Václava“.

Nastal klid, a poddaní bydleli zase ve svých dědinách — ale na krátko.

Znova je pobouřil násilným jednáním panský hejtman Harasovský na Hukvaldech. Záminkou byla mu robota od sv. Jana do sv. Václava. Poddaní byli prý (podle jeho zprávy krajskému hejtmanovi, dané v Příboře dne 16. července,) „povinni dle obyčejného zvyku vlasti[1]) robotovati od sv. Jana do sv. Václava po celý týden; jakož s počátku před 8 dni také k tomu se podávali; robotovati 2 dni s koni a 4 dni pěšky; nyní však včera (15. července) opět jinak se rozhodli a dali se docela slyšeti, že budou robotovati po celý rok bez rozdílu času ne více než jen od týdne k týdni 3 dni s 1 osobou. Když se jim to nepovolilo, srotili se opět dnes“ (16. července).

Hukvaldský hejtman Harasovský chtěl je násilím rozehnati s 80—90 ozbrojenými muži. Oni však jich nevyčkali, nýbrž několik jich uteklo, takže jen něco málo jich zajali a uvěznili;

[1]) Podle obyčejného zvyku vlasti („dem gewöhnlichen Landesbrauch nach“) to nebylo. Ještě na počátku 2. polovice 17. století poddaný lid na Moravě byl povinen robotovati jen několik dní v roce a konati určité práce. (Viz na př. podrobný doklad z r. 1654 v tomto Časopise r. 1891, str. 322—328.) Potom ale sobecká libovůle některých pánův a jejich úředníků pod všelijakou záminkou neb i lživým výkladem dosavadních povinností zvětšovali platy, dávky a roboty poddaných a lid nemilosrdně utiskovali, zvláště na konci 17. a v následujícím 18. století. — Ani v polovici 18. století nerobotovali všude na Moravě od sv. Jana do sv. Václava po celý týden, také ani u samého panství Hukvaldského, na př. r. 1750 na sousedním panství Nôvojičínském (jež patřilo jesuitskému alumnatu v Olomouci) robotovali poddaní z vesnic celý rok týdně: sedláci po 2 dnech čtyrspřežně, půlsedláci po 2 dvouspřežně; „když sedláci konali robotu s potahem, nebrali se k robotě pěší“; zahradníci po 2 a domkáři po 1 dni pěšky. Měli tu staré zařízení ještě t. r., že konali určité práce u jistého dvora. U kterého dvora pracovalo několik vesnic, na př. u Žilinského Hodslavice, rodiště Fr. Palackého, Bludovice a Žilina, měla každá ves pro sebe zvláště vykázáno své pole a svou práci. Za některé roboty t. č. platili, na př. z Hodslavic 38 zl. ročně. — „Staré zařízení“ měli ještě r. 1750 také na panství Starojičínském (hrab. z Dietrichšteina do r. 1706, rytíři Zenové do r. 1772): každý usedlý robotoval určitou míru; velký sedlák zoral denně 8—10 záhonů po 4—6 brázdách, malý sedlák 5—7 záhonů, „což ve 2, nejdéle ve 3 hodinách vykonávali; seno sekali $^1/_2$ dne s 1 osobou, sušili je $^2/_3$ dne; pšenici sekali sedláci 5-8, někteří dle majetku také 12 záhonů.“ — Na blízkých panstvích Fulneckém (hrabat z Vrbna r. 1622—1788) a Kunvaldském (hr. ze Sereni 1653-1708, kněžen z Lichtenšteina od r. 1708) robotovali r. 1750 sedláci $^3/_4$ roku týdně po 3 dnech a o žních od 1. července až do posledního září po 4 dnech s potahem; na Fulnecku z půllánu celý rok po 3 dnech pěšky, zahradníci a domkáři po 2 dnech. (Zemská registratura v Brně, domin. oddělení, svazky č. 351, 116, 213 a 38.)

ostatní táhli prý (dle zprávy téhož panského hejtmana) k panství Novojičínskému, odkud, shromáždivše se, půjdou dále. A prosil, aby krajský úřad nařídil panskému hejtmanovi v Novém Jičíně, aby se jich na panství zmocnil a uvěznil. V „dodatku“ píše: „Prosím zároveň o milostivé dovolení a poučení, zdali bych se také já směl opovážiti do cizího území a přepadnouti je; neboť jsem dnes toho mínění, sebrati 200 nebo 300 mužů, míti je pohotově v Závěšicích, až obdržím Váš rozkaz, a pak na ně útokem hnáti.“

Krajský hejtman nedovolil dalšího útoku se 300 muži, psal o tom biskupovi do Olomouce a ohradil se proti tomu.

Harasovský jednal arci proti úmluvě a danému slibu krajského hejtmana i proti úmyslu královského úřadu a císaře Leopolda I.

Dne 19. července schválil král. úřad jednání krajského hejtmana a nařídil mu, aby dal biskupskému hejtmanovi Harasovskému na Hukvaldech přísnou důtku za jeho jednání a propustil uvězněné poddané rychle na svobodu. Píše: „Když zakročením hraběte z Oppersdorfa (krajského hejtmana) tito poddaní opustili své ležení u Štramberka, dostavili se na zámek Hukvaldy a slíbili povinnou poslušnost daným reversem: tedy bylo si přáti, aby se tito lidé udrželi při tom mírnějšími prostředky, kdyby Hudvaldský úředník Harasovský, učiniv útok a uvězniv několik osob, nebyl zavdal příčinu k nebezpečnému novému povstání. Dobře se stalo, že pan hrabě neuznal za dobré další pronásledování se 300 muži a proti tomu se ohradil. Královský úřad nemůže také schváliti takové jednání Harasovského, zvláště, jestli se toho dopustil bez vědomí biskupova, tím méně dovoliti, aby v tom pokračoval. Věc jest podána již u Jeho Veličenstva, a odtamtud teprve jest očekávati rozhodnutí. Pan hrabě zajisté dobře jednal, že se opět k Hukvaldským poddaným odebral osobně. Nechť se nyní uvěznění poddaní Hukvaldští rychle propustí na svobodu!“

Zároveň toho dne poslal král. úřad císaři Leopoldovi další zprávu, již nově podal krajský hejtman o Harasovském.

Císař Leopold přál si, aby s poddanými bylo mírně jednáno, a dne 12. července dal odpověděti současně biskupovi Olomuckému, krajskému hejtmanovi hraběti z Oppersdorfa a guberniu v Brně.

Biskupovi praví, že má za to, že počínání poddaných jest ve všem bezdůvodné a nedá se ospravedlniti, ale shledává přece, že za nynějších nebezpečných časů, když dědičný nepřítel[1]) téměř stojí přede dveřmi, musí se v něčem přizpůsobiti k nutnosti. Proto myslí a dal rozkaz, „aby se tentokráte prozatím a výminečně užilo mírnosti, pokud se může státi bez újmy práva, a toto hnutí na všechen možný způsob hledělo se upokojiti v povolnosti.“ A poněvadž sesazený písař městský prý jest příčinou, tedy poručil biskupovi, „aby dal tohoto svůdce tajně vyhledati, zatknouti, všech jeho spisů se zmocniti a jej do Brna dodati“.

Krajskému hejtmanovi píše: „Když ti nerozvážní lidé opět se vzbouřili a k Novému Jičínu prý odebrali, nebyli by tak učinili ti prostí lidé, kdyby věděli, co by je proto očekávalo a nebyli svedeni od štváčů lstivých a bez služby.“ A nařizuje, „aby se opět vedli na pravou cestu a užívalo se mírnosti. Teď jest náš rozkaz Tobě, abys ihned odebral se k těmto vzbouřeným poddaným, vytkl jim jejich trestuhodné jednání a že, když se jim nestalo žádné ulehčení břemen od jejich vrchnosti, měli přece každým spůsobem odvolati se na Nás, jakožto svého nejmilostivějšího krále a zeměpána. Poroučíme jim:

1. aby se chovali pokojně;

2. svých domů a obydlí si hleděli a v předešlém míru je obývali;

3. aby vyslali několik lidí ze svých obcí do Kroměříže k vrchnosti, s náležitou uctivostí, aby tam obdrželi rozhodnutí o své záležitosti. Když se podle toho budou chovati a Nám povinnou poslušnost zachovají, necháme, co se bylo stalo, ačkoliv zaslouží něco jiného, přece z mírnosti pro tentokráte bez trestu. A také budoucně, kdyby jim vrchnost dostatečnou měrou neulevila v jejich dokázaných těžkostech, chceme Sami ruku přiložiti, budou-li se mravně a, jak výše řečeno, chovati, dáme pak jejich stížnosti vyšetřiti nařízenou komisí a po právu učiniti jim úlevu.

Neposlechnou-li, nechť obávají se přísnějšího potrestání a nepřipíší svou následující zkázu z toho nikomu jinému, než své vlastní zatvrzelosti.“

---

[1]) Turci v Uhrách v tehdejší válce rakousko-turecké r. 1682—1699.

Guberniu v Brně se praví, že opatrně učinili, když králi napřed věc přednesli a resoluci očekávají. Připojen opis obou listů, biskupovi a krajskému hejtmanovi, a nařizuje se guberniu: „Kdyby toto mírné jednání nebylo nic platno, ať neprodleně dáte zprávu o tom Naší král. české kanceláři dvorské a, co by se nejvhodněji státi mělo, snad sebrati nějaké mužstvo z pevností Špilberka, Hradiště a Leopoldova.“

Značný rozdíl jeví se tu ve smýšlení a jednání krále a jeho úřadův a biskupa a jeho správy na Hukvaldech. —

Ale dobré vůle a mírnosti krále Leopolda a úřadů královských drze a zpupně nedbal panský hejtman na Hukvaldech a poddané pronásledoval násilně dále, a to i proti písemnému závazku samého biskupa, že se jim proto nemá nic státi.

Dne 18. července, když jel krajský hejtman z Dřevohostic domů a zůstal přes noc na Starém Jičíně, „přišli k němu poddaní Hukvaldští a naříkajíce mu sdělili, že hejtman Harasovský 30 osob z nich zatkl a uvěznil na Hukvaldech, pak že Harasovský s hospodářskými úředníky Hukvaldskými a s 90 ozbrojenými muži na ně všechny útok učinil, nejen je rozptýlil, nýbrž i honil je několik dní po polích a na území Novojičínském, a některé z nich, a to Harasovský sám jednoho, smrtelně zranili“.

Udělal to, praví krajský hejtman v úřední zprávě guberniu ze dne 27. t. m., „ačkoliv jsem mu to dříve již ostře zapověděl a dal jim slovo ve jménu Jeho knížecí Milosti, že se jim nesmí toho nejmenšího státi.

Když byli rozehnáni, potulovalo se jich na útěku po 10, 12 a více, z čehož měly sousední obce nemalou škodu; přece však opět domů se odebrali donuceni a ustrašeni, a není o nich dosud nic odbojného slyšeti; zdali však toto násilné krocení něco pomůže, lze očekávati v budoucnosti. 24 poddaných dodal spoutaných v okovech do Kroměříže, ostatní jsou posud na Hukvaldech uvězněni. Proto jsem také k sobě Harasovského předvolal; ale on ukázal se renitentním a omluvil se, že nepřijde.“

Harasovský odpověděl totiž listem z Hukvald 25. července, že „má jiné velké práce, jež na knížecí rozkaz (biskupův) má dělati, jakož i že musí zase něco na spěch vypraviti.“

Krajský hejtman Opperstorf dal o tom služební zprávu guberniu z Paskova dne 27. července a obdržel rozkaz, aby zakročil.

Podle samé zprávy císaři podané „mělo toto rozptýlení a násilné jednání Hukvaldského hejtmana velmi nebezpečný ráz, a podivno, že poddaní byli po tomto na nich spáchaném násilí ještě tak pokojní a mírní a ke svým příbytkům se navrátili.“ Mírnil je krajský hejtman.

Aby pak bylo tím jistější, že se takové rozehnání a spáchané násilí nestane budoucně, aby nebylo se obávati nějakého dalšího vzbouření, předvolal krajský hejtman hrabě z Oppersdorfa podle rozkazu císaře Leopolda a gubernia „hospodářského úředníka Harasovského a jiné úředníky i purkmistry, rychtáře a všechny konšely (radní) ze všech vesnic.

Napřed těmto (v nepřítomnosti hospodářských úředníků) místo všem poddaným přednesl náhled císaře Leopolda a vytkl jim ostře jejich jednání.

Když to byli vše vyslechli, uznali pokorně svou chybu a co nejponíženěji poděkovali, že Jeho Veličenstvo ráčilo jim tuto jejich chybu nejmilostivěji odpustiti, a ujistili a rukou dáním slíbili, že se budou příště pokojně a klidně chovati a k císaři veškeru povinnou poslušnost zachovají; a kdyby se jim i příště v jedné nebo druhé dokázané stížnosti nepomohlo u jejich vrchnosti, že přece chtějí zůstati klidní a pokojní ve svých obydlích a dají to přednésti Jeho Veličenstvu, aby pomohl. Stěžovali si také, jak jsou mnoho od svých představených úředníků biti, i když jen to nejmenší opominou konajíce robotu, a prosili poníženě krajského hejtmana za odvrácení toho; což jim také slíbil učiniti. Prosili také dále za propuštění oněch 24 osob zatčených a do Kroměžíže v okovech odvedených“. Ujistil je, že se tak stane.

„Předvolal pak zvláště úředníky, ostře jim vytkl zlé jednání a zároveň jim přísně rozkázal, aby od toho budoucně upustili a s poddanými zacházeli mírněji.“

Tím skončilo se hnutí v lidu poddaném na panství Hukvaldském r. 1695.

Pozdější paměti úřední praví, že poměry lidu poddaného na biskupském panství ve skutečnosti byly dále těžké. V první polovici 18. století platili úrok z domu půlletně, za přástku, slepice, vejce, za hlídku, oves, někde dávali také obilí a robotovali: sedláci od sv. Václava do sv. Jana týdně po 3 dnech se 4 koni, zahradníci týdně po 3 dnech a chalupníci po 2, chudší

po 1 dni pěšky; v nejpilnější čas pro hospodáře od sv. Jana do sv. Václava po celý týden. Mnohé statky sešly tak, že podle vlastních slov úřední zprávy z panství Hukvadského r. 1750[1]) „sami sedláci hospodáři nejsou s to, aby dostáli této povinnosti pro špatnou výživu a půdu, a častěji dostaví se mnozí na robotu místo se 4 koni s jednou kravou".

Chování zvláště hospodářských úředníkův a jiných nebylo také obyčejně lepší ani dále.

Poddaní zoufajíce i později zase opouštěli své statky.

„Dnes drží někdo statek, zítra jej opustí," praví opět úřední zpráva z biskupského panství v Kelči r. 1749; „proto nechce-li vrchnost, aby se množily pustiny, musí hospodáře nového přidržeti k hospodářství železy a pouty."[2]) — — —

Podobně trpěl tehdy ubohý lid poddaný i na některých jiných panstvích.

O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů.

Biografický příspěvek St. Součka.

(Dokončení.)

Tolik o otci. Mocný vliv jeho i výslovně a vděčně vyznává i bezděky prozrazuje ve spisech svých syn. Pevný, hluboce zbožný a v náboženských povinnostech horlivý a přísný otec, spolu s choti stejně zbožnou, ale ženský měkčí, dal základ mravní povaze synově[3]) a po návratu jeho z ciziny (1791) přispěl k assimilaci jeho s okolím a spolu s okolím a reakcí myšlenkovou po smrti Josefa II. od osvícenské skepse a uvolnění ve zbožnosti, jimiž od rodiny jej oddálil dlouholetý pobyt mimo ni (1778—1791), přivedl jej k víře a zbožnosti,[4]) ve kterých byl jej vychoval,

[1]) V zemské registratuře v Brně, dom. odděl., svazek 39.

[2]) Doslovně: „Heieth besitzet einer den Grund, morgen verlass er solchen; mithin will die Obrigkeit die Wüstungen nicht anwachsen lassen, muss sie den neuen Würthen mit Eisen und Band zur Wirthschaft anhalten." (Teresianský katastr Moravy z r. 1749, svazek 69. str. 1. v zemské registratuře v Brně.)

[3]) I. 1, 6; IV. 26.

[4]) IV. 7—8, 14—23, 25—26, 43.

k svému smýšlení — třebas ne se všemi jeho předsudky [1]) — ba dokonce i ke spisování náboženskému.[2]) Byl mu zpravodajem o věcech a příbězích bývalých,[3]) svými rozprávkami přispěl ke vznícení jeho záliby v nich a pak i v historickém spisování a byl mu zajisté prvním, třeba bezděčným učitelem v kreslení, malbě a řezbářství, v uměních, jež pak vabem svým hrozila zhatiti a také zhatila plány rodičů se synem.

Byl Josef Heřman Agapit již v útlém mládí svém zaslíben jimi na kněžství a slib ten — jako často — vedl otce k tomu, že nedbal nadání ani chuti synovy, ani rady brněnského malíře Havelky[4]) a jeho tovaryše, aby dítě věnoval tomu, proč nadání ukazovalo — umění.[5]) Slib rodičů předpisoval dítěti jinou

[1]) IV. 46.

[2]) IV. 12—13 o první době trvalého svého bydlení v Hranicích: „Pomaly počala take i Muza Moravska u mně se ohlašovati, a sice z příležitosti nabožnych písní, ktere se každodeně v domě spivavaly, z nichžto se mi ty tak nazvane missionářske nejlepši a nejjadrnějši býti zdaly.“ Připisuji i charakteristické pokračování. „Což jezoviti složili, nebylo zajiste špatné, ledas jen v očich svobodníku a líbomudrckych padouchu; jejichžto mravy a smejšlení z vlastní sve skušenosti nejlepe znaje, oškliviti sobe sem počal.“

[3]) V domě otcově poznal Jos. H. A. první „moravské“ knihy, mezi nimi Pešinova „Předchůdce Moravopisu“. Dotud nečetl než německých a latinských (IV. 11). „I vznikla ve mně“ — pokračuje IV. 12— „laska k vlastenským příbehum, kteraž se vzlaště i rozličnymi vyklady mého mileho otce o valce pikartske, o rebelli hranícke a o příbezich švedskych zmahala, že jsem na spisovaní hranických příbehuv smejšleti a všelika poznamenaní sobě činiti počal.“ V Pobízce (str. 46—47) přiznává výslovně, že zprávy jeho o starých literátech hranických (t. str. 44—53) pocházejí od jeho otce, „jenž velkou znamost se znamenitějšimi oudami a rechtorami tehož času mel“. Šmídek proti svému slibu nevybral, co tu zajímavého o činnosti starých literátův, vážnější než byl úkol, k němuž je stiskla protireformace, obstarávati totiž dilettantsky zpěv chrámový, o činnosti bližší líčení Ludv. Kellera v „Die Sozietäten und Kollegien der böhmischen Brüder vom 15. bis zum 17. Jahrhundert,“ Monatshefte der Comenius-Gesellschaft. XI. Bd., 8—10. Heft, 231 a n.

[4]) Cerroni (Biographien aller einheimischen und fremden Künstler, deren Werke in Mähren und Schlesien anzutreffen, mit Nahmhaftmachung der letzteren, rkp. mor. archivu zem., Cerr. I. 34, str. 93) uvádí Josefa Havelku, historického malíře, rodilého Čecha z Ústí n. O., usazeného v Brně a tu zemřelého r. 1787 v stáří as 70 let, (správně: 11./I. 1788 v stáří 72 let), a vyčítá jeho obrazy oltářní a nástěnné s látkami duchovními. Wurzbach 8, 96 uvádí Havelku Ignáce z Brna, malíře v XVIII. stol.

[5]) O tom I. 18—19: Velika nakloňost k malbě zjevovala se na mně, již v mojim patem roce, tak sice, že brněnsky malíř Havelka a jeho tovaryš, jenž zhotovene od meho otce kostelní ozdoby na faře zlatili a moje znam-

cestu výchovnou — učení němčině, školy latinské a studia bohoslovecká — a také mu ji vnutil.

Nadání a chut měly býti umlčeny.

Hranický varhaník a učitel Benedikt Keller, jenž hocha učil němčině, hudbě a počátkům latiny, zvěděv od otce, že hoch ze záliby kreslí skoro pořád, upozorňoval, že by mu to nebylo na prospěch, chtí-li z něho rodiče míti kněze; třeba prý mu zameziti každou příležitost k takové zábavce. I sám hleděl k témuž. Když hoch na žádost spolužáků, zvláště Jos. Pernštejnera,[1]) „na tabulce kamenné nějake chlapičky vyznamkoval,“[2]) potrestal je oba tím, že „jeden druhemu žilou polaka dati museli“.[3])

Záliba doma i školou hranickou poutaná uvolněna byla na studiích latinských v Lipníku. Již prvý rok, boje se professora rozmrzeného tím, že proti vůli jeho žák byl přijat praefektem do ústavu měsíc po začátku školního roku, neúčastnil se veselých her se spolužáky, nýbrž „raději doma samotny . . . sedaval a dlouhou chvíli, když druzi hravali, znamkovaním, malovaním a čtením nabožnych přikladuv sobe zahaněl.[4])

A třetího roku studií mu „posloužilo rejsovaní a malovaní nemalo k poživení“.[5]) Byla-li roku 1769 a 1770 láce taková, že otec platil v Lipníku za byt a stravu jeho 20 rýnských ročně,[6]) přidražilo r. 1771 tak, že pro nedostatek výdělku nemohl platiti ani onoho skrovného platu za stravu, jejž hospodář chtěl o 2 zlaté zvýšiti, a hoch až i hladem strádal. Umění tu trochu pomohlo. „Professoři viděli to radi, když . . jejich školníkův correcta na rozmanity způsob svojimi znamkami neb malbou ozdobil“. Za to mu spolužáci „bohatší penězami, chudobnější buchtami, kolačami

---

kovaní rozličnych přirozenych nameti pozorovali, nemalo se nad jejich slušnou proporci a postavením nadivili. Pročež radili oba otci memu, aby mně k temuž šlechetnemu umění vesti nezanedbal“. Otec však od dítěte „všechnu příležitost k znamkovaní a malovaní odstraniti snažil“(!). „Známkovati“ značí Gallašovi „kresliti“, „náměť“ tolik co „sujet“, „na faře“, t. v Blansku.

[1]) bratra duchovního spisovatele Fr. Pernštejnera.

[2]) = vykreslil.

[3]) O tom o všem I. 27 – 30. „Poláka dáti“ jest druhu na lávce ležícímu vymrskati.

[4]) I. 40–43.

[5]) I. 44.

[6]) Hranickych Pamatek Epochy III. Svazek IV. str. 23. Dle „Mé vlastní biogr.“ I. 40. 22 zl.

aneb ovocim, jakž kdo co mohl a vděčnym byti chtěl, plativali".[1]) Ba i pro klášter kreslil nějakou mapu („plachtu") a dostal za ni „dva tvrde zlate".[2])

Vychodiv latinské školy šestitřídní chtěl dle rady jednoho ze svých učitelů a dle své náklonnosti se oddati malířství. Zvítězila však vůle rodičův, a Josef Heřman odebral se do Olomouce na filosofii. Z domu měl jen velmi skrovnou podporu, poněvadž „otcův řezbařsky vydělek ledvas k tomu dostačoval, aby ostatní sve čtyry dítky vychovati mohl", a strýc více byl slíbil než dával.[3]) Tak věříme tomu, co vypravuje:[4]) „i v Holomouci musel sem počatečně dosti trpkych dnů zakusiti; a byl bych snad ještě víc nuze zakusiti musel, kdybych sobe svým malovanim k vyživení nebyl napomahati mohl . . . Studyroval sem tedy, ale spolu i maloval, a sice v oleji i tušem i jinymi barvami, jakž se mi příležitost k vydělku namitala".

Hospodáři svému opravoval staré porušené obrazy, skoupené na dražbách[5]), víc ještě ve fysice, kdy měl více prázdných chvil, než v logice[6]), ba v prvém ročníku bohosloví, jemuž se oddal zcela podřizuje se vůli rodičův,[7]) dokonce i pro malbu vynechával někdy i kollegia „Antonína Girtlera, kněze petrýnského, jenž písmo svate stareho zakona dle jazyka hebrejskeho vykladal".[8]) Přes to hladce prošel zkouškami. Přimluvily se za to trochu

[1]) I. 44—45.

[2]) I. 50.

[3]) I. 61 - 63.

[4]) I 64.

[5]) I. 64 65.

[6]) Za to však v logice „v umění stavitedlnem dobre zaklady zejskal", jež mu „k malovaní nemalo přispely", od „mathety Šmita exjezovity" (Štěpána Schmidta, 1720—1783, jesuity a dlouhá léta učitele zprvu grammatiky, pak mathematiky v kollejích řádových v Praze, Olomouci a Brně, po zrušení řádu kněze světského, jenž byl i spisovatelem mathematickým dle Wurzb. 30, 313)

[7]) I. 71.

[8]) Johann Anton Gärtler von Blumenfeld (též jen Ant Gärtler v. B., i Görtler v Schriften X, 110, 159; u Gallaše vždy Girtler), Th. Dr. a kněz světský, učil hebrejštině na theolog. fakultě olom. již před r. 1773; v šk. roce 1775—1776 měl na c. k. a biskup. universitě v Olomouci řádné kollegium: grammatické základy řečí orientálních, zvl. hebrejštiny a chaldejštiny, dle Reinecia a Erpenia a od velikonoc pravidla hermeneutická k St. Z. Elvert, Gechichte der Studien-, Schul- und Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterr. Schlesien . . . v Schriften X. 159—160, cf. i 106. 110, 156, 184.

jeho malířské známosti. Byl onomastikon,[1]) v latinských verších složené od některých žáků k svátku prof. Gärtlera, vyzdobil, jak nejlépe mohl, svou malbou, že professor tázal se po schopném malíři. Když mu však ukazováno na Gallaše, neznal ho z přednášek. Fiškus[2]) vzal Gallaše v ochranu a vzpomenul professorovi, že Gallaš nedávno dobře četl z Haggea. Teď ovšem si ho professor lépe zaznamenal. Po několika pak dnech si ho po fiškovi zavolal, chválil jeho zběhlost v kresbě a malbě, děkoval mu za ozdobu „onomastiky" a žádal, aby mu patrona sv. Antonína „na pargamentu" vymaloval na památku.[3]) K tomu slibovál mu na rok úřad svého fiška, úřad, po němž Gallaš „dokonce netoužil". Když pak Gallaš obrázek přinesl, „tu bylo radosti, že . . prave jeho oumysl trefil a tak jej vymaloval, jak se španihelskemu vojsku protiva Muřinum v klobouku generala a s kordem v ruce kommandujiciho představil". Zvěděv pak od fiška, že Gallaš žije víc ze své práce než z podpory, pustil ho od svých praelekcí, ba odpustil mu i zkoušku hlavní ze svého předmětu. Gallaš jí sice na konec přece neušel, ale vedle patrné přízně professorovy vhod přišla i známost s examinatorem druhým,[4]) kterou si získal u děkana slavonínského, jenž na svátky svatodušní byl si vzkázal a kočárek poslal pro bohoslovce Gallaše, aby mu „holomouckych kanovníkuv erby do nove matriky maloval".[5])

O prázdninách po zkouškách filosofických i po prvém roce bohosloví byl u strýce v Blansku. První prázdniny — smutné pro nevlídnost strýcovu — krátil si mimo četbu klassiků procházkami do Lažanského údolí, kde „romantické namětě rejsoval" aneb hamry a papírny prohlížel.[6]) Veseleji bylo o druhých prázdninách zásluhou nového kaplana. Tehdy také uprošen byl k portraitování dvou děvčat. Zdařilá skizza jednoho z nich dala ovšem kaplanovi, jehož podoby Gallaš trefiti nedovedl, podnět ke škádlení.[7])

---

[1]) Kratší báseň k jmeninám.

[2]) Pomocník professorův vybraný ze studentů, jenž mimo jiné obstarával písařské práce.

[3]) Podobně byl již v Lipníku na žádost humanitního professora svého Nywarda vymaloval mu na památku, jak mohl nejdovedněji, na „pargamentě" patrona jeho. I. 60.

[4]) I. 90—94.

[5]) I. 84—86. Gallaš píše ovšem „Šnobolin", „Šnobolinský".

[6]) I. 67—68.

[7]) I. 105—107.

Z prázdnin po prvém roce studií theologických vrátil se do Olomouce — ale ne již na celý rok. Po veliké noci 1778 vystoupil.[1]) Již skončení škol latinských bylo otřásalo určením rodičů, by syn studoval na kněze.[2]) Vědomí, že jde nežádoucí drahou životní jen proto, že mu je vnucována, lety vždy víc a více se jasnilo.[3]) A mladý student samostatněl rychleji, jsa odkázán na sebe. Byl nějak i dotčen volným, až nevázaným životem studentským v Olomouci.[4]) A ke klidnému, bezstarostnému živobytí, jež rodiče mu chtěli opatřiti kněžstvím, pozbyv naděje na titulus mensae od hraběte Salma pohněváním jeho kaplana,[5]) měl se dále probíjeti prací malířskou a bídou, když práce malířské nebylo. Uchýlil-li se v rozpacích, ve které to vše jej uvedlo, k rádci zkušenému — byl to P. Niering, prof. na univ. olom., —, pochopitelno, že mu radil to, k čemu nadání a chut pobízely, že napomínal k dobrému rozmyšlení a doporoučel mu poohlédnouti se po světě a třeba potom vstoupiti do stavu kněžského.[6]) Otec listem dal synovi vůli a radil mu, aby šel do Vídně na akademii, že tam „u p. Jana Steinera, dvořskeho cisařskeho maliře“, jak doufá, nějakou podporu obdrží.[7])

Vybaviv se některými malířskými pracemi z dluhů za stravu a prádlo a rozloučiv se s přáteli, Josef Heřman Agapit vrátil se domů. Otce, ač byl úmyslu synovu přivolil, našel faktem rozmrzelého. Teprve domluva farářova, jíž vyprosila si matka, jej smířila, zatím co syn hledal posily k nové dráze poutí do Staré Vody. Vrátiv se shledal otce již jinakého: vyptával se „o místerných řezbach a obrazich starovodskeho kostela“, mluvil o učení u některého výborného mistra vídeňského a slíbil i vskutku vyžádal synu rekomendace na Steinera od hranických jeho příbuzných.[8])

Bylo třeba opatřiti si výbavu a cestovné. Vhod tomu farář hranický požádal ho, aby mu „obraz bolestne Panny Marie

[1]) I. 118.

[2]) Srovn. str. 217 tohoto časopisu.

[3]) I. 116.

[4]) I. 64—66; III. 112—113.

[5]) I. 107—114.

[6]) I. 116.

[7]) I. 117. Joh. Nepom. Steiner (nar. v Jihlavě 1725, zemř. 1792), c. k. komorní malíř, žil ve Vídni ještě 1778 dle Dlabače, Allg. Künstlerlexicon III. 205. Hranický farní kostel má od něho oltářní obrazy. Scholz l. c. 85.

[8]) I. 118—128.

Gdusovske a jeden krucifix na plechu vymaloval".[1]) — Za krucifix dostal 8 zl., za obraz 7 zl. „stříbrné(!) tehdajši mince". Mimo to maloval ještě některé malé obrázky pro hranické obyvatele. Z výdělku zjednal si něco potřebného šatstva na cestu; k němu přidal mu otec nový pekeš.[2]) Na cestu z výdělků zbylo mu asi 7 zl. a několik grošův, k nim přibyly od otce 2 zl. a na cestě od strýce dukát. Tak vypraven a maje na Steinera rekomendaci pustil se do Vídně za uměním ještě s jedním Hraničanem, jenž vystoupiv od františkánů chtěl ve Vídni mezi trinitáře.[3])

Ale umění unikalo, místo něho nacházel vzdornou skutečnost, jíž musil urvávati chléb.

Steiner nebyl doma, právě tehda kdesi maloval kostel.[4]) Ostatně „z jistych duležitych přičin" ani „školarů" nepřijímal, jak předpovídal slovutný tehdy malíř vídeňský a dobrý přítel Steinerův Maulpertsch,[5]) s nímž Gallaš na hospodě se seznámil, a jak se také přesvědčil potom sám. Maulpertsch radil, aby chce-li dojíti v malířství dokonalosti, nechal všeho malování a jen navštěvoval akademii; nemaje pak sám svého živobytí, aby si mezi šlechtou vyhledal nějakého „patrona", podpůrce. Ale k tomu chyběla odvaha bázlivému a „v němčině ještě nezběhlému" chudákovi; naděje jeho klesala, když viděl, že hostinský, „vybíjaný lakomec," zkoumavě pozoruje, zda platí; a již litoval, že doma nevstoupil do nějaké řehole.[6]) Zbývala jen trudná, od dalekých cílů odvádějící svépomoc. Protloukal se spisováním, kondicemi literními, učením „v malířském znamkování"[7]) a později zvláště prací malířskou,[8]) které mu s dostatek získávalo doporučení svob. p. Hirschfelda, jemuž opravil staré malby v pokoji jeho „veského domu" (villy), porouchané výbuchem prachárny r. 1779 a „některe

[1]) I. 124. „Gdusovska" je „Kdousovská".

[2]) „spusob tehdejšiho dlouheho vrchniho kabatu" I. 128.

[3]) O tom o všem I. 128—129, 136.

[4]) I. 150.

[5]) Anton Franz Maulpertsch (Maulbertsch, Gallaš píše Maulperč), 1724 až 1796, od 1730 ve Vídni, známý malíř historický.

[6]) I. 156—157. K tomu srovnej pozn. 7 na str. 125. tohoto časopisu.

[7]) I. 159—162.

[8]) Z této doby pochází vlastní podobizna Gallašova, chovaná besedou hranickou, mající vročení 1780 (Scholz l. c. 147). Reprodukce: na 6. obraze „Výtečníků českoslov." od Rupr. Přecechtěla, v Světozoru 1885, 564 a v Slavíně roč. IV. 287.

novo omitané pokoje čistě, však ale lacino vymaloval", byv mu někým doporučen.

Hirschfeld neb jeho bratr doporučil ho jednou vlaskému markýzi. Ten mu sliboval 600 zl., stravu, zaopatření šatstvem na cestu, žádaje, aby s ním jezdil po světě „a pametnosti, kterež by semotam nalezl, znamkoval a maloval," a nad to nabízel, kdyby se mu po cestě Německem, Hollandskem, Anglií a Francií zalíbilo u něho ve Vlaších, že jej při sobě podrží až do smrti s týmž platem ročním. Tak slibovala se vyplniti aspoň část plánů, jež nesl z domova: po vídeňském učení podívati se do Vlach. Gallaš vyžádal si rozmyšlení a radil se. Ale rádci učinili mu Vlacha v něčem podezřelým, a žačka, k níž přilnul platonickou láskou, jak dí,[1]) uprosila ho, že odřekl. Želel toho později nemálo, ale viděl v tom zase prozřetelnost božskou a děkoval jí, pozoruje, „jakeho neštěsti a zhouby na duši i na těle byl by snad skrz toho Vlacha dojiti mohl." [2])

Nucen ku práci o chléb, přece — zdá se — neztrácel cíle s očí. Chodil v zimě, kdy měl více prázdných chvil na získání umění, do anatomických kollegií professora Libera při vídeňské universitě „ne však z ohledu lekařskeho, nybrž z malířskeho, že takova vedomost častek a spojenosti tela lidske[ho] k dokonalosti malířske velmi užitečna jest." [3]) I „febris acutissima," kterou zle skončil jeho svátek 1781, malířské jeho zaměstnání jen na čas přerušila, přinesši mu nebezpečí života a ukázavši mu všecku bídu člověka odkázaného na práci a pracovati nemohoucího.[4])

Teprv seznámení s Janem Adamem Schmidtem, tehdy „vojenským podlékařem od regimentu Karla z Toškanu" a potomní chloubou Josefinské akademie med.-chirurgické,[5]) odvedlo jej

[1]) I. 168.

[2]) O tom vypravuje I. 162—166.

[3]) I. 183.

[4]) I. 184—197, 201.

[5]) Johann Adam Schmidt (1759—1809), rodem z Aub u Würzburka, r. 1778 byl přijat do služeb rak. za podlékaře k pěšímu pluku velkovévody toskánského, r. 1784 povýšen za nadlékaře a současně Brambillou vzat za sekretáře. Stále se zdokonaluje praxí i studiem a činný literárně stoupá odtud v úřadech i ve vědecké vážnosti, až jako professor med.-chirurgické akademie Josefovy čítán mezi první okulisty své doby. Wurzbach 30, 267—270. Habart a Töply. (Jméno druhého autora omylem vyn. v pozn. 2. na str. 120 tohoto časopisu. Jiný omyl: na str. 126 ř. 11 zdola m. hlavního m. b. hlavní.) Unser Militär-Sanitätswesen vor hundert Jahren, Wien 1896, str. 44, 46—48.

k povolání jinému. Schmidt, zvěděv o Gallašovi skrze svou milou, sestru žačky jeho, a dostav do rukou i spisky jeho pro žačku napsané, sám přivodil osobní seznámení. Měl při něm svůj úmysl. Chtěl' vydati německý překlad „Kallisenových pravidel o rukohojičném umění.“ [1]) Sám chabý latinář [2]) smluvil s Gallašem, že přestěhovav se k němu „do hlavní kasarně v Stračne ulici (Alserstrasse)“ je proň přeložil. „Při te příležitosti,“ vypravuje Gallaš v svém vlastním životopise, „meho dlouheho u něho se zdržovaní nabazel mně k tomu, abych se malířství sprostil a k chirurgii přivinul, slibujic mi, že se v kratkem časi za podlekaře dostanu a že mně jeho pán, regementschirurgus Valentin Göpfert [3]) do sveho špitala do praxi vezme a mně, jakž pry mu slibil, ne jako sobe poddaneho praktikanta, nybrž jako přitele držeti bude.“ Göpfert, navštíviv jednou Schmidta, sám to potvrdil.[4]) Byly to vskutku sliby značné a nabídka pěkná hledíc k tehdejšímu postavení praktikantů chirurgických. Běželoť o získání slibného člověka oběma chráněncům mocného tehdy Brambilly, správce vojenského zdravotnictví rakouského, jenž protežováním chirurgie mínil způsobiti pokrok v něm proti dobám svých předchůdců v úřadě, van Swietena (1756—1772) a Stoercka (1772—1779).[5])

A Gallaš, bývalý theolog a z vlastního popudu posluchač anatomie na vídeňské universitě, pisatel několika příruček pro pro svou žačku a překladatel lat. díla chirurgického, vynikal vysoko nad nízkou úroveň předběžného vzdělání přemnohých praktikantů chirurgických.[6]) Rozmýšlel se sice dlouho — vždyť

[1]) Vydal jej ve Vídni 1792.

[2]) „Neznaje takřka nic latinsky“ I. 209. Není nepravděpodobno. Schmidt od ranného mládí jen na sebe odkázán vzdělával se sám a do služeb rakouských byl přijat pro zručnosti a vědomosti, jež byl si získal jako učeň chirurgův. Wurzb. l. c. Srovnej s tím, co o vědomostech praktikantů chirurgických a t. ř. kursistů tvrdí „Protokoll der unterthänigsten Militär-Sanitäts-Commission, die Verbesserung der k. k. Josephs-Akademie und des gesammten k. k. Militär-Sanitätswesens betreffend“ z r. 1795 (ot. u Habarta a Töply-ho, op. c. str. 86, 87, 90.

[3]) Později cís. tělesný chirurg (Habart a Töply, op. c. 46). Srovn. i pozn. 2 na str. 119 tohoto čas.

[4]) I. 207—213.

[5]) Výkladu snah Brambillových a neúspěchu jich věnována je citovaná kniha Habartova a Töply-ho.

[6]) Za praktikanty k c. k. med.-chirurgické akademii Josefově ve Vídni, která r. 1784 vystřídala dvouletý kurs pro ranhojiče v Gumpendorfě r. 1781 zřízený, hlásili se a byli přijímáni lidé bez určitých vědomostí, jen s trochou

ještě později[1]) strýci vyznává, že malbu „ještě až dosavad miluje“ — „ale nemaje od nikud podpory, že by se byl umelym spusobem v ní zdokonaliti mohl,“ volil býti lékařem tělesných neduhů, když již nezdařilo se mu, aby hojil choroby duchovní. Kolem 1. března 1783 vstoupil v učení chirurgické. Nástroje a uniformu opatřil mu Schmidt, jak Gallaš později zvěděl, pomocí vídeňských svobodných zednářů.[2])

Ale i při chirurgické praxi v nemocnici korneuburské měl plné ruce práce s malbou pokojů, dekorací divadelních[3]) a malbou zabýval se i mimo službu úřední, když pobyv necelá dvě léta v Uničově (1784—1786) jako podchirurg povolán byl zpět do Vídně.

Společný svůj a Viléma Schmitta příbytek k jeho žádosti „podle starořeckeho spusobu vymaloval,“ ozdobiv jej vymalovanými „tvařami (Busten)“ (!) starých řeckých a římských mudrců, „kdež take Apollo, Minerva a medicejska Venuše v třech nickach[4]) vyobrazené staly“;[5]) nakreslil obrázek do knížky Schmittovy „Der kranke Jüngling,“[6]) k jeho asi čtyřem satirám na nepřátele Brambillovy mezi lékaři vídeňskými i říšskými, na pokyn Brambillův sepsaným, „rejsoval“ obrázky, „kterež se take Brambillovi a professorum libily.“[7]) Kreslil vtipné nápady továrníkům

latiny, namnoze bradýřští tovaryši (citovaný „Protokoll“ u Habarta a Töply-ho 87) — podobně jako bylo před Josefem II. („Protokoll“ l. c. 61). Dle toho byl pak personal chirurgický ve vojště („Protokol“ 60—62, 86, 92). Ostatně ani c. k. voj. zdrav. kommisse r. 1795 neodmítá žáků normálky neb gymnasia (bez filosofie), jeví-li nadání („Protokoll“, l. c. 93 ve 2. odstavci části nadepsané „Vorschläge zur Verbesserung der Schulpolizei . . .“)

[1]) R. 1784. I. 241–242.

[2]) I. 213.

[3]) I. 229–230.

[4]) Wilhelm Joseph Schmitt (1760—1827) z Lorcha v Porýní, od 1783 studoval ve Vídni medicinu, vystudovav vstoupil jako polní lékař do služeb rak. armády, r. 1788 (současně s Gallašem, II. 4) povýšen za nadlékaře; později byl professorem na Josefinské akademii. Jako učitel a spisovatel získal zásluhy hlavně v gynaekologii. Wurzb. 30, 316–317; F. Winckel v Allg. D. Biogr. 32, 48; Habart a Töply l. c. 47.

[5]) Nicka, níce I. 295—296 = Nische; Sterzingerův slovník něm.-čes. s. v. Nische uvádí jiné přetvořeniny slova něm.: nýka a nýšna.

[6]) O tom I. 269 a n., 295 a n.

[7]) I. 268 a n. O četných odsudcích idejí Brambillových a akademie jím spravované zmíněný „Protokoll“, jenž je sám ostrou kritikou stavu akademie, Habart a Töply, op. c. 70—71 a Töply-ho výklad historický t. 35, 40—49. „Man sagte der akademischen Direktion die bittersten Wahrheiten, aber

„na tabačné piksle“. Tak perem „vyznamkoval . . piaristu, jenž Wyzera představovati mel, an kapucinovi za čerta zakuklenemu larvu z tvaře ztrhoval; na vrchu stal napis „Wyzerova osvícenost.“ [1])

Byl však už jen „v malbe delektant“, jak o něm řekl jeho představený Göpfert císaři Josefu II.[2]), a jím zůstal.

Všímal si umění a v seznamu jeho rukopisů chovaných tou dobou ve farní knihovně hranické uvádí Fryčaj[3]) „Traktátek Vměłců morawských, Maljřů, Rżezbářů, Archytektů a giných Kunsstjřů“, Czikannův pak výpis z katalogu téže knihovny[4]) zná „Zbor umělosti morawské. Roku 1813. S powolenjm tisku, 8, 1 Th.“

Že v „Pobízce“[5]) vzpomíná hranických výtvarníků, pochopitelno z lokálního jeho patriotismu a tendence tohoto spisku. Mimo jiné tu[6]) čteme o duchovním spisovateli Fr. Pernštejnerovi, „v mudrctví i bohomluvství doktoru“ a laskavém k chudým i horlivém pastýři stáda Kristem mu svěřeného, že byl znalec několika jazyků[7]) a dovedl „nejenom čistě na papiře malovati, alebrž i u medi ryti“ — chovář prý Gallaš od něho „rytou kon-

diese . . . antwortete höchstens mit Invektiven“ („Protokoll“, op. c. 70.) Citované biografie Schmittovy „satir“ těch neuvádějí; pochopitelno to: byly as anonymní a Schmitt, „velmi veliky politikus“ dle Gall. II 63[1], po naprostém fiasku zdravotnických reforem Brambillových a jeho pádu 1795 zajisté se k nim nehlásil. Zřejmě „politicky“ si vedl v době tohoto obratu ve správě voj. zdravotnictví přítel jeho J. Ad. Schmidt dle úvodu Töply-ho 44 a n. v cit. kn. Habarta a Töply-ho.

[1]) I. 275—278. Wiser Johann Siegfried a Sancta Margaretha (1752—1810), piarista vídeňský, měl zvučnou pověst jako kazatel ve farním chrámu řádovém Maria Treu. Spisek „Huldigung Josephs II.“ Vídeň 1781 zdá se svědčiti o jeho smýšlení josefinském.

[2]) II. 109.

[3]) V svém úvodě ke Gallašově Muze Mor. I. 19; pod. Jungmann, Hist. lit. 2. vyd. VI. 1131 b).

[4]) Schriften VI. 314. Rukopisy kdys farní knihovny hranické jsou nyní větším dílem v Rajhradě, ale ani prvého ani druhého díla jsem mezi nimi nenašel. Připomínám, že všecky ty seznamy jsou bibliograficky nepřesné.

[5]) Srv. Šmídka l. c. 125—127.

[6]) Pobízka, 22—23, 65.

[7]) „znal mimo své mateřske, německe a latínske řeči velmi dobře vlasky a francouzky vypravet; v jazyku anglickem a uherskem byl dosti zbehly; v jazyku řeckem čitaval rad klasicke knihy.“ Pobízka 22—23. Podobnou zběhlost v jazycích cizích měli i jeho bratří, zvl. Josef, spolužák Gallašův, posléze farář a děkan v Kloboukách u Brna, dle téhož spisu str. 23—24. Jméno rodové vzniklo asi zněmčením českého jména Pernštejnský. Aspoň Pobízka 47 uvádí „Giřika Perssteynskeho (Pernssteyner)“.

činku[1]) na památku a lituje, že se mu „z te jeho umele prace nic vice do rukuv[2]) nedostalo.“

Jako dříve svým známým, tak později v Hranicích kreslil a maloval illustrace k svým spisům přečetným a valnou většinou v rukopisech zaležely.

Tak nakreslil si erby šlechtické v „Památkách města Hranic“ (Epocha II., rkp. rajhr. O. a. 8. str. 11, 12, 21; Epochy III. sv. III., rkp. rajhr. O. a. 11. str. 12) a v „Scuta nobilium civium Hranicensium . . .“ rkp. rajhr. O. a. 26; mapu hranického okolí v „Památkách města Hranic“, rkp. rajhr. O. a. 7 jako přílohu mezi listy 86 a 87; obrazy bohů v „Mythických povídkách o bohoch a bohyňach moravskych Slavanu . . . 1820“, rkp. Frant. Musea č. 287 (Peruna Brněnského, Radgosta dle Středovského, Hospodářička dle Pelzla, Radgosta a Hostyna „dle staré povídky“) a v „Jádru moravskovlastenské přiběžnosti“, rkp. rajhr. O. a. 15. (dvakrát Radhosta); „stroj zimní osob stavu panského v 2. potovici XVII. st.“ (muže a ženy) a „stroj osob mestskeho stavu z počatku XVII. st.“ (rovněž muže a ženu) na posledních dvou listech „Památek města Hranic“, rkp. rajhr. O. a. 11; „vyobrazení mesta Hranic. jakž se roku 1750 vynachazelo ze strany zapadní“ přílohou k počátku „Památek města Hranic“, rkp. rajhr. O. a. 7. Umělejší jsou obrázky provedené barvami: Propast. Dle přirozenosti vyobrazil . . . roku 1816 (na listě mezi str. 110 a 111 „Fyzických Památek města Hranic a jeho okolí . . .“ rkp. Frant. Mus. č. 288), Slečnin zaklety hrad. Dle přirozenosti . . . 1818 (t. mezi 130 a 131), Čertova kazatedlnice. Z pameti . . . 1822 (t. mezi 134 a 135); oděnec přerovského kraje z „všeobecne vybidky k obhajení vlasti“ proti Francouzům r. 1797 (mezi str. 62 a 63 rkp. rajhr. O. a. 12 „Hranickych pamatek, epochy III svazek IV)“; Hrad Helfenštein, jakž se v polední straně z te tak nazvane pohanske cesty roku 1809 spatřoval, dle přirozeností . . . (mezi str. 26 a 27 rkp. rajhr. O. a. 13. „Pamatky o pustych Tvrzych bliž Mesta Hranjc“) a hrad Puchart (t. mezi str. 56 a 57); obraz panny s lilií a košíkem květinovým v pravé ruce, levou pak za věnec vedoucí beránka, s přípiskem „J. H. Gallas inv. et pinxit“ v rkp. rajhr. O. a. 19. „Chwála Newinnosti pannenské . . .“

---

[1]) Krajinku.

[2]) Tvar obyčejný u Gall.

Ba uměním si i vypomáhal. Sluch jeho, hřímáním děl za války turecké oslabený, znova se zhoršil r. 1802 ranou provázející úder blesku do topole při jeho hospodářství v Hranicích. Tím — pokračuje doslovně —[1]) „nemalo jsem zasi ohlechl tak, že z teto pravě přičiny neschopnějším k obsluhovaní nemocnych se stal a malbou nejak pomucky k moji skrovne penzi sobě vydělavati jsem přinucen byl. V kteremžto časi kapy[2]) na soukna pro kupce jsem maloval, krom těchto ale 4 velke obraze vodními barvami[3]) pro zdejši kostel jeden[4]) 2[5]) oltařní v oleji z nichžto[6]) pro cizi kostele, pak 5 cest křižovych a mnoho krucifixů plechovych k cestam jsem vyhotovil.“

A z vypravování přítele jeho Fryčaje[7]) víme, ze r. 1812 domalovávaje světnici kteréhos měšťana hranického spadl s lešení nedobře upraveného a pohmoždil se na prsou.

Mládí jeho s episodou malířskou se mu pamatovalo až do stáří; jako by, třeba nepřijat v družinu miláčkův usměvavé Uměny a nenašed slávy její přízní, přece se nebyl zřekl toho, by jí aspoň z povzdálí následoval — a jí získával přízeň.

Jevilať se jeho starost o školu — osvícenský to rys jeho povahy— i tím, že zdarma učil hranickou mládež kreslení, rysování a malbě.

Začal r. 1806 s 6 žáky[8]) a odtud nejméně do r. 1834, tedy do svého 78. roku, „nepřestal dle své možnosti mladež v krajevnem znamkovaní vyučovati.“[9]) Počet žáků časem byl i větší.[10])

---

[1]) „Opravení“ 31—32.

[2]) Slovu tomu nevím výkladu. Šmídek (l. c. 114) je prostě vynechal.

[3]) Slova „vodními barvami“ nadepsána.

[4]) Slovo „jeden“ připsáno po straně ke slovu předchozímu.

[5]) 3 přepsáno v 2.

[6]) Slova „v oleji z nichžto“ připsaná na okraj patří na toto místo dle znaménka. Věta jest nějak chybná. Čtení Šmídkovo (l. c. 114): „Krom těchto ale čtyry velké obrazy vodními barvami pro zdejší kostel, tři oltářní, z nichžto v oleji jeden, pro cizí chrámy . .“ je dílem nesprávné, dílem pochybné.

[7]) L. c. 18.

[8]) Fryčaj l. c. 17.

[9]) „Opravení“ 32—33. „Krajevné známkování“ je kresba krajin.

[10]) V „Opravení“ z r. 1834 na str. 33 píše Gallaš: . . „letošího roku 14 chlapcu a 2 děvčata za darmo v temž umení cvičim; což že mi při moj i

Byloť učení bezplatné; aspoň platu Gallaš nepředpisoval, než spokojoval se tím, co mu z dobré vůle rodiče přinesli — ovšem stýská si, že „od některých rodičů za to nic nežli veliký nevděk obdržel.“[1]) Nad to dle svědectví přítele a historika výtvarných umění[2]) vzrostla tou dobou láska ke kresbě od ruky zvláště ve středních vrstvách. Byla prý málokterá rodina, jež chtěla býti počítána ke vzdělaným, aby nedala v tom umění učiti děti. A tak měl v Brně školu krajináře Fr. Richter, v Olomouci portraitista Reinhart. Hranickým posloužil jich rodák. Gallaš pak, sám bezdětek, nalézal v učení tom velké potěšení.[3]) Ba pomýšlel dle Fryčaje i rozšířiti a ustáliti toto učení. „Byltby za darmo i v nedělní škole v počátcích mravnosti, v znalosti božské přirozenosti, v rejsování, v řezbě, malování milerád mládež pocvičoval — kdyby jemu tehdejší měšťaní k tomu jen potřebné přípravy, nástroje a místo byli opatřili.“[4])

Jako však podpory v té myšlence nedostalo se mu do r. 1813, tak ani potom[5]). A vysvětlili bychom to, i kdybychom nevěděli o závistném a nepřátelském jednání mnohých spoluobyvatelů proti němu. Osvětné a buditelské snahy ještě pozdější míjejí hluše kol neporozumění, rozbíjejí se o nepřízeň všelijak motivovanou.

Přece však neobmezilo se učení jen na „krajevné známkování“ (kresbu a snad i malbu krajinnou). Gallaš používal pří-

---

poluslepotě možna, takměř za zazračnou milost boži pokladam.“ S tím se shoduje vypravování žáka Gallašova, do školy jeho asi r. 1833 uvedeného (u Scholze str. 144, zmínka se jménem vypravovatelovým ve feuilletoně Pollachově „Mähr.-schles. Correspondent“ 1885 z 18/VIII. — ostatek nemajícím větší ceny než podobné časové vzpomínky): žáků za jeho doby bylo asi 20, učeno ve čtvrtek 2 hod., v neděli po nešpořích, i jiné dni.

[1]) „Opravení“ 33.

[2]) E. Hawlik v „Zusätze und Verbesserungen zu dem Werkchen: Zur Geschichte der bildenden und zeichnenden Künste im Markgrafthum Mähren“, Brünn 1841, str. 22.

[3]) „Opravení“ l. c.

[4]) Fryčaj, l. c. 17.

[5]) Sic bychom našli o tom zmínky v „Opravení“ a „Pobízce — zvláště tu, kde mluví jen o nevděku za svou činnost.

ležitosti, jež „se zavdy k mravnímu napomenuti a napravení srdci . . namitala“ při učení.[1]) Varoval hlavně pýchy, vedl ke skromnosti, pilnému shromáždění vědomostí a umění, lnutí k víře otcovské a lásce k řeči mateřské; byly pak ty nabádavé promluvy tím účinnější neb aspoň poutavější, že opíraly se o příklady z historického vědění a — pochopitelno u starce — o vlastní jeho zkušenosti životní.

Tolik zmíněný žák; že hodnověrný, potvrzuje papírový rukopis Gallašův o 13 listech (jeden vyříznut samým pisatelem) v modrých papírových deskách, formátu sešitů školských, chovaný ve sbírkách vlastenské mus. společnosti v Olomouci a zapsaný pod inv. čís. 713. Titul jeho čte se na 1[a]: Spasytedlne naučenj ktereż stary Mjstr swemu do hlawnjho mesta[2]) k zdokonalenj sweho umu ubiragicymu se sskolnjkowy a (!) cestu udelil[3]) — Gallaš. Napsán byl r. 1833.[4])

„Vysoka staře, . . velika skušenost . ., laska a srdečná naklonost“ ke „školníkovi“ (jenž — doufá spisovatel — „v časi těch paru let, v němž . . se . . znamkovati učil“, dosti patrně se přesvědčil, jak je milován) dávají pisateli právo, by nazýval jej synem a aby (jako činí Šalomoun v citátu z Přísloví,[5]) jímž počíná „Naučení“) slovy vyplývajícími „z pravé otcovske lasky a peče“ mu „cestu k pravemu štěsti ukazal a mnoheho velkeho a truchlivého neštěsti . . vyprosil a ošetřil“ (2[a]—3[b]).

Proti nebezpečenství hrozícímu z hlavního města, napomíná ho, aby si volil duchovního přítele (— z „Patrův Redemptoristův“ — odporučuje), nic nedbaje toho, což zlostného a bezbožného o „těchto dokonalých duchovních“ praví „mudrlantská zbůjnělost a bezbožnost, nevera a rozstopačnost“ [6]), jež i o Spasitele se otírala.

---

[1]) „Opravení“, l. c.

[2]) Do Vídně. O tom svědčí další zmínky o redemptoristech (4[b]).

[3]) Mezi nadpisem a podpisem jsou na 1[b] průvodní veršíky Gallašovy oslovující „milého Jozefka“. Jím je bezpochyby Joseph Honzum Bildhauer, jehož podpis dvakráte čteme na desce.

[4]) Tak datován je slovy „ma velika skušenost, kterouž jsem v časi mých 77 let nalezl“ (2[b]).

[5]) Přísl. 2, 1. 2. 5 (citováno ovšem nepřesně).

[6]) Tak pravidelně u Gall. místo „prostopášnost.“

Vystříhá jej nevěrců víc než jedu, napomíná k bázni boží; v bohu, v své nevinnosti a u anjela strážce nechť hledá útěchy, krom nich a P. Marie, nechť se obrací k vyvolenému patronu, n. př. Josefu a Janu Nepomuckému, „mocnému zastupci cti a dobreho jmena“; ostatní potřebná naučení získá „častějším slyšením slova božiho u P. Redemtoristuv aneb v jinem přihodnem kostele“ (3^b—7^a). Další napomenutí týkají se povolání: přikazují poníženost, píli, poslušnost k mistrovi „ve všem, což proti Bohu a počestnosti není,“ a pomáhání bližnímu. Varuje jej „ženského tovaryšení a milování“; „takove před časem spolu se seznalosti[1]) jsou mladym lidum, jenž se buďto na umení aneb na kumšty vynakladaji, všudy, vzlaště pak ale ve velkych městach, velmi škodlive“ (7^b). K ženskému pohlaví třeba zachovati „pravu a svatou važnost“, která chrání od svodu nevěstek. Varuje ho románů, „z nichž se malo tak čistych naleza, že by mravum a nabožentství neškodily.“ „K zabavce . . v časi, kteryž by od rejsovaní a modlovaní[2]) nadbyval,“ odporučuje mu „Egbergerove, Müllerove, Silbertove[3]) a těm podobné mravní knížky (9^a—9^b).

Času třeba využiti „skrovně k vyražkam“, „pilněji k zejskání umelske (aneb kunštířske) dokonalosti.“

Při tom, klade spisovatel žáku na srdce, aby byl vždy skromný, nikomu nezáviděl jeho schopností, s tím, kdož ho požádá, se sdílel o to, co sám umí. Napomíná ho, by zbytečně nahých

---

[1]) „Nečasné se seznání s ženským pohlavím“ 8b, t. j. když adept umění není ještě s to, by vyživil „nastoj lasky své“ (8a).

[2]) modellování.

[3]) Myšlen patrně Karl Ritter v. Eyberg zu Eichberg und Wertheneg (1753—1822), státní úředník zasloužilý v Tyrolích za let 1796—1800 a historik píšící o věcech tyrolských. Wurzb. 4, 119. Který z Müllerů tu míněn, nelze říci najisto; nejspíše Adam Heinrich Müller, Ritter v. Ritterdorf, (1779—1829), publicista a řečník ze školy romant. a jeden z repraesentantů jejích, spolučinitel reakčních snah v Rakousku, s názory klerikálně-feudálními (Živ. od Mischlera v Allg. D. Biogr. 2', 501 a n.)

Johann Peter Silbert (1777—1844), spisovatel veleplodný, překladatel a vzdělavatel prosaických spisů theologických i nábožensky výchovných, činný i na poli duchovního básnictví tvorbou vlastní i překládáním (Živ. od Viléma Bäumkera v Allg. D. Biogr. 34, 316—318).

osob nezpodoboval, by nebral, až sám bude mistrem, na se více práce než brzy zmůže; vzaté práce nechť brzy pak vyhotovuje a to nikoliv řemeslně, ale čestně; nechť nebéře na sebe práce, jíž se nenaučil, za to však ať se v mládí seznámí se vším, co patří k jeho povolání (9^b—12^b).

Zachová-li se mladý přítel dle těch rad a dožije-li se spisovatel jeho návratu, obejme jej s radostí „nejen jakožto pravého umelce, alebrž take jako ctnostneho a šlechetneho muže"; nedočká-li se toho, doufati může od svého žáka, že vděčnými slzami hrob učitelův skropí. K chvalitebnému jeho předsevzetí ze srdce mu „kyži stary a verny přitel" pomoci boží a ochrany andělské po všechen čas až do návratu v náručí rodičův. Modlitbou v duchu mravně a nábožensky ušlechťovacích příkazů spisovatelových koncipovanou končí spisek (13^b). Nemohu pověděti, zplnilo-li se přání Gallašovo, co se tkne povahy žákovy, ani kolik spisek ke zbudování jejímu přispěl. Jisto jest, že žák Gallašův nedobyl si jména uměleckého.

Za to spisek sám je dokumentem k poznání povahy Gallašovy. Potvrzuje jeho starost o slibného žáka, s nímž zrovna srostl, starost projevující se vážnými radami a napomenutími, třebas bychom jim zvláštní působivosti nepřičítali mimo tu, že pocházely od osoby žáku milé, vzbuzující vážnost — nejsou to praktické důsledky filosofie, musící ovládnouti mysl žákovu a podané formou vylákávající napodobení ideálu. Biograf Gallašův tu nachází hlubokou víru a zbožnost katolickou. Zbožnost ta určuje život v jeho situacích spolu s povoláním voleným a požadavky jeho, které se podávají člověku po světě shlédlému; zbožnost ta — jak víme z autobiografie spisovatelovy — jest odkazem výchovy předjosefinské, jejž osvícenství na čas uvedlo v zapomnění a zase vrátil spisovateli pobyt hranický.

Končím toto pojednání, jež nemíní aesthetika upozorniti na nepovšimnutá díla zvláště krásná ani historika umění na článek v jeho výkladech chybějící, jež chtělo jen určitěji vkresliti jeden rys v obrazy jednoho z buditelů Moravy a jeho otce.

Národnostní poměry na Moravě a ve Slezsku

dle definitivních výsledků sčítání lidu ze dne 31. prosince 1900.

Podává Zdeněk Lepař.

Ve třetím sešitě loňského ročníku Čas. Mat. M. uveřejněny zásluhou p. Al. Bervida předběžné výsledky posledního sčítání lidu, které se omezily na pouhý počet obyvatelstva skutečného v jednotlivých okresech a větších místech a na vypočtení přírůstku resp. úbytku od posledního sčítání. Rozlišování dle náboženství a národnosti čili obcovacího jazyka neuváděly. Toto vyskytuje se ponejprv v 1. sešitě 63. svazku rakouské statistiky, vydávané c. k. centrální komisí statistickou, kde nikoliv dle jednotlivých míst, nýbrž dle jednotlivých okresův i hejtmanství uvedena jsou čísla jak absolutní tak i relativní co do pohlaví, náboženství a hlavně co do obcovacího jazyka, což nám v době nynější zvláště jest zajímavo. Statistická komise připojila tenkráte také pěknou mapku národopisnou, znázorňující velice praktickým způsobem, jak ta která národnost v jednotlivých okresech relativně je zastoupena.

Vlastní tabulky nemají čísel relativních; tato obsažena jsou ve zvláštní části, předeslané vlastním tabulkám, a to nejen za r. 1900, nýbrž i za r. 1890, aby snáze konstatovány býti mohly změny nastalé během posledního desítiletí. Obojí tato data, absolutní i relativní, pokud se týkají národnosti, pojata byla v tabulku přiloženou, ve které učiněna změna v tom, že neuvádějí se relativní data za r. 1890, nýbrž hned výše přírůstku či úbytku té které národnosti od r. 1890, což zdálo se pisateli těchto řádků přehlednějším. Při tom zároveň opravena byla relativní čísla za r. 1890 podle speciálního seznamu míst pro Moravu, které pro některé okresy uvádí jiná čísla příslušníků obcujících po česku či po německu v jednotlivých okresech podle oprav dodatečně provedených, (tak za okres brněnský, strážnický, konický, litovelský, uničovský a novojičínský, při nichž % Němců dělalo 14·54, 3·54, 23·59, 11·88, 77·67 a 57·29 — a za hejtmanství brněnské, hodonínské, litovelské a novojičínské, při nichž opraveno pak % Němců na 12·06, 10·06, 39·10 a 56·95).

Dále poukázati třeba na to, že v okrese lipnickém zařazena byla obec Velké Lazníky s 596 ob. zřejmým omylem (přeměnou

rubriky) mezi obce ryze německé. Po zařazení obyvatelstva obce té mezi Čechy klesne % Němců v okrese lipnickém na 16·74, a v hejtmanství hranickém na 25·24 %, počet Němců na Moravě pak na 662523 ob. (29·3 %), a počet Čechů stoupne na 1,592158 ob. (70·43 %). Při %vých datech za rok 1900 vloudila se do tabulek statistické komise chyba při okrese zábřežském (čísla absolutní jsou správná). Omyl tento v naší tabulce rovněž řádně byl opraven.

Pro úplnost pojat byl v tabulku naši také součet všech rakouských příslušníků (je dělitelem při vypočítávání poměrného zastoupení Čechův a Němců v jednotlivých okresech) a počet všeho přítomného obyvatelstva, a to jednak proto, aby srovnati se mohla data provisorní (z loňského ročníku Č. M. M) s definitivními, jednak také aby srovnáním obou těchto rubrik seznati se mohlo zastoupení cizinců v jednotlivých okresech (jmenovitě na Ostravsku a Hodonínsku), k nimž při zjišťování jazyka obcovacího se nepřihlíželo. Konečně připojena též rubrika udávající počet židů dle posledního sčítání, v datech absolutních i relativních, dále rozdíl (při procentech) proti sčítání z r. 1890, poněvadž rozložení židů po celé zemi má nemalý význam i po stránce národopisné, nemohouc býti posuzováno výhradně se stanoviska náboženského.

Tabulka neomezuje se pouze na markrabství Moravské, nýbrž rozšířena též na vévodství Slezské, které beztoho jak historicky tak i polohou svou i poměry úzce se přimyká k Moravě. Zde pak uvedena ještě celková data zvlášť ohledně Opavska a Těšínska, které jak v poměrech národnostních tak i populačních vůbec valně se různí mezi sebou.

Srovná-li se celkový počet Němcův a Čechů z r. 1890 a 1900, shledati lze, že přibylo Čechů od r. 1890 135112 ob. = 8·48 %, Němců však toliko 12969 ob. = 1·96 %, tedy nepoměrně méně. Co toho příčinou? Dělá snad přirozený vzrůst u Němců moravských méně než u Čechův? V jakési míře jest tomu tak. Aspoň v severních končinách, kde živel německý vyskytuje se v massách nejkompaktnějších, byl přirozený vzrůst od r. 1890—1900 bez mála o polovičku menší nežli na jihu (na př. v okr. hejtm. šternberském a zábřežském 6%, v rymařovském 6·59%, v hranickém 7·09,

šumperském 7·55%, třebovském 8·22, za to v okr. hejtm. hodonínském 12·89, v kyjovském 13·34, uhersko-brodském 14·2, v třebíčském 14·52, v brněnském 14·81, hradištském 14·84). — Na severu, vlastně na severovýchodě pouze na Místecku a Ostravsku dostupuje vzrůst přirozený 14·82 resp. 25% především zásluhou dělnického lidu bohatého dětmi, jakož i osobami mladšími, při nichž úmrtnost bývá nejmenší, schopnost k rozplemeňování největší. To je příčinou, že stěhovací proud, třebas (kromě Rymařovska) není větší nežli v některých jiných krajích moravských, způsobuje na severu úbytek obyvatelstva, na němž z příčiny právě uvedené participují okresy německé, počtem nečetné, větší měrou nežli okresy české. Z 18 okresů moravských, v nichž od roku 1890—1900 obyvatelův ubývalo, bylo 10 většinou německých — mezi nimi 5 úplně německých při hranicích slezských, dále okr. třebovský na severozápadě a vranovský na jihu.

Poněvadž, nečítají-li se města s vlastním statutem, všech okresů většinou německých na Moravě jest pouze 18, z nich pak pouze v jediném — ve svitavském — dostoupil skutečný vzrůst 10%, v ostatních pak, kromě znojemského, nedosáhl ani 5%, jest pochopitelno, že menší vzrůst přirozený a při tom značná stěhovací horečka (zaviněná zejména na severu klesnutím textilního průmyslu) má značný podíl na slabém vzrůstu živlu německého na Moravě. Okolnosti, že v německých končinách obyvatelstva ubývá více, nežli v českých, dlužno přičítati přesunutí většiny — třebas nepatrné — v okr. hejtm. zábřežském s Němců na Čechy. V soudním okrese zábřežském totiž, většinou českém, obyvatelův přibylo, v okrese mohelnickém a šilperském, většinou německých, ubylo obyvatelův.

Druhou příčinu vypátrati možno stopováním změny procenta Čechův a Němců v jednotlivých okresech od r. 1890. Ze všech 77 okresův a 6 měst samosprávných přibylo Němců relativně pouze ve 2 městech a 14 okresech, z nichž pouze čtvero má většinu českou (okres hodonínský, místecký, olomoucký a ostravský). Ve všech ostatních okresech, zejména tedy v 55 okresech (a 2 městech) většinou českých, relativně ubylo Němcův. Okolnost tato zasluhuje povšimnutí tím spíše, že jak asi všeobecně, aspoň všem Moravanům známo, hlavní síla německého

živlu na Moravě spočívá v městech, (ve 4 něm. městech s vlastním statutem 116463 ob., t. j. více než šestina všech Němců), a to nejen v městech rozložených uprostřed kraje německého, nýbrž také v městech v kraji českém, ba úplně českém. (Poněkud obdobný poměr shledati lze v Istrii.) Bezmála polovice všech Němců moravských sídlí v městech a městcích, (na Moravě přebývá něco více nežli třetina v městech i městcích).

Aby se uprostřed kraje národnostně ryzího, aspoň poněkud uvědomělého, uchovaly po delší dobu zejména menší oasy jazyka jiného, jest těžko myslitelno, tím méně, že menší osada taková, pokud jen poněkud tvoří jakési středisko (zejména průmyslové) kraje nějakého a tudíž působí přitažlivou mocí jako magnet nějaký především na nejbližší okolí své, nestačí pro další vývoj svůj nikterak sama sobě, nýbrž podmínky pro to bere přirozeně z okolí svého. Okolí to mimoděk dostává časem převahu nad živlem původním a má dříve či později v zápětí zmizení oasy té i tehdy, když jinorodý ráz její jest vskutku rázem původním. Nebylo by na místě rozpisovati se o tom, pokud německý nátěr měst moravských uprostřed kraje českého byl přirozeným neb zachovávaným prostředky umělými, pokud tedy takovéto značnější menšiny ba i většiny německé v okresech českých třebas daleko vzdálených od hranic národnostních byly skutečnými či uměle vypěstovanými. Ve věci samé jest pouze otázkou času, kdy přirozený proud (za okolností jinak normálních) setře nátěr ten, nebo pronikna až do nitra přemění ráz oasy dotčené. Assimilace jest neodvratnou, tu dříve, onde později. Process ten prodělala města v Čechách, takže v území českém v Čechách nelze nyní — kromě Budějovic a Českého Dubu — mluviti o nějakých německých ostrovech městských v území českém — process ten došel také na Moravu, o něco později sice, a právě tak jistě a se stejným účinkem, jaksi očišťovacím, (možno-li použiti výrazu toho vzhledem na jednolitost národní). Jest aspoň zcela patrným, srovná-li se ryzost území českého od r. 1880 až do nynějška. R. 1880 bylo (i s městy samosprávnými) z 59 okresů českých pouze čtvero (mezi německými z 23 pět), v nichž obyvatelé obcující jinou řečí netvořili ani $^1/_2\%$, pouze pak v dalších 4 bylo Němců $^1/_2$—1%. Roku 1890 vzrostl počet oněch na 7, těchto na 9, (celkem z 8 na 16), r. 1900 počet oněch na 14, těchto na 10 (celkem na 24). Ačkoliv ještě r. 1900 jest 18 okresů,

v nichž živel německý tvoří 1—10%, přes to, že nemá (mimo okr. hejtm. víškovské) v žádné osadě absolutní většiny, přece vzrůst okresů, možno říci, bez příměsku německého, za 20 let z 8 na 24 jest pozoruhodným. K témuž výsledku se přichází, uváží-li se klesnutí absolutního počtu Němců v okresech těch, i s městem Kroměříží a Hradištěm ve středu jejich položenými, se 36477 r. 1890 na 25000, resp., nepřihlíží-li se k osadám německým v hejtm. víškovském, se 33572 ob. na 22195 ob., tedy o plnou třetinu za 10 let.

Pokud klesnutí to zaviněno bylo nesprávnými údaji při sčítání, nechceme posuzovati. Zajímavá jest však okolnost, že v Uher. Hradišti r. 1880 načítáno bylo osob obcujících jazykem německým 52·54%, r. 1890 již jenom 28·47% a r. 1900 18·46%. Stejné klesnutí německé populace shledati lze v Litovli, Prostějově, Víškově, v nichž přesunutí politické vlády mělo v zápětí (v okrese) klesnutí % Němců z 11·88 resp. 12% a 9·95% r. 1890 na 6·58%, **3·61** a 7·34% r. 1900, dále v okr. uhersko-brodském z 6·09% r. 1880 na 1·82% r. 1900, v okr. kyjovském z 6·68% na 2·05%.

Ve přiložené tabulce B, v leckterém směru zajímavé, pojaty byly moravské okresy ve skupiny jednotlivé dle toho, kolik dělalo % osob s obcovacím jazykem německým při posledních třech sčítáních. Jména okresů, v nichž proti předchozímu sčítání přibylo Němců, jsou podtržena.

Neposledním činitelem při tomto klesnutí Němců, zvláště na moravském Slovácku, mají Židé, kteří zejména v posledním 10letí stávají se jmenovitě českým krajům zvláště nevěrnými (viz zejména v okr. lipnickém, strážnickém, jihlavském — okolí —, přerovském, třebíčském, prostějovském, velkomeziříčském, ostrožském, jemnickém a kyjovském, tedy také v okresech značně průmyslových), mimo to pak již r. 1890, aspoň na venkově, zcela zřejmě začínali přiznávati českou řeč obcovací, jak srovnáním počtu Židův i Němců, r. 1880 ještě nápadně se shodujícího, možno zjistiti. Velice značně proti r. 1890, nikoli však proti r. 1880, přibylo Čechů v Brně. Také v okrese brněnském procento Němců kleslo. Tuto okolnost přičítati však dlužno pouze tomu, že vzrůst předměstí brněnských se soustřeďuje na brněnském

severu, skoro výhradně českém, nikoli však na jihu, s načítanou většinou německou. Aspoň dle zpráv dosud pouze v novinách uveřejněných nelze znamenati nijakého ústupu živlu německého v obcích většinou německých, v nichž naopak značné leckde menšiny české při posledním sčítání vymizely téměř úplně.

Vzrůst Němců pozorovati lze (v českých krajích) v Olomoucku (městě i v okolí), Místecku, Hodonínsku, zejména však na Ostravsku, kde (též na Hodonínsku) německý živel zapouští silné kořeny; v krajích německých pak klesly české menšiny zejména na Znojemsku, Šumpersku a Třebovsku, v němž načítáno bylo pouze 6·71% Čechů (proti 7·57% r. 1880), ač zde několik osad českých, mezi nimi i městec Trnávka (národnostně pomíšená). V okresech výhradně německých (při hranicích slezských) nemá počet Čechů, tudíž ani klesnutí jeho, vlastně významu. V městě Jihlavě kleslo % jak Čechů tak i Němců, stouplo pak % příslušníků jiných národností, kteří však, dostavše se do Jihlavy bez vlastní vůle (s vojenskou posádkou) nemají zde významu.

Mimo vojenské posádky jsou na Moravě zastoupeni v obyvatelstvě civilním kromě Čechův a Němců ještě Charváti (ve třech osadách u Mikulova, z nichž v jedné — Gutfjeldě r. 1890 načítáni již sami jenom Němci), jichž počet v posledním desítiletí o něco stoupl (ze 3·49% na 3·97%), dále Poláci, kteří netvoří sice nikde samostatné obce ani osady, za to však na Ostravsku dostoupili procenta hodného povšimnutí. Nejsou zde starousedlými, nýbrž naopak přivábeni byli sem vyhlídkou na práci teprve v době poslední. Od r. 1880 do 1890 resp. 1900 stoupl počet Poláků v okresu ostravském z 876 (3·15%) na 3578 (7·76%) resp. 13751 ob. 16·32%!

Enormní vzrůst ten spočívá výhradně na přistěhovalcích z polských krajů ve Slezsku i zejména v Haliči. V prvním sešitě 64. sv. rak. statistiky páčí se počet osob příslušejících (dle starého zákona o příslušnosti) do polských krajů ve Slezsku na 10742 (z toho do okr. h. těšínského, ze 37% českého, 6449) a do Haliče 23217, kdežto do hejtm. většinou českých příslušelo jen 22456 ob. (z toho do sousedních hejtm. místeckého a bílovského 6000 resp. 4167), a do hejtm. většinou německých 7142

(z toho do sousedního hejtm. novojičínského, bezmála z polovice českého, 3599).

Co se týče Slezska, i zde, právě tak jako na Moravě, znamenati lze klesnutí Němců o 3·08%, a to na vrub živlu polského, kdežto procento Čechů zůstalo skoro nezměněno. Úkaz ten zaviněn byl velice nestejným přírůstkem na Opavsku, ze $^4/_5$ německém (dělal pouze 1·4% za 10 let, a to ještě především zásluhou české části Opavska), a na Těšínsku téměř úplně slovanském (činil 23·2%). A právě na Těšínsku stoupl počet Němců ze 41754 na 56240, t. j. o 14486 = **34·7%** (o více nežli Němců na celé Moravě). Stoupnutí to zabírá všechny okresy, mimo venkovský okres frýdecký, kde nepatrný úbytek (54 osob) mnohonásobně vyrovnán byl přírůstkem v městě (723). Ustupujícím živlem jsou na Těšínsku vlastně jen Čechové, kteří (nehledíc na nepatrný a bezvýznamný vzrůst v hejtm. bílském a v okr. jablunkovském) relativně klesli všude, předavše v okr. bohumínském relativní většinu Polákům. Málo tedy oprávněny jsou stesky Polákův, že Čechové rostou na Těšínsku na újmu jejich. Než ani celkový přírůstek Poláků na Těšínsku (o 0·16%) nepodává právě důkazu o tom, že značnou ztrátou u českého (o 1·51%) získali Poláci — zejména uváží-li se, že řady jejich rozmnoženy byly 50463 příslušníky z Haliče, dlícími ve Slezsku, a to skoro vesměs na Těšínsku, — nýbrž Němci. Vzrůst ten padá tím více na váhu, uváží-li se, že na Těšínsku dlí 8639 cizinců, skoro vesměs z Pruska, užívajících již vzhledem k této své příslušnosti obcovacího jazyka německého.

Centrem vzrůstu živlu německého jest zvláště okres bohumínský, tedy sousedství Ostravska moravského, kde Němci rovněž silně jsou na postupu.

Ztráta Čechů na Těšínsku byla poněkud vyrovnána ziskem v okresech klimkovském a bíloveckém.

Klesnutí německého živlu v okr. klimkovském vysvětluje se však odloučením úplně německé obce Bravantic (s 1182 ob.), v okresu bíloveckém připojením české velké obce Studánky, v celém hejtmanství bíloveckém pak značným vzrůstem českých obcí Svinova a Studánky. V okr. opavském získali Poláci na vrub Čechův i Němcův,

Zda tedy v celém Opavsku souditi lze ze stoupnutí procenta Čechů na ústup živlu německého, jest pochybno. Spíše, jak vidno

z toho, co dosud uvedeno, hledati sluší důvod ve slabším skutečném přírůstku v německé části Opavska, souvisící bezprostředně s ostatním trupem německého území s populací klesající.

Nemožno tudíž mluviti nikterak vážně o postupu českého živlu na Opavsku.

Ke konci budiž věnováno ještě několik slov Židům, a to nejen ve Slezsku, nýbrž zejména na Moravě. Ve Slezsku Židů přibylo více než křesťanů; více však na Těšínsku, nežli na Opavsku, zejména v městě Opavě a v hejtmanství bíloveckém, sousedícím s Moravou. V této zemi lze znamenati klesání Židů, které v Čechách již desítiletí předtím bylo patrným. Celkem nedělá ovšem mnoho (1069 os.). V jednotlivých okresech však je velice patrným. Přírůstek Židů (poměrný) shledán vlastně jen na Ostravsku a v městě Olomouci (0·87% a 1·11%), docela nepatrný v městě Brně (0·06%), dále v okr. rožnovském, šumperském a šternberském, kdež ovšem, vzhledem na zastoupení vůbec slabé, nepadá na váhy. Všude jinde ubylo Židů, nejvíce pak tam, kde někdejší velké obce židovské (uchované až podnes jako zvláštní p o l i t i c k é obce židovské neb aspoň jako zvláštní části měst dotčených) zachovávaly větší počet Židů pohromadě. Poněvadž velká většina obcí těch je rozložena v kraji českém, jest úbytek Židů mezi Čechy nyní mnohem patrnější, než-li mezi Němci.

Tak kleslo procento Židů v okr. přerovském o 0·72% (při 2·12%), třebíčském o 0·83% (při 2·77), v ostrožském o 0·85% (při 3·6), velkomeziříčském a prostějovském o 0·87% (při 1·95 resp. 4·04%), jemnickém o 1·07 (při 2·79), kyjovském o 1·1% (při 3·47), boskovském o 1·49% (při 4·96%), v městě Kroměříži o 1·27 (při 5·65) a Hradišti Uh. o 2·82% (při 12·83%).

Mezi Němci klesli Židé v okr. vranovském o 0·4% (při 4·86), mohelnickém o 0·47% (při 1·98), mikulovském o 0·61 (při 3·49%) a v městě Znojmě o 0·78% (při 4·65%). Je-li příčinou ubývání toho klesání všeobecného blahobytu, či větší způsobilost konkurrence křesťanů na poli obchodním, nebo přílišná přitažlivost jiných středisek (na př. Ostravy, a zejména Vídně), či jiný nějaký důvod, lze prozatím těžko posouditi. Každým způsobem však ubývání Židů mezi Čechy vůbec, přes blízkost polských krajin, Židy přebohatých, jest zjevem charakteristickým.

Morava

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců absol.	Němců v ‰	Němců více(+)méně(−) než r. 1890 co do ‰	Čechů absol.	Čechů v ‰	Čechů více(+)méně(−) než r. 1890 co do ‰	Poláků absol.	Poláků v ‰	Poláků více(+)méně(−) než r. 1890 co do ‰	Jiných absol.	Jiných v ‰	Jiných více(+)méně(−) než r. 1890 co do ‰	Židů absol.	Židů v ‰	Židů více(+)méně(−) než r. 1890 co do ‰
Města: Brno	109346	107390	68702	639·7	—47·6	38365	357·4	+46·3	135	1·2	— 0·1	178	1·7	+ 1·4	8238	75·4	+ 0·6
Města: Hradiště Uh.	5137	5076	937	184·6	—100·1	4139	815·4	+100·1	—	—	—	—	—	—	514	100·1	—28·2
Města: Jihlava	24387	24166	19765	817·9	— 5·8	4228	174·9	— 0·6	25	1·1	+ 0·9	148	6·1	+ 5·5	1450	59·6	— 1·7
Města: Kroměříž	13935	13845	1460	106·9	—22·2	12316	888·1	+17·4	26	1·9	+ 1·8	43	3·1	+ 3·0	611	43·8	—12·7
Města: Olomouc	21707	21268	13982	657·5	+ 2·8	6798	319·3	— 0·9	323	15·3	— 9·0	165	7·9	+ 7·1	1676	77·2	+11·1
Města: Znojmo	16239	15925	14014	880·0	+ 6·4	1854	116·4	— 9·5	19	1·2	+ 1·0	38	2·4	+ 2·1	629	38·7	— 7·8
Blansko	31582	31563	220	6·9	— 4·6	31336	992·8	+ 4·3	—	—	—	7	0·3	+ 0·3	100	3·2	— 1·9
Boskovice	28147	28077	1191	42·4	—16·8	26882	957·4	+16·6	2	0·1	+ 0·1	2	0·1	+ 0·1	976	34·7	—14·9
Kunštát	25020	25012	95	3·8	— 0·8	24917	996·2	+ 0·8	—	—	—	—	—	—	72	2·9	— 0·3
hejt. boskovské	84749	84652	1506	17·9	— 7·2	83135	981·8	+ 6·9	2	0·1	+ 0·1	9	0·2	+ 0·2	1148	13·6	— 5·6
Brno	98211	97728	12565	127·6	—17·8	85095	871·7	+17·8	42	0·4	— 0·2	26	0·3	+ 0·2	505	5·1	— 1·6
Ivančice	33752	33610	1929	57·4	— 3·9	31679	942·5	+ 4·0	1	—	—	1	0·1	— 0·1	564	16·7	— 4·9
hejt. brněnské	131963	131338	14494	110·4	—10·2	116774	889·1	+10·2	43	0·3	— 0·1	27	0·2	+ 0·1	1069	8·1	— 3·1
Brod Uherský	45088	44583	810	18·2	— 7·4	43759	980·7	+ 7·3	14	0·3	+ 0·1	—	—	—	1058	23·5	— 4·8
Klobouky Valašské	27705	27065	151	5·6	— 4·5	26900	993·9	+ 4·0	14	0·5	+ 0·5	—	—	—	255	9·2	— 2·5
hejt. uh.-brodské	72793	71648	961	13·4	— 6·3	70659	986·2	+ 6·0	28	0·4	+ 0·3	—	—	—	1313	18·1	— 3·8
Mor. Budějovice	25551	25516	237	9·3	— 5·9	25278	990·6	+ 6·1	1	0·1	— 0·2	—	—	—	161	6·3	— 1·2

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰
Jemnice	16233	16208	5486	338·5	−21·7	10720	661·3	+21·5	—	—	—	2	0·2	+ 0·2	279	17·2	−10·7
hejtm. budějovské	41784	41724	5723	137·1	— 9·7	35998	862·7	+ 9·7	1	0·1	— 0·1	2	0 1	+ 0·1	440	10·5	— 4·8
Dačice	21161	21132	7422	351·2	−19·0	13710	648·8	+19·0	—	—	—	—	—	—	221	10·4	— 1·0
Telč	29187	29138	76	2·6	— 4·0	29062	997·4	+ 4·0	—	—	—	—	—	—	264	9·1	— 2·1
hejtm. dačické	50348	50270	7498	149·2	— 9·5	42772	850·8	+ 9·5	—	—	—	—	—	—	485	9·6	— 1·6
Břeclav	27888	27210	3834	140·9	— 0·2	23367	858·7	—	7	0·3	+ 0·1	2	0·1	+ 0·1	1463	52·4	— 5·5
Hodonín	31207	29618	5177	174·8	+40·6	24385	823·4	−41·5	39	1·2	+ 0·4	17	0·6	+ 0·5	1313	42·1	+ 3·5
Strážnice	25521	25118	611	24·3	−11·1	24501	975·4	+10·9	6	0·3	+ 0·2	—	—	—	667	26·1	— 6·6
hejtm. hodonínské	84616	81946	9622	117·4	+10·8	72253	881·8	−11·2	52	0·6	+ 0·2	19	0·2	+ 0·2	3443	40·7	— 2·4
Bystřice p. H.	21641	21552	121	5·6	— 8·3	21428	994·2	+ 8·1	3	0·2	+ 0·2	—	—	—	121	5·6	— 0·1
Holešov	28818	28704	771	26·8	−12·2	27928	973·0	+12·0	5	0·2	+ 0·2	—	—	—	701	24·3	— 4·8
Vyzovice	22359	22199	12	0·5	— 5·0	22187	999·5	+ 5·0	—	—	—	—	—	—	144	6·5	— 0·6
hejtm. holešovské	72818	72455	904	12·5	— 8·6	71543	987·4	+ 8·5	8	0·1	+ 0·1	—	—	—	966	13·3	— 1·9
Uh. Hradiště	38058	37976	155	4·2	— 3·2	37811	995·6	+ 3·1	10	0·2	+ 0·1	—	—	—	238	6·3	— 2·9
Napajedla	28387	28268	116	4·2	— 4·7	28139	995·4	+ 4·3	13	0·4	+ 0·4	—	—	—	167	5·9	— 1·6
Uh. Ostroh	33545	33365	680	20·3	−19·0	32671	979·2	+19·4	10	0·3	— 0·6	4	0·2	+ 0·2	932	27·8	— 8·5
hejtm. hradišťské	99990	99609	951	9·5	— 9·4	98621	990·1	+ 9·3	33	0·3	—	4	0·1	+ 0·1	1337	13·4	— 4·7
Hranice	34293	33988	9975	293·6	— 8·8	23867	702·2	+ 7·5	113	3·3	+ 1·0	33	0·9	—	491	14·3	— 1·9
Lipník	22099	21934	2819	128·6	−38·8	19108	871·1	+38·7	7	0·3	+ 0·1	—	—	—	559	25·3	— 6·1

Okres (Okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských bez (Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰
hejt. hranické	56392	55922	12794	228·8	—21·7	42975	768·4	+20·9	120	2·2	+ 0·7	33	0·6	+ 0·1	1050	18·6	— 3·4
Hustopeč	24318	24219	10401	429·4	—25·1	13817	570·5	+25·3	1	0·1	— 0·2	—	—	—	420	17·3	— 2·2
Klobouky	13740	13707	58	4·3	— 0·5	13649	995·7	+ 0·5	—	—	—	—	—	—	166	12·1	— 2·6
Židlochovice	36583	36462	8561	234·8	— 13·1	27896	765·1	+13·1	5	0·1	—	—	—	—	656	17·9	— 4·7
hejtm. hustopečské	74641	74388	19020	256·9	—15·7	55362	743·0	+15·8	6	0·1	— 0·1	—	—	—	1242	16·6	— 3·5
Fulnek	13407	13321	13120	984·9	— 5·3	143	10·7	+ 1·6	58	4·4	+ 4·1	—	—	— 0·4	87	6·5	— 1·4
Nový Jičín	40673	40381	22761	563·7	— 8·2	17552	434·6	+ 7·0	66	1·6	+ 1·1	2	0·1	+ 0·1	329	8·1	— 1·2
Příbor	22757	22536	6133	272·3	—23·5	16378	726·7	+23·6	21	0·9	— 0·2	4	0·1	+ 0·1	199	8·7	— 4·6
hejt. novojičínské	76837	76238	42014	551·1	—18·4	34073	446·9	+17·0	145	1·9	+ 1·3	6	0·1	—	615	8·0	— 2·3
(hejt.) Jihlava	36930	36864	7257	196·8	— 9·5	29607	803·2	+ 9·7	—	—	— 0·1	—	—	— 0·1	528	14·3	— 6·5
Kroměříž	24678	24622	140	5·6	— 1·6	24451	993·1	+ 0·3	30	1·2	+ 1·2	1	0·1	+ 0·1	68	2·8	— 2·6
Zdounky	21602	21555	163	7·6	— 0·8	21359	990·9	— 0·5	32	1·4	+ 1·3	1	0·1	—	68	3·2	— 1·7
hejt. kroměřížské	46280	46177	303	6·5	— 1·3	45810	992·1	+ 0·1	62	1·3	+ 1·2	2	0·1	—	136	2·9	— 2·1
Hrotovice	15365	15354	83	5·5	— 2·4	15271	994·5	+ 2·4	—	—	—	—	—	—	48	3·1	— 4·6
Mor. Krumlov	28341	28290	12326	435·5	—13·0	15964	564·5	+13·0	—	—	—	—	—	—	801	28·3	— 3·1
hejtm. krumlovské	43706	43644	12409	284·5	— 6·6	31235	715·5	+ 6·6	—	—	—	—	—	—	849	19·4	— 3·5
Kyjov	36367	36226	744	20·5	—24·1	35475	979·3	+24·0	7	0·2	+ 0·1	—	—	—	862	23·7	—11·0
Ždánice	13860	13818	203	14·7	— 8·3	13615	985·3	+ 8·3	—	—	—	—	—	—	239	17·3	— 6·0
hejtm. kyjovské	50227	50044	947	18·8	—19·7	49090	981·1	+19·6	7	0·1	+ 0·1	—	—	—	1101	21·9	— 9·6

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰
Konice	23502	23483	5485	233·5	−0·24	17998	766·5	+0·24	—	—	—	—	—	—	27	1·1	− 0·7
Litovel	24412	24374	1608	65·8	−53·0	22763	934·0	+53·0	2	0·1	− 0·1	1	0·1	+ 0·1	98	4·0	− 2·5
Uničov	26168	26118	20337	778·7	+ 2·0	5781	221·3	− 2·0	—	—	—	—	—	—	56	2·1	− 0·8
hejt. litovelské	74082	73975	27430	370·8	−20·2	46542	629·2	+20·3	2	—	− 0·1	1	—	—	181	2·4	− 1·3
Bystřice n. P.	22517	22499	34	1·5	− 1·7	22465	998·5	+ 1·7	—	—	—	—	—	—	79	3·5	− 0·3
Nové Město	22216	22208	44	1·9	− 0·1	22164	998·1	+ 0·3	—	—	− 0·2	—	—	—	79	3·6	− 0·9
Žďár	14067	14063	26	1·8	− 5·0	14037	998·2	+ 5·0	—	—	—	—	—	—	47	3·3	− 2·3
hejt. novoměstské	58800	58770	104	1·8	− 1·8	58666	998·2	+ 1·9	—	—	− 0·1	—	—	—	205	3·5	− 0·9
Meziříčí Valašské	23684	23596	441	14·7	−15·8	23146	985·1	+16·9	8	0·2	− 1·1	1	—	—	258	10·9	− 1·4
Rožnov	25089	24882	63	2·6	− 1·5	24817	997·3	+ 1·4	2	0·1	+ 0·1	—	—	—	133	5·3	+ 0·6
Vsetín	34538	33979	214	6·3	− 7·9	33760	993·6	+ 8·3	5	0·1	− 0·4	—	—	—	341	9·9	− 1·9
hejt. val. meziříčské	83311	82457	718	8·6	− 7·3	81723	991·2	+ 7·7	15	0·2	− 0·4	1	—	—	732	8·7	− 1·2
Velká Bíteš	13307	13296	64	4·8	}	13231	995·1	}	1	0·1	}	—	—	—	113	8·5	}
Velké Meziříčí	27972	27952	296	10·6	} − 13·2	27656	989·4	} + 13·2	—	—	} —	—	—	—	332	11·9	}
hejt. velkomeziříč.	41279	41248	360	8·7	}	40887	991·2	}	1	—	}	—	—	—	445	10·8	− 8·7
(hejt.) Mikulov	38566	38392	36087	939·9	− 3·9	785	20·4	+ 0·2	—	—	—	1520	39·7	+ 3·7	1098	28·4	− 6·5
Frenštát	17784	17735	52	2·9	− 1·5	17675	996·7	+ 1·2	6	0·3	+ 0·3	2	0·1	—	80	4·5	− 1·0
Místek	33566	33344	2583	77·5	+15·3	30558	916·4	−16·4	203	6·1	+ 1·1	—	—	—	415	12·4	− 1·5
hejtm. místecké	51350	51079	2635	51·6	+10·3	48233	944·2	−11·3	209	4·1	+ 0·9	2	0·1	—	495	9·6	− 1·2

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰
(hejt.) Olomouc	71410	71094	16385	230·5	+10·7	54396	765·2	−12·8	250	3·5	+ 1·2	63	0·8	+ 0·3	352	4·9	− 1·8
(hejt.) Mor. Ostrava	87126	84318	24029	284·9	+13·4	46532	551·9	−99·0	13751	163·2	+85·6	6	0·1	+ 0·1	4985	57·2	+ 8·7
Kojetín	28794	28648	219	7·6	− 7·3	28419	992·0	+ 7·2	10	0·4	+ 0·1	—	—	—	378	13·1	− 2·2
Přerov	40279	40011	674	16·8	−23·3	39294	982·0	+23·2	41	1·1	+ 0·3	2	0·1	− 0·2	563	14·0	− 7·2
hejt. přerovské	69073	68659	893	13·0	−15·7	67713	986·5	+15·8	51	0·4	− 0·1	2	0·1	—	941	13·6	− 5·0
Plumlov	22643	22618	73	3·4	− 0·9	22544	996·5	+ 0·8	1	0·1	+ 0·1	—	—	—	8	0·4	− 0·5
Prostějov	49086	48862	1765	36·1	−63·4	46990	961.7	+62·4	94	1·9	+ 1·1	13	0·3	− 0·1	1557	31·7	− 8·7
hejt. prostějovské	71729	71480	1838	25·7	42·1	69534	972·8	+41·4	95	1·3	+ 0·8	13	0·2	− 0·1	1565	21·8	− 5·5
(hejt.) Rymařov	28765	28669	28625	998·5	− 0·4	43	1·5	+ 0·4	1	—	—	—	—	—	39	1·4	− 0·4
Dvorce	13116	13061	13028	998·2	+ 1·3	33	1·8	+ 0·3	—	—	— 1·6	—	—	—	43	3·3	− 3·5
Libavá	17335	17282	17244	997·7	− 1·2	38	2·3	+ 1·5	—	—	— 0·3	—	—	—	100	5·8	− 0·3
Šternberk	37117	36943	28981	784·4	−26·6	7953	215·3	+26·4	8	0·2	+ 0·1	1	0·1	+ 0·1	177	4·7	+ 0·2
hejt. šternberské	67568	67286	59253	880·8	−16·7	8024	119·1	+17·0	8	0·1	− 0·3	1	—	—	320	4·8	− 0·6
Staré Město	15173	15133	15111	998·6	+ 0·8	20	1·3	− 0·9	2	0·1	+ 0·1	—	—	—	15	1·0	− 0·5
Šumperk	48163	47960	36364	758·2	+10·1	11534	240·5	−11·0	42	0·9	+ 0·7	20	0·4	+ 0·4	170	3·5	+ 0·5
Wiesenberk	14769	14698	14685	999·2	+ 1·4	13	0·8	− 1·4	—	—	—	—	—	—	2	0·1	− 1·4
hejt. šumperské	78105	77791	66160	850·6	+ 2·3	11567	148.7	− 2·9	44	0·5	+ 0·4	20	0·2	+ 0·2	187	2·4	—
(hejt.) Tišnov	32967	32927	258	7·8	− 3·5	32668	992·1	+ 3·5	1	0·1	—	—	—	—	166	5·0	− 2·7
Náměšť	15406	15396	70	4·6	− 5·3	15326	995·4	+ 5·3	—	—	—	—	—	—	67	4·4	− 1·3

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+) méně(−) než r. 1890 co do ‰
Třebíč	38922	38851	972	25·1	−19·8	37877	974·8	+19·8	—	—	—	2	0·1	—	756	1·94	− 8·3
hejt. třebíčské	54328	54247	1042	19·2	−14·9	53203	980·7	+14·9	—	—	—	2	0·1	—	823	1·52	− 5·6
Jevíčko	21431	21417	3016	140·9	− 7·1	18401	859·1	+ 7·3	—	—	− 0·2	—	—	—	276	12·9	− 5·5
Svitavy	26850	26782	26089	974·1	+11·0	693	25·9	−11·0	—	—	—	—	—	—	275	10·3	− 3·4
M. Třebová	31150	31087	28996	932·7	+ 7·8	2087	67·1	− 7·7	4	0·2	—	—	—	− 0·1	106	3·4	− 0·2
hejt. m. třebovské	79431	79286	58111	732·7	+ 8·2	21181	267·2	− 8·2	4	0·1	—	—	—	—	657	8·3	− 2·5
Bučovice	19649	19622	848	43·2	− 6·8	18773	956·7	+ 7·0	1	0·1	− 0·2	—	—	—	236	12·0	− 4·5
Slavkov	30379	30347	981	32·3	− 3·8	29361	967·5	+ 3·6	4	0·1	+ 0·1	1	0·1	+ 0·1	497	16·4	− 5·9
Víškov	39799	39749	2912	73·4	−46·6	36828	926·5	+46·5	5	0·1	—	4	0·1	+ 0·1	355	8·9	− 4·6
hejt. víškovské	89827	89718	4741	52·9	−23·2	84962	946·9	+23·1	10	0·1	—	5	0·1	+ 0·1	1088	12·1	− 5·2
Mohelnice	23895	23831	14745	618·6	− 9·6	9017	378·4	+10·8	64	2·9	− 1·3	5	0·1	+ 0·1	337	14·1	− 4·7
Šilperk	17324	17291	9952	575·5	−31·0	7329	423·8	+30·3	7	0·6	+ 0·6	3	0·1	+ 0·1	12	0·7	—
Zábřeh	29512	29410	10067	342·3	− 3·3	19339	657·7	+ 3·3	3	0·1	—	1	—	—	76	2·6	− 0·9
hejt. zábřežské	70731	70532	34764	492·9	−19·2	35685	505·9	+19·5	74	1·1	− 0·4	9	0·1	+ 0·1	425	6·0	− 2·5
Jaroslavice	22566	22488	22155	985·5	− 8·2	325	14·4	+ 8·1	1	—	—	7	0·3	—	86	3·8	− 0·3
Vranov	9399	9372	8114	865·7	− 7·5	1257	134·2	+ 7·5	1	0·1	—	—	—	—	419	44·6	− 4·0
Znojmo	42468	42370	26537	626·3	+18·1	15736	371·6	−19·7	7	0·2	—	89	2·1	+ 1·6	206	4·9	− 0·6
hejt. znojemské	74433	74230	56806	765·3	+ 4·5	17319	233·4	− 5·5	9	0·1	—	96	1·3	− 1·0	711	9·6	− 1·5
Morava	2437706	2420747	675492	279·1	−13·9	1727270	713·5	+ 9·2	15560	6·4	+ 4·2	2425	1·0	+ 0·3	44255	1·82	− 1·7

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců			Čechů			Poláků			Jiných			Židů		
			absol.	v ‰	více(+)méně(−)než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+)méně(−)než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+)méně(−)než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+)méně(−)než r. 1890 co do ‰	absol.	v ‰	více(+)méně(−)než r. 1890 co do ‰
město Opava	26748	25366	22114	871·7	+ 3·2	2604	102·5	−11·2	598	23·9	+ 6·3	50	1·9	+ 1·4	1047	39·2	− 8·5
Bílovec	21644	21431	11197	522·7	−18.7	10197	475·6	+17·4	37	1·7	+ 1·3	—	—	—	157	7·3	− 2·1
Klimkovice	19190	18902	2856	151·1	−60·4	15743	832·9	+50·3	303	16·0	+10·1	—	—	—	210	11·0	− 5·2
hejt. bílovecké	40834	40333	14053	348·3	−18·3	25940	643·3	+13·3	340	8·4	+ 5·0	—	—	—	367	8·9	− 4·7
Benešov	17661	17541	17335	999·6	+ 0·2	5	0·3	− 0·3	1	0·1	+ 0·1	—	—	—	53	3·0	+ 0·2
Bruntál	23090	22897	22874	999·0	+ 1·4	14	0·6	− 1·4	9	0·4	—	—	—	—	101	4·4	+ 0·2
Vrbno	9034	8913	8913	1000	+ 6·7	—	—	− 6·7	—	—	—	—	—	—	9	1·0	− 0·4
hejt. bruntálské	49785	49351	49322	999·4	+ 1·9	19	0·4	− 1·9	10	0·2	—	—	—	—	163	3·3	+ 0·1
Cukmantl	10265	9949	9945	999·6	− 0·3	2	0·2	+ 0·1	—	—	—	2	0·2	+ 0·2	27	2·6	—
Frývaldov	29601	28906	28865	998·6	—	29	1·0	+ 1·0	6	0·2	+ 0·1	6	0·2	+ 0·2	133	4·5	− 0·1
Javorník	13161	12575	12575	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	0·8	− 0·8
Vidnava	16026	15692	15638	996·6	− 3·1	19	1·2	+ 0·9	34	2·1	+ 2·1	1	0·1	+ 0·1	16	1·0	− 0·6
hejt. frývaldovské	69053	67122	67023	998·6	− 1·3	50	0·7	+ 0·6	40	0·6	+ 0·6	9	0·1	+ 0·1	186	2·7	− 0·4
Albrechtice	12003	11686	11683	999·7	+ 0·3	2	0·2	− 0·2	1	0·1	− 0·1	—	—	—	31	2·6	− 0·3
Jindřichov	9218	8897	8872	997·2	− 1·6	23	2·6	+ 1·4	2	0·2	+ 0·2	—	—	—	—	—	− 0·2
Krnov	26888	25298	25100	992·1	+ 5·8	160	6·3	− 3·6	36	1·5	− 2·5	2	0·1	+ 0·1	547	20·4	− 1·4
Osoblaha	12364	11946	11942	996·6	− 0·4	3	0·3	+ 0·3	1	0·1	+ 0·1	—	—	—	77	6·2	− 2·0
hejt. krnovské	60473	57827	57597	996·0	+ 2·0	188	3·3	− 1·1	40	0·7	− 0·9	2	—	—	655	10·8	− 0·8
Odry	9999	9911	9858	994·7	+ 0·3	46	4·6	− 0·1	7	0·7	− 0·2	—	—	—	57	5·7	− 4·3

Okres (okresní hejtm.)	Přítomného obyvatelstva	Příslušníků rakouských (bez Uher)	Němců absol.	Němců v ‰	Němců více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	Čechů absol.	Čechů v ‰	Čechů více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	Poláků absol.	Poláků v ‰	Poláků více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	Jiných absol.	Jiných v ‰	Jiných více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰	Židů absol.	Židů v ‰	Židů více (+) méně (−) než r. 1890 co do ‰
Opava	38489	37194	6466	173·9	— 6·2	30147	810·6	— 7·2	563	15·1	+13·0	18	0·4	+ 0·4	116	3·0	— 0·9
Vítkov	15687	15621	13898	889·7	+33·5	1718	110·0	—33·0	5	0·3	— 0·5	—	—	—	73	4·7	+ 1·0
hejt. opavské	64175	62726	30222	481·8	—11·3	31911	508·7	— 3·3	575	9·2	+ 7·7	18	0·3	+ 0·3	246	3·8	— 1·1
Opavsko	310668	302725	240331	794·1	—15·0	60712	200·5	+11·9	1603	5·3	+ 3·0	79	0·1	+ 0·1	2724	9·0	— 0·8
města Bílsko	16597	16065	13540	842·8	+36·1	94	5·9	—24·3	2420	150·7	—12·3	11	0·6	+ 0·5	2460	148·2	+12·5
města Frýdek	9037	8886	3362	378·4	+15·5	4981	560·5	—36·4	543	61·1	+20·9	—	—	—	326	36·1	+ 0·6
Bílsko	28400	28028	10559	376·5	+15·5	146	5·3	+ 1·8	17323	618·2	—17·3	—	—	—	644	22·7	+ 4·4
Skočov	32418	32163	2255	70·2	+13·1	151	4·7	+ 1·6	29747	924·8	—15·0	10	0·3	+ 0·3	566	17·5	— 1·5
Strumeň	14775	14436	963	66·7	+16·0	109	7·5	+ 2·2	13364	925·8	—18·2	—	—	—	260	17·6	— 0·4
hejt. bílské	75593	74627	13777	184·7	+19·4	406	5·4	+ 1·7	60434	809·8	—20·2	10	0·1	+ 0·1	1470	19·5	+ 1·0
Bohumín	71059	68466	7898	115·3	+36·1	29182	426·1	—56·5	31294	457·2	+19·2	92	1·3	+ 1·2	1523	21·4	+ 5·0
Fryštát	64056	62412	3336	53·5	+ 0·1	6372	102·1	—76·8	52545	841·9	+75·0	159	2·5	+ 1·7	1010	15·7	+ 2·0
hejt. fryštátské	135115	130878	11234	85·8	+20·0	35554	271·7	—52·8	83839	640·6	+31·3	251	1·9	+ 1·5	2533	18·8	+ 3·8
Frýdek	41981	41725	971	23·3	— 3·3	39112	937·4	—19·9	1639	39·2	+23·1	3	0·1	+ 0·1	255	6·1	— 0·4
Jablunkov	28987	28481	773	27·2	+ 3·5	86	3·1	+ 0·7	27614	969·4	— 4·5	8	0·3	+ 0·3	207	7·1	— 2·2
Těšín	62044	60353	12583	208·5	+36·9	5320	88·1	— 4·1	42380	702·2	—33·9	70	1·2	+ 1·0	2073	33·4	+ 2·1
hejt. těšínské	133012	130559	14327	109·7	+ 8·3	44518	341·0	—13·4	71633	548·7	— 5·5	81	0·6	+ 0·6	2535	19·1	+ 0·7
Těšínsko	369754	361015	56240	155·8	+13·4	85553	237·0	—15·1	218869	607·1	+ 1·6	353	0·1	+ 0·1	9264	25·1	+ 1·5
Slezsko	680422	663740	296571	446·8	—30·8	146265	220·4	+ 0·2	220472	332·1	+30·0	432	0·7	+ 0·6	11988	17·6	+ 1·0

Morava

%	r. 1880	r. 1890	r. 1900
0—½	N. Město 0·25. Plumlov 0·44. Frenštát 0·46. Žďár 0·48. (4)	Nové Město 0·20. Bystřice n. P. 0·32. Rožnov 0·41. Plumlov 0·43. Frenštát 0·44. Kunštát 0·46. Klobouky u Brna 0·48. (7)	Vyzovice 0·05. Bystřice n. P. 0·15. Žďár 0·18. Nové Město 0·19. Rožnov 0·26. Telč 0·26. Frenštát 0·29. Plumlov 0·34. Kunštát 0·38. Uh. Hradiště ok. 0·42. Napajedla 0·42. Klobouky u Brna 0·43. Náměšť 0·48. Velká Bíteš 0·48. (14)
½—1	Vyzovice 0·55. Bystřice n. P. 0·56. Kunštát 0·72. Zdounky 0·82. (4)	Vyzovice 0·55. Telč 0·66. *Žďár* 0·68. Kroměříž ok. 0·72. Uh. Hradiště ok. 0·74. Hrotovice 0·79. *Zdounky* 0·84. Napajedla 0·89. Náměšť 0·99. (9)	Hrotovice 0·55. Bystřice p. H. 0·56. Kroměříž ok. 0·56. V. Klobouky 0·56. Vsetín 0·63. Blansko 0·69. Kojetín 0·76. Zdounky 0·76. Tišnov 0·78. Budějovice 0·93. (10)
1—5	Hrotovice 1·03. Náměšť 1·03. Klobouky u Brna 1·05. Vsetín 1·05. Rožnov 1·13. Blansko 1·17. Kroměříž 1·18. Napajedla 1·18. Bystřice p. H. 1·23. U. Hradiště ok. 1·39. Telč 1·42. Tišnov 1·49. Val. Klobouky 1·69. Kojetín 2·42.	V. Klobouky 1·01. Tišnov 1·13. Blansko 1·15. *Bystřice p. H.* 1·39. *Vsetín* 1·42. Kojetín 1·49. Budějovice 1·52. Vel. Meziříčí 2·20. Ždánice 2·30. Uh. Brod 2·56. Val. Meziříčí 3·05. Strážnice 3·54. Slavkov 3·61. Holešov 3·90.	Vel. Meziříčí 1·06. Val. Meziříčí 1·47. Ždánice 1·47. Přerov 1·68. Uh. Brod 1·82. Uh. Ostroh 2·03. Kyjov 2·05. Strážnice 2·42. Třebíč 2·51. Holešov 2·68. Slavkov 3·23. Prostějov 3·61. Boskovice 4·24. Bučovice 4·32. (14)

%	r. 1880	r. 1890	r. 1900
1—5	Budějovice 2·43. Velké Meziříčí 2·49. Ždánice 2·69. Val. Meziříčí 3·28. Strážnice 4·47. Holešov 4·49. Uh. Ostroh 4·52. (21)	U. Ostroh 3·93. Přerov 4·01. Kyjov 4·46. Třebíč 4·49. (18)	—
5—10	Slavkov 5·46. Místek 5·73. Uh. Brod 6·09. Boskovice 6·23. Přerov 6·37. Kyjov 6·68. Ivančice 7·02. Bučovice 7·05. Třebíč 9·23. Hodonín 9·36. (10)	Bučovice 5·00. Boskovice 5·92. Ivančice 6·13. *Místek* 6·22. Prostějov 9·95. (5)	Ivančice 5·74. Litovel 6·58. Víškov 7·34. *Místek* 7·75. (4)
10—20	Víškov 11·08. Prostějov 11·75. Litovel 12·36. Lipník 13·58. Jevíčko 14·36. Brno 14·89. Břeclav 18·08. (7)	Litovel 11·88. *Víškov* 12·00. Kroměříž město 12·91. *Hodonín* 13·42. Břeclav 14·11. Brno (okolí) 14·54. *Jevíčko* 14·80. *Lipník* 16·74. (8)	Kroměříž město 10·69. Brno ok. 12·76. Lipník 12·86. Jevíčko 14·09. Břeclav 14·09. *Hodonín* 17·48. Uh. Hradiště m. 18·46. Jihlava 19·68. (8)
20—50	Olomouc ok. 21·08. Jihlava ok. 21·27. Ostrava 21·37. Kroměříž m. 22·29. Židlochovice 23·16. Konice 23·48. Hranice 29·48. Příbor 31·43. Zábřeh 33·44. Jemnice 35·21. Dačice 37·57. Krumlov 44·84. Hustopeč 45·7. (13)	Jihlava ok. 20·63. *Olomouc ok.* 21·92. *Konice* 23·59. *Židlochovice* 24·79. *Ostrava* 27·15. Uh. Hradiště m. 28·47. Příbor 29·58. *Hranice* 30·27. *Zábřeh* 34·56. *Jemnice* 36·02. Dačice 37·02. *Krumlov* 44·85. Hustopeč 45·45. (13)	*Olomouc* 23.05. Konice 23·35. Židlochovice 23· 48. Příbor 27·23. *Ostrava* 28·49. Hranice 29·36. Jemnice 33·85. Zábřeh 34·23. Dačice 35·12. Hustopeč 42·94. Krumlov 43·55. (11)

%	r. 1880	r. 1890	r. 1900
50—80	Uh. Hradiště m. 52·54. N. Jičín 56·45. Šilperk 59·65. Brno m. 60·04. Znojmo 61·21. Olomouc m. 64·25. Mohelnice 69·35. Uničov 75·8. Šumperk 75·97. Šternberk 79·7. (10)	*N. Jičín* 57·19. *Šilperk* 60·65. Znojmo 60·82. Mohelnice 62·82. *Olomouc m.* 65·47. *Brno m.* 68·73. Šumperk 74·78. *Uničov* 77·66. (8)	N. Jičín 56·37. Šilperk 57·55. Mohelnice 61·86. *Znojmo ok.* 62·63. Brno m. 63·97. *Olomouc m.* 65·75. *Šumperk* 75·82. *Uničov* 77·87. Šternberk 78·44. (9)
80–90	Jihlava m. 84·43. Vranov 87·00. Znojmo m. 88·11. (3)	*Šternberk* 81·10. Jihlava m. 82·37. *Vranov* 87·32. Znojmo m. 87·36. (4)	Jihlava m. 81·79. Vranov 86·57. *Znojmo* 88·00. (3)
90—95	Třebová 92·43. Mikulov 93·90. (2)	*Třebová* 92·49. *Mikulov* 94·38. (2)	*Třebová* 93·27. Mikulov 93·99. (2)
95–99·0	Svitavy 96·15. Jaroslavice 98·97. (2)	*Svitavy* 96·31. (1)	*Svitavy* 97·41. Fulnek 98·49. Jaroslavice. 98·55. (3)
99—99·5	Fulnek 99·—. (1)	*Fulnek* 99·02. *Jaroslavice* 99·37. (2)	—
99·5 až 100	Rymařov 99·84. Wiesenberk 99·85. Staré Město 99·89. Libavá 99·94. Dvorce 99·95. (5)	Dvorce 99·69. St. Město 99·78. Wiesenberk 99·78. Libavá 99·89. *Rymařov* 99·89. (5)	Libavá 99·77. Rymařov 99·81. *Dvorce* 99·82. *Staré Město* 99·82. *Wiesenberk* 99·92. (5)

Tabulka B.

Slezsko

%	r. 1880	r. 1890	r. 1900
0—½	—	—	—
½—1	—	—	—
1—5	Frýdek ok. 1·7. Jablunkov 2·15. Strumeň 3·48. (3)	Jablunkov 2·37. Frýdek ok. 2·66. (2)	Frýdek 2·33. *Jablunkov* 2·72. (2)
5—10	Skočov 5·37. Frýdek 6·46. Bohumín 9·70. (3)	*Strumeň* 5·01. Fryštát 5·34. *Skočov* 5·71. Bohumín 7·92. (4)	*Fryštát* 5·35. *Strumeň* 6·67. *Skočov* 7·02. (3)
10—20	Opava ok. 13·78. Těšín 15·75. Frýdek m. 18·07. (3)	*Těšín* 17·16. *Opava* ok. 18·01. (2)	*Bohumín* 11·53. Klimkovice 15·11. Opava 17·39. (3)
20—50	Klimkovice 20·99. Bílsko ok. 35·12. (2)	*Klimkovice* 21·15. *Bílsko ok.* 36·10. *Frýdek m.* 36·29. (3)	*Těšín* 20·85. *Bílsko ok.* 37·65. *Frýdek m* 37·84. (3)

%	r. 1880	r. 1890	r. 1900
50—80	Bílovec 52·73. (1)	*Bílovec* 54·14. (1)	Bílovec 52·27. (1)
80—90	Opava m. 84·22. Bílsko m. 86·54. Vítkov 86·8. (3)	Bílsko m. 80·67. Vítkov 85·62. *Opava m.* 86·85. (3)	*Bílsko m.* 84·28. *Opava m.* 87·17. *Vítkov* 88·97. (3)
90—95	—	—	—
95—99	Krnov 97·01. (1)	*Krnov* 98·63. (1)	—
99—99·5	—	Vrbno 99·33. Odry 99·44. (2)	*Krnov* 99·21. *Odry* 99·47. (2)
99·5 až 100	Odry 99·78. Jindřichov 99·83. Bruntál 99·86. Vrbno 99·89. Javorník 99·9. Osoblaha 99·98. Benešov 99·99. Albrechtice 100. Cukmantl 100. Frývaldov 100. Vidnava 100. (11)	Bruntál 99·76. Frývaldov 99·86. Jindřichov 99·88. Benešov 99·94. Albrechtice 99·94. Vidnava 99 97. Cukmantl 99·99. Javorník 100. Osoblaha 100. (9)	Vidnava 99·66. Jindřichov 99·72. Frývaldov 99·86. *Bruntál* 99·90. Cukmantl 99·96. *Benošov* 99·96. Osoblaha 99·96. *Albrechtice* 99 97. Javorník 100. *Vrbno* 100. (10)

Umělecké a vědecké zprávy.

Artikule a řády cechu řeznického v Trhové Brtnici. Pergamenovou listinu tuto znova ztvrzuje Antonín hrabě Collalto, jenž vládl 1661—1696 na Brtnici Trhové. Artikule tyto, již dříve potvrzené, dostal cech řezníků trhovo-brtnických roku 1607 od řezníků třebíčských. Tímto činem byli třebičtí řezníci „otcové“ brtnických — a tito jejich „synové.“ Pečet hraběcí, kteráž byla druhdy přivěšena k pergamenu, se nedochovala, jak vidno z přetrhaných černo-bílo-modrých pásků hedvábných.

Artikule tyto přispívají k objasnění společenského života své doby. Listina jest ozdobně psána v řeči české, ovšem v době pobělohorské velice chatrné, germanismy znetvořené, a zní:

„My Antonius Franciscus Ernestus, St. Římské říše hrabě Collalto, St. Salvatore, Ray, Credazzo a Musestre, regirující pán na Brtnici, Rudolci, Černé a Zhoři, pán na Lukách, držitel města Ibského v Rakousích, J. M. C. uherského a českého krále rada, skutečný komorník a nejvyšší soudce v markrabství moravském, jakož i J. V. K. M. Sigmunda Franc., arcikníže te rakouského, komorník, Horních a Dolních Rakous regir. rada:

Známo činím tímto listem otevřeným přede všemi, kdežby koliv čten aneb čtoucí slyšán byl, že jsou před nás předstoupili starší cechmistři a spolu s jinšími mistry poctivého řemesla řeznického v městě Brtnici Trhové, jakožto věrní naši poddaní, žádajíce od nás, poněvadž od poctivého řemesla řeznického z města Třebíče některé zapečetěné artikule dosáhli a vyjednali v tomž datum, jenž se psalo letha 1607 na den Tří Králův — abychom jim ku vzdělání a k fedrování svého(!) poctivého řemesla řeznického takové Artikule v nově confirmovali a potvrdili, aby oni a jejich budoucí takové naše milostivé podělení a nadání mohli potřebovati a užívati: — takové jejich žádosti za slušné uznajíce, připovídáme jich při těchto napsaných Artikulích na panství našem brtnickém silně hájiti a zastávati.

Předně a nejprvé cti a království božího hledáno býti má, protož žádný z cechu tohoto, kdy a kde která služba boží aneb pohřeb se konati má, bez slušné a hodné příčiny toho pomíjeti a vně zůstati nemá, nýbrž pořádně toho vykonati nápomocen bude, prohlédajíc k tomu, že to křesťanské, a každému toho očekávati jest. Kdyžby pak bez příčiny vně zůstal, — má trestán býti.

Druhé. Kdožby v krámích masných, v kuchlhofě, v shromáždění řemesla aneb kdežkoliv zlořečil a proti Pánu Bohu hanlivě mluvil, ten každý od řemesla i tolikéž ten, kterýžby od něho to slyšel, o tom neoznámil, a na něj vyjeveno bylo — trestán bejti má.

Třetí. Jest-li že by zde buď mistr neb tovaryš z dopuštění božího buď skrze nemoc, neb jinak, v potřebnost neb nouzi přišel a o pomoc k řemeslu se utekl, tomu neb těm podle možnosti, na ujištění budoucí zase odplaty, z truhlice zapůjčeno býti a pomoc se státi má.

Čtvrtý. Když řemeslo shromážděno pospolu jest, tehdy o tom, oč mluveno a jednáno býti má, přívětivě a pořadně aby mluvili a jednali: uctivě a vážně slovy i skutkem se chovali. Pakliby kdo tak neučinil, hrubě se přel i již slovy nenáležitými, totiž jeden druhého klamářem naříkal aneb jinak dotejkal, lál, přisahal se všetečně, na stůl tloukl aneb jinak řečí neb skutkem nezbedně se choval a toliko sám křičeti a žádnému jinému pořádně k řeči a mluvení přijíti nedati chtěl i také více jiných nešlechetností se dopustil, má tolikrát, kolikrátby v tom shledán byl, o to trestán býti.

Pátý. Kdoby v shromáždění řemesla všetečně vyvstal a bez dovolení pryč odešel, má trestán býti.

Šestý. Nemá žádný pro zachování šlechetnosti a ctnosti s žádnou nepoctivou osobou, buď ženského neb mužského pohlaví tajně ani zjevně jísti, píti a obcovati, pod trestání od řemesla.

Sedmý. Kdo mistrem býti chce, ten má, jakož od starodavna obyčej a zvyklost jest, toliko v neděli smrtnou v postě před vším shromáděným řemeslem, a sic žádného jiného času v roce, se vprositi se dvěma ouřadními osobami aneb poctivými lidmi z obce. Kdož tak na žádost těch do řemesla přijat bude, ten má řemeslu položiti do truhlice čtyři kopy po třiceti groších bílých, dva funty vosku a osm grošův bílých listovních peněz, a když to položí a spraví, má teprv ve dvou nedělích po velikonoci, a ne prve, masa sekati.

Osmý: Kdožby zde mistrem býti a řemeslo provozovati chtěl, ten v roce pořád zběhlém má sobě dům zaopatřiti neb koupiti, — jinak jemu řemeslo dělati dopuštěno nebude.

Devátý. Aby žádný mistr žádného učedlníka pod dvě léta nejednal a v tom čase nemá více než jednoho učedlníka jmíti.

Desátý. Když který mistr umře, pozůstalé vdově po něm řemeslo složeno býti nemá. Nýbrž dotud, pokudž vdovou zůstane, řemeslo svobodně bez překážky provozovati může, a mistři povinni jsou nad ní svou ruku držeti.

Jedenáctý. Majíc všelijaká masa, které se v pátek zabíjí, jmíti, ihned jak se takové sprodá, mají zase časně jiné zabiti, aby žádného nedostatku jak pro přespolní, tak pro domácí lidi se nenacházel, a každého času aby dvoje maso se nacházelo, jedno dražší a druhé lacinější pod skutečným trestáním. Na to mají sadní masa, vedle povolání svého, každého masa šacovati a sázeti, po čem by obstáti mohlo, a po nich aby pokračovali bez všelijakých výmluv. Mají také na to dobře pamatovati, času podzimního že se mnoho zabíjí, mnoho mas bývá před rukama — tu aby jeden nad druhého nezabíjel a jeden druhému škody neudělal.

Dvanáctý. Kdyby se hrubě špatné maso nacházelo a toho veliká potřeba nastávala, — mají nařízené osoby — totiž sadiči — žádného nesaditi. Pakliby takové sadili, mají je i s lojem lidem sekati a prodávati. Co se pak drštěk hovězích dotýče — nic víc než-li čtyři čtvrtě z hovada udělati, a sadní mají na to bedlivý pozor dáti. Kdyby se tak nezachovali a to protrhli, takové maso i s drštkami má jim pobráno a mezi chudé lidi ve špitále rozděleno býti.

Třináctý. Mají neznámí řeznici, když sem na trh do městečka s masem jedou, dobře řemeslu vyučeni býti a takové maso i s vyčištěnými,

drštkami sem na trh voziti a tři hodiny po polednách — až do dvacáté první hodiny — prodávati. Kdyby pak dáleji prodávali a na tu jmenovanou určitou hodinu pozoru nedali a přes ten čas dáleji prodávali, má takové maso do špitálu propadnouti.

Čtrnáctý. Co se jarmarků dotýče, jest jednomu každému povoleno, aby ten čas jeden každý, kdožby s to býti mohl, jídlo strojil. Ale však, cokoliv pécti aneb vařiti míní, mají nejprve nařízeným sadícím neb řezníkům ukázati pod pokutou dvou kop moravských.

Patnáctý. Nařizuje se také, kdyby někdy některý soused ku své potřebě nějaké dobytče chtěl zabiti pro svůj dům, má se při cechmistřích opověděti, a oni jmenovaní cechmistři povinni budou jednoho mistra, kterýby k témuž požádán byl, zaříditi a toho nezanedbávati.

Item, kterýby nějaký kus dobytka doma odchoval, takový zabiti chtěl a svému sousedu na funty prodati mínil, — aneb jedno dobytče od druhého žeby uraženo neb ochromeno bylo, a nemohl by je prodati a musil by takové doma zabiti, — má se jemu nehájiti na funty prodávati.

Šetnáctý. Co se dotejče zabíjení kozího dobytka, povoluje se jednomu každému svobodné zabití a nemá žádnému zhájeno býti vedle starobylého obyčeje.

Sedmnáctý. Nemá se žádný pokusiti dobytek k zabíjení koupiti a na skladku zabíjeti, jeden druhému sousedu na funty prodávati, ano i časem jako v otevřených hospodách aneb nařízených domech kuchyně užívají, a to na zkázu a k lehčení řemesla se děje. Kterýby to učinil, bude povinen pokutu dáti do důchodu čtyři kopy a řemeslu vedle uznání.

Osmnáctý. Se nařizuje, aby řezníci — jak domácí, tak také kněžičtí — v hovězím dobytku pořádek drželi, jeden druhého nepředráželi, poněvadž jedenkaždý, kteříž se řemeslem zacházejí, co je do důchodu panského dáti a odvozovati musí. Pokud by se toho který z řezníku dopustil a jeden druhého předrážel, ten a takový rušitel řádu dobrého, kůží s téhož dobytka do důchodu propadnouti má.

Devatenáctý. Kdožby tajně maso v putnách neb sic skrytě do města nosil, má jemu, poněvadž ohledováno není, vzato a do špitálu dáno býti.

Dvacátý. Žádný mistr nemá druhému tovaryše aneb čeledi odluzovati pod trestáním od řemesla. A tovaryš, kterýžby se bez odpornosti odlouditi dal, a to se na něj buď v krátkém neb dlouhém času proneslo a vyjevilo, má také trestán býti.

Dvacátý prvý. Žádný tovaryš hráti nemá, kterýžby pak v tom postižen byl, ten každý za pokutu mzdou svou propadnouti má.

Dvácátý druhý. Aby žádný tovaryš druhému dobytek ve vsech nepředkupoval, kterýžby to činil, má trestán býti.

Dvacátý třetí. Ve vsech aby žádný tovaryš pána svého nezapíral pod trestáním od řemesla.

Dvacátý čtvrtý. Aby každý mistr, tovaryš a učedlník jednomu každému, kdožby maso kupoval, starému i mladému, bohatému i chudému, paním i panám, náležitou a slušnou odpověď dával a jich pěkně odbýval, k jednomu každému uctivě se choval. Kdožby tak nečinil, má trestán býti.

Dvacátý pátý. Jeden každý má pilnost míti, aby váhu i závaží spravedlivé měl. Pakliby kdo jinak postižen byl, ten trestání ujíti nemá.

Tak všickni mistři téhož poctivého řemesla řeznického na našem panství brtnickém budou věděti se tak říditi a zachovati.

Na potvrzení toho jsme naši přirozenou hraběcí pečet přivěsiti dali a vlastní rukou artikule tyto na zámku našem brtnickém podepsali.

Antonín hrabě z Collalto.
Al. J. Pátek.

Literatura.

Literatura česká devatenáctého století. Díl I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. (S 41 vyobr.) Napsali: Dr. Josef Hanuš, Dr. Jan Jakubec, Dr. Jan Máchal, Dr. Emil Smetánka, Dr. Jaroslav Vlček. V Praze 1902. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 940 str. za 12 K. (Dokončení.)

Hlavu IX.—XII. napsal Dr. Jan Jakubec stejným způsobem a dle stejných zásad jako první čtyři hlavy. V hlavě IX. jedná o uvědomování vlasteneckém, zejména jazykovém. Tuto hlavu rozdělil přehledně v 5 částí: vyličuje úpadek jazyka českého v českém životě veřejném a oceňuje zevrubně významný projev Frant. hr. Kinského na prospěch jazyka českého; vypravuje, jak centralisační vláda vídeňská chtěla míti jednotný jazyk německý pro vzdělance celé říše a hodlala národy neněmecké germanisovati novým zřízením školským (1774), a jak s počátku všeobecně se věřilo v úspěch germanisace; jak se množily obrany českého jazyka; jak sám josefinismus přispívá k rozvoji českého jazyka; jak se jazyk český ještě dosti znatelně ozýval v životě veřejném, jak i starší buditelé změnili své smýšlení o budoucnosti českého národa, jak se jevil všeobecný zájem o českou řeč a jaký jest rozdíl mezi pokolením starším a mladším (str. 379—481).

Jako významnou okolnost, která smutně zobrazuje tehdejší zbědovanost našeho národa, J. uvádí reskript z r. 1763, jímž přikazovala sama vláda, aby v Čechách rodiče syny své pilněji dávali učiti češtině (379); také české gubernium přimlouvalo se r. 1765 za pěstování českého jazyka ve školách, a ještě r. 1791 žádali stavové čeští, by se na gymnasiích vyučovalo česky místo

německy (388), zatím co vláda vídeňská stále krutější a drakoničtější rozkazy vydávala na obmezení češtiny a rozšíření němčiny; dle dekretu z r. 1776 bez znalosti němčiny nikdo nesměl býti připuštěn do školy latinské, dle dekretu z r. 1787 nikdo nesměl požívati stipendií, neznaje němčiny, ba ani způsobilosti řemeslnické nikdo nesměl nabyti. — Sympathicky a důkladně Jakubec rozbírá a posuzuje obranu jazyka českého od hraběte Fr. Kinského a naznačuje důležitost její. Podává přehled vývoje záměrů germanisačních, proč němčina vyvolena proti latině (386—393), vysvětluje stručně zřízení školské a účinky jeho. V této části dočítáme se pozoruhodných fakt, i dnes všeobecně zajímavých, jak se lidé mnohdy klamou! Na př. správce českého školství Kindermann ze Schulsteina se zaručoval, že dle těchto reforem **za 50 let** v Čechách nebude už nikdo mluviti česky (! 391); sami vlastenci, jako Pelcl, oddávali se beznadějnosti z politické nezkušenosti, věříce ve všemohoucnost státu. Ale síla národnosti ukázala se mocnější než idea státní. Na tomto místě zvláště musíme pochváliti pěkný logický postup, dobře založený plán, z něhož jasně a přesvědčivě plynou výsledky. Pěkně oceňuje význam obrany Balbínovy tehdy vydané, poměr a souvislost její s ostatními obranami; s podobnou jasností podává rozbor a obsah obrany J. Al. Hanke (1783), u něhož zvláště překvapuje důvod ten, že znalostí literatury budí se duch národní, který dosud neuhasl (400). Účinek obrany Thámovy česky napsané (1783) záležel v umělé formě, tak že se obrana ta stala vzorem pozdějším obranám, předmluvám i veršům (str. 406). Stejně Rulíkova obrana „Sláva a výbornost jaz. českého“ (1792) podrobena rozboru, a její důležitost a účinnost vytčena dobře; vybízí hlavně k svépomoci, ukládá vlastencům povinnosti, káže česky mluviti, čísti a psáti (jako později Jungmann) a projevuje pevnou naději ve šťastnou budoucnost. Poněvadž obrany takové se vyskytaly také v četných předmluvách a jinde, spisovatel všímá si předmluv, rýmovaných proslovův a oslav na jevišti, Krameriových novin, povzbuzujících slov starších buditelů (Dobrovského, Durycha, Procházky) k mládeži (zvl. Ungar rozněcoval), slavnostních přednášek (Dobrovského, Pelclova Akademische Antrittsrede 1793), tak že látku sem příslušnou vyčerpává úplně a tím nám kreslí také úplný a spolehlivý obraz probouzení našeho. Obranami ustaluje se pojem vlastence

jakožto pěstovatele a milovníka českého jazyka a národa. — Záhada, jak císař Josef II. od vrstevníků pokládán byl zároveň za příznivce jazyka českého, řeší a vysvětluje se jeho snahou o povznesení lidu obecného též osvětou (419). Nově zřízené školství prospělo českému jazyku a uvědomění; vždyť od r. 1775—1891 v Čechách 13krát více dětí chodilo do školy; tím zvyšovala se schopnost i chut ke čtení, a připravovala se půda literatuře. Úředníci měli znáti též jazyk lidu českého (dle nařízení vládního z r. 1786), neboť neznalost ukázala se škodnou i poddaným i státu (420). Vládcové asi ani neměli úmyslu vyhladiti jazyk český; ani školy tak rychle se neněmčily. Vždyť i na universitách theologii pastorální nařízeno vyučovati po česku, v Praze r. 1778, v Brně 1779, v Olomouci 1782, i učebná kniha tohoto předmětu vydána česká 1780. I pro školy a gymnasia vláda postarala se o některé knihy české, aby vyhovovaly záměrům vládním (426). Nařízení a zákony od roku 1784 měly se vydávati dvojím jazykem, aby je lid mohl poznati a plniti; gubernium od samé vlády proto bylo napomínáno. I jiná poučení praktická, knihy náboženské z rozkazu vládního vydávány po česku.

S velkou vroucností, důkladností a obšírností (mnohem obšírněji než Vlček) vylíčil nám zásady a zásluhy Fr. F. Procházky. Proti Vlčkovi (Děj. čes. lit. II. 1, 171) konstatuje, že Procházka za jediný rok 1786 vydal nikoli 9, nýbrž 12 spisů staročeských. — Jak se literatura česká tehdy rozhojnila, o tom J. uvádí zajímavý doklad: za 10 let vlády císaře Josefa vyšlo českých knih mnohem více než za 80 let dřívějších. Množství spisů českých, vyšlých za posledního čtvrtstoletí XVIII. století, poučných i zábavných, odhaduje J. na 800 (str. 455). Tím dostáváme o tehdejší době valně jiný, příznivější obraz, než jsme měli druhdy. To již není živoření, nýbrž čilý nadějný život (nota bene: některé knížky české byly přeloženy i do němčiny). Do tohoto počtu nejsou zařazeny překlady her dramatických (jichž K. H. Thám vykazuje přes 1000). Ohromný to vzrůst českých knih! Lze jim odhadnouti sílu českého slova a schopnost českého lidu vnímati poučení z knih. Literární cena ovšem jest nepatrna, tvorby samostatné málo. Spisy byly ponejvíce populární, neboť určeny byly lidu. Mezi tehdejšími popularisatory zejména Kramerius knize proklestil cestu do českého lidu! Dojemnou lásku rytíře

Neuberka k českému jazyku líčí spisovatel na str. 468. Vůbec projevuje J. všude sympathii k těmto snahám; původem této sympathie zajisté jest podrobné studium těchto poměrů, které ho nevede k úsměškům (jak už tu a tam někdy slyšíme), nýbrž k vážné úctě mužů, kteří nám a jazyku našemu snažili se připraviti lepší budoucnost.

Nově (na př. proti Vlčkovi) jako prostředek germanisační vládou ani nezamýšlený uvádí se tu hospodářské a průmyslové sesílení chudých Němců v Krušných horách (475), jimž nebezpečí germanisační se zvýšilo. Proti této germanisaci směřuje národnostní uvědomování. Jak se za l. 1775—1825 zmáhal zájem o český jazyk, ukazuje J. velmi působivě statistickým přehledem: vyšlo 28 vydání rozličných mluvnic českých, 28 vydání návodův a poučení o českém pravopise a praktických rukovětí, 14 vydání slovníků — dohromady 70 knih směřujících k naučení češtině (476). To nejlepší důkaz, jak češtiny bylo třeba! Ale nejen praxe, nýbrž i snahy vědecké a národní vedly k těmto výsledkům, největší podnět k nim dával Dobrovský.

Hlava X. věnována celá začáteční horlivé činnosti Dr. Jana Nejedlého (482—508), a spisovatel vypravuje stále širším proudem; zkoumá zevrubně činnost básnickou a upírá N. básnického vzletu; chválí zejména jeho zahajovací řeč, kterou r. 1801 začal přednášeti jako professor české řeči a literatury: směle hájil jazyka českého a dokazoval potřebu jeho; obšírně rozbírá myšlenky v proslulém článku jeho O lásce k vlasti a chválí horoucnější a vzletnější úsilí buditelské (499). Vytýká mu, že neměl smyslu pro pravé umění a pochopení literatury světové, naopak řídil se vkusem čtenářstva svého (504). Jak obšírně posuzuje veškeru činnost jeho, dokazuje hlava XI., věnovaná důležitému literárnímu podniku Nejedlého: Hlasateli Českému (509—541); líčí jeho vznik, důležitost, vzdělávací účel a osvícenský ráz a posuzuje idylly, povídky a básně v něm uveřejněné, popisuje účastenství Jungmannovo v něm a rozpor Jungmannův s názory Nejedlého. Proslulá vlastenecká předmluva Nejedlého k Hlasateli otištěna tu celá původním písmem (512—513); v ní obráží se jeho vlastenecké zanícení a slovanské smýšlení. Jakubec dokazuje, že Nejedlý pracoval v něm úplně dle záměrů Dobrovského s osvícenského stanoviska: chtěl popularisovati vědu a zaháněti pověry s náboženskou snášelivostí, kterou tu

hlásají sami katoličtí kněží (522). Umělecké snahy tehdejší zdařile charakterisuje na str. 531—532. Podává podrobný rozbor „Hlasatele“, obsah všech ročníků, směr spisovatelův a hlavně redaktora Nejedlého (na př. antický duch), názory dokládá přímo z pramenův. Vliv Dobrovského jeví se i tím, že všude se respektují a uplatňují jeho názory o české literatuře, že se z něho vybírají citáty a historická fakta i že se přijímá Veleslavín za vzor. Horlení vlastenecké v Hlasateli často se opakuje (Jungmann: O jazyku českém), povídky jsou začátečnické, neobratné, s trkavou tendencí.[1]) Mezi všemi přispěvateli jediný Jungmann representuje ovzduší literatury světové; proč Nejedlý přestal vydávati Hlasatele, Jakubec vysvětluje tím, že se literárně vyžil (539); neboť horoucnost jeho vlastenecká neochabla.

Jest přirozeno, že ještě více místa věnoval Jakubec v hlavě XII. muži ještě mnohem důležitějšímu, totiž Jos. Jungmannovi jako básníkovi a publicistovi a Jungmannově škole (542—632), jehož mládí, studie, činnost literarní a učitelskou, poměr k Nejedlému, filosofický názor, povahu a školu jeho vylíčil dle životopisu Zeleného a zápisků Jungmannových, jakož i ze spisů Jungmannových. Při studiích universitních připomíná Jakubec, že kompromissování mezi vlastním přesvědčením a pokořením před mocnými tohoto světa od některých učitelův universitních přecházelo též na žáky jejich, a tedy také na Jungmanna (545). S důrazem vytýká, že ryze umělecká stránka „Ataly“ (věrně vylíčené krásy přírodní, okouzlující mluva ossianovská) přiměla Jungmanna k památnému překladu tomuto i k jiným, líčí neobyčejné obtíže českého překladatele a rozhodný účinek překladu na vrstevníky: i chyby jeho nápodobeny (nelzelo, pájel a j. 555) mladšími básníky, bez rozvahy jeho materiál jazykový přejímajícími. S pochvalou upozorňuje na všestrannost Jungmannovu, jenž překládal z latiny, řečtiny, angličtiny, francouzštiny, němčiny, ruštiny a polštiny. Českou literaturu chtěl obroditi literaturou anglickou a francouzskou, jak činili též Němci, a pro tento obrozovací účinek přeložil snad i Miltonův „Ztracený ráj“. (Vlček Děj. čes. lit. 2, 20 tvrdí to určitě). Ale volba ta dle Jakubce nebyla

[1]) Tímto obšírným posuzováním tehdejši belletrie a básní doplňuje se stručný náčrtek Vlčkův o počátcích českého veršování (v hlavě VIII.) a zároveň se tím poněkud vysvětluje, proč Vlček se tam tak obmezil: aby totiž doplnění přenechal svým společníkům.

nejšťastnější: protože látka náboženská už nepoutala a přílišná anthropomorfisace odrážela (559—560). Proto materiál jazykový nepůsobil na čtenáře, nýbrž hlavně na spisovatele. Vyčítá Jungmannovi přílišné novotaření, jímž oddaloval řeč spisovnou od mluvy obecné, poněvadž neznal dobře hojného fondu jazykového mluvy obecné, a tvrdí, že Jungmann činil tak úmyslně, aby sblížil jazyk český se slovanskými (562); ale jeho novotvary mají skutečnou životnost. Přisuzuje Jungmannovi nadání básnické (591), ač jeho samostatnou činnost básnickou zve pabásněním vzorů (567) s dikcí hlavně Horácovskou a Klopstockovskou. Vůbec básnická činnost Jungmannova podobna Herdrově.

Důkladně rozbírá a oceňuje buditelské snahy Jung.; velebí jeho plamenné projevy na prospěch českého jazyka a národnosti (1803 a 1806), v nichž byl obsažen už programm vší práce obrozenské a snah buditelských (575), které musí kotviti v obecném lidu; vyslovuje myšlenky neobyčejně smělé; prostým lidem vyhrožuje stavům vyšším; českému lidu reklamuje právo; živě líčí křivdy, jež se všude dějí Čechům. Hlásá i slovanskou vzájemnost (583): žádá, aby se zakládaly slovanské společnosti učené a slov. knihkupectví. Spravedlivě oceňuje velkou obětovnost Jungmannovu a vzdává jí plnou chválu: všem i za dob nejhorších dodával naděje (591, 601), přinášel hmotné oběti, pečoval o přispěvatele do novin, sám do nich psal, každou knihu českou rozšiřoval, uveřejňoval příznivé úsudky cizí o Slovanech (596). Poněkud naivně horoval pro jednotný spisovný jazyk slovanský; přál Rusům. Srovnává bystře poměry, postavení, povahu, vývoj a činnost Jana Nejedlého a Jungmanna, vytýká správně a spravedlivě velké rozdíly v povaze, v činnosti, názorech a v ideách jejich: Nejedlý byl aristokrat a šosák, Jungmann demokrat (606); parallelu tu provádí zevrubně. Neváhá uvésti také slabé stránky Jungmannovy: že neměl dostatek síly reformatorské; že nejednal po každé dle přesvědčení a přímo, nýbrž jiné že nastrkoval za sebe (v boji o prosodii Šafaříka s Palackým, v boji o pravopis Hanku); že Palackého a Šafaříka nadchl nepřátelským smýšlením k Dobrovskému; že nedůvodně podezříval Nejedlého a Dobrovského z udavačství (609—611), že Dobrovského nedoceňoval, protože v theorii (nikoli v praxi) sám za ním pokulhával; že byl úzkostliv

a opatrn, ačkoli připouští, že lze leccos omluviti tehdejším vyzvědačstvím (613), neměl prý originalního názoru na svět, filosofii neporozuměl. Za to víru v Boha měl pevnou; o Římu soudil ostře, zavrhoval coelibát (616). Chvalné svědectví vydává Jakubec též družině Jungmannově: životnější pěstitelé poesie a vědeckých snah skupili se kolem něho a určili české literatuře směr; dávají základ české poesii (Polák, Šafařík, Palacký, Kollár, Čelakovský), i vědě (Jungmann, Marek, Presl, Purkyně, Sedláček, Šafařik, Palacký), zvláště důkladně a příznivě vylíčena básnická činnost Markova, přiměřeně Vetešníkova.

Jest pravda, že Jungmann neposuzoval Dobrovského správně a že mu ublížil; ale částečně lze chybu tu omluviti nepřátelstvím obou stran a osočováním pomluvačův. Jungmann jako hlava nepřátelského tábora nemohl tak klidně a nestranně posuzovati činnost Dobrovského, jako dnes my, když i Dobrovský sám také tak klidně neposuzoval práce Jungmannovy; neboť odsoudil-li starší a tudíž chladnější Dobrovský první vydání Jungmannovy „Slovesnosti“ a nazval-li ji „das böhmische Ungeheuer“ (Vlček, Děj. čes. lit. 104), nesvědčí tato slova též o dostatečném klidu a nestrannosti, ale snadno si je vysvětlíme obapolným nevražením. Zdroj toho rozporu spatřuje Vlček ve vroucím nacionalismu (Děj. čes. lit. II. 2, 102), jenž byl zásadní protivou mezi názorem Dobrovského a názorem Jungmannovým; „protiva ta oba muže i jejich přívržence za let dvacátých staví proti sobě jako tábor proti táboru“. Ideálem Jungmannovým byla totiž věda znárodnělá, psaná českým jazykem, kdežto Dobrovský nevěřil v ideál české vědy národní (Vlček, Děj. čes. lit. II. 2, 104).

Ve stručné hlavě XIII. Osvícenské Slovensko evangelické (str. 633—647) líčí Jaroslav Vlček současné veršovce na Slovensku, povahu i cenu jejich poesie (Doležalovu „Pamětnou celému světu tragoediu“, Palkovičovu „Muzu ze slovenských hor“, a Tablicovy „Poezie“), popularisační snahu pozoruhodného měsíčníku naučného v B. Bystřici, osvícenské lidumilství, národní a slovanské vědomí jak se křísilo (Hrdlička, Ribay zvl. horlivý). Vhodné ukázky slovenských veršovců dobře nám znázorňují jejich cenu a smýšlení, třebas činnost jejich tu vylíčena jen stručně s odkazem k obšírnějším spisům Vlčkovým. Velmi dobře vylíčena důležitost Prešpurka počátkem XIX. století jakožto střediska duševní činnosti slovenské (643). Byloť tam staré evangelické

lyceum, doplněné fakultou právnickou a theologickou (akademii). Studentský život bujel tu podobně jako v universitních městech německých. Snahou Tablicovou a Palkovičovou zřízena tam roku 1803 stolice řeči a literatury československé; byla ovšem jen částí zamýšleného celku, totiž Slovenské učené společnosti, která měla vzpružovati národní vědomí, šířiti vzdělanost a osvětu (644). Avšak nečinností Palkovičovou, jenž v l. 1803—1840 byl tu professorem, zmařeno mnoho; právem jej Vlček odsuzuje a stručnými rysy charakterisuje (645—646) proti prospěšné činnosti Tablicově. Výklad Vlčkův jadrný, obsažný a přesvědčivý, ale zase velmi stručný, odráží se příliš od ostatních hlav mnohem obšírnějších, ruší soulad a má i jinou vadu do sebe. Nebudeť se moci každý čtenář poučiti v jiných spisech, na něž se odvolává autor, protože jich nebude míti po ruce. Kromě toho děje se čtenáři také křivda, vždyť právě v tomto spise obšírném doufal najíti dostatečné poučení — a nyní jest odkázán jinam. Vždyť podle osnovy tohoto spisu měla by stať Vlčkova v něm býti obšírnější než v jeho Dějinách čes. lit., kam nás odkazuje; tím jest převrácen poměr.

Dalších pět hlav (XIV.—XVIII.), jež nepochybně upoutají k sobě zvláštní pozornost svým obsahem, napsal způsobem důkladným a obšírným Dr. Josef Hanuš. Nelze upříti, že H. počíná si směle, ale velmi důmyslně a opatrně ubírá se za vytčeným cílem: přesvědčivě dokázati, že rukopis Královédvorský a Zelenohorský (LS), evangelium sv. Janské a některé jiné padělky zrobeny byly hlavně V. Hankou a Jos. Lindou. Aby věc tak spornou a záhadnou osvětlil a dovodil s dostatek, všímá si bedlivě všeho, co vede k cíli, a odstraňuje všechny překážky, jež by od cíle odvracely; k tomu třeba výkladu ovšem zevrubného, rozsáhlého, a proto není divu, že tato část jest nejobšírnější (648—905 str.). Hanuš vede si obezřele, induktivně: nejprv důkladně probírá veškeru literarní činnost hlavních tří romantiků — falsatorů, rozebírá povahu jejich dle skutků zjištěných, a teprve, když připravil vše tak, že sami máme určitý úsudek o těchto osobách, o jejich schopnostech, vůli a cílech, přechází k důkazu, čí povaha, čí schopnosti hodily se k těm neb oněm padělkům. Z důvodných příčin vylučuje Svobodu (825); Hanku vyhlašuje za hlavu, Lindu za skladatele epických básní. Přesvědčivě ukazuje, jak se pokusili nejprv o maličkost (Píseň

na Vyšehrad), a když se podařila, teprv o RK a pak teprv pustili se do další minulosti pro RZ. Dokazuje, že epických básní nemohl složiti Hanka, nýbrž jen Linda; Linda zas nemohl jim dáti staročeského roucha (837), protože neznal staré češtiny. Důkazy jsou neodolatelny pro bezpříkladné shody (837, 845).

Obsahem hlavy XIV. jsou: Počátky novočeské romantiky. Václav Hanka (648–732). Obšírně popisuje se Hankovo mládí a studie; vliv Kopitarův a romantiky německé na Hanku za pobytu jeho ve Vídni; Hromádkovy Noviny a Prvotiny pěkných umění; návrat Hankův do Prahy, poesie Hankova; boje o pravopis; Hankova činnost filologická a bibliothekářská, slovanské snahy jeho. — Hned na počátku H. dobře charakterisuje, proč vlastenecká romantika německá měla k nám tak snadný a vítaný přístup (649). Hanuš nesrovnává se s Jakubcem o účinku Jungmannova překladu „Ztraceného ráje“; Jakubec (559—560) pokládá volbu tu za nešťastnou, protože látka ta již nepoutala, kdežto Hanuš pokládá jej za nepřímý zdroj romantiky, protože Macpherson mnoho čerpal z Miltona (649). První období české romantiky charakterisováno jest trojicí důvěrných přátel: V. A. Svobodou, V. Hankou, J. Lindou, talenty to proti cizí romantice slabými. Obšírně se líčí ovzduší, jež mocně působilo na Hanku, studujícího za válek Napoleonských v Hradci Králové a v Praze; jak studentstvo — mezi ním i Hanka — mocně bylo uchváceno horováním za svobodu národní. Dobře motivováno, proč Hanka se svou družinou z věcných i z osobních příčin pocítil odpor k J. Nejedlému a přiklonil se k Dobrovskému a k Jungmannovi (654—655). Velmi dobře zachycen vliv romantiky německé na Hanku ve Vídni. Od stručnosti stati Vlčkových až nápadně odráží se obšírné vylíčení zištnosti a hamižnosti Hromádkovy (664), ač tato obšírnost poznání věci samé a tehdejších poměrů prospěje dobře. „Prvotinám“ proto se věnuje tolik pozornosti, že z nich se šířil romantismus (Hanka byl na čas i členem redakce); Hanka první v nich ocenil přednosti národních písní slovanských a kázal všímati si jich. Důkladně probírá se poesie Hankova, jejímiž živly jsou: rokoková anakreontika, ohlasy klassicismu (dle Vergila, Horáce), gessnerovská idylla, napodobení nebo překlad nár. písní slovanských, čímž zahajuje novou epochu v básnictví českém (675). Ale tato zásluha zároveň pokálena nepěknou povahou Hankovou: aby se

mohl chlubiti cizím peřím a zdál se originalnějším, leckde zamlčel, že píseň přeložil; pověstná jeho báseň Na sebe slátána ze dvou písní: z ruské a srbské! (679). Několik drastických příkladův o dalších literárních klamech čte se na str. 683—684. Chvály ovšem zasluhuje Hankovo horoucí vlastenectví, šťastné napodobení nár. písní (tak že mohl dobře složiti lyrické písně RK 687), právě tak jako hany zasluhuje ješitnost (už tehdy jej prohledli a složili naň velmi vhodnou píseň posměšnou, otištěnou na str. 685), intrikářství, jímž ve sporu pravopisném rozdvojil Jungmanna s Nejedlým (690), drzá troufalost k Palackému (694), malichernost a nepoctivost i při poctivé věci (696), naivnost (707), nevědeckost a nekritičnost (708). Pečlivě probírá jeho rozsáhlou národně a literárně účinnou, ale nevalně vědeckou činnost filosofickou a numismatickou, registruje tu i drobné otisky textů staročeských (707—708), hlavně asi za účelem, aby se nahrnulo s dostatek důkazův, že Hanka zvláště nabyl schopností, aby se mohl státi falsatorem; jako významné charakteristikon se uvádí, že list v legendě o sv. Prokopu vyplnil textem staročeským ze své hlavy (702). Chatrně vydal Všehrdovy Knihy devatery, a podobně chatrné a bezcenné jsou četné předmluvy a články literarně historické (710). Bibliograf byl dobrý („České prvotisky“): bibliothekářem byl sice pečlivým, ale v rukopisech připisoval poznámky, podtrhoval, přeškrtával i měnil bez potřeby (712—713). Za to zásluhy Hankovy o slovanskou vzájemnost jsou značné, třebas nejsou dosud oceněny podrobně. Sám ovšem je zlehčil nízkými, ošemetnými činy (721—731); zmařil povolání Čelakovského a Šafaříka na Rus, denuncoval asi Čelakovského r. 1835 u ruského vyslance Tatiščeva ve Vídni (728), ve sporu s Miklosichem se zachoval nečestně (731); byl člověk neideální (717).

S podobnou obšírností v hlavě XV. (733—762) vylíčil život V. Al. Svobody z Navarova, rozvoj ohnivé, ale nestálé povahy jeho: zprvu rázný, svobodomyslný, až radikální vlastenec a básník značného talentu formálního, změnil se na vlastence vlažného, až pochybného, na šosáckého buržoa (750), básníka krotkého a pochlebného, ducha jesuitského (757). S Hankou se spřátelil a bral na sebe povahu jeho, stal se jeho nástrojem proti Dobrovskému (jejž polemikou chtěl poskvrniti) (748) i Nejedlému, sbíral a donášel klepy. Charakteristickým znakem jeho poesie

jest nesoustředěnost, fragmentárnost (754); jsou v ní též patrny účinky Lindovy (zejména v legendě o sv. Václavu a Radislavovi, zpracované dle „Záře nad pohanstvem“), ač jinde se zas uchyloval od Lindy, protože se přikloňoval více k duchu legend středověkých.

Důkladný rozbor v rozsáhlé hlavě XVI. (763—808) věnován hlavnímu romantickému básníkovi z této trojice Jos. Lindovi, s nímž ironie osudu za živa i po smrti zahrála si nemilosrdně; byl zneuznáván od vrstevníkův (snad pro příbuznost svých prací s RKZ byl úmyslně umlčován) i potomků, proto též o životě jeho ví se málo (763). Pocházel z Nových Mitrovic nedaleko Nepomuka z chudé rodiny (1789). V družině Hankově stal se nadšeným vlastencem a Slovanem a nejdůvěrnějším přítelem H., s nímž i později společně bydlel, studoval, excerpoval, chodil k Dobrovskému do přednášek. Byl novotářem v pravopise i v jazyku. Plul proudem romantiky německé; rozhodný vliv učinil na něho Jungmannův překlad „Ataly“ a „Ztraceného ráje“; jazyk těch překladů studoval L. tak horlivě, že v plodech jeho všude jsou patrny reminiscence z Jungmanna a rozvádění Jungmannových zásad (768). Nadšení a boj za novou romantiku pojily Lindu s Hankou; L. pokusil se o velká díla epická a dramatická směru romantického a dal jimi mocné popudy mladší generaci; jemu patří palma mezi českými romantiky přes četné stránky slabé; byl značný talent (769). Hlavnímu jeho dílu „Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav, vyobrazení z dávnověkosti vlastenecké“ věnována celá kapitola III. (733—787), poněvadž nejlépe charakterisuje snahy, vlivy, fond i povahu jeho. V „Záři“ L. „předvádí plný, živý, podrobný, romantický, až fantasticky zabarvený obraz všeho života i povahy českého pohanstva za knížete Václava“ (774); podnět a motiv vzal ze Chateaubriandových „Mučedníků“ (768). Dílo bylo na svou dobu významné a pozoruhodné jak přednostmi a nedostatky tak duchem a tendencí a způsobilo velký rozruch (777). Látka vzata z Hájka (o němž L. se domníval, že čerpal z národních zpěvů) i z Karamzina; psychologická hloubka i obratné zpracování vydává chvalné svědectví o talentu Lindově; básnická koncepce celého díla zasluhuje uznání (781); na vrstevníky mocně účinkovalo moderní ideou národnostní, truchlivým obrazem české budoucnosti (= současných poměrů), idyllismem,

romantismem a sentimentalností. Forma významná básnickou technikou, dikcí a jazykovým novotařením; duch i dikce básní ossianských (784) (vedle toho Chateaubriand, Milton, bible dochazejí ohlasu). Z téže příčiny důkladně posouzena též dramatická hra „Jaroslav ze Šternberga“ (787—791), protože v obsahu jeví se nápadné shody mezi „Jaroslavem“ RK a tímto dramatem. Čestné místo náleží Lindovi jako žurnalistovi (795); i přední spisovatelé přispívali do novin jím redigovaných; měl úmysl prakticky a mravně vzdělávati lid, buditi vlastenecké uvědomění, stihal germanisaci samovolnou, projevoval i lásku k osobní svobodě, nechuť k absolutismu a censuře a j. Měl ovšem i vady (796), ale dobrou povahou vynikal i nad Hanku i nad Svobodu (802). Úpadkem jeho novin vinna hlavně hrozná censura.

Hanuš úmyslně posoudil obšírněji Lindu, protože literární jeho činnost neprávem (807) bývala nedoceňována i přehlížena. L. arci nevytvořil velkých ani dokonalých děl básnických, ale dal na jevo stopy značného, dosti originálního talentu a má význam literárně historický, protože svou „Září“ značně působil na vývoj dějepisné belletrie naší (na př. na Jana z Hvězdy a j.). Tím jej Hanuš staví na přiměřené místo v naší literatuře.

Po těchto přípravách v hlavě XVII. přirozeně obšírné (809—859) Hanuš hledí rozřešiti „Padělky první romantické družiny české“, dobře jsa obeznámen s výsledky jiných badatelů (Jagiće, Gebaura, Vlčka, Murka), kteří hlavně dokázali souvislost těchto padělků s novodobou romantikou. Zabývá se romantickým prostředím, motivy a tendencí padělkův i s padělateli samými a pak rozebírá zevrubně jednotlivé padělky: píseň Vyšehradskou, RK a RZ, milostnou píseň krále Václava, evangelium sv. Janské, glossy v Mater Verborum a ostatní padělky, hledě stanoviti vědecky motivy, nálezce, skladatele a pisatele, jakož i účastenství jednotlivých padělatelů, klidně a věcně. Hned na počátku pěknou dedukcí logickou vysvětluje, proč naši padělatelé utíkali se k šeré minulosti: činili tak romantikové francouzští i němečtí, čeští tedy přirozeně tím toužebněji pohřižovali se do dávnověkosti stkvělé, čím truchlivější byla přítomnost; všichni romantikové opírali se hlavně o památky ryze národní (810). Poněvadž ve známých památkách literatury staročeské nenašli podobných, umyslili si je padělati dle příkladu Macphersonova a Chattertonova (813). Jest přirozeno,

že se octli v opposici s Dobrovským, představitelem střízlivého kriticismu a chladného osvícenství; opposice ta někde byla úmyslná, jinde bezděká: potíralyť se tu protivné názory, směry a dvojí pokolení, vlastenci střízliví (Dobr.) a horouci (romantikové). Dobrovský vedl boj přímo, odpůrcové jeho s hledím spuštěným, podloudně (Hanka musil vésti boj inkognito 816). I ohledy na censuru nutkaly k podvodu, ježto by básně tak národní nebyly proklouzly.

Vylíčiv motivy mystifikace Hanuš přechází k strůjcům: hlavou tajné dílny padělatelské byl Hanka, jenž dle Gebaurova rozboru dal padělkům ráz staročeský a jenž (podivuhodná to věc!) byl také nálezcem skoro všech padělků (817). On dal asi hlavní podnět i k ostatním padělkům. Ošemetná jeho povaha, bezmezná ctižádost i zručnost v předělávání starých rukopisů činila jej k tomu nejschopnějším (819). Ježto jeho lyrické nadání nestačilo na básně epické, potřeboval epika, a tím nepochybně se stal jeho nejdůvěrnější přítel Linda, do všech jeho plánů zasvěcený. Hanuš dokonce myslí, že Linda v dramatě svém „Jaroslav ze Šternberga“ napovídá motiv a omlouvá svou účast při podvodu RKZ („vlasti prospěti smí se i zradou“ 822). Již Dobrovský při RZ vyhlásil Lindu za spolupůsobce, a Linda mlčel. Dle mínění Hanušova Svoboda nebyl schopen takovéto epiky (825). První padělek byla píseň Vyšehradská, dle Máchala téměř doslovný ohlas písně ruské RK napsal Hanka; do něho všechny lyrické písně, o nichž dokázal Máchal, že jsou téměř doslovné ohlasy písní ruských (835). Do epických veršů Lindových vpravil asi tu a tam reminiscence z písní ruských a srbských (836). Z nápadných shod mezi básněmi Lindovými (zvláště jeho „Září“) a RKZ Hanuš soudí, že tvůrcem jejich (838) a hlavním spoluskladatelem epických básní v nich jest Linda (844); na něho ukazují Ossian a Chateaubriand, volný rhythmus (jen u L. 846), básnická dikce, jazykové zvláštnosti, přírodní popisy, hojné výrazy, obraty, epitheta, komposita a j., úzkostlivé vyhýbání, aby nečerpal z RK; zejména básně Záboj, Čestmír, Jaroslav, Oldřich pocházejí od L. Důvody Hanušovy jsou přesvědčivé (proto jim věnováno mnoho místa). Zdánlivá, větší cena básnická dobře se vysvětluje vhodnou analogií s Macphersonem, jehož padělaný Ossian rozvířil celou Evropu (851). — Pohnutky, účel i vznik ostatních padělků mnohem

známější vyloženy stručněji; glossy v Mater Verborum měly zajistiti jazyk RKZ a zalidniti slovanský Olymp.

V poslední hlavě (XVIII.) Hanuš popisuje první období sporův o pravost památek podvržených (860—905). Velmi dobře a všestranně charakterisuje nejprve význam a vliv památek padělaných, jejich enthusiastické přijetí a vítězoslavný postup (čtvrý překlad německý!). Upozorňuje, že vliv jejich na obrození naší literatury byl přeceňován, protože tím směrem (novoromantickým) bylo by se bralo naše básnictví i bez nich. Účinek na národní probuzení a sebevědomí byl mocný, na poesii však jen povrchní (864). Za to účinek jejich na českou a slovanskou vědu byl zhoubný; padělky zaváděly badatele, a památka slavných mužů našich a naše snahy kompromittovány (865). Po této části popisuje boj o rukopisy, podávaje stručný přehled i charakteristiku jeho; opuštěním bludné autority Hankovy a návratem k Dobrovskému obrozuje se jmenovitě česká historie literární a historická mluvnice (866). Považíme-li poměr Hankův k Dobrovskému, nespustíme-li s mysli, že Hanka byl žákem Dobrovského, a co uměl ze staré češtiny a slovanštiny, tomu že se naučil od Dobrovského, vzpomeneme-li na intriky Hankovy, jimiž ostouzel Dobrovského, nemůžeme se diviti Hanušovi, že podvod Hankův nazývá nízkým, ošemetným, poněvadž otrávil posledních 10 let našeho největšího učence, Dobrovského (867). Popisuje dále nestranně desetiletý boj Dobrovského proti RZ a evangeliu sv. Janskému; tajný odboj proti Dobrovskému sosnoval Hanka (obelstiv Jungmanna), pomocník jeho Svoboda surově se obořil na Dobrovského (879), jenž měl právo i slušnost na své straně. Přehled všech sporův o RKZ po smrti Dobrovského Hanuš naznačuje stručně, dotýkaje se hlavních věcí a osob, zejména hlavních obran RZ „Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache“ (1840) a RK „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“ (1845). Jungmannovi klade (894) za vinu, že svou autoritou hlavně přispěl k nepěknému mínění o Dobrovském; ale myslím, že i tu třeba opatrnosti, aby se zas neublížilo Jungmannovi. Už dříve jsem se zmínil, že Jungmann nemohl tak jasně znáti pravdy, ani nemohl tak klidně souditi jako my (kteří prohlédáme skutečný stav věci), an byl vůdcem protivného tábora. Hlavní vinník jest Hanka, který ošemetně osočoval a pomlouval Dobrovského

u Jungmanna. A že Jungmann mu věřil, není tak divno, když sám Dobrovský též věřil Hankovi, dokud ho důkladně neprohledl; dali se jím ošáliti Dobrovský, Palacký i Čelakovský. Musíme arci litovati, že Jungmann tím ublížil Dobrovskému, ale patrně domníval se, že má pravdu a prospívá dobré věci. Více snad — ač také sotva ze zlého úmyslu — ublížil Dobrovskému Palacký v „Denkmäler“ (898). Podobná křivda spáchána v „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“, neboť Hankovi tam vzdána chvála p o c t i v o s t i (!), kdežto podezření Dobrovského nazváno ješitným a neblahým (904). Hanka vítězí, Dobrovskému odňata víra. Jako ironii osudu se stalo, že Palacký a Šafařík zjednali triumf muži, jehož si sami velice málo vážili i jako učence i jako člověka. A Hanka toho také hned zneužil, dav si napsati chvalořečný životopis Legisem-Glückseligem, který Hanuš nikoli neprávem nazývá n e j d r z e j š í knihou v celé naší literatuře (905). A jak se Hanka odměnil nevděkem Dobrovskému, nejinak učinil svým oslavovatelům: Jungmannovi, Šafaříkovi a Palackému (906). — V této poslední stati zajímavo jest pozorovati, jak horliví obhájcové RK a jiných památek, usilujíce vysvětliti rozmanité záhady s rozmanitých stanovisek, dospívali také k různým i sporným resultátům a těmito bezděčnými nesrovnalostmi sami pomáhali pozdějším badatelům vyzkoumati pravdu, t. j. objeviti padělky. Tak na př. názory Šafaříkovy o národní poesii (podstatou správné) a objevy Feifalikovy, Nebeského a Vocelovy vynesly na světlo příkrou protivu (902), která se teprve přirozeně lušti poznáním, že tyto památky jsou padělány.

Tím naznačen obsah i povaha celé knihy. Potom následuje důkladný r e j s t ř í k j m e n, který není zbytečnou součástkou celku. Neboť v díle samém nejednou celková činnost a celistvý obraz jednotlivých spisovatelův jsou rozděleny a rozptýleny (aby byl podán povšechný obraz duševní činnosti té které doby, toho neb onoho oboru), ale tímto rejstříkem velmi pečlivě sestaveným činnost jejich je soustředěna, tak že podává nám úplný, přehledný obraz a možnost, že vliv toho neb onoho spisovatele cizího můžeme tu sledovati zcela podrobně. Proto rejstřík zabral značnou část knihy (906–940).

Knihu ozdobují četná (41), většinou velmi zdařilá vyobrazení, která svou věrností a názorností přispívají k snadnějšímu a správnějšímu pochopení. Jsou to buď p o d o b i z n y (D o b r o v s k é h o,

Ungarova, Dobnerova, Pelclova, hr. Kinského, Štěpánkova, Puchmajerova, Thámova, Procházkova, J. Nejedlého, Jungmannova, Hankova, Svobodova), pomníky (Dobrovského) nebo titulní listy obrázkové památných knih, zvláště charakteristické pro tehdejší smýšlení (na př. Durychova Bibliotheca Slavica, Dobrovského Institutiones, Pelclova Nová kronika česká, Hněvkovského Děvín a j.), ukázky tisku básniček nebo předmluv (Thámův Svátek českého jazyka, Promluvení k Hlasateli, Ohlášení přednášek J. Nejedlého), autografy (Durychův, Dobrovského, Pelclův, J. Nejedlého, Jungmannův).

Pokládáme také za svou povinnost upozorniti na několik vazeb nečeských, jež v knize tak pěkné a slohem vesměs správným a duchaplným složené neradi spatřujeme; jsou to většinou germanismy všeobecně známé a zbytečné. Pod vedením svých učitelů (vedeni jsouce svými . . . . .) str. 23; cenil si u něho vzdělanost (vážil si) 93; platí za instanci 94, za vzor 588 (pokládá se . . .); všímá se (si) 110; nepotlačuje svůj soud (netají svého soudu) 129, recense potlačena (zmařena) 692; *v* málo letech 135 (za málo let), v době padesáti let (za padesát let) 393; v době reakce (za reakce) 192; odstředivé snahy propukají (ukazují se, vyrážejí) 145; vlastenectví propuká odporem (vyráží, vybuchuje) 610; vyznati se *v* mluvnici (znáti, rozuměti) 223; zná se ve starých filosofech (zná filosofy) 383; očekával dojmu (!) 315; chybně několikrát: v Hradišti u Olomouce 182, 367, 436, 438, do Hradiště (místo na Hradisko 157), kdežto správně mluví se pouze: na Hrad*isku* (nom. jest Hradisko nebo Klášterní Hradisko); nedopatřením: mizí (plur.) 714, nejznám*n*ější 714.

Zpozorovali jsme také tyto chyby tiskové: na str. 157 čte se, že Dobrovský dal se vysvětiti r. 1796 (m. 1786), pozorný čtenář arci opraví si ze souvislosti chybu sám. Na str. 204 pod čarou číslice dvou poznámek jsou spleteny: pozn. 2. má býti na místě prvním a pozn. 1. na místě druhém; na str. 416 čteme mo*r*ná naděje české řeči (místo: mocná).

Máme tedy před sebou knihu velkou, vážnou, opravdovou, která vážně chce vyhověti svému úkolu a činí tak se zdarem. Třebas osnova není všude stejně provedena (na př. na začátku a na konci činnost jednotlivců vyličuje jinakým způsobem), třebas není všude ještě promluveno poslední slovo, neboť někde

sami společníci sobě odporují, přece se jim zdařila hlavní věc: podali jasný a pravdivý obraz tohoto období, rehabilitovali Dobrovského učenost i povahu (velkou měrou i Lindovu), osvětlili Durychovy zásluhy, do pravého světla postavili Hanku a Svobodu i napravili jiné vady. Kdo chce míti správný názor o věcech těchto, kdo chce psáti o této době, musí se knihou touto zabývati. Přejeme jí proto, aby hojně byla kupována a čtena, aby rozehřívala vlastenecké nadšení a uvědomění, šířila potřebné poučení, odstranila chybné názory aneb naváděla k dalším úvahám; pánům spisovatelům pak přejeme, by s podobným úspěchem pokračovali v díle počatém. *Josef Bartocha.*

Dějiny Moravy. Napsal prof. Rudolf Dvořák. Vlastivědy Moravské dílu I. sešity 49—59. Kniha čtvrtá: Od míru vestfálského až po smrt císaře Leopolda II. (1648—1792). Stran 623—984.

Úloha referentova po recensi o třetí knize Dvořákových Dějin Moravy, uveřejněné v ročníku loňském tohoto časopisu, jest dosti choulostiva z dvojí příčiny: buď souhlasí s vývody oné recense, nebo nesouhlasí. Souhlasí-li, měl by navázati tam, kde přestal recensent 3. knihy a rozebrati čtvrtou knihu práce Dvořákovy týmž měřítkem; nebo nesouhlasí, potom vnucuje se do referátu polemika. Jak obyčejně, i v tomto případě lze vyhnouti se úskalí střední cestou, souditi totiž dle intencí spisovatelových, dle povahy práce i dle cíle, který sleduje redakce Vlastivědy při vydávání celého díla. Posudek budiž přiměřen práci, vyhledejž jeho světlé i stinné stránky se zřetelem na účel, který byl vodítkem autorovi, a se zřetelem na prameny, jichž bylo užito, na osnovu a na způsob, jakým dílo pokračuje. V tomto případě dlužno míti na zřeteli, že Dvořákova práce jest všeobecně vzdělávací a poučnou, že autor má na mysli podati soubor dějin moravských tak, jak se jeví dosavadními výzkumy a pracemi speciálními, nechce raziti nových drah, nevyhledává nových, neznámých pramenův, ani jich neoceňuje. Tu potom záleží hlavně, bylo-li využitkováno všeho, čeho využitkovati za daných poměrů bylo lze, podává-li autor látku systematicky zpracovanou a v přiměřené formě. I za takových názorů lze přiložiti referentovi na práci měřítko přísnější, snad i přísné, ale nemá se hledati v obsahu, co tam nechtělo býti vloženo, nebo vůbec ani nemohlo. I jiné otázky se ještě naskytují: na př. v jakém poměru jest nová práce k podobným pracím starším,

jeví-li se pokrok a jaký, všímá-li si práce dostatečně vedle dějin politických také dějin kulturních a podává-li náměty ku pracím novým. Vzaty-li v úvahu aspoň částečně prameny archivní, jest ovšem vždy předností velikou i práci populárně vědecké, ale nikdy nemůže býti požadavkem bezpodmínečným.

Práce Dvořákova — řekněme to hned — vyhovuje i přísnějšímu měřítku, jaké přikládati lze podobným dílům, nepřihlížíme-li ani k tomu, že od polovice 14. století, kde přestal Dudík své dílo původní, založené na archivních pramenech, klade na autora vyšší požadavky, jelikož o dalších dějinách moravských není novějších děl souborných. Dvořákovy Dějiny Moravy jsou ve svém rozsahu prvním pokusem toho druhu od časů Pilařových a Moravcových. Známé menší práce, které později byly napsány, nelze zde vůbec bráti na úvahu. A proti Dějinám Pilařovým a Moravcovým, které kladly hlavní váhu na poměry náboženské a církevní, dílo Dvořákovo jeví v mnohé příčině pokrok rozhodný, což jest nejen přirozeno, nýbrž i nezbytno.

Nejčastěji slýcháme o práci Dvořákově, že jest příliš rozsáhlá. Výtka ta není dosti oprávněna již proto, že Dějiny Moravy tvoří nejpodstatnější a nejdůležitější část celé Vlastivědy, a že v díle populárně psaném, které počítá se čtenáři nejen intelligentními, nýbrž i se čtenáři s nižším obzorem vědoucím, nutno obšírněji vypravovati také události, které jen částečně souvisí s hlavním pásmem dějin domácích, a které jsou důležity pro porozumění celkové. Co v díle ryze vědeckém může se podati několika větami, v díle populárním vyžaduje celých stránek. S takovým ballastem čtenář potkává se v práci Dvořákově stále, ač jest všude patrna snaha autorova, omezovati se na věci nejnutnější, v čemž výhodně se liší dějiny Dvořákovy zvláště od posledních svazků Dudíkových, kde dějiny rakouské a všeobecné tvoří místy hlavní obsah vypravování, a události moravské jsou na konec pouhým doplňkem.

Této vadě se Dvořák vyhnul dosti šťastně. Vypravování jeho jest jasné, plynné a poutavé, výběr látky vhodný, zasahující do všech oborů konání lidského, zvláště do dějin kulturních, jež jsou vpleteny tak do pásma dějin politických, že dojem celkový tím netrpí.

Přednosti tyto jeví se i v díle čtvrtém, obsahujícím dobu pro vývoj Moravy velmi důležitou, kdy také u nás upevňovala se

ponenáhlu po vládě stavovské panovnická vláda absolutní, jež vyvrcholila v pronikavých opravách Marie Terezie a Josefa II.

Z jednotlivostí vyjímám zvláště pěknou stať úvodní o povšechném stavu země Moravské po míru vestfálském, v níž užito zvláště známé práce Slavíkovy (Morava a její obvody po třicetileté válce), práce Rezkovy a spisů D'Elvertových, stať o vpádě tatarském na Moravu roku 1663, jenž způsobil v zemi veliké spousty, jakož i o plenění Tökölovců, k jehož vylíčení autor užil některých původních pramenův archivních z Bočkovy sbírky zemského archivu moravského, stať o procesích čarodějských, které tenkrát byly v zemi rozšířeny neobyčejně a tvoří přesmutný oddíl dějin moravských jako známka zdivočelosti a pověrčivosti všech vrstev obyvatelstva. Velmi přehledně pojednáno o změnách ve zřízení a správě zemské za Leopolda I., o poddanských poměrech a o hnutích selských za císaře Karla VI., hlavně dle Grünberga a českých prací domácích, o průmyslu, obchodě a o školství. Těžisko práce kladu do stati o opravách Marie Terezie a císaře Josefa II., o nových zařízeních, směřujících k povznesení blahobytu obyvatelstva a jeho kulturní úrovně. Zde užito měrou vydatnou téměř veškeré literatury přístupné. Celek má ráz úplnosti a jest svědectvím o jasném a obsáhlém rozhledu autorově, který zvláště mile vzpomíná také mužův, zasloužilých o jednotlivé opravy a zvláště o počátky obrození národního. Kniha se končí všeobecným uklidněním v zemi opatrnou reakcí za krátké vlády císaře Leopolda II., který částečně obnovil starobylé zřízení stavovské, uznal státoprávní svazek zemí českých a ztvrdil jej slavnostní korunovací v Praze. Obnovení řádů stavovských bylo tenkrát již opravdu jen pomocí z nouze, neboť již již dorážely k hranicím Rakouska i zemí českých nové moderní ideje, které postavily o něco později společnost i u nás na nových základech. O tom právě pojedná Dvořák ve knize páté a poslední, jíž celé dílo bude ukončeno.

Práce Dvořákova, jak již praveno, nerazí nových drah, nevnucuje čtenáři námětů k pracím podrobným o některých, dosud méně jasných otázkách, nečiní nárokův, aby uznávána byla za kanon a dovršení historické práce na Moravě, nýbrž podává střízlivě pragmatické dějiny Moravy, v jejichž rámci všímá si všeho, co zemi Moravskou karakterisuje zvlášť. V tomto smyslu jest prací velmi záslužnou a podrží dlouho cenu svou, třeba v jednotlivostech

pracemi odbornými bude opravována a doplňována. Některé chyby, vytknuté dřívějšími recensemi, autor zajisté opraví na konci díla.

Po vydání Dvořákových Dějin Moravy bude nutno, aby právní dějiny moravské a dějiny školské zpracovány byly co možná stručně, poněvadž by se snadno mohlo zbytečně opakovati, co jest již pověděno v práci Dvořákově. *Kameníček.*

O původě středověké ústavy městské. Přednáška prof. Dra. Jaromíra Čelakovského ve valném shromáždění České Akademie dne 7. prosince 1902. Zvl. otisk z Almanachu. Str. 22.

Professor Jaromír Čelakovský, který vydává Privilegia českých měst a zabral se zvláště podrobně do minulosti staroslavného města Kutné Hory, stanul déle při otázce o původě samosprávných zřízení měst středního věku, jež jsou základem nynějších řádův obecních. Probral za tím účelem veškeru obsáhlou posavadní literaturu o tom předmětě v cizině a srovnáváním dospěl k názoru, že „lze vysvětliti ze zákonnosti a příčinnosti zjevů společenských vznik neb obnovu městského stavu a života ve středověku, ale nelze vysvětliti dosud původ formy, které se při tom užilo“. Ve vývoji městském vedle vlivů domácích působily pravidelně také vlivy cizí, na př. v Německu vlivy románské, zvl. římské. Podobně dálo se v zemích slovanských: „vedle dávných tržišť a podhradí, těchto prvních začátků zřízení městského, působily i zde cizí vlivy, jež vedly k vytvoření měst po způsobu jeho — a západoevropském, tedy také románském“. Ústava městská není dílem jediného národa, nýbrž výtvorem složek veřejného práva různých národů; vzešla hlavně za XI. a XII. století z obecného hnutí na jihozápadě po svobodnější a upravenější organisaci obecní na starších základech — a hnutí to přešlo také k nám na východ.

Zajímavá přednáška tato, protkaná názory nejpřednějších badatelů světových, jest zajisté jen předběžným ohlášením, že co nejdříve dostane se nám od Čelakovského systematického a obšírnějšího díla o této otázce, jejíž vysvětlení má pro Slovanstvo veliký význam, poněvadž dosud jsme se nezhostili mínění, hlásaného německými učenci, že celé zřízení slovanské jest původu po výtce germánského. *x.*

Nová díla.

Čechy na úsvitě dějin. Na základě praehistorické sbírky musea král. Českého, praehistorické sbírky dvorního musea ve Vídni a pramenů dějepisných píše Dr. J. L. Píč. Starožitností země České. Dílu II. svazek 2. Vydáno při-

spěním České akademie a Společnosti musea království Českého. V Praze 1903. Pojednává o hradišti u Stradonic, jako historickém Marobudu, a o Markomanech v Čechách. Stran kvartových 143 s překrásnými tabulkami (LVIII) starožitných nálezů stradonických.

Sto lidových písní československých s rozbory a výklady vydal Fr. Bartoš. České knihovny zábavy a poučení, vydávané Ústředním spolkem českých professorů za redakce Františka Bílého č. XV. V Praze u Otty 1903. Stran 156. O této velmi cenné práci přineseme obšírnější referát.

Dějin Čech a Moravy nové doby vydány prací Dr. Just. V. Práška, sešity 72—75 incl., jednající o panování císaře Josefa II. Současně vydán od téhož autora Zápovy Českomoravské kroniky sešit 116.

Nejstarší kronika česká. Napsal Jos. Pekař. Zvláštní otisk z Čes. Časop. Histor. ročn. IX, seš. 2. Stran 39. Autor snaží se vyvrátiti námitky Kalouskovy, pronesené v Osvětě t. r. proti hlavní práci své o témž předmětě.

K dějinám českého zástavního práva. Napsal JUC. Jan Kapras. Knihovny Sborníku věd právních a státních, řady právovědecké č. IV. Stran 114. V Praze u Bursíka a Kohouta 1903. Práce odměněna byla cenou „Jubilejního fondu císaře Františka Josefa".

Poměry nalezinectví a sirotčenství v království českém. Napsal MUDr. Jan Dvořák. Lidových rozprav lékařských řady IV., čís. 3. Pořádá MUDr. Lad Haškovec. Stran 105. Cena 2 kor.

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1902. (S 5 tabulkami a 10 obrazci v textu.) Stran 143. Obsah: Dr. M. Remeš: Zemětřesení na Moravě pozorovaná. — Dr. Melichar: Rozbor křísů palearktických z čeledi Cicadidae Fieb. — J. Šindel: Hranická propast. — Dr. Fr. Slavík: Drobnosti mineralogické a petrografické z Moravy. — Ant. Nosek: První doplněk katalogu štírků. — P. Frant. Gogela: Z květeny pahorkatiny podkarpatské na východní Moravě. — Fr. Smyčka: O vzácných zbytcích Belemnita z ostravského karbonu. — V. Spitzner: Petrografické a tektonické poměry některých devonských ostrůvků ve střední Moravě. — J. Knies: Zvířena stepní a její rozšíření na Moravě. — Různé zprávy, přednášky klubovní r. 1902 a zprávy spolkové. K této publikaci se ještě vrátíme.

Spisy M. Jana Husi. Čís. 1.: Expositio Decalogi. Vydal Václav Flajšhans. Str. 51.

Výklad desatera od téhož autora. Str. 32.

Beiträge zur Kenntnis der Quartärzeit in Mähren. Napsal Martin Kříž. Se 180 obrázky. Stran 559. Vlastním nákladem.

Johannes von Gelnhausen. Kritisch-historische Studie mit zwei Anhängen: 1. Unedierte Iglauer Rechtssprüche für Kuttenberg. 2. Johanns von Gelnhausen „Deutsches Bergrechtsbuch". Napsal Dr. Bretholz. Zvl. otisk z „Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. — Přídavky 1. a 2. k separátu připojeny nejsou. — Str. 34 a 2 přílohy písem.—

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána byla redakcí Dra. Bohuslava Raýmana ročníku XII. č. 1—4. Z prací vyjímáme z č. 2.: Šafhauská bible. Vedle jiných zpráv o studijní cestě píše Dr. Č. Zíbrt. — Zpráva o páté cestě po archivech na Těšínsku. Podává V. Prasek. V č. 4. jest obsáhlý referát V. E. Mourka o Paulově: Grundriss der germ. Philologie, a Dra. Maška Přehled pokroků fysiky za rok 1902. Elektřina a magnetismus.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře ročníku IX. sešit 2. Články: Nejstarší kronika česká. I. Námitky Kalouskovy (Jos. Pekař). — Ad. Bachmana Geschichte Böhmens II. (Václav Novotný). — Čechové na koncilu kostnickém. Úvod a I. (Jar. Fikrle). — Paběrky z rukopisů klementinských, LXIII—LXV. (Jos. Truhlář). — Drobné články: Jessco rusticus quadratus (Fr. Mareš). — Breve chronicon Bohemiae. (Fr. Mareš). — Četné referáty, přehled časopisův a zprávy. Předplatné ročně K 8·40 i s poštou.

V Osvětě (6) prof. Dr. Kalousek v článku, nadepsaném „O legendě Kristiánově“ odpovídá na repliku Pekařovu v Č. Č. H., v seš. 2. Radí k opatrnosti a nepokládá spor za rozřešený. Odpověď zní tónem velmi konciliantním.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí professora Bohuše Riegra ročník III. sešit 2. Články: Jiří Pražák: Vymezení působnosti zákonů správních. — Em. Tilsch: Nástin theorie důkazu o skutečnostech v řízení civilním. — K. Herrmann šl. Otavský: Právo z vynálezu v rak. zákonu patentním. — Theod. Živanský: Technika sčítání lidu z 31. pros. 1900 v Rakousku. — Mil. Stieber: Terminus monere (k výkladu desk půh.). — K. Harmach: O rozvržení okresního zastupitelstva dle daní. — A. Bráf: Dovršení rak. uh. nápravy měnové. C. Horáček: K ažiové theorii úrokové. Literatura ze všech oborů věd právních.

Sborníku Historického kroužku vydáno redakcí Dra. Mat. Kováře roč. IV. čís. 1. s tímto obsahem: Dr. M. Kovář: Biskup Eduard Jan N. Brynych. — Fr. Štědrý: Příspěvek k životopisu sv. Jana Nepomuckého. — Fr. J. Čečetka: Kniha účtů nymburských l. 1617—1618. — Dr. Ant. Podlaha: Rafael Soběhrd Mnišovský ze Sebuzína (1580—1644). — Fr. Štědrý: Doplňky k V. dílu Tomkova Dějepisu města Prahy od str. 40—54. — Jan Křt. Roškot: Darování vsi Praskoles knězi Albertovi, rektoru při kapli sv. Apolináře na hradě Žebráce. — Dr. Ant. Podlaha: Rukopisný sborník Evermonda Jiřího Košetického. — Václav Oliva: Z minulosti Chlumska u Luže a jeho okolí. — Dr. Ant. Lenz: Sv. Tomáš Aquinas. — M. Jan Viklif o řeholích. — Drobné zprávy a posudky.

Českého Lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XII. č. 6—8. Obsah č. 6.: Ottomar Schiller: Původ lidových představ a zkazek o hvězdách. — V. Janoušek: Obecní řád osady Žeratic u Jičína. — Dr. Č. Zíbrt: V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého. — J. F. Král: O sázení stromků na obecních půdách ženichy za císaře Josefa II. — Fr. Rosůlek: Pověsti o vodníkovi z Holicka. — F. Otruba: Vzpoura žen v Lysé n. L. r. 1746. — Fr. Dvorský: Historické příspěvky k dějinám pověr a čarodějnictví v zemích českých. — Ludmila Podjavorinská: Slovenské ludové piesne. — Karel Procházka: Kroj starobylý na Strašecku. Aug. Hajný: Když se housata líhnou. — Em. Průcha: Chození se řehořem v Bernardicích na Táborsku. — K. Wladimský: Sen Hanačky o synovi usmrceném. — Dr. Č. Zíbrt: Mandragory Rudolfa II. — Aug. Šebestová: Nové lidské dokumenty z Moravy. — Nové práce v č. 7: Dr. Č. Zíbrt: Dopis Boženy Němcové Fr. Lad. Čelakovskému o Bulácích. Jan Vyhlídal: Z Bavorova v Pruském Slezsku. — J. Šlais: Můra, čarodějnice a ohnivý muž. — Z Domažlicka. — J. L. Holuby: Písně slovenské z Bošácké Doliny. — Dr. Ant. Podlaha: Archivní paběrky kulturně-historické. — Karel Procházka: Pohřeb na Strašecku. — Ondřej Pisch: Hry dětské s velikonočními vajíčky. — V. Piotený: Kroj moravských Valachů v Karlovicích a okolí. — Studie V. Smutného o charakteru polabského lidového stavitelství. — V čís. 8.: Marie Gebauerová: Z dopisů Boženy Němcové V. Č. Bendlovi. — Kliment Čermák: Tykání a vykání u dětí československých. — R. Chaloupka: Věšení věnců na Dolnokralovicku. — Hynek Gross. Rozmarné dopisy p. Petra Voka z Rožmberka. — Josef Brožek: Ohrada kolem kostela — z másla. — Aug. Šebestová: Lid vykládá o manželství. — Aug. Hajný: České tance lidové. — Karel Procházka: Roubené stavby na Strašecku. — Ferd. Velc: Lepenice na Slansku. — Lev Winter: Pověst o zvonech v Choustníku. — M. Schoenbaum: Jak slavně vítali Soběslavští ruské vojáky r. 1799. — Slovácké kroje a typy z Dubňan. Dr. Č. Zíbrt: Bož. Němcové sbírka „Různořečí Domažlické“. — V. Schulz: Rozmlouvání sedlské na nynější těžké časy. — Směs. Časové zprávy. Zíbrtův seznam literatury kulturně-historické a ethnografické 1902—1903. Četná vyobrazení.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Nová akta kardinála Ditrichštejna.

Příspěvek k církevní topografii moravské. Podává František Snopek.

Byl jsem dávno žádostiv, abych seznal, pokud možno, jak asi Morava před válkou třicetiletou zachovala svůj katolický ráz, a nemohl jsem se nadíti, že přání moje bude někdy zplněno. Má sice Řehoř Volný v devítisvazkové své topografii církevní nejednu vzácnou zprávu o katolických farách moravských s počátku 17. století, ale právě léta, bezprostředně předcházející katastrofě Bělohorské, vykazují veliké mezery. Mnoho akt nových o farách našel jsem mezi koncepty kardinála Ditrichštejna, v archivě dle let již prve urovnanými, jejichž počet rozmnožen některými posud nepovšimnutými písemnostmi v archivě a jinými, které tehda ještě klidně odpočívaly v naší registratuře.

Štěstí se na mne usmálo 30. prosince minulého roku, neboť mi byly odevzdány z rozkazu Jeho knížecí arcibiskupské Milosti ještě některé svazky konceptů kardinála Ditrichštejna, dosud v konsistorní registratuře chovaných, kteréžto že při poslední skartaci za nebožtíka kardinála Fürstenberka (ředitelem kanceláře byl tehda Pius Heidenreich) ušly záhubě, děkovati dlužno přičinění pilného dosavadního registratora konsistorního, důst. p. Františka Utíkala, který je choval jako zřítelnici svého oka. Byl jsem překvapen tím více, jelikož se mi dostal do rukou neveliký sice, ale předůležitý fascikul akt latinských, o kterém jsem neměl ani zdání. Na obálce jeho byl nápis z polovice 17. století: Conceptus variarum expeditionum tempore regiminis R^{mi} Cardinalis a Dittrichstein ab anno 1602—1632 in copiaria iam relatarum.

Zajímal mne také nápis konceptův, zejména z roku 1616: Copiae litterarum missilium a Joanne Michaelino in album copiarium descriptarum. Přirovnávaje koncepty s kopiáři zdejšími, shledal jsem, že některé koncepty mám zde

úplně nové. Na příklad mám zde litteras securi passus Udalrico Ernesto Kendzierski Prutheno z 15. května 1615; koncept byl zanesen do kopiáře bílého, fol. 14. Nemá ho latinský kopiář Ditrichštejnův, uváděný dosud s č. 39.; byl sice také v sedmnáctém věku celý obložen bílým pergamenem, ale není v něm staré foliace, kterou předpokládá poznámka. Z toho plyne, že onoho bílého kopiáře tu není, jakož zde není ani hlavního kopiáře, do něhož vpisovány byly právě nejdůležitější písemnosti: korrespondence s císařem, se zemskými úřady a některé také rázu zcela privátního.

Nejvíce mi dal práce dotčený ovšem neveliký svazek latinských konceptův, neboť obsahoval mimo jiné velikou řadu investitur na fary, hlavně z doby před bitvou Bělohorskou: částečně jsou to listiny v celém znění, většinou kratší i delší náčrt, někdy jenom kratičký záznam. Při tom byla nejedna zpráva o farách, o kostelích a o farářích, odjinud zcela neznámých, nepřehledná bezmála řada jmen katolických farářův, která zůstala tajna velezasloužilého našeho církevního topografa Řehoře Volného, jehož práce, vyznávám upřímně, nelze doceniti.

Než nebyl to úkol snadný; také neuzná mé práce, kdo nepodnikl podobné. Bylo mi především uspořádati ona akta, bylo mi přihlížeti ke kopiářům zdejším, bylo mi přirovnáváním určitě datovaných listin a záznamův ustanovovati za mnohých případů pravdě podobné datum, někdy ovšem jen z pouhého dohadu.

Podávám zde regesta nejenom investitur, ale i akt latinských všech, pokud obsahují něco nového, dosud neznámého. Připojil jsem obsahy nových akt českých i německých, týkajících se far a farářův (jediné č. 176., maje je právě po ruce, přibrav z ostatních sbírek zdejších,) milovníkům našeho církevního místopisu. Poslouží tuším také výborně sestavovatelům farských kronik. Podávám je také za tou příčinou, abych ukázal, jak nevčasný byl úmysl, znovu vydati církevní topografii Volného, učiněný již před několika lety kustodem olomucké studijní bibliotheky Villibaldem Müllerem.

Zajímavý jest záznam na rubě investitury Mistra Jana Jiřího Kydia na faru v Mikulově, dané v říjnu 1613, zajímavější tím, že nám poskytuje příspěvek k částečnému alespoň poznání, jak rozdělena byla dioecese Olomucká. Ze starší doby, pokud vím,

bez toho nemáme takové zprávy. Poznamenány jsou zde ovšem fary děkanství jenom trojího, a nelze říci, jsou-li úplny. K Mikulovu slušely fary: Hustopeč, Lednice, Lanžhot, Perná, Podivín, Přítluky, Selec, Starvičky, Vystonice, Zaječí. K Víškovu náležely: Bohdalice, Brankovice, Bučovice, Dědice, Drahany, Dražejovice, Hvězdlice, Komořany, Krásensko, Křižanov, Kučerov, Lulč, Nezamyslice, Pozřetice, Pustiměř, Rousinov Starý, Švábenice, Topolany, Vážany. K Tišnovu: Blansko, Bořitov, Bystřice nad Pernštejnem, Drásov, Kuřim, Kynice Německé, Lhota, Loučka, Rozsochy, Svitávka, Zvole, Žďár.

Předně nám naše písemnosti ukazují na způsob, jakým kardinál Ditrichštejn se snažil, aby přivedl své poddané k víře katolické. Vlastní slova jeho jsou: „Žádného k tomu mocí a kvaldtem přinucovati oumyslu bejti neráčíme“. Tak r. 1617 na př. (č. 171.) strany bludných poddaných na panství svém žďárském celou naději měl, že ti jistí od svých kacířských bludných věr ku pravé víře a cestě věčného spasení přistoupí, poněvadž jim na naučení nescházelo; neboť jim prvotně jako i jiným choval správce duchovní, jesuity.[1]) Však doslýchaje, že někteří trvají v tvrdošíjnosti, nedbajíce jeho milostivého otcovského věrného přehlídání, úřadníkem svým poslední jim svou a jistou vůli oznámil, „totiž kterej by z nich od svého bloudu (sic) odstoupiti mezi tímto časem a přišlou (sic) velikonocí katolickéj pravéj víry zuostati nechtěl, ti všickni i jeden každý aby ihned v šesti nedělích a třech dnech pořád zběhlých jinejm hodnejm člověkem živnost osadil a se z panství našeho žďárského pryč odstěhoval“. Podobnou lhůtu šestinedělní obdrželi (č. 206.) 12. července t. r. 1617 obyvatelé obcí manských Sedlnic a Hukovic, kteří stavše se katolíky, přece zase za kacířským praedi-

[1]) Mezi novými akty nalezl jsem koncept dopisu capitaneo Sarens z r. 1616 (též v kopiáři 39 fol. 196), jehož částka sem příslušná zní: Alterum. Si quidem vix magnis precibus a p. rectore Brunensi obtinuimus unum patrem et duos socios, qui per hanc quadragesimam usque ad dominicam in albis et non ultra in civitate et dominio Sarensi catechizare et sacra administrare debeant: idcirco currum et equos Brunam destinabis, sic ut Cremsirio domum revertens tres dictas personas tecum Saram adducere possis. Dabis autem operam, ut sive in castro sive in parochialibus aedibus aut civitate, prout illis et tibi videbitur, de habitatione commoda victuque et honesta sustentatione aliisque omnibus necessariis, quae petierint, sufficienter eisdem patribus sit provisum. etc. Dat. Brunae 4. Martii 1616.

kantem běhali, při čemž uloženo faráři, by co nejpilněji odvracel je od bludu častějším věrným napomínáním, poučováním a otcovským varováním, a úřadníku, by jemu v tom byl nápomocen. Hukovský rychtář starší a celá obec věrojatně se proti tomu ohrazovali, prosíce, by zůstaveni byli při svých dosavadních zvycích, ale obdrželi (č. 208.) odpověď z kanceláře biskupské ze dne 8. prosince t. r., aby zcela jistě bez vytáčky jaké koliv do příští veliké noci se vyzpovídajíce velebnou Svátost oltářní dle řádu sv. římské katolické církve přijali pod jednou způsobou, také se od svého duchovního správce v tom, co konati mají, vycvičiti dali. Kdo by toho rozkazu neposlechnuv setrval v bludu, v šesti nedělích a třech dnech, počítaje od veliké noci, schopným člověkem má živnost osaditi a sobě jiné vrchnosti hledati.

Dosvědčuje se tu dále, že ze tří far svých katoličtí patroni vybyvše protestantské praedikanty, usadili katolické faráře: Karel kníže z Lichtenštejna r. 1611 z Drahan (č. 74.), Albrecht Václav Eusebius Valdštejn r. 1613 ze Slušovic (č. 98.) a Jan Drnovský z Drnovic z Rájce (č. 140.). Z pozdějších let zastoupena jest pouze Náměšť r. 1631 (č. 223.).

Podivno dosti, že katolický pán (tak jej výslovně nazývá kardinál Ditrichštejn) Pertolt Bohobud z Lipého již roku 1606 (dle č. 23.) vypudil katolického faráře z Hostěradic a následujícího léta vytiskoval faráře z Velkých Dyjákovic, chtěje tam uvésti praedikanta. Máme-li zření na výsadu „cuius regio, illius et religio", která se často tehda uváděla v platnost nejenom u suverénův, ale i u statkářův, nemůžeme se příliš pozastavovati nad tím, že protestantští nápadníci statkův rytíře Kašpara Střely (č. 13.) do kostelů v Bohuchvalově a Vojnovicích, vystavěných před nemnohými lety pro katolické služby Boží, r. 1607 uvedli svoje praedikanty; čemuž ovšem odpíraje, přičiňoval se kardinál o jejich navrácení katolíkům, jakož se domáhal také (č. 14.) o vybytí praedikantů z Klimkovic a osazení tamní fary katolickými kněžími. Také protestoval (č. 24.) proti vtírání se pikartského správce do úřadu katolického faráře ve Velké Bíteši a hájil (č. 29.) práv kostela podivínského na filiálku v Bilovicích, které se zmocnil Ladislav Velen z Žerotína na Břeclavi, Třebové a Zábřeze. Nemlčel ani Ladislavovi z Šlejnic, jenž (č. 18.) nejsa ani zákonitým poručníkem manství Biskupic, přes výslovnou zápověď jeho násilně v kostele dal pochovati tělo nebožky Rogojské, nekatoličky.

Velikou závadou v působení kardinála Ditrichštejna byl nedostatek kněží, ba i kněžského dorostu. Přípravných škol nebylo mnoho, a které byly, namnoze byly v rukou haeretikův. Kláštery, dříve sídla věd, před nedávnem leckde obydleny byly idioty, neznajícími ani dokonale katechismu. Mladí šlechtici zřídka kdy věnovali se stavu duchovnímu, nelákaly jich ani kapitoly, které se tudíž plnily cizinci. Leč o tom ještě více promluvíme níže. Poddaní nemohli nakládati na studia svých synův, zvláště když statkáři nebyli tomu nakloněni, nechtějíce pozbyti robotníkův. Poddanství se právě tehda utužovalo. Svěcení pak kněžské vymaňovalo úplně od všeliké jurisdikce světské. Sám kardinál Ditrichštejn roku 1613 hájí praebendata hlavního kostela olomuckého Blažeje Honitia, jehož písař Karla knížete Lichtenštejna nazval poddaným (subditus). Kníže chtěl jej získati službě církevní na svých statcích. Ale kardinál nebyl mu po vůli, podotýkaje, že kněz Honitius svěcen jest in titulum ecclesiae cathedralis, pročež bez biskupova svolení nelze ho odstraniti od kostela, jemuž jest připsán.[1]) Jediný v našich aktech (č. 135.) se vyskytuje syn rodičův haeretických Ondřej Klečelius z Olomouce, jehož kardinál za příčinou svěcení na kněžství a dosažení praebend dispensuje a parentela haeretica.

Chtěje pomoci nedostatku duchovenstva, jednak se také postarati o zdárnou výchovu kněžského dorostu, nařídil sv. sbor Tridentský (sess. XXIII., cap. 18. de Reform.) zakládati po dioecesích semináře klerikův. Myšlenku tu na Moravě uskutečnil biskup Vilém Prusinovský z Víckova, odevzdav vedení semináře jesuitům, k čemuž vykázal z důchodův panství víškovského ročně 2000 zl. mor. Kolej i akademie potvrzena papežem a císařem. Biskup Stanislav Pavlovský rozmnožil fundaci o 500 zl. mor. z panství pustiměřského, a kardinál Ditrichštejn věnoval ročně 1000 tolarův pro 16 biskupských alumnův, přidávaje ob čas kolleji značné dary.

Protože nebylo dosti kandidátův domácích, svěceni byli pro dioecesi olomuckou Poláci (jako Jakob Kurský „Polonus“, vikář v Olomouci, zároveň oltářník u sv. Anny roku 1613, dle jména Gurský, Kopiecki, vikář při hlavním kostele, Polonides), Slováci (soudím ovšem pouze podle jména: Cassoviades, Zolnensis

[1]) Koncept mezi novými akty, opis v kopiáři 39 fol. 90 v.

[Žilinský], Ugronovič, Jan Záhřebský z Trenčína, jehož formata jest zde v konceptě), Němci (Joannes Scholl Fuldensis věrojatno Sigmund Scholl, kanovník olomucký, jako jeho bratr Václav, o němž se píše: Fuldensis, též Onofrius Diemenhauser, Mnichovan z Bavor), Dánové (Jan Jiří Kydius Danus Haffniensis).

V dioecesi působili kněží z arcidioecese hnězdenské (č. 99., 113., 115.), ostřihomské (č. 95., 159.), pražské (č. 123., 189. Strážničan rodem), salcpurské (č. 209. Novatius, Novák, byl to asi člověk domácí), z dioecese krakovské (č. 71.), labudské (č. 155., 166.), lublinské (č. 102.), vratislavské (č. 73.), ba vyskytuje se i dioecesan frisinský (č. 30.) Jiřík Merten z Mnichova, jináč Jiřík Lukáš nebo Lucas, připomenutý snad i v č. 219. Třeba doložiti, že při mnohých jmenech zůstalo prázdné místo, kde měla býti udána dioecese původu, tudíž nelze pověděti, odkud přišli všichni.

Při kolleji jesuitské založil papež „kollej nordickou", kdež měli býti vychováváni kněží pro kraje severní, Švédsko, Norsko, Dánsko, Prusko, Livonsko a Rusko, konečně také pro Uhry. Kardinál usiloval o to, by některých kleriků těch užívati směl ve své dioecesi. Není divu, že se vymluvil proboštovi Františkovi Petheovi baronu de Gerse, že nemá ani pro dioecesi dostatku kněží znalých jazyka německého. (Kop. 39. fol. 101.)

Zvláště vyniká nedostatek duchovních po vykonané katolické reformě, když místa vypuzených praedikantův ujati měli katoličtí kněží. Ve své relaci o dioecesi olomucké z 21. prosince 1634, jejíž opis zachoval nám velezasloužilý Jan Jiří Ignác Středovský v prvém svazku svých Apographa Moravica, pag. 35.—44. a uveřejnil Dr. Beda Dudík v 42. svazku sborníka cís. akademie věd ve Vídni (Archiv für Kunde oesterreichischer Geschichtsquellen, str. 213.—231.), připomíná kardinál, že jest na Moravě 636 far, ale pouze 257 farářův. Opakujeme: tehda bylo na Moravě již jenom 636 far, všecky ostatní zanikly v protikatolickém hnutí 15., 16. a s počátku 17. století. Máme sice jenom kusé zprávy o dioecesi moravské z dřívějška, ale tolik jest jisto, že počet far na Moravě býval kdysi aspoň dvakráte větší.

Třeba se ještě zmíniti o nezdařilém podniku kardinálově z roku 1614.[1]) Nedostatku duchovenstva zamýšlel pomoci nákladem klášterův. Jakožto visitator jejich, ustanovený papežem i císařem,

[1]) Kopiář 139., fol. 108. násl.

chtěl pohnouti praelaty a představené klášterův mužských i ženských, a bylo-li by třeba, přinutiti je, aby každý klášter podle svých důchodův v olomuckém semináři choval jistý počet bratří a mladíků, kteří by se chtěli věnovati stavu duchovnímu pro dioecesi. Praesentaci mladíků chtěl ponechati představeným klášterním, mladíkům pak volnost vstoupiti do řehole. Vypočítal také i výlohy: pro prvý rok třeba za každého platiti po 100 tolařích, později po 60 tolařích; za mnichy, jež měly šatiti kláštery, po 40 tolařích ročně.

Kláštery velehradský a zábrdovský měly chovati v Olomouci po 3 mniších a po 3 klericích světských, hradištský u Olomouce po 6, loucký po 5, Svatotomský v Brně a rajhradský po 2 mniších a po 2 klericích světských, novoříšský, šternberský a fulnecký po 1 mnichu a 1 kleriku, klášter Všech Svatých v Olomouci 2 mnichy a jednoho klerika, klášter králové 5, tišnovský 3 kleriky, klášter sv. Anny v Brně a sv. Kateřiny v Olomouci po 1 kleriku světském.

Úmysl tento nebyl vykonán dle současné poznámky v kopiáři: Hec (sic) ad expeditionem nec ad effectum deductum est. Proč, nepraví prameny naše; obával-li se kardinál snad zápovědi královské komory, nebo upustil od toho pro předvídaný odpor řeholí.

Nemaje dosti kněží, povoluje r. 1616 kardinál Ditrichštejn (č. 139.) faráři v Jaroslavicích konati duchovní správu i ve Slupě, budou-li jenom farníci jeho s tím spokojeni a zavážou-li se Slupští písemně, že zachovají farní budovu.

Jest s podivením, že se tehda faráři střídali až příliš často. Příčinou toho byly často skrovné příjmy praebendy. Záležely na mnoze v desátcích, kterých však farníci jednak nedávali rádi, jednak si je sobili i katoličtí kollatorové po příkladě stavův protestantských, vykazujíce faráři dosti skrovnou částku. Pán z Lobkovic (č. 8.) zadržoval desátky faráři kralickému. Vládyka Vilím Dubský (č. 5.) odňal desátky faráři bobrovskému. V Lanžhotě (č. 164.) měli asi r. 1616 faráře již bez mála od pěti let; pán (Ladislav Velen z Žerotína na Strážnici) bral desátky, dávaje faráři pouze 40 zl. a tři mty rži.[1]) Nebylo tam ani fary ani kostela,

[1]) Že přemnozí vetkostatkáři brali desátky ještě za knížete biskupa Karla Lichtenštejna, dosvědčují zprávy bez vročení, výpisy z dekanatních matrik zachované, věrojatně v neúplném počtu, kterých registratoři užili za

služby boží se konaly s církevním povolením na místě dosti těsném. Kardinál se staral, aby i zde zavládl pořádek, jakož i požádal Jana Jiřika Humpoleckého z Rybenska a Matyáše Jelitovského z Jelitova jakožto opatrovníky statku bystřického, aby se přičinili, aby faráři někdy bystřickému, tehda již žďárskému, Nikolaidovi, zapraven byl povinný ještě zbytek služby jeho. Za to Václavovi z Radostína na Vostrově (č. 27.) se vší rozhodností odpírá desátky a sýry od katolických poddaných svého panství žďárského pro haeretického faráře na Ostrově, neboť prý „takové desátky pro pořádné katolické kněží a faráře ustanoveny jsou".

Někteří faráři neměli dostatečných důchodův: z té příčiny kardinál dopsal (č. 176.) Frydrychu Čišvicovi, úředníku na hradě Lukově, že by nemohl poslati faráře do Rymic, nebudou-li rozmnoženy příjmy jeho, neboť předešlý odešel, nemaje tam výživy. Sám pak slibuje (č. 82.), že bude pečovati o zlepšení fary ve Slavoníně u Olomouce.

Nezřídka řeholníci spravovali praebendy patronů světských. Ve Slupě (č. 129.) cisterciák Šebestian Sorger z Rhura z arcidioecese salcpurské, jehož Volný (B. II. 159) činí knězem církevním; v Lukově děkanství tuším nyní vranovského (č. 41.) kněz Jan N. a ve Slavonicích (č. 161.) M. Petr Leomannus, křížovníci s červenou hvězdou z arcidioecese pražské; v Rájci (č. 140.) minorita br. Benedikt Špišský; v Křižanově (č. 223.) minorita br. Jindřich Demetrius; v Náměšti (č. 223.) minorita Benedikt Hohol a v Kostelci u Kyjova (č. 224.) minorita br. Petr Golaský.

Naopak faru, jak se zdá, již tehda inkorporovanou klášteru rajhradskému v Domášově, (č. 190.) po br. Jiljím (benediktinovi?) od r. 1617 řídil kněz církevní Stanislav Benčík; na faru u sv. Mikuláše ve Znojmě, inkorporovanou klášteru louckému, dosazen (č. 155.) praesentovaný tamním opatem Ondřej Ursylanus, dioecesán labudský; na Spytinov (č. 107.) olomucký dioecesán kněz Urban Boček a na Hvězdlice (č. 119.) Jan Germanides (Němec?).

Katoličtí kollatoři tehda dosti často postupovali biskupovi práva dosazovati faráře, a to buďto že za jednotlivých případů neznali právě vhodného kněze pro osadu, jako se stalo níže, viz

---

obal aktův farských; nezřídka lze čísti tam: ex pago N. decimas parochus non percipit, sed omnes dominus comes N. ad se trahit, a podobně. Ještě velká částka aktův farských nebyla prohlédnuta.

č. 75., 103., 112., 149., 153., nebo na vždy, chtějíce tím fary svoje zachovati katolické církvi, i kdyby jejich statky přešly snad někdy do rukou nekatolíkův. Doklad o tom máme zde v číslech 41. a 42., kde kardinál r. 1600 poroučí farářům v Rudvíkově, Radostíně, Štítarech, Lukově, Jaroslavicích a v Slupě, aby se hlásili o novou investituru u biskupského officiála, protože jemu jako biskupu olomuckému pan Ladislav Berka z Dubé a z Lipého na Meziříčí a Stolanech odevzdal plné své právo.

Se vší rozhodností hájí svého práva kardinál v č. 41. proti Anně Podstatské na Bartošovicích, že „jakožto loci ordinarius ve vší dioecesi biskupství svého olomuckého kněží na fary dosazovati i taky z nich zase, když pořádně dosazeni nejsou a investitury od něho neb officiala jeho nemají, moc má (odstraniti), jakož i jejímu bartošovskému faráři státi se může, jestliže časně jemu se praesentovati a podle pořádku od něho na touž faru investitury (se doprošovati nebude).“[1])

V mnohé příčině zajímá list kardinálův z 10. dubna 1607 mikulovskému děkanovi Mikulášovi Rexovi (Králi) a kaplanovi jeho knězi Ondřejovi. Především projevuje uspokojení, že bratr jeho Maximilian děkana v Mikulově ponechati chce i nadále, napomíná ho však, aby potom byl vlídnějším a přívětivějším a nikoli tak agrestis (nelidský, hrubý). Potom napomíná kaplana kněze Ondřeje, by, nechaje zahálky, cvičil se v kázaní obojím jazykem, českým i německým, ač chce-li budoucně býti opatřen místem dobrým. Z čehož by se dalo snadno usouditi, že r. 1607 kázalo se ve Znojmě česky i německy, ba že i čeština tam měla ještě vrch, a to tím více, protože koncept listu jest český.

Konečně svěřuje oběma inventování věcí podivínského faráře Martina Galasia čili Galašiusa. „Zapomenouc se na povinnost svou s nejakou lechkomyslnou lotrkyní, velikého vejstupku se dopustil. Toho jemu slušně tak lehce vážiti a proměniti (sic, l. prominouti) nemoha, přinucen jest jeho ku příkladu jiným dostatečně strestati dáti“. Protož jim poroučí, ihned bohda po svátcích velikonočních všecky věci na faře i jinde, kde by se jich doptali, jak obilí, dobytky i jiné nadbytky všelijaké s úřadem podivínským zinventovali a zaopatřili, aby až do další resoluce všecko to

[1]) Dvě věty v konceptu kusy jsou nedoplněním přetržených slov, jedno slovo nelze přečísti ani uhodnouti.

v celosti zůstávalo. Kněze pak Martina mají přivézti a dostaviti na Chrlice, odkudž bude dodán na Víškov. Než provinilý kněz dostav o tom vítr, zběhl dle konceptu z 24. dubna t. r., ač byl požádán pan Ladislav Velen z Žerotína, by úředníkem svým dal na něho bedlivý pozor.

Nebude nemístno, jmenovati zde také praesentatory-patrony dle našich písemností, aspoň do roku 1618 (mimo duchovní a mimo města královská) s prominutím titulů jejich, však s připojením far jejich, jakož i čísla, podle nichž lze nalézti je v následujících regestech.

Maximilian z Ditrichštejna, bratr kardinálův: Selec (34).

Jan Kryštof Pruskovský z Pruskova: Bzenec (62), Vracov (63, 117, 209), Hradec (143).

Karel kníže Lichtenštejn: Moravičany (48), Dolany (55), Medlov (61), Drahany (74), Lednice (75), Uherčice, nyní Určice (87), Lhota (která? 93), Hradečná (147).

Lukáš Dembinský z Dembině na Střílné jako poručník sirotka po Vilému Zoubkovi, nejvyšším písaři markrabství Moravského: Moštěnice (50).

Albrecht Václav Eusebius Valdštejn: Rymice (51), Slušovice (98, 152), Vsetín (99), Pržno (112).

Filip St. Borynský z Roztropic jako poručník: Koryčany (52).

Bertolt z Tvorkova a z Kravař na Raduni: Raduň (53).

Jan St. Kavka Říčanský z Říčan na Vlachovicích jako poručník sirotka Viléma Zoubka: Zdounky (58).

Jan St. Bruntálský z Vrbna a na Frýdku: Šilheřovice (71).

Karel Haugvic z Biskupic na Roketnici: Opavice (73), Kokory (100).

Ctibor Sirakovský z Pěrkova: Stará Ves u Místka (88).

Jan St. Kavka Říčanský z Říčan: Lideč (92 , Brúmov (94), Kostelec in feudo (95), Bučovice (114).

Lukrecia Valdštýnová, rodem Nekešovna na Vsetíně: Fryšták (101), Rymice (103).

Jan St. Želecký z Počenic na Všechovicích: Všechovice (102).

Gabriel Horecký z Horky na Cimburku: Koryčany (118).

Jan Drnovský z Drnovic na Rájci a Kounicích: Rájec (140).

Salomon Moš z Bittendorfa na Slavkově a Zlatnice: Slavkov (148).

Vratislav Bernart ze Stvolové na Drahanovicích: Drahanovice (149).

Karel Kryštof Podstatský z Prusinovic na Veselíčku, Zborovicích a Velkých Lesinkách: Újezdec, nyní Velký Újezd děkanství lipenského (153).

Ladislav Popel z Lobkovic na Šternštejně, Novém městě Rybnících (sic) a Holešově: Myslošovice (165).

Benedikt Palašty: Slavičín (207).

Jan St. Kavka Říčanský z Říčan na Vlachovicích a Brumově společně s Františkem Serényim de Minori Seren na Vlachovicích: Vlachovice (182).

Václav z Zástřizl na Boskovicích, Morkovicích a Svatobořicích: Morkovice (183).

Jan Čejka z Olbramovic: Bystřice nad Pernštejnem (183).

Jan Jiří Humpolecký Osovec z Rybenska: Bítiška (210).

Mimo to vyskytují se Ladislav Berka z Dubé jakožto patron na Hrádku (Erdberg č. 411), Vilím Dubský na Bobrové (č. 5) a pán z Lobkovic (č. 8) na Kralicích. Nemohu si tou dobou vysvětliti, jakým právem Ladislav Velen z Žerotína se vkládal do praesentace na Podivín, kteráž přece příslušela (č. 15) kanovníkovi olomuckému Arnoštovi Masiovi.

Zvláště pak u Dichrichštejna vytknouti dlužno jeho náklonnost k cizincům, jimiž byl obklíčen stále. Na svou korrespondenci vlašskou a španělskou potřeboval nezbytně sekretáře, ale zaráží poněkud, že když mu kratičkou dobu sloužili jako familiares, vysvětil je na kněžství a zaopatřoval v kapitolách. Tak Janu Perdomusovi, rodem Italu z Cocconata u Alessandrie, již roku 1603 udělil svěcení kněžské, načež po pětileté službě jakožto biskupský kaplan a caudatarius obdržel přímluvou jeho uprázdněný (po Eustachiu a Boxen) kanonikát brněnský. Podobně Tomáš Manuel čili Emanuelis z Acrimonta, z dioecese urgelské ve Španělích, vysvěcený o veliké noci r. 1606 za kněze, slouživ kardinálovi jako kaplan a caudatarius, stal se 21. března 1610 oltářníkem u sv. Jakuba a čestným vikářem, načež přičiněním kardinálovým dosáhl na císaři Matyáši královského kanonikátu u sv. Petra v Brně. Kapitola sice se zdráhala vykázati jemu residenci, zejména proto, že nezná jazyka. Ale kardinál se ho ujal vší silou 27. ledna 1613, dokládaje, že Tomášova neznalost jazyka není taková, aby proto měl býti vyloučen od užívání praebendy,

s níž nad to není spojena duchovní správa, když dostáti může svým povinnostem v kostele a jiným úřadům jemu příšlušným a prospěti kostelu způsoby jinými. Uplynul-li delší čas od praesentace, nezavinil toho on, nébrž jejich odklady. V tom však případě doplňuje to jakožto ordinarius, nebo vlastně jménem papežovým jemu kanonikát uděluje znova. Nelze ničeho vytýkati jeho životu a jeho mravnému chování. Bude-li kapitola ještě předstírati pramalicherné nedostatky (minimos quosque latiorum sic, l. alios defectus), pokud uzná zapotřebí, se vší přísností zakročí, neboť více záleží na životě, nežli na jazyku: (neznalost jazyka, zdá se, v tomto případě také považoval za malichernou závadu). Ujal se prý Manuele u císaře, aby praebendy kanovnické skutečně užil a pro stáří zaopatřen byl. Pročež mocí svaté poslušnosti poroučí kapitole zrušiti prvotné usnesení a v 9 dnech uvésti jej v držení praebendy a těchto devět dní považovati již za trojí lhůtu při napomínání předepsanou, jináč by přikročil k censurám a jiným prostředkům právním.

Podobně věrojatně přímluvou jeho dosáhl Julius Caesar Macellus, rodem Ital z Piedemonta, roku 1608 praesentace na kanonikát brněnský. Roku 1610 dne 3. dubna ustanoven také farářem v Moravičanech. Protože neznal jazyka lidu, zavázal jej kardinál chovati tam stálého kaplana, kněze hodného, jehož by mohl schváliti sám nebo officiál jeho. Uložil mu zároveň, aby nejméně dvakráte za rok navštívil faru a staral se řádně o budovy, připojiv podmínku, že fara má ipso facto platiti za uprázdněnou, kdyby zástupce farářův byl neschopen, nebo kdyby se mu dostávalo malého platu, nebo kdyby nějaké tím škody utrpěl kostel nebo farníci.

Za doktora Jeronyma Picenarda, svého osobního lékaře jakož i lékaře stavův markrabství Moravského, kterýž byl přijal tonsuru teprve 29. ledna 1614, přimlouvá se již 9. listopadu 1616 u olomucké kapitoly a také u jednotlivých kanovníkův a zase 11. listopadu t. r., aby mu popřáli praebendy kanovnické v Olomouci, uprázdněné úmrtím M. Daniela Hayliga, ačkoliv jindy odmítal intervenci za ty, kdož dosud byli laiky aneb neměli triennia na některé katolické universitě.

Tolik zatím v této příčině.

Jednoho aktu dlužno vzpomněti. Jesti zde koncept listu opatu hradištskému, kterým se vymlouvá kardinál, že mu nemůže

splatiti dluh 2000 zl., ale že vydá mu stříbrné náčiní za 1000 zl., jež může prodati a uspokojiti zemského rentdynera Kandelbergera. Na rubě jest anathema, kterým měl býti zajištěn řeholnicím kláštera, blíže nepovědomého, snad u sv. Josefa v Brně, pobyt v něm a jejich statečky. Zajímavý jest akt, neb jest to asi výrok poslední toho druhu, proto tuším nebude nemístno, otiskneme-li jej zde v plném znění.

Auctoritate omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, firmiter et sub interminatione anathematis inhibemus, ne quis praesentes virgines seu sanctimoniales a divino servitio, cui sub vexillo castitatis subiectae sunt, abducat, nullus earum bona surripiat, sed ea cum quiete possideant. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, maledictus sit in domo et extra domum, maledictus in civitate et in agro, maledictus vigilando et dormiendo, maledictus manducando et bibendo, maledictus ambulando et sedendo, maledicta sunt caro eius et ossa et a planta pedis usque ad verticem non habeat sanitatem. Veniat super illum maledictio hominis, quam per Moysem in lege filiis iniquitatis Dominus permisit. Deleatur nomen eius de libero (sic) viventium, et cum iustis non scribatur. Fiat pars et haereditas eius cum Cain fratricida, cum Dathan et Abiron, cum Anania et Saphira, cum Simone Mago et Juda proditore, et cum eis, qui dixerunt Deo: Recede a nobis, semitam viarum tuarum nolumus. Pereat in die indicii, devoret eum ignis perpetuus cum diabolo et angelis eius, nisi restituerit et ad emendationem venerit. Fiat. fiat.

Naše písemnosti dosvědčují dále, že byla tehda fara v Uhřicích u Dambořic (č. 56, 205), v Dobročkovicích (č. 89) a v Šilheřovicích (č. 70), o kterýchžto farách nevěděl Volný. U Šilheřovic není a nemůže býti pochybnosti, že míněna jest ves přifařená nyní do Hátě děkanství hlučínského v pruském Slezsku, protože installátorem zde byl farář z Ostravy, nyní vůbec Moravskou Ostravou zvané. Že byla fara v Uhřicích, příslušných nyní farou do Milonic, a nikoli v Uhřicích jiných, dokazuje dočasná jejich unie kanonická s nedalekými Otnici r. 1610 (č. 56), což tím jest věrojatnějším, že farář uhřickootnický uváděl faráře v Želeticích. Nyní by ovšem unie far vzdálených kolem 10 kilometrů nebyla uskutečněna, ale tehdy rozhodovaly jiné příčiny, jako na př. příslušnost k jedné vrchnosti.

Ještě několik jen slov o způsobě, kterak jsem určoval osady téhož jména. Installátorem býval vždycky buďto některý hodnostář, kanovník nebo děkan okresní, nebo farář ze sousedství. Z té příčiny jsem soudil, že na Slavičín (č. 207) uváděl farář z blízkého Újezda děkanství nyní klobouckého, Ujezd u Brodu,

u lidu vůbec Újezdec (říká se v Újezdci[1]), sotva měl tou dobou katolického faráře. Na Budeč děkanství jemnického (č. 202) uváděl asi farář z Velkého Újezda, rovněž i na Štítary (č. 203), maje obě ty osady po ruce. Újezdec (č. 146, 153) míním, že jest osada nyní Velký Újezd děkanství nyní lipenského, neboť presentoval Karel Kryštof Podstatský z Prusinovic a installátorem byl farář tršický Tančík; za to míním, že (č. 180) farář ze Šitbořic installátorem býti mohl pouze v Újezdě děkanství nyní židlochovského. Lukov o němž č. 41, dle patrona fary Ladislava Berky z Dubé a z Lipého a dle jiných osad jmenovaných tam, jest zřejmě osada nyní děkanství vranovského (německy Luggau).

Latinizovaná jména v našich aktech nejsou dosti ustálena. Na příklad jednou osobou jest (č. 74.) Tomáš Rectorides, farář v Určicích, a (č. 87.) Tomáš Rectorius, jako není rozdílu mezi č. 7., 71. a 88, kde farář ostravský se jmenuje Jan Tulechius a zase Tulachius. Úmyslně ponechávám latinskou koncovku u s i při skloňování jmen po příkladě tehdejších písařův, by bylo zřejmo, jak se psali ti lidé. Pozdější kanovník brněnský Gesinger, někdy i Gesninger, psán byl prve důsledně Gesniger. Valentin Sulla (č. 19144) a Valentin Šula (Ssula, č. 216) nejsou asi také rozličné osoby.

Zajímavou poznámku nalezl jsem na investituře pro Vracov z 26. dubna 1618 (č. 209), kteráž jest dokladem, že již tehda nově investovaní faráři dávali konsistorním úřadníkům peněžité dárky. Dole totiž poznačeno ve třech řádcích pod sebou: ad Vrbanow 2 f., ad Biskupicz 2 f., ad Wraczow 2 f. Že výklad poznámky jest správný, dosvědčí přípisek investitury na Rymice (č. 51): nihil dedit a na Želetavu z roku 1610 (č. 54): nihil dedit, nec personaliter comparuit. Pamětliv zásady de mortuis nil nisi bene, nechci posuzovati; dodávám jenom: Farář, jak vidíme, nebyl tehdy povinen osobně dojíti k investituře, mohl se dáti investovati per procuratorem.

V následujících regestech kanonikáty a vikariáty s místy oltářníkův jsou pominuty, nebyly-li uděleny osobám prve v duchovní správě činným. Co do citátů z Volného O. V. 14 znamená že táž věc připomenuta v 5. svazku topografie arcidioecese olo-

[1]) Na faře šumické jsem viděl poznámku p. děkana Soviče († 3. listopadu 1858): in Augesdtz, t. j. nic jiného než Újezdec.

mucké, na str. 14., V. B. III. 19 znamená, že osoba neb věc připomenuta v 3. svazku brněnské dioecese z pramene jiného, Sr. O. I. 439, že, co Volný praví v 1. svazku arcidioecese olomucké na str. 439, dlužno opraviti dle zpráv našich.

Aby laskavý čtenář nalezl snáze, co hledá, sestavil jsem abecední seznam měst a míst, o jejichž faře, kostele, faráři nebo vůbec o jejichž duchovní potřebě se jedná v našich písemnostech. Podle připojeného čísla beze vší obtíže hledati lze v následujících regestech.

Bartošovice 26. Bilovice u Podivína 29. Biskupice 18, 211, 221. Bludov 115. Bobrová 5, 46, 128. Bohdalice 204. Bohuchvalov (Hohndorf) 13. Bohuslavice 224. Bojanovice 217. Bojkovice 214. Bořitov 93. Boskovice 140, 162. Brno u sv. Jakuba 185, 194. Brno Staré u sv. Mikuláše 194. Brúmov 25, 35, 69, 92, 94, 182, 184, 214. Brušperk 31. Břest 123, 189. Březová u Hradce 47. Bučovice 114, 120. Budeč 38, 110, 146, 202. Budišov 43. Bystřice nad Pernštejnem 19, 22, 191. Bystřice Velká u Olomouce 44, 211, 216. Bíteš 10, 24, 145, 190. Bítiška 210. Bzenec 62, 63, 117, 172, 195, 209.

Citov 78, 113, 198.

Dlouhá Loučka 121. Dobročkovice 89. Dolany 55, 91. Domášov 190. Drahanovice 146, 149. Drahany 76. Drásov 78 a Dražejovice 31. Drnholec 226. Dub 113, 192, 198, 216. Dyjákovice 9, 16, 23.

Fryšták 100, 146, 176. Greifendorf 84. Guntramovice u Budišova 106.

Hlučín 3, 53, 81. Holešov 146, 164. Hostěradice 23. Hradec 47, 143. Hradečná 147. Hrádek 4, Hradiště Uh. 156. Hrobník 133. Hrušovany 226. Hříše Stará 156. Hukovice 206, 208. Hulín 124, 125. Hustopeče město 187. Hvězdlice 119.

Charváty 192.

Jaktař 30, 47, 49, 68, 172. Jaroměřice 221, Jaroslavice 42, 139, 166. Jemnice 220. Jestřebí 199. Jiřice 64.

Kamenná Horka 179. Kdousov 2. Kelč 102. Ketř 167, 168, 174, 219. Klimkovice 14. Klobouky za Brodem 58, 69. Kojetín 70. Kokory 78, 101, 160. Koryčany 52, 118. Kostelec u Kyjova 95, 224. Kralice 8, 101. Královo Pole 66. Kroměříž 36, 50, 51, 52, 58, 62, 70, 98, 99, 100, 103, 118, 121, 125, 163, 186, 189. Křižanov 223. Kučerov 188. Kunštát 222. Kuřim 218. Kyjov 95, 186, 224. Kynice Moravské 218.

Lanžhot 163. Laškov 85. Lednice 75. Letovice 222. Lhota děkanství bystřického? 93. Líbavá 199. Lideč (nyní Lidečko) 92. Líšeň 225. Lištice (Leysnicz) 133. Loděnice 111. Lukov děkanství nyní vranovského 41. Lulč 31, 72, 120.

Medlov 60, 111. Medle u Úsova 61, Meziříčí nad Oslavou 57, 79, 90, 181. Mikulov 34, 75, 97, 116, 122, 124, 127, 132, 136. 187, 200. Místek 177. Mladoňov 147. Modřice 60, 130. Mohelnice 59, 61, 115, 147, 173, 204. Moravany 77. Moravičany 48. Morkovice 183, 184. Moštěnice 50. Myslošovice 146, 164.

Náměšť 223.

Obřany 76. Olomouc u sv. Blažeje 138. Olomouc u bl. PM. 36. Olomouc vůbec 135. Opava 30, 40, 49, 81, 143, 148, 219. Opavice 73. Ořechové 77. Osoblaha 73, 134, 137. Ostrava 7, 26, 71, 73, 81, 88, 169, Ostrov 27, Otnice 56, 157.

Pavlov 90. 213. Penčice 151, Petrovice Velké 168, 174. Podivín 15, 20, 29, 217. Pržno 112, 146, 152. Příbor 126. Přímětice 150, 201. Pustiměř 105, 106.

Radostín 41, 90, 181. Raduň 17, 53. Rájec 140, 162. Rataje u Kroměříže 6, 21, 184. Roketnice 160. Rozsochy 44. Ruda u Meziříčí 90. Rudvíkov 41, 57, 90. Rychaltice 169. Rymice, 51, 103, 176.

Sebranice 222. Sedlnice 206. Selec 34, 122, Senice 149. Slatěnice 19. Slavičín 25, 207. Slavkov u Opavy 148. Slavonice 161. Slavonín 82. Slup 42, 129, 139. Slušovice 98, 112, 152, 176. Spytinov 107. Stará Ves u Místka 88, Stařič 31, 178. Starvičky 200. Stínava 74. Strážnice 123. Střelice 67, 215. Studená 109. Svitavy 86, 171.

Šardice 197. Šatov 165, 166. Šilheřovice 71. Šitbořice 83, 131, 180. Šlapánice 196. Štítary 41, 203. Švábenice 175.

Telnice 225. Telč 38, 54, 108, 109, 110, 156, 158, 159, 161. 212. Těšnovice 45. Tišnov 1, 145, 210. Topolany 37. Trstenice 104, 154. Tršice 91, 153, 211, 216. Tuřany 65, 157, 194, 205.

Uhřice u Dambořic 56, 205. Újezd děkanství nyní židlochovského 32, 180. Újezd pol. okresu brodského, děkanstvi klobuckého 207. Újezd Velký u Jemnice 150, 202, 203. Újezdec, nyní Velký Újezd děkanství lipenského, 146, 153. Uničov 49, 68, 121, 173. Určice 74, 87. Urbanov 108, 159, 211. Úsov 59, 141.

Vážany 66, 67, 76. Víškov 37, 66, 72, 105, 114, 119, 120, 168, 175, 188. Vlachovice 35, 182. Vlkoš u Kyjova 63, 209. Vojnovice 13. Vracov 63, 117, 195, 196, 209. Vsetín 99, 152. Všechovice 102. Výmyslice 104, 144. Vysoká 134.

Zaječí 28, 122. Zdounky 21, 58. Znojmo 39, 64, 129, 142, 155, 165, 166, 201. Zvole děkanství bystřického nad Pernštýnem 20, 33. 191. Zvole u Zábřeha 204.

Žarušice 193. Žďár 22, 33, 170. Želetava 54, 158, 212. Želetice 12, 56, 33, 197.

1602.

1. — 18. ledna. Abatyše kláštera tišnovského nezastala se kněze Adama Ganzera, faráře tamního, když farníci na něj mocně sáhli, a nestála o to, aby tam nadále zůstal, pročež on také, nemaje u ní lásky ani ochrany, o jiné místo žádal. Kardinál poroučí, by zastavil služby boží, pokud se farníci nepodrobí a o absoluci žádati nebudou, zároveň napomíná abatyši, by nařídila, by jemu jako faráři do sv. Jiří dávali, co mu spravedlivě přísluší. (V. kop. 39 fol. 6.)

2. — Asi v prosinci ujímá se faráře kdousovského, by nebylo mu platiti na koně zbrojného, neboť tato fara náleží k biskupství a vysazena jest ze stolních statků.

1607.

3. — 30. ledna. V Hlučíně neměli ještě kněze, faráře stálého dosazeného. Kardinál jim chtěl poslati kněze hodného, učeného, rodiče moravského, Tomáše Nageliusa, který teď nedávných časův z Říma se vrátil; nemají-li

jiného hodného, žádá p. Pertolta z Kravař, aby toliko pro toho kněze s praesentací poslali.

4. — 1. února p. Berkovi po druhé o zaslání věcí faráře Reinharta Almanna na Hrádku, již 1606 ustanoveného.

5. — 11. února naděje se, že vládyka Vilím Dubský knězi faráři na Bobrové Janu Vydrovi odňaté desátky nějaké zase navrátiti a vydati poručí. (V, B. III. 69.)

6. — 22. února na stížnost kněze Jana Urbanidesa, faráře z Rataj, že mu kollátor p. Zoubek faru vypověděl, táže se, proč tam nechce býti farářem.

7. — 1. března úřadu ostravskému, by vydal pozůstalost Ondřeje Karasa k záduši knězi Janu Tulechiusovi, faráři ostravskému.

8. — 12. března p. z Lobkovic, by se desátek nezdržoval knězi Vincentymu, opět faráři v Kralicích.

9. — 16. března p. Pertoltovi Bohobudovi z Lipého a na Krumlově, nejvyššímu maršálkovi království Českého, aby knězi Vavřinci Ginzeliusovi v Dásově (sic l. v V. Dyjákovicích, sr. č. 16), řádně dosazenému, překážka se nečinila v jeho povolání; 6. dubna by jej tam farářem ponechal i nadále, nebo jiného kněze katolického praesentoval.

10. — 21. března tišnovské převořiši o Jakubovi Štiflidesovi, faráři v Bíteši, obviněném z neřádného chování; kardinál mínil na místo jeho poposlati kněze Adama Caliniusa.

11. — 24. března p. Ladislavovi Berkovi, že na jeho faru nebude lze dosaditi Kryštofa Methudia, jenž nebyl dioecesanus a ještě neměl ordines maiores.

12. — 26. března p. Bohušovi z Zástřizl a Filipovi Borynskému o opravě kostela v Želeticích, za předešlých držitelů dědiny velikou nedbanlivostí zpuštěného.

13. — 1. dubna prosí císaře, by kostely v Bohuchvalově (Hohndorf) a Vojnovicích na Opavsku, rytířem Kašparem Střelou před málo lety vystavěné pro katolické služby Boží, do nichž nápadníci statkův jeho uvedli praedikanty haeretické, byly vráceny biskupovi na obsazení.

14. — 1. dubna prosí císaře, by poručil hejtmanovi knížetství Opavského, aby z kostela v Klimkovicích uvedení tam p. Janem Starším Vlčkem z Dobré Zemice haeretičtí praedikanti vybyti a fara tamní zase osazena byla kněžími katolickými.

15. — 3. dubna p. Ladislavovi Velenovi z Žerotína na Moravské Třebové, Zábřehu a Břeclavi nemůže propustiti do Podivína kněze Václava Vichrovského, jenž od sv. Jiří na jiní místo jest podán. Faru v Podivíně vypověděl, nemaje k tomu práva, Martin Galašius kollátoru Arnoštovi Masiusovi, kanovníku olomuckému, dopustiv se dle konceptu z 10. téhož měsíce vejstupku s „lotrkyní“, začež měl býti dopraven na Víškov, ale (konc. z 24. téhož) „zběhl“.

16. — 4. dubna p. Pertultovi Bohubudovi z Lipého odpovídá na stížnost jeho na kněze Vavřince (Ginzeliusa), faráře ve Velkých Dyjakovicích, jehož od sv. Jiřího příštího nechtěl míti.

17. - 6. dubna žádá pana suffragána, aby M. Pavlovi Costruchovi, subdiakonovi, udělil extra tempora ostatní ordines maiores, aby od sv. Jiří farářem byl v Raduni.

18. — 7. dubna p. Ladislavovi z Šlejnic, jenž nejsa ani zákonným poručníkem manství biskupského, jak psal Adam Polonides, farář z Biskupic, násilně v kostele přes zápověď kardinálovu dal pochovati tělo nebožky Rogojské; táže se, proč to učinil?

19. — 17. dubna p. Janovi Jiřímu Humpoleckému z Rybenska a p. Matyášovi Jelitovskému z Jelitova, kteří místo Jakuba Nicolaidesa za faráře v Bystřici míti chtěli nynějšího faráře ze Slatěnic Valentina Sullu, odpovídá, že se teprve resolviruje.

20. — 24. dubna oznamuje p. Ladislavovi Velenovi z Žerotína, že na faru v Podivíně „praesentovaného kněze Jakuba Muskaliuse (sic), jenž posud v Kroměříži při kostele sv. Mauricího zuostával a pokojně se choval, dosadil", kněze pak Václava Vichrovského na fařeˇ zvolské do dalšího času zanechati chce.

21. — 9. května p. Zoubkovi na opětnou jeho žádost strany kněze Tomáše Rectoriusa, aby jemu na jeho praesentaci na fary zdouneckou a ratajskou investituru dal, „na ten čas místné odpovědi dáti nemuože; sámť dobře ví, že taková uný dvú far a chování kaplana k rozšíření religi svaté prospěšna nebývá."

22. — 23. května p. Janovi Jiříkovi Humpoleckému z Rybenska a p. Matyášovi Jelitovskému z Jelitova, na ten čas opatrovníkům statku bystřického, na žádost Jakuba Nicolaidesa, tehda již faráře v městě Žďáře, by poručili „zaplatiti mu ještě nětco služby jeho farářské, co v městě Bystřici byl".

23. — 30. května opět si stěžuje císaři Rudolfovi, že p. Pertolt z Lipého „lonského roku faráře z Hostěradic vybyl a na místo jeho tam predykanta heretyckého dosadil, nyní zase znovu farář Velkých Dyjákovic se vytiskovati a místo toho zase též heretycký predykant dosazovati usiluje."

24. — 12. června p. Janovi Divišovi z Žerotína na stížnost kněze Adama Caliniusa, faráře ve Velké Bíteši, že se jemu nějaký jeho poddaný kazatel pikartský v úřad farářský lehkomyslně vtírá, žádá, by se faráři řádně dosazenému překážka nečinila, též by farníci dle své povinnosti opravili zpuštěnou faru v Bíteši.

25. — 2. srpna p. Benediktovi Palaštovi. Zprávu jeho o úmrtí Ondřeje Pareciusa, faráře slavičínského, přijav, kněze Jakuba Clenidisa, nynějšího faráře v Brúmově, na tu faru dosaditi chce, bude-li hodným uznán.

26. — 12. srpna pí. Anně Podstatské na Bartošovicích: na psaní její děkanovi ostravskému strany faráře bartošovského, hájí svého práva, dosazovati faráře i na statcích dědičných.

27. — 21. září p. Václavovi z Radostína a na Vostrově odpovídá na psaní jeho o vydání nějakých desátkův a sýrův od poddaných panství žďárského faráři ostrovskému, že takové desátky pro pořádné katolické kněží a faráře jsou ustanoveny; poněvadž tam takový se nechová, nemůže žádosti jeho vyhověti.

28. — 9. října mocný list na obhájení vinohradů v Horách přítluckých — slove „dlouhé čtvrti“ — po nebožtíku kněži Martinovi Lejkhartovi, někdy faráři v Zaječí.

29. — 26. listopadu vytýká p. Ladislavovi Velenovi z Žerotína na Třebové, Břeclavi a Zábřeze, že ho došla zpráva, jako by se byl nedávno zmocnil kostela v Bilovicích, kterýž od starodávna byl filialis fary podivinské, kostelníkovi mocně odňal klíče a odevzdal člověku religí svaté katolické odpornému.

30. — 6. prosince faráři jaktarskému (dole na konceptě napsáno snad jeho jméno: Andreas Nicolaides) posílaje kněze Jiříka Mertina z Mnichova do Opavy, aby tam farářem dosazen byl, poroučí, by „nežli od panuo komisařuov tam do Opavy vyslaných povolen bude, na faře v Jaktaři zůstaval, tam také uctivým bytem, náležitým vychováním, jídlem, pitím, též šaty ložními opatřen byl.“ V listě p. z Donína, praesidentovi, téhož dne daném, nazývá se Jiřík Lukáš z Mnichova, Bavor. Uvedl jej do Jaktaře vládyka Mikoláš Oteslav z Kopenice. Jinde, jako na př. praesidentovi p. z Donína z téhož dne, slove Jiřík Lukáš, po německu Lucas.

1608.

31. — 3. ledna na Dražejovice investován po smrti Filipa Tišnovského František Dirsius. Uváděl jej Vavřinec Strobelius, farář v Lulči. (V. O. III. 487.) Pro téhož Dirsia byla již hotova investura pro Staříč, odkudž tajně (clanculo) odešel farář Stanislav, nyní děkanství místeckého, 12. října 1607, uvésti jej měl Jiří Petrasius, farář z Brušperka.

32. — 9. srpna na kanonikát kroměřížský a inkorporovanou biskupem Stanislavem Pavlovským faru v Újezdě, když kanovník olom. Martin Václav z Greiffenthala povýšen byl na archidiakonát, olomucký a brněnský kakanovník Jan Perger z Pergu, s povinností „pensionario“ platiti ročně 20 hřiven po 64 groších.

33. — 15. srpna na Zvoli blíž Bobrové inv. po smrti Konrada Hartunga Balthasar Vadilanus řehole cist. ze Žďára. Uv. Václav Clavides, farář města Žďára.

34. — V říjnu na Selec (Voitelsbrunn) inv. Leopold Fuxius. Uv. Ondřej Gesniger, děkan mikulovský.

35. — Též na Brúmov po resignaci Jana Frideliusa inv. Jakub Muscala. Uv. Albert Grinerus, farář z Vlachovic.

36. — Dle konc. z 25. listopadu u bl. P. M. v Olomouci farářem byl Jiří Maximilian Bernerus, jemuž se vytýká, že sezdal příslušníky děkana kroměřížského.

37. — Dle konc. z 2. prosince v Topolanech u Víškova farářoval Martin Petrovský, na něhož si stěžovali farníci.

38. — 3. prosince na Budeč po propuštění Jana Trojraka inv. Stanislav Cholevius. Uv. Tomáš Nagalius, děkan a farář z Telče.

1609.

39. — K. z 26. května děkanem ve Znojmě byl převor loucký Jiří Sumbaldus.

40. — K. z 15. června. V Opavě byl jediný kaplan. Kardinál vyslovuje uznání kněži Alexandrovi, guardianovi u sv. Ducha, a Felixovi, převorovi u sv. Mikoláše, za jejich ochotu, vypomoci jemu.

41. — K. z 15. září. Kardinál nařizuje M. Kristofu Methudiusovi, faráři rudvíkovskému, a Václavu Bojatkovi, radostínskému, rovněž Tomáši Sigeliusovi, faráři štítarskému, a Janu N. řádu křižovnického, lukovskému, aby během měsíce se přihlásili o investuru u biskupského officiála.

42. — Podobně Štěpánovi, faráři v Jaroslavicích, a Petrovi, faráři v Slupě (Zulnensi, sic).

43. — 10. října. Budišované si stěžují, že jejich farář se zbláznil.

44. — 28. listopadu. Na Rozsochy investován Albert Grenden, dioecesán. Uv. Valentin Sulla, farář z Bystřice.

45. — K roku 1609 asi náleží záznam na konceptě listiny, že J. U. baccal. Václav Trompus stal se kanovníkem (rozuměj olomuckým, koncept nedopsán,), týkající se faráře Lutnera z Těšnovic: In simili: Honorabili in Christo nobis dilecto Joanni Lutnero, parocho nostro Tiessnovicensi, salutem. Koncept nemá víc o něm.

1610

46. — 30. dubna. Z dioecese propuštěn kněz Jan Vydra, snad bývalý farář v Bobrové (viz. č. 5.).

47. — 20. února na Hradec, Březovou a filiálky invest. Matěj Závadský. Uv. M. Mikuláš Cassoviades, farář v Jaktaři. (Sr. O. IV. 300.)

48. — 3. dubna na Moravičany ustanoven Julius Caesar Macellus, kanovník brněnský. Protože nezná jazyka, povinen jest chovati tam kaplana stálého. Hyacint Biltgostion dle Volného O. IV. 35 koncem dubna 1610, praesentovaný od Julia Macella, kanovníka, pro tu faru byl dle připomenutí v úvodě kaplanem jeho, čili, jak tehda říkali, viceparochus, (náměstek farářův).

49. — 21. dubna na Jaktař po povýšení předchůdce Mikuláše Cassoviadesa na faru v Uničově (srov. č. 68.) invest. dioecesán Valentin Curatus. Uv. Václav Perger a František Parvus, kaplani opavští. Investitura zněla původně písařovým omylem pro Stanislava Rudinského.

50. — Téhož dne na Moštěnici „legitime vacantem“ inv. Jan Urbanides. Uv. Stanislav Rudinský, děkan z Kroměříže. (Ol. V. 187).

51. — Téhož dne na Rymice inv. Petr Sobelius. Uv. týž děkan.

52. — 26. dubna na Koryčany po odstranění Martina Bzeneckého invest. Jakub Bocatius. Uv. týž děkan. (V. Ol. II. 179.)

53. — 28. dubna na Radouň invest. dioecesán Ondřej Kopa. Uv. Řehoř Suiderus, děkan v Hlučíně.

55. — Téhož dne na Želetavu inv. Jonáš Caudelius (Koudela?) Uv. Jan Benčík, děkan v Telči.

55. — 29. dubna na Dolany inv. Jiří Celaeus po odstranění předchůdce Šimona.[1]) Uv. Jindřich Milvius de Rupe, honoris vicarius v Olomouci. (Ol. V. 14.)

56. — Téhož dne na Želetice na manství inv. Vincenc Šivkovius. Uv. Jan Zeborovský, farář v Uhřicích (u Dambořic) a Otnicích.

57. — Téhož dne na Rudvíkov inv. (po povýšení Kryštofa Methudiusa (Strachoty?) na jinou faru (Zdounky, sr. č. 58) Martin Clemens. Uv. děkan z Meziříčí.

58. — Téhož dne na Zdounky invest. Kryštof Methudius (Strachota?). Uv. děkan kroměřížský. — V konceptě bylo: In Zdaunek per promotionem Vincentii Sinek ad aliam parochiam vacantem; slova: per promotionem až parochiam jsou přetržena. Rovněž přetrženo dole připsané: Petrus Baross, parochus Klobucensis.

59. — Téhož dne na Úsov invest. Adam Vitriarius (Sklenář?). Uv. děkan mohelnický Martin Mauer.

60. — 1. května na Medlov inv. Mikuláš Hrubský, dioecesán. Uv. Matouš Herbst, farář z Modřic. (Sr. B. I. 375.)

61. — 12. června na Medlicu Úsova inv. Jiří Molitor, dioecesán, po svobodné resignaci Daniele Neykircha. Uv. Martin Mauer, děkan mohelnický. (Sr. Ol. I. 439.)

62. — 18. května na Bzenec inv. dioecesán Jan Hýl. Uv. děkan kroměřížský Stanislav Rudinský. (V. Ol. II. 146.)

63. — Téhož dne na Vracov a filiálku Vlkoš po postoupení Jana Hýla do Bzence inv. Stanislav Polonides, dioecesán. Uv. předchůdce Jan Hýl, farář ze Bzence.

64. — 17. května na Jiřice inv. Daniel Agricola. Uv. děkan znojemský.

65. — 16. září potvrzen ad vitae suae tempora Jiří Pistorius na faře v Tuřanech a dána mu moc volně naložiti se jměním pro případ smrti.

66. — V září (den neudán, ut supra) na Vážany u Rousinova po odstoupení Šebestiana Stubrachia inv. Jiří Žilinský (Zolnensis), kartusián z Králova Pole. Uv. děkan víškovský Matěj Jankula.

67. — Téhož dne na Střelice inv. Šimon Simonides po postoupení br. Jiřího Žilinského. Uv. Jiří Žilinský, farář z Vážan, (B. I. 237.)

68. — V říjnu na Uničov inv. Mikuláš Kassoviades, dioecesán (konc.: datum Cremsirii in arce residentiae nostrae episcopalis die (kolikátého, není napsáno,) Octobris MDCCX; prvé C přepsáno na místě omylem vypsaného druhého D, druhé C přetrženo kolmou čárou. (V. O. I. 417.) — Kassoviades byl prve vikářem v Olomouci, kteráž prebenda mu zůstala. Nástupcem pro Jaktař ustanoven 21. dubna 1610, viz č. 49. Nemoha v Jaktaři obstáti, věrojatně do Olomouce se vrátil a obdržel v říjnu t. r. zase Uničov.

69. — 5. listopadu na Klobouky pol. okresu brodského inv. Adam N. (sic). Uv. Petr Baroš, farář z Brúmova.

---

[1]) V konceptě jest po zmínce: o odstranění faráře Šimona a o právu knížete Karla Lichtenstejna na kolláturu: cuius collatio ad praefatum Illmum Dnum pertinere dignoscitur jest poznámka: Vide fol. 60. Anno 95. t. j. 1595.

70. — 28. listopadu na Kojetín po úmrtí Matouše Laurentiusa inv. Václav Hanzlerus. Fara nebyla obsazena po dvě léta „propter nonnullas difficultates inter episcopum et dom. Weychhardum comitem de Salmis de iure patronatus“. Uv. Valentin Curatus, děkan z Kroměříže. (V. O. II. 137.)

71. — 30. listopadu na Šilheřovice „certo modo vac.“ inv. dioecesán krakovský Albert Gagadkovský. Uv. Jan Tulachius, děkan z Ostravy.

1611.

72. — 17. ledna na Lulč inv. Mikuláš Bělavius. Uv. děkan víškovský M. Matěj Jankula. (Sr. B. III. 442.)

73. — 9. března na Opavici (v dekretě psáno: in oppido Troplowicz alias Opatovice (sic) inv. Joachim Bayer, dioecese vratislavské, jenž ex licentia ordinarii farářoval mimo dioecesi vratislavskou. Uv. Theodor Winnich, farář z Osoblahy.

74. — 9. června na Drahany „per eiectionem praedicantis vacantem“ inv. Vavřinec Golec. Uv. 7. července Tomáš Rectorides, farář z Uhrčic (Určic). Dekret jest z 10. června 1611. Na něm poznamenal installator: „De proventibus et obventionibus eiusdem nihil penitus exquiri potuit. Ab ecclesia filiali Stinawensi repulsi sumus.“

75. — 21. června na Lednici po propuštění faráře Tomáše inv. Urban Erasmus Rödenhöffer. Uv. Vavřinec Gesniger, děkan z Mikulova.

76. — 30. června na Obřany inv. Martin Petrovinus. Uv. Jiří (Žilinský dle č. 66.), farář z Vážan.

77. — Téhož dne na Ořechové inv. Marek Firley, Uv. farář z Moravan. (V. B. II. 455.)

78. — 18. srpna citováni před biskupského officiála na den 19. srpna Albert Grinaerus, farář z Kokor, a Jiří Martiniades, farář z Citova.

1612.

78. — Martin Porcellus, farář v Drásově, velice zadlužený, napomenut, by spokojil věřitele Bartoloměje Kroměřížského. (V. B. I. 334.)

79. — 10. března napomenut kaplan velkomeziříčský Jan Tančík, by nevzdával se svého místa. Dle korresp. z 10. ledna 1613 zůstal tam do smrti děkana Mikuláše Rexa.

80. — 20. března přijímá řeholníkem knězem Bart. Villeriem doporučeného kněze Alberta Vroblicia do počtu klientův.

81. — 23. dubna poroučí děkanu ostravskému a faráři hlučínskému, aby uvedli br. Felixa z Vilna, převora u sv. Václava, na děkanství u bl. PM. v Opavě.

82. — 16. května citovaného faráře v Slavoníně omlouvá chorobou. Postará se, aby příjmy jeho poněkud se zlepšily.

83. — 18. května převorovi u sv. Tomáše v Brně o rozepři převořiše u sv. Anny s farářem ze Šitbořic uznává „parochum a culpa non esse vacuum; ut inde se amoveat insinuari cupimus.“

84. — 29. června Šebestianu Klinkiusovi, faráři v Greifendorfě, dal právo učiniti poslední pořízení.

85. — 16. července udělil kardinál 100 dní odpustků na den nanebevzetí bl. P. M. pro farní kostel v Laškově, jejž vystavěl uroz. Bohuslav Kokorský z Kokor a na Laškově nákladem svým a ze sbírek.

86. — 23. října udělil odpustky na všecky neděle a svátky v adventě kostelu narození P. M. ve Svitavách.

1613.

87. — 15. ledna na Uherčice (Uhrczice. Určice, viz č. 74.) inv. a potvrzen ustanovený prve od officiala dioecesán Tomáš Rectorius.

88. — 16. ledna na Starou Ves „certo modo legitime vacantem" inv. dioecesán Kryštof Climatius. Uv. Jan Tulachius, farář z Ostravy,

89. — Korr. z 1. března káře faráře z Dobročkovic, jenž prodav oves knězi Jonáši [Ladnicerovi] T. J. a přijav také částku peněz, smlouvě nechtěl dostáti.

90. — 30. dubna na Meziříčí nad Oslavou a filiálky Rudu a Pavlov, jakož i na kostel sv. Trojice a špitální po úmrtí Mikuláše Rexa inv. Mikuláš Hrubský. Uv. faráři z Rudvíkova a z Radostína. Volný jmenuje omylem kněze děkana Hrubského mezi praedikanty (B. III. 61.)

91. — Téhož dne na Tršice po resignaci Kiliana Nováka inv. dioecesán Jan Tančík. Uv. Jiří Celaeus, farář z Dolan.

92. — Asi téhož dne na Lideč (nyní: Lidečko), uprázdněnou resignací Urbana Bočka, inv. Jiří Žilinský, dioecesán. Uv. Petr Baroš. farář z Brúmova.

93. — Téhož dne, 30. dubna, na Lhotu (děkanství nyní bystřického?) „certo modo vacantem" invest. Valentin Dolaseius z cizí dioecese (ze které, není napsáno.). Uv. Jiří Andreades, farář z Bořitova. Kollátor: Karel kníže z Lichtenštejna.

94. — května na Brúmov, uprázdněný svobodnou resignací Petra Baroše, inv. Jan Michalička. Uv. předchůdce jeho Petr Baroš.

95. — Snad 11. května na Kostelec u Kyjova, uprázdněný svobodnou resignací Martina Mitisa, inv. Jan Erinaceus (Ježek?) diecese ostřihomské. Uv. farář z Kyjova Jakub Bocatius.

96. — 12. května propuštěn volenému biskupu srěmskému Ladislavovi Majthényiovi kněz Tomáš Novák.

97. — Téhož dne na král. kanonikát brněnský po smrti Michala Schwaba inv. Ondřej Gessinger, děkan mikulovský.

98. — 20. května na Slušovice po vypuzení praedikanta inv. Martin Mitis (Tichý). Uv. Valentin Curatus, děkan kroměřížský.

99. — Téhož dne na Vsetín po povýšení Václava Mužíka na jinou faru (sr. č. 100.) inv. Stanislav Mladějovský, dioecesán hnězdenský. Uv. Valentin Curatus, děkan z Kroměříže.

100. — Téhož asi dne (die Maii 1613, bez označení dne) na Fryšták po svobodné resignaci předchůdcově inv. dioecesán Václav Mužík. Uv. Valentin Curatus, děkan kroměřížský.

101. — Téhož asi dne na Kokory, když odstoupil Albert Grinerus, inv. dioecesán Ondřej Kopa. Uv. M. Pavel Kostruch, farář z Kralic.

102. — 20. května na Všechovice „certo modo vac.“ inv. Albert Grinerus, dioecesán lublinský. Uv. Jakub, farář z Kelče.

103. — Téhož dne na Rymice, „certo modo vac.“ inv. Martin Volský, cizí dioecesán (odkud, není připomenuto). Uv. Valentin Curatus, děkan kroměřížský.

Téhož asi dne:

104. — na Trstenice uprázdněné[1]) resignací Valentina Andreadesa ustanoven farářem kanovník Tiburtius Borynský z Roztropic. Uv. Petr Wroblitius, farář z Výmyslic.

105. — na Pustiměř, uprazdněnou propuštěním Jana Mayera inv. dioecesán Jeremiáš Kiliades. Uv. M. Matěj Jankula, děkan víškovský. (V B. III. 453.)

106. — na Guntramovice u Budišova, uprázdněné postupem Jeremiáše Kiliada do Pustiměře, inv. Pavel Lencius, dioecesán. Uv. předchůdce Jeremiáš Kiliades. (V. O. V. 52.)

107. — na Spytinov, uprázdněný svobodnou resignací Martina Volského, inv. dioecesán Urban Boček. Uv. svěřeno knězi, jehož ustanoví (velehradský) opat nebo převor.

108. — na Urbanov „certo modo vacantem“ (srovn. č. 109.) inv. dioecesán Tomáš Gurský, a nařízeno mu neopouštěti fary bez přivolení kardinálova neb jeho nástupcův. Uv. Ondřej Kandlitius, farář z Telče, spolu děkan bítovský.

109. — na Studenou, uprázdněnou přeložením předchůdce na Urbanov, inv. dioecesán Lukáš Posmitius. Uv. týž Ondřej Kandlitius.[2]) (B. III. 124.)

110. — 27. května. Matouš Laurentius, farář v Budči, kárán za neplacení platu p. Volfgangovi Sigmundovi Jankovskému a pro pohoršlivý život, což měl vyšetřiti děkan z Telče Ondřej Kandlitius. Též v kopiáři 39. fol. 78, u Volného nepovšimnut.

---

[1]) Trstenice nyní Křtěnice, není mi známo, zdali se snad užívá v jednotném čísle, Brandlova Kniha pro každého Moravana II. vydání str. 259; v seznamu dle Časopisu Mus. sp. olom. uveřejněném ho není. Dovoluji si zde mimochodem upozorniti, že pouze v mnohočtu užívá se jmen místních Rudice, Šumice, snad i: Moutnice.

[2]) Investitury tyto psány jsou na jednom archu s datum ut s. Koncept byl mezi koncepty r. 1613, protože všude jest datum ut supra. Urban Boček, jenž nevzdal se Lidče po 30. dubně, kdy zde ustanoven Jiří Žilinský, přijal investituru na Spytinov, jehož farář Martin Volský dostal se do Rymic dne 20. května, položeny s dostatečnou pravděpodobností investitury pod 20. květen, 1613. Konečné meze jsou 24. duben 1616, kdy po Petru Vroblitiusovi ve Výmyslicích nastoupil Simon Simonides.

111. — 29. června na Medlov, uprázdněný povýšením Mikuláše Hrubského na děkanství meziříčské, inv. Kryštof Sartorius (Krejčí?). Uv. farář z Loděnice.

112. — 10. července na Pržno „certo modo vacans“ inv. Mojžíš Zemelka. Uv. Martin Mitis, farář ze Slušovic.

113. — Téhož dne na Citov inv. dioecesán hnězdenský Stanislav Mladějovský. Uv. Jiří Martiniades, farář z Dubu.

114. — 1. října na Bučovice po svobodné resignaci Šimona ze Středy (Novoforiensis) inv. Mikuláš Bělavius. Uv. M. Matěj Jankula, děkan z Víškova.

115. — V říjně (den není jmenován) na Bludov inv. dioecesán hnězdenský Stanislav Mladějovský. Uv. M. Jakub Bonvoius (Bonuoius, nikoli: Bonovius, jak čte Volný), děkan z Mohelnice.

116. — V říjnu (den není jmenován), když postoupil Ondřej Gesninger do kapitoly brněnské, na Mikulov inv. jako místoděkan Jan Jiří Kydius, biskupský kaplan.

117. — 8. listopadu na Vracov po resignaci Stanislava Polonidesa inv. dioecesán Jan Kozelius. Uv. Jan Hýl, farář ze Bzence.

118. — Téhož dne na Koryčany „certo modo vac.“ inv. ad tempus et ad Suae Illmae. Cels. beneplacitum“ dioecesán Jiří Posmitius. Uv. Valentin Kuratus, děkan kroměřížský.

119. — 9. listopadu na Hvězdlice „certo modo vac.“ inv. dioecesán Jan Germanides. Uv. M. Matěj Jankula, děkan víškovský.

120. — 28. listopadu na Lulč, uprázdněn postoupením Mikuláše Bělavia na faru v Bučovicích, inv. Ondřej Honorius. Uv. M. Matěj Jankula, děkan víškovský. (V. B. III. 442.)

121. — 13. prosince na Velkou, nyní Dlouhou Loučku (Magna Lauczka, Langendorf), uprázdněnou úmrtím Jana Hantky (nom. Hantka), inv. Jiří Chromius (Chromý?) z Kroměříže. Uv. Mikuláš Cassoviades, farář z Uničova. (V. O. I. 430).

1614.

122. — 20. října na Selec (Voitelsbrunn), uprázdněný postoupením Kašpara Hoffmanna na faru v Zaječí, inv. biskupský alumnus Matouš Nephaetius. Uv. Jan Jiří Kydius, děkan z Mikulova. Investitura byla napsána: Thobiae Enydrio, capellano nostro, ale má přípisek i dole: Mathaeo Nephaetio, alumno nostro, rukou kancléře Zwetlera.

1615.

123. — 30. ledna opětná žádost arcibiskupovi pražskému o propuštění Jana Paryza, Strážničana, do dioecese ad Dominicae vineae culturam. Dle čísla 189 zemřel jako farář v Břestě.

124. — 29. května na Mikulov po odchodě M. Jana Jiřího Kydia Jiří Otěslav z Kopenice, prve farář v Hulíně. Uv. všichni a jednotliví faráři a kaplani okresu.

125. — Téhož dne na Hulín, uprázdněný postupem Jiřího Otěslava z Kopenice, inv. Bohuslav Vencelík. Uv. děkan kroměřížský. (V. O. II. 131).

126. — 4. června v Příboře farářem byl ještě Laurentius Affelius, jenž měl spor s radou městskou o pozůstalost Kateřiny Knoblošky. (V. O. III. 38.)

127. — 22. června arciknížeti Ferdinandovi doporučí Jana Jiřího Kydia, Dána z Kodaně (Haffniensem), jenž v Olomouci na akademii vystudovav rhetoriku a filosofii, byl poslán do Říma do Germanika, načež vrátiv se do dioecese, sloužil prve při osobě biskupově, pak řídil děkanství a faru v Mikulově „pilně a věrně“ (srov. č. 136), nyní pak věnovati se chce službě arciknížecí. Vynáší „probatam hic vitae suae honestatem et industriam“. Též v kopiáři 39., fol. 154 v.

128. — 23. července hejtmanovi žďárskému, by faráře bobrovského citoval na zámek, jal a uvěznil, ubi monachorum olim carcer fuerat in pane et aqua duntaxat illi subministrandis.

129. — 17. září na Slup děkanství hrádeckého inv. cisterciák kláštera rhurského dioecese salcpurské Šebestian Sorger, po odchodě dřívějšího faráře Petra. Uv. br. Jan Roth, děkan u sv. Mikuláše v Znojmě. (V. B. II. 159.)

130. — 24. září dána faráři modřickému Matouši Herbstovi facultas testandi.

131. — Asi 28. září poroučí Adamu Čelustkovi, faráři v Šitbořicích, by svědomí vydal před officiálem o jakémsi urozeném p. Janu Quellarovi.

132. — 28. září biskupu labudskému Jiřímu Stobaeovi z Palmburka doporoučí Jana Jiřího Kydia, Dána z Kodaně, prve děkana v Mikulově.

133. — 16. října na Lištice (Leysnicz) dekanátu hlubčického inv. Jan Fridelius. Uv. Augustin Sokelius, farář v Hrobníku.

134. — Téhož dne na Vysokou (Waissag) u Osoblahy po postoupení Jana Frideliusa inv. Joachim Bayer. Uv. Theodor Václav von Horn, farář z Osoblahy, kanovník hlohovský.

135. — Téhož asi roku dispensuje Ondřeje Klečeliusa, Olomučana, „super irregularitate ad ordines et beneficia, contracta ex parentela haeretica.

1616.

136. — 13. ledna Jiřímu biskupovi labudskému kardinál o Kydiovi jináč svědčí, než psáno v č. 127: quem antehac nullo probitatis suae testimonio munitum et quod gravius est, personae nostrae notitiam vitaeque apud nos transactae tempora, uti scribitur detestantem tam facile locum inter capellanos D. V. Illmae. reperisse non parum admirati sumus; neminem enim virum bonum hucusque familiaritatis aulae nostrae vel obsequii nobis impensi, quoad scire possumus, poenituit, ut ex hac cantilena et pennis volucris facile potuerit dignosci. Causae vero, ob quas ille, qui nobis triennio primum a sacris fuit,

deinde alio biennio decanatum et parochiam civitatis nostrae hereditariae[1]) Nicolspurgensis administravit, sine omni licentiae et commendationis patenti testimonio hinc dimissus est, ferme cum iis coincidunt, quae ipsum a D. V. Illma. profugere fecerunt, utpote Romanarum caeremoniarum, quae in bonis quoque nostris[2]) haereditariis peraguntur, sicut el dioecesanorum rituum imperitia, negligentia circa divina, profusae vivendi rationes, cervix pertinacior et flecti, cum peccaverit, nescia, contractumque aes alienum necdum solutum. — Očekávaje prý nápravy, na dvojí žádost dal jemu kardinál doporučovací list, a omlouvá ho mládím jeho. Tehda byl již M. Kydius na dvoře knížete biskupa krckého. Nemohu si vysvětliti, proč Volný mluvě o Mikulově (Br. II. str. 50) vypustil Kydia, ač listy o něm všecky jsou v kopiáři 39; tento fol. 185.

137. — 20. ledna oznamuje fojtovi a konšelům v Osoblaze, že zabavené věci Václava Theodora von Horn, tamního faráře, všecky k rukám jeho zase vydati se mají.

138. — 23. ledna na oltář sv. Ondřeje u sv. Mořice v Olomouci investován Ondřej Rauscher, farář u sv. Blažeje tamže. (V. (O. I. 278.)

139. — 13. února obci slupské (Zulb). Přijav zprávu o úmrtí faráře Šebestiana Sorgera povoluje, by do odvolání duchovní správu tam vedl Jan Jiří Fehell, farář z Jaroslavic, budou-li s tím spokojeni farníci jaroslavští. Slupští ať se zavážou písemně, že zachovají farní budovu. (Volný, Br. II. 139 sl.)

140. — 20. února na Rájec po vypuzení praedikantův inv. br. Benedikt Spišský (Sapusius, sic), minorita. Uv. Jan Sarkander, farář z Boskovic.

141. — 2. března na čestné vikářství při hlavním kostele v Olomouci po úmrtí Adama Nosaliusa inv. dioecesán Adam Vitriarius, prve farář v Úsově (viz č. 59.).

142. — 3. března br. Janovi Rothovi řehole praemonstratské z Louky, děkanovi znojemskému u sv. Mikuláše, o rozepřích jeho s kaplanem ještě neznámých.

143. — 12. března na Hradec, uprázdněný úmrtím Matěje Sawaczkého (sic, l. Závadského) inv. dioecesán Jiří František Kochtan. Uv. br. Felix Vilenský, děkan z Opavy. (V. O. V 303.)

144. — 23. dubna na Výmyslice po odstoupení Petra Vrobliciusa inv. Šimon Simonides.

145. — Touž dobou na Bíteš inv. Jan Zelinius. Uv. Matěj Čejka, farář z Tišnova.

146. — 26. dubna investováni faráři na Budeč, Újezdec, Drahanovice, Rožnov, Pržno, Fryšták, Holešov.[3]) Na Holešov inv. Jan Sarkander, který dle č. 165 do Myslošovic uváděl v poslední čtvrti r. 1616 faráře Regulina.

---

[1]) hereditariae dodal kardinál sám v konceptě.

[2]) nostris připsal v konceptě kardinál sám.

[3]) Formulář s datem a připsanými dole farami, jak výše v textě. Záhlaví formuláře dd. Kawczae et dd. Waldstain. Stranou pak Kawka, Waldstain, Lobkouicz.

147. — [26. dubna] na Hradečnou a filiálku Mladoňov inv. Valentin Stephanides. Uv. Jakob Bonvoius, děkan z Mohelnice.

148. — [26. dubna] na Slavkov u Opavy po smrti Urbana, předchůdce, Albert Strožanský, dioecesán. Uv. br. Felix, farář u bl. P. M. z Opavy.

149. — [26. dubna] na Drahanovice „certo modo vac." inv. Mikuláš Justinides, dioecesán. Uv. Albert Zwillung, farář in Magna Senic.

150. — 26. dubna na Přímětice, vlastně Příměčice (Przimieczicz), „certo modo vac." inv. Jiří Žilinský. Uv. Jan Pavel Rojický, farář v Ujezdě.

151. — [26 dubna] na Penčice inv. Adam Nestrojius.

152. — 26. dubna na Slušoviçe inv. Alexander Thoman. Uv. Mojžíš, farář na Vsetíně. Psáno bylo Pržno, podtrženo čarou klikatou a in margine napsano Slušovice. Též i na pergameně, jímž připevněna pečet na papír, psáno: Ad Przno Alexandro Thoman.

153. — 27. dubna na Újezdec „certo modo vacantem" inv. dioecesán Jan Siscinius. Uv. Jan Tančík, farář z Tršic.

154. — 27. dubna na Trstenice, uprázdněné úmrtím Jana Gallusa (Havla? Kohouta?), inv. Petr Scultetus. Uv. kollator téže fary Vavřinec Zwetler, archidiakon znojemský. Listina však jest přetržena několikráte i s podpisem officiála Martina Václava Greiffenthala. Pečeti na ní ještě nebylo.

155. — 29. dubna na faru u sv. Mikuláše v Znojmě „certo modo vac." inv. Ondřej Ursylanus, dioecesán labudský. Rovněž ustanoven děkanem okresu znojemského. Uv. Vavřinec Zwetler.

156. — [29. dubna] na Starou Hříši „certo modo vac." inv. Adam Synapius [Horčice]. Uv. farář telecký a děkan okresu bítovského, zároveň kanovník brněnský Daniel Michaelis Hesl, rodem z Hradiště.

157. — Též v dubnu na Otnice „vacante hoc temporis" inv. dioecesán Pavel Nigrinus. Uv. Jiří Pistorius, farář z Tuřan.[1])

158. — 30. dubnu na Želetavu po smrti Tomáše Koudelína inv. Sebestian Míšek, dioecesán. Uv. Daniel Michaelis Hesl, farář z Telče.

159. — Téhož dne na Urbanov, uprázdněný úmrtím Tomáše Gurského, inv. dioecesán ostřihomský Marek Kološvári. Uv. týž děkan.

160. — 11. května p. Karlovi z Haugvic, podkomořímu. Přijav jeho zprávu o stavbě kostela v Roketnici, chválí kardinál horlivost jeho pro čest a slávu boží, a svoluje zatím konati služby boží v Kokorách (willich consentiret haben, doch dass inmittelst der Gottesdienst zuc Koekhern verrichtet vnd versehen vnd nichts verabsäumt werde). Volný omylem píše (Ol. V. 199) dle téhož konceptu, že kostel v Roketnici již byl dostavěn.

---

[1]) Předcházející tři investitury jsou poznačeny na jednom archu, a to Ursylanova na pokaženém originále vyhotoveném Dru. Wernherovi Haldefeldtovi, pod tím jest náčrt investitury na Starou Hříši, a na čtvrté straně archu náčrt investury na Otnice. Jest zde i koncept listiny investiturní pro Haldefeldta na faru sv. Mikuláše křížem přetržen, tedy neplaten, zvláště protože jesti zde jiný záznam investury na touž faru pro Ursylana znějící: Anno ut s. die 29. Aprilis data est investitura Andrae Ursylano etc.

161. — 28. července na Slavonice, uprázdněné úmrtím posledního faráře, inv. M. Petr Leomannus ord. crucig. cum rubea stella, dioecesán pražský. Uv. děkan Daniel Michaelis.

162. — Roku 1616 nebo později[1]) na Boskovice po resignaci Matouše Laurentiusa inv. Jakob Bocatius. Uv. Benedikt Spišský (Scepusius), farář z Rájce.

163. — Dle zprávy na témž listě v Lanžhotě, kde nejmenovaný byl farářem již od pěti let, nestavěla se ještě fara ani kostel. „Sacra peraguntur in loco profano cum licentia Illustrissimi satis augusto, magna cum difficultate. Dominus accipit decimas nec inde decimam partem pro sustentatione parochi dat, solum 40 flor. et tres mutones siliginis.

164. — 20. října na Myslošovice „certo modo vac." inv. Martin Regulinus (Králíček), dioecesán. Uv. Jan Sarkander, děkan z Holešova.

165. — 2. prosince na Šatov, uprázdněnou úmrtím br. Sigmunda Koheliusa, inv. Jan Jiří Fell. (č. 139. psán Fehell). Uv. děkan u sv. Mikuláše ze Znojma.

166 — 2. prosince na Jaroslavice, uprázdněné postupem Jana Jiřího Fella na faru v Šatově, inv. dioecesán Jan Scholl, rodák fuldský. Uv. Ondřej Ursylanus, děkan okresu znojemského.

167. — 3. prosince píše radě v Ketři o nákladě na stavbu kaplanky a na opravu fary a školy (zu auferbauung desz Caplan Heuszlins vnd beszerung des Pfarrhofes vnd Schulen]. Čímž se opravuje zpráva Volného (Ol. V. 214). S podivením slyší, že žádají německých písní o pohřbech, „dan solches Begehren etwasz vncatholisch schmecket".

1617.

168. — 11. ledna na Velké Petrovice, uprázdněné resignací JakubaŠčepanovského, inv. N. Fiala, Víškovan, biskupský alumnus. (Dle č. 174 nazýval se Jiří Fiala.) Uv. Filip Orchytes, farář z Ketře.

169. — 11. ledna na Rychaltice, uprázdněné úmrtím farářovým, inv. Pavel Pišelius. Uv. děkan z Ostravy Kryštof Methudius.

170. — 24. ledna poroučí úřadníkovi žďárskému, aby oznámil poddaným dosud nekatolickým, že kdož se do veliké noci neobrátí na víru katolickou, aby se z panství vystěhoval v šesti nedělích a třech dnech, osadě usedlost jiným hodným člověkem. Německý koncept, poškozený od myší, jest z 23. ledna 1617.

171. — Asi 25. ledna Hanuši Pavlovskému. Faráře a děkana ve Svitavách jmenuje: Marschalcus, jméno neúplné v konceptě poškozeném od myší, doplňuje nově v aktech nalezený kopiář z téhož roku fol. 47 pod 28. dubnem: Andreas Narssalcus (sic).

---

[1]) Minorita br. Benedikt inv. na Rájec bezpečně 20. února 1616, kde jej, jak dosvědčuje č. 140., 26. dubna t. r., installoval Jan Sarkander, t. č. farář boskovský. Sarkander stal se tuším 26. dubna (srovn. č. 146.) farářem v Holešově, nástupcem jeho v Boskovicích mohl býti onen Matouš Laurentius, který odchází do Morkovic nejdříve asi o sv. Václavě 1616 nebo počátkem 1617.

172. — 29. ledna p. Kryštofu Pruskovskému na uprázdněnou faru jeho ve Bzenci nabízí svého bývalého alumna Františka Parvuse, (sic) nyní faraře v Jaktaři.

173. — 1. února na Uničov, uprázdněný úmrtím faráře Mikuláše Cassoviadesa, inv. dioecesán Martin Petrovinus. Uv. Jakub Bonvoius, farář z Mohelnice. (V. O. I. 417.)

174. — 3. února Filipu Orchitesovi, faráři v Ketři, oznamuje, že uprázdněnou faru ve Velkých Petrovicích udělil knězi Jiříkovi Fialovi, jemuž na vychování poukazuje pro rata nezapravený posud desátek z r. 1616.

175. — 4. února na Švábenice, uprázdněné úmrtím faráře Jana Marka, inv. dioecesán Jiří Baborovský. Uv. Matěj Jankula, děkan z Víškova.

176. — 18. března Frydrychovi Čišvicovi, úředníku na hradě Lukově, dává zprávu, že již o faráři fryštátském nařídil, aby ještě až do roka na téže faře zůstal; na faru rybnickou (sic, l. rymickou), pokudž by důchodův přivětšeno nebylo, s těžkostí by kterého odeslati mohl, „nebo, jak zprávu mám, předešlý farář pro tak špatné vyživení zuostati nemohouc, túž faru opustiti musel. Do Slušovic pak o sv. Jiří o jednoho (jestli toliko možné bude) se postarati chci."

Sem náleží podle všeho investitury č. 177.—181., poznačené zcela dole na dekretě z 11. ledna t. r. knězi Pavlovi Píšeliusovi, faráři na Rychalticích, datum jejich bylo by pravděpodobno o sv. Jiří téhož roku; hromadná záměna farářův děla se tou dobou také proto, poněvadž se pod č. 179 mluví o dosazení dioecesána Jakuba Drásovského na Vlachovice, o jehož odstranění z Radostína mluví se při č. 181, Srov. č. 179 a 199, kde čteme o knězi Pavlu Thomaidesovi.

177. — na Místek inv. Jan Albinus.

178. — Taktéž na Staříč, uprázdněný odstoupením Jana Bojovského, inv. Albert Václav Kolomeja.

179. — Na Kamennou Horku (Hermersdorf), uprázdněnou odstraněním Kryštofa Neckhera, inv. Pavel Thomaides. Tyto tři investitury poznamenány jsou na dekretě daném Pavlu Pišeliusovi, faráři v Rychalticích, (z 11. ledna 1617).

180. — Na Újezd dekanátu nyní židlochovského, uprázdněný úmrtím Jiříka Plachetia, inv. Petr Vroblitius. Uv. Adam Čelustka, farář ze Šitbořic.

181. — Na Radostín, uprázdněný odstraněním Jakuba Drásovského (Drasoviusa), inv. Jan Vodný. Uv. děkan mezifický.

182. — 24. dubna na Vlachovice inv. Jakob Drásovský, dioecesán. Uv. Jiří Posmitius, farář z Brúmova. V konceptě přetrženo: per resignationem Georgii Kosicii pro tempore vacantem.

183. — 24. dubna na Morkovice, uprázdněné resignací Jana Vrcholitia, inv. Matouš Laurentius. Uv. Vavřinec Kuratus, děkan z Kroměříže.

184. — In margine konceptu: Morkowicz, Ratay, Brumow. Pro Morkovice udáno vše, Rataj se tuším týká nadepsané slovům: resign. Joannis Wrcholitii: „amotionem Adami Zwolenski".

185. — 24. dubna na faru sv. Jakuba v Brně, uprázdněnou resignací Šimona Nosalia ze Středy (Neoforiensis), inv. Blažej Nephaetius, dioecesán. Uv. kanovník u sv. Petra Vincenc Wowrius. (Sr. B. 1. 79.)

186. — Téhož dne na Kyjov, uprázdněný resignací Jakuba Bocatiusa, inv. Jan Vrcholitius, dioecesán. Zůstal jenom do sv. Václava 1617. Uv. Valentin Curatus, děkan z Kroměříže.

187. Téhož dne na Hustopeče město, po postoupení Matouše Nephaetia do Kučerova inv. Pavel Wodke, dioecesán, poslaný 15. května 1614 za kaplana do Opavy. Uv. Jiří Otěslav, farář z Mikulova. (V. B. II. 102.)

188. Téhož dne na Kučerov inv. Matouš Nephaetius, když předchůdce jeho vlastní bratr Blažej odešel na faru sv. Jakuba do Brna. Uv. M. Matěj Jankula, děkan z Víškova. (Sr. B. II. 437.)

189. — Téhož asi dne[1]) na Břest, uprázdněný úmrtím Jana Parixa (sic, srovn. č. 123.) inv. Albert Missius, dioecesán. Uv. děkan z Kroměříže.

190. — Téhož dne na Domášov po ustoupení br. Jiljího (benediktina), inv. dioecesán Stanislav Benčík. Uv. Jan Paschasius, farář z Velké Bíteše.

191. — Téhož dne na Bystřici nad Pernštýnem, uprázdněnou úmrtím, (farář předchůdce není jmenován), inv. dioecesán Jiří Skála. Uv. Václav Herian, farář ze Zvole.

192. — Téhož dne na Dub, uprázdněný úmrtím faráře Jiřího, inv. dioecesán Jiří Kositius. Uv. Matouš Antepositor, farář z Charvát.

193. — Téhož asi dne na Žarušice, uprázdněné úmrtím Joachima Rauciusa, inv. Jan Lubecius. Uv. Václav, farář z Želetic.

194. — Téhož dne na faru sv. Mikuláše na Starém Brně a na kaplanství v klášteře tamže inv. Řehoř Halemann, dioecesán. Uv. Vavřinec Pachelius, místofarář v Tuřanech. Pod jménem Pacheliovým napsáno bylo: Blasius Nephaetius, jenž še téhož dne stal farářem u sv. Jakuba v Brně.[2])

195. — Téhož asi dne na Vracov po resignaci Jana Kozelia inv. Alexander Oldelandt. Uv. František Parvus, farář ze Bzence. (O. VI. 161.)

196. — Téhož asi dne na Šlapánice, uprázdněné resignací Alexandra Oldelandta, inv. Tomáš Rybnický (Rybnicensis). Uv. předchůdce Alexander Oldelandt, farář z Vracova.

197. — Téhož asi dne na Šardice „certo modo vac.“ inv. Valentin Maršalcus, dioecesán. Uv. Václav, farář z Želetic.

198. — Téhož asi dne na Citov „certo modo vacantem“ inv. dioecesán Řehoř Halfar. Uv. Jiří Kositius, farář z Dubu.

---

[1]) Jest na témž archu s č. 185, jako i č. 190, 191, 192.

[2]) Datum čísel 194—198 určil jsem pouze vzhledem na Blažeje Nephaetia, faráře u sv. Jakuba v Brně. Podle Volného (O. II. 161.) byl Jan Kozelius farářem ve Vracově ještě 1617. Po smrti Oldelandtově dle č. 209 nastoupil 26. dubna ve Vracově farář Ondřej Novatius.

199. — Téhož asi dne na Jestřebí (Habicht), uprázdněné resignací Pavla Thomaidesa, inv. dioecesán Jan Chrysostom Fink. Uv. Václav Perger, farář z Líbavé.

200. — V červnu (den není určen) na Starvičky inv. Jakob Drasovius. Uv. Jiří Otěslav z Kopenice, děkan z Mikulova.

201. — Též v červnu[1]) na Přímětice po postoupení Jiřího Žilinského inv. Bartoloměj Plachtius. Uv. Ondřej Ursylvanus, děkan znojemský.

— Sem náleží investitury, jejichž náčrty jsou na jednom půlarchu:

202. — na Budeč uprázdněnou svobodnou resignací Matouše Laurentiusa inv. dioecesán Jiří Žilinský. Uv. Jan Pavel Rojický, farář z Újezda.

203. — na Štítary, uprázdněné svob. resignací Tomáše Sigelia, inv. Štěpán Amonides. Uv. týž Jan Pavel Rojický.

204. — na Zvoli děkanství nyní zábřežského, postupem Jana Jaicha na Bohdalice uprázdněnou, inv. Tobiáš Christinus. Uv. Jakub Bonvoius, děkan z Mohelnice.

205. — na Uhřice (psáno Uhrzicz) inv. Pavel N. Uv. Jiří Pistorius, farář z Tuřan.

206. — 28. července obnovuje kardinál svůj lonský mandát obyvatelům obcí Sedlnic a Hukovic z 13. června, dávaje nekatolíkům ještě lhůtu šesti neděl a tří dnův.

207. — 3. prosince na Slavičín, uprázdněný úmrtím Jakuba Clementa, inv. dioecesán Štěpán Ugronovič (Vgronouitth). Uv. Jan Pistorius, farář z Újezda.

208. — 8. prosince nařizuje rychtáři, starším a vší obci Hukovic (Hausdorf), aby každý do veliké noci se vyzpovídal a velebnou Svátost pod jednou přijal; kdo by neposlechl, dává mu lhůtu po veliké noci ještě šest neděl a tří dnův.

1618.

209. — 26. dubna na Vracov s fil. Vlkošem, uprázdněný úmrtím Alexandra Oldelandta, inv. dioecesán salcpurský Ondřej Novatius. Uv. František Parvus, farář ze Bzence.

210. — Téhož dne na Bítišku (tuším Veverskou) „certo modo vacantem" inv. Jan Paschasius. Uv. Matouš Vanellus, farář z Tišnova.

211. — Touž dobou dána investitura podle všeho zároveň též na Urbanov a na Biskupice, a jak dotčeno v úvodě, též na kterousi faru blíž Olomouce, faráře na tuto měl uvésti Jan Tančík, farář z Tršic, nemluví-li se zde o Bystřici; viz č. 216.

212. — 1. května na Želetavu po resignací Šebestiana Míška, inv. Pavel Kathisko (Katisko?). Uv. kanovník děkan telecký Daniel Michaelis.

---

[1]) Na témž půlarchu s „dat. ut. s."

213. Téhož dne(?) na Pavlov, uprázdněný odstoupením Tomáše Hylosa, inv. Šebestian Míšek. Poznámka na témže konceptě s předchozí investiturou písmem týmž.

214. — 29. května na Bojkovice, uprázdněné resignací Alberta Šolajského, inv. dioecesán Jakub Sabas. Uv. Jiří Posmitius, farář z Brúmova.

215. — V září propuštěn dioecesán kněz Tomáš Hylos, rodák ze Střelic, pracovav zde v duchovní správě, jak se sluší na kněze, okolo 28 let. Srovn. č. 213.

1619.

216. — 15. dubna na Bystřici u Olomouce, uprázdněnou resignací Valentina Šule, inv. (kdo? není řečeno). Uv. Jan Tančík, farář z Tršic (bylo napsáno, pak přetrženo: Georgio Kossetio, parocho in Dub). Srovn. č. 211

1624.

217. — 25. června na Podivín, uprázdněný svobodnou resignac Martina Vroblicia, inv. Martin Moyses. Uv. Matouš Fojt, farář z Bojanovic. (V. B. II. 169.)

218. — 9. srpna svěřena správa fary v Mor. Kynicích ob sacerdotum penusiam faráři z Kuříma Melicharovi Svateciusovi.

1625.

219. — 12. května Jiří Lucas, farář v Ketři po několikaleté chvalitebné působnosti propuštěn z dioecese. Snad jest to onen Jiří Lucas z Mnichova, jenž určen byl za faráře do Opavy. Srovn. č. 30.

1627.

220. — 4. srpna na Jemnici, uprázdněnou úmrtím Jana Kozelia investovaný dioecesán Matouš Fojt potvrzen.

1628.

221. — 27. května na Biskupice, uprázdněné resignací Jana Zemborovského, (sr. č. 56) inv. Adam Chalupius (Chalupa). Uv. Pavel Nigrinus, farář z Jaroměřic.

1630.

222. — 10. října na Kunštát a Sebranice „certo modo vacantes" inv. Bernard Voscinius. Uv. Melichar Svatecius, farář z Letovic.

1631.

222. — 31. března na Náměšť po vypuzení pikarditův inv. minorita br. Bartoloměj Hohol. Uv. br. Jindřich Demerius, farář v Křižanově z téže řehole.

224. — 12. května na Kostelec a na filiálku Bohuslavice inv. br. Petr Golaský, minorita. Uv. Jiří Turdelius, farář z Kyjova. (Sv. O. II. 180.)

1632.

225. — 18. listopadu na Telnici, uprázdněnou povýšením Daniele Františka Grabeciusa na kanonikát mikulovský, inv. Matěj Dubovský. Uv. Václav Copius, farář z Líšně. (V. B. I. 439.)

1635.

226. — 19. března na Hrušovany inv. Jan Pavel Bittner. Uv. farář z Drnholce.

Řemeslnické cechy v Kroměříži.

Napsal Vincenc Prasek.

Povědomo, že Karel IV. statky a zboží kostela Olomuckého učinil samostatným knížectvím na roveň Opavsku z Moravy vysazenému. A tak stal se Kroměříž hlavním a sídelním městem knížat biskupův Olomuckých.

Biskup Olomucký na všech statcích svých, stolních i manských, byl skutečným knížetem: za předsednictví jeho konaly se v Kroměříži manské sněmy, manské soudy a posudky: tamže do desk manských zapisovány změny s manskými statky nastalé.

Přirozenou měrou okolnosti ty nezůstávaly bez účinku na hlavní město knížetství toho, na Kroměříž, kterýž právem pokládali za třetí hlavní město moravské, odkudž vycházela všecka nejvyšší správa do statků biskupských, manských i podmanských.

A stejnou měrou, jako jinde v hlavních městech ruch řemeslnický se vzmáhal jiným městům a městečkám za příklad, tak bylo i v Kroměříži, že tamější cechy stávaly se hlavními čili otcovskými cechům v ostatních městech a městečkách biskupských: v Osoblaze, v Ketři, v M. Ostravě, Brušperku, Příboře, Místku, Frenštátě, Kelči, M. Březové, Budišově a j.

Na tuto věc upozornil jsem již ve svém článku „K dějinám řemesel ve Slezsku“ (X. progr. čes. Op. gymn. 1893, str. 36.), ale doplňuji nyní, doporučuje věci k dalšímu, podrobnějšímu sledování.

Jednátě se zajisté o zajímavé zjevy centralisační, kteréž byly sice nepatrnými předchůdci veliké centralisace státní, jakáž v našich zemích načata zrušením české dvorské kanceláře; nicméně pozorováním právě takových tenkých nitek pochopují se nejlépe

účinky a výsledky konečné, když se nám zjevují již v podobě provazův.

Možná, že význam cechovní centralisace, jakou za 17. věku provozovali biskupové Olomučtí, vynikne lépe, připomeneme-li podobnou věc v příčinách právních.

Tak l. 1626. kníže Karel z Lichtenštejna pro všecky ohromné statky své, na severozápadní Moravě nabyté, zrušil appellaci k vrchnímu právu Olomuckému a nařídil za appellační právo městský soud v Krnově! (Viz o té věci mé spisy „Organisaci práv Magdeburských", též „Breslauer Schöffensprüche" v „Zeitschrift f. Gesch. Schlesiens", Breslau 1899). Tato právní centralisace měla zhoubné účinky pro město Olomouc i dala tuším původ rozdělení Moravy, mně aspoň ještě záhadnému, a názvu „Triebauer Viertel".

Co se týče cechů Kroměřížských, snahy centralisační nejlépe jsou patrny z artykulů císařem Karlem VI. kožešníkům Kroměřížským l. 1718. potvrzených: „Jakož kožešníci v městech a městečkách biskupství Olomuckého osedlí do Kroměřížského cechu přísluší, aby potomně hlavní cech Kroměřížský jim inkorporovaným mistrům své artykule vydávati směl".

Ale již dříve biskupská města v příčinách cechovních byla závislá na knížecím Kroměříži.

Tak kožešníci v Osoblaze l. 1659. ustavili vlastní cech na řádě Kroměřížském; a když kožešníci Kroměřížští l. 1718. si dali potvrditi nový řád se článkem výše dotčeným, pospíšili též Osoblažané, aby si pojistili týž řád l. 1722.

Tolikéž řemeslníci v pruském nyní Ketři spravovali se veskrze řády Kroměřížskými: ševci l. 1657. přijali artykule z Kroměříže; masaři l. 1661. vyprosili si řádu od řezníků Kroměřížských. A stolaři Kečerští l. 1694. zavázali se stolařům Kroměřížským, že cech jejich uznají za otcovský a hlavní.

Řádem Kroměřížským spravovali se též tkalci v Místku. Kroměřížští tkalci byli sobě dali potvrditi nový řád arcikníže tem Leopoldem Vilémem (asi l. 1659.) a jim se napořáde spravovali až do r. 1717., kdy si vyžádali nového potvrzení na císaři Karlovi VI. (ve Vídni $^{10}/_{12}$). Brzo potom též Místečtí tkalci domáhali se tohoto nového řádu Kroměřížského u královského tribunálu v Brně, jakého se jim dostalo dne 25. října l. 1719.

Pokud se týče věci, o niž nám běží, pokládáme tuto artykul šestnáctý z Místeckého řádu tkalcovského:

„Poněvadž panství Chropinské nyní také ku panství Kroměřížskému přivtěleno jest, mají tehdy ti tam se nacházející tkalci (jenž se řemeslu náležitým způsobem vyučili a takové provozovati chtějí) se do cechu Kroměřížského přivtěliti dáti, jestli oni chtějí a knížecí vrchnosť to dovolí, a podobně poloviční cechovní povinnosti zapraviti a podle těchto artykulův a cechovního pořádku se zachovati“.[1])

Uvedli jsme zatím 5 příkladů ze 3 biskupských měst, že cechy Kroměřížské byly otcovskými jiným cechům po městech biskupských, ale není pochybnosti vůbec, že za 17. století všecka biskupská města výše jmenovaná tíhla do Kroměříže.

Věc sama jest mnohonásobně zajímava netoliko pro snahy centralisační, nýbrž i pro mnohé jiné příčiny kulturní, právní i politické a též národní.

I třeba, abychom sledovali všecka taková ohniska cechovní: Brno, Olomouc, Kroměříž, Těšín, Opavu, Vratislav.

Ale mýlil by se, kdo by mínil, že každé takové ohnisko cechovní bylo střediskem všech řemesel v obvodě jeho provozovaných. Nikoli.

Jako do dneška zanikla veliká řada řemesel, na př. zvonaři, nožíři, mečíři a ostružníci, tak za starých dob řemesla vznikala

---

[1]) Není ani nejmenší pochybnosti, že Místecký cech tkalcovský trval již za 17. století na artykulích arciknížetem biskupem Leopoldem Vilémem Kroměřížanům potvrzených, ačkoli se nám nedochovalo nijakých památek, ale artykule Kroměřížské cechu Místeckému l. 1719. potvrzené svědčí samy o sobě, že tkalcovský cech Místecký trval již nejméně od l. 1659. Za 18. století nastaly jako všude jinde i při jiných řemeslech též v Místku značné nepořádky, takže hejtman krajského úřadu Přerovského, hrabě Forgáč (cirkulářem l. 1795., dne 27. v Hranicích daným), učinil přítrž takovým nepořádkům.

Tovaryši stávali se mistry, aniž se mohli vykázati, že vandrovali, anebo že se náležitě vyučili svému řemeslu. Nebyloť knih vůbec. Protož nařídil krajský hejtman, aby při každém cechu založili nové knihy s trojím oddělením: na zápisy učňů, na osvobozování tovaryšův a na přijímání za mistry. A tak i tkalcovský cech v Místku založil si „Knihu podctivého cechu tkadleckého a kunstveberského knížecího arcibiskupského města Místku (v) markrabství Moravském 1795.“ Druhý titul její jest „No. 3. Kniha zaznamenání oných, kteří při cechu professí kunstveberskej, tkadleckej knížecího arcib. města Místku — právo majstrovské podosáhli“.

jen ponenáhlu, zvláště řemesla vzácná a neobyčejná. Pro obecná řemesla (řezníky, pekaře a ševce) byly cechy v každém městečku. Abychom nic nezpomínali na př. cechu lazebnického čili „barvířského“, jenž kulturně sám sebou jest zvláštností neobyčejně zajímavou, ale vyjmenujeme živnost kominickou.

Kominíků sdružených v cechy nebylo na Moravě ještě koncem 16. století, jak aspoň vypovídá tulák vyslýchaný v Olomouci l. 1598., že „v zimu živí se vymětáním komínů“, v létě s tkanicemi, podvazky a nožmi chodí, o nože „v kostky hráti dává“ (Selský archiv, II. 2: 128.).

Kdy vlastně na Moravě vznikly cechy kominické, není ještě známo, ač jednotlivci, zvláště ve velikých městech (Brně, Olomouci), se tuším vkupovali do cechův jiných.

I poněvadž tedy v Kroměříži sotva měli cech kominický — míníme 17. a počátek 18. století —, nebylo příčiny, kominíky po biskupských městech roztroušené zavazovati k příslušnosti Kroměřížské.

A jakož l. 1734. v Opavě sestoupilo se 8 mistrův, aby si utvořili vlastní cech na Vratislavi nezávislý, přirozeně též kominíci z biskupských měst, z Osoblahy a z Místku, připojili se k Opavě.

Abychom pak poněkud odůvodnili myšlenku výše propověděnou, že řemesla neobyčejná a vzácná se neřídila svým přirozeným centrem, za příklad vyjmenujeme obvod cechu kominického v Opavě; měliť s Opavskými kominíky cech mistři z těchto měst: z Bruntále, Krnova, Vidnavy, Frývaldova, Javorníka, Johanisberka, z Albrechtic u Krnova, z Bílovce, z Oder, Frýdka, Těšína a Bílska; z pruského Slezska: z Ratiboře, Horního Hlohova, Toška, z Prudníka, z Opolí, Lublína, Nemodlína a Břehu (po rozdělení Slezska odpadli větším dílem); z Moravy kromě výše jmenovaných Koldštejnský a Hornoměstský; z Haliče a z Bukoviny: Biala, Krakov, Lvov, Přemyšl, Zámost, Zločov, Tarnopol a Černovice; z ruského Polska jmenují se města Pilzno, Sulkov, Piotrkov; v Uhrách: Košice.

Neobyčejně velikou rozlehlost kominického cechu Opavského lze ovšem vysvětliti tak, že za doby, kdy se ustavil kominický cech, se strany všech vrchností důrazněji než prvé bylo naléháno o bezpečnost od ohně a o pravidelné visitace komínů, tudíž

živnost kominická stávala se výnosnou. A čím více bylo kominíků řádně vyučených, tím nezbytnější také nastávala potřeba, aby si tovaryši hledali nové kraje na provozování své živnosti. I nebude tuším pochybnosti, že mistři kominíci, kteří se usadili v Haliči, v Uhrách, v Bukovině i v ruském Polsku, vyšli nejen z Opavského cechu, nýbrž, aby sobě zabezpečili živnost řádem cechovním, dávali sebe zapisovati též za mistry u cechu Opavského.

(Viz můj 41. článek „Das Rauchfangkehrer-Mittel in Troppau“ v „Troppauer Zeitung“).

V tomto případě znamenáme, že nedostatek jiného cechu kominického nutí mistry z dalekých měst, aby hledali úvazek cechovní až v Opavě. Podobně „barvíř“ (barbíř), jenž se usadil v Těšíně, když mu bránili vyvěšovati „meděnice“ (jaké dosud mají holiči), hájil sebe svým příslušenstvím k cechu Kladskému a dovolával se rozsudku až u barvířů Vratislavských!

Byly ovšem též jiné příčiny, pro které se řemeslníci obraceli s obzvláštní důvěrou k cechům zvláště rozhlášeným, když pomýšleli ustaviti vlastní cech.

V té příčině cechy Kroměřížské zajisté již slynuly za druhé polovice 17. věku, neboť známe příklad, že se cech ustavil v nebiskupském městě na artykulích Kroměřížských.

Tak l. 1661., v den sv. Jana Křtitele, mistři řemesla ševeckého na Hradci u Opavy vyprosili si u cechmistrů Kroměřížských onoho řádu, který jim byl potvrdil arcikníže a biskup Leopold Vilém l. 1657. (Věstník Mat. Op. č. 4., 43.).

Třeba jen uvážiti, že nebylo bez důležité příčiny, proč ševci Hradečtí, majíce do Opavy jen půl druhé hodiny, neváželi nákladu na dalekou cestu až do Kroměříže, aby si tam vyprosili artykulův a pánů ševců Kroměřížských poprosili za právní otce na všecky časy budoucí! Nevíme ovšem, proč právě si zalíbili v Kroměřížském nikoli v Opavském cechu ševeckém, ale zdá se nám, že to všecko způsobil nejspíše pěkný znak ševecký čili erb, jakým se mohl honositi samojediný (po naší vědomosti) ševecký cech Kroměřížský.

Kroměřížskému cechu dostalo se toho znaku od arciknížete biskupa Leopolda Viléma l. 1657., a to takového: Prostřed věnce liliového stojí vysoká černá bota, z jejíž holínky vykvétá pěkná lilie; všecko malováno přirozenými barvami.

Tímto jsme chtěli upozorniti na někdejší význam města Kroměříže v příčinách cechovních; jakož pak nám před několika lety bylo oznámeno p. sekretářem městským, že vlastně archiv města Kroměříže nemá starých památek vůbec, nebudou nevítány nepřímé tyto zprávy o Kroměříži.

Co se týče cechovní centralisace, vycházející z Kroměříže na ostatní města biskupská, měli jsme na zřeteli 17. století; neboť za dřívějších dob nelze toho pozorovati, ačkoli nelze upírati, že se prvé tvořily skupiny podle zeměpisné polohy. Na př. biskupská města a městečka na Hukvaldsku (Ostrava, Paskov, Brušperk, Místek, Příbor, Frydlant, Frenštát) mívala vzájemné styky jak v právních, tak v cechovních příčinách. Co se týče právních záležitostí, upozornil jsem na některé takové sledy ve svém spise „Organisace práv Magdeburských".

Znamenati však jakousi rivalisaci mezi Mor. Ostravou a Příborem.

I připojuji zde regest řádu tkalcovského cechu Ostravskému biskupem Markem l. 1559 v Kroměříži uděleného a potom od cechu Ostravského l. 1593. tkalcům Brušperským propůjčeného.

„My cechmistři a mistři řemesla tkalského, obyvatelé města Ostravy, vyznáváme tímto listem přede všemi, že sú před nás a úplnosť cechu našeho předstúpili poctiví a víry hodní lidé spolumistři řemesla našeho tkadlského (do r. 1593. tedy Brušperští tkalci měli cech s Ostravskými), obyvatelé z městečka Brunšperka, žádajíce nás, abychom jim výpis z privilegium a nadání, kteréž od Jich Milostí knížete(!), pánův našich, slavných pánů biskupův Olomuckých, máme, pod pečetí naší cechovní vydali, žádosť jejich v tom slušnú býti uznávajíc, tak činíme a jim výpis z listu našeho hlavního cechu poctivého pod pečetí naší tak, jak sám v sobě to obšírně obsahuje, vzdáváme, kteryžto v tato níže psaná slova pořádně takto zní:

„„My Marek,[1]) z Boží Milosti biskup Olomucký, atd., oznamujem tímto listem obecně přede všemi, že sú před nás před-

[1]) Krejčíkům Brušperským listem daným „na zámku Ukvaldě, v sobotu po Nanebevzetí Panny Marie, léta Páně 1567. počítajíce" dostalo se artykulů od biskupa Vilíma Prusinovského: „My Vilím, z Boží Milosti biskup Olomucký, vyznáváme tímto listem obecně přede všemi, že sú před nás předstúpili poctiví mistři řemesla krejčířského, poddaní naši z městečka našeho Brunš-

stúpili poctiví cechmistři a mistři řemesla tkalského, poddaní naši, věrní milí z města našeho Ostravy . . . . . .
. . . . . .
Jenž jest dán a psán na Kroměříži, v sobotu před sv. Tomášem l. P. 1559. počitajíce“ “.
. . . . . .
. . . . . .

„K tomu my svrchu psaní cechmistři a mistři řemesla nadepsaného města Ostravy pečeť cechu našeho k tomuto výpisu z privilegium a nadání našeho přitisknúti sme dali. Jehož jest datum v Ostravě, v pátek před slavností seslání Ducha sv., léta Páně 1593. PECZET CZECHV . . .“

(Z originálu na výstavě ethnografické v Orlové [1]) vyloženého.)

Lze podotknouti, že kněží biskupové Olomučtí, jimiž bylo potvrzeno mnoho cechovních řádů, jistotně ve své kanceláři měli formuláře rozmanitých artykulů řemeslnických, takže i proto byla stejná též formální stránka všech řádů cechovních v městech biskupských, arciť jen za jisté doby vydaných, neboť i rozvoj řemesel a poměry politické i náboženské vyžadovaly jisté změny.

Poddanské poměry na Strážnicku před 300 roky.

Podává Leopold Nopp.

O všeobecných poměrech poddanských na Moravě bylo za poslední doby pojednáno [2]) v různých odborných listech a spisech tak důkladně, že není třeba, abychom se o nich šířili znova. Vyličení poddanských poměrů na Strážnicku má jen býti konkretním případem na doložení dějin všeobecných.

---

perka, věrní milí, ukazujíce nám artykule sepsané, kterak by se při tom výš jmenovaném řemesle před lety zachovávali, pokorně nás prosíce, abychom jim těch artykulův . . . potvrditi ráčili . . . “ (Originálu dochovaného propůjčil p. Skácel z Brušperka.)

[1]) Na oné výstavě regestoval jsem všecky listiny vyložené; ale nepostačil jsem opsati všech, i bude snad možná nalézti originál, naňž upozorňuji tímto regestem. Jsoutě devastovány archivy všech měst a městeček na Ostravsku.

[2]) Viz na př. Programm I. čes. gymnasia státního r. 1903 a také hojně článků v „Čas. Mat. Mor.“

Od pradávna poddaní Strážničtí měli vrchnosti vskutku milostivé, které se zříkaly rády práv svých na prospěch zubožených poddaných.

Čím obdařil město Petr z Kravař, potvrzovali a rozmnožovali Žerotínové a Magnisové ochotně, když se uvazovali v panství.

Za Jana Fridricha z Žerotína a na Strážnici a za úředníka jeho, urozeného vládyky pana Jana Urbana Domanínského z Domanína, založil sirotčí písař Bartoš Biskupický purkrechtní registra všech dědin k panství Strážnickému náležejících r. 1609.

Mezi těmito registry a knihami vinohradskými našel jsem též urbář města Strážnice. Ačkoli jest vytržen původní list titulní, svědčí písmo i vazba knihy, jakož i některé zápisy, že urbář pochází z téhož roku. Teprve za let pozdějších urbáři česky psanému dán nesprávný nápis cizí rukou: „Urbarium der Herschafft Stassnitz u. Welka.“

K panství Strážnickému patřily tenkrát: město Strážnice, vsi Petrov, Zvolenov (jinak Bobalov), Sudoměřice, Rohatec, Lideřovice, Radějov, Tvarožná Lhota, Kněždub, Velká Vrbka, Javorník, Suchov, Nová Lhota, městečko Velká a Lípov.

V urbáři předně jsou jmenováni poddaní s poplatky, které dávali o sv. Jiří a o sv. Václavě; potom jsou vytčeny povinnosti celé osady, pak jsou zaznamenány opisy privilegií, udělených jednotlivcům, obcím a cechům po rok 1725.

Z velké knihy o 800 stran, nezbytné k dějinám města Strážnice, vyjímáme jen věci nejdůležitější.

Na Strážnickém náměstí a v Zákostelní ulici byly 32 domy šenkovní; z nich se platilo dvakrát do roku po 16 gr.; domy tyto byly osvobozeny od stavění sirotků, za kterouž milost platili majetníci o sv. Jiří a o sv. Václavě po 15 gr. Celá obec Strážnice platila za vinný šenk 200 zl., z řeky Moravy 20 gr.; za šindel 20 gr.; z lázní 2 zl. 15 gr., za vola 6 zl. Obec byla povinna posílati na každou noc do zámku 2 hlásné; dostali tam stravu, a nebylo dovoleno, aby jim byly přikazovány jiné práce; měli jen zametati před zámkem.

Řezníci dávali z panských jatek, jichž bylo 10, po 26 gr., 3 kameny loje, o velikonocích jeřábka, týdenně dvoje držtky a 2 jazyky. Za libru masa do panské kuchyně dodaného dostali o groš méně, nežli byla ustanovena cena za maso.

Z podsedku v Rybářské ulici platilo se plesníkovi[1]) podle množství užívané vody 2—10 gr.

Čtrnáct rybářů Strážnických donášelo do zámku každého pátku po rybě, dokud nezamrzla Morava, o sv. Janě společně odevzdali 50 kop raků, z nichž jim byla zaplacena polovice; kopa se počítala po 3 grošich. Lovili tenkrát ve vodách Strážnických ježíky, parmy, candátky, štiky, mníky, kolky, pletníky a kapry.

Pole okolo Strážnice byla panoší a selská; ze čtvrti lánu platili 8 gr., z luk po 3 gr., ze zelničky v hatích po 1 gr. Les, nyní města vzdálený půl hodiny, sahal až po Staré město; kdo koupil kus lesa, vymýtil a proměnil na štěpnici, zaplatil 2 gr.

Koupě polí konala se způsobem prostým. Kupující i prodávající odebrali se na obecní dům na náměstí, nebo na předměstí, podle toho, kam patřila usedlost, radní písař škrtl starý zápis křížem, připsal nový majetníkovi, rukojmí ručili za zaplacení poplatkův, a záležitost byla vyřízena.

Výměnků neznali, teprve za 2. polovice 17. století vyskytují se zápisy na závazky výměnkové; za každé nové stavby musil se majetník zavázati písemně, že ve stavení svém bude míti světnici „vojenskou“ a „maštal“ pro vojenské koně.

Ze štěpnic od Řečice po Tečelec platilo se průměrně po 5 gr., lidé cizopanští platili mnohem více nežli domácí.

Novokřtěnci Vacenovští a Žadovští platili za louky na Strážnicku najaté plat skoro dvojnásobný. Předměšťané platili za pozemky tyže poplatky, jako měšťané, byli však mimo to povinni robotou a jednou za rok dávali vrchnosti nepatrný poplatek „za koledu“.

Poplatníci k malým platům přidávali slepice, husy, vejce a sýr.

Měšťané proutím opravovali Vlčkův stav na Jašavě nad mostem Jašavým; proutí si nařezali sami. Kdo měl koně, byl povinen, aby přispíval po fůře nebo vozem na stavění zámku, kdo neměl koní, nakládal.

Měšťané chodili do Závidova na hon; byla-li potřeba, honili vysokou zvěř a posílali dvakrát do roka po osobě na hon.

Rybáři Strážničtí lovili rybníky, pletli a vázali polésky, nevody i jiné potřebné nářadí, vytvrzovali tenata, prosekávali

[1]) Starší cechu rybářského.

prohlubně na rybnících, lovili též ryby z haltýřů, chodili na hon, sázeli zelí a klidili v panské zahradě, převáželi a dováželi pána a služebníky panské na lodi ku břehům, kdykoli se jim poručilo, a sbírali žaludy; z nasbíraných 3 měřic odevzdali 2, 1 si nechali.

Jako jednotlivý poddaný, měl každý dům své povinnosti, ba i každá ulice. Rolníci ze Starého města a z Německé ulice, kteří měli robotní pole, vozili hnůj na panská pole při Strážnickém dvoře, orali, vláčili, žali, sklízeli obilí a vozili do stodol, sekli trávu na panských lukách při dvoře Radějovském, hrabali seno a sváželi, dělali dříví do zámku, do pivovaru, k cihelně, k vápence a k uhlírně, kdykoli se jim rozkázalo. Odváželi uhlí do zámku, vozili cihly a vápno, na rybnících opravovali tarasy a břehy, a vozili dříví na koly.

Staroměšťané prali panské ovce, stříhali je, trhali konopě a len. Předměšťané Strážničtí hradili a opatrovali stav na Velečce, konali robotu na vinohradech panských, posílali ročně z každého domu 2 vázačky do vinohradů, vozili dříví na stavbu zámeckou a jako jiní sousedé chodili na hon.

Za tažení kolíčka v panských vinohradech dostávali z důchodů po 1 zl.

Bednáři byli povinni, aby každého roku z lesů panských udělali 6 kop beček vinných; za udělání každé bečky platilo se po 4 gr.; za práce této dávalo se jim jídlo z panské kuchyně. Tovaryš měl týdenně 5 liber masa, 2 pecny chleba a piva tolik, kolik dostávala ostatní panská čeládka. Dříví na bečky sekali v panských lesích; za hranici duh, která stačila na $^1/_2$ kopy beček, brali po 1 zl., a měli měřici rži za stravu; týž plat dostávali, když dělali dna do beček a pobíjeli staré sudy. Obruče na vinné i pivní sudy dělali si sami; za každou kopu holí na obruče brali 12 gr. Za obruče na velké káď v pivovaře dostávali po 3 gr., za malé káď, v nichž se chladilo pivo, po groši a po měřici žita.

Ševci Strážničtí dělali obuv panské čeládce, která nedostávala platu a slula „nemilostivou čeledí“. Za mužské boty dostávali po 1 zl., za boty panenské a děvečkám placeným dělané po 12 groších; za střevíce mužské 7 gr. 3 d., za střevíce panenské a dívčí po 6 groších. Ševcům se brzy omrzela zámecká práce; prosili již roku 1642, aby je vrchnost zbavila této milostivé práce a uvolili se, že zaplatí ročně 12 zl. do panského důchodu. Tuším,

že pak „nemilostná čeládka“ běhala více bosa než obuta po Strážnickém zámku.

Cech řeznický byl povinnen, aby měl zvláštního řezníka na na služby Jeho Milosti.

Valeči spouštěli všeliká vína do panských sklepů, vytahovali je a nakládali na vozy.

Hoteři a hoferkyně v městě i na předměstí, kteří měli své vinohrady, trhali po kopě len a konopí, kteří pak neměli vinohradů, po $^1/_2$ kopě; pleli též v zahradách panských, okopávali mrkev a cibuli, vili len a konopí, mědlili a hachlovali; za každou kytku z pazdeří vytřenou dostávali po $^1/_2$ groši. Hoferkyně předly přízi, a tkalci z ní tkali vrchnosti plátno.

Za odbírání desátku vinného dostávali odlevači po čas odbírání stravu a 1 zl. 10 gr., čtvrtníci 2 gr. a 2 pecny chleba, libru masa a máz piva; za pressování obdržel každý vincúr[1]) 2 libry chleba, libru masa a máz piva. Za navalování vín pod horami platilo se ku stravě 2 gr., za odvezení vína do panských sklepů vyměřen plat dle vzdálenosti vinohradu.

Starého práva prodávání soli postoupila obec Strážnická za poplatek ročních 35 rýnských, každý čítajíc po 60 kr., hraběti Filipovi Maximilianovi Magnisovi r. 1725. Od té doby směly prodávati sůl jen osoby vrchností ustanovené s podmínkou, kdyby J. C. Milost se solními regály jinak markrabství Moravskému nařídíti ráčila a vrchnost ztratila užitek z prodeje solního, že má též přestati poplatek 35 rýnských. Obec ráda se zřekla práva prodávati sůl, poněvadž pro blízké uherské hranice nebylo možno zabrániti podloudnému dovážení soli z Uher.

Panský mlýn měl již r. 1600 jedenáct kol múčných, byly též při něm mlýn kašný o jednom kole a 7 stupách a soukenická valcha o třech uncích. Soukeníci platili 2 groše za valchování jednoho postavu sukna, přespolní 3 groše. Valcha i pila u panského mlýna zmizely, též i „vláky,“ v nichž rybáři musili loviti, když se jim poručilo. Ze mlýna dodáváno obilí několik mtův, prachu a tluči tolik, aby se vykrmilo „drahně“ vepřův.

Sazba mýtní u Strážnice byla dosti značná; neboť za všecko se platilo: za vůz prázdný i se zbožím, za košík jablek i kuřátka.

---

[1]) Ošetřovatel vinohradu, jenž řídí práce na vinohradě.

Panská cihelna i vápenka u Sudoměřic vyplácely se dobře. Jediné, čeho poddaní užívati mohli bezplatně, byla voda v Moravě, v níž směli měšťané loviti od mlýna až po Holé břehy; chtěl-li však obyvatel Starého města nebo z ulice jiné loviti ryby udičkou, musel míti povolení od měšťanův.

Životní otázkou Strážnického rolníka byly a na mnoze ještě nyní jsou vinohrady. Neúrodný rok vínem byl největším neštěstím. Dobrá pověst vína Strážnického byla rozhlášena daleko; již za nejstarších dob přijížděli židé z Polska kupovat vína Strážnického, které pak prodávali za cenu dvojnásobnou i trojnásobnou. Nedivíme se tudíž, že pán i poddaný krvavými zákony hájili podmínek svého blahobytu.

Nejstarší obdarování týkají se práva horenského, a potvrdil je r. 1609 Jan Fridrich z Žerotína v plném znění, jak je Petr z Kravař r. 1417 dal Strážničanům.

Hlavní body horenského práva Strážnického.

Horný budiž člověk bedlivý a ctný, dohlížej ve vinohradech na práci, napomínej, kárej a trestej.

Kdo po 3 léta vinohradu nekopal, ztratil ho. Kup i prodej musil hornému oznámen býti, horný byl osvobozen od vinného desátku.

Na den sv. Matěje sešla se celá obec, a tu před pánem, nebo jeho úředníkem se umluvili, jaká by se toho roku vinohradským dělníkům mzdu dáti měla; usnešení veřejně po městě se rozhlásilo. Kdo dělníky přeplácel, zaplatil pokutu, z níž polovici obdržel horný, polovici obec; kdyby však horný o takovém člověku věděl a ho neudal, zaplatí 2 zl. Kdo by dělníky jinému odluzoval, ten bude trestán; kdyby pak dělník tomu pracovati nešel, komu slíbil, ten kládou trestán býti má a vydělaný tovarych za trest na kládu položí.

Na sv. Vavřince byli hotaři[1]) před obecní radu postaveni, a veřejně doptáváno se, jsou-li lidé ctnostní a zachovalí, když takovými uznáni byli, zavedl je horný do vinohradů.

Hotařům bylo zakázáno „zobáním“ a trháním hroznů škody dělati, směli jen po fridech[2]) choditi, s klepačkou povyk dělati,

[1]) Hlídači.

[2]) Cesty ve vinohradech.

křičeti a tlouci. Runami[1]) do vinohradů vkročiti nesměli, leč by se byl do vinohradu zloděj, pes, dobytče nebo ptactvo dostalo. Hotař nesměl trhati ovoce rukou, toliko spadlé ovoce ku snědku si vziti směl; pakli by na zemi žádného nebylo, měl právo jedenkrát do stromu udeřiti, a, cožkoli jednou ranou srazil, sobě vziti směl; toho však jen jednou za den učiniti mu dovoleno bylo; byť i mnohokráte denně okolo stromu šel, neměl se ho více dotknouti. Rážel-li dvakrát za den s jednoho stromu, byl jako zloděj na šibenici oběšen. Hroznů neměl bráti z jednoho vinohradu, než jeden na den, při tom neměl runou do vinohradu vkročiti, toliko utrhnouti směl, co rukou dosáhnouti mohl. Kdyby runou do vinohradů vkročil, bude mu pravá ruka useknuta, levé oko vyloupnuto.

Nebylo hotaři dovoleno ovoce a hroznů z vinohradů domů nositi více, než ku snědku potřeboval. Když z vinohradů vystupovali, museli se hornému ukázati, rovněž ráno když do vinohradů vstupovali.

Jestliže by některý zlý člověk z hněvu a zlosti trnem po vinohradě smejčil, nebo jakýmkoliv způsobem oči vypuklé srážel, tomu budiž pravé oko vyloupeno a pravá ruka uťata; pak teprv sťat bude.

Kdyby někdo ze zlosti v boudách vinohradských jinému víno vytáčel, aneb jakoukoliv škodu způsobil, takový všecek svůj majetek ztratí k užitku toho, komu se škoda stala, a ten škůdce bez milosti na hrdle potrestán bude.

Kdyby kůň, tele, svině a jiné dobytče do hory zaběhlo a zajato bylo, majitel od každého kusu 4 groše bílé pokuty dej, z čehož hornému třetí díl, ostatní hotařům přísluší; kdyby se hotařům zdráhal škodu zaplatiti, má hovado ošacováno a prodáno býti.

Bez příčiny nikdo do hory vstupovati nemá, leč by tam škodu zpozoroval, aby tomu zabránil, začež ze tří vinohradů po jednom hroznu sobě vziti může; za to hotař, jehož povinností bylo škodu zpozorovati, o 3 hrozny méně v onom témdni sobě vziti směl. Kdo v hoře postižen byl, nemaje tam co dělati, byl tři dny ve vězení držán, z něhož pěti groši se vykoupiti mohl; když však se našly u něho věci z vinohradu ukradené, ty mu na hrdlo

[1]) Příkop vinohrad od vinohradu dělící.

uvázány byly, on pak s nimi na šibenici pověšen. Bránil-li se a hotař jej při tom zabil, dali mu ukradené hrozny nebo ovoce na ústa a zahrabali jej na místě, kde ho zabili.

Nikdo nesměl jinou runou než svou vlastní choditi, sice byl z hory vypovězen. Tenkráte nedovolil si nikdo víno v jiný den z vinohradu bráti, než v obecním sezení ustanoven byl.

Kdo v jiný den hrozny sbírati chtěl, musil si k tomu povolení vyžádati, hornému příčinu oznámiti; dříve však, než bráti počal, hotařům povinný obnos zaplatiti.

Žádný horník, ani kopač nesměl po dešti run cíditi, souseda o tom neuvědomiv, poněvadž polovice náplavy patřila sousedovi, polovice jemu.

V sobotu, mimo postnici, smělo se až do žní nejdéle do 12 hodin dopoledne pracovati; kdo se provinil, musil za trest vycíditi některou studni ve vinohradě, kterou mu horný označil; kdo by však dělníky ku práci v sobotu do večera nutil, za potupu práva zaplatil 2 zlaté na chudé a Strážnický špitál.

V neděli ani žid, ani křesťan do vinohradů pro ovoce vkročiti nesměl, dokud nebylo v kostele po kázání slova božího; kdo se opovážil tak učiniti, zaplatil 10 grošův, ovoce prodáno, a peníze chudým rozdány byly.

Kdo by z cizího vinohradu peň pod runou do svého zatáhl, tomu tolik žeber z těla vyňato bude, kolik pňů zatáhl; kdo oblouky kradl, místo na provaze, na ukradených obloucích na šibenici oběšen byl.

Zloději, jenž jeden kůl ukradl, nic se nestalo, kdo 2 vzal, toho z hory vypověděli, kdo tři sobě přivlastnil, byl na šibenici oběšen.

Majitel panství měl právo žádati, aby z vinohradů, z nichž se mu plat dával, dva hrozny vyřezaly, to však jen za přítomnosti horného se státi smělo, čeho více žádal, z důchodů panských zaplatil.

Kdo strom ovoce nesoucí blízko runy měl, z toho ovoce trhati a, co do runy padá, sbírati směl, však co do vinohradu sousedova viselo, to jemu nechati měl; i soused, co rukou z runu svého dosáhnouti mohl, měl právo sobě utrhnouti.

Den vinobraní po zralém uvážení a bedlivém prohlednutí ustanovili horní, ani vrchnosti nepříslušelo právo na tomto usnešení něčeho měniti.

Všichni občané měli právo své víno dle jistého pořádku, který purkmistr ustanovil, prodávati, taková „pořádka“ směla nejdéle 12 dnů trvati; měl-li majitel po vyjití „freiunku“ ještě bečku vína, mohl purkmistr pořádku o den prodloužiti. Dokud jedna pořádka trvala, nebylo dovoleno na druhou „vyzváněti“; kdo pořádky nedržel, dobu překročiv, zaplatil onomu, na němž pořádka byla, tolik vína, kolik proti zákazu byl vyšenkoval.

Naši předkové mladého vína nepili; byloť nalévání „mladého“ přísně zakázáno.

Řemeslníci směli sobě víno skládati a na pořádce šenkovati, nikdy však ku škodě těch, kteří domy šenkovní měli.

Lidem cizopanským bylo sice dovoleno vinohrady v hoře strážnické míti, nesměli však vína ve Strážnici nalévati, leč by cesty špatné byly a oni je domů odvésti nemohli; složiti směli víno toliko v domech šenkovních.

Lidé svobodní a ti, kteří vinohradů neměli a s městem netrpěli, nesměli ani vína kupovati, ani prodávati, sice jim sebráno a na rathúze prodáno bylo.

Poněvadž, jak v obdarování psáno jest, ze štědré milosti a božího požehnání ve vinohradech strážnických hojnost dobrého vína se rodí, není nikomu dovoleno cizí víno do Strážnice přivážeti a zde je prodávati, leč by z dopuštění božího ani ve Strážnici, ani v okršku města, ani v panských sklepích vína nebylo; kdo cizí víno přinesl, ztratil mýto (z bečky 10 grošů bílých), víno na rathúze zabaveno a prodáno bylo.

Strážničané byli povinni koupiti do roka 18 drillinků panského vína, to jest 36 beček, a nalévati o peníz dráže, než ostatní lidé. Poněvadž závazek tento městu působil velkou škodu, vykoupili se Strážničané 400 zlatými z povinnosti nalévati panské víno.

Strážnický purkmistr směl ročně 4 bečky vína prodávati za zvýšenou cenu, za to byli Strážničané povinni, aby upravovali hatě, po kterých se chodí ze zámku do Bzence.

Nemalých škod trpěli Strážničané, které jim nižší šlechta, na četných strážnických pozemcích usedlá, způsobovala pasením dobytka ve štěpnicích. Kašpar Melichar z Žerotína zakázal osobám rytířským takovou zlovůli, řka, že je hříchem pohrdati darem božím a rouháním pásti dobytek ve štěpnicích. Kdo by tak

učinil přece, panští drábové mu zajali dobytek, zaplatil škodu, a jeden kus směli sobě podržeti.

Na výživu kněze přispívalo obyvatelstvo „skopným“, odevzdávajíc po půl kopě pšenice a po půl kopě ovsa z každé čtvrti rolní.

Židé byli ve Strážnici od nepaměti; ještě nyní mají tu samostatnou obec. Již r. 1450 žalují Strážničtí židé Bednaříka o zaplacení dluhův.

Původně směl žid koupiti toliko jeden dům. Zemřel-li žid, měla vrchnost právo, uděliti uprázdněné místo jinému židovi; stávalo se však často, že při smrti židově nebylo v místě dospělého žida, jenž by nastoupil na místo zemřelého. Zavčas uvědomovali pak židé příbuzné své, kteří nezřídka přicházeli až z Polska do Strážnice. Chtěl-li žid nebo židovka vstoupiti do stavu manželského, podrobovali se zkoušce z náboženství, která se konala před panským úředníkem.

Všecky poplatky, jež židé dávali vrchnosti, byly poměrně větší, než platy křesťanského obyvatelstva. Z domu platili židé 1 zl. 15 gr. Za nechování 12 „kleprlíkův“ (koňů), jež povinni byli chovati k službám Jeho Milosti, platili ročně 150 zl. a 4 libry zázvoru do panské kuchyně. Že nemusili šenkovati vína panského, což za ně dělali měšťané, platili ročně 5 dukátův a 2 libry pepře do panské kuchyně.

Aby si vrchnost nahradila škodu, kterou měla tím, že o postě od židů nebrala masa, dávali židé ročně 12 zl. 15 gr.

Židé chodili s posílkami, s listy a s cedulemi milostivé vrchnosti až na dvě míle cesty od Strážnice; z povinnosti té vykoupili se později 15 zlatými. Za rabína bylo jim platiti 5 zl., za každého žáka ročně 4 zl.

Za týden dodali do zámku 4 centy masa; dostali po dvou groších za libru.

Podruhové židovští musili se nejprve smlouvati s pánem, kolik by mu měli platiti; obyčejně smluvili se na ročních 6 gr.

Přespolnímu židovi nebylo dovoleno pobývati přes noc ve městě, leč by fojt židovský pánovi odevzdal za každou hlavu po groši. Umřel-li starý žid, zaplatili 8 gr., za mladého 4 gr.

Židé byli povinni pohotově míti po celý rok určitou částku drobných peněz, aby pánovi mohli měniti.

Prací těžkých nekonali židé z roboty; přehazovali v panském mlýně obilí a tluč, v pivovaře slad, a odnášeli mouku ze mlýna do zámeckých skřihův. V panských chmelnicích drhli chmel, na pilu u mlýna navalovali klády, řemeslníkům na zámku pracujícím k ruce dávali potřeby, v lese sbírali žaludy; když se „holily“ panské ovce, cpali vlnu do žoků, jež židovky musily ušiti, v panských stodolách cídili obilí, přehazovali seno, ve štěpnicích trhali, česali a sbírali jablka, za sucha v panské zahradě zalévali zelí, dokud bylo třeba.

Obce, patřící k panství Strážnickému, konaly téměř tyže práce robotní, jako Strážničané, i platy měli stejné. Dle toho, jaké plodiny se dařily ve vsech, dávaly obilí, „kury humenní“, vejce, chmel, chřen, husy, robotovaly povozy a potahy.

Lázně Petrovské snad osvobozeny byly od platu; jsou-sice zaznamenány v urbáři, ale list jinak jest prázdný.

Rybáři petrovští a rohatečtí — mimo platy stálé — platili dvakrát do roka „plat cti“ o 4 groších.

Hrubovrbčané chodili s poselstvím Jeho Milosti do Uher, na Branež (Bránič), do Prešpurka, do Trnavy i jinam, kamkoli se jim rozkázalo.

Vesnice horňácké, obilím chudé, dodávaly konopí a len, obstarávaly práce v lese a v panských zahradách; mlynáři z vesnic těch starali se o tesařské práce při zámku Strážnickém a při dvořích.

Tak přesně vyměřen byl poměr mezi pánem a poddaným.

Ačkoli těžko, přece nesl poddaný tato břemena, pokud pán šetřil zapsaných práv. Co následovalo, když urbarium se povalovalo v zaprášeném koutě registratury, když pán i nejposlednější sluha zámecký poddaným ukládali nová břemena, o zápisy, obdarování, privilegia a výsady se nestarajíce, o tom za neplných 70 roků po Žerotínském sepsání urbáře podávají zprávu dějiny panství i města Strážnice.

Umělecké a vědecké zprávy.

O rodině Heltů z Kementu. (Dodatek k článku v Čas. M. M., roč. XIII.)

V Časopise Mat. Mor. (roč. XIII. r. 1881) píše Ant. Rybička v článku „Heltové z Kementu na V. Němčicích a Val. Meziříčí“ na str. 3. toto:

„Zikmund Helt došed let dospělejších, oženil se s Alénou Konickou ze Švábenic, šlechtičnou Moravskou, která však zemřela, nezůstavivši mu dědiců přirozených; načež r. **1553** se oženil po druhé, pojav za manželku Alénu Mezeříčskou z Lomnice, dceru pana Ladislava Mezeříčského z Lomnice, kteráž mu potom porodila dvé synů Zikmunda a Vladislava a dvé dcer Zuzanu a Alénu, z nichž tato však otce nepřežila.“. . . .

Dále píše:

„R. 1552 koupil Zikmund Helt od pp. Jaroslava a Vratislava bratří z Pernšteinu jich zboží město Mezeříčí nad Oslavou s příslušenstvím, na němž r. **1553** své druhé manželce, nadepsané paní Aléně z Lomnice, pojistil 1250 kop grošů věna jejího a vymohl také sobě i této manželce své (r. **1553**) listy mocné, aby o zboží svém, a jmenovitě právě koupeném Mezeříčském volně a platně mohla pořídíti.“ Desky Zem. Br. XXIII. 6.)

Dle článku toho zemřela první choť Zikmunda Helta z Kementu, pí. Aléna Konická ze Švábenic, asi roku 1552, ježto prý roku **1553** Zikmund Helt oženil se po druhé.

Údaje tyto nejsou správné.

Aléna Konická ze Švábenic, choť Zikmunda Helta z Kementu, pohřbena jest v kostele Konickém a zemřela, jak na kameni náhrobním lze čísti, roku **1554**.

V západní straně kostela pod kruchtou jest na náhrobním kameni vtesán tento nápis minuskulí:

Leta panie 1554 w pon
dieli po nedieli prowodnii*)
vmrzela geſt vrozena pa
ni Alina Koniczka z Sſwabe
nicz. Manzielka vrozeneho a
ſtatecznego rytyrze pā Zikmū
da Helta z Kementu a na Me
zerziczii Krale Jeho Miloſti
Raddy a Miſtokanczlyrze
kralowſtwie Czeſkeho.

Pod nápisem jest erb Švábenských (čtyři střely kolem kroužku) s opisem:

Gegižto duſſi Pan Buoh Racz Miloſtiw Begti.

Po smrti této Alény Konické ze Švábenic dal otec její nebo snad bratr na památku nebožčinu vystavěti (na místě bývalého dřevěného?) chrámu Páně, který byl dokončen roku **1556**, jak svědčí kámen, zasazený na epištolní straně presbytáře kostelního s nápisem:

Ke cti a chwále Božj a na památku Nebožce paní Aléně Konické z Sswábenicz, wierné māželce pana Zikmunda Helta z Kementu na Mezeřicz Krále ge^{sti} Raddy a mistokācleře Kr.^{í} Cze.^{o} y vssemu Rodu

*) Dne 2. dubna.

Sswábenskē a ginȳ zde w panu Bohu odpočjwagicym Tento chrā Bozy ḡt ssťastně dokonán. Léta páně MDLVI.

Pod nápisem jsou erby Heltů z Kementu (padací mříž) a pánů ze Švábenic (čtyři střely kolem kroužku).

Oba nápisy byly uveřejněny V. Houdkem v Čas. Mat. Mor. (roč. XXV. na str. 197 a 199.).

Tímto dokázáno nejzřejměji, že Aléna Konická ze Švábenic, choť Zikmunda Helta z Kementu, zemřela r. **1554.**

Než jak lze dosvědčiti, že Zikmund Helt z Kementu neoženil se po druhé r. 1553? Vždyť ještě tenkráte žila první jeho choť!

Přečtěme si jen „Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jáchymovi z Hradce v l. 1553—1558", které uveřejnil Fr. Tischer v Čas. Mat. Mor., (roč. XXV. na str. 185. a dále).

V dopise Jáchymovi z Hradce, daném ve Vídni dne 28. listopadu 1554, píše Zikmund Helt:

. . . . „Že veselí svatební jste strojiti ráčili, tomu jsem z psaní V. Mti porozuměl; na mne již žádné veselí nesluší, než chladná země neb hlína, když vuole pána Boha všemohoucího milostivá bude, již mé přemilé veselí v též studené hlíně odpočívá . . . ."

V tom dopise patrně myslí pan Zikmund na svou milou choť Alínu Konickou ze Švábenic, která zemřela toho roku, neboť jeví pán veliký zármutek.

I v dopise ze dne 31. prosince 1554 píše z Vídně: . . . . „Na ten čas nevím, co V. Mti psáti, „jsem v pravdě také teskliv a nespuosoben, poroučím se lásce V. Mti s službou svou nemocnou. . . ."

Také i z Vídně píše dne 9. ledna 1555: . . . O nemoci své prve jsem V. Mti neoznámil, v pravdě mi račte věřiti, že jsem toho tím oumyslem neučinil, abych toho měl před V. Mti zatajiti. Než zhola teskností jsem toho pominul . . . ."

Teprve 12. září 1556 píše z Olomouce: „. . . , již se zase lépe mám (ve zdraví) . . ."

Tou dobou umínil si asi Zikmund Helt oženiti se po druhé a pomýšlel si vzíti Alénu Meziříčskou, nebylať mu lhostejna, jak zřejmo z dopisu ze dne 15. září 1556 z Brna:

„. . . Paní Apolena Meziříčská i šlechtična jsou zde (v Brně), již já nic více neplatím, jakž mne ten, který vína nepije, osočil; tomu i jinému musím přivyknouti." . . .

Snad Zikmund Helt již se ucházel o šlechtičnu, ale nějaký „přítelíček" osočil ho, jak si stěžuje trpce, a záměr jeho se neměl uskutečniti.

Než konečně došlo přece k zasnoubení a ustanovení svatebního veselí, jak v dopise sděluje pan Helt z Řezna dne 12. prosince 1556.

. . . . „Již jsem byl toto psaní zavřel a zapečetil, a v tom jsem dnes ráno ke dvoru jel, kdež mezi jiným zmínil se J. Mká se mnou

o mém ženění, tož jsem J. Mké pověděl, že mi jmenovali den k vykonání toho na sv. Pavla na víru obrácení,*) než že nevím, koliký den jest měsíce Januaria, jen to vím, že jest puol páté neděle po vánocích, ihned mi ráčil povědíti, že jest byl v den Januaria, o čemž jsem věděl, neb jsem kalendáře nového neměl a nemám. A tak jsem JMti pověděl, že krátký čas jest a jináče že mi se čas trefiti nemohl pro pražský sněm, kterýž bezpochyby brzo na konec masopustu aneb v postě bude . . . .

. . . . VMti také snažně prosím, račte před odjezdem svým panu Ctiborovi poručiti, aby se, kdyžby čas toho byl, ke mně na Mezeříč vypravil a kuchyni mi spravil, již bych já jeda odsud aneb přijeda na Mezeříč, se s panem Ctiborem dále snesl.

Kdyby měl na Mezeříč se vypraviti, ale kuchaře jednoho dobrého mi také račte puojčiti, k tomu něco srn, a muoželi býti, jedno neb dvě zvířat zabiti dáti, odsloužím se toho V. Mti bohda. Mnoho jsem na to na této vší cestě myslil, zda by se některak jináče trefiti mohlo, abych takového prunku nedělal, ačkoli malý bude, však mi se nikterak jináče trefiti nemůže, pro ten samý přínos, než aby svatba držena byla. A dále se této odložiti také nikterakž netrefí z mnohých příčin. Již V. Mti svou zbytečnou věcí mnoho zaneprazdňuji. S tím se vždy V. Mti poroučím. By možné bylo, z Vídně bych jistě raději ze všech hostí na Mezeříčí neviděl, jako Její Mti paní manželku V. Mti, a bohda se stane, že Její Mt k poctivosti nevěsty i mé se na Mezeříč vypraviti ráčí; zvláště pak jestli že Její Mt předce na Hradci neb na Žirovnici zuostati ráčí, tím by nedaleko od paní Zacharyášové byla, aby spolu na Mezeříč přijeti ráčily.

S králem Jeho Mtí mluviti budu, aby pan bratr J. Mti poslán byl.“. . . . .

Ač veselí svatební určeno bylo na den sv. Pavla obrácení na víru, přece z různých příčin odloženo bylo na den 16. února 1557.

V dopise z Brna ze dne 16. ledna 1557 píše pan Zikmund:

„Urozený pane, pane a kmotře mně zvláště a vždycky milostivě laskavý, pán Buoh rač V. Mti všecko nejlepší dáti, přál bych toho V. Mti srdečně rád.

V. Mti oznamuji, že jsem toho nikterakž obrániti nemohl, než musil jsem k tomu dne včerejšího v Znojmě povolení dáti, že jest mi mého svatebního veselí až do outerního na den sv. Juliany panny, to jest 16. dne Februarii, odloženo. Jedno pro soud Olomoucký, druhé, že sestra páně maršálkova od této neděle příští v třech nedělích svou svatbu míti má. A tak kdyby se mou svatbou neprotáhlo, nemohli bychom přátel míti; již to tak býti musí, nuže vuole nedá“ . . . .

Zikmund Helt dále byl zaměstnán úředním jednáním, že neměl ani času, aby se připravil na své svatební veselí. Stěžuje si na to v dopise ze Znojma, daném v neděli před Hromnicemi r. 1557:

„. . . Jest mi příliš těžko, nebyl jsem na Mezeříčí než čtyři dni, jakž jsem z Řezna přijel, a dnes jsem tam odsud jeti chtěl, než že ta

*) Den 25. ledna.

jízda Olomoucká (musel ze Znojma jeti do Olomouce) v to vkročila, a bojím se, že budu obmeškán z strany svého veselí, nejsem doma nikda, a čas se přibližuje, a nic ještě správného nemám, vuole Boží a pána našeho se staň". . .

Z dopisů vysvítá jasně, že pan Zikmund Helt z Kementu po druhé se oženil dne 16. února **1557** a nikoli, jak píše Ant. Rybička, r. **1553.**

Že pan Zikmund — jak píše Rybička — r. **1553** své druhé choti paní Aléně Lomnické pojistil 1250 kop grošů věna jejího na zboží Meziříčském a vymohl také sobě i této choti své r. **1553** listy mocné, aby rozhodovala volně a platně o zboží svém a jmenovitě o Mezeříčském právě koupeném, jest asi chybným čtením z desk zemských (B. XXIII. 6.); mylně rok **1553** brán patrně za rok **1558.**

Ferd. Jos. Černocký.

Literatura.

Sto lidových písní československých s rozbory a výklady. Vydal Fr. Bartoš. Nakladatel J. Otto v Praze. (Za 1 K 20 h). V České knihovně zábavy a poučení, vydávané Ústředním spolkem českých professorů, proslulý folklorista moravský Fr. Bartoš vydal velmi zajímavé a roztomilé dílko, totiž výbor z národních písní československých s věcným výkladem a s aesthetickým rozborem. Musíme býti redakci povděčni, že toto dílo přijala do knihovny, určené především mládeži středních škol; tím dala studentstvu našemu do rukou vítanou praktickou pomůcku, z níž může názorně poznávati aesthetické přednosti nebo vady děl básnických, snadněji a šíře seznamovati se praktickým způsobem s aesthetickými zákony, stávati se přístupnější krásám aesthetickým a po seznání jejich pak též přiměřeně oceňovati plody poesie umělé. Výklad těchto věcí je tak zajímavý a jasný, že se kniha může dáti do rukou každému, kdo jest přítelem poesie, a zvláště poesie lidové; každý bude čísti s chutí a neodloží knihy z ruky.

Dosud cenívaly se u nás hlavně nápěvy písní lidových, a dle ceny hudební odhadována obyčejně hodnota jejich vůbec. Ale touto knížkou chtěl spisovatel podati zároveň důkaz, že písně lidové mají také velikou cenu básnickou. Rozumí se, že nikoli všechny bez rozdílu a bez výběru; vždyť i mezi písněmi lidovými vedle pravých stkvostů básnických najdeme dosti slabých prací dilettantských, vedle zrní také dosti plev. Je tu tedy třeba rozvážného a pečlivého výběru, na nějž máme látky věru dosti; vždyť v našich sbírkách nashromážděno již s 10.000 písní lidových, a z nich už povolaný znalec může sestaviti slušný výbor.

A takovýto zdařilý výbor máme před sebou. Že vyhovuje účelu, jejž si vytkl autor, není divu. Složilť jej výtečný vychovatel mládeže, badatel a spisovatel, proslulý studiemi lidopisnými daleko za hranicemi naší vlasti (letos byl jmenován dopisujícím členem carské Akademie ruské v Petrohradě), největší znalec našeho lidu a národních písní a vynikající, jemnocitný aesthetik. Všechny tyto vlastnosti činí jej způsobilým nad jiné, aby nám podal dokonalý rozbor národních písní. A že úkolu tomu dostál stkvěle, o tom by důkaz mohlo dáti skoro každé číslo.

Před vlastním výborem umístěn úvod (str. 5.—12.), stručná to theorie o původě a formě národních písní. Spisovatel tu úsečně, ale jadrně, zajímavě a srdečně líčí zpěvnost našeho lidu, jak se jevila po celý rok za nejrozmanitějších příležitostí, událostí a slavností (str. 5.—7.), jak písně ušlechťovaly zábavy lidu a dodávaly mu útěchy; poutavý a výstižný jest výklad o skladatelích (str. 7.) písní, doložený přesvědčivými důkazy, o účinku života rodinného a pospolitého na ducha i formu těchto písní (7.—8. str.), o sbírkách lidových písní československých (str. 9.), o mocném účinku jejich (str. 10.), o mluvě (str. 11.), o předmětu poesie vůbec a písně zvláště (str. 12.).

Potom následují písně samé s rozbory a výklady, jsouce rozděleny v těchto 9 kategorií: 1. písně o písních a zpěvu č. 1—6 (str. 13.—16.); 2. ballady č. 4—28 (str. 17.—77.); 3. legendy č. 29—32 (str. 77.—83.); 4. písně milostné č. 33—52 (str. 84.—105.); 5. písně o rodině č. 53—68 (str. 105.—110.); 6. písně vojenské č. 59—63 (str. 84.—105.); 7. písně o přírodě č. 64—72 (str. 118.—127); 8. vtipy a žerty, humor a satira č. 73—91 (str. 127.—140.); 9. elegie, nénie č. 92—100 (str. 141.—150.). Na konec přidán stručný životopis Fr. Bartoše od řed. Bílého, vyňatý z Ottova Náučného slovníku a doplněný novějšími daty, a posléze 2 seznamy písní (podle abecedy a dle obsahu).

Před každým oddílem předchází poučné uvedení buď o podstatě písní (na př. v baladách našich že jest děj toliko prostředkem k dolíčení citův a vášní, jež v nitru lidském vrou a víří, a konečného výsledního stavu, který se z nich v mysli usazuje, str. 18.) neb o mravních názorech lidu a poměrech, na nichž písně lidové se zakládají (na př. o poměrech vojenských

za dřívějších let, str. 111.—113, o poměru našeho lidu k přírodě, str. 118—120, naříkání o pohřbech a na hrobech zemřelých, str. 147.—148). Pak následuje text jednotlivých písní, mnohdy pracně z nejrůznějších variantů důmyslně sestavený, s rozborem a výkladem. Právě tyto rozbory a výklady jsou těžištěm tohoto dílka.

Není pokaždé tak snadná věc vniknouti v každou píseň lidovou, dokonale se vmysliti v náladu pěvcovu, správně a úplně vystihnouti situaci a charakteristiku a z těchto složek sestrojiti uspokojující rozbor. Kdo žije pouze v městě a neměl příležitosti seznámiti se důkladně s poměry a povahou našeho lidu venkovského, octl by se i přes veškeren důmysl a duchaplnost nejednou na rozpacích, ba můžeme směle říci, že by nejedné písni lidové neporozuměl. Ve výhodě jest ovšem, kdo sám vyšel z lidu, s ním stále se stýká, jej pozoruje a zkoumá se všech stran, za všech okolností, na všech místech a za všech dob. Tak může míti zevrubnou znalost nejen povahy, všech poměrův a způsobů životních, nýbrž i všech prací a předmětů s živobytím a zaměstnáním našeho lidu souvisících, tak že vpraví se hravě ve všechny možné situace a nálady a dovede vysvětliti věci, kterých bychom nepochopili, protože dnes už poměry i mezi naším lidem zcela jinak se utvářily; zanikly všeliké názory a pověry, mnohé práce hospodářské jinak se konají, dům jinak jest zařízen, nářadí domácí se změnilo, výrazy dřívější jsou nesrozumitelny a p. Nejedné písni porozumíme teprve po správném věcném vysvětlení; na př. písni 8. o věštěti; písni té by mnohý vůbec neporozuměl, zejména ne kolečkům a kotoučkům (z nichž okno se skládalo) v okně a snad i posledním dvěma veršům, v nichž to znamená vyletění oken. Po takovém vysvětlení zcela jinak pohlížíme na píseň a na její cenu. Podobně věcný výklad k č. 38 (Obrázek milého, str. 88.) o básnické fikci a názorech lidu našeho, o obrázcích za starších dob odhalí nám pravý smysl písně, právě jako výklad k č. 40 (Útěcha ve ve vězení, str. 90.). Jiné takovéto důmyslné a potřebné k porozumění jsou k č. 50 (str. 108.—101.), 51 (str. 103.) a k písním vojenským (str. 111.). Vůbec poznámky věcné po celé knížce roztroušené jsou všude velmi vhodně výstižné; ukazuji k písním 25 (str. 68.), 44 (str. 92), 48 (o lidových názorech str. 97.), o vojenských poměrech 111—113, 73 (o usedlých a chalupnících str. 128.).

Četné poznámky svědčí o hlubokých odborných vědomostech a o zevrubné, dokonalé znalosti lidových písní; bystré, pronikavé pozornosti spisovatelově neušla ni jediná vlastnost lidového zpěvu, lidového smýšlení a povahy, možné situace a p. Upozorňuji na poznámky o zpěvnosti slovenské dívky (str. 14.), o novém účinku zpěvu (str. 16.), o novoveských zpěvácích (str. 17.), o divých ženách (str. 19.), o věštěti (str. 21.—24.), o poplašném zvonění (str. 40.), o významu slunečka a měsíčka v písních národních (str. 101.). Není proto divu, že p. spisovatel hravě a s nejúplnějším zdarem doplňuje všeliké „skoky lyrické“ a vedlejší okolnosti děje, které pěvec lidový vynechal jakožto věci sobě i posluchačům z lidu dobře známé, ale čtenáři a posluchači s lidem se nestýkajícímu neznámé a proto nemohoucímu se leckdy domysliti pravého smyslu nebo souvislosti myšlenkové; odkazuji na př. ke str. 22.—23., 29.—30., 68., 100—101. Ale nejstkvělejší důkaz o tom podávají důmyslné vzorné interpolace, jimiž se pracně shledává původní správný text a smysl ze všech možných nejstarších a nejnovějších sbírek národních písní českých, moravských a slovenských; za příklad uvádím interpolace k č. 12 (str. 40.), č. 17 (str. 50.), č. 21 (str. 57.), č. 50 (str. 101.). Jindy zase zavrhuje pozdější nemístné přílepky (nejčastěji mravokárné), jako na př. konec písně 10., nebo v 11. (str. 35.). v 47. (str. 97.). Jinde zas upozorňuje na pouhý výmysl básníkův: č. 38 (str. 88.), č. 40 (str. 90.). Tyto všechny poznámky svědčí o neobyčejném rozhledu po všech našich písních lidových a znamenitém důmyslu Bartošově.

A tohoto důmyslu mnohdy jest opravdu třeba. Vždyť i tak důkladný a jemnocitný znalec lidové poesie, jaký byl bez odporu K. J. Erben, neuhodl pravého smyslu české písně na oko zcela srozumitelné, ale vtipnou a názornou myšlenku hluboko v sobě tající, nadepsané u Erbena (č. 280.) Nehoda, u Bartoše Sladká hubička (str. 93.). Erben rozuměl písni takto: Milenec vraceje se od milé byl popíchán sršni a vosami, které ze skály se naň vyřítily; potkala jej tedy nemilá nehoda. Ale Bartoš vyzkoumal v písni krásný vtip a obraz a vyložil ji způsobem překvapujícím a nepochybně správným: Milenec dostal od milé tak slaďoučkou hubičku, že sladkost její ucítili sršáni a vosy a sletovali se na rty blaženého milence jako na nejsladší hrušky.

Lze názorněji, vtipněji a básničtěji naznačiti sladkost? Stejně chvalné svědectví o neobyčejném důvtipu Bartošově vydává výklad o směšnosti, připojený k variantě písně 10. (Smrt str. 32.—33.), o zakončení písně „Sestra travička“ (čís. 12, proč spisovatel za nejlepší zakončení a za nejhroznější trest pokládá zazdění str. 39.); rovněž výklad konce písně 14. (vražednice dítěte) o dukátku (str. 45.), písně 42. (str. 91, kde se zarosení vykládá pláčem), 50. a 79. o lenochovi, že běží jen setrvačností.

Výborně s psychologickou věrností a důsledností umí vycítiti charakteristiku osob opěvovaných, tak že tu prohlédá lidu našemu do duše až na dno a proto tak správně nám dokresluje, co skladatel jenom napověděl. Tak vyvstane před námi živoucí, pravdivý obraz, jako na př. Vražednice dítěte č. 14 (str. 44.—48.). Taková životná charakteristika může se ovšem podařiti jen tomu, kdo ven a ven pronikl povahu lidu až do nejtajnějších záhybův. Jako zvlášť vynikající uvádím tu charakteristiky hošíka divoženkou uneseného (str. 23.), matky travičky (str. 41.), prešpurského mýtníka a jeho dceřušky (str. 63.—63.), navrátilce (str. 71.), mstivého (str. 100.) a tvrdého (str. 102.—103.) milence, polapeného nováčka (str. 113), skladatelky písně o dívčině láskou utrápené (str. 147.); řada jejich mohla by se ovšem snadno rozmnožiti.

Zevrubná znalost lidové mluvy a vzácné vědomosti linguistické vysvitají z četných poznámek jazykových a mluvnických skoro na každé stránce; jako příklady zvláště zajímavé budtež uvedeny tyto: kolní hřebík odvoz. od slovesa kláti str. 79.; dyž sytno pršelo = do syta, hojně str. 102.; hory ošuměly = ošumněly, staly se šumnými, pěknými str. 103.; psaníčko zaplakané = slzami pokropené, str. 118. a j.

Na výběr písní měla účinek okolnost, že především určeny jsou studující mládeži; proto jednak obmezen byl oddíl písní milostných, jednak úmyslně nezařazeny sem výhradně písně nejdokonalejší, nýbrž i méně dokonalé, chybné, aby se mohlo zjevně ukázati na vady jejich, proč nemohou nás zajímati (na př. č. 7. Zavedený ovčák), nebo proč účinnost některé písně dnes je mnohem slabší než dříve (čís. 9. Zakletá dcera, str. 25.) a z jiných příčin řečenými místnými poznámkami z poetiky a z aesthetiky vědomosti zákony ve škole nabyté se rozšíří,

prohloubí a utvrdí, jako na př. výkladem o národních písních v Úvodě; o balladě (na str. 18.), o dramatičnosti v baladách i jiných písních na str. 22., 27., 45., 76., 92., 100., 114., 140. a j.; o rozdílu mezi písněmi kramářskými a lidovými balladami (str. 36.—37.); o plastičnosti na str. 23., 54., 76., 87., 92., 93., 121.; o formální plastičnosti proti básním umělým na str. 66., 72., 84.—85. (líčení krásy tělesné); o nápadných figurách: o antithesi (str. 56.), epizeuxi, str. 146, pozoruhodné palillogii, str. 89., o klimaku, str. 110.; o protikladu (str. 147.); o tragičnosti, str. 30., o tragické očistě, str. 45.; o humoru lidovém, str. 114., 133.; o komičnosti, str. 125., 126., 131.; o komičnosti vzbuzené kontrastem mezi obsahem a formou, str. 127.; o směšnu místo vzneseného, str. 31.—32.; o parodii, str. 125. a 126.; o ohromujícím kontrastu, str. 53. a 57.; o básnické technice pěvců lidových, str. 47.—48., 52 (o dovednosti jejich), 58.; o zasahování pěvcově do děje v epické písni, str. 47.; o názornosti dějiště, str. 45., 100., 114.; o zákonu prostého okolí, str. 119.; o logičnosti v ději, str. 27., 34., 45. (logický postup myšlenek ve všech písních tu velmi jadrně a průhledně naznačen, z poslední mistrná disposice); o psychologické odůvodněnosti (str. 39.) a hloubce (str. 56., 57., 71., 99.); o mravní idei v básni (str. 65., 113); o mravní podmínce pěvcova soucitu, str. 46.; o ideálnosti a mravní čistotě, str. 106. Jakožto jemnocitný znalec aesthetický upozorňuje často na básnické krásy (na str. 66., 72., 120., 121., 145., 147. a j.), jindy zase krásy písní lidových srovnává s krásami zpěvů Homerových a j. Nejedna poznámka týká se samé podstaty umění básnického vysvětlujíc, jak si má básník vésti, chce-li myšlenku svou znázorniti (st. 85., 93.—94.); jak nám činí osobu sympathickou (str. 113); v čem záleží zákon prostého okolí (str. 119); jak se napíná zvědavost (že se počíná koncem děje, str. 125.); čím zvýšuje komičnost (str. 131.) a satiričnost (str. 138.) a j.

K prohloubení vědomostí školských nemálo přispějí zdařilé interpolace, dávajíce žákům podnět k přemýšlení, k aesthetickému nebo věcnému oceňování podstaty básní, k vytříbení samostatného úsudku a p. Zajímavý příklad uvádí spisovatel k písni „Žárlivec“ na str. 57., kdež obšírně nadhazuje a vyvrací některé možnosti, a neméně poutavý v písni 22. (na str. 58.—59.),

kde schválně otištěny varianty, aby ozřejměla aesthetická cena II. varianty. Z téže příčiny otištěny též varianty písně 9. (str. 25.—26.) a 23. (Turecká nevěsta) na str. 61.—62.

Po takových výkladech nejedna píseň lidová teprv dojde správného ocenění, řádného porozumění (na př. čís. 8.) a tím též opravdové obliby. Neboť jako se nám nelíbí píseň umělá, nemůžeme-li jí rozuměti, tak i nesrozumitelná píseň národní nemůže se nám zalíbiti. Vždyť plná její krása zazáří nám teprv, až úplně vnikneme v její smysl.

Jest přirozeno, že výklady co do rozsahu někdy jsou obšírnější, jindy zase stručnější. Někdy předmět písně nám nyní vzdálený a nejasný sám toho vyžaduje. Balladě o věštěti (čís. 8) málo kdo by dnes rozuměl; proto třeba zevrubně vyložiti, co jest věště, jak byla druhdy venkovská okna zařízena atd. Moravská píseň o zakleté dceři (čís. 9) doložena jest písní slovenskou (str. 25.—26.), a píseň o Smrti (čís. 10) posouzena jest s několikeré stránky. Někdy dlužno správný text sestaviti teprve z několika písní a změnu takto vykonanou odůvodniti, vlastní mínění vysvětliti a pod. Jindy třeba zas odůvodniti výklad aesthetický (na př. že skladatelé písní dávají nám půvaby tělesné hádati z účinku krás tělesných (str. 84.—85.). Ballady a písně obsahu epického samy sebou vyžadují delšího výkladu než písně milostné neb satirické. V těchto třeba někdy dotknouti se jen jedné, nejdůležitější stránky, protože ostatek jest každému srozumitelný, a bylo by zbytečno jej vysvětlovati. Proto s pochvalou tu připomínám, že spisovatel vyhnul se všemu zbytečnému a pověděl jen tolik, kolik bylo třeba. Proto u písní satirických stačí někdy výklad pouze o třech řádcích (na př. na st. 75., 76. a j.). Výklady tak dokonalé nemohou býti než výsledkem velikých vědomostí, zralé zkušenosti a hlubokého přemýšlení; každý výklad zajisté tak rychle z péra nevyplynul, jak hbitě a lehce se čte. Jakkoli celá knížka dbá stručnosti, přece je pravou zásobárnou hojného, důkladného a jasného poučení přes to, že vykládá někdy pojmy dosti nepřístupné. K této srozumitelnosti valnou měrou přispěl jadrný, přesný, ryzí, půvabný a duchaplný sloh, jenž u Bartoše českou skladbu mistrně ovládajícího a ryzosti jazykové zvláště dbalého rozumí se sám sebou. Vítáme proto knížku tuto jako dílo velmi cenné a užitečné,

jež znamenitě přispěje k ocenění písní národních a k porozumění pravé poesie. Proto mládež naše ať ji pilně čte a uvažuje!

Josef Bartocha.

Očerki po istorii češskago vozrožděnija. Rusko-češskija učenyja svjazi konca XVIII. i pervoj poloviny XIX. stol. Napsal V. A. Francev. Varšava 1902. 8°. Str. 386 + LXXI.

S pocitem radosti a s živým zájmem bereme do ruky knihu, kterou Rus napsal svému národu o nás pro nás. Francevovy Očerki po istorii češskago vozrožděnija líčí učené styky ruskočeské od konce 18. st. do první polovice st. 19., a jsou tak vítaným příspěvkem ke studiu slovanské myšlenky právě pro dobu, kdy tato myšlenka po prvé docházela bližší formulace a vůbec určitějšího tvaru. Výraz „slovanská myšlenka" za první polovice 19. st. měl ovšem smysl velmi široký; oč v podstatě šlo, byla přímo snaha o novou formulaci životních ideálů, o novou kulturu a o nového člověka. Je známo, že během let myšlenka ta vtělila se zejména ve tři typy: v ruské slavjanofilství, v polský messianism a v naši Kollárovskou ideu „slovanské vzájemnosti". Ale celé bohatství vývoje těmito formulemi není vyčerpáno, a zde zbývá ještě mnoho velmi složité a obtížné práce. A teprve až to bude vykonáno, bude možno přikročiti k dílu závěrečnému, k vlastní veliké synthesi slovanské myšlenky. Kdy k tomu dojde, jest otázka budoucnosti. Ale tolik je jisto: výsledky, ke kterým se tak dospěje, ve své souvislosti budou tvořiti celou filosofii životní a dějinnou a v tom smyslu nebudou míti jen zájem vědeckohistorický, ale daleko přes něj nabudou i významu evropského a obecně lidského. „Slovanská myšlenka" objeví se tak světu ve své nejvnitřnější podstatě, v pravdě sub specie aeternitatis...

Kniha Francevova jest jedním z oněch přípravných kroků, kterých dosud je třeba učiniti. Její programm přirozeně nechce a nemůže býti široký, v tom směru, jak bylo právě naznačeno. Francev svůj úkol vytkl si především v tom, vyložiti jen „učené styky ruskočeské" a i ty zachytiti hlavně s jejich tehdy nejpatrnější stránky – stránky filologické. Francev právě sám je filolog a literární historik, a to celé jeho práci vtisklo svůj ráz. Její význam a hlavní cena spočívá proto zejména v tom, co přináší pro slovanskou filologii a její dějiny, pro poznání vývoje slavi-

stiky u nás a na Rusi. Obsah její je stručně ten: Od „prvních momentů ruskočeských styků“ na konci 18. st. a na samém prahu st. 19., kdy v popředí vše ovládá mohutný zjev Dobrovského — tu najdeme také skromnější osobnost Puchmajerovu — (kapitola první) Francev přes počáteční filologickou a „slovanskou“ činnost V. Hanky a F. L. Čelakovského (kapitola druhá) přistupuje k vlastnímu těžišti své práce: k vylíčení doby Šafaříkovy a Pogodinovy. Celá obšírná kapitola třetí je věnována známému pokusu ruské vlády získati Šafaříka, Hanku a Čelakovského na ruské university. V kapitole čtvrté, která je snad nejcennější částí knihy a jaksi jejím vyvrcholením, vypravuje Francev podrobně o „ruských poutnících-slavistech“, kteří v třicátých a čtyřicátých letech přicházeli si do Prahy jakoby pro vědecké posvěcení. Kapitola pátá (a poslední) zabývá se počáteční historii slovanských stolic na ruských universitách. Tu jde hlavně o vědeckou činnost Bodjanského, Preise, Grigoroviče a Sreznevského. Vlastní thema knihy jakoby již vyznívalo: učené styky ruskočeské hrají ještě, ale znenáhla řídnou, a co platí především, zřejmě pozbývají vřelosti. Francev pěkným effektem přivolává na konec Pogodina — jeho světlá postava, která nás provázela větší částí knihy, onomu uvolnění vzájemných styků dodává jakéhosi smířlivého zakončení . . . Proč došlo k takovému výsledku? Francev dobře vyložil příčiny toho: Rusové se od Prahy vědecky osamostatnili — konec konců pro ně Praha neměla již ničeho, než jen a jen Šafaříka — a také s lety přišli jiní lidé, nové generace. A snad i politická situace působila v tomto směru; Francev upozorňuje na nepřátelský vliv vídeňské diplomacie a německého tisku, ale car Mikuláš nepotřeboval ani toho nátlaku: snahy slovanské ve vyšším smyslu již od r. 1848 byly ruské vládě čirou „revolucí“.

Vzájemné osobní styky filologů českých a ruských — to je tedy hlavní, jakoby základní thema knihy Francevovy. Tyto styky pak Francev probírá především po stránce vnější s bohatým materiálem tištěným i rukopisným (ovšem také s šířkou, která často unavuje); zároveň však zabývá se jimi i v jejich vnitřním obsahu, pokud má vztah k filologii: z jeho práce lze jasně viděti, o jakých otázkách slovanských dějin a slovanské filologie bylo tehdy s obou stran jednáno. — „Očerki“ Francevovy právě v tomto směru přináší materiál nejcennější.

Zájem knihy je tedy na prvním místě filologický. Látka však, kterou Francev si shromáždil, byla často tak zajímavá, že bylo přímo nemožno nepřekročiti těchto úzkých hranic. Rámec díla se tedy tu a tam rozšiřuje, ale rozšiřování se dálo bez určitého plánu, a kniha tak v samé disposici nabyla jaksi chaotického rázu. Do jisté míry Francev sám upozornil na to titulem: práce jeho právě podává jen očerki. Ale přes to zrovna tím, co v ní nalézáme mimo vlastní otázky a vztahy filologické, je co nejživěji vzbuzen náš zájem, a je opravdu litovati, že Francev nevyužil svého materiálu plněji. Je to ovšem jen subjektivní lítost, pouhé pium desiderium, ale Francev sám to vycítil, když praví v předmluvě: „Vyložiti některé momenty jich (t. j. českoruských styků) s žádouci plností a podati celý obraz jich spolu s úplným oceněním všeho toho hnutí bude možno teprve, až se nakupí více materiálu“ (str. II.). Francev skutečně často nemohl vykonati více, než vykonal; ale — platí to všeobecně? Nemohl naopak někdy podati více, o mnoho více, než podal? Je jasno, oč běží: otázky, které se nám tu kladou především a co krok, jsou dvě: Jaké byly tehdy ruské vlivy na nás? A jak my jsme chápali význam a poslání Ruska pro Slovanstvo a Evropu? Pro poznání vnitřní povahy našich probuzenských let jsou to otázky základního řádu. Bylo dáno již samou nutností situace, že idea slovanská jevila se nám tehdy především ve světle poměru českoruského; možno-li se tak vyjádřiti, problem ruský byl tehdy (a do značné míry jest ještě dnes) úhelným kamenem celé „slovanské myšlenky“ u nás. A jak ovšem nebylo možno jinak, byla to spolu i pravá crux našeho českého, česky humanitního a slovanského svědomí... Je proto smutný fakt, že nemáme dosud uspokojivé odpovědi na tyto otázky. Francev sám si otázek těch ani nepoložil, my však přes to najdeme u něho mnoho (abych tak řekl) bezděčných příspěvků, mnoho jím jen mimochodem uvedených, nám však velmi pozoruhodných podrobností, zejména k zodpovědění otázky druhé. Francev velmi rád hodně cituje, a cituje často více, než odpovídá vlastnímu plánu jeho práce; my pak právě v těchto jeho plus nalézáme, co nás nejvíce zajímá — příspěvky k poznání tehdejšího našeho slovanství. Tak hned v první (Dobrovského) periodě českoruských styků Francev velmi dobře ukázal, jak mohutně události let 1812—1814 přispěli k probuzení národního

a slovanského vědomí u nás. nebylo však možno akcentovati a v širší veřejnosti vyložiti i druhou stránku věci — ono Herderovsky založené pojímání významu Ruska, pro vývoj lidstva? Svoboda i Marek vyslovili to hodně určitě: Rusko zbaví národy pout, obrodí Europu, stvoří nový duchovní svět . . . Podobně i v dalších případech: proč na př. nebyla rozebrána vlastní povaha slovanství Dobrovského? Také Šafařík nám zůstává v tomto směru ve stínu; čteme tu a tam (k r. 1830 a násl.) o jeho nechuti k „německo-skandinavsko-tatarské“ vládě Ruska, dovídáme se dokonce, že Šafařík neviděl v Rusku ani v pravdě slovanského živlu a že z duše mu byl protivný „carism“ — co to vše znamená? Odkud i ten silný a nadšený dech polonofilský u něho? Šafařík tu v lecčems připomíná Mickiewicze[1]) — opakujeme: nelze nelitovati, že Francev i v tomto směru nevyužil své látky plněji! Stejně se má věc v kapitole o Hankovi a Čelakovském. I zde je mnoho citováno, ale opět bez plánu a především — bez závěrů; je však možno míti látku zajímavější, než je právě srovnání rusofilství Hankova a Čelakovského? Hanka byl rusofil málo sympathického rázu, a ony vtipné verše, v nichž Słowacki mu přál, aby mu jeho zamilované kozácké vperedъ zaznělo jednou u postele ráno nad hlavou, vystihly výborně podstatu věci. O tom ani kniha Francevova nezanechává pochybností, co nám vytýkal Mickiewicz obecně: otrocký kult hmotné síly, platí, právě o rusofilství Hankově, o jiných „subjektivnějších“ prvcích tohoto ani nemluvě. Proti tomu ruské nadšení mladého Čelakovského jeví se nám na pozadí zajímavě hlubokém. S celou romantičností svého mládí Čelakovský úsilně chce pryč z Čech a z Rakouska — dusivé ovzduší předbřeznové, Metternichovské politique étouffante příliš těžce padaly na duši jeho: k tomu ubohá, ubíjející malost našich českých poměrů — bylo možno, aby jeho obraznosti stoupající Rusko se nejevilo jako slovanské eldorado?! Čelakovský krutě, možno říci až tragicky odpykal své ruské sympathie — bylo právě třeba, aby jeho jasný duch prošel tímto ohněm . . . Je ještě jedna otázka, kde bychom si — a tenkrát snad s menší neskromností — přáli od Franceva více poučení. Čtenáře jeho knihy překvapí, jak v celku

[1]) Svědčí o silném nepochopení Šafaříkovy bytosti, nenalézá-li Francev pro něj jiné karakteristiky než epitheta: „Chladnokrevný a klidný Šafařík“ (str. 133.).

nepřívětivě byly na Rusi přijímány práce českých slavistův. Vědecká činnost Hankova konečně ani u nás nebyla vždy od odborníků ceněna, ale tady jest o Dobrovského a zejména o Šafaříka — Šafaříkovi se na Rusi zcela positivně křivdilo! Jak to vysvětliti? Francev s mravenčí pílí sebral všecky ty podivné hlasy; proč se nepokusil i o výklad jich? Není to pro nás fakt bezvýznamný; zjev je jistě nápadný, a tím nápadnější, že občas se vracívá ještě i v novější době.

Jak hledí Francev na tehdejší poměry české? Při dílech, jež píší o nás cizinci, tato otázka patří vždy k nejzajímavějším; nehleďme na ryze vědeckou stránku věci: co je pro nás poučnější než právě svobodný soud někoho, kdo stojí mimo nás a vlastně jakoby nad námi? Je v dobré paměti (která nedávno byla stkvěle opět oživena), jak vzácné služby nám svou přátelskou, ale vždy přímou kritikou prokázal Denis: co v tomto směru pro nás znamená kniha Francevova? Není pro ni dobrým znamením, že nelze vlastně odpověděti poněkud určitěji. Francev již tím, že v podstatě jeho zájem platí otázkám filologickým, nenašel vždy vhodné příležitosti, a kromě toho: Francev nejen píše způsobem co nejneosobnějším, ale i celé formální založení jeho práce vylučuje širší hledisko. Francev především hromadí podrobnosti, k tomu stylisuje sám co nejméně; jsou stránky v jeho knize, kde text je pouze volně spojenou řadou citátův. Francev tak jakoby úmyslně se odříkal nejvyššího práva spisovatelova — vlastního úsudku. Nezbývá nám tedy než čísti mezi řádky, a tak něco se dovíme přece. A tu nejnápadnější rys knihy Francevovy je apologie Hanky — apologie jeho jako slavisty, ale i jako člověka a karakteru. Nelze upříti: dnes v odporu proti nálezci Královédvorského Rukopisu zachází se příliš daleko, a literární dějiny nemusí býti žalobním spisem; ale „zachránil“ Francev Hanku skutečně? Francev upozorňuje (str. 188) na donašečské a pomluvačné ovzduší tehdejší Pražské společnosti vůbec — není to ovšem její „specifická zvláštnost“, jak Francev praví, zjev v podobné situaci je všeobecný, protože ryze lidský — ale neuvádí on dále sám fakta, jež na jeho apologii vrhají podivné světlo? Dotkli jsme se již Hankova rusofilství; Francev nad to přináší doklady, jak Hanka s ním i dovedl obchodovati. Jednání o prodej vlastní knihovny na Rus, zejména však dohadování se o knižní zásilky s Bodjanským (sr. zal. str. 323—324) činí dojem

přímo trapný. Co se týče listu Tatiščevova, stojí Francev i nyní ještě na svém původním stanovisku; připojil jen poněkud nerytířskou polemiku proti „Českému Časopisu Historickému“ (str. 191; sr. ČČH. VI. 69). A ještě jeden rys je vedle této apologie Hankovy na knize Francevově nápadný: způsob, jakým se v ní mluví o Rukopisech. Ve svém posudku práce Francevovy v „Českém Časopise Historickém“ IX. 344. prof. Máchal Franceva počítá mezi věřící; nevím, zakládá-li se to na nějakých informacích osobních, kniha sama však působí, zdá se mně, dojmem poněkud jiným. Francev, hledíme-li k jeho slovům pozorně, stylisuje své výroky tak, aby nebylo možno rozeznati, věří-li v pravost sporných památek či nic. Kdyby se přihlásil k své víře přímo, byla by to vskutku jen otázka jeho vědeckého přesvědčení, tak praví Máchal; takto však?? Či nejsou i v literarní opatrnosti certi denique fines?...

V přílohách otiskl Francev rozsáhlou (71 stran!) část svého bohatého materiálu rukopisného; je to vítaný přídavek knihy, škoda jen, že ve výběru nebyl Francev vždycky dosti přísný; tak bylo otištěno mnoho nedůležitého a leccos, co po jeho zpracování v textu zvlášť vydáno již býti nemusilo.

Ladislav Hofman.

Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Vydal dr. Lubor Niederle. Národopisný sborník, svazek IX. V Praze, 1903. Nákladem Národopisné společnosti československé a s podporou České akademie pro vědy, slovesnost a umění. Stran 203 s 11 mapami uherských stolic, v nichž Slováci žijí.

Ke sporu o ruskoslovenské rozhraní v Uhrách. Podává L. Niederle. Stran 5 s mapkou.

Niederlovu práci pokládám za vědeckou událost a za čin, hodný všeho uznání. Jak Niederle a jeho spolupracovníci, tak i Národopisná společnost československá zasluhují vděku slovanského světa vůbec a českého zvláště, že vzpomněli si na Slovensko, na bratry v pravdě nejvíce zanedbávané a na výsost nešťastné. Snad v posledních okamžicích, za doby, kde v Uhrách houževnaté pomaďařují se jména měst, městeček a vesnic slovenských, Niederle vynesl na světlo nefalšované nazvy staré a pravé, čímž bohdá přispěl k tomu, že mnohé z nich uchovány byly před úplným zapomenutím. Jak nutna byla tato práce, vidno

nejlépe, že některé obce měly i trojí pojmenování. Niederle opírá se o poslední sčítání lidu z roku 1900, tedy o materiál úřední, nikoli ve všem spolehlivý, ale přece o materiál, dle něhož v rámci, jak si autor vytkl, lze pracovati dosti spolehlivě. Slováci sami praví, že jich napočteno bylo posledně méně aspoň o 200.000, ale i v tom případě nesprávnost se zmírní způsobem, jakým Niederlova mapa zpracována. Vzal totiž za základ procenta od 90 až do 10. Obce, v nichž napočteno aspoň 90% Slováků, počítá za úplně slovenské, kdežto naopak obce, v nichž žije méně než 10% Slováků, nebere vůbec v úvahu.

V mezích těchto pak rozdělil všecky obce na 5 tříd: 1. osady s více než 90% Slováků, 2. obce s 90—75%, 3. obce s 85—50%, 4. s 50—25 a 5. s 25—10%. V každé kategorii učinil zvláštní značky na mapě, čímž získal úplně jasného přehledu. Poněvadž pak nebylo lze opraviti všecky uherské stolice, v nichž Slováci žijí, na jedinou mapu, jež by byla velmi nákladná, jelikož by musela býti pracována dle všech vymožeností kartografických, volil mapky jednodušší o jedné nebo dvou stolicích, tak že mu tím vzniklo 11 příloh, vypravených sice jednoduše, ale velmi jasně a přehledně. Návrhy k těmto mapkám poslal význačným pracovníkům slovenským k revisi, jež také radostně a ochotně byla vykonána. Tím se dostalo mapám oněm zvýšené hodnověrnosti, a svědčí to zároveň o svědomitosti Niederlově. Takto získán bezpečný podklad pro velikou nástěnnou mapu severních Uher s názvy slovenskými, která zajisté časem bude vydána. Oznamujeť Niederle sám, že pan J. Párička v Ružomberku má takovou školní mapu již připravenou. Niederle učinil ještě více. Srovnal práci svou s podobnými pracemi maďarskými, vzal v úvahu i práce spisovatelů slovenských, a celého tohoto materiálu srovnávacího užil ke zdokonalení díla vlastního, které obsahuje ve své části slovesné všecka sídla Slováků dle stolic počínajíc od západu, totiž stolice prešpurskou, trenčanskou, nitranskou, tekovskou, hontskou, turčanskou, liptovskou, zvolenskou, novohradskou, gemerskou, boršodskou, abauj-torňanskou, zemplínskou, spišskou, šaryšskou a potom celé ostatní Uhry, ba dokonce i zprávy o osadách slovenských v Charvátsku a Slavonii. V posledních úvahách Niederle poznačuje hranici slovenské vlasti a srovnává své objevy s názory staršími, Šafaříkovým, Czoernigovým, Šemberovým, Le-Monnierovým a Baloghovým, jehož

velikou mapu národopisnou dle sčítání lidu z r. 1900 pokládá za velmi dobrou, ač nikoliv bezvadnou. Niederle seznal, že hranice slovenská k ostatním národům se mění, že není pevna. Na východě lze pozorovati silný postup proti Rusům, uvnitř v Uhrách ústup před Maďary. I Maďaři sami uznávají, kde Slovák hromadně se usídlí, že jiné národnosti před ním ustupují. Pravda-li to — a bylo by důležito zjistiti tuto otázku — potom — končí Niederle — „Slováci mohou s obnovenou důvěrou vésti spravedlivý boj za uhájení své národnosti.“ Musejí se však povznésti kulturně a nesmějí sami vylidňovati vlast svou nepřirozenou emigrací.

V Přídavku konečně Niederle ustanovuje české osady v Uhrách, pokud to bylo lze zjistiti dle neurčitých celkem údajů statistických výkazův uherských, kde Čechové, Moravané, Bulhaři, cigáni a j. zahrnuti jsou do společné rubriky „ostatních jazykův a národností“. Zvláště opraveno jest mylné udání Baloghovo, že by osady Lupák, Klokotič a Vodník byly českými. Práce se končí zevrubným abecedním slovenskomaďarským seznamem jmen a obcí, jehož prospěšnost nelze dosti ani oceniti.

V prácičce druhé, položené v čelo úvahy této, Niederle ustanovuje přesně ruskoslovenské hranice a ruské ostrovy v severovýchodních Uhrách dle vlastního přiznání obyvatelstva obou národností. *Kameníček.*

Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Napsal dr. Karel Kadlec. Rozprav České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění ročníku X. číslo 3. Třída I. V Praze 1902. Stran 309.

Jak u nás na Moravě kniha Tovačovská, tak ještě větší měrou v Uhrách Tripartitum právníka Štěpána z Vrbovce (Verböczya) stalo se zákonníkem, jímž se veřejnost spravovala po celá staletí, ač vlastně ani Tripartitum, ani kniha Tovačovská nevyznamenávají se naprostou dokonalostí. Knihy tyto byly vlastně objednány stavy dotčených zemí, vyhovovaly době, nic lepšího nebylo, a tím se právě vysvětluje důležitost, jež jim byla přikládána. Kniha Tovačovského známa jest u nás všeobecně, ale o Tripartitu, ač se týká země sousední a také politicky nám velmi blízké, ví u nás málo kdo. Nepočítám ovšem právníkův

ex professo, kteří po takové knize sáhnouti musejí aspoň někdy. Dr. Kadlec však ani v této příčině není spokojen. Žehrá, že u nás málo studujeme právní vývoj zemí uherských vůbec, ač by to bylo snadno, poněvadž právní památky uherské psány jsou valnou většinou latinsky až do století 18., omlouvá pak učence uherské, že nevšímají si podobně právního vývoje našeho tím, že jim překáží neznalost jazyka českého, jímž u nás psána jest většina památek právních, zvl. za 16. století, za doby poslední samostatnosti zemí českých. A přece by vzájemné tyto styky vědecké byly nejvýše žádoucí, jelikož zařízení státní a právní poměry zemí slovanských vůbec, českých pak a charvátských zvláště mocně působila na právní poměry uherské. I „jazyk maďarský jest nejstarším svědkem recepce slovanské kultury se strany Maďarův.“ Vliv slovanský byl patrný v Uhrách již za století 12. a neochaboval nikterak, naopak mohutněl za století pozdějších až do století 16. V právě ústavním byli celkem Maďaři dosti samostatni, ale v právě soukromém podléhali značně vlivům slovanským, hlavně ovšem charvátským, ač zase naopak, z Uher přišlo mnoho zařízení právních do Charvátska.

Dr. Kadlec podjal se úkolu, vysvětliti soukromé právo uherské a charvátské šlechty dle Vrbovského Tripartita, aby dílo toto učinil přístupno celé veřejnosti a zároveň, aby učiněn byl počátek vědecké vzájemnosti mezi Čechami a Uhrami. Práci rozdělil si na dvě části: v první podává dějiny Tripartita, v druhé zabývá se jeho obsahem. Práva městského se nedotýká, poněvadž Tripartitum obsahuje v té příčině velmi málo ustanovení, mimo to pak zařízení městské v Uhrách z té doby obsahuje mnoho živlů německých.

Tripartitum jest soukromou právní kompilací, jež došla schválení sněmovního i potvrzení panovníkova, jak často se přiházelo v té době také u jiných národův evropských, k čemuž podává autor mnoho dokladův. Stilisace díla není jednotná: někde užívá formy určité zákonné, jinde přináší soukromé mínění. Také rozdělení látky jest nedostatečné. Název Tripartitum se vysvětluje i odůvodňuje tím, že spis rozpadá se ve tři části: má 3 kusy úvodní (předmluvu, potvrzovací list královský a věnování králi), prolog o 16 kapitolách a vlastní Tripartitum, opět o 3 oddílech, v nichž prvý má 134 kapitol, druhý 86 a třetí 36. Třetí část celku tvoří závěrek dedikace králi. Král potvrdil sice Tripartitum,

ale nepřipojil pečeti své. Dílo obsahuje sbírku zákonův a obyčejů z doby minulé. Latina, kterou Tripartitum jest psáno, není čistá, nýbrž barbarská, oplývající maďarismy. Na některých místech nevyjádřuje se dosti jasně. Právnická terminologie svědčí o slov. původě. Mínění, jakoby Verböczy byl vzal právní theorii svého díla přímo ze Summy legum, z díla, které vzniklo v Dolních Rak. za 1. pol. XIV. století, Kadlec nesdílí, nýbrž spíše má za podobno pravdě, že napsáno z Justiniánových Institucí a z Gratianova Dekretu. Často opisoval celá místa z různých pramenův. Z domácích pramenů má mnoho, zvl. z usnesení sněmovních, z královských výsad, ze soudních nálezův a z četného materiálu listinného. Také rád podává mínění učených právníkův. První část Tripartita obsahuje téměř výhradně civilní právo šlechty uherské, sibiňské a charvátské, druhá obsahuje soudní řízení, třetí místní právo charvátské a sibiňské, něco málo práva městského a selského. Ve mnohých ustanoveních blíží se velmi zařízením a normám moravským, čehož Kadlec však nesledoval.

Tripartitum vydáno bylo několikrát latinsky, latinsko-maďarsky a německy. Soupisem literatury odborné končí první část práce Kadlcovy.

Část druhá obsahuje dva díly: všeobecný a zvláštní. V díle všeobecném pojednává o osobách právních dle Tripartita, o způsobu nabývání šlechtictví, kde podrobně rozebírá jednotlivé způsoby, o způsobilosti k právům a k právním činům (pohlaví, čest, věk, zdravotní stav, náboženství, státní občanství), o právních předmětech, o ceně věcí a o právních jednáních. V díle zvláštním vysvětluje se dle Tripartita držba a vlastnictví, soustava donační, rodinný nedíl, speciální práva ženského pohlaví v rodinném majetku, právo vdovské a věnné, právo zástavní, dědické a obligační. V Dodatku pak jest podán stručný přehled právního vývoje v Uhrách po Verböczym až po naše dni. K celému dílu připojen jest věcný rejstřík.

Práce Kadlcova objasňuje značnou část právních zařízení uherských způsobem velmi obšírným a všestranným. Autor nazývá dílo své právem prvním pokusem v tom oboru, pokusem, který jest tím hodnějším uznání, že vyžadoval mnoho námahy, poněvadž pomůcky bylo nutno obstarati si z Uher a z Charvátska.

Z jednotlivostí upozorňuji na chybu tiskovou na str. 5, kde má státi „na počátku XVI. století“ (nikoli XV.), a potom míním,

že by vyžadovala bližšího vysvětlení zdánlivá nedůslednost jevící se v tom, že na str. 46 se tvrdí: „Verböczy velmi mnoho čerpal nejen z originálních pramenů práva římského, církevního, nýbrž i z klasiků . . .“, kdežto na str. 65 se praví: „Že z pramenů práva římského pro dílo své Verböczy nečerpal, toho dokladem jest atd.“ — Já tomu sice rozuměl, ale nevím, porozumí-li těm místům každý čtenář jiný.

Dr. Kadlec zavádí novotu „krále Matěje“ jak v této práci tak i v Agr. právě bosenském — na místě Matyáše. — Nemám nic proti tomu, když se jméno to podává poctivě česky, ale na první čtení to zaráží. *Kameníček.*

Agrární právo v Bosně a Hercegovině. Napsal dr. Karel Kadlec. Knihovny Sborníku věd právních a státních, řady právovědecké č. III. V Praze 1903. Stran 140. Cena K 2·40, sníž. K 1·80.

Studium o slovanské zádruze vedlo autora i k agrárním otázkám našich okkupovaných zemí. Za tím účelem pobyl tam nějaký čas roku 1901 a bedlivě na místě sledoval poměry přítomné i staré přežitky a svazky právní, jak se vyvinuly v lidu obecném, v držitelích pozemků dle způsobu nájemného. Shledal velmi četné zajímavosti. Zachoval se tam dosud dvojí plodinový nájem pozemků: dědičný a dočasný. Dědiční nájemníci slovou kmety, dočasní prìorci nebo pridržníky. Nájem slove plodinovým, jelikož nájemné odvádí se vlastníkům půdy (agům, spahijům a j.) v plodinách. Kadlec zachycuje snad v poslední chvíli tato zařízení agrární ve zmíněných zemích, neboť — zdá se — že v několika desítiletích nebude po nich památky. Ovšem podobné poměry, jako jsou v Bosně kmetské a pridržnické, trvají také u jiných národův, a Kadlec dovozuje obšírně, ač obměny téhož poměru lze sledovati v právě tureckém, indském, u Řeků, Římanů, v Byzantiu, v právě germanském i pozdějším německém, nevyjímajíc ani pruské, v rak. ob. zákoníku, na území francouzském, v Italii, v Anglii, na Rusi a konečně i v Bulharsku a Černé Hoře. U mnohých národů tyto poměry dávno již vymizely, u některých — tak právě v Bosně a Hercegovině — trvají dosud, což znamená, že zůstali tam posud na stupni primitivním.

V další části autor vysvětluje agrární právo bosenské a hercegovské před okkupací ve Starém Srbsku, potom za panství

tureckého od nejstarších dob až do okkupace. Při tom vysvětluje zvl. t. zv. seferský zákon z r. 1859, který zůstal v zásadě platen za správy rakouské, ač po okkupaci vydáno bylo mnoho výnosův a nařízení pro Bosnu a Hercegovinu také o právě agrárním. V zemích těchto nebylo lze postupovati tak, jako v jiných zemích rak., poněvadž tam zachovala se nejdéle památka zřízení zádružného, které velmi trpělo vlivem práva tureckého a poslední ránu dostalo zákonem o pozemkových knihách z 28. září 1884, který neuznává zádruhy za celek, nýbrž jednotlivé členy a spoluvlastníky. Vůbec Rakousko zjednalo si tolik moci, aby mělo vliv na rozdělení veškeré půdy, čímž nepřímo rozhoduje, které vrstvy jsou pány politické situace.

V části třetí vysvětlen jest pojem práva kmetského, jež se ve mnohém podobá vyhynulému již právu emfyteutickému, ovšem s malými rozdíly, které se také vytýkají. Poměr kmeta k agovi byl ryze soukromoprávný, neboť aga nekoná jurisdikce nad kmetskou rodinou. Nad ní vládne jen kmet, který pokládá se za repraesentanta rodiny, jež skládá se někdy ze mnoha členů, někdy pouze z několika. Statek rodinný slove kuča. Kmet nebo starešina bývá v kučích, které skládají se z několika rodin pobočných, volen. Kmetské právo trvá dotud, pokud žije jediná osoba z celé rodiny. Některé kuče mají vedle pozemků dědičně najatých (čiftluků) také vlastní, svobodné pozemky. V dalších částech autor jedná o poměru agy ku kmetovi, o kmetském statku, kterým mohou býti pozemky a louky samy o sobě, ale nikoli pouhý dům, zahrada, les nebo rybník.

Původ práva kmetského dlužno hledati ve smlouvách s agy, které dle nařízení seferského musejí býti ujednány písemně, ale vláda rak. toho nežádá. K právu kmetskému náleží: právo požívací v nejrozsáhlejším významu slovním, ať se týká polí, luk nebo lesů, rubem jest povinnost čiftluk vzdělávati pravidelně a řádně. Kmet smí na čiftluku podniknouti takové opravy a meliorace, kterými se podstata jeho nemění, jinak musí si vyžádati schválení agova.

Kmetská rodina za užívání cizí půdy platí agovi jisté dávky a koná mu smluvené služby. Dávky jsou v naturaliích všeho druhu. Tabák jest monopolem státním, a plodina se odvádí státu na určitých místech. Pěstování tabáku předpokládá licenci. Agovi se za pěstování tabáku platí v penězích. Vyměřování dávek děje

se bedlivě. Agovi záleží, aby zjistilo se co nejvíce plodin a úrody, tím více potom dostane. Pravidelně se splácí dávka hned po žních. Místo, kam se dávky odvádějí, není všude stejné. Vlastně měl by si aga dávky sám odvésti z čiftluku. Neplatí-li kmetská rodina dávky, může býti žalována a exekvována.

Kmetská rodina má právo retraktní a předkupní, které zaniká výslovným vzdáním se ho anebo uplynutím lhůty, vyměřené smlouvou.

Konečně autor jedná o právech a povinnostech agových, o vzdání se práva kmetského, o splynutí jeho s vlastnictvím, o vymření kmetské rodiny, o jejím vysazení, o vyvlastnění a o promlčení práva kmetského. Poslední část jedná o poměru pridržnickém, to jest o nájmu nikoli rodinném, nýbrž časově obmezeném. Zvláště přísně vytčeno, čím se liší poměr pridržnický od poměru kmetského. Kniha má několik příloh s příslušným výkladem a končí se rejstříkem věcným.

Chváliti dlužno na celé práci jasnost výkladu, který jest ovšem následkem úplného ovládání látky. Respektována jest veškera příslušná literatura, ale autor vede si v úsudku úplně samostatně, ponejvíce dle toho, jak z autopsie v okkupovaných zemích byl poznal. Jest to vůbec cenný příspěvek k agrárním poměrům zanedbaných posud zemí, dokud nebudou úplně odstraněny správou rakouskouherskou. *Kameníček.*

Dějepis Brna. Na základě pramenů napsal Ph. Dr. Frant. Šujan. (Z II. dílu „Vlastivědy Moravské“.) V Brně 1902. Str. 355. S illustracemi a přílohami za 6 K.

K osvědčenému „Brněnskému okresu“ Slavíkovu ve „Vlastivědě Moravské“ přidán nutný a bedlivě pracovaný doplněk, dějiny král. hlav. města Brna, napsané prof. dr. Frant. Šujanem, jenž vydal již před tím pěknou a uznanou práci z dějin Brněnských, z doby slavného hájení města proti Švédům r. 1645.

O dějinách král. hlavního města moravského bylo již psáno dosti, ale práce podané jsou dílem rázu kronikářského a příležitostného, dílem historické pokusy, dílem jen díla místopisná a monografická (některá dobrá), dílem i pamflety tendenční, nehistorické, ano s hlediska českého naduté a urážlivé. Autor „Dějepisu Brna“ v „Úvodě“ stručně promlouvá hlavně o pracích d'Elvertových, Volného a Trautenbergrově a praví, že chtěl dle dosavadních spisův učiniti čtvrtý pokus o dějiny

Brněnské, ale zkoumáním starých kronik a listin že poznal, jak nelze v mnohém spoléhati na zprávy spisovatelů dosavadních, a proto že se odhodlal, aby pracoval úplně znova dle nepochybných pramenův. Prameny uveřejňuje na str. 4.—35. díla svého (prameny a literaturu, seznamy domův a popisy, jakož také obrazy, plány a pohledy na Brno i na Špilberk).

Zamlouvalo by se zajisté, aby prameny tyto byly seřazeny soustavně, buď chronologicky nebo dle osob nebo věcně dle látky a obsahu. Pokud nám známo, nejsou připomenuty některé práce, na př. II. díl Kameníčkových „Sněmův a sjezdů moravských“, kde jest neobyčejně mnoho dobrých zpráv o Brně, Šujanova i Praskova rozprava o původě jména „Brno“ z „Časopisu Mat. Mor.“, české zpracování Bretholzova díla o dějinách moravských, Bretholzovy práce o vév. rakouském Albrechtovi V. (vladaři na Moravě za válek husitských) a o chrámové věži Svatojakubské, Dvořákovy Dějiny Moravy, Schramův článek o budově musejní (z „Čas. Mor. zem. Mus.“). Některé prameny jsou připomenuty dvakráte; právě proto, že seznam jejich není soustavný.

Za „Prameny“ jsou podány dějiny Brněnské; nejprve dějiny hradu Brněnského (Špilberka) do počátku 13. stol. (str. 38.—71.), pak osudy města samého s počátku 13. stol. po dobu nynější (str. 71.—355.).

Dle počtu stránkového jest vidno, že pilné dílo Šujanovo je stručné. Žádají tak rozměry „Vlastivědy Moravské“, a proto autor není vinen, že události jsou v knize stěsnány a někde jen naznačeny letmo. Do počátku 15. věku (po rok 1407, kdy přestává hlavní pramen historický Cod. dipl. et. epist. Mor.), líčen jest rozvoj Brna podrobněji dle spolehlivých, jistých a určitých zpráv listinných, kterých není příliš mnoho po dobu tuto; od počátku 15. století, ačkoli přibývá pramenů, pokračuje autor stručněji, protože by mu dílo vzrostlo do rozměrů přílišných.

„Dějepis Brna“ píše badatel chronologicky (s čím asi každý nebude souhlasiti) dle jednotlivých panovníků, kteří bývali pány nad Brnem, a líčí Brno jako střed správy zeměpanské i zemské (knížete, krále, markrabí, stavy, sněmy a sjezdy zemské), jako městskou obec (výsady, policejní, soudní a hospodářskou správu), měšťanstvo (živnosti, blahobyt, zábavy, počet obyvatelstva), vzdělanost (náboženství, národnost, vědy, umění), nezapomínaje práce

vývojové ani rozvojové, jak hmotné tak duševní, a vhodně vypisuje rozličné překážky i hybadla života duchovního i materiálního. Prameny a zprávy posuzuje kriticky a srovnává svědomitě, aby se dopátral dobrého jádra i pravdy dějinné. Proto také zjišťuje některé události dosud záhadné a nesprávné a přibližuje se pravdě vývody svými za stálého srovnávání pramenův a dat nejlepších. V historii obecné i církevní opravuje nebo vyvracuje d'Elverta, Bočka (kritisuje listiny, z nichž některé neuznává za pravé,) Volného, Palackého a zamítá zvláště mnoho bajek kronikářských. Proto jest Šujanův „Dějepis Brna" skutečně nejlepší dosud historickou prací celkovou o král. hlavním městě zemském.

V části I. („Hrad Brněnský") zabývá se autor krátce dobou praehistorickou po rok 1048 (str. 38.—41.) a pokouší se, aby vysvětlil jméno „Brno" z keltského Eburoduna, Ptolemaiem připomenutého. Praví: „Bedlivé měření na mapě a srovnání polohy Eburoduna s polohou jiných míst podnes zachovaných a nezměněných (na př. s ústím Moravy do Dunaje) nás nejen opravňuje, nýbrž zrovna nutí, bychom kladli Eburodunon na místo nynějšího Brna. Ptolemaios naznačil Eburodunon na jižním svahu nevysoké vysočiny, která objímá Brno podnes". Jen o několik řádků doleji píše: „Nebylo-li Eburodunon na místech nynějšího Brna, jistě bylo tu sídliště jiné za doby keltické i germanské. Vedle vykopaných starožitností svědčí o tom výhodná poloha Brna." V poznámce na str. 42. a 43. praví pak, že jazykozpyt učí, abychom „Brno" odvozovali jednak od slova brnije (bláto, hlína) neb brnija (brnění). Dokládá však na konci poznámky, že větší důvěru má v odvození z keltského Eburoduna. S tím zajisté každý nemůže souhlasiti, protože Ptolemaios jest nespolehliv a značně popletl starý místopis. Ovšem podotýká autor sám, že slovný výklad není bezpečným ani neomylným, ani tudíž výklad autora samého.

Přešed k době historické popisuje hrad Brněnský jako sídlo údělných knížat (1055 – 1200), jako sídlo správy zeměpanské (1200 – 1560), jako statek města Brna (1560 - 1620), jako pevnost a trestnici (1620—1820), jako pouhou trestnici (1820 - 1858), až se stal Špilberk jen kasárnami.

V části II. („Město Brno") stranou 71. počíná se vypsání dějin městských, které autor dělí do tří období. Dobu starou

s počátku 13. stol. po rok 1620 nazývá dobou nenáhlého rozvoje a slávy (str. 71.—205.) a) za Přemyslovcův a za králů Rudolfa I. a Jindřicha Korutanského, b) za Lucemburků, c) za pavnovníků z různých rodů (Albrechta Rakouského, Ladislava Pohrobka, Jiřího Poděbradského, Matyáše Korvina, Vladislava II. Jagiellonce a syna jeho Ludvíka), d) za prvních Habsburků; dobu střední zve dobou úpadkovou za let 1620—1848 (str. 206.—321.) a doby nové od r. 1848 připomíná jako doby nového rozkvětu za vlády císaře a krále Františka Josefa I. a za spojení s četnými předměstími dosavadními, kdy Brno se stalo veleměstem (str. 321.—355.)

Vypravování jest klidné, vesměs objektivní, ačkoli autor nepopírá v sobě dějepisce českého a na místech vhodných projevuje vroucně svěží cit i spravedlivou lásku k národnosti utlačované. Přes to, že některé zprávy se opakují na několika místech (zavinila to hlavně okolnost, že autor píše dějiny hradní zvláště a dějiny městské také zvláště,) jest dílo přehledné a ucelené. Některé věci se opakují také tím, že autor na konci vlády Přemyslovské (na str. 108.—112.) přehlíží rozvoj města, rozsah jeho, obyvatelstvo městské, zaměstnání jeho, lidnatost, zemědělství, řemesla, městskou radu, měšťanstvo, národnost, náboženství, vědy a umění; podobně na konci vlády Lucemburské (str. 160. až 164.) i na konci všeho díla svého, které jest psáno s láskou a s porozuměním.

Přehledu a užití díla velmi prospívají krátká hesla po straně textové.

Ačkoli spisovatel za vypravování připomíná některé vynikající rodáky Brněnské, přece bychom na konci díla celého viděli rádi přehled význačných osob, narozených v Brně neb na předměstích, s podáním stručného nárysu činnosti jejich literární, umělecké a jiné.

Aby znázornil neobyčejný rozvoj městský za vlády císaře a krále Františka Josefa I., tudíž za doby nové, přidal autor příslušné tabulky: 1. rozsah Brna r. 1900 (22 katastrálních obcí, které nyní jsou Brnem, rozloha, pole, louky, zahrady, vinice, pastviny, les, sady, úhrn půdy poplatné; hřbitovy, půda neplodná, půda zastavěná a jiná půda neplodná; dobrý výtěžek); 2. obyvatelstvo v Brně dne 31. prosince 1900 (počet domů, rodin bytových, osob vůbec, mužských a ženských zvlášť, ženatých, svobodných

a t. d., počet osob dle náboženství a dle obcovacího jazyka, počet vojska) se srovnávací tabulkou za léta 1880—1900; 3. obyvatelstvo dle (7) farních obvodův a se zaměstnáním; 4. mateřské školky 1899—1900, německé i české, s počtem dětí (u českých školek vytčen i den založení); 5. školy v Brně 1900 (techniky, střední, odborné, měšťanské a t. d., kolik učitelů, počet žáků, řeč mateřská, náboženství, příslušnost žákův); 6. péče o zdraví obyvatelstva (za léta 1894—1900; doktoři lékařství, ranhojiči, zvěrolékaři, báby, lékárníci).

V textu jsou 32 vyobrazení pečetí městských, plánů Brněnských, náměstí, chrámů, škol a jiných památek. Poslední čtyři obrazy podávají panorama král. hl. m. Brna se Špilberka. Postrádáme mimo jiné vyobrazení gotického krásného portálu radničního, Brnu vzácné ozdoby (z roku 1511). Na str. 335. jest obraz fary Svatojakubské, ale obraz pěkného chrámu sv. Jakuba byl by příhodnější, a není ho tu.

Do každého pečlivého a dobrého díla — a práce Šujanova jest pilná, dobrá a cenná — vloudí se mimovolně nedopatření a závady.

Autor nám promine zajisté, že jich připomeneme s výhradou, že nechceme nikterak snižovati vážnou a soudnou práci jeho.

Některá nedopatření opravil na konci díla autor sám. Připomeneme jen některých věcí neopravených.

Kněžic Břetislav r. 1029 zmocnil se Moravy na Polácích, nikoli na sv. Štěpánovi Uherském (str. 41.), neboť sv. Štěpán po smrti Boleslava Chrabrého nezmocnil se nyněj ší Moravy. Týž Břetislav, kníže moravský, „po smrti otcově r. 1037 stal se také knížetem v Čechách“, čteme na str. 41., ale dle Annalův Altašských umřel otec Břetislavův, kníže Oldřich, r. **1034**, a po něm, doporučením slepého ujce Jaromíra, nastolen Břetislav. Choť Kunrata Brněnského Hilburka byla z rodu Tenglingův (str. 46.). Na straně 57. čteme k r. 1197 (za smíření bratrů Přemysla a Vladislava): „Spytihněv (kníže na Brněnsku) byl zbaven knížectví a prý oslepen“ (dle Font. r. boh. II., 282.), ale na str. 71. se praví, že listinu krále Přemysla (Cod. D. I., č. 377.), která poddané kláštera Rajhradského osvobozovala cla i mýta v Čechách i na Moravě, podepsali vedle markraběte Vladislava „také Vladimír, kníže olomucký, a Spytihněv, kníže brněnský“. Ovšem podotýká autor v poznámce, že listina z důvodů vnitřních a vněj-

ších jeví se podezřelou. Na str. 62. Špilberk (1469) nebyl vydán Blaženi Maďarovi, ale Blaženi Podmanickému, Slovákovi; Podmaničtí se zmaďařili teprve později. Na str. 62. čteme, že stavové svolili, aby Špilberk byl prodán s podmínkou, „by za stržené peníze bylo koupeno pro korunu Pardubické panství“, ale stavové nesvolili k prodeji s podmínkou, že bude koupeno panství Pardubské; vždyť Maximilian sám odůvodňoval prodej tím, že potřebuje peněz, protože již koupil panství toto. Tehdy kupoval Špilberk také Hanuš Čuran, ale stavové mu neprodali hradu. Na str. 70. čteme, že „r. **1836** císař František nařídil, aby všichni vězňové bydleli jen nad zemí“, ale císař tento zemřel 2. března **1835**. Také vynechána zpráva úřední o zpustlosti Špilberka, vypsaná Kameníčkem z památek sněmovních a uveřejněná v Rezkově Sbor. Histor. a také v II. díle „Sněmův a sjezdův“. Na str. 108. píše autor, že blíže chrámu sv. Jakuba vedle „Němcův usazovali se v Brně kupci od dolního toku řeky Rýna“, po nichž celá ulice nazvána „Rýnskou“ (Rhenergasse), ale na str. 125. čteme u brány „Rénské“ v závorce (porta cursorum); ulice při bráně latinsky slove také „platea cursorum“. Proto jest asi název „Běhounská ulice“ (Rennergasse, platea cursorum) oprávněnější, než název „ulice Rýnská“. Na straně 156. čteme, že války husitské byly za let 1420—1435. Tomek počíná je však listopadem r. 1419 (útokem Žižkovým na Malou Stranu), a koncem jejich jest bitva u Lipan 30. května 1434; 1. list. 1420 nebyla bitva na Vyšehradě, ale pod Vyšehradem. Albrecht II. nebyl císařem, jen králem římským (str. 165). Na straně 201. se praví, že Štěpán Bočkaj „poplenil Moravu“ r. 1605, ale Bočkaj sám nepřišel na Moravu vůbec; byť nemocen dnou a ležel v pevnosti Košické. Moravu plenil vůdce jeho Dengeleghi, jak ukázal Kameníček ve svých „Vpádech Bočkajovců na Moravu“. Na str. 246. za vypočítávání cechů Brněnských se praví: „Bylo tedy v Brně 42 cechů“, ale vypočteno jest vlastně 41 cechův. Na str. 249. čteme, že Karel, bratr císaře Josefa I., se vzdal Španělska a podržel jen „Neapolsko (se Sicilii), Milánsko a Belgii“, ale Karel podržel Neapolsko (se Sardinií), Milánsko, Mantujsko a Belgii; Sicilie dána vévodovi Savojskému; teprve po zjednání čtyrspolku připadla Sicilie Karlovi, a vévoda Savojský dostal Sardinii. Na str. 280. jest zpráva o „Petrovské ulici u Komárova“, ale část tato slove „Petrohradskou“. Na str. 285. čteme, že po

smrti biskupa Schrattenbacha jmenován biskupem Jan Lachenbauer r. 1786, ale na str. 303. jest psáno správně, že po smrti Lachenbaurově stal se biskupem hr. Vinc. Schrattenbach (dne 13. července 1800), jenž se horlivě ujímal Brna proti císaři Napoleonovi I. Na str. 294. bitvu Slavkovskou (2. pros. 1805) nazývá autor bitvou „u Pratce“. Pravda ovšem, že bylo bojováno na Pratecku a na Telnicku, ale název „bitva u Slavkova“ jest již ustálen dostatečně. Na str. 297. čteme, že bitva u Lipska r. 1813 byla dne 16.—19. října, ale píše se všeobecně, že byla jen za dnů 16.—18. října. Také (str. 103.) měla býti vysvětlena slova „právo „lovzche“ v okolních lesích“, že to značí právo „lovecké“. Jména křestná jsou zaměněna tato: Volný Řehoř, (nikoli Jiří, str. 3. a 306.), Vintíř Kalivoda (nikoli J. Kalivoda, str. 319.), kníže Felix Schwarzenberg (nikoli Adolf, str. 321., 2. řád. shora). Část města zvaná německy Radlas slove správně česky Radlany (nikoli Radlín (Redlín); byla to obec, viz str. 22.); srovnej Tuřany (Turas). Vlastní jména osobní nejsou také všude tištěna bezvadně, na př. Jesutvov (snad Jesutbor, Ješitbor v názvu Ješitbořice, Šitbořice), Střežmír, Mirata (Střezmír, Miřata), hr. Rottall (Rotál), Jakardovský (Jakartovský), pan z Osteschau (z Ostašova, z Hostašova), hr. Chorinsky (Chorinský, jako Mitrovský), Sigm. ze Zástřízlův (S. z Zástřizl), Hyn. z Kolovratu (H. z Kolovrat), Kateřina z Haugviců (z Haugvic), Rákócy (Rákóczy), Sack z Bohuňovic (Sak), Šubíř z Chobině (z Chobyně), Ant. ryt. z Teršů (r. Ant. Tersch). Také správněji píšeme Sig. z Landeka, Lev z Rožmitála. Též některá jména místní jsou méně správná, na př. Luh (nyn. Komárov, nikoli Luha; lokál na Luze, jako na Špilberce,) u Hor. Moštěnice, Kuřim, gen. Kuřimě (nikoli Kuřím, Kuříma), Branka v Brně (nikoli Bránka), Domášov patřící Rajhradu (nikoli Domašov), Sviníbrod snad lépe než-li Sveinfurt, Jeruš (nikoli Geras, Geras jest jméno německé), Lovaň (nikoli Lowaň), z Krnova (nikoli z Krňova), Býteš (nikoli Byteš), Hostěrádky (nikoli Hostěhrádky), Uničov lépe než Unčov, Hlučín (nikoli Hulčín.) Jednou čteme v knize Přísenice, po druhé Přízřenice. Přídavná jména místní správně píšeme zkráceněji, na př. Zábrdovský, Vyzovský, Jevišovský (nikoli Zábrdovický a t. d.); Veverský (nikoli Veveřský), Pardubský, Varmiňský (nikoli Varmienský). Správněji píšeme spisovně: na Strouze, na Nívkách; ulice Grünova (nikoli Grünnova; vždyť slove dle básníka Anast.

Grůna), třída Rainerova (nikoli Reinerova; vždyť jest jmenována dle arciv. Rainera).

Některá rčení měla býti nahrazena češtějšími, jako prosaditi, následkem vzrůstu, na základě pramenů, až na plodiny na poli jsoucí, nedostaviti se, státi pod ochranou, státi zač, státi mnoho peněz, zůstane pryč města, povinnost naproti králi, ochota naproti Blance, přijíti o majetek, musili tam žíti pekaři (žili asi), na vlastní oči, ze svého středu, uzavříti mír, na stav panský uložená děla, aby lépe vyšel, přivésti o něco, naproti tomu, aby zůstáno bylo ve smlouvě, a j. Zůstalo také dosti závad a chyb tiskových, jako na př. op*rávň*uje, hl*ín*ou, k*říž*ácký, k*říž*ovník, ve vs*ích* (vsech), sluje (slove), sl*ičn*ý, *sáh*ala, tch*ýn*ě, do velkonoce, Husovic*ím*, ho*r*alogium, Jero*ným*, dosa*vád*ní, ne*u*stupnost, ne na prodej (nikoli na prodej), svadební, knížec*ím*, úpic*ích*, ar*cis*kupství, navšt*i*vil, správ*ec*, rozčílení, myš*lénka*, při hranici zemské (hranicích), prozat*i*mný, v*á*hou, major-auditora (gen.), Korb-Weidenheima, ne*u*navný. Také se nám lépe zamlouvají frase: jak vidno (nikoli jak viděti), o sv. Václavě (lépe nežli na sv. Václava), stanul (nikoli postavil se v čelo), na smrt, na prospěch, na počest, na rozsouzení (nikoli k smrti atd.), za vedení (nikoli pod vedením), rok za rokem (n. rok z roku), za přítomnosti (n. ve přítomnosti), nestačila Brnu (n. pro Brno), platiti za práci (n. od práce), za příležitosti (n. při příležitosti), za přebytku (n. při přebytku), pozbyl (vždy s gen.), nedbati lépe s gen., za dne a za noci (n. ve dne v noci), určen za nemocnici (n. na nemocnici) a j. Skloňování, jako gen.: „dle Ignáce Pozzo“, „Stanislava Thurzo“, „hr. Logothetty“, není přiměřeno duchu řeči naší, podobně jako ženské nominativy Kateřina Stinar, hraběnka Jana Magnis, hraběnka Pol. Montani, abatyše Ant. Ulrici (správně Stinarová atd.). Pan autor píše důsledně: vrhnul, vytrhnul, oživnul, vyřknul, uprchnul, zatknul, nadchnut, vytknut a podobně; věrohodný (lépe hodnověrný); *s*pustošen, *s*působil, *s*plnil, *s*klamal se, *s*pronevěření; zevní (lépe vnější); beze závěti, přese sto pánův, beze svolení, beze služeb, beze zbraně, beze studií a j. —

Přes vytčené závady a nedopatření jest „Dějepis Brna“ prací velice záslužnou a zvláště vítanou jako dílo svědomitě zpracované po pilných studiích předběžných, jako dílo kritického rozhledu, dílo vážné. A poněvadž jsou v něm také podány některé n o v é výzkumy a n o v á p ř e s n á d a t a, má cenu trvalou, byť

i snad některé vývody autorovy někde potřebovaly řádnějšího objasnění a pevnějšího potvrzení. Což však se stane jen dalším pátráním po pramenech, posud neznámých nebo posud nepřebraných. Zvláště jest hodno chvály, že autor stále a za každé příležitosti se zabývá kulturní stránkou starého života Brněnského. Mnohem větší polovice knihy se obírá věcmi osvětovými. Tím jest práce Šujanova také poutavým dílem moderním, vysvětlujícím a popisujícím hlavně vnitřní vývoj městský, neopomíjejícím ovšem ani rozvoje vnějšího. Poněvadž Brno jest hlavou země naší, jest „Dějepis Brna“ také dobrým a cenným příspěvkem do všeobecných dějin moravských, jakož ani nelze psáti o dějinách Brněnských bez častého, ano stálého připomínání dějin markrabství Moravského a všech zemí koruny České; působiť hlavní město vždy na zemi svou a země zase na ně.

Knihou Šujanovou přibylo do „Vlastivědy“ dílo zajisté dobré a hodné pozoru a do gallerie vědeckých děl na Moravě vyšlých a o Moravě jednajících dílo hodné doporučení všeobecného.

„Dějepis Brna“ jest věnován Nestorovi mezi českými učenci a velikému dějepisci V. V. Tomkovi. *y.*

Moravské Slovensko od XVII. století. Dějepisné paměti a studie podává Fr. A. Slavík, ředitel čes. vyšší reálky zemské v Hodoníně. Vydáno na prospěch Matice hodonské. V Hodoníně 1903. Tiskem a nákladem Karla Fencla. Svazek I., stran 80 s mapou a s obrázky. Obrázek na obálce kreslil Jóža Úprka. Mapu moravského Slovenska dle Dialektologie Bartošovy, pečeti a znaky obecní kreslil podle otisků starých pečetí prof. Arnošt Krejčí v Hodoníně.

Moravské Slovensko nedávno oslavovalo Fr. A. Slavíka za příležitosti jeho odchodu do výslužby z úřadu pro Slovensko velmi důležitého. Byl ť prvním ředitelem české vyšší reální školy hodonské a přivedl ji vzornou správou k nemalému rozkvětu. Oslava byla upřímnou a všeobecnou, účasť brala na ní téměř celá Morava, neboť Slavík má také značné zásluhy o celou zemi, zvláště jako hlavní redaktor Vlastivědy a jako hlavní spolupracovník Časopisu Matice moravské. Památkou blahodárné a význačné činnosti na Slovensku Fr. Slavík zanechává své Dějepisné paměti a studie slovenské o dvou svazcích. V prvním, právě vydaném, seznamuje čtenáře krátce se staršími

dějinami Slovenska do konce 16. století, zmiňuje se o hranicích, o počtu obcí a obyvatelův, o pustých osadách. Obšírněji vypravuje o pohromách s počátku století 17., totiž o vpádech Bočkajovských a o svízelích za války třicetileté, jakož i o následcích událostí těchto hlavně po stránce náboženské, při čemž nahodila se příležitost zmíniti se podrobněji o slavném rodáku J. A. Komenském, jehož Slavík povždy byl zvláštním ctitelem. Zmíniv se ještě o hrozném plenění Moravy Turkem a Tatary roku 1663 a o soudech nad vyzvědači, vypisuje — a v tom vězí jádro tohoto svazku — panství na moravském Slovensku, jež uvádí abecedně s výměrou polností, s velikostí obcí, počtem domů v letech 1667 a 1673 a s údajem, kolik půdy bylo v nově vzděláno a kolik pusto. Každé obci slovenské a jejímu stavu po válce třicetileté věnována jest jeho pozornost, vzpomenuto obšírněji také pustých osad v 17. století a osad v nově založených. Autor nezapomněl ani na pečeti a znaky obecní. Svazek jest zakončen obecním řádem, povinnostmi obecního starosty, rychtáře a všech obyvatelů z roku 1631, jak se zachoval v zemském archivě brněnském se sign. M. VII. 3 (nové 245).

Svazek druhý pojedná o obyvatelstvě, o jeho národnosti, o židech na moravském Slovensku, o živnostech obyvatelstva, vinařských řádech, o poměrech lidu poddaného od 17. stol. až do r. 1848, o školách, farách, lidových památkách, a o změnách hospodářských. Dílo bude ukončeno statistickým přehledem domův a obyvatelů všech obcí od 17. století až do r. 1900. Kniha psána jest se známou zevrubností autorovou a hřeje čtenáře láskou a vřelostí, která vložena byla jak do věnování, tak do celého textu přes to, že obsahuje mnoho suchých číslic. Slavík si Slovensko moravské oblíbil, a jsem přesvědčen, že i po rozloučení za pobytu v Praze prokáže nejen jemu, nýbrž i Moravě mnohou platnou službu — ovšem, dá-li mu Bůh zdraví a síly. *m.*

K dějinám českého zástavního práva. Napsal JUC. Jan Kapras. Knihovny Sborníku věd právních a státních řady právovědecké č. IV. Poctěno cenou universitního „Jubilejního fondu císaře Františka Josefa“. V Praze 1903. Stran 114.

Otázka českého práva zástavního nebyla dosud zpracována souborně. Nechci tím říci, že touto prací nedostatek onen odstraněn úplně, ale tolik jest, tuším, jisto, že stal se o to opravdový pokus. Autor v Úvodě vysvětluje, na jakých základech byla exekuce zbudována v právě římském, německém a židovském.

Vlastní práci rozdělil na tři části: v první pojednává o zástavním právě soudním, v druhé o tvarech přechodních a v třetí o zástavním právě smluveném. Bere v úvahu právo zemské, městské, manské i právo horní až do vydání Obnovených zřízení zemských r. 1627 a 1628 s neustálým zřetelem k různému vývoji v Čechách a na Moravě.

Ukazuje, kterak právo moravské vyvíjelo se volněji než právo české, ve mnohém se i různilo, hlavně také tím, že mnohá zařízení česká nebyla na Moravě přijata. Jmenovitě „právo deskové nevyvinulo se na Moravě tak jako v Čechách.“ Zvláštní kapitoly věnovány jsou zástavě nemovitostí, zápisům knížecím, to jest zápisům statků korunních a zástavnímu právu židovskému.

Práce budována jest na velmi rozsáhlém studiu všech přístupných pramenů — ovšem hlavně tištěných. — Jest velmi obsažná a předmět ve hlavních jevech skoro úplně vyčerpávající. Pouze bych si byl přál, aby autor si byl v kapitole, nadepsané „Jiné zástavní tvary na Moravě“, všímnul tak zvaného „Widerkaufu“, jak uvádí tento zvlášní způsob zástavy, vlastně prodeje, kniha Drnovská na str. 87 a 88. Kniha Tovačovská se tuším ještě nezmiňuje o Widerkaufu. Zároveň při tom upozorňuji, že citování knihy Tovačovské dle kapitol a knihy Drnovské dle stránek trochu mate. Bylo by bývalo dobře citovati na příklad „kniha Tov., kap. 177 atd.“, kniha Drnovská. str. 86 a p. Jinak jest práce psána velmi bedlivě, a což zvláště dlužno pochváliti, tonem skromným a způsobným jak v polemice, tak i ve vlastních výzkumech a názorech. Vytýkám to proto, že mladá generace nynější nebývá ve svých výkladech vždy tak zdrželivou a jemnou, jak se jeví u Kaprasa, jehož značná sečtělost a zdravá soudnost opravňuje k nejlepším nadějím do budoucnosti. Jím vystupuje na kolbiště vědecké nový, mladý, snaživý a slibný talent moravský.

Kameníček.

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1902. Ročník V. (S 5 tabulkami a 10 obrazci v textu.) V Prostějově 1903. Nákladem Klubu, tiskem V. Horáka a sp.

Nová kniha zplňuje naděje, kladené do vědeckých publikací tohoto na Moravě dosud jediné činného, českého združení přírodopisného. Nesťastnou cestou ústrků se stran, kde právě nejspíše opory se nadál, v boji s neporozuměním také u odborníků mladý klub náš jde vítězně svou čestnou a správnou cestou.

Sešit přede mnou ležící obsahuje mnoho nového, převážně k výzkumu Moravy se nesoucího a značí skutečný krok v před ve vlastivědě moravské. Oceňuje význam jednotlivých statí, nemohu předem již nenaznačiti, že těžisko tenkráte leží v obsažných pracích Kniesově, Slavíkově, Smyčkově a Spitznerově, čímž arci obecné ceny ostatních zdařilých příspěvků nikterak neubíráno.

Zemětřesení na Moravě pozorovaná, sestavil dr. M. Remeš. Na Moravě nebylo za paměti lidské katastrof tak hrozných jako jinde, a proto zprávy o otřesech silnějších a slabších zaznamenány jsou jen po různu ve starších spisech. Z těchto roztroušených údajů sestavil autor svůj příspěvek, kde jako nejstarší zaznamenaný zemětřes uvádí otřesy v krajině šternberské r. 1068. Poslední z 38 chronologicky uvedených zemětřesů udál se r. 1883. dne 10. října na severní Moravě. Ze zpráv patrno, že otřesy jen Moravu zasahující byly nehojné, za to že spíše velká nebo blízká zemětřesení (Lissabon, Žilina, Záhřeb) Moravu druhotně zastihovala. Cenný tento příspěvek vlastivědný jest velmi pečlivě a důkladně sestaven.

V „Rozboru křísů palaearktických z čeledi Cicadidae“ pokračuje osvědčený cikadinolog min. rada dr. Melichar v systematickém zpracování křísků a křísův. Vyloživ obšírně morfologii a zeměpisné rozšíření přesně ustanovuje diagnosy rodův a všech druhů fauny palaearktické a připojuje ke každému druhu synonymiku a údaje bibliografické. Jasnými obrazci osvětlena morfologie. Velmi cenný tento příspěvek jest vůbec první česky psaná práce o křísech.

Třetí pojednání „Hranická propast“ od odb. učitele J. Sindele jest záslužná geografickopřírodopisná práce vlastivědná, sestavená podle dat, získaných dlouholetým pozorováním. Poměry geografické, geologické, botanické [stanoviště jelmího jazyka (scolopendrium vulgare)] i zoologické nejen propasti teplické, nýbrž i nejbližšího okolí vypsány s nevšední pečlivostí. Zvláštní pozornost věnoval autor zjevům hydrologickým a dokázal, že není souvislosti mezi sousední Bečvou a propastí. Přehledné tabulky obsahují cenné údaje o výšce vody v propasti a Bečvě, o teplotě vzduchu a vody v různých výškách a různých dobách ročních a zajímavé jiné podrobnosti. Čtyři zdařilé reprodukce fotografické o celých stranách podporují představu.

V „Drobnostech mineralogických a petrografických z Moravy“ popisuje známý mineralog dr. Fr. Slavík chrysoberyll z Maršové, dotýkaje se zevrubně poměrů krystallografických, jež na třech vhodných obrazech znázornil. Další zevrubné mineralogické a petrografické údaje týkají se pyroxenových hornin v hadcích západomoravských, a to bronzitu od Mohelna, diallagu z Náměště nad Oslavou a Dolních Borův u Vel. Meziříčí a moravských asbestů, pro něž zaznamenává různá naleziště z hornatiny Českomoravské. Autor líčí po různu i poměry chemické a faragenetické, podávaje tak přehlednou monografii o zmíněných nerostech.

„Prvním doplňkem katalogu štírku“ pokračuje prof. Nosek v systematické práci z loňského ročníku „Věstníku“. Co roztroušeno v různých cizojazyčných časopisech, sbornících a monografiích, shrnul autor v přehledný celek, jehož odborník rád za práce užije.

Moravský botanik P. Fr. Gogela, farář rajnochovský, píše o „Květeně podkarpatské pahorkatiny na Moravě východní“, uváděje všechnu floru jevnosnubnou vyduliny Kostelecké, Hlinské a okolí Keleckého. Znaje důkladně z vlastních exkursí celý ten kraj, podává cenný příspěvek floristický, jenž vhodně se řadí k předešlým pracím téhož autora a doplňuje naše vědomosti o rozšíření rostlin na východní Moravě.

Po stránce palaeontologické zajímavý a ojedinělý jest nález prof. Fr. Smyčky, s nímž seznamuje nás stať „O vzácných zbytcích Belemnita z ostravského karbonu“. Nalezl totiž autor dva exempláře Belemnita v ostravském karbonu, ač praví Belemniti teprve až z jury (liasu) se uvádějí. Jest známo, že karbon ostravský jest vrstvami původu mořského proložen. Zda právě z těchto vrstev Belemnit zmíněný pochází, nelze autorovi s bezpečím tvrditi, ale pozornost vzbuzují přece mořké lastury v temně šedé břidlici, jež v téže suitě byly uloženy. Buď se tu jedná o nový rod předchozí prvým Belemnitům aneb alespoň o nový druh. Vzácný tento nález spatří čtenář na přiloženém obrázku s vrchu a na průřezu.

V následující stati pojednává zasloužilý starosta klubu přírodovědeckého, prof. V. Spitzner „o petrografických a tektonických poměrech některých ostrůvků devonských a žulových na Moravě.“ Z celé řady ostrůvků

devonských vybrány jsou nejzajímavější; u Grygova, Hněvotína, Slatenic, Čelechovic, Kaple a u Jesence. Autor tu líčí svým uhlazeným a věcným způsobem petrografickou povahu devonských usazenin, tektoniku jejich a provázející je žuly a diabasu. Devonské usazeniny tyto prosluly již dávno po stránce vědecké. Již v letech 1847 slavný anglický geolog Murchison, zavítav s Rusem Keyserlingem a Francouzem de Verrenillem na Moravu, určil jejich stáří. Připojen jest i seznam dosud u Čelechovic nalezených zkamenělin, jak jej podávají různí palaeontologové starší a novější. Několika pečlivě udělanými profily a fotografickými obrazci znázorněna jest tektonika uvedených ostrůvků, jež nutno považovati za zbytky druhdy mohutných usazenin moře devonského. Celá práce jest zaokrouhlená monografie těchto zajímavých, dosud nezcela prozkoumaných partií geologických a velecenným příspěvkem jak k vědomostem povšechným, tak zvláště k naší moravské vlastivědě.

Poslední stať napsal svědomitý a spolehlivý náš archaeozoolog Jan Knies, pojednav „o zvířeně stepní a jejím rozšíření za doby diluvialní na Moravě“. Autor probírá stepní faunu diluvialní, srovnává ji s faunou recentní, udává její zeměpisný areal a biologické poměry se zvláštním zřetelem k formám, které za doby diluvialní na Moravě žily. Práce tato jest vlastně pokračováním ve výzkumných resultatech z materialu v Barcalově skále získaného a týká se hlavně rodů: Spermophilus, Arctomys, Lagomys, Cricetus, Arricola, Antilope a Equus. Počátky nalezne čtenář ve sloupcích „Vesmíru“.

Ve „Věstníku“ následují dále různé zprávy kratší i delší. Tak o knížecím Liechtensteinském museu v Úsově od J. Talského, o cizopasnících bourovce prsténčivého od J. Svozila, o devonských ostrůvcích v okrese boskovském od Kniese a j. v.

Pokud se týče klubovních zpráv, obsahuje „Věstník“ obšírný přehled a obsah všech 12 přednášek, — což samo o sobě opět činí řadu zajímavých a na mnoze nových zpráv —, zprávu jednatelskou, knihovní, kustodovu, z níž vysvítá, že klub podělil zdarma za 5 let své činnosti 67 moravských škol 12.596 kusy přírodnin a 20 svazkovým herbářem. Zpráva pokladní končí knihu o půldruhém stu vědeckým zájmům věnovaných stránek.

Přes všechnu tuto činnost uznanou jak veřejnou kritikou, tak soukromým oceněním na slovo vzatých odborníků nedošel přece ještě Klub přírodovědecký v Prostějově toho plného uznání, které právem mu přísluší, a to na mnoze ještě ani mezi všemi odborníky na středních a měšťanských školách, jimž především dle směru svého má býti pevnou oporou a střediskem dorozumívacím, nehledě ani k vlastivědné jeho důležitosti.

J. Janda.

Průvodce po dějinách věku starého, středního a nového. Pro školu a dům napsal Dr. František Brdlík. Třetí doplněné vydání. Stran 539. V Praze 1902. Nakladatelé: Höfer a Klouček. Cena neváz. K 3·80, váz. K 4·30.

Tedy již třetí vydání. Patrno, že kniha Brdlíkova koná pěkně úkol, který jí přisoudil autor. Nalezla obliby u dospělých i u studentův. Zasluhuje toho, poněvadž má mnoho dobrých vlastností: je stručná, a přece nevynechává nic podstatného; je slušně uspořádána, a hledá se v ní dobře. Obsahuje všecky rodokmeny panovnické, sahá až do nejnovější doby a má velmi dobrého ukazatele. Zvláště chválíme, že nejnovější rakouské dějiny doplněny jsou i jmény předsedův ministerských a přivedeny až po naše dny, což jest vítáno každému, kdo se zajímá o náš ústavní život. Ale máme-li býti upřímni, přáli bychom si, aby professor Brdlík při dalších vydáních Průvodce svého nejen doplňoval, ale také opravoval dle novějších výzkumův a badání. Zvláště bylo by potřebí oprav ve starém zřízení řeckém a ještě více ve zřízení římském, jak za doby královské, tak za republiky. Autor by se měl, pokud se týká římské ústavy, více přimknouti k pracím Mommsenovým. Kniha by tím získala velmi a lépe by souhlasila s novějšími učebnicemi školními, zároveň by k ní měli více důvěry (při opakování) kandidáti professury. Aegyptané a státy sumerské v Mesopotamii měly by býti vedle sebe, jako nejstarší kulturní národové. V celku lze průvodce každému doporučiti. Neodborníkům nahradí celá kompendia. *Kameníček.*

Die ältesten Besitzer von Joslowitz. Spisovatel nepodepsán. Ve Znojmě 1902. Nákladem Rudolfa Navrátila. Cena 70 h. Stran 47.

Nepatrný spisek. Nebylo však nikterak potřebí, aby spisovatel kryl se anonymitou. Spisek jest určen pro lid, hlavně pro

obyvatele městečka Jaroslavic, ale je pracován na přesně vědeckých základech s použitím obsáhlého literarního apparátu a hlavně dějepisných pramenův. Jedná o nejstarších majitelích panství Jaroslavského, o pánech z Obřan, linii rodu Kunštátského. Pánové tito byli zakladateli kláštera Žďárského, proto též nejstarší historii cisterciáků žďárských věnuje se náležitý zřetel. Vytýkati dalo by se, že pánové z Obřan důsledně píší se „von Obřan (Obersess,". Pan spisovatel asi z neznalosti starší češtiny zapomněl nebo přehledl, že v latinských listinách naskytující se forma de Oberses (také Obersen) jest jen staročeský pro latinský pravopis upravený lokál Obřas (jako Tuřany Tuřas a j.). Spisovatel však není národně předpojat proti nám Čechům, což jest u německého dějepisce na Moravě veliká zvláštnost. Z jeho nepředpojatosti a z jeho lásky ku pravdě vyprýštil i důkaz, že pánové z Obřan, ačkoli psali se také de Pernekke, nejsou větví vymřelé již hraběcí rodiny dolnorakouské von Pernegg. V tom měl ostatně již předchůdce, ale přece ještě najdou se němečtí dějepisci, kteří původ moravských Kunštátů budou odvozovati z Rakous. Pokračování spisku jest žádoucno.

Frant. Václ. Peřinka.

Nová díla.

Svépomocný prodej zboží dle práva obchodního na základě práva obecného. Píše JUDr. Jan Heller. Rozprav České akademie třídy I., roč. XI., čís. 1. V Praze, 1903. Stran 127.

Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Vydal Dr. Lubor Niederle. Národopisného Sborníku svazek IX. V Praze 1903. Stran 223 s četnými mapami.

K sporu o ruskoslovenské rozhraní v Uhrách. Podává Lubor Niederle. Stran 5 s mapkou.

Agrární právo v Bosně a Hercegovině. Napsal Dr. Karel Kadlec. Knihovny Sborníku věd právních a státních řady právovědecké č. III. V Praze 1903. Stran IV a 140.

Spisy M. Jana Husi. Čís. 2.: De corpore Christi. Vydal V. Flajšhans s podp. České akademie. V Praze 1903. Stran 9, XXIV a 35. Sbírky pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století čís. II.

Slovanská legenda o sv. Václavu. Podle rukopisu charvatsko-hlaholského a Rumjancevského vydal, překladem a poznámkami jakož i úvodem opatřil Dr. Fr. Pastrnek. Nákladem Král. Č. Sp. Náuk. Str. 88. V Praze, 1903.

Vlastivědy Moravské vydán: **Okres kunštátský.** Napsal Jan Tenora. Dílu II. seš. 108—113. Stran 195 s mapkou soudního okr. kunštátského od Jos. Hladíka.

Moravské Slovensko od 17. století. Dějepisné paměti a studie podává Fr. A. Slavík. I. svazek. V Hodoníně, 1903. Stran 80 s mapou a obrázky.

Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě. Sepsal MUDr. Bedřich Drož. Nákladem vlastním. V Mor. Budějovicích, 1903. Stran 211 s 32 vyobrazeními.

Dějin Čech a Moravy nové doby vydány prací Dr. Just. Práška sešity 76—78 incl., obsahující dokončení vlády Josefa II. a počátek panování císaře a krále Leopolda II. Současně vydány od téhož autora Zapovy Českomoravské kroniky seš 117 a 118.

Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století. V nákresích dějepravných, životopisných a knihopisných líčí Dr. Hermenegild Jireček. V Praze a v Brně 1903. Nákladem vlastním. Stran VIII a 528. Tiskem mor. akc. knihtiskárny v Brně.

Čelist šipecká. Napsal Karel J. Maška. Zvl. otisk z XII. výroční zprávy zemské vyšší reálky v Telči r. 1903. Stran 37 s 8 vyobrazeními.

Valtazar Bogišič. Napsal Dr. Karel Kadlec. Zvl. otisk z Časop. Čes. Musea. V Praze, 1903. Stran 36.

Sbírka normálií, platných pro české školy střední. Sestavil a vysvětlivkami opatřil Ant. Šetelík. 2 svazky. v Praze, 1903.

Hora Kutná. Reprodukce uměleckých památek. Nákladem obce kutnohorské. Fotochemigrafie Fr. Krátkého. Serie I., 1903. Slovy doprovází Ant. J. Zavadil.

Sigismundi regis Bohemiae Litterae donationum regalium (1421—1437). Vydal Dr. V. J. Nováček. Nákl. Král. Č. Spol. Náuk. V Praze, 1903. Stran 56.

Slavnost na počest stých narozenin Jana Erazima Vocela, kterouž dne 17. pros. r. 1902 pořádaly Archaeol. kommisse při Č. akademii a Archaeolog. sbor Musea kr. Českého. Obsahuje proslovení vrch. st. r. Josefa Hlávky a přednášku Dra. J. L. Píče: O Vocelově Pravěku země České. Stran 32.

Untersuchungen über Apterygoten auf Grund der Sammlungen des Wiener Hofmuseums. Von K. Absolon. Zvláštní otisk z „Annalen des k. k. Naturhistorischen Hofmuseums". Ve Vídni, 1903. Stran 22 se 2 obrázky.

Oesterreichische Kunst im 19. Jahrhundert. Von Ludwig Hevesi. 2 díly. První obsahuje dobu 1800—1848, druhý dobu 1848—1900. V Lipsku u Seemanna, 1903. Stran 334. Velmi četná a pěkná vyobrazení uměleckých výtvorův i význačných umělcův.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána byla redakcí Dra. Bohuslava Raýmana ročníku XII. čís. 5. a 6. Z prací vyjímáme: Kronika Bartoše písaře. Napsal Dr. J. V. Šimák.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře ročníku IX. sešit 3. Články: Čechové na koncilu Kostnickém. II. (Jar. Fikrle). — Ad. Bachmanna Geschichte Böhmens (Václ. Novotný). — Nejstarší Kronika česká II. Ještě námitky Kalouskovy (Jos. Pekař). — Drobnější články: O interdiktu v Praze r. 1411 (V. J. Nováček). Četné referáty přehled časopisův a zprávy. Předplatné ročně K 8·40 i s poštovným.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Fr. Kvapila a Čeňka Zíbrta, ročn. LXXVII. svazek 3. a 4. Nové práce: Paměti roku 1866. Sepsal Dr. W. W. rytíř Tomek. — Gustav Pfleger-Moravský. Napsal K. Velemínský. — Záští ve východních Čechách (1402—14) a přepadení kláštera Opatovického (1415). Napsal Dr. Josef Kalousek. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých.

Časopisu Moravského musea zemského, vydáno redakcí Fr. J. Rypáčka a Dra Fr. Šujana ročníku III. č. 2. Nové práce: Nápěvky naší mluvy, vynikající zvláštní dramatičností (Leoš Janáček). — Lidové zvyky a pověry ve Staré Říši a v okolí (Jos. Veselý). — Nové nálezy praehistorické v okolí brněnském (Al. Procházka). Zprávy o přednáškách vědeckého odboru, o zasedáních mus. kuratoria a o činnosti Mor. mus. spol. — Zprávy literární.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí professora Bohuše Riegra ročníku III. sešit 3. Články: Studie k tiskovému právu trestnímu (Frant. Storch). — O odporu mezi normami kolisními, jmenovitě o zpětném a dalším poukazu (Jan Krčmář). — Promlčení dávek veřejných (Vilém Funk). Literatura ze všech oborů věd právních.

Českého Lidu vydána redakcí Dra Č. Zíbrta roč. XII. č. 9. a 10. Nové práce č. 9.: Dr. V. Řezníček: Proroctví o příští krále Marokána. — Al. Přibek: O zlaté studánce. — Dr. Č. Zíbrt: Dopis Slavomila Čekanoviče českému učenci (?) o samosynech, samotočkách, zakrpencích (trpaslících) a p. — Jan Soukup: Postýlka svatojanská. — J. L. Holuby: Písně slovenské z Bošácké doliny. — Sedlákova práce na rytinách v knize Komenského: Vestibulum rerum etc. — Irena Procházkova: Osudná věštba o budoucím ženichovi. — Julie Vlasáková: Svěcení věnce na hospodu. — Dětské hračky české podle návrhu V. Smutného. — Boh. Franěk: Zařikávání nemocí z Rakovnicka. — Ot. Svoboda: Pověsti z Nasavrcka. — Ant. Helebrant: Vodník v okolí Plané. — Dr. Č. Zíbrt: Československá lidověda v cizích časopisech. — V. Hrabě: Zažehnávání nemocí, kouzel a bouřlivého povětří. — Iv. Fr. Kitzberger: Slamořezači v Domažlicích r. 1588. — Dr. Jan Koutný: K úpadku slováckého kraje. — V č. 10.: Jan Valchář: Dávání či strojení věnce na Dolnokralovicku a Ledečsku. — Dr. Č. Zíbrt: Rozmlouvání mezi domácím pánem a nájemníkem r. 1832. — J. E. Konopas:

O bouřce, blesku, hromu, dešti a kroupách. — Fl. Zapletal: Jak se mlátí cepem? — Ferd. Pátek: Nápis na mlýně v Celkovicích. — Dr. Č. Zíbrt: Blažeje Jičínského píseň historická o slavných Městech Pražských z r. 1589. — Julie Vlasáková: Obžinky. Polabské stavby lidové. — J. L. Holuby: Rozprávečky z Bošáckej doliny. — Pav. Pavelka. O hejkalu. — Fr. Kretz: Maďarská ornamentika. — Jindř. Bačovský: Čarování na Chotěbořsku. — J. Vyhlídal: Přísloví z Bavorova v Pruském Slezsku. — Směs. — Časové zprávy. — Zíbrtův seznam literatury kulturněhistorické a ethnogr. — Četná vyobrazení.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí Dra Mat. Kováře roč. IV. č. 2. Nové práce: Potvrzení císaře Karla IV. o kapli sv. Apolináře na hradě Žebráce a vsi Praskolesích (J. Kř. Roškot) — Památnosti farní osady Sloupnické (P. Ant. Rejzek). — Korunovace císaře Karla VI. na krále českého dne 5. září 1723 (Dr. Mat. Kovář). Drobné zprávy a posudky.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána redakcí Dra J. Metelky roč. IX. č. 3. a 4. Obsahují pokračování a dokončení práce Zd. Lepaře: Kterak přibývá obyvatelstva v zemích koruny české. Zprávy literární a vědecké.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdla ročníku XIX. čísla 3.—11. Z obsahu vyjímáme: Dr. Jaroslav Sedláček: Cesta na Sibiř a Sibiří. — Tomáš Škrdle: Veliký biskup. — B. Jiříček: Výlety na planety. — Č. 4. Pamětní spis v příčině nového tiskového zákona. — Č. 5.: Rudolf M. Zahradník: Petar Preradovič. Č. 6.: Fr. Rozkošný: Z mého pobytu na Černé Hoře. — Č. 8.: F. J. Konečný: Prof. Dr. Schell a P. Knabenbauer S. J. — Č. 9.: Dr. Ign. Steinochr: Starý Egypt v pařížském Louvru. — Č. 11.: Nový papež sv. otec Pius X. — Letošní oslava Husova — Jos. Černík: Bible a Babylon. — Literatura. — Zprávy spolkové.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. X. č. 4. a 5. Nové práce: R. Neuhöfer: Cicero na gymnasiích — J. Sommer: Poznámka o řešení rovnic. — Jan Zeman: Gogol o Žukovského překladě Odysseje. — Dr. Jos. Karásek: O italské reálce. — Václav Ertl: Gebauerův slovník staročeský. — Jan Kabelík: První desítiletí Věstníku českých professorů. — Vavř. Jos. Dušek: Jak bydlí v Italii a Řecku? — Stojan Gedikov: Státní stř. školy v Bulharsku za šk. rok 1901—1902. — J. M. Řehořovský: Reforma tělesné výchovy v Haliči. — Drobné zprávy. — Zprávy spolkové. — Literatura. — Hovorna.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XX. č. 4. až 9. — Nové práce: Aug. Vrzal: Maxim Gorký. — Dr. K. Římský: Kdy stanoveny články víry bludům Husovým protivné? — Fr. Vacek: Legenda Kristianova. — Dr. J. Moravec: O kanonickém processu. — Jan Kakš: Činnost P. Dominika Fr. Kynského v písemnictvu náboženském. — Fr. Kubíček: Výzkum mozku. — Aug. Vrzal: Dvěstěleté jubileum periodického tisku v Rusku. — Frant. Snopek: K opravám diplomatáře mor. — Četné referáty a zprávy. Směs.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydány redakcí Jos. Boubely a Jar. Liscе roč. XII. seš. 2. 4. Nové práce: J. B.: JUDr. Fr. Lad. svob. p. Rieger. Pohrobní vzpomínka. — Kdy jest exekuci zastaviti dle § 39. č. 8. ř. z.? (Dr. Fr. Matyáš.) — Dlužno-li v peněžitých pohledávkách přikázati z nejvyššího podání v případě, že věřitel nepodal přihlášky svého nároku s kapitálem i úroky a za jaký čas? (Dr. K. Drbohlav.). — Lze za platnosti nového řádu exekučního pouze na základě žaloby o dlužné nájemné zájemně popsati úrodu na stojatě a povoliti správu její? (Karel Flieder.) — Praktické případy. —

Československých Letopisů musejních vydána redakcí Václava Vl. Jeníčka čísla 7. až 10. Obsah: Český duch (A. Tomíček). — Zapomenuté jubileum (F. V. Peřinka). — Městské museum ve Vys. Mýtě (J. Fiedler). — Museum pro záp. část král. českého. — Naše starožitnosti a naše musea. — Václav V. Tomek. Pozdrav k oslavě jeho 85. narozenin (V. Vl. Jeníček). — Kostel sv. Bartoloměje v Luži (V. Vl. Jeníček). — Cyrillský nápis na kostele Horňo Semerovském (Andrej Kmeť). — Národopisné museum československ. pod vlastním krovem. — Zprávy. — Příloha: Numismatické štítky. —

Kwartalniku historycznego vydán redakcí Aleksandra Semkowicza ročníku XVI. sešit 4. Obsah: W sprawie „Akademii Kijowsko-Mohilańskiej" przez Aleksandra Jabłonowskiego. — Miscellanea: 1. List generała Premonstratensów Gerwazego do Iwana Odrowąża z r. 1218, přes Stanisława Kutrzebę. — 2. Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akta unii Litwy z Polską, przez Stanisława Ptaszyckiego. — 3. List Niemcewicza do generała Chłopickiego, przez A. Kurpiela. — 4. Na margincsie Kordyana, přes Szymona Askenazego. — Četné referáty a přehledy literatury historické. Zprávy o zasedání Tow. histor. Roč. XVIII. seš. 1. Obsah: Przywilej z 1086 roku, przes Karola Potkańskiego. — Miscellanea. — Sešit 2.: Metody i warunki krytyki naukowej, przez Sz. Askenazego. — Kultura babilońska i starohebrajska, przez Mojž. Schorra. Maryna Mniszchówna w Tuszynie, przez Al. Hirschberga. — Międzynarodowy kongres hist. v Rzymie, przez Bron. Dembińskego. — Z české literatury podány referáty o Zíbrtově Bibliogr. čes. historie a Kadlcově Verböczyově Tripartitu.

Zeitschrift des mährischen Landesmuseums. Redaktoři: prof. A. Rzehak, K. Schirmeisen a prof. J. Matzura. Třetího ročníku sešit 1. Obsah: Welzl Hans: Brünn im 17. Jahrhundert. — Laus Heinrich: Die botanische Literatur Mährens und Osterr. Schlesiens bis 1903. — A. Rzehak: Die Tertiärformation in der Umgebung von Nikolsburg in Mähren. — Zprávy o zasedání kuratoria zemského musea roku 1902. — Sešit 2. obsahuje práce: Neuwirth Vincenz: Der Epidot von Zöptau in Mähren. — Matouschek Franz: Beiträge zur bryologischen Floristik von Rajnochowitz und dessen weiterer Umgebung (I. díl). — Franz Alois: Mitteilungen aus den Kunsthistorischen Sammlungen des Franzensmuseums. Alte Ofenkacheln. Zprávy z Moravské musejní společnosti.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00670 1714

LIBRARY